

Lalbhai Dalpatbhai Series

General Editors:

Dalsukh Malvania

Ambalal P. Shah

No. 21

**ĀCĀRYA JINABHADRA'S
VIŚEṢĀVAŚYAKABHĀṢYA**

WITH

ŚRĪKOṬYĀRYAVĀDIGAṆĪ'S VIVARAṆA

PART III

Edited by

Pt. Dalsukh Malvania

Pt. Bechardas J. Doshi

**LALBHAI DALPATBHAI
BHARATIYA SANSKRITI VIDYAMANDIRA
AHMEDABAD-9**

Printed by Svami Tribhuvandas, Ramananda Printing Press,
Kankaria Road, Ahmedabad and Published by Nagin J. Shah,
Acting Director, L. D. Institute of Indology, Ahmedabad-9

This Volume is published with the grant-in-aid from the
Ministry of Education, Government of India, New Delhi

Price Rupees 21/-

Copies can be had of

L. D. Institute of Indology	Ahmedabad-9.
Gurjar Grantha Ratna Kāryalaya	Gandhi Road, Ahmedabad-1.
Motilal Banarasidas	Varanasi, Patna, Delhi.
Munshi Ram Manoharalal	Nai Sarak, Delhi.
Mehar Chand Lachhamandas	Delhi,-6.
Chowkhamba Sanskrit Series Office	Varanasi.
Sarasvati Pustak-Bhandar	Hathikhana, Ratanpole, Ahmedabad-1.
Oriental Book Centre	Manek Chowk, Ahmedabad.

श्रीजिनभद्रगणिक्षमाश्रमणविरचितं
विशेषावश्यकभाष्यं
कोट्यार्थ-दिगणिकृतसंपूर्तिरूपविवरणसहितम् ।

तृतीयो भागः

संपादक :

पण्डित दलद्वय मालवणिया
पण्डित बेचरदास जी. दोशी

प्रकाशक

लालभाई दलपतभाई भारतीय संस्कृति विद्यामंदिर
अमदावाद-९

लालभाई दलपतभाई ग्रन्थमाला

प्रधान संपादक —

दलसुख मालवणिया,

अंबालाल प्रे. शाह

मुद्रितग्रन्थाः

१. सप्तपदार्थी — शिवादित्यकृत, जिनवर्धन-
संस्कृतटीका सह ४-००
- 2, 5, 15, 20. CATALOGUE OF SANSKRIT
AND PRAKRIT MANUSCRIPTS:
*Muni Shri Punyavijayaji's Colle-
ction.* Part I Rs. 50-00
Part II Rs. 40-00
Part III Rs. 30-00
Part IV Rs. 40-00
३. काव्यशिक्षा—विनयचंद्रसूरिकृत १०-००
४. योगशतक — आचार्य हरिभद्रकृत स्वो-
पज्ञवृत्ति तथा ब्रह्मसिद्धान्तसमुच्चय
सह ५-००
- ६, १६. रत्नाकरावतारिका — रत्नप्रभसूरिकृत
प्रथम भाग, द्वितीय भाग ८-००, १०-००
७. गीतगोविन्दकाव्यम् — महाकविश्री-
जयदेवविरचित, मानाङ्कटीका सह ८-००
८. नेमिरंगरत्नाकर छंद — कविलावण्य-
समयकृत ६-००
9. THE NĀṬYADARPANA OF RĀ-
MACANDRA & GUNACANDRA :
A Critical Study : *Dr. K. H.
Trivedi* 30-00
- १०, १४. विशेषावश्यकभाष्य — स्वोपज्ञवृत्ति
सह प्रथमभाग, द्वितीयभाग १५-००, २०-००
11. AKALĀṆKA'S CRITICISM OF
DHARMAKĪRTI'S PHILOSOPHY
A Study : *Dr. Nagin Shah* 30-00
१२. रत्नाकरावतारिकाद्यश्लोकशतार्थी-
वाचकश्रीमाणिक्यगणि ८-००
१३. शब्दानुशासन — आचार्य मलयगिरि-
विरचित ३०-००
१७. कल्पलताविवेक - कल्पपल्लवशेष —
अज्ञातकर्तृक ३२-००
१८. निघण्टुशेष — सवृत्ति — श्रीहेमचन्द्रसूरि
३०-००
19. YOGABINDU OF HARIBHADRA :
Text with English Translation,
Notes, Etc. 10-00

संप्रति मुद्र्यमाणग्रन्थनामावलि

१. रत्नाकरावतारिका भा. ३ — रत्नप्रभ-
सूरिकृत, टिप्पण-पञ्जिका-गूर्जरानुवाद सह
२. नेमिनाहचरित — आ. हरिभद्रसूरि-
(द्वितीय)कृत
३. अध्यात्मविन्दु-स्वोपज्ञवृत्ति सह —
उपाध्याय हर्षवर्धनकृत
४. न्यायमञ्जरीग्रन्थिभङ्ग — चक्रवर्त्तकृत
५. मदनरेखा-आख्यायिका — जिनभद्र-
सूरिकृत
6. YOGADRṢṬISAMUCCAYA OF
HARIBHADRA : Text with
English Translation, Notes Etc.
७. शास्त्रवार्तासमुच्चय (हिन्दी-अनुवाद सह)
आ० हरिभद्रसूरिकृत
८. विद्यानुशासन — आ० मन्निषेणसूरिकृत
९. तिलकमञ्जरीसार — पल्लीवाल धनपालकृत
१०. भाष्यवार्तिकटीकाविवरणपञ्जिका —
पं० अनिरुद्ध
11. SOME ASPECTS OF RELIGION AND
PHILOSOPHY OF INDIA
12. DICTIONARY OF PRAKRIT PROPER
NAMES
13. SOME MISCELLANEOUS JAIN WORKS
ON LOGIC AND METAPHYSICS

PRĒFACE

With great pleasure we place before the scholars the third part of the 'Viśeṣāvaśyakabhāṣya (Prakrit) along with Koṭyāryavādigāṇi's commentary (Sanskrit) written with a view to completing the one left incomplete (from gatha No. 2318) by Āc. Jinabhadrasūri (c. 7th cent. V. S.) the author of the Viśeṣāvaśyakabhāṣya. In the first two parts the text with the auto-commentary is given. With this third part we complete the entire text with the auto-commentary and the commentary (a supplement to the auto-commentary) by Koṭyāryavādigāṇi. These commentaries are published here for the first time.

The Viśeṣāvaśyakabhāṣya is a very important Jaina philosophical text. Therein one finds important information relating to the methodology of Jaina commentarial literature. Moreover, Jaina Epistemology is fully discussed in it. Mahāvīra's discussions with Gaṇadharas as well as Nihnavas contain important philosophical elucidations and explanations and are very interesting. Method of dialogue applied to philosophical exposition is always interesting. And it is found here in this work.

I should gratefully thank Pt. Dalsukhbhai Malvania for writing an instructive introduction even at a time when he was engaged in various educational activities in Canada. This edition provides an instance of his diligent scholarship. But for the constant work of Pt. Bechardasji Doshi, the co-editor of this part, it would not have been possible for us to publish it in time; for this I am grateful to him. I thank Shri Jeshingbhai Thakor and Shri Rupendrakumar Pagariya for helping us in the task of preparing indexes. My thanks are also due to Pt. A. P. Shah who helped us in correcting proofs.

I must also gratefully acknowledge the financial assistance given by the Ministry of Education, Government of India (under the scheme of the publication of rare mss.), for the publication of this important work.

We hope that the scholars of Indian philosophy will find this work interesting and useful.

L. D. Institute of Indology,
Ahmedabad.
31-12-68.

Nagin J. Shah
Acting Director.

INTRODUCTION

Title : Viśeṣāvaśyakabhāṣya :

Though Āc. Jinabhadra himself calls his work by the name of 'Āvaśyakanūyoga' (gāthā 1) (Sk. Āvaśyakānuyoga), it has been well known by the name of 'Viśeṣāvaśyakabhāṣya'. The basis of this current name seems to be the author's declaration that his work is a Bhāṣya¹. And it is a bhāṣya on the Āvaśyakaniryukti. It seems there had been a bhāṣya even before Āc. Jinabhadra composed his Bhāṣya. This inference is based on the terms 'Mūlabhāṣya', 'Bhāṣya', 'Āvaśyakavivarāṇa' etc. used by Āc. Haribhadra and others in their commentaries on the Āvaśyakaniryukti for a source of some gāthās included in the Āvaśyakaniryukti². The term 'viśeṣa' is applied to the Bhāṣya probably to differentiate it from the older one or to bring out its special feature, viz. that it comments particularly on the first chapter, viz. the Sāmāyika-adhyayana of the Āvaśyakasūtra which contains six adhyayanās (chapters) in all. Āc. Jinabhadra himself considers it to be a commentary on the Āvaśyaka. Hence the name Viśeṣāvaśyakabhāṣya has been applied to the present work.

Why the commentary on the Sāmāyika adhyayana only ? : The method of commenting upon the Āgamas is for the first time demonstrated in the Anuyogadvārasūtra. Therein the Āvaśyakasūtra is simply used as an example to illustrate the method of exposition.³ The Anuyogadvārasūtra first explains the 'entrances' to exposition and then comments on the first Sāmāyika adhyayana only of the Āvaśyakasūtra. Even in the Viśeṣāvaśyakabhāṣya we find this order of exposition. Āc. Jinabhadra contends that both knowledge and action are necessary for attaining liberation; that 'āvaśyaka' is of the nature of knowledge and action; hence by commenting on the 'Āvaśyaka' knowledge and action are attained and by them liberation. Those pupils who earnestly desire liberation are required to learn first the Āvaśyaka, the opening chapter of which is 'Sāmāyika'. It becomes necessary to explain it in the same order in which it is given for memorising. That is why, Jinabhadra declares, it is deemed proper to explain the Āvaśyakasūtra first.⁴ Here then arises a question as to

1. Savvāṇuyogamūlaṁ bhāsaṁ sāmāyassa sotūṇaṁ.

2. Refer to the foot-notes on the following gāthās of the Viśeṣāvaśyakabhāṣya: 1598, 1609, 1694, 1767, 1783, 3157; 1716, 1740, 1746, 1681; 2776, 2788, 2789, 2815, 3035, 3228, 3312; 1547, 1548, 1823, 1553.

3. Introduction (English) to the Nandi and the Anuyogadvāra, published by Shri Mahavira Jain Vidyalaya, Bombay, p. 45

4. gāthās 3-6

why only the 'Sāmāyika' is explained and not the entire Āvaśyakasūtra.⁵ The answer to this question given by Āc. Jinabhadra is as follows. Out of the six chapters of the Āvaśyakasūtra, the one which deals with 'Sāmāyika' is considered to be first and foremost because sāmāyika is of the nature of equanimity and serves as the basis of all other spiritual qualities. Or, it is so because all other chapters could be included in the first one viz Sāmāyika, the reason being that Sāmāyika is of three types, jñāna, darśana and cāritra—the trio which includes all the qualities of soul.⁶ That is why it is said that the commentary on the Sāmāyika is the basis of all other commentaries, and one who masters it can write commentary on the remaining part of the Sūtra.⁷ On this account 'Sāmāyika' chapter only is commented upon.

There are reasons to believe that in olden days 'Sāmāyika' was an independent work and did not form a chapter of the Āvaśyakasūtra. In the Sūtras like the Bhagavati where occurs discussion on the curriculum of a monk we generally find the remark: 'Sāmāyīyāim ekkārāsa aṅgāim' ('eleven aṅga works beginning with 'Sāmāyika').⁸ This has established antiquity of the 'Sāmāyika'. Moreover, in the the Titt hogālī⁹ where we find the discussion on the problem of the extinction of the Āgamas, the Āvaśyakasūtra is regarded as extant; this means that the Āvaśyakasūtra is understood to be ever extant. From this we can legitimately infer that even in the days of Lord Mahāvīra the 'Sāmāyika' was extant. He acquired it through tradition. On this account it is mentioned independent of the Aṅgas like Ācāra aṅga etc. In the list of the aṅgabāhya works that occurs in the Tattvārthabhāṣya,¹⁰ the Āvaśyaka is not mentioned as an independent work but all the six chapters that we find now contained in the Āvaśyakasūtra are mentioned there as independent works. The Dhavalā and the Jayadhavalā follow the Tattvārthabhāṣya in this matter. The names of the first four chapters of the Āvaśyakasūtra, found in the Dhavalā and the Jayadhavalā are the same as found in the Tattvārthabhāṣya; but the names of the last two chapters, given in the former two works, are different from those that occur in the latter.¹¹ This certainly proves that even before the Schism the first four chapters beginning with

5. Though in the gāthā No. 899 the author declares that he is going to explain all the chapters, yet he explains the 'Sāmāyika' chapter only. It is quite possible that while Āc. Jinabhadra started his work he had a mind to comment on the entire Āvaśyakasūtra, but afterwards he changed his mind and commented upon the Sāmāyika adhyayana only.

6. gāthās 900-901

7. See foot-note No. 1.

8. Jaina Sāhityakā Bṛhad Itihās, Pt. I, published by P.V. Research Institute, Benaras, p.55

9. Ibid, p. 61

10. Tattvārthabhāṣya, I. 20

11. Dhavalā, Pt. I, p. 96; Jayadhavalā, Pt. I, p.p. 24, 97

'Sāmāyika' were considered to be āṅgabāhya and regarded as independent works, that is, not forming a part of some other work. But in the age of the composition of the Anuyogadvārasūtra they were already accepted as forming a part of the Āvaśyakaśrutaskandha. It is so because the Anuyogadvārasūtra regards the Āvaśyakaśrutaskandha as an independent work and 'Sāmāyika' etc. as its six chapters.¹²

In the Sthānāṅga (Sū.71), the Nandi (Sū.80) and the Anuyogadvāra (Sū 5) the āṅgabāhya works are classified into āvaśyika and āvaśyakavyatirikta. The reason behind this classification seems to be the same fact that the Āvaśyika is not based on the preachings of Lord Mahāvīra as other āṅgabāhya works are. The Āvaśyika is prior to Lord Mahāvīra because according to the tradition he, having saluted the Siddhas (Liberated Souls), accepted it. Thus the 'Sāmāyika' which has been included in the Āvaśyaka-sūtra, is even anterior to the teachings of Lord Mahāvīra. All the means to know the nature which the Sāmāyika had in the days of Lord Mahāvīra or even before him are not available to us. But this much is certain that it was prevalent even in the days prior to Lord Mahāvīra. Hence it is quite natural that it has been accorded some special place in the Jaina tradition. This is the reason why from all other Āgamas it was taken up first for exposition and why it was explained in such a manner that even other Śāstras become easy to understand.

Authorship of the Āvaśyakasūtra :

In the introduction to the Gaṇadharavāda I have extensively discussed the traditional view that the author of the meaning of the Āvaśyaka-sūtra is Tirthaṅkara while the author of the words embodying the meaning is Gaṇadhara. I have referred to another view also, according to which Āvaśyakasūtra being an āṅgabāhya work should be regarded as a work by a Sthavira. This view too is based on the tradition which declares that it is only Aṅgas that are composed by gaṇadharas while the āṅgabāhya works are composed by Sthaviras.¹³ According to the Viśeṣāvaśyakabhāṣya and the Āvaśyakaniryukti the meaning contained in the Āvaśyakasūtra is preached by a Tirthaṅkara while it is put into writing by Gaṇandharas.¹⁴

Authorship of the Āvaśyakaniryukti : The oldest commentary on the Āvaśyakasūtra is Niryukti.¹⁵ And the present Viśeṣāvaśyakabhāṣya is

12. "āvassayaṁ naṁ no aṅgaṁ, no aṅgāim, suyakhaṁdho, no suyakhaṁdhā; no ajjhaya-naṁ, ajjhayaṇāim; no uddeso, no uddesā"—Anuyogadvāra Sū 6 (Mahavir Jain Vidyalaya Ed.).

13. Introduction to Gaṇadharavāda, pp. 8-12

14. gāthās 943-944, 976, 977, 1077, 1091-1098, 1544 etc.

15. For Niryuktis and their chronological order one may refer to my Introduction to Gaṇadharavāda. p. 12ff

a commentaay on the Āvaśyakaniryukti. The extant Niryuktis are the works composed by Bhadrabāhu. But this Bhadrabāhu is different from the Senior Bhadrabāhu who possessed the knowledge of fourteen Pūrvas. And it is established by Rev. Muni Shri Puṇyavijayaji that Junior Bhadrabāhu belonged to the 6th Cent. V.S.¹⁶ We agree with him. But we should bear in mind that even before this Junior Bhadrabāhu saṅgrahaṇigāthās and niryuktigāthās had been composed. Many of them have been included by Āc. Bhadrabāhu in his Niryuktis. The Mūlācāra and other works of the Digambara tradition contain gāthās found in the Niryukti. It is certain that the authors of these works have taken them not from the present Niryuktis but from among those above-mentioned saṅgrahaṇigāthās and niryuktigāthās. Moreover, many gāthās occurring in the Niryukti are found in the Nandisūtra. Hence we should conclude that a good number of the gāthās which Junior Āc. Bhadrabāhu has included in his Niryuktis had come down to him through tradition.

Ac. Jinabhadra:¹⁷ the author of the Viśeṣāvaśyakabhāṣya :

Āc. Malayagiri, the eminent commentator of the Jaina Āgamas, declares that in Kali Age Bhagavan Jinabhadragāṇi Kṣamāśramaṇa has brought a lamp of Pravacana for those immersed in dense darkness of ignorance.¹⁸ This statement is true as much at present as it was in the 13th Cent. V.S. A key to the treasure-house of invaluable meanings of the Jaina Āgamas, provided by Āc. Jinabhadra in the 7th Cent. V.S., has remained useful even to this date. It is beyond the shadow of doubt that the Viśeṣāvaśyakabhāṣya has served as a lamp for Āc. Jinadāsa, Āc. Haribhadra, Āc. Abhayadeva, Āc. Śīlāṅka, Āc. Malayagiri and others who have composed commentaries on the Āgamas. Moreover, even in the 18th Cent. V. S. Up. Yaśovijayaji, a great Jaina philosopher-logician, utilised the Viśeṣāvaśyakabhāṣya as a basis for writing the philosophical works like Jainatarkabhāṣā and Jñānabindu in the style of Neo-Nyāya. This points out that Āc. Jinabhadra was well versed not only in the Āgamas but also in the Indian philosophical systems of his time. Take his Nayavivarāṇa (discussion on the ways of approach) or Jñāna-pañcakavivarāṇa (exposition of the five jñānas recognised by the Jaina tradition), dive deep into the philosophical discussions contained in the Nihnavavāda or Gaṇadharavāda, everywhere you will find the exposition of the Jaina philosophy in the light of other philosophical thought-currents of his time. Not only that but he has put forward the view that Jaina philosophy

16. Shri Mahavira Jain Vidyalaya Golden Jubilee Volume, p. 185; My Introduction to Gaṇadharavāda, p. 13

17. For the details of his life readers are requested to refer to my Introduction to Gaṇadharavāda, p. 27

18. 'duḥṣamāndhakāranimagnajanapravacanapradīpo bhagavān Jinabhadragāṇiḥ kṣamāśramaṇaḥ' - Jivājīvaśbhigamaṭīkā, p.p. 41 and p. 379

is a synthesis of all philosophical systems which represent different viewpoints (nayas).¹⁹ In spite of this, he has stuck to the views contained in the Jaina Āgamas. Hence logicians call him āgamic (follower of the Āgamas).

The Viśeṣāvaśyakabhāṣya brings out the purport of the Jaina Āgamas just as the Jaiminīyasūtra and the Śābarabhāṣya bring out the purport of the Vedic hymns. Āc. Jinabhadra seems to be well acquainted with the philosophical views that had gained ground till his time; not only that, but he seems to be an expert in synthesising them all in the Jaina ontology and epistemology. We are not exaggerating when we say that he has prepared a background for systematising Jaina philosophy.

As is the case with other Indian scholars, his life is in the dark. But it is certain that he toured in the region of Valabhi and other neighbouring parts of West India when the Jaina Religion—especially the Śvetāmbara sect—was gaining importance there. The following two verses occurring at the end of the ms. of the Viśeṣāvaśyakabhāṣya belonging to the Jñāna bhāṇḍāra of Jesalmer, furnish us with an evidence of this fact.²⁰

*pañca satā igatīsā saganivakūlassa vaṭṭamāṇassa /
to cetta punṇimāe budhadiṇa sātīmmi nakkhattie //*
*rajjē'ṇupālaṇapare sī[lāi]ccammi ṇaravarindammi /
valabhīnagarīe imāṇ mahavi...mi jīṇabhavaṇe //*

• From these two verses we can deduce that—

(1) The composition of the Viśeṣāvaśyakabhāṣya took place before 531 Śaka Samvat. It is so because 531 Śaka Samvat is mentioned in these two verses.

(2) Āc. Jinabhadra might have toured in the region of Valabhi where he might have had his influence on the people.

Āc. Jinabhadra started writing an auto-commentary on his Viśeṣāvaśyakabhāṣya but he could not proceed on with it after gāthā no. 2318. Koṭṭāryavādigani in his commentary points out that it is due to his death that he could not complete his auto-commentary (See p. 413). From this we can deduce that the present auto-commentary on the Viśeṣāvaśyakabhāṣya is possibly his last work, and that Āc. Jinabhadra's death might have occurred about 666 V. S. (= 609 A. D.).

19. gāthā 1528

20. Many mss. of the Viśeṣāvaśyakabhāṣya are available to us. But this ms. only contains these two gāthās. No commentary comments on them. Moreover, no commentary quotes them. This suggests that the year mentioned in them does not refer to the year of its composition.

According to the tradition he lived for 104 years. Hence it can generally be said that he was alive during (the period of) c. 505-609. This does not come in conflict with the references occurring in his work.

According to the Mathurākalpa (p. 19) contained in the Vividhatīrthakalpa Āc. Jinabhadra Kṣamāśramaṇa restored the lost part of the Mahānīśi-
thasūtra. For this he meditated upon a god in the Stūpa constructed by gods in Mathura. This suggests his visit and stay in Mathura and corroborates the fact that he earned the title Kṣamāśramaṇa.

The inscription on the two idols found from Aṅkoṭṭaka (modern Akoṭā) informs us that he was a vācanācārya and belonged to Nirvṛta kula.²¹ The terms vācanācārya, vācaka and Kṣamāśramaṇa are synonymous. This proves that he toured in the region about Baroda and there he was recognised as an important figure. Thus we can conclude that the region of his tour was from Mathura in Northern India to Valabhi in Western India.

Āc. Siddhasena has written some lines in praise of Āc. Jinabhadra in the beginning of his commentary on Āc. Jinabhadra's Jītakalpabhāṣya.²² The gist of this praise is as follows: Even the chief śrutadharas of his own time respected him. He possessed knowledge not only of the Śruti but also of other śāstras. He was a supporter of the view that jñāna and darśana operate in succession. Many monks attended him in order to learn from him. He was well versed in various sciences, viz. systems of Indian philosophy, Mathematics, Prosody, Grammar, Palaeography, etc.

He had deep knowledge of the fundamental works of other religions. He was very particular in practising the vows laid down in the Jaina Religion. He was foremost among all the Jaina monks of his time.
Works of Āc. Jinabhadra:

It is believed that the following works are from the pen of Āc. Jinabhadra.

(1) Bṛhatsaṅgrahaṇī (Prākṛta verses)	(5) " — Bhāṣya (Prākṛta verse)
(2) Bṛhatkṣetrasamāsa (" ")	(6) Dhyānaśataka (" ")
(3) Viśeṣaṇavati (" ")	(7) Viśeṣāvaśyakabhāṣya (" ")
(4) Jītakalpasūtra (" ")	(8) " — Vṛtti (" ")

21. Introduction to Gaṇadharavāda, p. 30

22. Introduction to Jītakalpasūtra (Ed. Jinavijayaji), p. 7

It is beyond doubt that he is the author of all the above-mentioned works except the *Dhyānaśataka*. The description of all these works and also of the commentaries on them is given in my introduction to the *Gaṇadharavāda*. Hence it would be proper for me if I write here in detail about the *Viśeṣāvaśyakabhāṣya* only. First I shall give an idea of the commentarial literature on the *Viśeṣāvaśyakabhāṣya* and then I shall describe the subject-matter of the *Viśeṣāvaśyakabhāṣya* proper.

Commentarial Literature on the *Viśeṣāvaśyakabhāṣya* :

The auto-commentary on the *Viśeṣāvaśyakabhāṣya* is included in this volume. It is upto *gāthā* No 2318. Āc. Jinabhadra left it incomplete due to his death. Āc. Kottārya completed it. This supplement to the auto-commentary is also printed here. There are other two commentaries one by Koṭyācārya and the other by Āc. Maladhārī Hemacandra. Both these commentaries have been published.²³

We know nothing about Kottārya and Koṭyācārya. But they cannot be assigned to the period later than 9th Cent. V. S. because in their commentaries there occur no quotation from the works of the Ācaryas belonging to the later centuries. References to the *Nyāyasūtra* (gā. 2351) *Vārṣaganya* (gā. 2351), *Pramāṇa-Samuccaya* (2351), the *Prāśamarati* (gā. 2447, 2462), the *Yogaśrīṣṭisamuccaya* (gā. 2447), the *Tattvārtha* (gā. 2560), the *Vaiśeṣikasūtra* (gā. 2663), *Māṭhara* and *Kauṇḍinya* (gā. 2667), the *Āvaśyakacūṛṇi*, (3601) etc. are found in the commentary by Kottārya. Hence it seems that it is later than the *Āvaśyakacūṛṇi* and Āc. Hribhadra too. In both these commentaries there are many places where one can mark the similarity. This similarity might be the result of their belonging to the same period of time. Again, in the commentary by Koṭyācārya we find no reference to Āc. Haribhadra. This might suggest that Koṭyācārya flourished earlier than Āc. Kottārya. It seems even more probable that Āc. Haribhadra, Kottārya and Koṭyācārya—all the three were contemporary. One is struck by the similarity found in the two names Kottārya and Koṭyācārya. Hence we should ponder over the question as to whether these two names refer to two different persons or one identical person.

The date of Āc. Maladhārī Hemacandra is fixed. I have given the details of his life in my introduction to the *Gaṇadharavāda*.²⁴ Hence I shall not discuss here the problem of his life, date and works. He flourished in the reign of Siddharāja, the king of Gujarat, who attended his religious sermons and paid respect to him. Many works have been written by him. He is prior to that Āc. Hemacandra who earned the

23. Refer to the Preface, Part I of this Volume, p. 4.

24. Introduction to the *Gaṇadharavāda*, pp. 45-52

title Kalikālasarvajña (Ommiscient of the Kali Age). He completed his Viśeṣāvaśyakavivarṇa in 1175 V. S. (1118 A. D.). It is based on the above-mentioned three commentaries and is very lucid. It is the best of all the commentaries on the Viśeṣāvaśyakabhāṣya.

Subject-matter of the Text of the Viśeṣāvaśyakabhāṣya :

The Anuyogadvāra, at the outset, enumerates the five jñānas,²⁵ establishes the connection of the Āvaśyakasūtra with the Śrutajñāna,²⁶ one of those five jñānas, clarifies the meaning of the title Āvaśyakaśrutaskandha applying the method of nīkṣepa²⁷ and then discusses the subject-matter, etc. of the Āvaśyaka.

The Viśeṣāvaśyakabhāṣya too comments on the Āvaśyakasūtra. Hence it follows the Āvaśyakaniryukti which in turn follows the Anuyogadvārasūtra in respect of the order in which the exposition is to proceed. Thus it naturally follows that the Viśeṣāvaśyakabhāṣya follows the order of exposition found in the Anuyogadvārasūtra. Hence the Viśeṣāvaśyakabhāṣya too contains not only the method of exposition found in the Anuyogadvārasūtra but also the explanation of the method itself. We have discussed this Jaina method of exposition and have compared it with the Vedic and the Buddhist ones in the introduction to the Nandi-Anuyogadvāra, published by Shri Mahavira Jaina Vidyalaya, Bombay. Hence it need not be dealt with again.

The Anuyogadvārasūtra starts with the mention of five jñānas, viz. Mati, Śruta, Avadhi, Manahparyāya and Kevala. That is why the Āvaśyakaniryukti first explains these five jñānas only. Complete explanation of these five jñānas is found in the Nandisūtra too. The Nandisūtra is a maṅgala (an auspicious introductory prayer). Hence Āc. Jinabhadra discusses first the maṅgala²⁸ and then at length the five jñānas²⁹ under the pretext of maṅgala after having identified maṅgala with the Nandisūtra and the Nandisūtra with five jñānas. Thus the Viśeṣāvaśyakabhāṣya contains an exposition of the five jñānas mentioned in the Āvaśyakaniryukti and the Nandisūtra.

The exposition of five jñānas by Āc. Jinabhadra has served as a model for all the Ācāryas who flourished after him. And the view that he put forward in this exposition has been supported and upheld by others even up to this date. Many secondary details may be added

25. Anuyogadvāra, Sū. 1

26. Ibid, Sū. 2-6.

27. Ibid, Sū. 7-58.

28. gāthās 12-78

29. gāthās 78-832

to his exposition of the Jaina epistemology but there has remained no scope for any person to add something new to his lucid exposition of the jñāna and its divisions and subdivisions. All the later Jaina writers have felt so. Upholding his view they have proceeded ahead. Up. Yaśovijayaji, a writer on Jaina Navya-Nyāya, too wrote his work Jainatar-kabhāṣā following the epistemological discussion contained in the Viśeṣāvaśyakabhāṣya. This shows that Āc. Jinabhadra has put the Jaina epistemology on a sound basis.

After the exposition of five jñānas there occurs the explanation of the name of the Śāstra. The title of the Śāstra itself suggests its subject-matter or its contents (samudayārtha). Hence this portion of the text wherein this topic is discussed is given the name of Samudayārtha.³⁰

Following the method of exposition demonstrated in the Anuyoga-dvārasūtra it is declared that out of the five jñānas, to the śrutajñāna only could be applied the method of exposition (anuyoga). For this Āc. Jinabhadra offers clarification as follows. The Śrutajñāna is other-dependent in the sense that it requires the medium of language or that it is acquired from others. Again, it is other-illuminating in the sense that it could be imparted to others through preachings and teachings. This being the case with Śrutajñāna it becomes possible for us to apply to it the method of exposition.³¹ On the other hand, the remaining four jñānas being neither other-dependent nor other-illuminating it is quite impossible for us to apply to them the method of exposition. The Āvaśyaka being the śruta its exposition means the exposition of the śruta itself. Again, it is established that the Āvaśyaka is a śrutaskandha, that is, it consists of several chapters (adhyāyanas).³² At this occasion it is stated that it is not compulsory for a commentator to comment upon the Nandi, though here at the outset the Nandi is commented upon for the benefit of the pupils. While writing a commentary on any work one should perform a maṅgala (auspicious introductory prayer) at the outset; and what is compulsory for performing a maṅgala is merely the mention of five jñānas and not the exposition of the Nandisūtra.³³

Then follows the explanation of the constituent terms of the title Āvaśyaka-śruta-skandha through the method of rikṣepa which settles the meaning of a term after having discussed the various senses in

30. Commentary on gāthās 842-43

31. gāthā 834.

32. gāthās 833-838.

33. gāthās 839-841.

which it is employed in different situations, viz. Nāma, Sthāpanā, etc.³⁴ And this explanation of the title itself constitutes the substance of the text (piṇḍārtha or samudayārtha). It is so because the Āvaśyakasūtra is divided into six chapters and the subject-matter of all these chapters is suggested by the explanation of the title of the text. Hence this portion wherein the meaning of the title is discussed is given the name of Samudayārtha in the beginning of this topic (gāthā No. 2) and that of Piṇḍārtha at the end of the topic (gāthā No. 899).

Piṇḍārtha (general content, substance of the text) is followed by the avayavārtha (exposition of the chapters one by one). The Sāmāyika being the first chapter its exposition is now due in order. Hence at this juncture first the entrances to exposition are explained. They are upakrama, etc. Having stated that Sāmāyika (mental equanimity) is the basis of all spiritual qualities³⁵ Āc. Jinabhadra explains in a general way the four entrances to exposition, their divisions, the etymology of their names, etc.³⁶ Then follows the detailed explanation of each and every entrance to exposition.³⁷ This same order of treatment is found in the Anuyogadvāra too.

Out of the four entrances to exposition, viz. upakrama, nikṣepa, anugama and naya, the Anugamadvāra is very lengthy (966-4310) because the exposition of the text in fact occupies much space here in this entrance. The fourth entrance, Naya, is almost included in the Anugama. It is so because while explaining the text by applying the method of anugama it becomes inevitable for the commentator to explain it by applying the method of naya too. And hence nothing much remains to be explained in the fourth entrance, Naya.

In the Anugamadvāra occurs the upodghāta (preface, introduction) to entire work. In the Upodghāta all the points which the modern writer is expected to discuss are discussed. Again, therein all details regarding the work is found. One will have an idea of this fact when one goes through the list of the dvāras (points, topics) which the commentator discusses regarding the text commented upon. It is noteworthy that Āc. Jinabhadra first extensively explains a particular dvāra and then relates it with the text commented upon. The list of dvāras (points to be discussed in the introduction) which we find here (968-969) is the same as it occurs in the Anuyogadvāra. Again, the order of their mention in the list is also not different from the one given in the list contained in the Anuyogadvārasūtra.

34. gāthā 842ff.

35. gāthā 900

36. gāthās 900-911

37. gāthās 912ff.

In the first dvāra of Upoighāta, viz. Uddeśa we are required to understand that the general name of the text commented upon is adhyayana (chapter). In the second dvāra nirdeśa we are required to understand that the particular name or title of the text commented upon is Sāmāyika, etc.³⁸ Then follows the detailed explanation of the meaning of the terms uddeśa and Nirdeśa applying the method of nikṣepa.³⁹ After this occurs the discussion on the Nirgamadvāra, the third constituent of the upodghāta. It starts from the beginning of the second part of this edition.⁴⁰

In this exposition so many subjects are incidentally dealt with. Out of them some are important and hence their succinct account is necessary. In the Jaina Religion the position of a Tīrthaṅkara is very important. Tīrthaṅkara is the first propounder of the Jaina Religion. Hence he is regarded as the first cause of the Pravacana. While describing the spiritual evolution by which any soul can attain the Tīrthaṅkara-hood Āc. Jinabhadra has described the nature of a Tīrthaṅkara, given the life-sketh of Lord Mahāvīra,⁴¹ the last twenty-fourth Tīrthaṅkara and the propounder of the present Jaina Religion, and explained the Jaina theory of spiritual evolution.⁴² Here he has clearly stated that the originator of the Jinapravacana is the faultless omniscient person. At this juncture he has explained the way of action (kriyā-mārga) and the way of knowledge (jñāna-mārga). According to the former, it is action only that leads to liberation. According to the latter it is knowledge only that leads to liberation. Āc. Jinabhadra has pointed out that the two ways are two extremes fraught with many faults and defects. He has synthesized both these ways and has declared that both action and knowledge, when synthesized, lead to liberation.⁴³

Moreover, in this portion occurs the extensive exposition of the beautiful metaphorical description, found in the Āvaśyika-niryukti, of the fact that the Tīrthaṅkara preaches the meaning, gaṇadharas put the meaning into writing and thus continues the line of Śruti.⁴⁴

Again, while describing the nature of Cāritra (Conduct) he expounds at length the nature of Sāmāyika and the five types of Cāritra, viz, Sāmāyika, etc. (gā. 1251-1277).

38. gāthās 970, 1501

39. gāthā 1484

40. gāthās 1529ff.

41. gāthās 1023-1028

42. gāthās 1180-1343

43. gāthās 1123-1179.

44. gāthās 1078-1122

In the description of the vidhi of the anuyoga (=exposition), there occurs the examination of the teacher and the taught⁴⁵ and also the discussion on various types of commentaries, viz. niyoga, bhāṣā, vibhāṣā and vārtika.⁴⁶

While expounding the various dvāras of Upodghāta, viz. Uddeśa, etc. the discussion on Sāmāyika is conducted from various viewpoints (nayas) (gā 1503) and the clarification is offered that the Jaina system is the synthesis of all the view-points (gā. 1528).

In the Nirgamadvāra of the Upodghāta (i.e. at the occasion of discussing the question as to wherefrom, how and by whom the Sāmāyika is originated) at the outset it is described as to how Lord Mahāvīra dispelled the darkness of nescience.⁴⁷ At this juncture we find the explanation of some common points⁴⁸ regarding the twenty four Tīrthaṅkaras beginning with Lord Ṛṣabha.⁴⁹ After having described many previous lives of Lord Mahāvīra after Marīci⁵⁰—Āc. Jinabhadra discusses at length various causes that lead to the attainment of Tīrthaṅkara-hood.⁵¹ Then follows a brief account of the life of Lord Mahāvīra from the conception in a Brahmin family to the attainment of Kevalajñāna.⁵² Then follows the portion well known by the name of Gaṇadharavāda wherein it is described as to how Lord Mahāvīra removed the doubts arisen in the mind of eleven Brahmins before their initiation (by Lord Mahāvīra) in Pāvā. The doubts pertain to the existence of soul, etc. In this portion of the text the philosophical problems that were in the foreground at that time are extensively discussed. Here Āc. Jinabhadra betrays his scholarship in the systems of Indian Philosophy.⁵³

After the removal of their doubts these eleven Brahmins, along with their disciples, took initiation under the spiritual leadership of Lord Mahāvīra and attained the position of his chief eleven disciples (gaṇadharas). Hence the brief account of their lives is given here.⁵⁴ Thus

45. gāthās 1358, 1432-52

46. gāthās 1417-1430. For the explanation of the nature of all these types one may refer to the Introduction to the Nandi-Anuyoga (Mahavir Jain Vidyalaya Ed.), p. 49-53.

47. gāthās 1545-1549

48. gāthās 1636 ff.

49. This topic is included here because Lord Mahāvīra in his previous life was a son of Bharata who himself was a son of Lord Ṛṣabha.

50. gāthās 1789-1799

51. gāthās 1800-1820

52. gāthās 1821 ff.

53. gāthās 1973-2479; Detailed description of the subjects dealt with in this portion of the text has been given in my Introduction to the Gaṇadharavāda, pp. 66-148

54. gāthās 2440-2498

the Religious Order (Pravaçana= Saṅgha) of Lord Mahāvīra came into existence with the initiation of those eleven Brahmins. The Sāmāyika, the first chapter of the Āvaśyaka, is included in the preachings which Lord Mahāvīra delivered before them. Thus ends the discussion about the Nirgamadvāra of Sāmāyika.

· Having left the discussion about Kṣetradvāra which is due in order Āc. Jinabhadra discusses the Kāladvāra because kāla (time) is an internal cause. Āc. Jinabhadra gives an etymology of the term kāla and declares that kāla is nothing but a mode of a substance. Its different names are due to its minor insignificant special features. Kāla (time) is treated of in nine different ways. In the Āvaśyakaniryukti at one place occurs the statement 'pagadam tu bhāveṇa' (Niryukti 503, Viśeṣā. 2502) and at another place occurs the statement 'ettha puṇa adhikāro pamāṇa-kāleṇa.' Āc. Jinabhadra points out that these statements are not contradictory. It is so because the first statement means that Lord Mahāvīra preached the Sāmāyika when he was in the kṣāyika bhāva. Thus bhāvakāla means kāla of the kṣāyikabhāva. (Āvaśyakaniryukti gāthā 519, Viśeṣa. 2556). The second statement means that Lord Mahāvīra preached Sāmāyika in the Mahāsenā woods in the morning of the eleventh day of the bright half of Vaiśākha (ĀvNi. gā. 518, Viśeṣā. 2555). Thus the Niryukti itself removes the contradiction. Āc. Jinabhadra too follows the Niryukti. Moreover, he declares that there is no difference whatsoever between bhāvakāla and pramāṇakāla from the point of view of Kāla as a substance; they are identical. The different names that Kāla has are due to some trifling different features. (Viśeṣā. gā. 2557-2559).

In the Kṣetradvāra it is clearly pointed out that the preachings of the Sāmāyika were first delivered in the Mahāsenāvana and then afterwards it was continuously preached at various places (2561). While explaining the term kṣetra, Āc. Jinabhadra says that by the term kṣetra one should understand Ākāśa (Space) which contains or gives room to all the substances (2560).

In the Puruṣadvāra there occurs an exposition of various divisions of puruṣa enumerated in the Āvaśyakaniryukti (gā. 520, Viśeṣā. 2562). At the end of this exposition it is stated that one should understand the proper person as the preacher or expounder of the Sāmāyika. 'Īrthanāṅkara and the gaṇadhara are regarded as the highly deserving or qualified persons to expound or propound it (2562-69).

In the Kāraṇadvāra Āc. Jinabhadra conducts a discussion on various senses in which the term kāraṇa (cause) is employed under different situations, viz. nāma, sthāpanā etc. Here one finds an exposition of the

problem of cause in various ways. This exposition is very important as it contains different views about the nature of a cause, expressed in different systems of Indian philosophy (gā. 2570-2543). The matter in hand is in fact to give an answer to the question as to why a Tirthaṅkara preaches the Sāmāyika and as to why the gaṇadharas listen to and accept those preachings. The answer is as follows : Lord Mahāvira had bound the tirthaṅkaragotrāṇāmakarma which he could experience and destroy by delivering sermons without any sense of drudgery. Thus to destroy a particular karma he delivers discourses. And by listening to them one can attain the auspicious knowledge. This is the reason why gaṇadharas and others listened to his discourses (preachings) (2594-2601).

In the Pratyayadvāra after having discussed the various senses in which the term 'pratyaya' is employed we are told that there are three pratyayas (causes) of the knowledge of the Sāmāyika—the self, the teacher and the Scriptures. For a Tirthaṅkara the knowledge of the Sāmāyika is self-caused (ātmapratyaya). It is so because he has the direct realization of the nature of the self, that is, of the fact that he is an omniscient person. That is why he has not to rely on any other person for the knowledge. But for others all the three severally serve as the cause of the knowledge of the Sāmāyika. They being not possessed of omniscience have to depend on either the teacher or the scriptures. Thus for the gaṇadharas (the chief disciples of a Tirthaṅkara) the knowledge of the Sāmāyika is not self-caused (ātmapratyaya). They entered into discussion with Lord Mahāvira and got their doubts removed and thus they acquired the knowledge of the Sāmāyika, having relied on the teacher (2612-2616).

In the Lakṣaṇadvāra (gā. 2617-2650) twelve different ways of defining a thing are pointed out. And the Bhāṣya explains them. Form or structure possessed by all the mūrta dravyas (i.e. substances having physical qualities) in common is considered to be their defining characteristic. That common characteristic out of so many like existence, being a substance, etc. possessed by amūrta siddhas (i.e. by liberated souls devoid of physical qualities), to which we direct our attention, will be looked upon by us as their defining characteristic. If we apply simply the term 'Siddha' to all of them then we shall be regarded as formulating the definition of a siddha without directing our attention to any common quality (existence, etc.) possessed by Siddhas (2623-2624). Again, it is established that origination and destruction are also the characterizing features of a thing (2635-2642). It is suggested that five internal states (bhāva) of a soul, viz. aupāśamikabhāva (state due to subsidence

of karmas), etc. constitute the bhāvalakṣaṇa of the Sāmāyika. And it is also pointed out that other definitions of the Sāmāyika are also to be formulated keeping in view the nāma, etc. (2648-2650).

In the Nayadvāra (2651-2759) all the seven nayas (ways of approach) beginning with Naigama are dealt with at length. Nowhere we come across such an extensive exposition of the nayas. Here it is stated that so many are the nayas as are the modes of expression. This view is hinted at in the Āvaśyakaniryukti. We are told that all the nayas, taken singly, represent the para-samayas (other creeds, partial truths). But they, when synthesized, represent Truth (2736). It is declared that each of the seven fundamental nayas has hundred divisions and hence in all there are 700 nayas. And we are told at this juncture that if the number of the fundamental nayas is five only then there would be 500 nayas in all. Thus the divisions of nayas are suggested here. Moreover, it is pointed out that one is liable to mistake the right for wrong and vice versa if one were to think without applying the methods of naya, nikṣepa and prañāna. Hence all these three methods should be applied while determining the nature of a thing or finding out a solution of any problem (2744).

In the Anumatadvāra (kasya kiṃ anumataṃ) it is discussed as to which Sāmāyika leads to liberation from a particular naya. It is already pointed out that in the nirdeśadvāra much space is devoted to the treatment of Sāmāyika applying the method of naya (1503-1528). One is likely to consider this to be the reason why Sāmāyika is not treated of here applying the method of nayas. But this is not the case because the Ācāryas declare that while expounding the Dṛṣṭivāda the application of the method of naya is necessary and inevitable but here it is not necessary. Again, it is stated that mostly the exposition is conducted applying the three fundamental nayas and that in the exposition the expositor should take recourse to one or more nayas according to the calibre of the hearers or readers; he may even remain satisfied with treating of the subject from one view-point only (2746-49).

In the Samavatāradvāra too we are told that the method of nayas has not been applied to the exposition of Kālikaśruta. In olden days the exposition of a Sūtra was conducted through all the four constituent methods of exposition, viz. caraṇa, dharma, saṅkhyā and dravya. It is so because at that time the Sūtras were not considered to be separate or disconnected and hence a particular anuyoga (method) was not assigned to a particular Sūtra. All the methods (anuyogas) were inseparably employed to the exposition of each and every Sūtra. But later on the Sūtras were made separate and a particular method was applied

to the exposition of a particular Sūtra (2750-2752). So long as the anuyoga was inseparable the discussion through the method of nayas was necessary. But when the four anuyogas were separated it became optional. It is traditionally accepted that looking to the calibre of the hearers one may or may not apply the method of nayas. At this juncture, following Āc. Bhadrabāhu Āc. Jinabhadra gives the history of the process how the anuyogas were separated (2755-2777). And at the end of this history he states that Āc. Āryarakṣita separated the four anuyogas one from the other and established his pupil Puṣyamitra as a leader of a group (gaṇādhiśa). The second act of his spiritual teacher disturbed Gotṭhamāhila who rejected the leadership of his guru and established a new minor sect of the Jaina Religion. In other words, he became a niḥnava. Preceding him there had been six niḥnavas. Hence at this juncture Āc. Jinabhadra deals extensively with seven niḥnavas, the seventh being Gotṭhamāhila. This portion too, like Gaṇadharavāda, has acquired the position of an independent treatise (2778-3031). In the Nirukti seven niḥnavas are mentioned.⁵⁵ But Āc. Jinabhadra has added one more niḥnava, Boṭika,⁵⁶ to them, making the number eight. Thus, in fact Āc. Jinabhadra discusses the views of eight niḥnavas.⁵⁷ It seems that there was a tradition to apply the term niḥnava to a pupil who estranged himself from his spiritual teacher on account of his differences of opinion with his teacher. The term niḥnava was mostly applied to that pupil only who, having left his own teacher, established an independent group of his own disciples. These groups should be regarded as minor sects of Jaina Religion.

The question as to which sāmāyika is regarded as the way to liberation by a particular naya is dealt with in the Anumatadvāra. According to the Rjusūtranaya, etc. Cāritra (Conduct) only is the cause of liberation because liberation takes place as soon as Cāritra becomes perfect while it does not take place even though jñāna and darśana are perfect (3108-3114). But the synthesis of all the nayas is syādvāda. And hence jñāna, darśana and cāritra all the three together should be regarded as the cause of liberation (3115).

Then follows the Kimitidvāra wherein the question as to what the Sāmāyika is is discussed. Here first the nature of Sāmāyika is discussed from the point of view of category. That is to say, the question is raised as to whether it is jīva (soul-substance) or ajīva (non-soul substance)

55. Āvākyakaniryukti gāthas 561, 567; Viśeṣā, gāthas 2782, 3093

56. 3032-3092

57. 2778-3103. Summary of the views of the seven niḥnavas is given by me in the Sthānāṅga-Samavāyāṅga (Gujarati Translation). pp. 327-335,

or jīvājīva or non-entity. Again, the question is raised as to whether it is a substance or a quality. In answer it is said that the soul in the state of a resolve that 'I refrain from all sinful activities' is itself Sāmāyika. And in the first great vow this refrainment is with regard to the jīvas only while in other great vows it is with regard to all the substances (3117-3124). From the point of view of substance it is to be regarded as a substance. But from the point of view of modes it is to be regarded as a quality. Here the question of identity or difference of substance and modes is dealt with at length (3125-3155).

In the Bhedadvāra (gā 3156-3161) the divisions of Sāmāyika, viz. Samyaktva- Śruta- and Cāritra- are mentioned. Again, the subdivisions of these three are enumerated. Ten sub-divisions of Samyaktva-sāmāyika are mentioned. Sūtra, artha and tadubhaya - these three are regarded as the types of śrutasāmāyika. At this juncture we are asked to understand or to expound the remaining chapters of the Āvaśyakasūtra (3157-3161) in this same way. We are told that Cāritra-Sāmāyika is of three types- kṣāyika, etc. This Cāritra Sāmāyika is again differently divided into five- Sāmāyika, Chedopasthāpya, etc. (3159). Once again it is divided into two - deśacāritra and sarvacāritra. At this juncture it is suggested that in fact Cāritra has infinite divisions (3160).⁵⁸

In the Kassadvāra the question as to who could be regarded as possessed of Sāmāyika is discussed. The person who is always engaged in the practice of samyama (self-control), niyama (observances of lesser vows), tapa (penance) is regarded as possessed of Sāmāyika. Again, one who considers all the souls - whether trasa (mobile) or sthāvara (immobile) - to be equal is to be regarded as possessed of Sāmāyika. Sāmāyika of a monk (who has abandoned all the sinful activity) is far better than that of a layman. This is so because a layman cannot shun all the sinful and harmful activities. He is allowed to give consent to such activities. The discussion regarding all this is conducted here at length.

The question as to where Sāmāyika can take place is discussed through 39 dvāras in the Kehimdvāra (3175-3235).

In the Kesudvāra the discussion is about the subjects with respect to which one should perform Sāmāyika (gāthās 3236-3245).

In the Kathamdvāra, it is described as to how it could be acquired (3246-3273).

In gāthās 3274-76 we come across the discussion about the point as to how long it continues after its acquisition.

58. Here ends the second part of this edition.

In the Katidvāra the question as to how many persons can acquire it is discussed (3277-87).

In the Antaradvāra the question as to how much time required for reattaining it once having fallen from it is discussed (3281-89).

In the Avirahadvāra there occurs a discussion regarding the time which the mundane souls have without Sāmāyika (3290-91).

In the Bhavadvāra it is discussed as to for how many lives one can continuously retain it (3292).

In the Ākarṣadvāra there has been raised a question as to how many times one should perform it again and again in one life or in many lives in order to relish it. At this occasion an illustration given is that of a man taking a particular number of morsels for relishing the food. (3293-94).

In the Sparśanadvāra the question as to how many space-points of Loka are touched by a soul possessed of Sāmāyika (3295-96) is discussed.

In the Niruktidvāra the term 'sāmāyika' is etymologically explained. Here it is pointed out that one and the same term gives different senses when it assumes different genders and case-endings. Moreover, synonyms of the term 'sāmāyika' are enumerated and at the same time different types or divisions of the Sāmāyika are discussed (3297-3329). While giving an etymological meaning of the term 'Sāmāyika' Āc. Jinabhadra says that 'sama' means freedom from attachment and aversion and 'aya,' which is equivalent to 'ayana'=(gamana), means attainment. Thus the term 'Samaya' means the attainment of the state characterised by freedom from attachment and aversion. And 'Samaya' and 'Sāmāyika' are identical. The term 'samaya' means samyak (right) aya (attainment or acquisition). The soul having the attitude of Universal love (=samaya=samyak gamana=dayā) towards all creatures is itself Sāmāyika (3305-3306).

In the list of the synonyms of the term 'sāmāyika' are included even the terms 'samāsa' and 'saṅkṣepa' (3300). This is so because the Sāmāyika is the essence of the 14 Pūrvas (3309). In other words, it constitutes the piṇḍārtha of the 14 Pūrvas. The special qualifications of the eight persons entitled to perform the eight different types of Sāmāyika-suggested by eight synonyms of the term 'sāmāyika' - are described here in due order (3312-3329).

With this Niruktidvāra ends the Upodghātaniryuki (3329).⁵⁹ This point is suggested by the Ācārya in the beginning of the Sūtrasparśika-

59. Anugama is the fourth entrance (dvāra) to exposition (anuyoga). This anugama has two main divisions, viz. Niryukti-anugama and Sūtrānugama (966). This Niryukti-anugama is again divided into Nikṣepa- Upodghāta- and Sūtra-sparśikaniryukti-(967). And we are to understand that out of these three the Upodghātaniryukti-anugama ends here.

niryukti (3330). The term 'sūtrasparśikaniryukti' means the exposition of the sūtras. Hence now what is in hand is the exposition of the sūtras contained in the Āvaśykasūtra. Āc. Jinabhadra explicitly states that maṅgala in the form of the Pañcanamaskāra should be regarded as a sūtra. Hence after having expounded the Pañcanamaskāra in the beginning, he expounds the sūtras related with the Sāmāyika (3331-3334). The exposition of the Pañcanamaskāra is detailed and extensive. Hence like the Gaṇadharavāda, this portion too has secured the status of an independent treatise (3335-). The pañcanamaskāra has been expounded here through eleven dvāras beginning with the Utpattidvāra (3335).⁶⁰ The summary of this portion of the text has been given by Pt. Sukhlalji in his 'Pañcapratikramana'. Hence it is not necessary to repeat it.

After Namaskāraniryukti there comes the Sāmāyikaniryukti wherein each and every pada of the text of the Sāmāyika is explained through the methods of Nikṣepa, etc. Here having pointed out the identity of an agent, an object and an instrument an evidence of the Scriptural text is given in support of the tenet that soul itself is sāmāyika. It is interesting to notice varied etymologies of the term 'bhante'. Again, the different etymological explanations of the term 'sāmāyika' are also given here. But all the etymologies ultimately establish that the meaning of the term 'sāmāyika' is nothing but mental equanimity. Having explained the Sāmāyika the author states that the Bhāṣya on the Sāmāyika is fundamental one and the person who masters it gains the power of understanding and interpreting any Sūtra.

The Viśeṣaśāstrībhāṣya is really an important philosophical work which every serious student of Indian philosophy should study critically.

Dept. of East Asian Studies
University of Toronto
Toronto (Canada)
12-12-68

Dalsukh Malvania

60. The problem of the authorship of the Pañcanamaskārasūtra has been treated of in the Introduction to the Prañāpanāsūtra, to be published very shortly by Shri Mahavira Jaina Vidyalaya, Bombay. Therein the Śvetāmbara and the Digambara views are discussed. Hence we refrain from discussing this problem here.

विषयानुक्रमः ।

[प्रथमो भागः]

१ पीठिका-अनुयोगद्वारावतारः । गा० १-१०११

[मङ्गलवादः १-७८]

आवश्यकानुयोगकरणप्रतिज्ञा	गा० १
आवश्यकानुयोगद्वाराणि	२
१ फलद्वारम्	३
२ योगद्वारम्	४
३ मङ्गलद्वारम्	१२
[ज्ञानपठचक्रविवरणम् ७९-८३२]	
४ समुदायार्थद्वारम्	८३३
५ अवयवार्थनिरूपणे उपक्रम-निक्षेप-अनुगम-नयरूपानुयोगद्वारद्वारम्	८९९
६ उपक्रमादिद्वाराणां भेदद्वारम्	९०५
७ उपक्रमादिपदानां निरुक्तिद्वारम्	९०६
८ उपक्रमादिद्वाराणां क्रमप्रयोजनद्वारम्	९१०
[१] उपक्रमद्वारं सामायिके-	९१२-९५१
१ उपक्रमद्वारविषयसंक्षेपः	९१२
२ उपक्रमे नामादिषड्विधो निक्षेपः	९१७
३ उपक्रमे आनुपूर्वी-नाम-प्रमाण-वक्तव्यता-अर्थाधिकार- समवताररूपेषु षड्भेदेषु सामायिकावतारः	९३४
[२] निक्षेपद्वारं सामायिके	९५२-९६५
१ ओघ-नाम-सूत्रसंज्ञानां निक्षेपः	९५२
[३] अनुगमद्वारं सामायिके	९६६-४३०९
१ निर्युक्ति-सूत्ररूपो द्विविधोऽनुगमः	९६६
२ निक्षेप-उपोद्घात-सूत्रस्पर्शिकरूपेण निर्युक्त्यनुगमस्य त्रैविध्यम्	९६७
३ उपोद्घातनिर्युक्तिप्रारम्भे उद्देशादिद्वारसंक्षेपः	९६८
२ सामायिकोपोद्घातनिर्युक्तिः १०१२-३३२९	
१ मङ्गलम्	१०१२
२ सर्वानुयोगनिर्युक्तिशास्त्रप्रारम्भः	१०१७
३ तीर्थकरनमस्कारः	१०२२
४ गणधरवंश-वाचकवंशनमस्कारः	१०५९
५ आवश्यकतादिदशग्रन्थानां निर्युक्तिकरणप्रतिज्ञा	१०७१
६ प्रवचनोत्पत्तौ वृक्षादिरूपकं प्रासङ्गिकम् (१)	१०९१
७ भगवतो महावीरस्य प्रवचनोत्पादने आध्यात्मिकविकास- क्रमवर्णनम्	११८१

८ सूत्रे प्रवचनैकार्थिकानि-इति प्रासङ्गिकम् (२)	१३६३
९ प्रवचनैकार्थिकविभागः -इति प्रासङ्गिकम् (३)	१३७५
१० अर्थे व्याख्यानविधि(अनुयोगविधि)निरूपणम्	१३८२
११ उपोद्घातद्वारविधिवर्णनम्	१४८२
१ उद्देशनिक्षेपद्वारम्	१४८५
२ निर्देशनिक्षेपद्वारम्	१४९५
निर्देशे नयविचारः	१५०३

[द्वितीयो भागः]

३ निर्गमनिक्षेपद्वारम्	१५२९
निर्गमे भगवतो महावीरस्य निर्गमनिरूपणे	१५४७
तीर्थकराणां निरूपणम् । गणधरवर्णनम्	१९८७

[गणधरवादः १९९४-२४७९]

४ कालनिक्षेपद्वारम्	२४९८
५ क्षेत्रनिक्षेपद्वारम्	२५६०
६ पुरुषनिक्षेपद्वारम्	२५६२
७ कारणनिक्षेपद्वारम्	२५७०
८ प्रत्ययनिक्षेपद्वारम्	२६०२
९ लक्षणनिक्षेपद्वारम्	२६१७
१० नयद्वारम्	२६५१
११ समवतारद्वारम्	२७५०

[निहववादः २७७८-३१०३]

१२ अनुमतद्वारम्	३१०४
१३ किम्-इति द्वारम्	३११६
१४-कृतिविधम्-इति द्वारम्	३१५६

[तृतीयो भागः]

१५ कस्य-इति द्वारम्	३१६२
१६ कुत्र-इति द्वारम्	३१७५
कुत्र इति द्वारे क्षेत्रादि-षट्त्रिंशद्द्वारैः विचारः	३१७५
१७ केषु-इति द्वारम्	३२३६
१८ कथम्-इति द्वारम्	३२४६
१९ कियच्चिरम्-इति द्वारम्	३२७४
२० कति-इति द्वारम्	३२७७
२१ अन्तरद्वारम्	३२८८
२२ अविरहितद्वारम्	३२९०
२३ भवद्वारम्	३२९२
२४ आकर्षणद्वारम्	३२९३
२५ स्पर्शनद्वारम्	३२९५
२६ निरुक्तिद्वारम्	३२९७

३ सामायिकसूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तौ नमस्कारनिर्युक्तिः ३३३०-४०२०

[नमस्कारनिर्युक्तिः ३३३०-४०२०]

१ नमस्कारस्य सूत्राभ्यन्तरत्वम्	३३३१
२. उत्पत्त्यादिद्वारैः नमस्कारविचारः	३३३५
१ उत्पत्तिद्वारम्	३३३६
२ निक्षेपद्वारम्	३३७०
३ पदद्वारम्	३३८६
४ पदार्थद्वारम्	३३८७
५ प्ररूपणाद्वारम्	३३९१
प्ररूपणाद्वारे किं कस्य केनेत्यादि द्वारैर्विचाराणां	३३९१
६ वस्तुद्वारम्	३४७०
१ अर्हन्ममस्कारः	३४७०
२ सिद्धिममस्कारः	३५८४
केवलज्ञानदर्शनविषये क्रमयोगपद्यचर्चा	३७०९-३७५५
३ आचार्यममस्कारः	३८९५
४ उपाध्यायममस्कारः	३९०७
५ साधुममस्कारः	३९१६
७ भाक्षेपद्वारम्	३९२७
८ प्रसिद्धिद्वारम्	३९२८
९ क्रमद्वारम्	३९३६
१० प्रयोजनद्वारम्	३९४८
११ फलद्वारम्	३९४८

४ सामायिकसूत्रनिर्युक्तिः ४०२१-४३०९

१ सामायिकसूत्रानुगमः	४०२१
२ सूत्रपदविच्छेदः	४०२५
१ करणनिर्युक्तिः	४०२६
२ भदन्तपदनिर्युक्तिः	४१६५
३ सामायिकपदनिर्युक्तिः	४२०३
४ सर्वपदनिर्युक्तिः	४२१०
५ सावद्यपदव्याख्या	४२१२
६ योगपदनिर्युक्तिः	४२२४
७ प्रत्याख्यापदनिर्युक्तिः	४२२७
८ यावज्जीवमितिपदस्य निर्युक्तिः	४२३४
९ 'त्रिविधं त्रिविधेन' इत्यस्य व्याख्या	४२४९
१० प्रतिक्रमामीत्यादिपदव्याख्या	४२९८

[४] नयद्वारं सामायिके

४३१०-४३२९

श्रीजिनभद्रगणिकमाश्रमणविरचितं
विशेषावश्यकभाष्यं
कोटचार्यवादिगणिरचितविवरणसहितम् ।
तृतीयो भागः ।

सव्वाणुयोगमूलं भासं सामाहयस्स णाऊण ॥
होति परिकम्मियमती जोगो सेसाणुयगोस्स ॥४३२९॥

—विशेषावश्यकभाष्य ।

॥ ॐ नमो वीतरागाय ॥

श्रीकोटचार्यवादिगणिकृतसंपूर्तिरूपेण विवरणेन सहितं

श्रीजिनभद्रगणिक्षमाश्रमणविरचितं

वि शे षा व इय क भा ण्य म् ।

तृतीयो भागः ॥

कस्य ? इति षष्ठीसम्बन्धमात्रे तच्चतुर्विधं सामायिकं यस्य यस्य भवति तदाख्यायते—

जस्स सामाणियो अप्पा संजमे णियमे तवे ।

तस्स सामाइयं होति इति केवलिभासितं ॥५८०॥३१६२॥

जो समो सव्वभूतेसु तसेसु थावरेसु य ।

तस्स सामाइयं होति इति केवलिभासितं ॥५८१॥३१६३॥

सावज्जजोगंपैरिवैज्जणट्ठा, सामाइयं केवलियं पसत्थं ।

गिहत्थधम्मा परमं ति णच्चा, कुज्जा बुधो आतहितं परत्था ॥५८२॥३१६४॥

जस्स गाहा । जो समो । सावज्जजोगमिति । सामानिकः—सन्निहितः—सन्नि-

युक्त आत्मा संयमे मूलगुणेषु, नियमे उत्तरगुणेषु, तपसि अनशनादिबहुप्रकारे सर्वकाल-

व्यापारात् प्रमादवर्जनं यस्यैवंविधं तस्य जीवस्य सामायिकं सम्पूर्णम् । 'इति'शब्दः

सारप्रदर्शनार्थः । एतावते(त्) केवलिभाषितम् । 'भूत'शब्दो जीवपर्यायवचनः । त्रसंस्था-

वेषु जीवेष्वर्हिसं(सां) प्रति यः सैमः, तच्च सर्वसावद्ययोगपरिरक्षणार्थम् ॥३१६२-६४॥

केवलियं पडिपुणं परमं जेट्ठे गिहत्थधम्मातो ।

तं हितमिती परत्था सिवं परं वा तदत्था वा ॥३१६५॥

कैवलिकम् परिपूर्णम्, गृहस्थधर्मात् परमम्—ज्येष्ठम्, तद् आत्महितं परं परलोके ।

अथवा 'शिवं परं तस्मिन् परत्र, तदर्थं वा परार्थम् ॥३१६५॥

गिहिणा वि सव्वज्जं दुविधं तिविधेण छिण्णकालं तं ।

कातव्वमाह सव्वे को दोसो भण्णतेऽणुमती ॥३१६६॥

एतत् साधुना ज्येष्ठधर्मस्थितेन कार्यम्, तस्मात् न्यूनेनापि सर्ववर्जं द्विविधं त्रिविधेन परिच्छिन्नकालम् 'यावत् योगं समापयामि' 'साधुसमीपे वा यावत्तिष्ठामि' इत्यादि कर्तव्यम् ।

अत्राह—गृहिणः सर्वप्रत्याख्यानं कुर्वतः को दोषो यन्निषिध्यते सर्ववर्जम् ?

इति । उच्यते—अनुमतिरव्यवच्छिन्ना तस्य । तस्माद् द्विविधमेव सम्भवति कृतं-कारित-

प्रत्याख्यानम्, नानुमतिप्रत्याख्यानम् । दोषश्चायं प्रत्यवायकरः ॥३१६६॥

१ ईई हे त । २ ईई हे त । ३ 'गण्' को म हा दी । ४ 'रिरक्ख' को हे त ।

५ 'त्थं' दी हा । ६ 'गवि समा'—इति प्रती । ७ समयः इति प्रती । ८ 'तम' तं ।

९ 'त्थं' हे त । १० शिवं—इति प्रती ।

सर्वं ति भाणितूणं विरती खलु जस्स सव्विया णत्थि ।

सो सव्वविरतिवाती चुक्कति^१ सर्वं च देसं च ॥५८३॥३१६७॥

आहाणुमतिं^२ वं ण सो[२०८-द्वि०]किं पच्चक्खातिं^३ भण्णति ण सत्तो ।

पुव्वप्पयुत्तसावज्जकम्मसातिज्जणं मोक्तुं ॥३१६८॥

सर्वं ति भाणितूणं । आहाणुमतिं व ण सो । अनुमतिमप्यसौ किमिति न प्रत्याचष्टे ? आह—यस्मादसौ पूर्वप्रयुक्तसावयकर्म मोक्तुं न शक्नोति । सत्—प्रियम्—अनुकूलम् । सति भवं सातं सुखमुच्यते । सातमिच्छत्यात्मनः सातीयति—सुखायते इत्यर्थः । एवंविधो गृही महासर्वप्रत्याख्यानं कर्तुंशक्तः, सावययोगमनुमन्यमानत्वात्, स्वयं सावययोगानुष्ठापयित् ॥३१६७-६८॥

नन्वेवमागमविरोधः —

णणु तिविधं तिविधेणं पच्चक्खाणं सुतम्मि गिहिणो वि ।

तं थूलवधादीणं ण सर्वसावज्जजोगाणं ॥३१६९॥

णणु तिविधं तिविधेणं इत्यादि । सत्यम्, आगमे श्रूयते त्रिविधं त्रिविधेन गृहिणः प्रत्याख्यानं स्थूलप्राणातिपातप्रभृतीनां स्थूलसावधानाम्, न पुनः सर्वसावययोगानाम् तस्मादेकदेशविरतौ 'त्रिविधप्रत्याख्यानमागमेऽभिहितम्' इति नागमबाधा ॥३१६९॥

तथा च दर्शयति —

जति किंचिदप्पयोयणमप्पप्पं वा विसेसियं वत्थुं ।

पच्चक्खेज्ज ण दोसो सयंभुरवणातिमच्छो व्व ॥३१७०॥

जति किंचि० गाहा । यदि किञ्चिदप्रयोजनं वालि(ल)कामक्षणादि काक-मांसादि वा, अप्राप्यं वा स्वयम्भुरमणसमुद्रमत्स्यभक्षणादि, तत्सु(तत्सु)करमिति त्रिविधग्रहणमपि तत्र युज्यते ॥३१७०॥

जो वा णिक्खवित्तुमणो पडिमं पुत्तातिसंततिणिमित्तं ।

पडिवज्जेज्ज तओ वा करेज्ज तिविधं पि तिविधेणं ॥३१७१॥

जो वा गाहा । गतार्था ॥३१७१॥

जो पुण पुव्वारद्धाणुज्झितसावज्जकम्मसंताणो ।

तदणुमतिपरिणतिं सो ण तरति सहसा णियत्तेतुं ॥३१७२॥

जो पुण गाहा । साध्यसाधनानुगमवचनम् ॥३१७२॥

१ 'ति देसं च सर्वं च ॥ त । २ 'मई हे, त । ३ पि को, वि त । ४ 'ति ति भं को हे तं । ५ 'ण वि पं जे । ६ 'सोऽव' जे । ७ 'सितुं जे । ८ 'भूरमणा' को हे, 'रमणा' त । ९ 'क्खमि' को हे ।

सामाड्यम्मि तु कते सवेणो इव सावओ भवति जम्हा ।
 एतेण कारणेणं बहुसो सामाड्यं कुज्जा ॥५८४॥३१७३॥-
 जो ण वि वट्ठति रागे ण वि दोसे दोण्ह मज्झयारम्मि ।
 सो होति तु मज्झत्थो सेसा सव्वे अमज्झत्था ॥५८५॥३१७४॥
 सामाड्यम्मि तु । जो ण वि वट्ठति ॥३१७३-७४॥
 ॥ द्वारं कस्येति गतम् ॥

कहिं ति चतुर्विधसामायिकस्य द्वयोस्त्रयाणां वा संभव इति ? । तत्र द्वाराणि—
 खेत्त दिसं कालं गतिं भविष्य सण्णि उस्सासं दिट्ठिं आहारे ।
 पज्जत्तं सुत्तं जम्मं ठिति वेयं सण्णा कसायाऽऽऊर् [२०९-प्र०] ॥५८६॥३१७५॥
 णाणे जो गुवयोगे सरीरं संठाणं संघतणं माणे ।
 छेस्सा परिणामे वेतणं समुग्घातकम्मं य ॥५८७॥३१७६॥
 णिव्वेढणं^१ उव्वट्ठो आसवकरणे^२ तथा अलंकारे ।
 सयणासणं ठाणत्थे^३ चक्कम्मं ते य किं कहिं तं ॥ दारगाधारे ॥५८८॥३१७७॥
 खेत्तं दिसं कालं इत्यादिद्वाराणि षट्त्रिंशदनुगन्तव्यानि ॥३१७५-७७॥
 सम्मसुताणं लंभो^४ उड्ढे^५ ये अघे^६ य तिरियलोगे य ।
 विरती मणुस्सलोए विरताविरती य तिरिएसु ॥५८९॥३१७८॥
 पुव्वपडिवण्णैया पुण तीसु वि लोएसु णियमतो तिण्हं ।
 चरणस्स दोसु णियमा भयणिज्जा उड्ढलोगम्मि ॥५९०॥३१७९॥ द्वारं ॥
 सम्मसुताणं लंभो । पुव्वपडिवण्णया पुण । ऊर्ध्वलोके मेवादी, देवलोकेषु च
 जीवाः सम्यग्दर्शनं प्रतिपद्यमानाः तत्सहभावितया सम्यक्श्रुतमपि प्रतिपद्यन्ते ।
 श्रुतज्ञानं तेषां सदा सन्निहितम्^७, सम्यग्दर्शनसदभावात् श्रुतं भवतीति । एवं तिर्यग्-

१ समणो दी हा को हे म । २ ३१७३ गाथाया अनन्तरमेवा गाथा अधिका—
 जीवो पमायबहुलो बहुसो वि अ बहुविहेसु अत्थेसु । एएण कारणेणं बहुसो सामाड्यं कुजा ॥ दी
 हा म । ३ 'दिसिं' को हे त, 'दिसां' दी हा म । ४ 'गई' हे त ।
 ५ 'ऊसां' को हे त दी हा म । ६ 'ट्ठिमाहा' को हे त दी हा म । ७ 'वेदे जे ।
 ८ 'याउं' को हे, 'याओ त, 'यायूं जे । ९ 'रिमाणो जे, 'माणं हे । १० 'णा य स'
 हे त । ११ 'ट्ठण हे' ट्ठण त 'विव्वट्ठण दी' विट्ठण म् । १२ 'मुव्वट्ठे को हे त दी हा म ।
 १३ 'रणं हे । १४ 'णवाणं जे । १५ 'णट्ठे को' ट्ठणट्ठे हे । १६ 'चंक्रमं' हे, 'चंक्रमं' को
 दी हा म । चक्कम्मेते त । १७ 'लभो को हे । १८ 'उड्ढं' अ को, 'उड्ढं' हे त दी
 हा म । १९ 'वत, च दी हा म । २० 'अहो म । २१ 'न्नतो म । २२ 'तं दर्शनाभावात्
 —इति प्रती ।

लोके संज्ञिनः पञ्चेन्द्रिया बहुप्रकाराः प्रतिपद्यन्ते । अधोलोके महाविदेहाधोलौकिकप्रामेषु नरकेषु च । विरतिः सर्वविरतिस्तु मनुष्यलोक एव । ते चाधोलोक-तिर्यग्-लोकवर्तिनो मनुष्याः लभन्ते । विरत्यविरतिः श्रावकधर्मः, तां मनुष्यास्तिर्यग्चश्च प्रतिपद्यन्ते, तिर्यग्लोके च । पूर्वप्रपन्नकाः (कानां) पुनस्तु (त्रि)तयमेतत् सम्यक्व-श्रुत-विरतिसामायिकानां (नि) त्रिष्वपि लोकेषु सम्भवन्ति । ऊर्ध्वलोके मेरुचैत्यवन्दनं कुर्वन्ति विद्या-घरश्रावकाः । सर्वविरतिसामायिकस्य चरणपूर्वप्रतिपन्नकाः तिर्यग्लोकाधोलोकयोर्निष्कृतः सम्भवन्ति प्रतिपत्तिस्थानमिति कृत्वा । ऊर्ध्वलोके तु चारणश्रमणाः संहरणतो वा नान्यत्रेति भजनीयाः । एवं क्षेत्रानुवाद उक्तः ॥३१७८-७९॥

दिश(म्)निरूपणाय—

णामं ठवणा द्विष्ट खेत्त दिसा ताव खेत्त पण्णवण ।

सत्तमिया भावदिसा परुवणा तम्मिं कातव्वा ॥५९१॥३१८०॥

णामं गाहा । नाम-स्थापने सर्वत्र तुल्ये । द्रव्यस्य दिग्, द्रव्येण निष्पन्ना, द्रव्याद्वा आगता, द्रव्यमेव वा दिक् ॥३१८०॥

तेरसपदेसियं जं जहण्णतो दसदिसागितिं^१ दव्वं ।

उक्कोसमणंतपदेसियं च सा होति दव्वदिसा ॥३१८१॥

एक्केक्को विदिसासुं मज्झे य दिसासुमायता दो दो ।

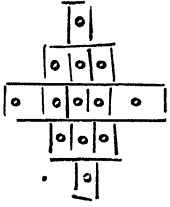
वेत्ति^२ दससुमण्णे दसदिसमेक्केक्कयं कातुं ॥३१८२॥

तण्ण दसदिसागारं जं चतुरस्सं ति तो^३ ण दव्वदिसा ।

खेत्तदिसव्वपत्तेसिषरुअगातो मेरु[२०९-द्वि०]मज्झम्मि ॥३१८३॥

तेरसपदेसियं जं । एक्केको विदिसासुं मज्झे य । एकैकः प्रदेशो विदिक्षु, ते च चत्वारः प्रदेशाः, मध्ये च एक एव प्रदेशस्तेन सह पूर्वं जाताः पञ्च, दिक्षु चत्वारः आयताकारेण स्थितौ द्वौ द्वा प्रदेशौ, तेऽष्टौ पूर्वं च पञ्च एवं चत्वारः प्रदेशाः द्रव्यं दिगनुगमं ब्रुवन्त्याचार्याः । अन्ये पुनर्दशदिशमेकैकं मध्यस्थितप्रदेशस्य कृत्वा वर्णयन्ति । तेषामेकादशप्रदेशिकं द्रव्यं तुम्बिकासहितं चक्राकारं प्राप्नोति । सिद्धान्ते च^४ चतुरस्रमुपवर्णयते । अतस्त्रयोदशप्रदेशिकमेव सर्वजघन्यं दसदिशानाम् प्ररूपणीयमिति । उक्तमनेनाऽऽक्षरेणानन्तप्रदेशिकम् । अस्य चाक्षरेण

१ सा होमङ्गरसविहा ५० हा म । २ तस्स को हे त दी । ३ णिई को हे । ४ दिसं त । ५ तन्न को हे त ।

त्रिकबाहुकसमचतुरस्रं नवप्रदेशिकं लिखित्वा चतसृष्वपि दिक्षु
एकैकं सोपानवत् संवर्ध्य त्रयोदशप्रदेशिकं चतुरस्रं भवति । अथवा
समकं च बाहुकचतुरस्रं पञ्चविंशतिप्रदेशं लिखित्वा चतसृष्वपि
विदिक्षु प्रदेशत्रयं प्रदेशत्रयमपचीयते—एवं कोणचतुरस्रापनयनाच्छेषं
त्रयोदशप्रदेशिकमवतिष्ठते । एकं(वं) द्रव्यदिक् । क्षेत्रदिक् पुनर्मेरु-

मध्याष्टप्रदेशिकरुचकाद् बहिर्बाहोद्विच्युत्तरश्रेण्या शकटोद्वि(द्धि)संस्थानाश्चतस्रो दिशः, चत-
सृगामभ्यन्तरालकोणावस्थिता एकप्रदेशिकाः छिन्नमुक्तावलि-संस्थानाश्चत्वार एव विदिशः,
ऊर्ध्वं चतुष्प्रदेशिकचतुरस्रदण्डसंस्थाना विमला, अधः एवंप्रकारा तमोदिक् ॥३१८३॥

तासां नामानि प्रसिद्धानि—

इन्दुग्रेयी जम्मा य णेरिती वारुणी य वायव्या ।

सोम्या ईसाणीया विमला य तमा य बोद्धव्या ॥३१८४॥

इंदा विजयद्वाराणुसारतो सेसिया पदक्खिणतो ।

अट्ट वि तिरियदिसाओ उड्डं विमला तमा चाधो ॥३१८५॥

इन्दुग्रेयी गाहा । तापक्षेत्रदिग् अनियता, प्रज्ञापकदिग् अप्यनियतैव ॥३१८४-८५॥

जेसि जत्तो सूरु उदेति तेसिं तई दिसा पुव्वा ।

तावक्खेत्तदिसाओ पदक्खिण सेसियाओ सिं ३१८६ ॥ दारं ॥

पण्णवओ जदभिमुहो सा पुव्वा सेसिया पदक्खिणतो ॥ दारं ॥

अट्टारस्स भावदिसा जीवस्स ममागमो जेसिं ॥३१८७॥

जेसिं जत्तो गाथा । स्फुटार्था ।

सप्तमी भावदिक् अष्टादशप्रकारा संक्षेपतः । दिश्यते अयममुकः संसारी

यया सा भावदिक् ॥३१८६-८७॥

१ अत्र 'शकटोद्धि' शब्दो ज्ञेयः । आचाराङ्गनिर्युक्तौ (गा० ५९) "सगडुद्धीसंठिया" इति
पाठे स्पष्टं 'सगडुद्धि'—'शकटोद्धि' शब्द एव प्रयुक्तः तथा कोट्याचार्यवृत्तौ (पृ० ७६२) 'सग-
डुद्धि' शब्द एव प्रयुक्तः । श्रीमलयगिरिसुरिरपि स्वावश्यकवृत्तौ (पृ० ४३८) 'शकटोद्धि' शब्द-
मेव प्रयुङ्क्ते । एवं स्थानाङ्गसूत्रे तृतीयस्थानस्य द्वितीयोद्देशके १६३ सूत्रवृत्तौ (पृ० १३३ प्र०)
'सगडुद्धि' शब्द एव निर्दिष्टः । सूर्यप्रज्ञप्ति-सूत्रे दशमप्राप्तान्तर्गते अष्टमप्राप्तप्राप्तौ "रोहि-
णीकखत्ते किं संठिते पण्णत्ते ? सगडुद्धिसंठिते पण्णत्ते" इत्येवं निर्दिश्य तस्य वृत्तौ 'सगडुद्धी'
शब्द एव प्रयुक्तः । शकटस्य उद्धिः—'शकटोद्धिः' अत्र 'उद्धि'शब्दः संस्कृतभाषायां न प्रचलितः
तथापि देश्यभाषायां प्रचलित एव । गुजरातीभाषायाम् 'ऊव' नाम्ना प्रसिद्धः शकटावयवः
प्राकृतभाषायाम् 'उद्धि' शब्देन सूच्यते । ज्योतिःशास्त्रेऽपि रोहिणीनक्षत्रं शकटाकारं प्रसिद्धम् ।
२ नरह को । ३ सोभा को । ४ वा को । ५ इमे गाथे प्रक्षिप्ते इति श्रीमलवारिहेमचन्द्रेण
स्वविशेषावश्यकवृत्तौ सूचितम्—तच्चैवम्—“इदं च गाथाद्वयं भाष्येष्वपि बहु लिखितं दृश्यते,
प्रक्षेपोऽसौ संभाव्यते । पूर्वटीकायाम् मूलावश्यकटीकायां च अव्याख्यातत्वात्”—पृ० १०७४ गा०
२७०० वृत्तौ । ३१८४-८५ इमे गाथे हे त प्रत्योर्न स्तः । ६ हवइ को हे त । ७ पयाहिण-
को हे त । ८ इदं ३१८६-३१८९ मन्थाचतुष्टयं हेप्रतौ निर्युक्तिरूपेण दृश्यते । तच्च “इति
निर्युक्तिगन्थाचतुष्टयार्थः” इत्येवम् आसां चतसृणां गाथानां वृत्तौ मल० हेम० लिखितवान्
पृ० १०७४-७५ गा० २७०३-२७०४ । ९ पयाहिणओ को हे त । १० जाडु को, जेडु हे त ।

पुढविज्जलणलवाता मूलैक्खंभगगपोरबीया य ।

वित्तिचतुपंचिन्दिय तिरिय णारगा देवसंघाता ॥३१८८॥

सम्भुच्छिमक्कम्माकम्मभूमगगरा तहंतरहीवा ।

भावदिसा दिस्सति जं संसारी णियतमेताहि ॥३१८९॥

पुढवि० गाहा । गतार्था ॥३१८८-८९॥

खेत्तदिसासुं पगतं सेतदिसाओ पसंगतोऽभिहिता ।

संभवतो वा वच्चं सामइयं जत्थ जं होज्ज ॥३१९०॥

पुव्वादीयासु महादिसासु पडिवज्जमाणओ होति ।

पुव्वपडिवणओ पुण अणगतरीए दिसाए भवे ॥५९२॥३१९१॥

छिण्णावलिहअगागि^१तिदिसासु [२१०-प्र०]सामाइयं ण जं तासु ।

सुद्धासु णावगाहति जीवो ताओ पुण फुसेज्ज ॥३१९२॥ दारं॥

खेत्तदिसासुं । पुव्वादीया० । छिण्णावलि० । उत्तानार्थाः । दिग्द्वारं गतम् ॥३१९०-९२॥

कालद्वारमिदानीम् । स च षड्विधः कालः—उत्सर्पिण्याम्, अवसर्पिण्यां च । सुषमपुषमा, सुषमा, सुषमदुःषमा, दुःषमसुषमा, दुःषमा, दुःषमदुःषमेति अवसर्पिण्याम्, अयमेव उत्क्रमेण उत्सर्पिण्याम् । तत्र—

सम्मत्तस्स सुत्तस्स य पडिवत्ती छव्वि^२हे वि कालम्मि ।

विरैति विस्ताविरैति पडिवज्जति दोसु तिसु वा वि ॥५९३॥३१९३॥

सम्मत्तस्स इत्यादि । सम्यक्त्व-श्रुतसामायिके प्रतिपद्यते जीवः षड्विधेऽपि काले । [विरति]सामायिकम् विरत्यविरतिसामायिकं च प्रतिपद्यते द्वयोः कालयोस्त्रिषु वा कालेषु ॥३१९३॥

तत्प्रतिविभागार्थम्—

ततियातिसु तिसु ओसप्पिणीये^३ उस्सप्पिणीय^४ दोसुं तु ।

णौ^५ ओसप्पुस्सप्पिणिकाले तिसु सम्म-सुत्ताइं ॥३१९४॥

पडिभागम्मि चउत्थे चतुव्विधं चरणवज्जितमकाले ।

चरणं पि होज्ज गमणे सव्वं सव्वत्थ साहरणे ॥३१९५॥

ततियातिसु । अवसर्पिण्यां सुषमदुष्पमायां मरुदेवी सर्वविरति प्रतिपन्ना ।

ततो दुष्पमसुषमायां तीर्थकरप्रवृत्तिर्या(त्तिया)वद् दुष्पमेति त्रिषु कालेषु सर्वचरणप्रतिपत्तिः ।

१ 'जलजलणवा' को हे त । २ मूला खं हे । ३ हुज्जा हे । ४ 'व्वाइआ' म । ५ उ को हे त म दी हा । ६ 'गागीदि' को हे, 'गागीति' त । ७ 'सिज्जा हे । ८ 'व्विध-म्मि जे, 'व्विहंमि दी हा, 'व्विहम्मि म । ९ 'रई म । १० 'रई म । ११ 'णीए को हे त । १२ 'णीए हे । १३ तो-को त । १४ उस्स' को हे त ।

उत्सर्पिण्यां द्वयोरेव दुष्मसुषमायां तीर्थप्रवृत्तिर्या(त्ति या)वत् सुषमदुष्ममाभाग इति द्वयोः कालयोर्नान्यत्र, नोत्सर्पिण्यवसर्पिणी देवकुरुत्तरकुरुषु, सुषमसुषमाप्रतिभागः । हरिवर्षरम्य-
कयोः सुषमाप्रतिभागः । हैमवतहैरण्यवतयोः सुषमदुष्ममाप्रतिभागः । एतेष्वका-
लेषु काललिङ्गाभावात् सम्यक्त्वश्रुतसामायिकयोः प्रतिपत्तिः । महाविदेहे काललिङ्ग-
सद्भावः कालश्चतुर्थः दुःषमासुषमाप्रतिभागः । तत्र चतुर्णामपि सामायिकानां प्रति-
पत्तिः । यत्र पुनः कालप्रतिभागोऽपि नास्ति बाह्यद्वीपसमुद्रेषु असावकालः । अस्मिन्
सर्वचरणवर्जं त्रयाणां सामायिकानां प्रतिपत्तिः, स्वयम्भुरमणमत्स्याः स्वयमेव देश-
विरतिं प्रतिपद्यन्त इति । एतस्मिन् काले संघ(ह)रणं प्राप्य स्वयं वा लब्धिसम्प-
न्नविद्यासामर्थ्यगमने सर्वचरणप्रतिपत्तिरपि । ॥३१९४-९५॥

॥ एवं कालानुगमः ॥

अथ गतिं प्रत्यनुगमः—

चतुसु वि गतीसु णियमा सम्मत्त-सुतस्स होति पडिवत्ती ।

मणुएसु होति विरती विरताविरती य तिरिणसु ॥५९४॥३१९६॥ दारं ॥

चतुसु वि गतीसु । गतिचतुष्टयेऽपि द्वयोः सम्यक्त्वश्रुतयोः प्रतिपत्तिः । तिर्यग्गतौ
त्रयाणाम्, देशविरतिसम्भवात् । मनुजगतौ चतुर्णामपि सामायिकानां प्रतिपत्तिः ॥३१९६॥

भवसिद्धिओ तु जीवो पडिवज्जति सो चतुण्हमण्णतरं । दारं ।

पडिसेधो पुण अस्सैण्णिभीसए संणिपडिवज्जे ॥५९५॥३१९७॥

भवसिद्धिओ गाहा । भव्या भविष्यन्ती सिद्धिरस्येति भव्यसिद्धिः, जीवनाद्
जीवः सायुष्कः प्रतिपद्यते चतुर्णामपि सामायिकानामन्यतममै(मदे)कं सम्यग्दर्शनं व्यव-
हारनयात्, निश्चयनयान्नैकं सम्भवति, द्वयोरवश्यं युगपत्प्रतिपत्तिः, इतरयोर्द्वयोर-
न्यतरम्(त्) । अतः एवं चान्यतमशब्दे प्रयोज्येऽन्यतरग्रहणं सूत्रे । अभव्ये प्रतिषेध
एव ॥३१९७॥

‘पुण’सद्दोऽस्सण्णी सम्म-सुते होज्ज पुव्वपडिवण्णो ।

मोसो भवत्थकाले सम्मत्त-चरित्तपडिवण्णो ॥३१९८॥ दारं ॥

‘पुनः’शब्दान्नोभव्यः नोअभव्यः मिश्रः सिद्धः । सोऽपि न प्रतिपद्यमानकः
न पूर्वप्रतिपन्नः । अभव्यत्वं स्वभावादेव नास्ति सिद्धस्य, भव्यत्वं पुनरनुभूय तत्पर्याय-
विगमात् सिद्धपर्यायं प्राप्तः सन् नोभव्य उच्यते । एवंप्रकारः सर्वो मिश्रशब्दाभिधेयः ।
न केवलमभव्ये प्रतिषेधः किन्त्वन्यत्रापि असंज्ञिनि मिश्रे च सिद्धे प्रतिषेध एव ।

१ को प्रतौ निर्युक्तिरूपेण नास्ति । २ य को हे । ३ असं जे हे दी हा ।
४ उज्जे त । को प्रतौ नास्ति निर्युक्तिरूपेण । ५ तम एकं-इति प्रतौ । ६ हादसं
जे हे । ७ चारिं हे ।

संज्ञीति समनस्कः प्रतिपद्यते चतुष्टयमपि । 'पुनः'शब्दादसंज्ञी सम्यक्त्वश्रुते पूर्वप्रतिपन्नः सास्वादन उपपत्तिकाले भवेत् । नोसंज्ञी नोअसंज्ञी मिश्रो भवस्थकेवली सम्यक्त्वचारित्र्ये पूर्वप्रतिपन्नः ॥३१९८॥

उस्सासग णीसासग मीसे^१ पडिसे^२ह[२१०-द्वि०]दुविध पडिवण्णो ।
दिट्ठीयं दो णया खलु ववहारो णिच्छओ चेव ॥५९६॥३१९९॥
मीसो णो उस्सासगणीसासो तेहि जो अपज्जत्तो ।
होज्ज पवण्णो दोणिण तु सेल्लेसिगतो^३ चरित्तं च ॥३२००॥ दारं ॥

उस्सासग णीसासग मीसे गाहा । उच्छ्वासकः निःश्वासक आनप्राणपर्याप्तिपरिनिष्पन्नः । स एव तथा पर्याप्त्या अपर्याप्तौ मिश्रस्तत्र प्रतिपद्यमानकस्य प्रतिषेधः द्वयोः सम्यक्त्वश्रुतयोः, पूर्वप्रतिपन्नको भवेत्—'दुविध'इति द्विविधप्रतिपत्तिः । पर्याप्ते चतुष्टयमप्रतिषिद्धम् । उच्छ्वासनिःश्वासनिरोधे शैलेसी(शी)गतश्चारित्र्यमपि पूर्वप्रतिपन्न एव ॥३१९९-३२००॥

- दृष्टौ नयद्वयं व्यवहारनिश्चयौ तत्र —

पढमस्सासामायिगी पडिवज्जति बितियगस्स सामयिगी ।
ववहारणिच्छयमतं णेयं मतिणाणलामे^४ व ॥३२०१॥

पढमस्सासामायिगी । व्यवहारनयस्य—असामायिकी सामायिकं प्रतिषेधते । निश्चयनयस्य सामायिकी सामायिकं प्रतिपद्यते । एतच्च मतिज्ञानलामे प्ररूपितम्—
सम्मत्तणाणरहितस्स णाणमुप्पज्जति त्ति ववहारो ।

‘णेच्छइयणयो भौसति उप्पज्जइ तेहिं सहितस्स’ [गा० ४१२] ॥३२०१॥

आहारगो तु जीवो पडिवज्जति सो चतुण्हमण्णतरं ।

एमेव तु पज्जत्तो सम्मत्तमुते सिया इतरो ॥५९७॥३२०२॥

पुव्वपवण्णोऽणाहारओ दुगं सो भवन्तरालम्मि ।

चरणं सेलेसातिमु इतरो त्ति दुगं अपज्जत्तो ॥३२०३॥ दारं ॥

आहारगो तु जीवो । पुव्वपवण्णोऽणाहारओ । आहारकः चतुष्टयं प्रतिपद्यते । पर्याप्तोऽपि चतुष्टयमेवेति । [अ]तिदेशात् अनाहारको भवान्तराले पूर्वप्रतिपन्नः सम्यक्त्वश्रुते एतद्विक्रमः । केवलिसमुद्घातशैलेस्य(श्य)वस्थायां वा नाहारकः

१ ऊसा^१ को हे त । २ मीसग दी हा । मीसय म । ३ 'सेहु' को, 'सेको' जे त, 'सेहो' हे । ४ 'इ' दी हा म । ५ 'ऊसा' को । ६ 'वण्णा' त । ७ 'सेलि' को । ८ 'गता' जे । ९ 'मिस्सु' इति प्रती । १० 'मयि' त को हे । ११ 'भो' को हे त । १२ 'मण्णइ'—प्रती । १३ 'य' को हे त दी हा म । १४ 'ण्णाहा'—प्रती

चरणैर्वैकं प्रतिपन्नः । 'समत्तसुते सिया इतरो' त्ति पर्याप्तादितरः अपर्याप्तः । सोऽपि द्विकमेव पूर्वप्रतिपन्नो भवति ॥३२०२-३॥

सुप्तानुगमे-

णिद्दाये भावतो वि य जागरमाणो चतुण्हमणतरं ।

अण्डय तह पोतै-जरोववादि दो तिणि चतुरो वा ॥५९८॥३२०४॥

निद्रासुप्तो भावसुप्तश्च । जाग्रदपि निद्राजागरः भावजागरश्च । तत्र निद्रासुप्तो भावसुप्तश्च मिथ्यादृष्टिर्न किञ्चित् प्रतिपद्यते । निद्रासुप्तो भावजागरः सम्यग्दृष्टिः पूर्वप्रतिपन्नश्चत्वार्यपि, प्रतिपद्यमानको नास्ति, निद्राप्रमादसंक्लेशाद्व्यावृत्त(त)त्वात् । निद्राजागरो भावसुप्तो मिथ्यादृष्टिर्न प्रतिपद्यते, न पूर्वप्रतिपन्नः, निद्राजागरो भावजागरश्च पूर्वप्रतिपन्नश्चत्वार्यपि, प्रतिपद्यमानकश्चरित्रम्, चरित्राचरित्रं च ॥३२०४॥

सम्महिटी किर भावजागरो दोणिण पुव्वपडिवणो ।

होज्ज पडिवज्जमाणो चरणं सो देसविरतिं च ॥३२०५॥

मिच्छो तु भावसुत्तो ण पवज्जति सोऽधवा णयमतातो ।

सम्मो वा मिच्छो वा णिच्छयववहार [२११-प्र०]तोऽभिहितो ॥३२०६॥

॥ दारं ॥

चतुरो जरायुजम्मे होज्ज पवणो पवज्जमाणो वा ।

सेसे तिणि पवणो दोणिण तयो वा पवज्जेज्ज ॥३२०७॥ दारं ॥

सम्महिटी गाहा गतार्था ॥३२०५-७॥

उक्कोसाय ठितीये पडिवज्जंते यं णत्थि पडिवणो ।

उक्कोसाय ठितीये से पडिवज्जे आवि पडिवणो ॥५९९॥३२०८॥

उक्कोसठितीकम्मो ण पवज्जंतो ण यावि पडिवणो ।

आयुक्कोसे^१ दोणिण तु पवज्जमाणो पवणो वा ॥३२०९॥

ण जहण्णाओ^२ ठितीए पडिवज्जति णेव^३ पुव्वपडिवणो ।

सेसे पुव्वपवणो देसविरतिज्जिते होज्जंता ॥३२१०॥ दारं ॥

१ 'ए को दी हा, 'इ हे त म । २ अण्डयं हे । ३ 'य पोय जराउय दी हा म । ४ 'वादि तिग तिग चउरो भवे कमसो दी हा म । अस्या गाथाया उत्तरार्धस्य मूलपाठे तदर्थं च विशेषतो विचारणीयं वर्तते इति म० हे० वृ० पृ० १०८२ गा० २७१९ । ५ निद्राए गता जा-इति प्रती । ६ 'सयं को हे । 'सियं त । ७ व जे । ८ 'णो को हे त दी हा । ९ 'मणुको को हे त दी हा म । १० 'वज्जंते को दी हा म । ११ य को दी हा म । १२ 'सं को । १३ 'उ को हे । १४ 'टिं हे । १५ य हे त । १६ होज्ज हे ।

उक्कोसठितीकम्मो । [उक्कोसाय ठितीये], आयुर्वर्जानां कर्मणामुत्कृष्टस्थितौ वर्तमानः परमसंक्लेशत्वान्न किञ्चित् प्रतिपद्यते, न वा पूर्वं प्रतिपन्न(न्नः) तत्सहित एव परमसङ्क्लेशमनुप्रविशति । आयुष उत्कृष्टस्थितौ देवस्त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमायुषः(युः) पूर्वप्रपन्नो द्वयम्, अधःसप्तमायां(भ्यां) नारकः स्तोकायुःशेषः सम्यक्त्व श्रुते प्रतिपद्यते, पूर्वप्रतिपन्नो वा । अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिः सर्वाणि प्रतिपद्यते, पूर्वप्रपन्नो वा भवेत् । जघन्यायुष्कस्थितिर्न प्रतिपद्यते, न पूर्वं प्रतिपन्नः । 'सेसे पुण्वपवण्णो देसविरति-वज्जिते होज्जा' आयुर्वर्जशेषकर्मराशौ जघन्यस्थितिः त्रीणि सामायिकानि देशवि-रतिवर्जितानि पूर्वप्रपन्नो भवेत्, यत् कारणं श्रावकः उपशमश्रेणीं क्षपकश्रेणीं वा नारो-हति विशुद्धतरगुणस्थाना[ऽना]क्रान्ते[ः] ॥३२०८-१०॥

चतुरो वि तिथिवेदे चतुसु वि सण्णासु होति पडिवत्ती ।

"हेट्ठा जधा कसाएसु भणियमिहइं पि य तहेव" ॥६००॥३२११॥दारं॥

चतुरो वि गाहा । चतुरोऽपि त्रिषु [वेदेषु], चतसृषु संज्ञासु चतुर्णामपि प्रतिपत्तिः ।

'हेट्ठा जधा कसाएसु भणियमिहइं पि य तहेव'—

"पढमिल्लुगाण उदये णियमा संजोयणाकसायाणं । सम्मइंसणलंभं०" [गा० १२२३] "बिइयकसायाणुदए" [गा० १२२८] एवं "तइयकसायाणु०" [गा० १२३१] एवं संजलण०" [गा० १२३५] अनुक्रमेण सर्वाणि ॥३२११॥

संखेज्जाऊ चतुरो भयणा सुत्तं सम्मऽसंखवांसम्मि ।

ओषेण विभागेण य णाणी पडिवज्जते^१ चतुरो ॥६०१॥३२१२॥

दोसु जुगवं चिय दुगं भयणा देसविरत्तीय चरणे य ।

ओधिम्मि ण देसवत्तं पडिवज्ज[२११-द्वि०]ति होज्ज पडिवण्णो ॥३२१३॥ दारं ॥

संखेज्जाऊ चतुरो । श्रुत-सम्यक्त्वयोरसङ्ख्येयायुषो भजना । सङ्ख्येया-युषां सर्वसम्भवः । 'ओष' इति ज्ञानसामान्यम् । ज्ञानी चत्वार्यपि प्रतिपद्यते । विभा-गेन आभिनिबोधिक-श्रुतज्ञानी युगपदेव 'द्विकम्' सम्यक्त्व-श्रुते, देशविरति-चरणयोर्भजना । अवधिज्ञानी देशविरतिं न प्रतिपद्यते, पूर्वप्रपन्नो भवेद् गुणप्रत्यल्यब्धेः ॥३२१२-१३॥

१ जिद्धा त । २ वणिगं हे त दी हा म । ३ तह य इयं पि त दी हा म । भणितं तध चेव इयं पि जे । ४ सम्मसुयऽसं को दी हा म । सम्मसुयऽसं हे । ५ वासाणं हे दी म, वासीणं त हा । ६ जइ दी हा म । ७ रइए हे । ८ होइ त हे ।

देसव्वतवेज्जं माणसे पवणो समं पि व चरित्तं ।

भवकेवले पवणो पुब्बं सम्मत्तचारित्तं ॥३२१४॥ दारं ॥

देसव्वतवज्जं । मनःपर्यायज्ञानी देशविरतिवर्जं त्रितयं पूर्वप्रपन्नः । युगपद् वा तेनैव सह चारित्रं तीर्थकरस्येव । भवस्थकेवलः (ली) पूर्वप्रपन्नः सम्यक्त्व-चारित्रे ॥३२१४॥

चतुरो वि तिविधजोगे उवओगदुग्गमि चतुरो पडिवज्जे ।

ओरालिए चतुक्कं सम्मसुत विउव्विते भयणा ॥६०२॥३२१५॥

चतुरो वि तिविधजोगे । ओघेन एकस्मिन् द्वयोः त्रिषु वा योगेषु चतुष्टय-मपि प्रतिपद्यते । उपयोगद्वयेऽप्येवमेव ।

अथ विभागशः—औदारिककाययोगी चतुष्कम् । वैक्रिययोगी सम्यक्त्व-श्रुते भजनया प्रतिपद्यते, पूर्वप्रपन्नो वा चतुर्णामपि । आहार[क]-तैजस-कार्मणयोगी देशविरति-वर्जत्रयाणां पूर्वप्रपन्नः, विशुद्धसंयतस्य तल्लाभात् । साकारोपयोगे चतुष्टयस्यापि प्रति-पत्तिः । एवमनाकारोपयोगेऽपीति ॥३२१५॥

अत्र चोद्यम्—

सव्वाओ लद्धीओ जति सागारोवयोगभावमि ।

इध कधमुवओगदुगे लब्भति सामाइयचतुक्कं ? ॥३२१६॥

सव्वाओ लद्धीओ । ‘उपयोगद्वयेऽपि चतुष्टयप्रतिपत्तिरुच्यते’ इत्यागमेवच-नान्तरेण बाध्यते । अनाकारोपयोगे सामायिकचतुष्टयलब्ध्या न भवितव्यम् लब्धित्वात्, शेषलब्धिवत् ॥३२१६॥

अत्रोच्यते—

सो ईर णियमो पडिवड्ढमाणपरिणामयं पत्ति इधं तु ।

जोऽवट्ठितपरिणामो लभेज्ज स लभेज्ज विति ए वि ॥३२१७॥

सो ईर णियमो । स किल नियमोऽधिकारवशात् परिवर्द्धमानपरिणामकं जीवं प्रति, नावस्थितपरिणामम् । कुत एतत् ? इति चेदुच्यते—‘किल’शब्दः आग-मान्तरसम्प्रदायाविच्छेदसंसूचनार्थः । परिवर्द्धमानपरिणामाधिकारे चैतत् सूत्रम्—‘सव्वाओ लद्धीओ सागारोवयोगभावमि’[३२१६] इयं च सामायिकचतुष्टयलब्धिरुपशमश्रेण्यां मोहनीयोपशमात् सम्यक्त्वचारित्रलब्धेः । उपशमश्चावस्थितपरिणामता जीवस्य तस्माद्

१ मज्ज त । २ हे प्रतौ नास्ति । ३ तुर त । ४ साध्य अना—इति प्रतौ ।
५ किर को हे । ६ अमा को । ७ परिवट्ठमां त । ८ बीए को हे त । ९ जीवस्य
तस्य तस्मा—इति प्रतौ ।

योऽवस्थितपरिणामो लभेत सामायिकं सोऽनाकारोपयोगकालेऽपि लप्स्यते, लब्धित्वात्, केवलदर्शनलब्धिवत् । नन्वयमनैकान्तिको हेतुः, शेषलब्धीनाम[ना]कारोपयोगकालाभावात्, सप(त्य)मेवैतत्, पूर्वप्रमाणानैकान्तिकेनैव दूषणोद्भासनम् न साधर्म्यसमं जात्युत्तरम्, किं तर्हि ? तुल्यप्रत्यवस्थानात् स्पष्टमेवोत्तरमिति । नन्वेवं सर्वलब्धीनां साकारोपयोगलाभसूत्रमनर्थकम् । उच्यते-उभयमप्यागमवचनम्, तत् शेषलब्धीनां प्रायोवृत्त्यर्थम्, प्रायोवर्द्धमानपरिणामो लब्धिभाक् इतरस्त्ववस्थितपरिणामो यदृच्छया उपशमसम्यक्त्वलाभकाल एवेति उभयं सार्थकम् ॥३२१७॥

तत इदं गाथाद्वयम्—

पायं च वड्ढमाणो^१ लभते सागारगहणता तेण ।

इतरो धुं जँधिच्छाए^२ उवसमसम्मादिलाभम्मि ॥३२१८॥

ऊसरदेसं दड्ढँल्लयं च विज्झाति वणदवो पप्प ।

इय मिच्छस्स अणुदए उवसमसम्मं पुणेतव्वं ॥३२१९॥

पायं च वड्ढमाणो । ऊसरदेसं । गतार्थम् ॥३२१८-१९॥

आगमान्तरप्रदर्शनार्थं च—

उवसामगसेदिगतस्स होति उवसामयं^३ तु सम्मत्तं ।

जो वा अक[२१२-प्र०]ततिपुंजो अखंवितमिच्छो लभति सम्मं ॥३२२०॥

जं मिच्छस्साणुदयो ण हायते तेण तस्स परिणामो ।

जं पुण सयमुवसंतं ण वड्ढते तेण परिणामो ॥३२२१॥

उवसामगसेदिगतस्स । जं मिच्छस्साणुदयो । कृतकरणाऽकृतकरणा च उपशमश्रेणिरिति चागमः सूचितो भवति ॥३२२०-२१॥

दुगपडिवत्ती वेउव्वियम्मि सव्वाइं पुव्वपडिवण्णो ।

देसव्वतवज्जाइं आहारादीसु तीसुं तु ॥३२२२॥ दारं ॥

दुगपडिवत्ती । गतार्था ॥३२२२॥

सव्वेसु वि संठाणेसु लभति एमेव सव्वसंघतणे । दारं ।

उक्कोसजहणं वज्जितूण माणं लभे मणुओ ॥६०३॥३२२३॥

ण जहण्णोगाहणयो पवज्जते होज्ज दोणिण पडिवण्णो ।

उक्कोसोगाहणओ दुधा वि दो तिणिण तु तिरिक्खो ॥३२२४॥ दारं ॥

१ 'यं पव' को हे । २ 'णे को । ३ उ को हे । ४ जइ' को हे त । ५ 'इदं' को, 'दइदि' हे त । ६ व' को हे । ७ 'सामिथं जे । ८ माए हे । ९ दोणिण होज्ज को हे त ।

सव्वेसु वि संठाणेसु । ण जहण्णोगाहणयो । उत्तानार्था ॥३२२३-२४॥

सम्मत्तसुतं सव्वासु लभेति सुद्धासु तीसु य चरित्तं ।

पुव्वपडिवण्णओ पुण अण्णतरीए तु लेस्साए ॥६०४॥३२२५॥

सम्मत्तसुतं सव्वासु । लेस्यायामनुगमे सम्यक्त्व-श्रुतयोर्लाभः सर्वासु लेस्यासु,
चारित्रस्य देशविरतेश्च शुद्धासु तिसृषु पीता(त)-पद्मा(अ)-शुक्लासु, पूर्वप्रपन्नकोऽपि
सर्वास्वेवान्यतरग्रहणात् ॥३२२५॥

णणु मत्तिसुतातिलाभोऽभिहितो सुद्धासु तीसु लेस्सासु ।

सुद्धासु असुद्धासु य कथमिध सम्मत्तसुतलाभो ? ॥३२२६॥

णणु मत्तिसुताति० । ननु मतिश्रुतज्ञानलाभाधिकारेऽभिहितम्-शुद्धासु तिसृषु
च प्रतिपद्यमानकः, इह कथं सर्वासु लभइ(ते) इत्युच्यते ? ॥३२२६॥

सुर-णेरइएसु दुगं लभमि ते दव्वलेस्सया सव्वे ।

णाणेसु भावलेस्साधिकता इह दव्वलेस्सा तुं ॥३२२७॥ दारं ॥

सुर-णेरइएसु । नन्वेतदपि भवताऽऽगमवादिना स्मर्त्तव्यं गत्यनुवादे देवगतौ च
नरकगतौ च द्वितयं लभते सम्यक्त्व-श्रुते । ते च सर्वेषु नारका द्रव्यलेख्यया वर्णिताः-
नारकाः कृष्णनीलक(का)पोतलेस्याः । देवनिकायः “तृतीयः पीतलेख्यः” [तत्त्वार्थ०
४. २] तत् उत्तरम् विशुद्धतरलेस्या मिथ्यादृष्टयश्चेति, तत्र कथमिति सन्देह एव ।
तस्मात् सर्वसन्देहेषु “ध्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्न हि सन्देहादि(द)लक्षणम्” इति ।
ज्ञानाधिकारे भावलेस्याः प्रकृताः, इह सामायिकाधिकारे द्रव्यलेख्येति सर्वासु
द्रव्यलेख्यासु ॥३२२७॥

[२१२-द्वि०] वड्ढंते परिणामे पडिवज्जति सो चतुण्हमण्णतरं ।

एमेवऽवैट्ठियंमि वि हायंति ण किंचि पडिवज्जे ॥६०५॥३२२८॥

दुविधाए वेतणाए पडिवज्जति सो चतुण्हमण्णतरं । दारं ।

असमोहतो वि एमेवं पुव्वपडिवण्णए भयणा ॥६०६॥३२२९॥ दारं ॥

वड्ढंते परिणामे । दुविधाए । उत्तानार्था ॥३२२८-२९॥

दव्वेण य भावेण य णिव्वेढे^१तो लभेज्ज अण्णतरं । दारं ।

णरएसु अणुव्वट्टे दुगं, तिगं चैउरं सिउव्वैट्टे ॥६०७॥३२३०॥

१ लहेइ को । २ ओ को हे । ३ 'वड्ढि' हे म । 'वड्ढिते मि जे । ४ य जे ।
५ 'ते जे हे । ५ म० हे० वृ० पृ० १०९१, इयं ३२२८ गाथा भाष्यरूपा । ६ 'विहाइ
त म । ७ 'ढंते को, 'ढन्तो त, 'ढन्तो हे, विड्ढितो दी । ८ तो चउण्ह मण्ण० को
हे हा दी म त । ९ दुगं दी हा । १० चउक्कं दी हा । ११ चउक्कं सिया तु दी जे
हा, चउरो को हे स, चउरो सि त । १२ उव्वट्टे जे ।

कम्मं उव्वे^१ढेन्तो पव्वज्जति विसेसतो तदावरणं ।

दव्वे^२ कम्म पदेसे भावे कोधाति हावेन्तो ॥३२३१॥ दारं ॥

दव्वेण य भावेण य । द्रव्यनिर्वेष्टनं कर्मप्रदेशविसंघातः । भावनिर्वेष्टनं क्रोधादिहापनम् । तत्र सर्वमपि कर्म निर्वेष्टमानश्च (ष्टयंश्च) तुष्टयं लभते । विशेषतस्तु तदावरणम्—ज्ञानावरणं श्रुतसामायिकस्य, मोहनीयं शेषाणां त्रयाणाम् । सूत्रगाथायाः पश्चार्धम् णरएसु अणुव्वट्टे दुग तिग चउरं सिउव्वट्टे । नारकेष्वनुद्वृत्तस्तत्रस्थ एव द्विकं लभते । तस्मादुद्वृत्तस्तिर्यक्षु मनुष्येषु ना(चा)गतः स्यात् त्रिकम् स्याच्चतुष्कमपि लभते ॥३२३०—३१॥

नरकोपलक्षणमात्रेण भाष्यगाथासु विशेषविवरणम्—

तिरिएसु अणुव्वट्टे तिगं चउक्कं सिया तु उव्वट्टे ।

मणुएसु अणुव्वट्टे चतुरो वि^३ तिंयं सिउव्वट्टे ॥३२३२॥

देवेसु अणुव्वट्टे दुगं ति^४ चतुरं सिया तु उव्वट्टे ।

उव्वट्टमाणो पुण सव्वो वि ण किंचि पडिवज्जे ॥३२३३॥ दारं ॥

तिरिएसु अणुव्वट्टे । देवेसु अणुव्वट्टे । उत्तानार्था ॥३२३२—३३॥

णीसवमाणो जीवो पडिवज्जति सो चतुण्हमण्णतरं ।

पुव्वपडिवण्णओ पुण सिय आसवओ व मीसो वा ॥६०८॥३२३४॥ दारं ॥

णीसवमाणो इत्यादि । निश्चावयन् कर्म निर्जरयन् चतुर्णामन्यतमं (मत) प्रतिपद्यते । आश्ना(स्ना)वकः कर्मोपाददते अतः न प्रतिपद्यते । पूर्वप्रपन्नकस्तु स्यात् मिश्रः किञ्चिन्निश्चावयति किञ्चिन्न निश्चावयतीति असावप(पि) स्यात् पूर्वप्रपन्न एव, प्रतिपद्यमानको नास्ति संकलित्यमानत्वात् ॥३२३४॥

इदानीमलङ्कारानुगमः—

ओमुक्ककर्मणोमुक्को ओमुंचंते य केसं [२१३-प्र०] लंकारे ।

पडिवज्जेज्जण्णतरं सयणादीणं पि एमेव ॥६०९॥३२३५॥ कहिं ति गतम् ॥

१ निव्वेढन्तो को, निव्वेडं हे, निच्चेडं त । २ पडिवं को त । ३ दव्वं हे त । ४ य म । ५ व को, ति दी हा म । ६ वि दुगं तु दी हा म । ७ यं सिया तु जे । ८ यं ति त । ९ दीपिकायाम् निर्युक्तिरूपा । १० दुग को हे । ११ तिग चं को त । दी हा म प्रतिषु 'तिग' नास्ति । ११ चउरो सिं को, चउक्कं सिं दी हा म । १२ य म । १३ दीपिकायाम् निर्युक्तिरूपा तथा इदं ३२३२-३३ गाथाद्वयं म० हे० वृ० पृ० १०९२-९४ निर्युक्तरूपं निर्दिष्टम् कोट्या० वृ० पृ० ७७० नियुक्तिरूपेण मुद्रितं च । १४ नीसवओ को हे त दी हा म । १५ तेः कः न प्र-इति प्रती । १६ उम्मुं को हे दी । १७ मणुमुक्के को हे दी । १८ उम्मुं को दी हा, उम्मुचं हे त म । १९ सभलं दी म । २० दीघु त ।

अलङ्कारो भूषणानि । यद्वा अन्यत् शोभार्थं केश-वल्गु-ताम्बूल-वर्णकाऽञ्जनादि विमु-
ञ्चन् मुक्तालङ्कारः, सालङ्कारो वा अन्यतमं (मत्) प्रतिपद्यते । तत्रोदाहरणम् ॥३२३५॥

सव्वगतं सम्मत्तं सुते चरित्ते ण पज्जवा सव्वे ।

देसविरतिं पडुच्चा दोण्ह वि पडिसेव्वेणं कुज्जा ॥६१०॥३२३६॥

एकं पि ण सहहतो जं दव्वं पज्जवं वै मिच्छत्तं ।

विणिउत्तं सम्मत्तं तो सव्वेदव्वभावेसु ॥३२३७॥

जिनाज्ञा^१ च । तस्मादशेषज्ञेयरोचनात् सर्वद्रव्यपर्यायविषयसर्वगतं सम्यक्त्वम्,
श्रुत-चारित्र्ये वर्णितन्यायेन सर्वद्रव्यविषये नै तु सर्वपर्यायव्यापिनी ॥३२३६-३७॥

यस्मात्—

णाणभिलप्पेसु सुत्तं जम्हा ण य दव्वमणभिलप्पं ति ।

सव्वदव्वेसु सुयं तम्हा ण तु सव्वभावेसु ॥३२३८॥

बित्ति-चरिमव्वताइं पति चारित्तमिह सव्वदव्वेसु ।

ण तु सव्वपज्जवेसु सव्वाणुवओगभावतो ॥३२३९॥

णाणभिलप्पेसु सुत्तं । बित्ति-चरिमव्वताइं । स्पष्टार्था ॥३२३८-३९॥

श्रुतवत् चारित्र्यमपि सर्वद्रव्यविषयं सर्वपर्यायानुपयोगादिति उक्तमागमोक्तोप-
पत्त्यैव न घटते । यस्मात्—

णणु सव्वणभपदेसाणंतगुणं पढमसंजमट्ठाणं ।

छव्विधपरिवंइदीए छट्ठाणासंखया सेढी ॥३२४०॥

णणु सव्वणभ० । नन्वेतत् सर्वसम्मतम्—अनन्तानि संयमस्थानानि । तत्र प्रथमं
पर्यायसंख्यया निर्दिष्टं सर्वाकाशप्रदेशसंख्यार्थं अनन्तगुणम्, ततो द्वितीयादीनि स्थानानि
अनन्तगच्छगतानि षड्विधपरिवृद्ध्या षट्स्थानपतितानीति प्रायशः सर्वपर्यायात्मकत्वात्
सर्वप्रकृष्टसंयमस्थानं दुर्लक्षम् किं पुनः सर्वाणि समुदितानि ? ॥३२४०॥

तस्मात्—

अण्णे के पज्जाया जेऽणुवयुत्ता चरित्तविसयम्मि ।

जे तत्तोऽणंतगुणा जेसिं तमणंतभागम्मि ॥३२४१॥

१ सुय हे । २ सेहणं को हे त दी हा म । ३ असं को । ४ च को ।
५ सव्वं हे त । ६ अत्र किञ्चित् वृद्धिमिति भाति । ७ तत्र इति प्रतीतिः । ८ तयं को हे ।
९ 'मसव्वा इति—प्रतीतिः । १० 'रिखुं को त । ११ 'यामन' इति प्रतीतिः ।

अण्णे के पज्जाया इत्यादि । केऽन्ये पर्याया अनुपयुक्ता ये तस्मात् संयम-
स्थानरूपकादनन्तगुणास्तच्च तेभ्योऽनन्तभागे वृत्तमिति ? 'किम्'शब्द आक्षेपे, नैव ते
सन्तीत्यभिप्रायः ॥३२४१॥

इदमाशङ्कितपूर्वपक्षं चोदकवाक्यमेव—“अण्णे केवलगम्म त्ति ते मती” । अथवा आज्ञा-
र्यदेशीयवचनमन्तराले चोदकपक्षोत्तरप्रदानाय—अन्येऽपि सन्ति पर्यायाः, ते च केवलज्ञान-
विषयाः भवतोऽस्मदादीनां चाविषय(या) इत्यर्थः । तत्र चोदक आचार्यदेशीयमुपालभते—

अण्णे केवलगम्म त्ति ते मती ते वं के तदब्भहिँया ।

एवं पि होज्ज तुल्ला णाणंतगुणत्तणं जुत्तं ॥३२४२॥

अण्णे गाहा । दुर्बुद्धिरेषा, सर्वाकाशप्रदेशेभ्योऽनन्तगुणाः सर्व एव पर्याया एव ।
ततस्ते स्तोकाः, तेभ्योऽधिकाः नैव ते सन्ति ।

आचार्यदेशी आह—ननु ज्ञेयपर्याया एवं गृहीता भवन्तु, ज्ञानं केवलं तत्प्र-
काशकं तेभ्योऽन्यदस्तीति केवलज्ञानपर्यायास्तेभ्योऽप्यधिका एव इति व्याख्यानात् ।

चोदक आह—एवमपि व्याख्याने ज्ञान-ज्ञेयोस्तुल्यपर्यायत्वात्तुल्या भवेयुस्ते,
नानन्तगुणता युज्यते ॥३२४२॥

अथवा आचार्यवचनम्—द्वाम्यामपि भवद्भ्यां न ज्ञातः सूत्राभिप्रायः । यस्मात्—
सेढी सणाणदंसणपज्जाया तेण[२१३-द्वि०]तत्पमाणा सा ।

इध पुण चरित्तमेत्तोवयोगिणो तेण ते थोवा ॥३२४३॥

सेढी सणाणदंसणपज्जाया । याऽसौ संयमस्थानश्रेणिर्निरूपिता सा सर्वा-
(र्व)ज्ञेयपर्यायज्ञानपर्यायसहितैः परिपूर्णास्त(र्णा त)त्प्रमाणा सर्वाकाशप्रभेदानन्तगुणा । इह
पुनश्चात्रिाधिकारे चारित्रमात्रोपयोगिन एव ग्रहण(णीय)धारणीयद्रव्यपर्यायाः विवक्षिता-
स्तस्मात्ते स्तोकाः सर्वपर्यायाणामनन्तभागे वर्तन्त इति न कश्चिद्विरोधः ॥३२४३॥

एवमपि पुनरुक्तमेतत्—

णणु सामाइयविसयो 'किं'दारम्मि वि परुवितो पुव्वं ।

किंण ण पुणरुत्तदोसो होज्ज ? इधं को विसेसो वा ? ॥३२४४॥

णणु सामाइय० इत्यादिर्गोताथार्थं ॥३२४४॥

१ 'लि' को त हे । २ वि को हे त । ३ 'तिया जे त । ४ ततस्ते का के-
इति प्रती । ५ 'य णां हें । 'ढीइ णा' त । ६ पुव्विं हे त । ७ कह त हे । ८ 'दोषा त ।

उच्यते—

किं तं ति जातिभावेण तत्थ इध णेयभावतोऽभिहितो ।

इह विसयविसइभेतो तन्थाभेदोवयारो त्ति ॥३२४५॥ 'केसु' त्ति गतम् ।

किं तं ति जाति० गाहा । किं तत् ? इति, तत्र सामायिकजातिमात्रमुक्तम् विषयविषयिणोरभेदेन । इह पुनरस्य सामायिकस्य 'किं' द्वारे द्रव्यत्वगुणत्वनिरूपितस्य ज्ञेयभावेन विषय उच्यते, विषयविषयिभेदनिर्देशादिति न पुनरुक्तदोषः । 'केषु' इति विषयः सप्तम्यन्ते[न] निर्दिष्टः ॥३२४५॥

कथम् ? इति लाभप्रकाराख्यानम्—

माणुस्सखेत्तजाती कुलरूवारोग्गमायुगं बुद्धी ।

सैमणोग्गहसद्धासंजमो य लोगम्मि दुलभाइं ॥६११॥३२४६॥

चोल्लग पासग धण्णे 'जुए रतणे य 'सिमिण चक्के य ।

चम्म जुगे परमाणू दस दिट्ठंता मणुअलंभे ॥६१२॥३२४७॥

इंदियलद्धी णिव्वत्तणा य पज्जत्ति' णिरूवहत खेमं ।

धायारोग्गं सद्धा गाहग उवओग अट्ठो य ॥३२४८॥

लद्धं पि माणुसत्तं खेत्तं जोग्गमतिदुल्लभं भुज्जो ।

लद्धं ते दो वि पुणो सुदुल्लभा सोभणा जाती ॥३२४९॥

एवं पुव्वं पुव्वं लद्धं पि तदुत्तरं पुणो दुल्लभं ।

जं माणुस्सादीणं सुदुल्लभं तेण [२१४-प्र०]सामइयं ॥३२५०॥

माणुस्सादिसु दुल्लभमेक्केक्कं जध तधेन्दियादीणि ।

पत्तेयं पत्तेगं दस दिट्ठंतोवणेयाइं ॥३२५१॥

जध समिला पब्भट्ठा सागरसलिले अणोरपारम्मि ।

पविसेज्ज जुगंछिद्धं किधे वि भमंती भमंतम्मि ॥३२५२॥

१ 'हियं को हे त । २ सवणो' दी हा, सवणं म । ३ ३२४६ गाथातः ३२७३ गाथापर्यन्ताः अष्टाविंशतिर्गाथाः हे प्रती न मुद्रिताः परन्तु २७६० गाथाया वृत्तौ पृ० १०९७ तासां निर्देशः कृतः । तथा एता एव अष्टाविंशतिर्गाथाः निर्युक्तिरूपा इति त प्रती निर्देशः । ४ जुत्ते जे, जुए दी । ५ सुमिं को दी हा म । ६ 'त्ती दी । इयं ३२४८ गाथा "अन्य-कर्तृकी" इति को० वृ० पृ० ७७९ । ७ निरुवय खे' दी । ८ वातां जे । धायं धातम्—सुभिक्षम् । ९ दी हा म प्रतीषु इयं गाथा ३२४७ गाथातः पूर्वम् । १० जुगच्छिद्धं दी हा 'गच्छिद्धं म । ११ कह दी हा म । १२ को दी हा म प्रतीषु इयं निर्युक्तिगाथा । तथा दी हा म प्रतीषु इयं गाथा ३२५३ गाथाया अनन्तरम् ।

पुण्वंते होज्ज जुगं अवरंते तस्स होज्ज समिला तु ।
 जुगछिदंम्मि पवेसो इय संसइओ मणुयलंभो ॥६१३॥३२५३॥
 सा चंडवातवीयीपणोल्लिता अवि लभेज्ज जुगछिड्डं ।
 ण य माणुसातो भट्ठो जीवो पडि माणुसं लभति ॥३२५४॥

माणुस्स० गाथा । मानुषत्वं लब्ध्वा पुनस्तदेव दुःखेन लप्स्यते जीवः, वैहन्त-
 रायान्तरितत्वात्, ब्रह्मदत्तचक्रवर्त्तिमित्रब्राह्मणचोल्लकभोजनवत्, चाणाक्यपास(श)क-
 पातवत्, भरतक्षेत्रसर्वधान्यमध्यप्रक्षिप्तसर्वपप्रस्थमेलकवत्, स्तम्भशताश्रिताष्टशत-
 धारा(वारान्) निरन्तरद्यूतजयवत्, महाश्रेष्ठिपुत्रनानावणिगदेशविक्रीतरत्नसमाहारवत्,
 महाराज्यलाभस्व[प्न]दर्शनकाङ्क्षिर्स्वप्नकार्पटिकतादृशस्वप्नवत्, मन्त्रिदौहित्रराजसुतसु-
 रेन्द्रदत्ताष्टचक्रारकपरिवर्त्तनान्तरितराधावेधवत्, एकच्छिद्रमहाध(च)र्मावनद्महासरःसंरु-
 (ह)तकच्छप्रीवानुप्रवेशोपलब्धपुनस्तच्छिद्रलाभवत्, महासमुद्रमध्यविघटितपूर्वापरान्तवि-
 क्षिप्तयुगसमिलास्वयंछिद्रानुप्रवेशवत्, अनन्तपरमाणुसंघातघटितदेवसंचूर्णितविभक्ततत्पर-
 माणुसमाहारजन्यस्तम्भवत् ॥३२४६-५४॥

इयं दुल्लभलंभं माणुसत्तणं पावितूण जो जीवो ।
 ण कुणति पारत्तहितं सो सोयति संकमणकाले ॥६१४॥३२५५॥
 जहं वारिमज्झलूढो व्व गयवरो मच्छओ व्व गलगहितो ।
 वगुरपडितो वं मओ संवट्ठति तो जर्धं व पक्खी ॥६१५॥३२५६॥
 सो सोयति मच्चुजरासमैत्थतो तुरितणिहंपक्खितो ।
 तातारमविन्दंतो कम्मभरसैमोत्थतो जीवो ॥६१६॥३२५७॥
 कातूणमणेगाइं जम्मणैमरणपरियट्ठणसताइं ।
 दुक्खेण माणुसत्तं जति ल[२१४-द्वि०]मति जैतिच्छया जीवो ॥६१७॥३२५८॥
 तं तथ दुल्लभलंभं विज्जुलताचंचलं मणुसैत्तं ।
 लद्धूण जो पमातति सो कापुरिसो ण सप्पुरिसो ॥६१८॥३२५९॥

१ 'इमि दी हा । २ 'छिदं' को, युगछिड्डं दी हा । ३ को दी हा म प्रतीषु इयं
 निर्युक्तिगाथा । ४ इदं सर्वं कोट्याचार्यवृत्तौ अक्षरशः पृ० ७७९ । ५ 'स्वय(प)त्कां' प्रती । ६ इह
 हे । ७ सो को । ८ 'उ व्व को दी हा म । ९ व्व को 'उ व्व दी हा, य म ।
 १० जहा पं को म । ११ 'मोत्थं' को, 'मुच्छो म, 'मोच्छुओ दी हा । १२ 'णिहं' जे ।
 १३ 'रपणोल्लो दी हा म । १४ 'म्ममं' दी हा म । १५ जहिच्छिं को दी, जहिं हा,
 जहिच्छियं म । १६ 'लं च मणुं' को म, 'लं माणुं' दी हा । १७ 'यत्तं म ।

इय दुल्लभलंभं गाथाः । दुर्लभलंभं लब्धोऽपि मानुष्यम्, अननुष्ठित(ते) सामा-
यिके जीवः बहुं कालं शोचिष्यते, प्रमादादननुष्ठितस्वहितत्वात्, 'वारीप्रक्षिप्तगज-
वत्, गलगृहीतमत्स्यवत्, बल्गु(वागु)रापतितमृगवत् । एवंप्रकारश्च जीवः कापुरुषः,
प्रमादकारित्वात् राज्यगु[द्ध]ब्रह्मदत्तवत् ॥३२५५-५९॥

प्रमादकारणानि च—

आलस्यमोहऽवण्णा थंभा कोधा पमाद किमैणत्ता ।

भयसोगा अण्णाणा वक्खेव कुतूहला रमणा ॥६१९॥३२६०॥

एतेहि कारणेहिं लद्धूण सुदुल्लहं पि माणुस्सं ।

ण लहति सुतिं हितकरिं संसारुत्तारणीं जीवो ॥६२०॥३२६१॥

आलस्य० गाहा । लब्ध्वापि मानुष्यम्, हितार्थिना आलस्यमोहावज्ञाप्त(प्र)स्त-
म्भक्रोधप्रमादकृपणत्वभयशोकाऽज्ञानव्याक्षेपकुतूहल[र]मणानि त्याज्यानि, हितप्रत्यनीक-
त्वात्, जीवितार्थिना यथासुखलब्धसविषभोजनवत् ॥३२६०-६१॥

जाणावरणपहरणे जुद्धे कुसलत्तणं च णीतीय ।

दक्खत्तं ववसाओ सरीरमारोगता चेव ॥६२१॥३२६२॥

जोधो ण जाणरहितो जाणगतो वि य णिरावरणदेहो ।

आवरणगतो वि परं पहरणरहितो पराजयते ॥३२६३॥

पहरणसहितो वि ण जो सिक्खाकोसल्लकोवितो होति ।

कुसलो वि अण्णील्लो चंक्रमणोवक्कमादीसु ॥३२६४॥

णीर्तिण्णो वि अदक्खो करणे अव्वसितो सुदक्खो वि ।

ववसितचित्तो वि ण जो णीरोगो सो व किं कुणतु ? ॥३२६५॥

जीवो जोधो जाणं वताणि आवरणमुत्तमं ॥२१५-प्र०॥ खंती ।

झाणं पहरणमिट्ठं गीतत्थत्तं च कोसल्लं ॥३२६६॥

दब्बादिजधोवायाणुरुवपडिवत्तिवत्तिता णीती ।

दक्खत्तं किरियाणं जं करणमहीणकालम्मि ॥३२६७॥

करणं सहणं च तवोवसग्गदुग्गावतीय ववसायो ।

एतेहिं सुणीरोगो कम्मरिखुं जयति सव्वेहिं ॥३२६८॥

१ “वारी तु गजबन्धनी” अमरको० क्षत्रव० द्वितीयकां० श्लो० ४३ । २ किविं को म,
किवं दी ह्वा । ३ णिं को दी, णिं म । ४ स म । ५ जाणजुओ नील्लो कुसलो
दक्खो य रोगरहिओ य । आवरणजुओ जोहो पहं को । ६ णं तो जे । ७ अणित्ति(णीति)-
णोवक्कमं जे । ८ णील्लो को । ९ यं जे । १० णं दं जे । ११ मा को ।

जाणावरण० गाथाः । परित्यक्तहितविघ्नश्च जीवः स्वविहितानुष्ठायी स्वार्था-
पहारिरिपुं जेष्यति अचिरात्, यानावरणप्रहरणयुद्धकौशलनीतिदाक्ष्यव्यवसायशरी-
रारोग्यसम्पन्नत्वात्, एतद्गुणसम्पन्नयोधवत् ॥३२६२-६८॥

दिदृष्टे सुष्टुभूते कम्माण खण कते उवसमे य ।

मणवयणकायजोगे य पसत्थे लब्धती बोधी ॥६२२॥३२६९॥

अणुकंपऽकामणिज्जर बालतवे दाणविणयविभंगे ।

संजोगविण्ययोगे वसणूववइद्धिसक्कारे ॥६२३॥३२७०॥

वेज्जे मेण्ठे^१ तथ इंदणाग-कतपुण्ण-पुष्पसालसुते ।

सिव-दुमधुरवणिभातुग-आभीर दसण्णिणपुत्ते ॥६२४॥३२७१॥

सो वाणर^२ज्जुधवती कंतारे सुविहिताणुकंपाए ।

भासंरवरबोन्दिधरो देवो वेमाणियो जातो ॥६२५॥३२७२॥

दिदृष्टे सुष्टु० गाहा । अणुकंप० गाहा । वेज्जे गाहा । सो वाणर० गाहा ।
अर्जुकम्पाप्रवणचित्तो जीवः सामायिकमवश्यं लभते, अर्जुकम्पायुक्तत्वात्, साधुदर्शनोप-
जातवैतरिणीवैद्यपूर्वभवस्मरणजनितविज्ञानसाधुपादशल्योद्धरणप्रकटीकृतानुकम्पाफललब्ध-
सामायिकदेवत्वापन(न्न)वानरयूथपतिवत् । तथा इयमेव प्रतिज्ञा सर्वेष्वपि, केवलं
हेतु-ईष्टान्तान्यत्वम्-अकामनिर्जरायुक्तत्वात् स्नुषापादनूपुरापहारवैलक्ष्यापहृतनिदान्तः-
पुरपालश्रेष्ठिकथितमहादेवीव्यभिचारापराधनिर्विषयाज्ञा(ज्ञ)सपथिचौराम्याख्यानशूलप्रोतन-
मस्काराकामनिर्जरावासदेवत्वमेण्ठवत् । तथा बालतपोयुक्तत्वात् समुत्सन्नगोत्रश्रेष्ठिपुत्रसार्थ-
वाहनि[यमि]तैकभिक्षाहारड(द)म्भसिद्धि(द्ध)प्रयत्नबालतपोऽनेकपिण्डकसूचनालब्धोषणमे-
न्द्रभा(ना)गवत् । तथा सुपात्रप्रयुक्तयथाशक्तिश्रद्धादानत्वात् वत्सपालीसुतसाधुप्रयुक्तत्रिवि-
श्रामपायसदानलब्धदेवत्वधनसार्थवाहसुतकृतपुण्यकवत् । तथा आराधन(धित)विनयत्वात्
मातापितृप्रयुक्तविनयपारम्पर्योपस्थिततीर्थकरसेवकत्वलब्धसामायिकपुष्पमाल(साल)वत् ।
तथा अवाप्तविभङ्गज्ञानत्वात् तापसशिवराजर्षिवत् । तथा द्रष्टव्यसंयोगवियोगत्वात्
आकृष्टपुष्पोपासितदेवतासम्प्रयोजितसौवर्णकलशादिखण्डपात्रि(त्री)भोजिपुण्यक्षयवियोजित-

१ सुखमणुं जे म को । २ संयोगं हा दी । ३ ण्ठे इंदयनागयकं म । ४ रज्जुहं
को दी हा म । ५ भासुं को दी हा म । ६ इदं सर्वं कोट्याचार्यवृत्तौ द्वादशः पु०
७८२-७८३ । ७ अर्जुकम्पा इति प्रती । ८ हेतुईष्टदृष्टा-प्रती । ९ पुष्पसालसुतवत्-को ।

षात्रि(त्री)खण्डमात्रशेषमथुराद(द्व)यवासिवणिगृह्यवत् । तथा अनुभूतव्यसनत्वात्
आतृद्वयशकटचक्रव्यापादिमल्लुङ्गिलब्धमानुषत्वलीगर्भजातप्रियद्वेष्यपुत्रद्वयवत् । तथा
अनुभूतोत्सवत्वात् पूर्वश्रुतलोकवर्णकसमानीतनगरोत्सवाभीरवत् । तथा दृष्टमहर्द्धिकत्वात्
गजाप्रपदकसमवसरणोपगतदेवेन्द्रविभूतिदर्शनावमतात्मर्द्धिदशार्णभद्रराजवत् । तथा
सत्कारकाङ्क्षणेऽप्यलब्धैसत्कारत्वात् रूपिणीर्लङ्घनिकैलनदर्शना(र्हिता)नेकविज्ञान-
शक्तिराजावमत्त(त)वैराग्येलापुत्रवत् ॥३२६९-७२॥

अब्धुष्टाणे विणए परकमे साधुसेवणा[२१५-द्वि०]ए य ।

सम्मइंसणलंभो विरताविरतीर्य विरतीर्य ॥ ६२६॥३२७३॥ कथं त्रि गतं ॥

अब्धुष्टाणे गतार्था ॥३२७३॥ कथं लभ्यते ? इति द्वारं समाप्तम् ॥

अथ लब्धं कियच्चिरं तिष्ठति ? इत्यनुगम्यते—

सम्मत्तस्स सुतस्स य छावट्ठि^१ सागरोवमाइं ठिती ।

सेसाण पुव्वकोडी देसुणा होति णोतव्वा ॥६२७॥३२७४॥

विजयादिसु दो वारे^२ गतस्स तिण्ण^३चुते य छावट्ठि^४ ।

णरजम्मपुव्वकोडीपुअत्तमुकोसतो अधियं ॥३२७५॥

सम्मत्तस्स गाहा । सम्यक्त्व-श्रुते लब्धे लब्धिसामान्यं प्रतीत्य द्वे अपि
तिष्ठतः षट्षष्टिं सागरोपमानि साधिकानि । तानि विजयादिषु द्विरुत्पत्तेरुच्यते ।
कल्पे वा त्रि(त्रिः) संभूतस्य यान्यन्तराले देवजन्मनो मनुष्यजन्मानि तदुत्कर्षेण संयमप्रा-
प्तियोग्यमनुष्येषु पूर्वकोटिपृथक्त्वं भवेत् तदेवाधिकमित्युच्यते ॥३२७४-७५॥

अथ जघन्यादिस्थितिरुच्यते—

अंतोमुहुत्तमेत्तं जहण्णयं चरणमेगसमयं तु ।

उपयोगंतमुहुत्तं णाणाजीवाण सव्वज्जं ॥३२७६॥ द्वारं ॥

अंतोमुहुत्तमेत्तं गाहा । सम्यक्त्व-श्रुतयोर्जघन्यतो लब्धिं प्रतीत्य अन्तर्मुहूर्तमात्रम् ।

‘मात्रा’शब्दः स्तोत्रबहुत्वानेकस्थानान्तरज्ञापनार्थः । देशचरण-सर्वचरणयोः जघन्यतः
एकं समयं स्थितिः, श्रेण्यारम्भसमयानन्तरमेवायुःकक्षयात्, उपयोगं प्रतीत्य सर्वेषां
जघन्यतोऽन्तर्मुहूर्तम् । एतदेकजीवं प्रति । नाना जीवान् प्रति सर्वकालसद्भावात्
सर्वाद्वा ॥३२७६॥ कियच्चिरम् ? इति गतम् ॥

१ ‘चक्कुलेण्डा’—(चक्रौलण्डिका—द्विजिह्वः सर्पः)हरि० वृ० पृ० ३५७ दि० । चक्कुलुंदा—मल्ल० वृ०
पृ० ४६७ दि० । २ नतोवऽनवमता—प्रतौ । ३ ‘व्वसंस्कार’—प्रतो । ४ ‘णीं लं’—इति प्रतौ । णीखिखि-
णिका को । ५ लङ्घनिका—महावंशाप्रणेलिका नटी । ६ पुत्रत्वात्—प्रतौ । ७ ‘णाओ जे’ । ८ रईइ
दी हा, रईए म । ९ रईए दी हा म । १० ‘ट्टी को हे दी हा म त । ११ उकोसा
को हे दी हा म त । १२ दो वारे विजयाइसु हे । १३ ‘ण्णुच्च’ जे । १४ ‘ट्टी को
हे त । १५ ‘पुहुत्त’ को हे, ‘जीसुहुत्त’ त ।

अथ कति ? इति संख्याप्रश्नः । एकस्मिन् वर्तमानसमये युगपत् कतिसंख्याः सम्यक्व-श्रुत-देशविरति-सर्वसंयमानां प्रतिपत्तारः ? कतिसंख्या वा पूर्वप्रतिपन्नाः, प्रतिपतिता वा ? तत इदम्—

सम्मत्त-देसविरता पलितस्स असंखभागमेता तु ।

सेढी असंखभागो सुते सहस्सगसो विरती ॥६२८॥३२७७॥

सम्मत्तदेसविरता पडिचण्णा संपती असंखेज्जा ।

संखेज्जा य चरित्ते तीसु वि पडिता अणंतगुणा ॥६२९॥३२७८॥

सुतपडिचण्णा संपति पतरस्स असंखभागमेता तु ।

सेसा संसारस्था सुतपेडिपडिता हु ते सव्वे ॥६३०॥३२७९॥

सम्मत्त० गाहात्रयम् ॥३२७७-७९॥

अस्य भाष्यगाथा—

संवट्टितचतुरंसीकतस्स लोगस्स सत्तरज्जूओ ।

सेढी तदसंखे[२१६-प्र०]ज्जतिभाओ समए सुतं लभति ॥३२८०॥

संवट्टितचतुरंसी० इत्यादि । 'सेढी असंखभागो सुते'[३२७७]त्ति गाथा-वयवस्तस्य सेढीशब्दस्य सामान्येनोक्तस्यार्थप्रकरणवशात् सामर्थ्यात् लोकसेढित्वम् । तस्यापि लोकस्य न यथावस्थितस्यैव श्रेणिः परिगृह्यते, विचित्रत्वात् तासाम् । तस्माद्यथा तास्सर्वा अपि समाः श्रेणयो भवन्ति तथैव कल्पनाबुद्ध्या क्रियते । लोकः सुप्रतिष्ठकसंस्थानः वैशाखस्थानस्थितपुरुषाकारो वा, तस्याधोलोकः अधोमुखस्थितमल्लकाकारः, तिर्यग्लोको ऊ(अ)ल्लरीसंस्थानः, ऊर्ध्वलोकः परस्परसंमुखमल्लकसंपुटाकारः । तस्येदानीं बुद्ध्या गणिताचारेण क्षेत्रसंवर्तनया चतुरस्रीकरणम्, व्यावहारिकलोकमध्यादु-परिष्ठादूर्ध्वं मृदङ्गाकारशरावसंपुटाकारस्योर्ध्वलोकस्य सत्तरज्जुकस्य मध्ये ब्रह्मलोकोपलक्षिते पञ्च रज्जवो विस्तार इति, मध्ये लोकनाडीरज्जुपार्श्वयोर्द्वे रज्जू, तत्र रज्जुतो बहिर्द्विरज्जूनकोटिकं सार्द्धरज्जुत्रयबाहुकम् एतत् कर्णविच्छिन्नत्र्यस्राकारक्षेत्रं दक्षिणतो वामतश्च । तत्र यद् वामं त्र्यस्रिक्षेत्रखण्डं तद् बुद्ध्या विच्छिद्याधोमुखं कृत्वा दक्षिणत्र्यस्रिक्षेत्रेण सह कञ्जुलकापक्षिवत् सन्धीयते । ततस्तदेकं खण्डमायतचतुरस्रं त्रिककोटि(टि)सार्द्धं त्रिकबाहुकं संवृत्तम् । एवमेकमुपरितनशरावमुपसंहृतम् । तथैव सम्पुटस्याधःशरावं वामद-

१ 'मेता को हे दी हा म । 'मिता म त । २ ओ को हे त म । ३ 'मेता हा, 'मिता म । ४ ओ को हे म । ५ 'परिवटि' । ६ को प्रत्याम् इयं ३२७९ गाथा भाष्य-रूपा, दी प्रती च एषा नोपलभ्यते । ७ 'वट्टि' त । ८ 'रस्सी' हे त । ९ 'त्वलो' इति प्रती ।

क्षिणत्रयस्त्रिंशत्संघटनया उपसंहृत्य द्वितीयमायतचतुरस्रं तत्प्रमाणमेव संवृत्तम् । ते द्वे अपि बुद्ध्या संघटिते एकमायतचतुरस्रक्षेत्रं तिरि(त्रिर)ञ्जुकोटिसप्तरञ्जुबाहुकं संवृत्तम् । एतच्चावस्थितं तथैवावस्थं शरावमपि या(वा)मत्र्यस्त्रिखण्डविपर्यसेन दक्षिणत्रयस्त्रिखण्डे संयोज्यम् । तत एतदपि चतुरञ्जुकोटिसप्तबाहुकमायतचतुरस्रं भवति । एते अपि द्वे आयतचतुरस्रे क्षेत्रसंकलनया समबाहुके संघटिते चतुष्कोट्या(व्य)नुकोटिसंघटिता जाता सप्तिका कोटिः । बाहुरपि सप्तैव रज्जव इति सप्तरञ्जुबाहुकं समचतुरस्रं प्रतरम् । एष च घनो लोकः सप्तभिरेव गुणितं सप्तबाहुकं चतुरस्रघनं काकणिरत्नं द्वादशान्नि भवति । घनो द्वादशान्निश्चतुरस्र इति एकान्नपञ्चाशद्वज्जवो घनगणितम् । एवं संवर्तितचतुरस्त्रीकृतस्य लोकस्य सप्त रज्जव एकाकाशप्रदेशपङ्क्तिका मुक्तावलीव श्रेणि-रुच्यते । तस्याः श्रेण्या असंख्येयभागे यावन्त आकाशप्रदेशास्तत्संख्या जीवा वर्त्तमानसमये श्रुतसामायिकं भंजे ? (भजन्ते)—प्रतिपद्यन्त इत्यर्थः । सम्यक्त्वसामायिक-देश-विरतिसामायिकं च प्रतिपद्यमानाः क्षेत्रपलितोपमासंख्येयभागमात्रे उत्कर्षेणोक्ता एव गाथापूर्वार्द्धेन । अथ विरतिं प्रतिपद्यमाना उत्कर्षेण क्रियन्तः ? इत्याह—‘सहस्रगणो’ [३२७७] अजितस्वामितीर्थकरकाळे विरतिप्रतिपत्तियोग्या बहुतरा इति सहस्राग्रशः सहस्रगणनया सहस्रपृथक्त्वम् । यावदवस्थानान्तरं दशकगुणं न प्राप्नोति तत् पृथक्त्वमुच्यते ।

अथ वर्त्तमानसमयात् पूर्वं प्रतिपन्नाः क्रियन्तः ? इति तन्निर्द्धारणम्—सम्मत्त(म्यक्त्व)-देशविरतयोः उभयोः प्रतिपद्यमानकेभ्यः सकाशादसंख्येयगुणाः सर्वप्रतिपन्नाः, प्रतिपद्यमानेभ्यः संख्येयगुणाः, संख्येयत्वान्मनुष्याणाम् । त्रितयस्याप्यस्य प्रतिपत्तिता अनन्तगुणाः । उपपत्तिर्भाष्यगाथयाऽऽख्यास्यते । श्रुतस्य तु पूर्वप्रतिपन्नाः प्रतरस्यासंख्येयभागमात्रा इति ॥३२८०॥

प्रतरव्याख्यानार्थं गाथा—

सा सेढी सेढिगुणा पतरं तदसंखभागसेढीणं ।

संखातीताण पदेसरासिमाणा सुतपवण्णा ॥३२८१॥

सा सेढी सेढिगुणा । उक्तलक्षणा श्रेणिः सप्तरञ्जुका एकप्रदेशिका पङ्क्तिः ।

सा तथैव श्रेण्या गुणिता समस्तप्रतरं भवति । तस्यासंख्येयभागः असंख्येयाः प्रश्रेणयः तत्प्रदेशराशिमानाः श्रुतस्य पूर्वनिष्पन्नाः ॥३२८१॥

सति संखातीतत्वे थोवा देसविरता 'दुवेण्हं' पि ।

तदसंखगुणा सम्मदिढी^१ ततो य सुतसहिता ॥३२८२॥

१ 'सिपमा' को । २ 'दुवि' हे । ३ 'दि' जे त ।

सति संखातीतत्ते । सम्यक्त्व-देशविरतिपूर्वप्रपन्नकानां सत्यप्यसंख्येयत्वे देश-
विरतिपूर्वप्रपन्नकाः स्तोक्ततराः । ततोऽसंख्येयगुणाः सम्यग्दृष्टयः पूर्वप्रतिपन्नाः,
तेभ्योऽप्यसंख्येयगुणाः सम्यग्दृष्टयः पूर्वप्रतिपन्नाः ('यः प्रतिपद्यमानकाः) । तेभ्योऽप्य-
संख्येयगुणाः श्रुतसहिताः श्रुतपूर्वप्रतिपन्नका इत्यर्थः ॥३२८२॥

कथं पुनस्ते असंख्येयगुणा इति ? तत्रोपपत्तिः—

मीसे पवज्जमाणा सुतस्स सेसपडिवण्णएहिंतो ।

संखातीतगुण चिय तदसंखगुणा सुतपवण्णा ॥३२८३॥

मीसे गाहा । ये श्रुतज्ञानस्य पूर्वप्रतिपन्नकास्ते मिश्रयितव्याः श्रुतस्यैव
प्रतिपद्यमानकैस्तेऽपि श्रुतसहिता इति कृत्वा । अतः शेषप्रतिपन्नकेभ्यः सकाशात्
श्रुतप्रतिपन्नका असंख्येयगुणा इति शक्यं प्रतिपत्तुम् ॥३२८३॥

इदं च सामान्यं लक्षणं प्रत्येकम्—

सट्ठाणे सट्ठाणे पुव्वपवण्णा पवज्जमाणेहिं ।

होति असंखेज्जगुणा संखेज्जगुणा चरित्तस्स ॥३२८४॥

सट्ठाणे० गाहा । स्फुटार्था ॥३२८४॥

चरणपडिता अणंता तदसंखगुणा य देसविरतीतो ।

सम्मादसंखगुणिता ततो सुतातो अणंतगुणा ॥३२८५॥

अथ प्रतिपद्यमानकः (क) पूर्वप्रतिपन्नेभ्यः सकाशात् प्रतिपत्तिताः किञ्चन्त
इति ? तत्परिज्ञानाय—चरणचजिग्रा(णप्राहिणः)—चरणसहिताः स्तोका एव जीवाः,
तत्प्रतिपत्तिताः सर्व एव शेषाः—इत्यनन्तगुणाः, देशविरतितः प्रतिपत्तिताः—ये देश-
विरतिं प्रतिपद्य पत्तिताः ते असंख्येयगुणाः, चरणप्रतिपन्नेभ्यो मनुष्येभ्यः सका-
शादधिकैः, यत् तिर्यच्चो देशविरतियोग्याः ते चासंख्येया इत्यसंख्येयगुणत्वं
पूर्वेभ्यः । ततोऽप्यसंख्येयगुणाः सम्यग्दर्शनमात्रका देव-नारकाः, ततस्तत्प्रतिपत्तिता
देशविरतिप्रतिपत्तितेभ्योऽसंख्येयगुणाः । सम्यग्दर्शनयोग्येभ्योऽपि मिथ्यादृष्टयोऽन-
न्तगुणाः भव्याश्चाभव्याश्च । तत्र सम्यग्दर्शनप्रतिपत्तिता भव्या एव केवलाः, श्रुत-
प्रतिपत्तिता अभव्या अपि, सामान्यमात्रश्रुतसङ्ग्रहात् ॥३२८५॥

तदर्थं गाथा—

सामण्णं सुतगहणं ति तेण सव्वत्थ बहुतरा तम्मि ।

इधरा पत्ति सम्मसुतं सम्मत्तसमा मुणेतव्वा ॥३२८६॥

१ सीसे जे । २ 'का बंध त्रिय तिर्य' इति प्रती ।

सामण्यं सुतगहणं ति । न विशेष्यते सम्यक्च्छ्रुतं मिथ्याश्रुतमिति वा । किं तर्हि ? सामान्यमक्षरश्रुतमात्रम् । अनन्तास्तत्प्रतिपत्तिता बहुतरत्वादनन्तगुणाः, इतरथा सम्यक्च्छ्रुतविशेषपरिग्रहाः सम्यक्त्वप्रतिपत्तिताः श्रुतप्रतिपत्तिताश्च तुल्या एव, सम्यग्दर्शनप्रतिपत्त्यैव सम्यक्च्छ्रुतं भवतीति ॥३२८६॥

अथ पूर्वप्रतिपन्नकेभ्यः सकाशात् प्रतिपत्तिताः कियन्तः ? इत्यल्पबहुत्व-चिन्तायां गाथा—

पडियपडिवणयाणं सट्ठाणे समधियं जघण्णातो ।

सव्वत्थुक्कोसपदं पवज्जति जहण्णओ वेगो ॥ दारं ॥३२८७॥

पडियपडिवणयाणं । एवं वा ग्रन्थः—अथ पूर्वप्रपन्नप्रतिपत्तिनानां जघन्यो-त्कृष्टाः कियन्तः ? इत्यल्पादि स्वस्थाने स्वस्थाने प्रतिपन्नानाम् अयं (इदम्) जघन्यपदम् तस्मात् तत्प्रतिपत्तिता स्वस्थानात् उत्कृष्टपदे विशेषाधिकाः द्रष्टव्याः । अथ प्रतिपद्यमानकानामुत्कृष्टपदं पलितासंख्येयभागमात्रादि निर्दिष्टं जघन्यपदं तदुच्यते—पवज्जति जहण्णओ वेगो । सर्वत्र प्रतिपद्यते जघन्यत एकः, शेषं व्यादि अजघन्योत्कृष्ट-पदमिति ॥३२८७॥ कति ? इति द्वारं गतम् ॥

अथैषामेव चतुर्णामन्तरद्वारम्—कियत् कालमन्तरम् ? इति ।

कालमणंतं तु सुते अट्ठापरिअट्ठओ ये देसुणो ।

आसातणव[२१६-द्वि०]हुलाणं उक्कोसं अन्तरं होति ॥६३१॥३२८८॥

मिच्छसुतस्स वणस्सतिकालो^१ सेसस्स सेससामणो ।

हीणं मिण्णमुहुत्तं सव्वेसिमिहेगजीवस्स ॥३२८९॥ दारं ॥

कालमणंतं तु सुते । मिच्छसुतस्स इत्यादि । मिथ्याश्रुतं प्रतीत्य श्रुतं प्रतिपद्य तस्मात् प्रतिपत्तित उत्कर्षेण पुनः कियता कालेन मिथ्याश्रुतं प्रतिपत्स्यत इति ? साधारणवनस्पतिकालम् अन्तरं कृत्वा पुनरपि मिथ्याश्रुतमक्षरात्मकं प्रपत्स्यत इति मिथ्यात्वश्रुतस्य वनस्पतिकालोऽन्तरम् । शेषस्य सम्यक्च्छ्रुतस्य शेषैः सम्यक्त्व-देश-विरति-सर्वचरणैस्तुल्योऽन्तरकालः, सम्यग्दर्शनान्तरकाल एव पुद्गलपरिवर्तस्याङ्गं देशो-नमिति सर्वेषाम्, पुनरेकजीवं प्राप्य भिन्नमुहूर्तमन्तरम्— अन्तर्मुहूर्तो भिन्न इति जघन्यतः ॥३२८८-८९॥ अन्तरद्वारं गतम् ॥

अथ अविरहितद्वारम्—कियन्तं कालमविरहेण एको वा द्वौ वा त्रयो वेत्यादि प्रतिपद्यन्ते—

१ चेगो हे । २ च को हे दी हा म त । ३ उ हा म । ४ 'ला'सें ज्ञे ।

सुतसम्मअगारीणं आवलियअसंखभागमेत्ता तु ।

अट्ट समया चरित्ते सन्वेसिं जहण्णओं समओं ॥६३२॥३२९०॥

सुतसम्मअगारीणं इत्यादि । अगारी श्रावको देशविरतः । तेषां श्रुतसम्यक्त्वागारिणां निरन्तरप्रतिपत्तिकालः आवलिकासंख्येयभागमात्राः समयाः, सर्वचारित्रस्य निरन्तरं प्रतिपत्तिः अष्टौ समयान्, सर्वेषां जघन्यतः अविरहकालः एकसमयः ॥३२९०॥

अनेनैव प्रतिपक्षोऽपि विरहितकाल आक्षिप्त इत्यनुद्दिष्टोऽपि द्वारागाथायां निर्दिश्यते—

सुतसम्मसत्तयं खलु विरताविरतीयं होति बारसगं ।

विरतीयं पर्णरसगं विरहितकालो अहोरत्तां ॥६३३॥३२९१॥

सुतसम्मसत्तयं खलु इत्यादि । सर्वस्मिन्नेव लोके पूर्वप्रपन्नकान् मुक्त्वा सांप्रतिकप्रपद्यमानकैः सप्ताहोरात्राणि विरहितानि, ततः परमवश्यं कश्चित् कश्चित् प्रपद्यते, लोकस्थित्यनुभावात्, श्रुत-सम्यक्त्वयोरेवम् । देशविरतेस्तु विरहितकालो द्वाद-शाहोरात्राणि, सर्वविरतेः पञ्चदशाहोरात्राणि ॥३२९१॥ 'अविरह' इति गतम् ॥

अथ 'भव' इति द्वारम् । एकजीवः कति भवग्रहणानि निरन्तरं सामायिकचतुष्टयं प्रतिपद्यते ? इति तदर्थं गाथा—

सम्मत्तदेसविरतां पलितस्स असंखभागमेत्तां तुं ।

अट्ट भवाणि चरित्ते अणंतकालं च सुतसमए ॥६३४॥३२९२॥ दारं ॥

सम्मत्तदेसविरता इत्यादि । सम्यग्दर्शनमेकैः (कस्मिन्) भवे प्रतिपद्य तस्मिन्नेव च त्यक्त(क्त्वा) पुनरनन्तरभवेऽपि प्रतिपद्यते, एवमुत्कर्षतः कियन्ति भवग्रहणानि निरन्तरं लभते ? आह—क्षेत्रपल्योपमासंख्येयभागाकाशप्रदेशसंख्यातुल्यानि भवग्रहणानि लभते उत्कर्षतः, ततः परमवश्यं सिध्यतीति । श्रुतसामायिकं निरन्तरमनन्तान्यपि भवग्रहणानि लभते । मिथ्याश्रुतं प्राप्य नान्यदिति जघन्येन एकं भवम् ॥३२९२॥

अथ आकर्षाः । आकर्षणमाकर्षः कवड(कवल)ग्रहास्वादनवत् । ते चाकर्षाः एकभवग्रहणे नानाभवेषु च । तत्रैकभवग्रहणे—

१ 'म्मागं' को, सम्मसुयागां हे त, सम्मसुअमगां म, सम्मसुअमगां दी हा । ३ 'मिक्काओ' स त, 'मेत्ताओ' को हे । ३ 'सिं' हे म, 'सु' दी हा । ४ 'ण्णदो' को हे त दी हा म । ५ 'शा' को हे त दी हा म । ६ 'इ' म । ७ 'ए' हे को त दी हा । ८ 'म' । ८ 'पणं' को । ९ 'तो' जे । १० 'रई' दी हा । ११ 'मिक्का' म, 'मिक्का' त । १२ 'ओ' को हे त दी हा म ।

तिण्ह सहस्सपुधत्तं सैयपुधत्तं च होति विरतीए ।

एगभवे आगरिसा एवतिया होन्ति णातव्वा ॥६३५॥३२९३॥

तिण्ह सहस्सपुधत्तं । त्रयाणाम्— सम्यक्त्वस्य श्रुतस्य देशविरतेश्च जघन्येनैक आकर्षः(र्षः), उत्कर्षेण सहस्रपृथक्त्वम्, सर्वविरतेः जघन्येनैक आकर्षः, उत्कर्षेण शतपृथक्त्वम् ॥३२९३॥

अथ नानाभवेषु—

दोण्ह पुधत्तमसंखा सहसंपुधत्तं च होति विरतीए ।

णाणभवे आगरिसा सुते अणंता तु णातव्वा ॥६३६॥३२९४॥

दोण्ह पुधत्तमसंखा । द्वयोः सम्यक्त्व-श्रुतयोर्नानाभव आकर्षाः—जघन्येन पृथक्त्वं द्वावाकर्षौ, एकस्मिन् भवे एकः, द्वितीयेऽप्येक एव, उत्कर्षेण तु एतदेव द्विपृथक्त्वमसंख्येयभवग्रहणगुणितमसंख्येया आकर्षा भवन्ति । विरतेर्नानाभवग्रहणा-कर्षाः जघन्येन द्वावेव, उत्कर्षेण तावेव शतपृथक्त्वगुणितौ सहस्रपृथक्त्वं भवति, श्रुतस्य नानाभवग्रहणेष्वनन्ता भवन्ति, आनन्त्याद् भवग्रहणानामिति ॥३२९४॥

अथ स्पर्शनद्वारमुच्यते—

सम्मत्तचरणसहिता सव्वं लोगं फुसे णिरवसेसं ।

सत्त य चौईस भागे पंच य सुतदेसविरतीए ॥६३७॥३२९५॥

सम्मत्तचरणसहिता । सम्यक्त्व-चरणसामायिकद्वये वर्तमानो जीवः असंख्येयभागं वा स्पृशति समुदधातरंहितः, स एव समुदधातवान् केवली दण्डकपाटादिषु सख्येयभागं वाऽसंख्येयान् वा बहून्नङ्गान् (हन् भागान्), असंख्येयान् वा बहुतरान्, अन्तरपूरणे वा समस्तं लोकं स्पृशेत् । अतोऽत्र सर्वोत्कृष्टस्पर्शने सूत्रनिपातः । श्रुतसामायिकवान् उत्कर्षेण सप्त चतुर्दशभागान् लोकस्य स्पृशेत् । अना(न)गारः श्रुतज्ञानी अनुत्तरो(रौ)पपातिकेबूत्पद्यमानः, उत्कृष्टश्रुतज्ञानी अधो नोपपद्यते, देशविरतिसामायिकी ऊर्ध्वमेवोपपद्यमान उत्कर्षेणाच्युते कल्पे नोपरिष्ठात् ततः पञ्च चतुर्दशभागान् स्पृशेत्, चतुर्दशभागो लोकस्य रज्जुरुच्यते ॥३२९५॥ एवं तावत् क्षेत्रस्पर्शनम् ॥

अथैषामेव चतुर्णां सामायिकानां किं केन जीवेन स्पृष्टपूर्वम् संप्राप्तपूर्वमित्यर्थः ।

अत उच्यते—

१ °हं हे । २ °हुत्तं को त दी हा म । ३ समयपुं त, सयपुं जे को दी हे । ४ °हुत्तं को दी हा म । ५ तिण्ह दी हा म । ६ पुहुत्तं को त दी हा म, तसहस्समसं दी हा म । ७ °हस्सं जे । ८ °पुहुं को हे दी हा म । ९ एवइया होति णा दी हा म । १० चउदस भागे म । ११ भागे दी हा ।

सञ्जजीवेहि सुतं [२१७-प्र०] सम्मचरित्ताइं सञ्जसिद्धेहि ।

भागेहि असंखेज्जेहि फासिता देसविरतीए' ॥६३८॥३२९६॥

सञ्जजीवेहि सुतं । श्रुतज्ञानं मिथ्यादृष्टिरपि लभते इति सर्वजीवैरनन्तेन कालेन श्रुतसामायिकं लब्धपूर्वमिति सुखमेवोच्यते । सम्यक्त्वसामायिकं चारित्रसामायिकं च सर्वसिद्धैः स्पृष्टपूर्वं [असंख्ये]यानां भागानामसंख्येयानि स्थानानि । तत्र बहुभिरसंख्येयैर्भागैः स्पृष्टा देशविरतिः, तां स्पृष्टा (प्रा) सर्वविरतिं [प्रति]पद्य सिद्धास्ते । अन्ये पुनर्देशविरतिमप्रतिपद्यैव प्रथमं सर्वविरतिमेव प्रतिपद्य सिद्धाः, तेऽप्यसंख्येया एव भागाः ॥३२९६॥ स्पर्शनद्वारं गतम् ॥

अथ निरुक्तिरिति द्वारम् । सामायिकस्य चतुर्विधस्यापि निर्वचनं निरुक्तिः— क्रियाकारकभेद-पर्यायकथन-वाक्यान्तरैस्त्रिभिः शब्दार्थव्याख्यानं विशेषलक्षणमित्यर्थः । एतदनेकपर्यायाख्यानं प्रदेशान्तरेषु सूत्रबन्धानुलोम्य(मा)र्थमसम्प्रोहार्यं च । तत्र यथाक्रमेण सम्यक्त्वसामायिकादीनां चतस्र एव गाथाः—

सम्मदिट्ठि अमोहो सोधी सम्भावदंसणं बोधी ।

अविज्जओ^१ सुदिट्ठि^२ त्ति एवमाती णिरुत्ताइं ॥६३९॥३२९७॥

अक्खर सण्णी सम्मं^३ सातीयं खलु सपज्जवसितं च ।

गमियं अंगपविट्ठं सत्त वि एते सपडिक्ख्वा ॥६४०॥३२९८॥

विरताविरती संपुडमसंबुडे बालपंडिण^४ चेव ।

देसेक्कदेसविरती अणुधम्मोऽगारधम्मो त्ति^५ ॥६४१॥३२९९॥

सामाइयं समतियं सम्मावातो समास संखेवो ।

अणवज्जं च परिण्णा पच्चक्खाने^६ य ते अट्ठ^७ ॥६४२॥३३००॥

सम्मदिट्ठि अमोहो । अक्खरसण्णी । विरताविरती । सामाइयं समतियं ।

॥३२९७—३३००॥

भासां भाष्यगाथा अनुक्रमेण—

१ 'ठ' को हे, 'ओ' दी हा म । २ 'ज्ज' सुं त । ३ 'ट्ठी' एं हे । ४ साइयं हे म, सादियं दी हा । ५ 'बुड' को हे त दी हा म । ६ 'तं' को जे । ७ अणं जे दी हा । ८ य हे त दी हा म । ९ सामं त । १० 'णं' को हे । ११ अट्ठा जे ।

तच्चा सम्मादिद्वि त्तिं दंसणं तेण सम्मदिद्वि त्ति ।

मोहो वितथग्गाहो तँदण्णधा दंसणममोहो ॥३३०१॥

तच्चा सम्मा० इत्यादि । तद्भावस्तत्त्वम्, तत्त्वमेवार्थो यस्याः सा तत्त्वार्था । दृष्टिर्दर्शनम्—अभ्युपगमः, सम्यक्कलब्धस्तत्त्वार्थ इति सम्यक् तत्त्वेनार्थानां प्रतिपत्तिः, अर्थशब्दस्योत्तरपदलोपं कृत्वा तच्चा सम्यग्दृष्टिरुच्यते इति स्त्रीलिङ्गनिर्देशः । 'मुह वैचित्थे' मोहनं मोहः—वितथग्राहः—अन्यथाप्ररूपणा, न मोह इत्यमोहः—अवितथग्राह इत्यर्थः ॥३३०१॥

मिच्छत्तमलावगमो सोधी सम्भावता जिणाभिहितं ।

दंसणमिह तग्गाहो बोधी तच्चत्थसंबोधो ॥३३०२॥

मिच्छत्तमलावगमो इत्यादि । 'शुध शौचे' शोधनं शुद्धिर्विज्ञादेर्मलापगमः, जीवस्यापि मिथ्यात्वमलापगमाच्छुद्धिः सम्यग्दर्शनम् । सत्—जिनाभिहितं प्रवचनम्, तस्य भावः [सद्भावः] सद्भावोऽस्यास्ति श्रद्धेयत्वेनेति "आ(अ)र्शादिभ्योऽच्" [५।२।१२७। पाणि०] ["अच्"] प्रत्ययः । सद्भावः—दर्शनम्—अभ्युपगमः—श्रद्धानं वा, अथवा सद्भावः परमार्थः जिनप्रवचनम्, तस्य ग्राहो दर्शनम्—जिनवचनमेवैकं परमार्थः, नान्यानि वचना-नीति—सद्भावदर्शनं सम्यग्दर्शनम् । बोधनं बुद्धिः—इति औणादिक 'इन्'—तत्त्वार्थसम्बोध इत्यर्थः ॥३३०२॥

अव्विवरीतं अव्विज्जओ सुदिद्वि त्ति सोभणा दिद्वी ।

सम्मत्तिगिरुत्ताइं वँच्चाणी हेवमातीणि ॥३३०३॥

अव्विवरीतं अव्विज्जओ । विपर्ययेण पर्यायाणामन्यथाप्ररूपणं विपर्ययः—विपरीतमित्यर्थः, तत्प्रतिषेधादविपर्ययः सम्यग्दर्शनम् । 'सु'शब्दः प्रशंसायां निपातः । सोभना दृष्टिः सुदृष्टिः । सम्यग्दर्शनमेव बहुभिः शब्दैरुक्तं निश्चयेनोक्तमित्यर्थः । सर्वदेशान्तरेषु शास्त्रान्तरेषु च प्रसिद्धा इत्यपरिगणनं पश्यन्नाह—सम्यग्दर्शनस्यैवमा-दीनि निरुक्तानि बहूनि वाच्यानीति ॥३३०३॥

एमेव[२१७-द्वि०]सेससामाइयाण सव्वपरियायवयणाणं ।

वच्चाइं गिरुत्ताइं गिरुत्तसदत्थमग्गेणं ॥३३०४॥

एमेव सेससामा० । लाघवार्थमतिदेशाख्यानम् । अनेनैव नैरुक्तशब्दार्थेन मार्गेण यथायोगमभ्यूह्यानि ॥३३०४॥

तथाऽपि सामायिकपर्यायनिर्वचनमाचार्यः प्रदर्शयति प्रस्तुतप्राधान्यख्यापनार्थम्—

१ सम्मं को, सम्मं हे त । २ हिं हे त । ३ तं त । ४ तवण्णं जे । ५ हि त । ६ अविं हे, विवरीं को । ७ तच्चां त । ८ णिह एव जे । ९ एमेव सेसयाइं—इति प्रती ।

रागदोसविरहितो समो चि अयणं अयो^१ चि गमणं ति ।
 समतागमो समायो स एव सामाइयं होति ॥३३०५॥
 सम्ममयो समयो^२ चि य सम्मं गमणं तु^३ सव्वभूतेसु ।
 सो जस्स तं समइयं जम्मि व भेतोवयारेणं ॥३३०६॥

रागदोसविरहितो इत्यादि । रागो माया-लोभस्वरूपः, द्वेषः क्रोध-मानस्वात्मा, उभयं विषम्य(म)गमनम्—उभयमार्गान्तरालवर्त्तो समो मध्यस्थ उच्यते, 'इण् गतौ' इत्यस्य अयनमयः—गमनमित्यर्थः—सम्यग् अयः समायः—समताप्रतिपत्तिः, स एव समायः—स्वार्थे 'विनयादिम्यष्टक्' [५ । ४ । ३४ । पाणि०]—सामायिकम् । अथवा 'सम्' इत्युपसर्गः 'सम्यक्शब्दस्यार्थे । सङ्गतः अयः समयः—सम्यग् भूतेषु स(ग)-मनं दयापूर्वकम्—समयोऽस्यास्तीति—“अत इनिठनौ” [५ । २ । ११५ । पाणि०] इति ठन् प्रत्ययः, “ठस्येकः” [७ । ३ । ५० । पाणि०] इति इकादेशः—समयिकम् । 'जम्मि व' इति सप्तम्यर्थं दर्शयति—समायोऽस्मिन् विद्यत इति तथैव ठन् । भेदो-पचारेण जीव-गुणयोरिति ॥३३०५-६॥

रागादिरहो सम्मं वयणं वादोऽभिधानमुत्ति चि ।
 रागातिरहितवातो सम्मावातो चि सामइयं ॥३३०७॥
 अप्पक्खरं समासो अधवा^४ सोऽसणमधासणं सव्वो ।
 सम्मं समस्स^५ वासो होति समासो चि सामइयं ॥३३०८॥

रागादिरहो सम्मं । अप्पक्खरं समासो । अल्पाक्षरता चत्वार्यक्षराणि सामा-यिकमिति । तस्य पर्यायशब्दः समासः अव्युत्पत्तिपक्षे । अथ व्युत्पाद्यते—‘असु क्षेपणे’ असनं आसः—क्षेप इत्यर्थः । ‘सं’शब्दः प्रशंसार्ये । शोभनमसनं समसनं समासः, ‘सद्वा’ इति^६ ‘वा’शब्दः पूर्वविकल्पसंसूचनार्थः, उत्तरविकल्पप्रदर्शनार्थो वा । अथवा ‘सं’शब्दः सम्यगर्थः सम्यगासः । अथवा रागद्वेषरहितः सम इत्युक्तः, तस्य समस्य मध्य[स्थ]स्य आसः क्षेपः—संयमक्रियाणां समासः । अथवा ‘आस उप-वेशने’ आसनम् आसः, तथैव ‘सं’शब्दस्य व्युत्पत्तिः । स एवंविधः समासः सामायिक-मित्युच्यते ॥३३०७-८॥

संखिवणं संखेवो सो जं थोवक्खरं महत्थं च ।
 सामइयं संखेवो चोइसपुव्वत्थपिण्डो चि ॥३३०९॥ दारं ॥

१ अठ को; आठ है । २ उ हैं । ३ य स है त । ४ सा त । ५ सद्वा जे को । ६ सम्म जे । ७ वसो जे । ८ नसंसजसमसन—इति प्रती

संखिवर्णं संखेवो । 'क्षिप प्रेरणे' संक्षेपः स्तोकाक्षरं सामायिकमिति । अथ च महार्थम्, चतुर्दशपूर्वपिण्डार्थत्वात् ॥३३०९॥

पावमवज्जं सामाज्यं 'अपावं ति तो तदणवज्जं ।

पावमणं ति व जम्हा वज्जिज्जति तेण तदसेसं ॥३३१०॥

पावमवज्जं इत्यादि । "अवद्यपण्य० [३।१।१०१।पाणि०] इति निपातनात् अवद्यं गर्ह्यमुच्यते—पापमित्यर्थः । नास्मिन् अवद्यमस्तीत्यनवद्यम् अपापमित्यर्थः । अथवा 'आ(अ)न प्राणने' अन(नि)तीति अनम्—“पचादिभ्योऽच्” [३।१।१३४।काशि०]—पापमित्यर्थः । 'वृजी वर्जने' अनं वर्ज्यते येन, अनं वर्जयतीति वा अनवर्ज्यम्—सामायिकमुच्यते । अशेषपापवर्जना—सर्वसावद्यविरतिः ॥३३१०॥

पावपरिच्चायत्थं परितो णाणं मता परिणत्ति । दारं ।

पैडि वत्थुमिह[२१८-प्र०]ऽक्खाणं पच्चक्खाणं णिवित्ति ति ॥३३११॥

पावपरिच्चायत्थं । 'परि'इत्युपसर्गः समस्तार्थे । परितः समन्तात्, ज्ञानम् पापपरित्यागार्थमन्यज्ञानमेवेति परिज्ञा सामायिकम् । परिहरणीयं वस्तु प्रति आख्यानं प्रत्याख्यानम्—पापनिवृत्तिरित्यर्थः । एवमेवेति सामायिकपर्याया अष्टौ व्याख्याताः ॥३३११॥

एतेषामष्टानामप्यर्थानामनुष्ठातारो यथासंख्येनाष्टावेव दृष्टान्तभूता महात्मान आख्यायन्ते—

दमदंते मेतज्जे कालगपुच्छा चिलात अत्ते य ।

धम्मरुइ इला तेतलिं सामंइए अट्ठुदाहरणा ॥६४३॥३३१२॥

तत्र यथोद्देशं निर्देश इति पूर्वं समशब्दं मध्यस्थतायां निरूप्य सामायिकशब्दोऽभिहितः । तदर्थानुष्ठानं रागद्वेषवर्जनान्मध्यस्थतां गतेन दमदन्ताऽनगारेण कृतमिति ॥३३१२॥

तस्य निष्क्रमणादिविरचिता(त)सुवर्णनमुपदेशार्थं मद्यकालमनुष्याणाम्—

णिकखंतो हत्थिसीसा दमदंतो कामभोगमवहाय ।

णवि रज्जति रत्तेसु दुदठेसु ण दोसमावज्जे ॥३३१३॥

१ °यं पा° त । २ पइ° को हे त हे । ३ अन्येषां हेयोपादेयादीनां ज्ञानम् । ४° ल हे । ५ समा° हे जे । ६ दी हा म आसु प्रतिषु इयं ३३१२ गाथा भाष्यगाथा । ३३१२ गाथाया अनन्तरम् अयं निर्देशः त प्रतौ—“निकखंतो हत्थिसीसाओ” इत्यादिकाः ‘पच्चक्खे दट्ठूणं’ इत्यादिपर्यन्ताः सप्तदश निर्युक्तिगाथाः । समाप्ता उपोद्घातानिर्युक्तिः । “विस्तरार्थस्तु ‘निकखंतो हत्थिसीसाओ’ इत्यादिकाभ्यः ‘पच्चक्खं दट्ठूणं’ इत्यादिगाथापर्यन्ताभ्यः सप्तदशगाथाभ्यो मूलावश्यकलिखितविवरणसहिताभ्यो मन्तव्यः” इति हे मुद्रितपुस्तके पृ० १११० । ३३१२ संख्यान्विता एषा संपूर्णा गाथा उद्धृता टीकायाः प्रतौ । तत्र च ‘चिलयपुत्ते य’ इति पाठान्तरम् । इयं गाथा भाष्यरूपा को दी हा म ।

वन्दिज्जमाणा ण समुण्णमंति, हीलिज्जमाणा ण समुज्जलन्ति ।
दंतेण चित्तेण चरंति लोए^१, मुणी समुग्घातितरागदोसा ॥३३१४॥

जध मम ण पियं दुक्खं जाणिय एमेव सव्वजीवाणं ।
ण हणति ण हणावेइ य सँमं अणति तेण सो समणो ॥३३१५॥

णत्थि य सि^२ कोति वेस्सो^३ पियो वँ सव्वेसु चेव जीवेसु ।
एतेण होति समणो एसो अणो वि पज्जाओ ॥३३१६॥

तो समणो जति सुमणो भावेण य जति ण होति पावमणो ।
सयणे य जणे य समो समो य माणावमाणेसु ॥३३१७॥

णिकखंतो हत्थिसीसा दमदंतो इत्यादिगाथाः पञ्च स्फुटार्थाः ॥
अथैतदर्थोपसंहारि प्रमाणम्—अवकालेऽप्याराधकाः सम्यक् साधवः, स्तोतृ-निन्दका(के)
समभावानुष्ठायित्वात्, परित्यक्तकामभोगहस्तिनागपुरबहिष्प्रतिमास्थितयुधिष्ठिरादि-
वन्दितदुर्योधनादिनिन्दितताडिताऽविकृतचित्तसमप्रियद्वेष्यपक्षहस्तिशीर्षाधिपतिदमन्तराज-
र्षिवत् ॥३३१३-१७॥

जो कौंचगावराधे पाणिदया कौंचगं तु गाइवखे ।
जीवितमणवेहंतं मेतज्ज[२१८-द्वि०]रिसिं णमंसामि ॥३३१८॥

णिप्फे^१डिताणि दोणिण वि सीसावेढेण जस्स अच्छीणि ।
ण य संजमौतो चलितो मेतज्जो मंदरगिरि व्व ॥३३१९॥

जो कौंचगावराधे । णिप्फेडिताणि । गाथाद्वयं स्फुटार्थम् । प्रमाणं तु—
सैव प्रतिज्ञा, हेतु-दृष्टान्तौ निरुक्तवशादन्यौ । अवकालेऽप्याराधकास्साधवः, स्वजी-
वितादपि सर्वभूतजीविताधिकदर्शित्वात् प्राणिदयात्मकत्वादित्यर्थः । सुवर्णकाराङ्गण-
गोचरावस्थितानारुयातक्रौञ्चकसौवर्णयवभक्षणे(णा)पराधशिरोबन्धनिष्कासितनयनद्वयस्व-
जीवितानपेक्षाराहितसामायिकमेतार्थमुनिवत् ॥३३१८-१९॥

१ 'मुक्कस्संति को, 'मुक्कस्संति दी हा म । २ धीरा को दी हा म । ३ सममणतो
ते को । ४ इयं गाथा दी हा म प्रतिषु नास्ति । ५ से जे म । ६ वेसो को दी हा
म । ७ अ म । ८ इयं गाथा दी हा म प्रतिषु ३३१५ गाथातः पूर्वम् । ९ 'णुं म ।
१० 'प्फां जे । ११ माइ को ।

दत्तेण पुच्छितो जो जणफलं कालेगो तुरुमणीए ।

समैताय आहितेणं सम्मं वुत्तितं भयंतेणं ॥३३२०॥

दत्तेण पुच्छितो जो । सैव प्रतिज्ञा । अतिमहति प्राणि(ण)भयेऽपि यथार्थ-
सम्यग्वादित्वात्, अतिक्रूरकर्माजितराज्यनरकगामिधिग्जातिदत्तपरि[पृष्ट]यज्ञफलसम्यग्-
वादितन्मातुलकालकमुनिवत् । अतिनिष्ठुरप्रश्नोपलक्षणात् 'काल[क]पृच्छा'इति सूत्रनि-
र्देशः [गा० ३३१२], पर्याय-पर्यायिणोरभेददर्शना[त्] कालका(क)निरूपिता यज्ञ-
फलपृच्छा 'कालकपृच्छा'इति भण्यते । कालक एवासौ तेन पर्यायेण निर्दिश्यते । तेन
कालकेन सम्यग्वादानुष्ठायिना सम्यगुदितं भगवता भदन्तेन विगतैभयेन दान्तेन
॥३३२०॥

जो तिहि पतेहिं धम्मं समभिगतो संजमं सैमारुढो ।

उवसम-विवेग-संवरचिल्लैतपुत्तं णमंसामि ॥३३२१॥

अहिसरिता पाएहिं सोणितगंधेण जस्स कीडीओ ।

ख्वायंति "उत्तिमंगं तं दुक्करकारयं वंदे ॥३३२२॥

धीरो चिल्लैतपुत्तो भूइंगलियाहि चाल्लैणि व्व कतो ।

"जो तथ वि खज्जमाणो पडिवण्णो" उत्तमं अट्ठं ॥३३२३॥

अइडातिएहिं रातिदिएहि "लद्धं चिल्लैतपुत्तेणं ।

देविदामरभवणं अच्छरगणसंकुलं रम्मं ॥३३२४॥

जो तिहि पतेहिं धम्मं समभिगतो । अहिसरिता पाएहिं । धीरो चिल्लैत-
पुत्तो । अइडातिएहिं । उत्तानार्थाः । त्रीणि पदानि उपशम-विवेक-संवराः । उपशमः
क्रोधादिनिग्रहः । विवेकः स्वजन-धनादेः परित्यागः । संवरः इन्द्रिय-नोइन्द्रियगुप्तिः ।
एतत् पदत्रयं धर्मसंभौसः । एतदात्मकत्वात् परिणामाऽनन्यत्वात् चिल्लैतपुत्र एव
उपशम-विवेक-संवरः, स चासौ चिल्लैतपुत्रश्चेति समानाधिकरणसमासः । तं नमस्ये [इति]
सूत्रकारश्चारित्रविनयप्रख्यापनार्थमाह । एवमद्यतमेऽप्याराधकाः साधवः, उपशम-विवेक-
संवरपदत्रयाक्षितसकलसामायिकार्थानुष्ठायित्वात्, चिल्लैतपुत्रवत् ॥३३२१-२४॥

१ "लभोउ तुरमिं को, तुरुमणी म । तुरुमिणी नगर्या नाम । श्रीमलय० 'तुरुमिणी' इति
सूचयति-वृ० पृ० ४७९ प्र० । २ 'मयाए दी हा, मयाइ म, मयासमाहिं को । ३ 'तमुयदा-
न्तेन इति प्रतौ । ४ सम्मं दी हा म । ५ समभिरुं को । ६ 'लाइपुं म । ७ उत्तमं
दी हा म । ८ 'लाइं म । ९ भूइंगिं को, मूर्तिगं दी हा० वृ० पृ० ३७२ प्र० । १० 'लिं दी
हा म । ११ सो दी हा म । १२ 'णं जे । १३ अद्धां म । १४ 'ज्जेहिं को दी हा म ।
१५ पत्तं को दी हा म । १६ 'लाइं दी हा म । १७ धर्मसंक्षेपः ।

सतसाहस्रं गंथा सहस्र पंच य दिवड्ढमेगं च ।

ठविता एगसिलोगे संखेवो एस णातव्वो ॥३३२५॥

जिण्णे भोयणमत्तेयो कविल्लो पाणिणं दया ।

‘बाहस्र[२१९-प्र०]तीरविस्सासो ‘पंचाला थीसु मद्दवं ॥३३२६॥

सतसाहस्रं इत्यादि । जिण्णे भोयणमत्तेयो इत्यादि । आत्रेयेणायुर्वेद-
संहिता शतसहस्रेण निबद्धा । तथा आन्वीक्षिकी विद्या कपिलेन । दण्डनीतिविद्या बृह-
स्पतिना । कामविद्या पञ्चालेन । अतिविस्तरः श्रोतुं ग्रहीतुं वा अशक्य इति
सहस्रेण सहस्रेण सर्वैः स्वसंहिताः संक्षिप्ताः । सोऽपि विस्तर इति संक्षेपरुचिबु-
द्धचपेक्षया पञ्चभिः शतैः संक्षिप्ताः । तदप्यनिच्छतः एकैकेन श्लोकेन । ततोऽपि
यदि संक्षिप्ततरं भूयादिति चिन्तासमनन्तरमेव चतुर्भिः ऋषिभिः एकैकश्लोकपादः
स्वशास्त्रसंक्षेपायोक्तः । चतुर्णामप्येकः श्लोकः संवृत्तः सैव कर्तवचनेन, अन्यथा
श्लोकपादोऽप्यन्यः । तद्यथा—‘जीर्णे भोजनम्’इति—आयुर्वेदसंहितासंक्षेपः—आत्रेयः ।
‘एवमाह’इति सर्वेषां वाक्यशेषः । धर्मसंहितासंक्षेपः—‘प्राणिनां दया’ कपिल एवमाह ।
अर्थशास्त्रसंक्षेपः—‘अविश्वासः सर्वत्र’इति बृहस्पतिराह । कामशास्त्रसंक्षेपः—‘स्त्रीषु मादवं
कार्यम्’इति पञ्चाल आह । एवमैदंयुगीनसाधवश्चतुर्दशपूर्वसंगृहीतसामायिकार्थाराधकाः,
संक्षेपानुष्ठापित्वात्, अभिप्रेतार्थाराधकस्वशास्त्रसंक्षेपार्थानुष्ठाय्यात्रय-कपिल-बृहस्पति-
पञ्चालवत् ॥३३२५-२६॥

सोतूण अणाउट्ठिं अणभीतो वर्ज्जिऊण अणगं तु ।

अणवज्जतं उवगतो धम्मरुई णाम अणगारो ॥३३२७॥

सोतूण अणाउट्ठिं । आकुट्टनमाकुट्ठिः—छेदनम्-हिंसेत्यर्थः । ‘अण रण च(व)ण
गतौ’ गच्छति तासु तासु जीवयोनिष्विति अणं पापकर्म, वर्जनीयो वर्ज्यः, अणस्य
पापस्य वर्ज्यः सर्वसावधविरतिः साधुः, पापेनासौ वर्ज्यते इति । धर्मरुचिस्तापसः
श्रुत्वा एकदिवसानाकुट्ठिं परिमितकायविषयाम् अणस्य भीतः सर्वजीवविषयां सर्वका-
लिकीं च अनाकुट्ठिं साधुभ्यः श्रुत्वा अणं वर्जयित्वा अणवर्जतोमुपगतः, यथा-
ऽसौ अपि अणेन पापेन वर्ज्यते तथा स्थितः अनगारः संवृत्त(त) इति । एवमाराधकाः
साधवः अणवर्जानुष्ठायित्वाद्धर्मरुचिवत् ॥३३२७॥

१ ‘हृत्सा को हे दी हा म । २ ‘द्धं म । ३ ‘लो को । ४ ‘णा त । ५ बह-
‘को । ६ पञ्चालो को । ७ ‘णाउट्ठिं ज्ञे । ८ ‘जिज्याण को ज्ञे ।

परिजाणितूण जीवे अज्जीवे जाणणापरिणाए ।

सावज्जजोगकरणं परिजाणति से^१ इलापुत्ते^२ ॥३३२८॥

परिजाणितूण जीवे इत्यादि । आराधकाः साधवः, जीवाजीवपरिज्ञानानन्तरं
सावधपरित्यागित्वात्, इलापुत्रवत् ॥३३२८॥

पच्चक्खे^३ वि य द्दट्ठं जीवाजीवे य पुण्णपावं च ।

पच्चक्खाता जोगा सावज्जा तेतलिसुतेणं ॥३३२९॥

॥ सामायिक[स्य उपोद्घात]निर्युक्तिः समाप्ता ॥

पच्चक्खे वि य द्दट्ठं इत्यादि । सम्प्रत्यप्याराधकाः साधवः, प्रत्यक्षीकृत-
जीवाजीवपुण्यपापत्वे सति सावधयोगि(ग)प्रत्याख्यायित्वात्, तेतलिसुतवत् । एवं निर्यु-
(रु)क्तिद्वारमनुगतम् ॥ तथा चोपोद्घातनिर्युक्तिः समाप्ता भवति ॥३३२९॥

१ सो दी हा म । २ ँत्तो दी हा म । ३ ँक्खे इव द० दी म । ँक्खे
द० हा । ४ द्दट्ठं दी हा ।

अथ सामायिकस्य सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तौ नमस्कारविचारः ।

अथ सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तचवसर इति गाथा सम्बन्धामिधायिनी—

इति' एस् उवग्घातोऽभिहितो सामाज्यस्स तस्सेयै ।

अधुणा सुत्तप्फासियणिज्जुत्ती सुत्तवक्खाणं ॥३३३०॥

इति एस उवग्घातो । 'इति' शब्द उपोद्धातपरिसमाप्तिद्योतकार्थे । कस्येति चेत्? सामायिकस्य—इदानीमधुना सामायिकस्य सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिः । किमुक्तं भवति—सूत्रव्याख्यानमित्यर्थः ॥३३३०॥

सूत्रस्य व्याख्यानमिति षष्ठ्या विग्रहे [सूत्रं] सूत्रा[नु]गमे-ऽभिहितम् । तदर्थं गाथा—

सुत्तं सुत्ताणुगमे^१ तं च णमोक्कारपुव्वयं जेणं ।

सो सव्वसुतवक्खं धम्मन्तरं भूतो त्ति णिहिट्ठो ॥३३३१॥

सुत्तं सुत्ताणुगमे । तच्च 'पञ्चनमस्कारपूर्वकम्' इत्युक्तं प्राक्, सर्वश्रुतस्कन्धाभ्यन्तरत्वात् पञ्चनमस्कारस्यादावुच्चारणं व्याख्यानं चेति तदवसरः । प्रमाणं च—सूत्रव्याख्याने पञ्चनमस्कार आदौ व्याख्येयः, सर्वसूत्रादित्वात्, सर्वसम्मतसूत्रादिवत् ॥३३३१॥

अत्र कश्चिदाह—सूत्रादित्वं नमस्कारस्यासिद्धम् । तत्प्रसाधनाय प्रमाणम्—सूत्रस्यादिर्नमस्कारः, सूत्रादौ व्याख्यायमानत्वात्, उभयप्रसिद्धसूत्रादिपदवत् । तत्रासौ पुनरप्याह—मङ्गलं नन्दादि सूत्रादिर्न भवति, पृथक् श्रुतस्कन्धत्वात्, तत्र च सूत्रादौ व्याख्यायमानत्वं विषयेऽपि दृष्टमित्यनैकान्तिकः । तस्मात् सूत्रादिर्न भवति नमस्कारः । एवं तर्हि मङ्गलत्वादेवादौ व्याख्यास्यते । मङ्गलं च त्रिप्रकारम्—आदौ मध्येऽवसाने चेति । तत्रादिमङ्गलार्था नन्दी व्याख्याता । मध्यमङ्गलार्थस्तीर्थकर्तृसामान्याभिधानविशेषतीर्थाधिपतिमहावीरतच्छिष्यगणधरवाचकवंशप्रवचनगुणोत्कीर्तननमस्कार-सूचनो गाथा[प्र] पञ्च उक्तः । परिशेषादवसानमङ्गलार्थोऽयं पञ्चनमस्कार इति केषाञ्चिद् बुद्धिस्तदर्थमियं गाथा—

तं चावसाणमंगलमण्णे मण्णंति तं च सत्थस्स ।

सव्वस्स भणितमन्ते इतमातीए कथं जुत्तं ? ॥३३३२॥

तं चावसाणमंगलमण्णे इत्यादि । तदयुक्तमिति ख्याप्यते आचार्येण, तेषां दुर्बुद्धिरेषा—अवसानं मङ्गलमित्यभ्युपगम्य स्वयं शास्त्रादौ प्रस्तूयमानत्वात् । स चैवं स्ववचनविरोधः, पूर्वापरार्थव्याघातात्मकत्वात्, माता मे वन्द्येति वाक्यवत् ॥३३३२॥

१ इह को हे । २ सो त । ३ व को हे । ४ वं त । ५ मो हे त । ५ रम्भूड हे ।
६ भेजे जे ।

अथैवमाशङ्के(शङ्कते) परः—

होज्जातिमंगलं सो तं कतमातीये किं पुणो तेण ।

अथवा कतं पि कीरइ^१ कत्थावत्थाणमेवं ति ? ॥३३३३॥

होज्जातिमंगलं सो इत्यादि । एवं तर्ह्यादिमङ्गलमेवासौ पञ्चनमस्कारः, शास्त्रादौ व्याख्यायमानत्वान्नन्दिवत् । एवमप्यनर्थकव्याख्यानोऽसौ प्राप्नोति, कृतत्वात् । पुनर्नन्दीव्याख्यानवत् । पर आह—एतदप्यनैकान्तिकम्—कृतमपि विषयनिर्घातार्थं मन्त्र-पदोच्चारणं पुनः क्रियते, न चानर्थकम्, तद्वन्निर्जरार्थमादिमङ्गलव्याख्यानं पुनः क्रियमाणमपि सार्थकमेवेति नानर्थकव्याख्यानम्, पञ्चनमस्कारविशिष्टनिर्जरार्थत्वात्, त्रिः सामायिकोच्चारणवत् । ततो गाथापश्चाद्दर्शमाहाचार्यः उत्प्रेक्ष्य परपक्ष्य(क्षम्), अथवा भवदभिप्रायेण कृतमपि क्रियते चेत् पुनः करणेऽपि च गुणवदेव, सर्वदैव नन्दी-व्याख्यानम् पञ्चनमस्कारव्याख्यानं वा अविरतमेव क्रियताम्, निर्जरार्थत्वात्, सर्व-सावद्यविरतिक्रियावत् । तथा चानवस्थातः शेषसूत्रव्याख्यानाभावात् प्रवचनसम्प्र-दायस्याभाव एव प्राप्नोतीति सूत्रैकदेश एव पञ्चनमस्कार इति युक्तं प्रतिपत्तुम्, तदाद्युच्चारणत्वात्, सूत्रादिपदवत् ॥३३३३॥

एतदर्थप्रदर्शनी गाथा—

तम्हा सो सुत्तं चिय तद्दातिभावादतो तयं चेयं ।

पुव्वं वक्खा[२१९-द्वि०]णेतुं पच्छा वोच्छामि सामइयं ॥३३३४॥

१ 'ए को हे त । २ कज्जं जे । ३ कज्जाव० जे । ४ 'दायभा० त । ५ 'व को हे त । ६ 'यं ॥ निहववादपर्यन्तगाथा २६२८ उभय २८२३ । त । अत्र ३ ३३४ गाथातः समन्-न्तरम् ३३३५ गाथातः पूर्वं निम्नलिखितं गाथासप्तकं द्वा पृ० ३७४ म पृ० ४८२ मुद्रित-पुस्तके अधिकम् उपलभ्यते—

अप्पगंथमहत्थं बत्तीसादोसविरहियं जं चं ।

लक्खणजुत्तं सुत्तं अट्ठहि य गुणेहि उववेयं ॥८८०॥

अलिय१मुवघायजणयं २ निरत्थ३मवत्थयं ४ छलं ५ दुहिलं ६ ।

निस्सार७महिय८मूणं९ पुणरुत्तं १० वाहय११मजुत्तं १२ ॥८८१॥

कमभिन्नं१३वयणभिन्नं १४ विमत्तिभिन्नं १५ लिगभिन्नं १६ च ।

अणमिहिय१७मपय१८मेव य समावहीणं १९ ववहियं च २० ॥८८२॥

काल २१ जति २२ च्छविदोसो २३ समयविरुद्धं २४ च वयणमेत्तं २५ च ।

अत्थावत्ती दोसो २६ य होइ असमासदोसो २७ य ॥८८३॥

उवमा २८ रुवगदोसो २९ निहेस ३० पयत्थ ३१ संविदोसो ३२ य ।

एए उ सुत्तदोसा बत्तीसं-होति नायक्का ॥८८४॥

निहोसं सारवंतं च हेउजुत्तमलंकिर्यं ।

उवणीयं सोवयारं व, मियं महुरमेव य ॥८८५॥

अप्पक्खरमसंदिद्धं सारवं विस्सतोमुहं ।

अत्थोभमणवज्जं च सुत्तं सम्बन्धुभासियं ॥८८६॥

तम्हा सो सुत्तं विय । यस्मात् सूत्रमेव सूत्रावयवो नमस्कारः, तदा-
दित्वात् । अतस्तमेव प्राग् व्याख्याय पश्चाद् व्याख्यास्यामः सामायिकम् ॥३३३४॥
इति नमस्कारनिर्युक्तिसूत्रापनी गाथा—

उप्पत्ती णिक्खेवो पदं पतत्थो परूवणा वत्थुं ।

अक्खेव पसिद्धिं कमो पयोयण फलं णमोक्कारो ॥६४४॥३३३५॥

दारगाथा॥

उप्पत्ती णिक्खेवो इत्यादि । उत्पादनमुत्पत्तिरिति क्रियासामान्यम् । सत्पदार्थे(थो)
नमस्कार इति सत् किञ्चिदुत्पादनत्रिविधेन प्रयोग-मि(वि)श्रसा-मिश्रात्मकेन सम्बध्यते ।
किञ्चिदनुत्पादमेव स्वतः परतो वा । एतन्नयापेक्षया चिन्त्यम् । निक्षेपणं निक्षेपः
न्यास इत्यर्थः । सामान्यविशेषात्मकत्वाद् वस्तुनः सर्वव्यापिनी बुद्धिर्निक्षेपेण विशेषे-
ऽवस्थाप्यते । स च वागोचरे पद(दे) प्रतिबद्ध इति पदविचारः । तदर्थः सामा-
न्यविशेषात्मक इति नयगतेर्बहुधाऽवस्थित इति पदार्थविचारः । तस्यार्थस्य निर्देशः
सदाद्यनुयोगद्वारविषयत्वात् । द्विविधा प्ररूपणा—प्रकर्षनिरूपणा । वसन्त्यस्मिन् गुणा
इति वस्तु नमस्कारार्हम्—नमस्कारस्याश्रयः । आक्षेपणमाक्षेपः बुद्धिपरिकर्मणार्थम्—‘नैवे-
‘दमित्थं युज्यते’ इति । तस्यैव स्वरूपावस्थानं प्रसिद्धिः । किमर्थमेवानुपूर्वीति प्रयो-
जनार्थः क्रमः । एतस्य पुनर्नमस्कारस्य किं प्रयोजनम् । क्रियानन्तरं फलं प्रयोजनम्,
कालान्तरनिष्पन्नं प्रयोजनमेव फलमुच्यते इति प्रयोजन-फलयोर्विशेषः । एवमेतान्ये-
कादशद्वाराणि नमस्कारवक्तव्यानीत्युद्देशः ॥३३३५॥

उत्पत्तिद्वारनिरूपणाय निर्युक्तिसूत्रगाथाद्वयम्—

उप्पण्णाणुप्पण्णो एत्थ णया ^१णेगमस्सऽणुप्पण्णो ।

सेसाणं उप्पण्णे^२ जति कत्तो तिविधसामित्ता ॥६४५॥३३३६॥

समुद्घाण-वायणा-लद्धितो य पढमे णयत्तिए तिविधं ।

उज्जुसुत पढमवज्जं सेसणया लद्धिमिच्छन्ति ॥६४६॥३३३७॥

उप्पण्णाणुप्पण्णो । समुद्घाण-वायणा-लद्धितो य ॥३३३६—३७॥

अनयोर्भाष्यगाथा—

१ ‘या यातिणे’ जे, याऽऽइणे^२ की हा म । २ निग० की हा । ३ ‘ण्णो को हे की
हा म ।

सत्तामेत्तगाही जेणादिमणेगमो ततो तस्स ।

उप्पज्जति णाभूतं भूतं णं य णासते वत्थुं ॥३३३८॥

सत्तामेत्तगाही इत्यादि । उत्पन्नो नमस्कार उत्पत्तिमान् । अथवा अनुत्पन्नः, सदा सिद्धत्वादाकाशवत् । उत्पन्नश्च यः अनुत्पन्नश्च स इति समानाधिकरणसमासः । “क्तेन नञ्विशिष्टेनानञ्” [२।१।६०।पाणि०] कृताकृतादिवत् । स्याद्वादिन एवैवंप्रकारः समासो युज्यते, नैकान्तवादिनाम् ‘परस्परविरुद्धधर्मसम्बन्धित्वमेककाले एकस्य वस्तुनो नास्ति’ इति ब्रुवताम् । तत् पुनर्विरुद्ध[धर्म]सम्बन्धित्वम् एके(एकस्मिन्) काले नयमतैर्भाष्यते, व्यपेक्षावशात् ।

तत्र नया नैगमादयः सन्त । नैगमो द्विप्रकारः—समग्रग्राही आद्यः, देश-संग्राही विशेषपरिक्षेपी द्वितीयः । तत्रादिनैगमस्य—सामान्यमात्रावलम्बिता, सत्तामात्र-ग्राहित्वात्—सर्वं वस्तु सदेव । सत्त्वाच्च सदा सन्निहितत्वान्नाभूतः(तम्), भूति(त)त्वाच्च नोत्पद्यते, आकाशवत्, भूतत्वादेव न भविष्यति तद्वदेव ॥३३३८॥

तो तस्स णमोक्कारो वत्थुत्तणतो णमं व सो णिच्चो ।

संतं^१ पि तं ण सच्चो मुणति सरूवं व वरणातो ॥३३३९॥

तो तस्स णमोक्कारो । आदिनैगमस्य नमस्कारो नित्यः वस्तुत्वात् नभो-वत्(नभस्वत्) । अथात्राशङ्केत कश्चित्—न नित्योऽसौ नसं(म)स्कारः, सदा सर्वेणानुपलभ्यमानत्वात्, घटादिवत् । यदा च नोपलभ्यते तदा नास्ति, अनुपलभ्यमानत्वात्, खरविषाणवत् । एतत्(तस्य) अनैकान्तिक[त्व]ख्यापनाय गाथापश्चा-र्द्धम्—“संतं पि तं ण सच्चो मुणति सरूवं व वरणातो । इह सतोऽपि वस्तुनः अतिदूरातिसामीप्येन्द्रियदौर्बल्यमनोऽनवस्थानौभिवसौक्ष्म्याभिभव(क्ष्म्यव्यवधान)समा-नाभिहारादिभिः कारणैरनुपलब्धिरित्यनैकान्तिकः । स्वरूपं ह्यात्मनोऽस्ति । तद् ज्ञानावरणादतिसौक्ष्म्यात् केनचिन्नोपलभ्यते तद्वन्नमस्कारोऽपि विद्यमानः स्वावरणो-दयात् केनचिन्नोपलभ्यते, न पुनरभाव इति कृत्वा एतदादिनैगमनयमतमाख्या-तम् ॥३३३९॥

अथ शेषमतानि—

सेसमतं णत्थि तओऽणुप्पातविणासतो खपुप्फं व ।

जतिहत्थि तदुप्पात-व्वय-धुवधम्मं जहा कुंभो ॥३३४०॥

१ स त । २ पि ण तं सं त । ३ त्वान्नभवेत् इति प्रती । ४ “अतिदूरात् सामीप्यात् इन्द्रियघातात् मनोऽनवस्थानात् । सौक्ष्म्यात् व्यवधानात् अभिभवात् समानाभिहाराच्च” ॥७॥ सांख्यकः रिका । ५ “नानियतसौ” इति प्रती । ६ “स्ति ते ज्ञा” इति प्रती ।

सेसमतं णत्थि तओ । शेषनयाः विशेषग्राहिणः आहुः—नास्ति तर्हि एवंविधो नमस्कारः, अनुत्पन्न(न्ना)विनाश्यत्वेनाभ्युपगतत्वात्, खपुष्पवत् । यच्चास्ति किञ्चित् तद् अनुत्पाद(दा)विनाशमपि न भवति । किं तर्हि ? सर्वमुत्पाद-व्यय-ध्रुवधर्मम्, यथा घटः ॥३३४०॥

यच्चोक्तमावरणादिभिरग्रहणमिति स संदिग्धासिद्ध इति गाथया प्रदर्श्यते—

आवरणादग्रहणं णाभावातो चि तस्से को हेतु ।

भत्तीय णमोक्कारो कधमत्थि य सौ ण यंग्रहणं ॥३३४१॥

आवरणादग्रहणं णाभावातो चि । आवरणात् तस्याग्रहणं नमस्कारस्य, नाभावादिति कोऽत्र विशेषहेतुः ? नैवास्ति विशेषहेतुरित्यभिप्रायः । तस्मात् सन्दिग्धासिद्ध एव । भक्त्या हि नमस्कारः क्रियते सा च भक्तिः कस्यचिदस्ति अर्हदादिषु, न च पञ्चनमस्कारोपलब्धिः प्राज्ञस्याप्यनुपदेशात् । उपदेशसद्भावेऽपि स्वयं जर(ड)त्वात् । तस्मान्नास्ति, अनुपलभ्यमानत्वात्, खपुष्पवत् ॥३३४१॥

अह परसंतो चि तओ संतो किं णाम कस्स णासंतं ।

अधणादिव्ववदेसो णेवं ण य परधणाफलता ॥३३४२॥

अह परसंतो चित्तओ । अथ तस्योपदेष्टुः परस्यासावस्ति, शैक्षस्य तु ज्ञानावरणोदयात् विद्यमानोऽपि उपलब्धिविषयं नायाति, ततः कारणान्तरादनुपलब्धिर्नाभावादिति । एतदप्ययुक्तमित्यादि । किं नाम वस्तु कस्य नासत्, अतिप्रसङ्गात् । यदि परकीयमपि सदुच्यते अधनव्यपदेशो लोके न स्यात्, परधनेनापि सर्वो धनवानेव प्राप्नोति, परस्वस्यापि स्वत्वाभ्युपगमात्, स्वधनवत् । परधनं च निष्फलं न स्यात् स्वते(त्वे)नाभ्युपगम्यमानत्वात् स्वधनवत् ॥३३४२॥

सव्वधणं सामण्णं पाव[२२०—प्र०]ति भत्तीफलं च सेसं च ।

किरियाफलमेवं चाकतागमो कतविणासो य ॥३३४३॥

सव्वधणं सामण्णं । सर्वस्यापि प्रति स्वधनं यत् तत् सर्वं सामान्यं प्राप्तम्, सर्वस्य स्वत्वात् । एकस्य भक्तिफलं सर्वेषां सामान्यं प्राप्तम्, शेषक्रिया-फलं च प्रत्येक-विषयं सर्वसामान्यम् फलत्वाच्च स्वस्येव ।

१ 'वाउ को हे । २ तत्थ को हे त । ३ स जे । ४ तगं को पृ० ७९५ । ५ सा वक्तः कं इति प्रती । ६ नो सं० को । ७ 'त परवत् । पर'इति प्रती । ८ व जे ।

कदाचिद् ब्रूयात्—इत्थमेव भवतु, न कश्चिदोषः । तं दोषं महाप्रत्यवार्यं दर्शयति—अकृतकर्मगमः, कृतकर्मनाशश्च । तथा च संसाराभावः, सर्वसंव्यवहाराभावश्चेति ॥३३४३॥

अथ भक्तिमन्तसंताणतो स णिच्चो त्ति कथमणुप्पणो ? ।

णणु संताणणिच्चतो स होति बीयंकुरादि व्व ॥३३४४॥

अथ भक्तिमन्तसंताणतो स णिच्चो त्ति । अथैवं मन्येत परः—भक्तिमन्तो बहवः सन्ति, तत्सन्तानस्यानुच्छेदात् । तत्सन्ताननित्यत्वात् तदाश्रितो नमस्कारोऽपि नित्यो भविष्यति, लोकव्यवहारवत् । एवमपि कथमनुत्पन्नः ? स्वाभ्युपगमेनैव नमस्कारस्योत्पत्तिरभ्युपगता, सन्तानिनां भक्तिमतामुत्पद्यमानत्वात्, घटोत्पत्ति(त्तौ) रक्ताद्युत्पादवत्, बीजाङ्कुराद्युत्पत्तिवद्वा ॥३३४४॥

होज्जाहि णमोक्कारो णाणं सद्दो वै कायकिरिया वा ।

अथवा तस्संजोगो ण सव्वधा सो अणुप्पत्ती ॥३३४५॥

होज्जाहि णमोक्कारो । अथवा नमस्कारः—किं वस्तु भवेत्—ज्ञानम्, उत शब्दः, उत कायक्रिया, अथवा तेषां संयोगः ?—सर्वथोत्पत्तिमानेव, नानुत्पादी, ज्ञानादीनामुत्पत्तिस्वभावत्वात् ॥३३४५॥

णणु जीवातोऽणणं णाणं णिच्चो य सो ततो तं पि ।

णिच्चुग्घाडो य सुते जमक्खराणंतभागो त्ति ॥३३४६॥

णणु जीवातोऽणणं । ज्ञानादीनामुत्पत्तिस्वभावत्वमसिद्धम्, जीवादनन्यत्वात्, जीवस्वरूपवत् । इत्थं नित्यं ज्ञानम्, ज्ञानानन्तभागस्य नित्योद्घाटत्वात्, जीवस्वरूपत्वात् ॥३३४६॥

अथवा अरूवगुणतो णाणं णिच्चं णहावगाहो व्व ।

लयणप्पयासपरिणामतो वै सव्वं जधा अणवो ॥३३४७॥

अथवा अरूवगुणतो । नित्यं ज्ञानम्, अरूपगुणत्वात्, नभोऽवगाहवत् । अथवा ज्ञान-शब्द-कायक्रियाः सर्वमेव नित्यम् लय-प्रकाशपरिणामवत्त्वात्, परमाणुसमूहवत् ॥३३४७॥

१ अह भक्तिमन्तसंताणभावो स इति प्रती । २ 'ताणत्तणं' त, 'ताणित्तणं' को हे । ३ य त । ४ 'प्पत्ती' हे त । ५ 'जीवातोऽभिण्ण' इति प्रती । ६ 'तरूव' को ८ व्व को, य हे त ।

त्वहेतुर्जीवस्वरूपेणोत्पादित्वेनाऽनित्यत्वेन च विपर्ययेण व्याप्त इति प्रत्युत विपर्ययं साधयति । उत्पद्यते यस्माज्जीवः स्वतोऽनन्येन बहुधा देवादिभावेन सुवर्णाङ्गुली-यक-कटकादिभाववत् ॥३३४९॥

यदपि चोक्तम्—नित्यं ज्ञानं नित्योद्घाटनान्तभागत्वात्, जीवस्वरूपवत्, अय-मप्यसिद्धो हेतुः अपक्षधर्मत्वात् । यस्मात्—

अविसिद्धक्खरभाओ सुत्तेऽभिहितो ण सम्मणाणं ति ।

कोऽवसरो तस्स इधं सम्मं णाणाधिगारम्मि ॥३३५०॥

अविसिद्धक्खरभाओ सुत्तेऽभिहितो । अवशिष्टं ज्ञानमात्रं सम्यग्-मिथ्या-दर्शनसाहचर्यविवक्षाऽभावात् सूत्रेऽभिहितं धर्मि । इह पुनः सम्यग्ज्ञानाधिकारात् पञ्चनमस्कारः सम्यग्दर्शनसहभावि ज्ञानं धर्मित्वेन प्रस्तुतम् । तस्य विशिष्ट-ज्ञानस्य अनन्तभागो नैव नित्योद्घाट उक्त इत्यपक्षधर्मत्वम् ॥३३५०॥

यदपि चोक्तम्—नित्यः शब्दः अरूपगुणत्वात् नभोवगाहवदिति । तत्रापि प्रतिविधीयते—

अवगाहणातयो णणु गुणत्ततो चे' [२२०—द्वि०] अ पत्तधम्म ज्व ।

उत्पातातिसभावा तध जीवगुणा वि को दोसो ? ॥३३५१॥

अवगाहणातयो णणु इत्यादि । एष साध्यधर्मशून्यो दृष्टान्तः, यस्मान्नभोऽवगाहोऽप्यनित्य एव, गुणत्वात्, पत्रधर्मनीलतादिवत् । एवं जीवगुणा अपि ज्ञान-दर्शनादयः सर्वे उत्पाद-विगम-ध्रुवस्वभावा इति ॥३३५१॥

अपि च कण्ठतोऽप्यवगाहाऽनित्यत्वप्रदर्शनी गाथा ।

अवगाढारं च विणा कैतोऽवगाहो ति तेण संजोगो ।

उत्पादी सोऽवस्सं गच्छुवगारादयो चेवं ॥३३५२॥

अवगाढारं च विणा । नभसोऽवगाहः स्वलक्षणमुपकारः । स चावगाढार-मन्तरेण—जीवं पुद्गलं वा—नाभिव्यज्यत इति । अथवाऽवगाह(ढ)जीवादिसंयोगमात्रम-वगाह इति सिद्धम् । संयोगश्चोत्पादी, संयुज्यमानवस्तुजन्यत्वात्, द्व्यङ्गुलसंयोगवत् । यथा चाऽवगाह आकाशस्य, एवं गति-स्थित्युपकारादयोऽपि धर्मादीनां गतिमदादिद्रव्य-संयोगत्वात् तदुत्पादादिस्वभावा इति ॥३३५२॥

यच्चोच्यते नित्यशब्दवादिना—गगनादिसाधर्म्यान्नित्यत्वमिति, तदपि च न, यस्मात् सर्वमपि वस्तु सदृष्टान्तमेकान्तनित्यं न भवति तद् दर्शयति—

१ चेव को हे । २ ऊ° को हे । ३ पेवं जे, चेव त ।

ण य पञ्जयतो भिण्णं दब्बमिहेगंततो जतो तेणं ।

तण्णासम्मि कथं वा णभादयो सब्बथा णिच्चा ॥३३५३॥

ण य पञ्जयतो भिण्णं । न हि पर्यायादात्मीयात् किञ्चिद् द्रव्यमेकान्तभिन्न-
मुपलभ्यते यत् सम्भाव्येत तस्मिन् पर्याये^१ विनिर्जातेऽप्यविनि(न)ष्टमेकान्ताविकृतं नित्य-
त्वमिति । यतस्तु पर्यायादनन्यद् द्रव्यम् ततस्तत्पर्यायनाशे तेनात्मना तद् द्रव्यं
नश्येत्, नान्यपर्यायात्मना, अनेकपर्यायानन्त(न्य)रूपत्वाद् एकेनात्मना नश्यति, अन्ये-
नात्मनोत्पद्यते अन्येनात्मना ध्रुवमिति बहुत्वादात्मनामेकस्य वस्तुन इति । तस्मात्
कथमिव एकान्तेन आकाशादयो नित्याः प्रतिपत्तुं शक्या इति ? ॥३३५३॥

णिच्चत्तसाधणाणि य सदस्संसिद्धदादिदुट्ठाइं ।

संभवतो वच्चाइं पक्खोदाहरणदोसा य ॥३३५४॥

णिच्चत्तसाधणाणि य इत्यादि । यान्यपि शुद्धनैगमनयवादिना शब्दस्य
नित्यत्वसाधनान्युपात्तानि दर्शनपरार्थत्वादीनि तान्यप्यस्मन्मते सर्वाण्यसिद्धतादोष-
दुष्टानि यथासम्भवं वाच्यानि । प्रतिज्ञा-दृष्टान्तदोषाश्च स्वयमैभ्यूह्या इति ग्रन्थगौरव-
भयादाचार्यः परिश्रान्ततां चात्मनः ख्यापयन् दिङ्मात्रं दर्शयति, स्याद्वादसामर्थ्यात्
सुकरतां वा प्रमाणदूषणस्य आचक्षाण एवमाह—वयं तु जडप्रज्ञाः किञ्चित् किञ्चिदभ्यूह्य
सुखावबोधार्थं दर्शयामः—यदुक्तम् ‘लयण-प्पयासपरिणामतो व [गा० ३३४७]
लय-प्रकाशपरिणामवत्त्वादित्यसिद्धः, अभूत्वोत्पादात् प्रकाशनाभावः, भूत्वा च सर्वथा
विनाशाल्लयो [वा] नास्तीति । पर्यायार्थवादिनः परमाण्वोऽप्यनित्या इति साध्यसाधन-
धर्मशून्यता दृष्टान्तदोषः, पर्यायैकान्तत्रा(वा)दिनो ‘नित्यः शब्दः’ इत्यप्रसिद्धविशेषणः
पक्षाभासः । तथा यदुक्तम्—

‘दरिसणपरत्थताओ’[गा० ३३४८]इत्यादि । अत्रापि यद्येवं प्रयोगः—
नित्यः शब्दो दर्शनपरार्थत्वादिति, तदा दर्शनस्य परार्थत्वं धर्म इति शब्दस्यापक्षधर्म
इत्यसिद्धः । अथ अर्थहेतुरयं प्रयोगः, हेतुस्तु—निः(नित्यः) शब्दः परार्थदर्शनत्वादिति,
तदा भवति पक्षधर्मः, दृष्टान्तः साध्यधर्मशून्यः—न हि किञ्चित् परार्थदर्शनं वास्यादि
नित्यं दृष्टमिति दृष्टान्तदोषः । उत्पादकाल एव च ‘शब्दः’ इत्येवमाख्यायते, नोत्पाद-
कालात् प्राक् । उत्पादकालाद्यदि तत्प्रागपि विद्यते ‘शब्दः’ इति श्रोत्रोपलब्धिः शब्दः ।
न च तदानीमुपलभ्यते श्रोत्रेणेति आश्रयासिद्धत्वं प्रत्यक्षविरोधो वा ।

१ ‘पञ्जय’ हे । २ ‘ये परं विनि’ इति प्रतीतिः । ३ ‘स्सासासियाइडु’ को । ४ ‘मत्पूया
इति, इति प्रतीतिः ।

अतीन्द्रियार्थत्वानित्यः [गा० ३३४८] इत्यपि शब्दसामान्ये धर्मिणि अतीन्द्रियार्थ-
त्वादित्यव्यापकासिद्धः, विशेषे स्वर्गादिशब्दे धर्मिणि केवलज्ञानमपि [गा० ३३४८
वृत्तौ] पर्यायादनित्यमिति साध्यशून्यदृष्टान्तदोषः ।

अनवस्थातो नित्यः [गा० ३३४८] इत्येतदप्यसत्, अनवस्था एव अवस्थानं
सर्वदा, संसारसन्तानाऽनादित्वात् कुक्कुटचण्डकवत् । चक्रकेषु वेष्टतो व्यवस्था ।

न च सम्बन्धो नित्यः [गा० ३३४८] सम्बन्धिनामनित्यत्वात् । यस्माच्च
परस्परदूषणं सामान्यविशेषवादिनोऽनेकत्रा(स्या)पि वस्तुसंसिद्धिः । यत उक्तम्—

“भेदगतमखिलमसदिति विरौति सामान्यवादिनः पक्षः ।

सामान्यमशेषमसद् विशेषवादी विरौत्येवम्” ॥ []

सिंहसूरिक्षमाश्रमणपूज्यपादास्तु—

“सामान्यं निर्विशेषं द्रव-कठिनतयोर्बाधदृष्टं (व्याधदृष्टं) यथा किम् ?

यो(ये)ऽन्या(न्ये) शून्या विशेषास्तरव इव धरामन्तरेणोदिताः के ? ।

किं निर्मूलप्रशाखं सुरभि खकुसुमं स्यात् प्रमाणं प्रमेयम् ?

स्थित्युत्पत्तिव्ययात्म प्रभवति हि सतां प्रीतये वस्तु जैनम् ॥ [] ॥ ३३५४ ॥

अथ पर्यायवादी स्वपक्षसाधनान्युद्भावयन्नाह—

धणिरुष्पाती इन्द्रियगेज्जत्तातो पयत्तजत्तातो ।

पोगलसंभूतीतो पच्चयभेदे य भेतातो ॥ ३३५५ ॥

धणिरुष्पाती इन्द्रियगज्जत्तातो इत्यादि । उत्पादी शब्दः इन्द्रिय (इन्द्रिय)-
ग्राह्यत्वाद्, घटवत् रूपवत् । ‘उत्पादी वा नित्यः’ इत्यसिद्धं घटवदेव । यथा उत्पादी
शब्दः—कृतक इत्यर्थः—प्रयत्नजत्वात्, पुद्गलेभ्यः सम्भूतेः, प्रत्ययभेदभेदित्वात्, घटवदेव
॥ ३३५५ ॥

उत्पातिं णाणमिट्ठं निमित्तसम्भावतो जधा कुंभो ।

तथ सद्-कायकिरिया तस्संजोगो वै जोऽभिमतो ॥ ३३५६ ॥

उत्पाति णाणमिट्ठं । ज्ञान-शब्द-कायक्रिया-एतत्संयोगो वा यो नमस्कारोऽभि-
मतः, सर्वाण्येतानि उत्पादीनि, निमित्तादुपजायमानत्वात्, कुम्भवत् ॥ ३३५६ ॥

१ ‘गेज्ज’ को । २ ‘तिथ णां’ त । ३ य हे त ।

उत्पत्तिमतोऽवस्सं निमित्तमस्स तु णयत्तियं तिविधं ।

इच्छति निमित्तमेत्तो जमण्णधा णत्थि संभूती ॥३३५७॥

उत्पत्तिमतोऽवस्सं । स्फुटार्था । उत्पत्तिमतो निमित्तमवश्यं भावीति नय-
त्रिकं त्रिविधं निमित्तमिच्छति—अन्यथोत्पत्तेरसम्भवः इति—समुत्थानं वाचना लब्धि-
रिति ॥३३५७॥

तेषां क्रमेण प्रदर्शनम्—

देहसमुत्थाणं चिय हेतू भवपच्चयाऽवधिससेव ।

पुब्बुप्पण्णस्स वि से इधभवभावो समुत्थाणं ॥३३५८॥

देहसमुत्थाणं चिय । सम्यगुत्थानं समुत्थानम्, सङ्गतं प्रशस्तं वा उत्थानं
समुत्थानम्, अथवा स्वयमुत्थानम्—प्राकृतशैल्या यकारलोपः—तच्च स्वयमुत्थानं
वीर्यं क्लोच्यते । तत्र विचारः—समुत्थानं निमित्तं नमस्कारस्येति कस्य समुत्था-
नम् ? अन्यस्याऽश्रवणात् तदाधारभूतस्य प्रत्यासन्नत्वाद् देहस्यैव समुत्थानं युक्तम् ।
देहोत्पत्तिरेव तस्य नमस्कारस्योत्पत्तिकारणम्, तद्भावभावित्वात् नारक-देवावधिरिव ।
यद्यप्यसौ स्वावरणक्षयात् पूर्वोत्पन्नस्तथापि तद्भावभाविव्यङ्ग्यत्वात् स एव तद्भावस्तस्य
निमित्तम्, तदभिव्यञ्जकत्वात्, पूर्वोत्पन्नस्याऽ[वै]स्थितवायोरिव व्यञ्ज(ज)नकः, सिद्ध-
श्चाऽ[व]स्थितवायुर्यो व्यञ्ज(ज)नाद् व्यक्ततां समुपयाति यदि सद्यः पैरिणम(न्ते)
समुनु(मन्त)सिद्धा आस्थिता स्कन्धाः (?) ॥३३५८॥

अण्णे सयमुत्थाणं सविरियमण्णोवकारविमुहं ति ।

तद[२२१ प्र०]जुत्तं तदवत्थे च्चुत्तलद्धे लद्धितो णण्णं ॥३३५९॥

अण्णे सय० गाहा । अन्ये आचार्याः “स्वयमुत्थानं स्ववीर्यस्व(स)मुत्थानम्”[]

आहुः । तच्चास्य नमस्कारस्योत्पत्तिनिमित्तम्, नान्यत्, अन्योपकारविमुखत्वात् अन्य-
कारणनिरपेक्षत्वादन्तरकारणत्वादित्यर्थः, यवाङ्कुरस्येव यवबीजम् । तच्चायुक्तमेवं
प्रतिपत्तुम्, अन्यकारणनिरपेक्षत्वहेतोरसिद्धत्वात्, न हि तदीय(द्वीर्य)मनन्तरकारणम् ।
किं तर्हि ? स्वावरणक्षयोपशमलब्धिः, यस्मात् स्वकारणादुपजाते नमस्कारे तदा(द)वस्थे
स्वावरणोदयात् प्रच्युते, पुनः सद्य एवावरणक्षयोपशमात् प्रतिलब्धेः(ब्धे) स्वयं परो-
पदेशादिनिरपेक्षसिद्धेः स्ववीर्येण पुरुषकारेण विनापि तल्लाभात् न स्ववीर्यं कारणं

१ “भयं जे । २ “यथाऽवस्थित एव मरुद् व्यजनेनाभिव्यज्यते” इत्यादि (कोद्वया०
वृ० पृ० ८०३) विलोक्यम् । ३ अस्य वाक्यस्य अर्थस्पष्टीकरणाय मल० हेम० वृ० पृ० ११२१
पक्षस्या २८२६ गाथाया वृत्तेः प्रान्तभागो विलोकनीयः । समन्ततो वर्तमाना वायोः स्कन्धा
यदि सद्यः परिणमन्ते तदा ते अव्यक्ता अपि व्यक्ततां यान्ति इति आशयः प्रतिभासते ।
४ “सवससु” त । ५ भुतं त ।

भवितुमर्हति, विनापि तेनोपजायमानत्वात्, यवबीजाङ्कुरस्य बलबीजादिवत् । अथ स्वावरणक्षयोपशमलब्धिरेव वीर्यमुच्यते, ततः सत्यमनन्तरकारणत्वादि सर्वमुपपन्नम् । तथा च सिद्धसाधनम्—लब्धिरेव समुत्थानशब्देनोक्तेति । लब्धितोऽन्यत्वात् लब्धिव्यतिरिक्तं समुत्थानं कारणम् । इष्यते च तृतीयं निमित्तं समुत्थानमिति । तस्मात् पूर्वमेव व्याख्यातं देहादिसमुत्थानं समुत्थानम्, न स्ववीर्यमिति ॥३३५९॥

अथ वाचना-लब्धिनिमित्तयोः स्वरूपव्याख्यानाय गाथा—

परतो सवणमहिगमो परोवदेसो त्ति वायणाऽभिमता ।

लब्धीय तदावरणक्षयोवसमतो सयं लाभो ॥३३६०॥

परतो सवणमहिगमो । परतः श्रवणम्—अधिगम उपदेशश्च वाचनेत्यु(त्य)-पदिश्यते । लब्धिस्तु तदावरणक्षयोपशमः—स्वयं लाभ इत्यर्थः । एतानि त्रीणि निमित्तानि अशुद्धा नैगम-संग्रह-व्यवहारा इच्छन्ति, “प्रथमे नयत्रिके” [गा० ३३३७] इति वचनात् ।

ननु च प्रथमनयत्रिके शुद्धनैगमः शुद्धः सङ्ग्रहश्च कथमिव त्रिविधं निमित्तमिच्छतः ? उच्यते, आदिनैगमग्रहणेन प्रथमनयत्रिकात् त्रयो भक्तालित्वात् (तयोः उत्कलितत्वात्) आदिनैगमः शुद्धसंग्रहश्चैकमतत्वात् एक एव, तस्योत्पत्तिरेव नास्ति, सर्वभावनित्यत्वात्, अतो देशग्राहिनैगमः, देशसंग्रहः, विशेषप्रधानैर्व्य(धानो व्य)वहारश्च पर्यायगन्धसंपृष्टत्वादुत्पत्तिमिच्छन्ति । तस्याश्चोत्पत्तेश्चैविध्यमशुद्धत्वादेवेच्छन्ति । अतः सूत्रगाथायामादिनैगमं मुक्त्वा शेषा अशुद्धा नैगम-सङ्ग्रह-व्यवहाराः ऋजुसूत्र-समभिरूढैर्बभूताः तेषामाद्यम् त्रिविधं निमित्तमिच्छन्तीत्युक्तम् । अथ सूत्रगाथावयवः—‘उज्जु-सुय पढमवज्ज’ [गा० ३३३७] ऋजुसूत्रस्य मतमिति वाक्यात्पः(क्यशेषः) । प्रथमवर्जम्—प्रथमं समुत्थानम् तद्वर्जम्—निमित्तद्वयम्—वाचना लब्धिश्च एतद्वयम्—ऋजुसूत्र इच्छति । एतदुपपत्तिर्भाष्यगाथया वक्ष्यते—ऋजुसूत्रवर्जाः शेषनयाः शब्दनयास्ते-लब्धिमेव निमित्तमेकमिच्छन्ति । इयमप्युपपत्तिर्विद्यमानैव भाष्यतः ॥३३६०॥

अस्यानुक्रमेण भाष्यगाथा—

उज्जुसुतणयमतमिणं पुव्वुप्पणस्स किं समुत्थाणं ? ॥

अथ संपैतमुप्पज्जति ण वायणालब्धिभिणं तं ॥३३६१॥

उज्जुसुतणयमतमिणं । यदुक्तं ‘पुव्वुप्पणस्स वि से इध भवभावो समुत्थाणं’ [गा० ३३५८] इति, तदाद्यनयत्रयमतं निराकरिष्णुराह—‘पुव्वुप्पणस्स किं

१ णमिह त । २ हरि० वृ० पृ० ३७८ प्र० पं० ७ । कोट्या० वृ० पृ० ८०४ पं० ८ “द्वयोः उत्कलितत्वात्” । ३ ‘पइसुं’ को हे । ४ ति त ।

समुत्थाणं' ? यदि पूर्वोत्पन्न एव किं तदुत्पत्तिनिमित्तेन ? अनुत्पन्नं यत् तदुत्पद्यत इति युक्तिः । अथैवं ब्रूयात्—पूर्वोत्पन्नः शक्तिमात्रेण, सम्प्रति काले तु कारणादभिव्यक्तिमुपगच्छन्नुत्पद्यत इत्युच्यते । एवमप्यभिव्यक्तिस्तस्य वाचनातः परोपदेशात् लब्धितो वा स्वयमेवावरणक्षयोपशमसम्भूतेरनुपदेशादित्यर्थः । ततश्च वाचना-लब्धी एव कारणे, न तद्व्यतिरिक्तं समुत्थानं नाम ॥३३६१॥

एनमेव अर्थं गाथया आचार्य उन्नमइ(य)ति—

परतो सयं व लाभो जति परतो वायणा सयं लद्धी ।

जं ण परतो सयं वा ततो किमणं समुत्थाणं ॥३३६२॥

परतो सयं व लाभो । नमस्कारलाभो भवन् भवेद् द्विधा—परतः स्वयं वा । यदि परतस्ततो वाचनैव । अथ स्वयम् ततोऽसौ लब्धिरेव, तृतीयविकल्पासम्भवात् अन्यत् समुत्थानं नास्त्येव ॥३३६२॥

एतदेव पुनरुपपत्त्यन्तरेण भावयन्नाह—

उत्पज्जति गातीयं तक्किरियोवरमतो कतघडो व्व ।

अधवा कतं पि कीरति कीरतु णिच्चं जेतो णिट्ठा ॥३३६३॥

उत्पज्जति गातीयं । 'पूर्वोत्पन्नमुत्पद्यते' इति उच्यता अतीतमुत्पद्यते इत्यभ्युपगतं भवति । तत्प्रतिषेधार्थं प्रमाणम्—नातीतमुत्पद्यते उपरततत्क्रियत्वात्, कृतघटवत् । अथैवं ब्रूयात् परः—साध्यधर्मशून्योऽयं दृष्टान्त इति—कृतघटोऽप्युत्पद्यत एव क्रियत एवेति अस्मिन्सि(स्मत्सि)द्धान्त एव, तर्हि अनिष्टापादनप्रमाणम्—न कदाचित् कृतघटव्यपदेशो भवतः प्राप्नोति, सदा क्रियमाणत्वादङ्गकृतघटवत् ततश्चानिष्टा । दृश्यते च सर्वसम्मता क्रियोपरमात् निष्ठा । तत एवंवादिनोऽभ्युपगमविरोधः ॥३३६३॥

अथवाऽभ्युपगम्य ब्रूमः—

होतु व पुव्वुप्पातो तघ वि ण सो लद्धि-वायणाभिण्णो ।

जेण पुरा वि सयं वा परतो वा होज्ज से लाभो ॥३३६४॥

होतु व पुव्वुप्पातो । भवतु नाम त्वदभिप्रायेण पूर्वोत्पादः, तथाऽप्यसौ भवन् कारणे(ण)सापेक्ष एव न निष्कारणः, यच्च कारणं तस्य तद् वाचना-लब्धिव्यति-

१ कणो को हे व ।

रिक्तं नैव भविष्यति, स्वपरायत्तरूपत्वात्, इदानीन्तनकारणवत्, तृतीयविकल्पास-
म्भवात् । तस्माद् ऋजुसूत्रमतात् समुत्थाननिमित्ताभावान्निमित्तद्वयमेव-वाचना लब्धि-
श्चेति ॥३३६४॥

अथ शेषनयमतम्—

सदातिमतं ण लभति जं गुरुकम्मा पवायणाए वि ।

पावति य तदावरणक्खयोवसमतो जओऽवस्सं ॥३३६५॥

तो हेतू लद्धि च्चिय ण वायणा जति मतीखयोवसमो ।

तत्कारणो च्चि तम्मि वि णणु सा णेगन्तिगी दिट्ठा ॥३३६६॥

सदातिमतं गाहा । तो हेतू लद्धि च्चिय गाहा । वाचना नमस्कारोत्प-
त्तिकारणं न भवति, व्यभिचारित्वात्, अङ्कुरस्येव भूमा(भ्या)दि, गुरुकर्मा प्रवाचनायां
विद्यमानायामपि नमस्कारं न लभते । तदावरणक्षयोपशमलब्धौ तु सत्यामवश्यं
लभते । तस्माल्लब्धिरेव कारणमव्यभिचारि, अङ्कुरस्य बीजवत् । अथैवं परस्य बुद्धिः
स्यात्—नमस्कारकारणस्य क्षयोपशमस्य कारणं वाचनेति, तस्मान्नमस्कारकारणं
वाचनाऽपि, तत्कारणकारणत्वात्, पटस्य कर्पासादिवत् । एतदपि न, तत्कारणका-
रणत्वहेतोरव्यापकासिद्धत्वात्, काचिद् वाचना क्षयोपशमकारणं प्रलघुकर्मणः । काचिद्
वाचना क्षयोपशमकारणं न भवति, गुरुकर्मणस्तस्यां सत्यामपि क्षयोपशमभावात् ।
अतस्तत्कारणकार[ण]त्वमनैकान्तिकं वाचनाया इति । तस्मिन् क्षयोपशमे उत्पाद्ये सा
वाचना अनैकान्तिकी दृष्टेति [न] नमस्कारस्य कारणम् ॥३३६५—६६॥

अथवाऽभ्युपगम्योच्यते—अस्तु वाचना अनैकान्तिकी दृष्टेति न नमस्कारस्य
कारणम् । अथवाऽभ्युपगम्योच्यते—अस्तु वाचनानिमित्तः क्षयोपशमः, तथाऽप्यसौ
वाचना नमस्कारकारणं न भवति, अन्यकारणत्वात्, पटतन्तुवत्, अन्यस्य क्षयोपश-
मस्य कारणमित्यन्यकारणत्वं सिद्धम्, अतः क्षयोपशमस्यैवासौ कारणं भवतु, मा अर्हन्नम-
स्कारस्येति तदर्थं गाथा—

जस्स वे सैं तंणिमित्तो तस्स वि तम्मत्तकारणं होज्जं ।

ण णमोकारस्स तई कम्मखयोवसम[२२१-द्वि०]लंभस्स ॥३३६७॥

१ वि को हे त । २ य को । ३ तन्नि को हे । ४ तम्मि त । ५ उज्जा को
हे । ६ लंभ को हे त ।

जस्स व स तंणिमित्तो । यस्य वा वादिनः स क्षयोपशमस्तन्निमित्तः—वाचना-
निमित्त इत्यर्थः—तस्यापि वादिनः सारं सारज्ञत्वात् ? तन्मात्रकारणमेवासौ वाचना [न]
नमस्कारस्य, यस्मादन्यो नमस्कारः अन्यञ्च क्षयोपशमः । वाचना क्षयोपशमस्य
कारणम्, कर्मक्षयोपशमे नमस्कारो लभ्यत इति कर्मक्षयोपशमलभ्योऽसौ, न वाचनालभ्य
इति लब्धिरेवैका कारणं युक्तेति शब्दादिशुद्धनयमतम् ॥३३६७॥

अथ कारणोपकारि त्ति कारणं तेण कारणं सव्वं ।

प्राएण वज्झवत्थुं को णियमो सदमेत्तम्मि ॥३३६८॥

अथ कारणोपकारि त्ति कारणं गाथा । नमस्कारस्य वाचना कारणम् कारणो-
पकारित्वात्, देहादिवत् । एवं तर्हि एतेन हेतुना सर्वं प्रायेण बाह्यवस्तु कारणं
प्राप्नोति । कोऽयं नियमः शब्दमात्रं वाचनैव कारणमिति ? अथ किं नामकोऽयं दोषः
साधनस्य इति ? उच्यते, अनैकान्तिकः एवमुद्भाविता भवति । अकारणेऽपि बाह्यवस्तु-
न्याकाशादौ कारणोपकारित्वं पारम्पर्येण दृष्टमिति कृत्वा । अथवा साध्यधर्मशून्यता
कारिका प्रदर्श्यते । देहादिषु कारणत्वमप्रसिद्धम् । यद्यकारणेऽपि देहादौ कारणत्वं
भवताऽभिमन्यते, ननु सर्वस्मिन् त्रैलोक्येऽपि आकाशादावपि कारणत्वं प्राप्तम्, अकार-
णत्वात् देहादिवदेवेति ॥३३६८॥

अथ पच्चासण्णतरं कारणमेगंतियं च तो लद्धिं ।

पडिर्वज्जण चेदेवं ण वायणामेत्तणियमो ते ॥३३६९॥ दारं ॥

अथ पच्चासण्णतरमित्यादि । अथैवं बुद्धिर्भवतः—प्रत्यासन्नं क्षा(क्ष)योपश-
मस्य उपकारित्वं वाचनायाः, दूरे आकाशाद्युपकारित्वमिति वाचनैव कारणं प्रत्यासन्नो-

१ अत्र कोट्या० वृ० पृ० ८०५ एवं पाठः—

“यस्य पुंसः स क्षयोपशमः तन्निमित्तो वाचनानिमित्तः तस्यापि तन्मात्रकारणम्-क्षयोपश-
ममात्रकारणं भवेत् न पुनर्नमस्कारस्य असौ कारणम् तस्य कर्मक्षयोपशमकारणत्वात् । अनन्य-
कारणं वस्तुस्थित्या स्थितं तद् अन्यकारणं न भवति—तद्यथा—शाल्यङ्कुरो वल्लकारणो न भवति
तथा च नमस्कारः” ।

एवमेव मलयगिरिवृत्तौ पृ० ४८६ ।

अयमेव आशयः मलयगिरिहे० वृत्तौ गा० २८३७ पृ० ११२४ । एषां वृत्तिकारणाम् आशय-
संक्षीचीनतया निरीक्ष्य संप्रेक्ष्य च अत्र वृत्तौ स्थितं “सारं सारज्ञत्वात्” इत्येवमक्षरजालं
निरर्थकं प्रतिभाति अथवा एतद् अन्यतः कुतोऽपि लिपिकारप्रमादवशाद् अत्र समागतं संभा-
वनीयमिति । अथवा ‘सारं सारज्ञत्वात्’ अस्य शुद्धपदं ‘स संसाराज्ञत्वात्’ इति संभवेत् ।

२ ‘वज्ज’ कारणं तो न वा० को ।

पकारित्वात्, एकान्तोपकारित्वाच्च, तन्तुपटवत् । एवं तर्हि प्रत्यासन्नाभ्युपगमे एकान्तो-
पकारित्वे चान्विष्यमाणे ननु लब्धिरेव युक्ता कारणत्वेनाभ्युपगन्तुम् नान्यत्, प्रत्या-
सन्नतरत्वात्, अत्यन्तैकान्तोपकारित्वाच्च, क्षयोपशमस्वरूपवत् । नै चैतदेवं प्रत्यासन्न-
मिष्यते, किं तर्हि ? व्यवहितमेव । ततो न वाचनामात्रै(त्रे ए)वावस्थानम्, सर्वमपि
बाह्यवस्तु करणं प्राप्तम्, व्यवहितोपकारित्वाद् वाचनावत् ॥३३६९॥

॥ एवं उत्पत्तिरिति द्वारं व्याख्यातम् ॥

अथ निक्षेपद्वारावसरः । स च नाम-स्थापनादिविस्तरेणान्यत्र प्रदर्शित मि(ह)ति ।
इह किञ्चिद्विशेषमात्रं संस्पर्श(स्पृश)ती गाथा—

णिण्हाति दब्ब भावोव्युत्तो जं कुज्ज सम्मदिट्ठी तुं ।

णेवातिरियं पदं दब्ब-भावसंकोयणपतत्थो ॥६४७॥३३७०॥

णिण्हाति दब्ब भावोव्युत्तो ॥३३७०॥

अस्य भाष्यगाथा—

णामादिचतुष्मेतो णिक्खेवो मंगलं वै सो णेयो ।

णामं णमोभिधानं ठवणा णासोऽधवाऽऽगारो ॥३३७१॥

णामादि० । नामादिश्चतुर्मेदो निक्षेप इति । चतुर्मेदवचनं द्रव्य-क्षेत्रादिर्न
भवतीत्युक्तं भवति । स च विस्तरेण मङ्गलवत् व्याख्येयः । तत्र नामनम-
स्कारो नाम 'नमस्कार' इत्यभिधानम् । स्थापनानमस्कारो नाम नमस्कारन्यासः ।
असङ्गावस्थापना अक्षादिषु । स एव सङ्गावस्थापनानमस्कारः नकारादीनामक्षराणां
विन्यासः अञ्जल्याकाररचना वा ॥३३७१॥

द्रव्यनमस्कारो द्वेषा-आगतो नोआगतश्च—

आगतोऽणुव्युत्तो अज्जेता दब्बतो णमोक्कारो ।

णोआगतो जाणय-भव्वसरीरातिरित्तोऽयं ॥३३७२॥

आगतोऽणुव्युत्तो अज्जेता । नमस्कारज्ञोऽध्येता अनुपयुक्तः द्रव्यनमस्कारः ।
नोआगतो द्रव्यनमस्कारः नमस्कारज्ञस्य जीवविप्रयुक्तं शरीरम् अतीतभावत्वात्,
द्वितीयम् एण्यनमस्कारं भव्यशरीरम् आगामिभावत्वात्, तृतीयः एतद्द्रव्यव्यतिरिक्तो
नोआगतो द्रव्यनमस्कारः सूत्रगाथाखण्डेन 'णिण्हाति दब्ब भावोव्युत्तो[गम०
३३७०]इत्यनेन ॥३३७२॥

अस्य खण्डस्य भाष्यम्—

१ न चेदेवं-प्रती । २ मिहणाइ हे । ३ 'वडत को हे त दी म, 'वडतु हा ।
४ य को, ओ स । ५ च हे । ६ 'मोऽ' त । ७ 'सः जन्याका' प्रती ।

मिच्छोवहया जं भावतो वि कुर्वन्ति णिण्हयादीया ।

सो दब्बणमोक्कारो सम्माणुवयुत्तकरणं च ॥३३७३॥

मिच्छोवहया जं भावतो वि इत्यादि । मिथ्यादर्शनोपहता निन्हवाद्या यं नमस्कारं भावतोऽप्युपयुक्ता अपि कुर्वन्ति स द्रव्यनमस्कार एव, मिथ्यात्वोपहतत्वात् । 'सम्माणुवयुत्तकरणं च' सम्यग्दृष्टिरपि यां क्रियां नमस्कार[रूपासुपयोग]वर्जो करोति सोऽपि नोआगमद्रव्यनमस्कारः । किं पुनः कारणम् ? मिथ्यात्वोपघातौद्भावोऽपि द्रव्यमेव भवति—आह—तत्तफलाभावात् । एतदनेकशो भावितम् ॥३३७३॥

सदसदविसेसणातो भवहेतुजतिं च्छयोवलंभातो ।

णाणफलाभावातो मिच्छदिद्विस्स अण्णाणं ॥३३७४॥

सदसदविसेसणा० इत्यादिर्गाथा ॥३३७४॥

जो वा दब्बत्थमसंजयस्स व भयातिणाऽधवा सो वि ।

दब्बणमोक्कारो 'वि य कीरति दमएण रण्णो व्व ॥३३७५॥

जो वा दब्बत्थमसंजयस्स । यो वा नमस्कारो द्रव्यार्थं धनार्जनार्थं क्रियते स द्रव्यनमस्कारः । अथवाऽन्योऽपि विकल्पः प्रदर्श्यते—असंयतस्य द्रव्यभूतस्य । भावतो नमस्याः साधवोऽर्हन्तः । असंयतस्तु भयादिकारणैर्द्रव्यभूतो नमस्यते राजादिर्द्रमकैर्भूत्यैः मरणादिप्रत्यवायं मा कार्षीदिति । द्रव्यस्य पुद्गलसंघातस्य राजशरीरस्य नमस्कारो द्रव्यनमस्कार इति षष्ठीसमासः ॥३३७५॥

अथ भावनमस्कारावसरः । सोऽपि द्वेधा—आगमतो नोआगमतश्च । तदुभयप्रदर्शनी गाथा—

आगमतो विण्णाता तच्चित्तो भावतो ण[२२२-प्र०]मोक्कारो ।

णोआगमतो सो च्चिय सेसयकरणोवयुत्तो ति^{१०} ॥३३७६॥

आगमतो विण्णाता इत्यादि । नमस्कारपदार्थज्ञः—तच्चित्तस्तद्भावनाभावितः उपयुक्त इत्यर्थः । 'नमस्कार'आगमज्ञानादयं निर्दिष्टः । नोआगमतः स एव नमस्कार-पदार्थज्ञः तस्मान्नमस्कारकरणाच्छेषकरणेषूपयुक्तिम(मा)न् नोआगमतः—आगमैकदेशा-

१ 'हतो जे । २ 'वचउ त । ३ 'वादी' हे त । ४ "सम्यग्दृष्टेरपि अनुपयुक्तकरणं द्रव्यनमस्कारः"—कोटया० वृ० पृ० ८०७ । अनेन वचनेन अत्र सम्यग्दृष्टिपक्षे उपयोगरहितत्वमपि हेतुत्वेन योज्यम् । ५ 'हेऊ' हे त । ६ 'जहिच्छि' को त । ७ 'जम' जे । ८ च्चिय को हे त । ९ 'द्रव्यभूतः असंयतो राजादिः' इति संबन्धः । १० ति त । वि जे ।

दिश्यर्थः । अथवा 'नो'शब्दो मिश्रभावे आगममिश्रान्नोआगमतः । अत एव च सूत्र-
गाथाखण्डेऽभिहितम्—'भावोवयुक्तो जं कुञ्ज सम्मदिष्टी तु'[गा० ३३७०] ।
नमस्कारज्ञाने भावे उपयुक्तः सम्यग्दृष्टिः यदेव किञ्चित् कुर्यात् तत्क्रियायुक्तः तच्चित्तः
स एव भावनमस्कारः । तत्र नमस्कारज्ञानोपयुक्तः(क्तस्य) तामेव क्रियां कुर्वतस्तद्भाव-
नयाऽसावेव भावनमस्कार आगमतः, ज्ञाननिष्पन्नत्वात्, शेषक्रियाः कुर्वन् नोआगमतैः
तदेकदेशत्वादिति भावना ॥३३७६॥

अथैषां नामादिनिक्षेपाणां कस्य नयस्य को निक्षेपोऽभिमतः ? इति नयमत-
प्रदर्शनम्—

भावं चिय सङ्गया सेसा इच्छन्ति सव्वणिकखेवे^१ ।

ठवणावज्जे संगह-ववहारा केयिदिच्छन्ति ॥३३७७॥

भावं चिय सङ्गया इत्यादि । शब्दनयाः शुद्धत्वात् त्रयोऽपि भावनिक्षे-
पमेवैकमिच्छन्ति, परमार्थफलत्वात् । शेषा अशुद्धनया नैगमादयः ऋजुसूत्रपर्यवसाना-
श्चत्वारः सर्वान्निक्षेपानिच्छन्ति, नाम-स्थापना-द्रव्यात्मकत्वात् भावस्य सर्वजन्य
मतत्वान्न पुनरभिधानम् ।

केचिदाचार्याः व्याचक्षते—संप्रह-व्यवहारौ स्थापनावर्जान्निक्षेपानिच्छतः, स्था-
पनायाः नामनिक्षेपादन्यत्वात्, असद्भावस्थापना वा सङ्केतवशात् तेन नाम्ना व्यपदि-
श्यते द्विथवादिति ॥३३७७॥

दव्व-ठवणावज्जे उज्जुसुतो तं ण जुज्जते जम्हा ।

इच्छति सुतम्मि भणितं सो दव्वं किंतु ण पुँधत्तं ॥३३७८॥

इच्छन्तो य स दव्वं तदणागारं पिं भावहेतु त्ति ।

णेच्छेज्ज कथं ठवणं सागारं^२ भावहेतु त्ति ॥३३७९॥

णामं पि होज्ज सण्णा तव्वच्चं वा तदत्थपरिसुणं ।

हेतु त्ति तदिच्छन्तो दव्वद्ववणा कथं णेच्छे ॥३३८०॥

१ 'भावनमस्कारं करोति' इति अध्याहार्यम् । अत्र द्रष्टव्या मलधारिहेम० वृ० पृ०
११२८, गाथा २८४६ । २ 'वो त । ३ केइ इं को हे त । ४ पुहुत्तं को । ५ ति जे, व
हे । ६ 'रो त । ७ तदत्थन्तो त ।

अथ णामं भावमि वि ते'णिच्छति तेण दव्व-ठवणा वि ।

भावस्सासणतरा हेतू सदो तु बज्झतरो ॥३३८१॥

दव्व-ठवणावज्जे उज्जुसुतो । ऋजुसूत्रो नाम-भावनिक्षेपाविच्छति व्या-
पित्वात्, द्रव्य-स्थापने नेच्छति, स्थापना नामान्तर्गतेव, द्रव्यं भावैकदेश एवेति, तच्च
तस्य न युज्यते । यस्मादुक्तं श्रुते-ऋजुसूत्रोऽपि द्रव्यमिच्छति, वर्त्तमानैकक्षणवृत्तित्वात्
एकमेव वस्तु, द्वितीयादेः सञ्चयाभावात् ॥३३७८॥

इच्छन्तो य स दव्वं । यद्यसावृजुसूत्र इच्छति द्रव्यं स्वयमनाकारमपि
भावहेतुत्वात् । एवं तर्हि तेन स्थापनाऽप्यभ्युपगन्तव्या भावहेतुत्वात् द्रव्यवत् । विशेषश्च
स्थापनायाः साक(का)स्त्वम् ।

अपि च, अथैवं बुद्धिः स्यात्-भावेऽपि भावावस्थायामपि नाम विद्यत एव
न निवर्तते, तस्मात् तदिष्यते । एवं तर्हि भावे द्रव्यमपि, तदाकारोऽपि,
तदविनाभावप्रत्यासत्तेः सन्निहितौ, ततो द्रव्य-स्थापने अपि ऋजुसूत्रेणाभ्युपगम्ये,
भावे सन्निहितत्वात्, नामवत् । विशेषहेतुश्च प्रत्यासन्नतरे द्रव्य-स्थापने 'नाम'-
शब्दस्यार्थाद् बाह्यतरत्वात् ॥३३७९-८१॥

अथ यदुक्तम्-स्थापनावर्जान् सङ्ग्रहो^३ व्यवहारश्च इच्छत इति एकीयमतम्,
तद् विचार्यते—

संगहियो^१ऽसंगहियो सव्वो वा णेगमो ठवणमिच्छे ।

इच्छति जति संगहियो तं णेच्छति संगहो कीस? ॥३३८२॥

संगहि० इत्यादि । इह तेषामाचार्याणां नैगमः सर्वनिक्षेपानिच्छतीत्यभ्युपगमः ।
स च द्विविधो देश-समग्रग्राही नैगम इति । सङ्ग्रहोऽस्यास्तीति सङ्ग्रहिकः—
सङ्ग्रहपाक्षिक इत्यर्थः, तद्विपरीतो देशग्राही असङ्ग्रहिकः । सर्वोऽपि नैगमः इच्छति
स्थापनाम् । तेषामाचार्याणां स्वाभ्युपगमेनैव सङ्ग्रहस्यापि स्थापना प्राप्ता, सर्वग्राहित्वात्,
सर्वग्राहिनैगमवत् । अथ सर्वसङ्ग्रहाही नैगमो नैवेच्छति स्थापनामिति साध्य-
धर्मशून्यो दृष्टान्तः । एवं तर्हि प(पा)रिशेष्यासिद्ध्या देशग्राही नैगमः स्थापनामिच्छतीति
सिद्धम्, तथाऽप्यनिष्ठापतिर्दृश्यते ॥३३८२॥

१ तो णेच्छइ को हे । २ य त । ३ 'होमदिशतत्ये-प्रतौ । ४ 'हिउ हे ।
५ णेच्छे त ।

अथव मतमसंगहिओ तो' व्यवहारो वि किण्ण तद्धम्मो' ।

अथ सच्चो तो तस्समधम्माणो दो वि ते जुत्ता ॥३३८३॥

अथव मतमसंगहिओ । एवं व्यवहारस्यापि स्थापना प्राप्ता, असंग्रा(प्र)हिक-
नैगमवत् । अथ सर्वोऽपि नैगमः स्थापनामिच्छतीत्यभ्युपगमः, एवं तत्समधर्माणौ
द्वावपि संग्रह-व्यवहारौ स्थापनाभ्युपगामिनौ सर्वदेशसङ्ग्राहिवाद् द्विप्रकारनैगमवत्
॥३३८३॥

इतश्च तत्समधर्माणौ—

जं च पवेसो णेगमणयस्स दोल्लु बहुसो समक्खातो ।

तो तम्मत्तं पि [२२२-द्वि०]भिण्णं मतमितरेसिं विभिण्णाणं ॥३३८४॥

जं च पवेसो । भिन्नयोरपि सङ्ग्रह-व्यवहारयोर्भिन्नमेव नैगमनयमतं
प्रमाणम्, तयोरन्तर्गतत्वात्, सङ्ग्रह-व्यवहारमतवत् ॥३३८४॥

अपि च—

सामण्णादिविसिट्ठं बज्झं पि जमुज्जुसुत्तपज्जंता ।

इच्छन्ति वत्थुधम्मं तो तेसिं सव्वणिकखेव्वा ॥३३८५॥

निकखेवे ति गतं ॥

सामण्णादिविसिट्ठं । इह द्विप्रकारं वस्तु-नयमतात्-बाह्यम् अभ्यन्तरं च ।
उभयं च सामान्यविशेषोभयविशिष्टम् । तत्र शुद्धानां शब्दनयानामभ्यन्तरमेव विज्ञाना-
त्मकं परमार्थवस्तु, इतरेषां नैगमादीनामृजुसूत्रपर्यन्तानां बाह्यं चाभ्यन्तरं च सामान्यादि-
विशिष्टं वस्त्विति । तस्मात्तेषां सर्वनिक्षेपाः प्रमाणम्, सामान्यादिविशिष्टबाह्याभ्यन्तर-
वस्त्वभ्युपग(गा)मित्वात् उभयस्वरूपनैगमवत् ॥३३८५॥

॥ एवं द्वितीयं निक्षेपद्वारम् ॥

अथ तृतीयं पदमिति द्वारं निरूपणीयमित्यत आह—

णिवतति पदादिपज्जंततो जतो तो णमो णिवा'तो च्चि ।

सो च्चिय णिययत्थपरो पदमिह णेवातियं णाम ॥३३८६॥

पदं ति गतं ॥

१ ता त । २ 'म्मा को हे त । ३ 'स त । ४ 'वो को हे त । ५ 'बाव
को हे ।

णिवतति पदादिपञ्जंततो जतो इत्यादि । 'णेवातिर्यं पदं' [३३७०] इति सूत्रगाथाखण्डम् । तस्येदं भाष्यम्-नामिक आख्यातिक-औपसर्गिक-नैपातिक-मिश्रेतिपञ्चप्रकारपदसम्भवे निर्द्धार्योच्यते नैपातिकं यदिदं 'नमः' इति । तत्र निपतति पदादिपर्यन्तेष्विति निपातः । निपातादागतम्, निपातेन वा निर्वृत्तम्, निपातं(त) एव वा-स्वार्थिक एव प्रत्ययः 'ठक्' ततो-नैपातिकं पदम् 'नमः' इति । 'स एव' इति स्वार्थिकप्रत्ययसूचनं निजार्थपरतया । 'नैपातिकम्' इति नामिका-दिशेषपदव्यावृत्तिराख्याता भवति ॥३३८६॥

॥ पदमिति द्वारं गतम् ॥

अथ पदार्थनिरूपणार्थमिदम्--

पूयत्थमिदं^१ सा पुण सिरकरपादादिद्रव्यसंकोयो ।

भावस्स य संकोयो मणसो^२ सुद्धस्स विणिवेसो ॥३३८७॥

पूयत्थमिदं सा पुण इत्यादि । पूजार्थमिदं 'नमः' इति पदम्, यस्मात् 'णम प्रह्वत्वे' धातुः । "उणादयो बहुलम्" [३।३।१।पाणि०] इति 'असुन्' 'नमोऽर्हद्भ्यः' इति पूजार्थमादौ निपातः । सा पुनः पूजा कर-शिरः-पादादिद्रव्यसंकोचः-प्रह्वता निमि(र्म)दावस्थानम् । भावसंकोचस्तु मनसो विशुद्धस्य नियोगः । सूत्रे चोक्तम् 'द्रव्य-भावसंकोचोपपत्त्यो' [३३७०] द्रव्यभावसंकोचनाप्रधानः पदार्थः द्रव्यभावसंकोचनपदार्थः । पार्थिवादिराकृतिगणः [२।१।६०।वार्ति०पाणि०] इति समासः । तत्र भङ्गचतुष्टयम्-द्रव्यसंकोच इत्येकः-यथा बौलकस्य, भावसंकोच इति [द्वितीयो यथाऽनुत्तरदेवस्य, द्रव्यसङ्कोचो भावसंकोचश्च यथा] सौम्बस्य तृतीयः, न द्रव्यसंकोचो न भावसंकोच इति नमस्काराभावाच्छून्योऽयं भङ्गः ॥३३८७॥

अत्र किं प्रधानमप्रधानं चेति गाथात्रितयम्--

एत्थं तु भावकरणं पधाणमेकंतिर्यं ति तस्सेयं ।

बज्झं सुद्धिणिमित्तं भावावेतं तु तं विफलं ॥३३८८॥

जं जुज्जंतो वि तैर्यं ण तप्फलं लभति पालगादि व्व ।

तव्विरहिता लभंति य फलमिह जमणुत्तरादीया ॥३३८९॥

१ 'पातिकं नैपातिकं पञ्च'—प्रतौ । २ 'ति तानि कां' प्रतौ । ३ मिणं को हे त । ४ 'सा को हे । ५ पालकं को हे । ६ शम्बं हे, सज्जं को । ७ व त को हे । ८ जुज्जं त् दीक्षा प्रतौ । ९ नयं तः ।

तथ वि विसुद्धी पाएण वज्झसहितस्स जा ण सा इधरा ।
संजायति तेणोभयमिट्ठं संबस्स वा णमतो ॥३३९०॥दारं॥

एत्थं तु भावकरणं प्रधानमित्यादि । जं जुज्जंतो वि । तथ वि विसु-
द्धीत्यादि । तत्र भावकरणमेव प्रधानम्, ऐकान्तिकत्वात्, अनन्तरासाधारणकारणवत् ।
बाह्यं तु द्रव्यकारणं भावशुद्धिनिमित्तं प्रयुज्यमान(नं) फलत्रय प्रधानकारणाङ्गभूतत्वात्,
पटस्य वेमादिवत् । यत्तु अरुलं तत् प्रधानकारणाङ्गभूतं न भवति, तन्तुविरहितव्यो-
(वे)मादिवत् । भावापेतस्य बाह्यनिमित्तस्य निष्फलत्वात्, यस्मात्तद्योजयन्नपि बाह्यं
द्रव्यसङ्कोचं तत्फलं न लभते, भावापेतत्वात्, भावशून्ये(न्य)नमस्कारकारिबालकवत् ।
केवलभावसंकोचप्रयोज(जि)नस्तु विनाऽपि द्रव्यसंकोचेन तत्फलभाज एव, संकोच-
प्रधानत्वात्, शय्यातलस्थितभावनमस्कारप्रयोज्या(ज्य)नुत्तरसुरवत् । यथैवमुभयत्र भाव
एव प्रधानमिति बाह्यद्रव्यसंकोचप्रयोगाभाव एव प्राप्तः, विनाऽपि तेन फलस्य लाभात्
अनुत्तरदेवानामिव । तत्प्रतिपादनार्थमुच्यते—तथ वि विसुद्धी पाएण । द्रव्यभावसंको-
चप्रयोजिनः साधवः सम्यगाराधकाः अभीष्टफलभाजः, भावविशुद्धिनिमित्तं बाह्यद्रव्यसं-
कोचि(च)प्रयोजित्वात्, भावसहितद्रव्यनमस्कारप्रयोजित(जि)साधुवत् ॥३३८८—९०॥

॥ पदार्थद्वारं गतम् ॥

अथ प्ररूपणाद्वारमुच्यते—

दुविधा परूवणा छप्पता य णवधा य छप्पता इणमो ।

किं कस्स केण व कहिं केवतियं कतिविधो[२२३—प्र०]व भवे ॥६४८॥
॥३३९१॥

दुविधा परूवणा । ‘रूप रूपक्रियायाम्’ । प्रकृष्टा रूपणा, प्रधाना, प्रगता वा
[रूपणा]प्ररूपणा प्रकर्षवर्णना । सा द्विप्रकारा—षट्पदा, नवपदा च । षट्पदा षड्भिः
प्रत्यैरधिगमः—‘किं, कस्स, केण व, कहिं, केवतियं, कतिविधो व भवे’ । ‘निर्देश-
स्वामित्व-साधनाधिकरण-स्थिति-विश्रान्तः’ [तत्त्वार्थ० १, ७] इत्यर्थः ॥३३९१॥

तत्र यथाक्रमेण प्ररूपणा—

किं जीवो तत्परिणतो पुब्बपडिवणओ य जीवाणं ।

जीवस्स व जीवाण व पडुच्च पडिवैज्जमाणं तुं ॥६४९॥३३९२॥

१ °स्सिमा ण को । २ किच्चिरं हा दी । केवचिरं त हे को । ३ °पज्ज० हे ।

४ °ज्जगा० को । ५ व म ।

किं जीवो तत्परिणतो इत्यादि सूत्रम् ॥३३९२॥

अस्य भाष्यम्—

किं होज्ज णमोक्कारो जीवोऽजीवो गुणोऽधवा दव्वं ।

जीवो णो खन्धो ति^१ य तध णो गामो णमोक्कारो ॥३३९३॥

किं होज्ज णमोक्कारो इत्यादि । ‘किम्’ इति निर्देशद्वारम्, सर्वनामनपुंस-
कलिङ्ग^२निर्देशः सर्वलिङ्गैः सह यथायोगं सम्बध्यते । किं सामायिकम् ? को नम-
स्कारः ? जीवाजीवद्वैविद्यान्तर्गतत्वात् पदार्थानां जीवोऽजीवो वा ? अथवा [द्रव्य-]गुण-प-
र्यायत्रैविद्याज्जगतः गुणः पर्यायो द्रव्यं वा स्यात् ? । तत्र प्रतिनिर्देशः—जीवो नम-
स्कारः, नोस्कन्धो नोग्रामश्च । अजीवो न भवति । स्कन्धो ग्रामो वा न भवति ।
कस्यचिद् नयस्य गुणः पर्यायो वा, कस्यचित्तु जीव एव । एतत् सामायिकव्याख्या-
नेऽभिहितम् । अपि च, जीव उच्यमानो नाऽविशिष्ट एव जीवः । किं तर्हि ? तत्परि-
णतः—तं विवक्षितं भावं परिणतः—नमस्कारभावमापन्न इत्यर्थः ॥३३९३॥

कस्मात् कारणात् ? उच्यते—

जं जीवो णाणमयो णणो णाणं च जं णमोक्कारो ।

तो सो जीवो दव्वं गुणो त्ति सामाइएऽभिहितं ॥३३९४॥

जं जीवो णाणमयो इत्यादि । यस्मान्नमस्कारो ज्ञानम्, जीवश्च उपयो-
गलक्षणत्वात् ज्ञानादनन्यो ज्ञानमयस्तस्माज्जीवो नमस्कारः ॥३३९४॥

नोस्कन्धः । कथम् ? इत्युच्यते—

सव्वत्थिमयो खंधो तदेगदेसो य जं णमोक्कारो ।

देसपडिसेधवयणो णोसहो तेण णोखंधो ॥३३९५॥

“सव्वत्थिमयो खंधो इत्यादि । स्कन्ध इति संघातस्याख्या । स च पञ्चा-
नामस्तिकायानां संघातः स्कन्धः सर्वास्तिकायमयः । जीवश्च नमस्कारपरिणति(त):-
तस्यास्तिकायसमुदायस्यैकदेशत्वात्—स्कन्धो न भवति अनेकस्कन्धत्वापत्तिप्रस-
ङ्गात्, अस्कन्धोऽपि न भवति स्कन्धाऽभावप्रसङ्गात्, वस्तु चासौ, न चानभिलाष्य
एव, तस्मात् केनचिदेतदर्थानुगुणेन शब्देनाभिधेय इति “नोस्कन्ध उच्यते । ‘नो’ तदे-

१ जीवां त । २ त्ति को हे त । ३ ककरो ह । ४ लिङ्गसर्वनामनपुंसकं इति प्रती ।
५ पृ० ६०३-गा० ३१२६तः द्रष्टव्यम् । ६ “विक्रं” हे । ७ पंचत्थि-प्रती । ८ नोशब्दपदस्कं प्रती ।

शविशेषप्रतिषेधे, अतः स्कन्धदेशविशेषार्थद्योतको 'नो'शब्दो निपातः । नोस्कन्धो-स्कन्धदेश इत्यर्थः ॥३३९५॥

भूतग्रामो ग्रामो तदेगदेसो तओ^१ चि णोगामो ।
देसो चि सो किमेगोऽणेगो णेयो णयमतातो ॥३३९६॥

[भूतग्रामो] एवमेव च नोग्रामः । ग्रामो हि चतुर्दशभूतसमुदायः । तस्यैकदेशो जीवः । तस्मान्नोग्रामो नमस्कारः अग्रामो न भवति, न चाभावः, न चान्य एवेति भूतग्राम-श्चाख्यायते । सूक्ष्मैकेन्द्रियाः पर्याप्तापर्याप्तभेदात् द्वेधा, बादरैकेन्द्रिया अपि पर्याप्ता अपर्याप्ता इति द्वेधा । एवमेकेन्द्रियाः चतुर्भेदाः । द्वीन्द्रियास्त्रीन्द्रियाश्चतुरिन्द्रियाश्च त्रयोऽपि प्रत्येकं द्वैविध्यात् षोढा भवन्ति । एवं संज्ञिपञ्चेन्द्रियाः असंज्ञिपञ्चेन्द्रियाश्च प्रत्येकं द्वैविध्याच्चतुर्भेदाः । ततः चत्वारः, षट् चत्वारश्च भेदाः, समुदिताश्चतुर्दश भवन्ति । भूता जीवा इति पर्यायः, तेषां ग्रामः समुदायः भूतग्रामः—क्षुरिकामुष्ट्या-

कारो लिख्यते—

००००
००००
००००
००००

 ॥३३९६॥

यदि चासौ देशस्ततः किम् एकः ? अनैकः ? इत्यत्र नयविचारः—

तप्परिणतो च्चिय जतां सहादीणं तदा णमोक्कारो ।
सेसाणमणुवयुत्तो वि लद्धि^२ सहितोऽधवा जोगो^३ ॥३३९७॥

तप्परिणतो च्चिय जता इत्यादि । यदैव नमस्कारभावपरिणतस्तदैव तदु-पयोगानन्यत्वात् शब्द-समभिरूढैवभूतानां त्रयाणां नयानां शुद्धत्वाज्जीवो नमस्कार उच्यते, नान्यभावपरिणतः । शेषनयानां नैगमादीनां ऋजुसूत्रपर्यन्तानां तज्ज्ञानात् तज्ज्ञानलब्धिसहितोऽनुपयुक्तोऽपि प्रदीर्घजीवद्रव्यनिमित्तत्वप्रतिपत्तेः, अथवा तज्ज्ञान-लब्धेर्योग्यस्तत्तद्द्रव्यत्वात्तदेकत्वगतेः भाविनि भूतत(व)दुपचारात् ॥३३९७॥

अथैकत्वानेकत्वचिन्तायाम्—

संगहणयो णमोक्कारजातिसामणतो सता एगं ।
इच्छति ववहारो पुण एगमिहेगं बहू बहवो ॥३३९८॥

१ नओ त । २ जओ को । ३ ंद्विजुत्तो को । ४ रहिओ को ।

संगहणयो णमोक्कारजाति० इत्यादि । संग्रहनयस्य नमस्कारजातिसामान्यमात्राक्षेपादेक एव नमस्कारः सर्वस्मिन् जगति सर्वकालमपीति । व्यवहारस्तु मन्यते एकं नमस्कारपरिणतं जीवमेको नमस्कार इति, बहवो नमस्कारपरिणता जीवाः बहवो नमस्काराः अमी इत्यभिमन्यते ॥३३९८॥

उज्जुसुतातीणं पुण जेण सयं संपदं च वत्थुं ति ।

पत्तेयं पत्ते[२२३-द्वि०]यं तेण णमोक्कारमिच्छंति ॥३३९९॥

उज्जुसुतातीणं पुण । ऋजुसूत्रादीनां वर्तमानमात्रप्राहित्वात् 'यत् सम्प्रति स्वकं च तद् वस्तु' इति प्रतिपुरुषं नमस्कारभेदमिच्छन्ति शुद्धनयाः ॥३३९९॥

पडिवज्जमाणओ पुण एगोऽणेगे^१ व संगहं मोत्तुं ।

^२इदं सेसणयाणं पडिवण्णा णियमतोऽणेगे ॥३४००॥कथं ति गतं॥

पडिवज्जमाणओ पुण । संग्रहमेकं मुक्त्वा शेषनयानां विशेषप्रधानत्वात् वर्तमानकाले एकस्मिन् प्रतिपद्यमाने नमस्कार एक एव, अनेकस्मिन् प्रतिपद्यमाने अनेके नमस्काराः । ये पुनरतीतकाले पूर्वप्रतिपन्नास्ते नियमादनेके-असंख्येयत्वात्-सम्यग्दर्शनं (ने) । एवं 'किम्' इति द्वारं नयप्रपञ्चतो निरूपितम् ॥३४००॥

अतः परं 'कस्य' इति स्वामित्वं निरूप्यते—

कस्स त्ति णमोक्कारो पुँज्जस्स हि संपदाणभावातो ।

णेगमववहारमतं जध भिक्खा कस्स जतिणो त्ति ॥३४०१॥

कस्स त्ति णमोक्कारो । अवश्यं सता पदार्थेन पदार्थान्तरसम्बन्धिना भवितव्यम्, [अतः] सम्बन्धोऽन्वेषणीयः । स च बहुभेदः—कर्तृ-करण-सम्प्रदानाऽपादानाऽधि-करणादिभेदात् कारकविवक्षाधीनः, उपपदविशेषाधीनश्चेति । कस्य नमस्कारः ? इति पृष्टे स्वस्वामिसम्बन्धो गुणगुण्यादिभेदविशिष्ट आक्षिप्तो भवति । तस्य प्रतिनिर्देशः नमस्कारोपपदविशेषात् सम्प्रदानभावमुपनीयोच्यते—पूज्याय नमस्कारः । नैमः-स्वस्ति-स्वाहा-स्वधा-ऽलम्-वषड्द्योगे स्वस्वामिसम्बन्ध एव चतुर्थ्या विभक्त्या द्योत्यते । एतन्मस्कारकरणं नमस्कार्य-नमस्कृत्यविषयमिति द्वयाधीनत्वेन प्रभेदेन विवेच्यते । यद्यपि नमस्कारक्रियानिष्पादकः कर्त्ता, तथापि तस्य नोच्यते स्वयमनुपयुज्यमानत्वात्, यति-

१ व को हे । २ 'गे को । ३ इहो को हे त । ४ पुत्र० त । ५ 'नमः-स्वस्ति-स्वाहा-स्वधा-अलम्-वषड्द्योगाच्च' २।३ १६। काशिका ।

भिक्षावत् । यतेः भिक्षा यतिभिक्षेति सम्बन्धवृत्तितत्पुरुषः सम्बन्धे सिद्धः, न पुन-
र्गृहस्थस्य भिक्षानिष्पादकस्य दातुः भिक्षा, तस्य तन्निमित्तैश्वर्यभोगित्वात् । एतल्लोक-
व्यवहारविषये नैगम-व्यवहारविषये नैगम-व्यवहारनययोर्मतम् ॥३४०१॥

तथा च प्रमाणैः प्रतिपादनम् —

पूज्यस्स व पज्जाओ तप्पच्चयतो घडातिधम्म व्व ।

तद्धेतुभावतो वा घटविण्णाणाभिधानं व्वं ॥३४०२॥

पूज्यस्स व पज्जाओ इत्यादि । पूज्यस्यैव नमस्कारः पर्यायः, तत्प्रत्यय-
कारित्वात्, घटात्मोयरूपादिवत् । इतश्च पूज्यस्यैव नमस्कारः पर्यायः, तत्प्रतीतिहेतु-
त्वात्, घटस्य घटविज्ञानाभिधानवत् ॥३४०२॥

अधवा स करन्तो चे तस्स जं भिच्चभावमावण्णो ।

का तस्स णमोकारे चिन्ता दासखरोवम्मे ॥३४०३॥

अधवा स करन्तो चे तस्सेत्यादि । पूज्यस्यैव नमस्कारः स्वामित्वात्,
दासखरवत् स्वामिस्वामित्वम् । कथम् ? इति चेत्, तत आह—स करन्तो चे तस्स
जं भिच्चभावमावण्णो । नमस्कारस्य स्वामी निष्पादकस्तदधीनत्वात्, खरस्य
दासवत् । नमस्कर्तुरपि स्वामी पूज्यः, नमस्कृती(त्रा) भृत्यत्वं प्रतिपद्य पूजनीयत्वाद्
राजवत् । तस्मात् पूज्यः स्वामिस्वामीति सिद्धो हेतुः । पूज्यो नमस्कारस्य स्वामी
तत्स्वामित्वाद् दासखरस्य राजवत् । तत्राष्टौ भङ्गाः—सम्बन्धविशेषापेक्षाः विवक्षावशात्
प्रापितत्वात्—जीवस्य १, अजीवस्य २, जीवानाम् ३, अजीवानाम् ४, जीवस्य च
अजीवस्य ५, जीवस्य अजीवानां च ६, जीवानाम् अजीवस्य च ७, जीवानामजीवानां
चेति ८ ॥३४०३॥

एषामनुक्रमेणोदाहरणानि गाथात्रयेण—

जीवस्स सो जिणस्स व अज्जीवस्स तु जिणिन्दपडिमाण् ।

जीवाण जतीणं पि व अज्जीवाणं तु पडिमाणं ॥३४०४॥

जीवस्साजीवस्स य जतिणो बिबस्स चेगतो समयं ।

जीवस्साजीवाण य जतिणो पडिमाण चेगत्थं ॥३४०५॥

जीवाणमजीवस्स य जतीण बिबस्स चेगतो समयं ।

जीवाणमजीवाण य जतीण पडिमाणमेगत्थं ॥३४०६॥

१ 'जाय' हे त । २ व को हे । ३ चितस्स त । ४ 'गत्थ' जे । ५ 'ण' चेगं
को हे त ।

जीवस्स सो जिणस्स व ३ ॥३४०४-६॥

इदानीं पूर्वविचारेण सह विरोधमुद्गाढ्य प्रतिसमाधानं बुद्धिवैमल्यार्थं नयभेद-
प्रदर्शनार्थं च—

जीवो त्ति णमोक्कारो[३२४-प्र०]णणु सव्वमतं कथं पुणो भेदो ।
इध जीवस्सेव सतो भण्णति सामित्तचिन्तेयं ॥३४०७॥

जीवो त्ति णमोक्कारो । ननु सर्वनयमतमुक्तं जीव एव नमस्कार इति
सामानाधिकरण्यम् । किं पुनरयं भेदेन निर्दिश्यते 'जीवस्य नमस्कारः' इति ? उच्यते,
नैव विरोधः, तथासमानाधिकरणरूपस्यैव जीवस्य सतो नमस्कारस्यान्येन सम्ब-
न्धिना सह स्वामित्वं नेयम्, भेदेनैव स्व-स्वामिनोर्भेदात्, देवदत्ताश्रवत् । तस्य
जीवस्य सतो नमस्कारस्यान्य एको जीवः स्वामी, बहवो वा, नमस्कार्याणां बहुत्वात् ।
कदाचिदजीवः प्रतिमादिरेकः देवकुलस्य देवस्य वा ग्रामवत् । कदाचिदजीवा बह्व्यः
प्रतिमाः । एवं संयोगविशेषेण भङ्गका नेतव्याः ॥३४०७॥

अथ संग्रहनयमतमुच्यते नैगम-व्यवहारमतविपर्ययेण—

सामण्णमेत्तगाही सपरैजिएतरविसेसणिरवेक्खो ।

संगहणयोऽभिमण्णति तमिहेगस्साविसिद्धस्स ॥३४०८॥

जीवस्साजीवस्स व सस्स परस्स व विसेसणेऽभिण्णो ।

ण य भेतमिच्छति सता स णमोसामण्णमेत्तस्स ॥३४०९॥

जीवो^१ णमो त्ति तुल्लाधिकरणत्वं^२ वेति ण तु स जीवस्स ।

इच्छइ वाऽसुद्धयरो तं जीवस्सेअं णणस्स ॥३४१०॥

सामण्णमेत्तगाही इत्यादि गाथात्रयम् ३ । सामान्यमात्रसंग्राही-संग्रहनयः ।
स्वः आत्मीयः, परः परकीयो जीवः, ताम्यामितरः अजीवः । तेषां स्व-पर-जीवे-
तरेषां विशेषाः एकत्व-द्वित्वादयः, तेषु निरपेक्षो विशेषेषु, सामान्यमात्रग्राहित्वात्
स्वपरजीवेतरविशेषनिरपेक्षः । स एवंप्रकारः संग्रहः सर्वैकत्ववादी । कस्य ? अवि-
शिष्टस्य जीवमात्रस्य, 'अजीवस्य, स्वस्य, परस्य च' इत्येवंविशेषणनिरपेक्षः, जीवस्य
स्वामिमात्रस्य सामान्यस्य परमार्थत्वात् । न च नमस्कारस्यापि शब्दस्योदात्तानु-

१ मतो त । २ 'परि' जे । ३ 'व' नमो त । ४ 'रण' को हे त । ५ 'स्सेव'
को हे त ।

दात्तादिद्रुत-विलम्बिता[दि]वृत्तिभेदानपेक्षते भ्रान्तत्वात्, किन्तु 'नमः' सामान्यमात्रमेवेच्छति । 'जीवो नमः' इति च तुल्याधिकरणतामेव ब्रूते अभेदपरमार्थत्वात् । न पुनर्जीवस्य द्रव्यस्य नमस्कारोऽर्थान्तरभूत एव पर्याय इति जीव एव नमस्कार इतीच्छति । 'इच्छइ वा' । 'वा'शब्दो विकल्पार्थः । कश्चित्त्वत्तु संग्रहः [अ]शुद्धतरः पूज्यजीव-पूजकजीवसम्बन्धाज्जीवस्यैव नमस्कार इत्येकं भङ्गं प्रतिपद्यते, न शेषभङ्गानिति ॥३४०८-१०॥

उज्जुसुतमतं णाणं सदो किरिया व जं णमोकारो ।

होज्ज ण हि सव्वधा सो जुत्तो तक्कत्तुरणस्स ॥३४११॥

उज्जुसुतमतमित्यादि । ऋजुसूत्रमतमाख्यायते-नमस्कारो हि ज्ञानम्, शब्दः, क्रिया वा स्यात् । सर्वथाऽपि तस्मात् स्वकर्तुरन्यस्य न युक्तो व्यपदेश्युम्, जीवाऽजीवादेः भिन्नविषयत्वात् । न हि खदिरविषयस्य छेदनस्य पलाशे व्यपदेशो युज्यते ॥३४११॥

अपि च, यदि ज्ञानं नमस्कारस्तत इदम्—

णाणं जीवाणणं तं कधमत्थंतरस्स पुज्जस्स ।

जीवस्स होतु किध वा पडिमाए जीवरहिताए ॥३४१२॥

एवं सदो किरिया य सदकिरियावतो जतो धम्मो ।

ण य धम्मो दव्वंतरसंचारी तो ण पुज्जस्स ॥३४१३॥

णाणं जीवाणणं इत्यादि । ज्ञानं जीवान्नमस्कर्तुरन्यत् । तत्कथमर्थान्तर-भूतस्य पूज्यस्य नमस्कारः[.] जीवान्तरस्य व्यपदिश्यते ? कथं वा प्रतिमायाः जीवरहितायाः, तदधर्मत्वात्, आकाशमूर्तत्ववत् । यदि वा नमस्कारः शब्दः, अथ[वा] क्रिया, तथापि तच्छब्द-क्रियावत् एव जीवस्य तौ युक्तौ, तद्धर्मत्वाद्, घटरूपादिवत्, वैधर्म्ये आकाशरूपादिवत् । सर्वधर्मा एव धर्म्यन्तरसञ्चारिणो न भवन्तीति मर्यादा सिद्धा । तस्मान्न पूज्यस्य नमस्कारः ॥३४१२-१३॥

यो वाऽर्थान्तरभूतस्य पूज्यस्य नमस्कारमिच्छेत् यतिमिक्षादृष्टान्तेन तस्यामी दोषाः—

एवं च कतविणासाकतागमेगत्तसंकरादीया ।

अण्णस्स णमोक्कारे दोसा बहवो पसज्जन्ति ॥३४१४॥

एवं च कतविणासा० इत्यादि । कर्तुरन्यस्य नमस्कारेऽभ्युपगम्यमाने कृत-
कर्मनाशः, अकृतकर्माऽऽगमः, एकत्वम्, तस्माच्च वस्तुसंकरः, परस्पररूपसंक्रान्तेश्च
व्यतिकरः एवमादयो बहवो दोषाः—गृहस्थेन कृता भिक्षा नमस्कारो वा अन्यस्य
चेद् व्यपदिश्यते यतो(तेः)—तस्माद् गृहस्थस्य कृतं कर्म नष्टम्, यतेरकृतं कर्म आगतम्,
भिक्षा-नमस्कारकर्तृत्वे वा समाने एकमेव तद् वस्तु जातमिति संकरः, यतिर्वा गृह-
स्थः [गृहस्थो] वा यतिः स्यादिति व्यतिकरः । नैवेध्यते एवम्, तस्मात् कृतनाशा-
ऽकृताभ्यागमैकत्व-संकरादिदोषभयात् येनैव यत् कृतं तस्यैव तद्युक्तं नान्यस्येति कर्तु-
रेव नमस्कारः न पूज्यस्येति ॥३४१४॥

यदि वा कश्चिदेवं मन्येत—

जति सामिभावतो होज्ज पूयणिज्जस्स सो त्तिं को दोसो ।

अत्थंत[२२४-द्वि०]रभूतस्स वि जध गावो देवदत्तस्स ॥३४१५॥

जति सामि० । 'पूज्यस्य नमस्कारः' इति व्यपदेशः सार्थकः, अर्थान्तरभूत-
स्वस्वामिसम्बन्धत्वात्, देवदत्तस्य गावः इति यथा ॥३४१५॥

ननु चायम् 'अस्येदंभावः' स्वस्वामिसम्बन्धः प्रायेण बाह्यद्रव्यसम्बन्धी न
गुणेष्विति असिद्धत्वं हेतोरुद्भावयन्नाह—

अस्सेदं ववदेसो हवेज्ज दव्वम्मि ण तु गुणे जुत्तो ।

पडयस्स सुक्कभावो भण्णति ण हि देवदत्तस्स ॥३४१६॥

अस्सेदं ववदेसो इत्यादि । 'पूज्यस्य स नमस्कारः' इत्ययं व्यपदेशो न
युक्तः, गुणसम्बन्धित्वात्, पटस्य शाक्यं देवदत्तस्य स्वमिति यथा पट एव स्वं
भवति, न तद्रतं शौक्यम् ॥३४१६॥

अत्राचार्य आह—सत्यम्, व्यपदेशो लोके नास्ति, तथापि तद्गुणस्य स्वत्व-
मनिवारितं पटशौक्यं देवदत्तस्य स्वम्, तेन भुज्यमानत्वात् स्वगतवर्णं स्पर्शादिवत् ।
एतदर्थं गाथा—

ववदेसाऽभावम्मि वि णणु सामित्तमणिवारितं चेव ।

अण्णाधारणं पि हु सगुणाण व भोगभावातो ॥३४१७॥

ववदेसा० गतार्था ॥३४१७॥

एवं सिद्धेऽपि स्वस्वामिसम्बन्धे पूज्यस्य न युक्तो नमस्कारो व्यपदेशद्वयम्—पूज्यः
स्वामी न भवतीत्युक्तं भवति, तत्फलस्यानुपभोक्तृत्वात्, परधनस्येव देवदत्तः । पूज-
यत एव नमस्कारः स्वम्, तत्फलस्य भोक्तृत्वात् स्वधनस्येव देवदत्त इति ॥३४१७॥

एवं च पूर्वप्रमाणे भोगाभावात् 'नमस्कारः स्वं पूज्यस्य' इत्यत्रासिद्धत्व-
मुद्भावितं भवति । प्रतिप्रमाणत्वानुमानविरोधः । अत इयं गाथा—

एवं पि ण सो पुज्जस्स तप्फलाभावतो परधणं व ।

जुत्तो फलभावातो सधणं पि व पूज्यंतस्स ॥३४१८॥

एवं पि ण सो पुज्जस्सेत्यादिर्भाविता र्था ॥३४१८॥

अथासिद्ध[त्व]प्रसाधनार्थं गाथा—

णण पुज्जस्सेयं फलं दीसति पूजा ण पूज्यंतस्स ।

णाणुवजीवित्तणतो तं तस्स फलं जघा णमसो ॥३४१९॥

ण य दिट्ठफलत्थोऽयं जुत्तो पुज्जस्स वोवकारोय ।

किंतु परिणामसुद्धी फलमिदं सा य पूजयतो ॥३४२०॥

णण पुज्जस्सेय इत्यादि । भोक्तैव नमस्कारस्य पूज्यः, तत्फलसम्बन्धित्वात्
स्वगुणानामिव, तत्फलं पूजा दृष्टेति । सा च पूज्याय न पूजयतः । नमस्कर्तृकृत-
पूजा पूज्यस्य फलं न भवति, स्वयमनुपजीव्यमानत्वादाकाशस्येव । ननु च दृष्टा पूजा
तेन भुज्यमाना । न हि दृष्टेऽनुपपन्नं नाम ।

आचार्य आह—सत्यम्, दृष्टा, न तु तेन पूज्यता चेतनेन प्रतिमादिना सो(वो)-
पभुज्यते । न चायं दृष्टार्थ आरम्भः, न च पूज्योपकाराय । किं तर्हि ? अदृष्टध-
र्मार्जनार्थः स्वोपकारार्थश्च । सा च पूजा—तेन पूजयतः(ता)—अभ्यन्तरपरिणामशुद्धिनि-
मित्तं प्रयुज्यते । तत्फलं चादृष्टो धर्मः । परिणामविशुद्धिश्च पूजयतः न पूज्यस्येति ।
तस्माच्छब्दादीनां नयानां पूजयतो नमस्कारः न पूज्यस्येति सिद्धान्तः ॥३४१९—२०॥

उपपत्तयश्चोच्यन्ते—

कर्तुरधीणत्तणतो तग्गुणतो तप्फलोवभोगातो ।

तस्स 'क्खयोवसमतो तज्जोगातो र्थ सो तस्स ॥३४२१॥

कर्तुरधीणत्तणओ इत्यादि । पूजयतः कर्तुरेव नमस्कारो धर्मः, तदधीन-
त्वात्, तद्गुणत्वात्, तत्फलोपभोगत्वात्, तत्क्षयोपशमत्वात्, तद्योग्यत्वात् । ज्ञानादिगु-
णवत् ॥३४२१॥

१ पुज्जं त । २ 'स्सेव को हे त । ३ पुज्जा जे । ४ जं जे । ५ 'रोय त ।
६ 'णां हे । ७ 'स्स य खं को । ८ व त ।

इतश्च शब्दादीनां नयानां पूजयितुर्धर्म एव नमस्कारः, ज्ञानत्वात्, तदितर-
ज्ञानवत् । तदर्थं गाथा—

जं णाणं चेअ णमो सहातीणं ण सहकिरियाओ ।

तेण विसेसेण तयं बज्झस्स ण तेऽणुमण्णंति ॥३४२२॥द्वारं। कस्स च्चि गतं ।

जं णाणं चेअ इत्यादि । ज्ञानत्वे च तस्याभ्यन्तरत्वात् बाह्यद्रव्यस्य पूज्यस्य
न तेऽनुमन्यन्ते शब्दादय इति ॥३४२२॥ कस्येति द्वारं गतम् ।

‘केन’ इति अधुना निरूप्यते—

णाणावरणिज्जस्स य दंसण[२२५-प्र०]मोहस्स जो^१ खयोवसमो^२ ।

जीवमजीवे अट्टसु भंगेसु तुं होति सब्बत्थ ॥६५०॥३४२३॥

णाणावरणिज्जस्स य इत्यादि । पूर्वार्धेन ‘केन’ इति द्वारम् । गाथापश्चा-
र्धेन ‘कस्मिन्’ इति भविष्यति ॥३४२३॥

अथ पूर्वार्धभाष्यगाथा—

केण च्चि णमोक्कारो साधिज्जति लब्भते व भणितम्मि ।

कम्मक्खयोवसमतो किं कम्मं को खयोवसमो ? ॥३४२४॥

‘केण’ च्चि णमोक्कारो इत्यादि । ‘केन’ साधनेन साध्यते नमस्कारः—केन
हेतुना लभ्यत इत्यर्थः । आह—कम्मक्खयोवसमतो कर्मक्षयोपशमेन साधनेन—कर्म-
क्षयोपशमाद्वेतोः ॥३४२४॥

तत्र किं कर्म ? को वा क्षयोपशमः ? इति प्रश्ननिर्वचनार्था गाथा—

मत्तिसुतणाणावरणं दंसणमोहं च तदुपघातीणि ।

तप्फहुयाइं दुविधाइं सब्बदेसोवघातीणि ॥३४२५॥

मत्तिसुतणाणावरणं ज्ञानावरणसामान्येऽपि मति-श्रुति(त)ज्ञानावरणद्वयं परि-
गृह्यते, मति-श्रुतज्ञानान्तर्गतत्वाद् नमस्कारस्य । ज्ञानं च सम्यग्दर्शनसाहचर्यात्
ज्ञानीभवतीति । दर्शनमोहनीयक्षयोपशमोऽप्यत्र कारणम् । तस्मात् त्रीणि कर्माणि
तदुपघातीनि । तेषां च द्विविधानि फलकानि—सर्वोपघातीनि देशोपघातीनि च ॥३४२५॥

१ चेव को हे त । २ तह दी हा म । ३ भे दी हा म । ४ य को
हे दी म ।

तत्रापि—

सव्वेसु सव्वघातिसु हतेसु देसोवघातियाणं च ।

भाएहि मुच्चमाणो समए समए अणंतेहिं ॥३४२६॥

पढमं लभति णकारं एक्केक्कं वण्णमेवमण्णं पि ।

कमसो विसुज्झमाणो लभति समत्तं णमोक्कारं ॥३४२७॥

सव्वेसु सव्वघातिसु गाथा । पढमं लभति णकारं गाथा । सर्वेषु सर्व-
घातिस्पर्द्धकेषु हतेषु देशोपघातस्पर्द्धकानां च समये समये विशुद्धचपेक्षं भागैरनन्तैः
क्षयमुपगच्छद्भिर्मुच्यमानः क्रमेण प्रथममक्षरं लभते णकारम् । एवमेकैकं वर्णं विशु-
द्धिप्रकर्षक्रमेण विशुद्धयमानः समस्तनमस्कारम्—“णमो अरहंताणं । णमो सिद्धाणं” ।
इत्यादि—पञ्चप्रकारम् ॥३४२६—२७॥ एवं कर्माण्युक्तानि ॥

कः क्षयोपशमः ? इति गाथा—

खीणमुदिण्णं सेसयमुवसन्तं भण्णते^१ खयोवसमो ।

उदयविघात उवसमो जा समुदिण्णस्स य विसुद्धी ॥३४२८॥

खीणमुदिण्णमित्यादिः स्फुटार्था ॥३४२८॥

किं पुनः कारणम्—त्रितयं कर्माविरणं परिगृहीतम् ? इत्युपपत्तिरुच्यते—

सो सुतणाणं मतिमणुगतं च तं जं च सम्मदिट्ठिस्स ।

तो तल्लाभे जुगवं मति-सुत-सम्मत्तलाभो च्छि ॥३४२९॥द्वारं। केण च्छि गतं।

सो सुतणाणं इत्यादि । स नमस्कारः स्वयं श्रुतज्ञानम् । तच्च मतिज्ञान-
मनुगतं पूरण-पालनभावात् । तच्चोभयं सम्यग्दृष्टेर्ज्ञानं भवति । तस्मात् तल्लाभे
नमस्कारलाभे मति-श्रुत सम्यक्त्वानां युगपल्लाभो भवति, स्वावरणक्षयोपशमात्
॥३४२९॥‘केन’ इति द्वारं गतम् ॥

‘कस्मिन्’ इत्युच्यते—“जीवमजीवे अट्ठसु भज्जेसु तु होइ सव्वत्थ”[गा० ३४२३]
सूत्रगाथापञ्चाद्वम् । तस्य भाष्यगाथा—

कम्मि^२ णमोक्कारोऽयं बाहिरवत्थुम्मि कत्तुराधारे^३

णेगम-ववहारमतं जीवादावट्ठमे[२२५-द्वि०]दम्मि ॥३४३०॥

१ °मन्ने को । २ °ई को, °इ हे । ३ °म्मि त । ४ °रो को हे त ।

कस्मिन् नमोकारोऽयं इत्यादि । 'कस्मिन्' इति "सप्तम्यधिकरणे च" [२।३।३६ का०] अधिकरणं चाधारः—चतुर्भेदः—व्यापकः—तिष्ठेषु तैलम्, औपश्लेषिकः—कटे आस्ते, सामीप्यकः—गङ्गायां घोषः, वैषयिकः—रूपे चक्षुः, रसे रसनमिति । तत्राद्य आभ्यन्तर आधारः, शेषाः बाह्याः । तत्रापि नैगम-व्यवहारौ बाह्यं वस्त्विच्छतः इति जीवादावष्टमेदे बाह्ये वस्तुनि सर्वत्र सम्भवः । 'जीवमजीवे' [गा० ३४२३] इति प्राकृतशैल्या निर्देश । अनुस्वारस्याभूतस्यैवागमः ॥३४३०॥

जीवे अजीवे इति भङ्गप्ररूपणा—

जं सो जीवाऽणणो तेण तओ जत्थ सो वि तत्थेयै ।

एगम्मि अणेगेसु वै जीवाजीवोभएसुं वै ॥३४३१॥

जं सो जीवाऽणणो इत्यादि । नमस्कारो जीवगुणत्वाज्जीवाधारः । सोऽपि जीवोऽन्यस्मिन् जीवे वृक्षादौ स्थित इति जीवानन्यत्वान्नमस्कारस्य वृक्षे जीवे बाह्ये नमस्कार इति । एवमजीवे कटादौ । उभयात्मकजीवाजीवयोः एकवचन-बहुवचनभेदादष्टौ भङ्गा प्रागुक्ता एव ॥३४३१॥

णणु णेगमादिवयणं पुज्जस्स तओ कधं ण तत्थेव ।

तस्स य ण य तम्मि तओ धण्णं व णरस्स छेत्तम्मि ॥३४३२॥

णणु णेगमादिवयणं इत्यादि । ननु नैगमादिनयमतम् 'पूज्यस्य नमस्कारः' । ततः किमिति स एवाधारो न भवति, येन चायमजीवाद्याधारोऽपीष्यते ? उच्यते—सत्यम्, 'पूज्यस्य नमस्कारः' इति तस्य च व्यपदिश्यते । न चावश्यं तस्मिन्नेव तेन भवितव्यम्, अन्यत्रापि नमस्कारेण भवितव्यम्, बाह्यस्थित्यभ्युपगमात्, यथा नरस्य धान्यं व्रीह्यादि क्षेत्रे तिष्ठतीति ॥३४३२॥

एतदेव च सर्वसंग्रहः आधारमात्रे सामान्येऽपीच्छतीति सर्वविशेषणनिरपेक्षम्, यस्मादसौ—

सामण्णमेत्तगाही सपरजिप्परविसेसणिरवेक्खो ।

संगहणयोऽभिमण्णति आधारे तमविसिद्धम्मि ॥३४३३॥

सामण्णमेत्तगाही गतार्था ॥३४३३॥

तानि चामूनि विशेषणानि संग्रहनयो नेच्छति—

१ द्रष्टव्यम् "वृक्षादौ अन्तः" ८।१।२६। हैमप्र० व्या० । २ व को हे । ३ य को हे । ४ च हे त । ५ खं को हे, खिं त ।

जीवस्मि अजीवस्मि वे सम्मि परस्मि व विसेसणेऽभिण्णो ।

ण य भेतमिच्छति सदा सँ णमो सामण्णमेत्तस्स ॥३४३४॥

जीवस्मि अजीवस्मि वेत्यादि । गतार्था ॥३४३४॥

यस्मात् संग्रहनयमतमिदम्—

जीवो णमो च्छि तुल्लाधिकरणतं वेति ण तु स जीवस्मि ।

इच्छति वा सुद्धतरो तं जीवे चेअँ णणम्मि ॥३४३५॥

जीवो णमो च्छि इत्यादि । 'जीवः' 'नमः' इति च सामान्या(ना)धिकरण्यमेवेच्छति । अभेदवादिनो हि जीवे आधारेऽर्थान्तरभूते नमस्कार इति व्यपदेशो नास्य नयस्य । अथवा अत्यन्ताभेदं एवाधाराधेययोरिति किञ्चिद्विशेषमात्राभ्युपगमाज्जीव एव नमस्कारो नान्यस्मिन् वस्त्वन्तरे ॥३४३५॥

उज्जुसुतमतं णाणं सद्धो किरिया वँ जं णमोक्कारो ।

होज्ज ण हि सव्वधा सो मतो तदत्थंतरब्भूते ॥३४३६॥

उज्जुसुतमतं णाणं इत्यादि । स्फुटार्था ॥३४३६॥

सगुणिम्मि णमोक्कारो तग्गुणतो णीलता व णणम्मि ।

इधरा गुणसंकरतो सव्वेगत्तातयो दोसा ॥३४३७॥

सगुणिम्मि णमोक्कारो इत्यादि । स्वगुणिन्येव जीवे नमस्कार इति युक्तम् न गुण्यन्तरे, तद्गुणत्वात् । यत्र(पत्रे) नीलतादिवत् । इतरथा यद्यन्यगुणोऽयन्यस्मिन् गुणिनि संक्राम्यते ततो गुणसंकरैकत्वादयो दोषाः ॥३४३७॥

भिण्णाधारं पिच्छति णणु उज्जुसुतो जधा वसति खम्मि ।

[२२६-प्र०]दव्वं तत्थाधिकतं गुणगुणिसंबन्धिचिन्तेयं ॥३४३८॥

ननु चर्जुसूत्रोऽन्याधारमपीच्छति—आकाशे वसतीति । सत्यम्, द्रव्यविवक्षायां भेद एवंविधो दृष्टः इतीच्छति । न पुनर्गुणगुणिसम्बन्धविवक्षायां भेदेनैव भवितव्यमिति ॥३४३८॥

सो सम्मण्णति ण गुणं णिययाधारंतंरासयं इधरा ।

को दोसो जति दव्वं हवेज्ज दव्वंतराधारं ॥३४३९॥

१ वि त । २ नास्ति को हे । ३ नेह त । ४ चेव को हे त । त । ५ य को, च हे । ६ 'ओ को हे त । ७ पत्तम्मि हे, पत्तस्स त । ८ 'अपे' को । ९ रिद्धुत्तो हे, रिद्धुत्तो को । १० 'तयास' को हे ।

सो सम्मणति ण गुणं । ऋजुसूत्रः स्वगुणं निजादाधारादाधारान्तराधारं न सम्मन्यते, द्रव्यं तु द्रव्यान्तराधारम् । किमिति न सम्मन्यते—तत्र को दोषः ? इति दोषाभावाभिप्रायेण पृच्छति ॥३४३९॥

अथ शब्दनयमतम्—

जं णाणं चेअ णमो सद्दतीणं ण सदकिरियाओ^१ ।

तेण विसेसेण तयं बज्झम्मिं ण तेऽणुमण्णन्ति ॥३४४०॥

जं णाणं चेअ णमो इत्यादि । पूर्वमेव भावितार्था ॥३४४०॥

इच्छति अवि उज्जुसुतो किरियं पि स तेण तस्स काअे वि ।

इच्छन्ति ण सहणया णियमातो तेसि जीवम्मि ॥३४४१॥ ॥दारं ।

इच्छति अवि उज्जुसुतो इत्यादि । ज्ञानं मुक्त्वा ऋजुसूत्रः क्रियामपि नमस्कारमिच्छति । तेन तस्य नयस्य नमस्कारः कायेऽप्यचेतने भवति, न केवलं जीवे । शब्दनयास्तु ज्ञानमेवैकं नमस्कारः, न क्रिया, न शब्द इति ब्रुवते । तस्मात् तेषां नियमत एव जीवे नमस्कारो नाजीव इति ॥३४४१॥ कस्मिन् ? इति द्वारं गतम् ।

अथ कियच्चिरमसौ भवति ? इति स्थितिरुच्यते—

उपओग पडुच्चंऽतोमुहुत्तलद्धी^२ जहण्णयं चेव्वं ।

उक्कोसं^३ छासद्धिं सागरं^४ अरिहाति पंचविधो ॥६५१॥३४४२॥

उपओग पडुच्चंऽतोमुहुत्त० इत्यादि । उपयोगं प्रतीत्यान्तर्मुहूर्तं तिष्ठति जघन्यतः, उत्कर्षतश्च । लब्धिं प्रतीत्य जघन्यतोऽन्तर्मुहूर्तमेव, उत्कर्षतः षट्षष्टिः सागरोपमाणि स्थितिरित्युक्तम् गाथापर्यन्तखण्डे ॥३४४२॥

‘कतिविधो’ [३३९१] ? इति द्वारप्रतिनिर्देशः—‘अरिहाति पंचविधो’ । तस्य भाष्यगाथा—

सो कतिविधो च्चि भणिते पंचविधो, भणति णणु पुराऽभिहितं ।

एक्कं णमोभिधानं केण विसेसेण पंचविधं ॥३४४३॥

१ बेइ य हे, बेइ को । २ सहईण को । ३ या वि को हे त । ४ ज्झ पि ५ ङ्गीए उ हे, ङ्गीइ दी हा म त । ६ होइ हे, होइ उ दी हा म त । ७ जहन्ना हे, जहणो दी हा म त । ८ सद्धिया हे त, सद्धिइ दी म, सद्धिइ हा । ९ छावट्ठी को, वट्ठि हे दी म त । १० राइं जे, रा हे दी हा । ११ विहाणेण को हे त ।

सो कतिविधो चि भणिते । कतिविधो नमस्कारः ? इति पृष्ठे प्रतिवचनम्—
पञ्चविध इति । ननु च पुरा पूर्वमभिहितम्—‘एकं नमोऽभिधानम्’ [३३९८] इति एको
नमस्कार केन पुनर्विशेषेण पञ्चविधो भण्यते ? ॥३४४३॥

एकं नमोभिधानं तदरुहदादिपदसणिवातातो ।
जायति पञ्चविकल्पं पञ्चविधत्वोवयोगातो ॥३४४४॥

एकं नमोभिधानं इत्यादि । एकं नम इत्यभिधानं संग्रहनयादेको नमस्कारः,
तदेवैकमभिधानमर्हत्-सिद्धाचार्योपाध्यायसर्वसाधुपदसन्निपातान्नानात्वमिव प्रतीय-
मानं पञ्चविकल्पं भवति, पञ्चविधार्थसम्बन्धात् ॥३४४४॥

अथऽणपतादिणिवातणाहि णेवातियं च ताई च ।
पञ्चरुहतातीणं पताई तं णिवतते जेसु ॥३४४५॥

अथऽणपतादिणिवातणाहीत्यादि । अथवा अन्येषां पदानामादौ निपा-
तान्नैपातिक्रमेतदित्यन्वर्थत्वात् तावद्भेदेमेतत् । तानि वा अर्हदादीनि पञ्च पदानीति
पञ्चनमस्कारः, केवलस्य निपातस्याप्रयोगादिति ॥३४४५॥

अथवा णेवातियपदपदत्थ[२२६-द्वि०]मेत्ताभिधानतो पुव्वं ।
इधमरुहतादिपञ्चविधपदपतत्वोवदेसणतो ॥३४४६॥

अथवा णेवातिय० इत्यादि । अथवा पूर्वं प्ररूपणायां पदं पदार्थश्च नैपातिकपद-
विषय उक्तः । इदानीं प्ररूपणाद्वारे ‘कइविध’ प्रश्ने पञ्चविधो नमस्कार इति पञ्चविधा-
र्हदादिपदार्थोपदर्शनमनेन क्रियते ॥३४४६॥

णणु वत्थुम्मि पदत्थो ण जतो तच्चकधणं तहिं जुत्तं ।
तधवि पदत्थं तत्थेव लाघवत्थं पवोच्छिहिति ॥३४४७॥

णणु वत्थुम्मि इत्यादि । ननूत्तरत्र वस्तुनिरूपणायां पदार्थो निरूपयिष्यते
तथा च पुनरुक्तदोष इति । उच्यते, न तत्र पदार्थकथनम् । तत्र हि प्रागूनिरूपितपदा-
र्थस्य तत्त्वकथनम्, इह पदार्थ इति । तथापि तदेवं ‘गुरुः प्रक्रमः’ इति परिभाष्य
ग्रन्थलाघवनिमित्तमिममेव पदार्थं तत्र संचार्य तत्त्वकथनं वक्ष्यत इति न पुनरुक्त-
दोषः ॥३४४७॥ कतिविधः ? इति द्वारं निरूपितम् ।

१ 'यन्ति तां' को । २ पञ्चारुं को त, पञ्चारुं हे । ३ 'हयार्हणि को हे त ।
४ 'पयं पं' त । ५ 'णया को हे त ।

तथा च षट्पदा प्ररूपणा व्याख्याता । तदनन्तरं नवपदा प्ररूपणा भण्यत इति—

संतपतपरूवणता दव्वपमाणं च खेत्तफुसणा य ।

कालो य अंतरं भाग भाव अप्पाबहुं चेव ॥६५२॥३४४८॥ दारगाथा ॥

संतपदं पडिवण्णे पडिवज्जंते य मग्गणा गतीसु ।

इन्दिय काए जोगे वेदे य कसाय लेस्साय ॥६५३॥३४४९॥

सम्मत्त णाण दंसण संजमेउवयोगतो य आहारे ।

भासग परित्त पज्जत्त सुहुमं सण्णी य भव चरिमे ॥६५४॥३४५०॥

पलित असंखेज्जतिमो पडिवण्णो होज्ज खेत्तलोगस्स ।

सत्तसु चोदसभाएसु होज्ज फुसणा वि एमेव ॥६५५॥३४५१॥ दारं ॥

एक्कं पडुच्च हेट्ठा जैधेव णाणा जियाण सव्वद्धा । दारं ।

अंतर पडुच्च एगं जहणमन्तोसुहुत्तं तु ॥६५६॥३४५२॥

उक्कोसंणंतकालं अट्ठापरियट्ठगं च देख्खणं ।

णाणाजीवे णत्थि तु भावे य भवे खयोवसमे ॥६५७॥३४५३॥ दारं ॥

जीवाणऽणंत[२२७-प्र०]भागो पडिवण्णो सेसगा अणंतगुणा । दारं ।

वत्थुं तऽरहंताती पंच भवे तेसिमे^१ हेतू ॥६५८॥३४५४॥

संतप० इत्यादि सूत्रम् । तस्य निर्युक्तिगाथाः—संतपदं पडिवण्णे० । सम्मत्त णाण । पलित असंखेज्जतिमो । एक्कं पडुच्च हेट्ठा । उक्कोसंणंतकालं । जीवाण-
णंतभागो पडिवण्णो सेसगा अणंतगुणा । एवं नवपदप्ररूपणेति द्वारम्, पश्चाद्धेन
वस्तुनिरूपणा—वत्थुं तऽरहंताती पंच भवे तेसिमे हेतू ॥३४४८-५४॥

अथ नवपदप्ररूपणायाः क्रमेण व्याख्यानमिति । तदतिदेशेन सिद्धं नन्दीव्या-
ख्यानवदनुगन्तव्यमिति अनन्तरगाथया निर्देश्यते । इदं तावत् सत्पदप्ररूपणां प्रति
गाथादिमार्गेणतो विकल्पान्तरं दर्श्यते—

अधवोसप्पुस्सप्पिणिकालोणियतो य तव्विसिद्धो अ ।

कैत्थत्थि णमोक्कारो ण व त्ति णेयं जधामुत्तं ॥३४५५॥

अधवोसप्पुस्सप्पिणीत्यादि । अथवेयं सत्पदगवेषणा अवसर्पिण्युत्सर्पिणीभ्यां

१ 'जयं' हे त दी हा म । २ 'मे' दी हा । ३ 'तं' दी हां म । ४ 'सेणं चेयं अं'
दी हा म । ५ 'अवद्धपं' को त । ६ 'इओ' दी हा म । ७ 'मो' को हे दी हा म ।
८ 'काल' जे । ९ 'तत्थ' को हे त ।

षट्समाभेदाभ्यां नियतकालस्य प्ररूपणा, तद्विशिष्टस्य च तत्प्रतिभागस्यावस्थितरूपस्य च सर्वदा अनवसर्पिण्युत्सर्पिणीरूपस्य लोकेऽस्मिन् सम्भवः । तत्र बहुभेदे काले 'कास्ति नमस्कारः' ? 'क वा नास्ति' ? सूत्रानुसारेण मार्गेणा सत्पदप्ररूपणा ॥३४५५॥

अथवा सर्वमपि—

मति-सुतणानं णवधा णंदीए जध परुवितं पुव्वं ।

तध चेअ णमोक्कारो सो वि सुतव्वंतरो जम्हा ॥३४५६॥

मति-सुतणानं णवधा इत्यतिदेशगाथा लाघवार्थमुक्ता । अथवा षट्पदा नवपदा वा प्ररूपणा बहुषु स्थानान्तरेषु प्रसिद्धा ॥३४५६॥

इयमन्याऽपि प्रदेशान्तरे पञ्चविधा प्ररूपणेति प्रख्यापयन्नाह—

आरोवणा य भयणा पुच्छण तह दायणा य णिज्जवणा ।

एसा वा पंचविधा परुवणाऽऽरोवणा तत्थ ॥३४५७॥

आरोवणा इत्यादि ॥३४५७॥

तत्र आरोपणा—

किं जीवो होज्ज णमो ? णमो व जीवो ? त्ति जं परोप्परतो ।

अज्झारोवणमेसो पज्जणुयोगो मताऽऽरुवणा ॥३४५८॥ दारं ॥

किं जीवो होज्ज इत्यादि । किं जीव एव नमस्कारो भवेत् ? आहोश्वित् नमस्कार एव जीवः ? इत्येवं परस्परावधारणादध्यारोप आरोपणा—पर्यनुयोग इत्यर्थः ॥३४५८॥

एतस्य पर्यनुयोगस्य प्रतिवचनं प्रतिनिर्देशो भजना—

जीवो णमोऽणमो वा णमो तु णियमेण जीव इति भयणा ।

जध चूतो होति दुमो दुमो तु चूतो अचूतो वा ॥३४५९॥

जीवो णमोऽणमो वा इत्यादि । जीव एव नम इति उत्तरपदावधारणम् अजीवाद् व्यवच्छिद्य जीव एव नमोऽवधार्यते । जीवस्त्वनवधारितः नमो वा स्यादनमो वा,

१ “अथ ‘च’शब्दाक्षिप्तां प्ररूपणाम् अभिधित्तुराह निर्युक्तिकारः” इति निर्दिश्य श्रीकोट्याचार्यः स्ववृत्तौ (पृ० ८२५) इमां गार्था निर्युक्तिगतां मन्यते । प्रस्तुतवृत्तिकारः कोट्याचार्यो न तथा मन्यते । २ ‘यणा जे । ३ पुच्छा को हा हे दी । ४ दाव’ म । ५ नमुक्कारऽन-मुक्कारे, नोआइण्ण व नवहा वा ॥ दी हा म ।

अनन्तपर्यायित्वात् । एषा एकपदव्यभिचाराद् भजना सामान्यविशेषप्ररूपितत्वात् चूतद्रु-
मामिधानवत् । यथा चूतो नियमाद् द्रुमस्ततश्चावधारणमेवम्—‘द्रुम एव चूतः’ इति ।
द्रुमस्त्वनवधारितः—चूतो वा स्यादचूतो वा खदिरादिः ॥३४५९॥

एवं तर्हि तृतीया प्ररूपणा अवतरति प्रश्नो नाम—

तो जति सव्वो जीवो ण णमोक्कारो ततो मता पुच्छा ।

सो होज्ज किंविसिद्धो को वा जीवो णमोक्कारो ॥३४६०॥ दारं ।

तो जति सव्वो इत्यादि । तत एवं भजनां प्राप्य जीवस्य नमस्काराऽनम-
स्कारयोर्व्यापित्वाद् व्यभिचारे युज्यते प्रश्नः—किंविशिष्टो जीवो नमस्कारः ? किंविशिष्ट-
श्चानमस्कारः ? इति । अस्याः प्रश्नप्ररूपणायाः प्रतिव्याकरणं चतुर्थप्ररूपणा
भवति—दायना, दर्शना, दापना वा । ‘दय दान-गति-रक्षणेषु’ गत्यर्थत्वात् ज्ञानार्थः
इति ण्यन्तस्य दायना । ‘दृशिर् प्रेक्षणे’ वा, तस्यापि ण्यन्तस्यैव दर्शना प्ररूपणेत्यर्थः,
‘डुदाब् दाने’ वा तस्य [ण्यन्तस्य] दापना बुद्धिदानप्रचोदना—बुद्धिं ददति प्रयो-
जयति या सा दापना ॥३४६०॥

अथ दायणा णमोक्कारपरिणतो जो तओ णमोक्कारो ॥दारं ।

णिज्जवैणाए सो च्चिय जो सो जी[२२७-द्वि०]वो णमोक्कारो ॥३४६१॥
दारं ।

अथ दायणा णमोक्कारपरिणतो इत्यादि । नमस्कारपरिणतो जीवो नम
इत्युच्यते । नमस्कारादनन्यभावपरिणतो जीवः अनन्य इत्युच्यते । अस्या दापनाया
इयं निर्यापणा—निश्चयगमननिष्ठा—एष एव नमःपर्यायपरिणतो जीवो नमः, नम एव
पर्यायोऽपि जीवः[ः], पर्याय-पर्यायिणोरभेदप्रदर्शनं निर्यापणा ॥३४६१॥

दायण-णिज्जवैणाणं को भेतो दायणा तदत्थस्स ।

वक्खाणं णिज्जवणा पच्चब्भासो णिगमणं ति ॥३४६२॥

दायण-णिज्जवैणाणं को भेतो इत्यादि । एकं वस्तु दापना-निर्यापणे, एकार्था-
भिधायित्वात् इन्द्र-शक्रवत् । उच्यते, दापना प्रश्नार्थव्याख्यानम्, निर्यापणा तस्यैव
हेतुपरामर्शात् प्रत्याभ्यासो निगमनं तच्छुद्धयुक्तिः । प्ररूपणेति अवयवसांगत्यख्यापनम् ।
ततश्चैकार्थाभिधायित्वमसिद्धो हेतुरिति—‘नान्यैव(न्ये एव) दापना-निर्यापने’ ॥३४६२॥

सं चायं सोपपत्तिकः प्रत्याभ्यासः—

१ तो हे । २ वणयाए त । ३ यणां त ।

तत्परिणत एव जधा जीवोऽवधितोऽधवा तथा भुज्जो ।

तत्परिणतो स एव हि णिज्जवणाए मतोऽणण्णो ॥३४६३॥

तत्परिणत एव जधा । तथोपपत्त्या तत्परिणतो जीव एव नाजीव इति अनन्य-
त्वप्रदर्शिनं द्रव्य-पर्याययोरिति निर्यापणा पूर्वस्मादर्थप्रदर्शनाद् भिद्यते ॥३४६३॥

अथवा अन्यथा निर्यापना, वस्तूनां चतुर्धा च(प्र)विभागात् । नमोविषयस्य
प्रकृत्यादिचतुष्टयस्य कः कथमिति ? तद्यथा—

पयतीय अगारेण य णोकारोभयणिसेधतो औवि ।

इह चित्तिज्जति भुज्जो को होज्ज तओ णमोकारो ॥३४६४॥

पयतीय अगारेण इत्यादि । प्रकृतिः स्वभावः शुद्धता ना(न)म इति ।
स एव नजा सम्बन्धात् अकारेण सह [अ]नमः । तथा स एव 'नो'शब्दोपपदः देश-सर्व-
प्रतिषेधत्वात् नोनमः । स एव उभयनिषेधसमाश्रयात् नोअनमः । इति चतुष्टयमेतत्,
अन्यस्य पञ्चमस्याभावात् । तत्र यथाक्रमेण निश्चयगमनं निर्यापना ॥३४६४॥

पयइ त्ति णमोकारो जीवो तत्परिणतो स चाभिहितो ।

अणमोकारो परिणतिरहितो तल्लब्धिरहितो वा ॥३४६५॥

पयइ त्ति णमोकारो इत्यादि । प्रकृतिरिति नमः । स च जीवस्तत्परिणत
इति भावितमेव, उपयोगानन्यत्वात् । अनम इति तत्प्रतिषेधात् तत्परिणतिरहितो
जीवः तल्लब्धिरहितो वा ॥३४६५॥

णोपुव्वो तत्परिणतिदेसो देसपडिसेधपक्खम्मि ।

पुणरणमोकारो च्चिय सो सव्वणिसेधपक्खम्मि ॥३४६६॥

णोपुव्वो । 'नो'शब्दः पूर्वमस्योपपदमिति नोपूर्वः—'नोनमः' इति देशनिषेध-
पक्षे तत्परिणतजीवदेशे नोनम उच्यते । स एव सर्वनिषेधपक्षे नोशब्दस्य नजा
तुल्यार्थत्वात् नोनमः अनम एव—तत्परिणामरहितजीव इत्यर्थः ॥३४६६॥

णोअणमोकारो पुण दुणिसेधप्पयतिगमगभावातो ।

होति णमोकारो च्चिय देसणिसेधम्मि तदेसो ॥३४६७॥

नोअणमोकारो पुण । 'नोअनमः' इति 'नो'शब्दो देशनिषेधे सर्वनिषेधे वा
स्यात् । यदि सर्वनिषेधे ततो "द्वौ प्रतिषेधावेकत्र निपतितौ प्रकृतिमाहतुः" []

१ 'वो अवधिभो वा हे । अवधितो—'अवधृतः—हे० पृ० ११५३ गा० २९३३।
२ 'णोर्वा' २।३।८८। इत्यनेन सिद्धहेमव्याकरणसूत्रेण विकल्पेन 'ण'विधानात् निर्यापना ।
३ वादि को हे त । ४ 'णय' को हे त ।

इति नोअनमो—नम एवेत्यर्थः । स च तत्परिणत इत्युक्तम् । देशप्रतिषेधके नोअनमस्कार-
पर्यायलब्धिरहितस्य जीवस्य देशः प्रदेशो वा ॥३४६७॥

अस्मिंश्चतुष्टये किं परमार्थरूपम् ? किमौपचारिकम् ? इति तद्विवेकार्था गाथा—
उच्यारदेसणातो देसपदेसं चि णो णमोकारो ।

णोअणमोकारो वा पयतिणिसे[२२८-प्र०]धा तु सव्भूयं ॥३४६८॥

उच्यारदेसणातो । देश-प्रदेशानां तद्द्रव्यव्यपदेशः औपचारिक इति देश-
प्रतिषेधविषयौ द्वौ भङ्गौ—नोनमस्कारः, नोअनमस्कारो वा—औपचारिकौ । प्रकृति-
निषेधौ तु सदभूतौ—प्रकृतिर्नमस्कार इति, सर्वनिषेधस्तु अनमस्कारः । एतौ भङ्गौ
परमार्थतः सदभूतौ । 'तु'शब्दो विशेषणार्थः एतद् विशेषयति । नोशब्दप्रयोगेऽपि सर्व-
निषेधे परमार्थरूपमेव, नौपचारिकम्—यथा—अनमस्कार इति । “द्वौ प्रतिषेधौ प्रकृतिं
गमयतः []” सनमस्कार इति परमार्थः, नोनमस्कार इति च अनमस्कार इत्यर्थः ।
सोऽपि निषेधत्वात् परमार्थः ॥३४६८॥

अत एव च नयमार्गणायां व्यञ्जननयस्य शब्दात्मकत्वाच्छुद्धस्य एतौ द्वावेव भङ्गौ
प(पा)रमार्थिकौ नौपचारिकौ देशविषयाविति । अशुद्धनयानां च सर्वे भङ्गाश्चत्वारोऽपीति
गाथा—

सव्वो वि णमोकारो अणमोकारो य वंजणयस्स ।

होतुं चतुख्वो वि हुं सेसाणं सव्वमेता वि ॥३४६९॥

॥ परुवणे चि गतं दारं ॥

सव्वो वि णमोकारो इत्यादि । सर्वोऽपि भङ्गराशिश्चतूरूपोऽपि भूत्वा
व्यञ्जननयस्य द्वयोरेवेति पतति प्रकृति-निषेधयोः एतदङ्गत्वादितरयोः । शेषाणामशुद्धानां
सर्वेऽपि भङ्गा इति ॥३४६९॥

अथ वत्थुं तरहंताती पंच भवे[३४५४]इत्यस्य सूत्र[स्य] भाष्यम् —

वत्थुं अरुहा पुज्जा जोग्गा के जे णमोऽभिधानस्स ।

संति गुणरासयो ते पंचारुहतादिजातीया ॥३४७०॥

वत्थुं अरुहा इत्यादि । वस्तु दलिकं योग्यमर्हमिति पर्यायाः । किमस्य नम-
स्कारस्य वस्तु योग्यमर्हं पूज्यदलिकम् ? इति पृष्ठे अर्हदादिजातितः पञ्चप्रकारम् ।
यैर्युगैस्ते योग्यास्तेषां गुणानां ते राशयः समूहाः सन्ति वक्ष्यमाणाः ॥३४७०॥

१°सो को । २°तो जे को । ३°अत्र कोट्याचार्यः “अथ इदानीम् सांन्यासिकम्”
इति निर्दिश्य तदनन्तरम् इमां ३४७०तमां गाथां व्याख्याति । “अथ यदुक्तम्—“वत्थुं” इत्या-
दिर्भाषा [अत्र ३४५४] इति । तदेतत् प्ररूपणायाम् असमर्थितायाम् अन्तरात् प्राग् उपन्यस्तत्वात्
सांन्यासिकं कृतमासीत् । तत्र इदानीं प्ररूपणायाः समर्थितत्वाद् यथावसरायातम् वस्तुद्वारम्”—
हे० वृ० पृ० ११५६ गा० २९४० ।

अथवा—

भेतोवयारतो वा वसन्ति गाणादयो गुणा जत्थ ।

तं वत्थुमसाधारणगुणालयो पंचजातीयं ॥३४७१॥

भेतोवयारतो वा इत्यादि । गुण-गुणिभेदं कृत्वा—परस्परपचारं कृत्वा—
व्युत्पत्तिः कियते—वसन्त्यस्मिन् गुणा इति औणादिकः(के) वसः 'अस्तुन्'प्रत्यये वस्तु,
तच्च अर्हदादि ॥३४७१॥

आदिग्रहणसूचितानि निर्दिश्यते(न्ते)—

ते^१ अरहंता^२ सिद्धा आयरिओज्झायसाधवो^३ जेया ।

जे गुणमयभावातो गुणं^४ व्व पुज्जा गुणत्थीणं ॥३४७२॥

ते अरहंता इत्यादि । एते अर्हत्सिद्धाचार्योपाध्यायसाधवः पूज्याः, ज्ञानादि-
गुणात्मकत्वात्, ज्ञानादिगुणा इव ॥३४७२॥

मोक्खत्थिणो^५ व्वै जं मोक्खहेतवो^६ दंसणात्तिदिदं^७ वै ।

तो तेऽभिवन्दणिज्जा जति व मती^८ हेतवो किध ते ? ॥३४७३॥

मोक्खत्थिणो व्व इत्यादि । मोक्षार्थिनो वा पुरुषस्य तेऽभिवन्दनीयाः, मोक्ष-
हेतुत्वात्, सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र्यवत् ॥३४७३॥

यदि वा आशङ्का—कथमेते मोक्षहेतवः ? इत्यसिद्धत्वं मन्येशाः तत्प्रसाधनार्थ-
मिदम् —

मग्गे^९ अविप्पणासो आयारे विणयता सहायत्तं ।

पंचविधणमोक्कारं^{१०} करेमि एतेहि^{११} हेतुहिं ॥६५९॥३४७४॥ दारगाधा ।

मग्गोवदेसणातो अरहंता^{१२} हेतवो हि मोक्खस्स ।

तब्भावे^{१३} भावातो तदभावेऽभावतो तस्स ॥३४७५॥

मग्गे अविप्पणासो आयारे विणयता सहायत्तं । मोक्षहेतुरर्हन्, मार्गहेतु-
त्वात्, मार्गात्मकत्वात्, दर्शनादित्रयवत् । मार्गहेतुरर्हन्, मार्गोपदेशकत्वात्, तद्भावे
मोक्षसद्भावात्, श्रुतज्ञानवत् । एवंप्रकाराणि यथाक्रमेण पञ्चभिरमीभिर्हेतुभिः पञ्च प्रमा-
णानि—तद्यथा—मोक्षहेतुः सिद्धाः, अविप्रणाशात्मकत्वात्, दर्शनादित्रयवत् । तथा
मोक्षहेतु[राचार्याः, आचा]रात्मकत्वात् आचारप्रख्यापनाद् दर्शनादिवत् । तथा मोक्ष-

१ तं को मूलमुद्रणे पृ० ८२८ । २ 'य सि' हे । ३ व को हे । ४ तिदं-त्रितयम् ।
५ तियं त । ६ च जे को त । ७ 'ग्गे को हे म ।

हेतुरुपाध्यायाः, विनयात्मकत्वात्, विनयमूलत्वात् दर्शनादिवत् । तथा मोक्षहेतुः साधवः, तत्क्रियायां सहायत्वात्, दर्शनादिवत् । सर्वेषु च पञ्चस्वपि साधनेषु धन-सार्थवाहो दृष्टान्तः, निर्वाणपुरगमनार्थोपनयनात् ॥३४७४-७५॥

अथ क्रमेण विचारः क्रियते—

मग्गो च्चिय सिवहेतू जुत्तो तद्धेतवो कथं जुत्ता ? ।

तदधीणत्तणतोऽधव कार[२२८-द्वि०]णकज्जोवयारातो ॥३४७६॥

मग्गो च्चिय इत्यादि । आह—दर्शनादित्रयं दृष्टान्तो मोक्षस्य मार्गः, न मार्गहेतुः, तस्मात् साधनधर्मविकलता दृष्टान्तस्य । यश्च मार्गः स एव शिवहेतु-युक्तो न तद्धेतव इति न मोक्षहेतवोऽर्हदादयः, मार्गहेतुत्वात्, चैत्यायतनकरण-साधुसम्पर्क-पुस्तक-प्रासुकभिक्षादिवत् । उच्यते, तदधीनत्वात् कारणे कार्योपचारात् तदुपकारित्वात् चैत्यायतनकरणाद्यपि मोक्षहेतुरेवेति [न] साध्यधर्मविकलो दृष्टान्तः । धर्मस्वरूपविपरीतसाधनो वा [न] विरुद्धः । मोक्षहेतव एवार्हदादयः, पारम्पर्येणोप-कारित्वात् दर्शन-ज्ञानवत्, मार्गहेतुत्वाद्वा चैत्यायतनादिवत् ॥३४७६॥

आह—

मग्गोवकारिणो जति पुज्जा गिहिणो वि तो तदुवकारी ।

तस्साधनदाणातो सच्चं पुज्जं परंपरता ॥३४७७॥

मग्गोवकारिणो जति इत्यादि । एवं तर्ह्यनैकान्तिकत्वं हेतोः—गृहिणो मोक्ष-हेतवो न भवन्ति, अथ च तत्रापि मार्गोपकारित्वं दृष्टमिति । मार्गोपकारित्वं च गृहिणां तस्साधनप्रदानात् । तथा च सर्वमपि त्रैलोक्यं पारम्पर्येण मोक्षमार्गोप-कारि इति सर्वस्यापि मोक्षहेतुत्वे संसारकारणस्यापीत्यनिष्टापादनम् ॥३४७७॥

अत्रोच्यते—

जं पच्चासण्णतरं कारणमेगंतियं च णाणाति^१ ।

मग्गो तद्दातारो सयं च मग्गो त्ति तौ पुज्जा ॥३४७८॥

जं पच्चासण्णतरं इत्यादि । इह हि कार्य-कारणसम्बन्धे प्रत्यासन्नतरमेव कारणं भवति नातिविप्रकृष्टमिति लोकप्रसिद्धेः प्रत्यासन्नतरत्वादेकान्तिकत्वाच्च ज्ञानादीनि मोक्षमार्गः, तेषां च ज्ञानादीनां दातार उपदेष्टारः स्वयं च, ज्ञानादिवदिति ॥३४७८॥

१ जुत्तो जे । २ ई को हे । ३ त । ४ ते को हे त ।

भत्ताति बज्जतरओ हेतू ण य णियमतो सिवस्सेयै ।

तद्दातारो गिहिणो सयं ण मग्गो त्ति य णं पुज्जा ॥३४७९॥ दारं ।

भत्ताति बज्जतरओ हेतू इत्यादि । भक्त-शयनासनादिः बाह्यतरो हेतुः । न चावश्यमसौ मोक्षस्यैव हेतुः, किं तर्हि ? संसारस्यापि । तस्मात् तस्य भक्तादे-
र्दातारो गृहस्थाः मार्गहेतवो न भवन्ति । न च 'स्वयं मार्गः, विप्रकृष्टकारणत्वात् ,
अनैकान्तिकत्वाच्च, भक्त-वस्त्रादिवत् । ततो न पूज्याः गृहस्थाः, मोक्षमार्ग(र्ग)हेतु-
त्वात् , स्वयं च अमार्गत्वात् अभव्यवत् ॥३४७९॥

अथ द्वितीयो हेतुः 'अविप्रणाशः' इति तत्प्ररूपणा—

मग्गेणाणेण सिवं पत्ता सिद्धा जमप्पणासेण ।

तेण कतत्थत्तणतो ते पुज्जा गुणमया जं च ॥३४८०॥

मग्गेणाणेण सिवं इत्यादि । पूज्याः सिद्धाः, मार्गाऽविप्रणाशख्याप-
कत्वात्, सम्यग्दर्शनवत्, धनसार्थवाहवत् । गुणमयत्वाद्वा दर्शनादिवदिति ॥३४८०॥

गुणपूयामेत्तातो फलं ति तप्पूअणं पवज्जामो ।

जं पुण जिण व्व मग्गोवकारिणो ते तथं कत्तो ॥३४८१॥

गुणपूयामेत्तातो फलं इत्यादि । 'गुणमयत्वात्' इत्यादि युक्तमुच्यते,
गुणपूजातस्तत्फलमिति कृत्वा । मार्गोपकारित्वमविप्रणाशेन ते ख्यापयन्तीति कुत-
स्यमेतत् ? तस्मादसिद्धोऽयं सिद्धेषु धर्मिषु ॥३४८१॥

जति तग्गुणपूयातो फलं पवणं णणूवकारो सो ।

तेहिंतो तदभावे का पूया कै फलं वा से ॥३४८२॥

जति तग्गुणपूयातो इत्यादि । अविप्रणाशेन मार्गोपकारिणः सिद्धाः, तद्गु-
णपूजाफलसम्बन्धित्वात्, अर्हन्त इव तद्गुणपूजातः फलमभ्युपेतं चोदकेनेत्युभयसिद्धो
हेतुः । स एव च गुणपूजाफलसम्बन्धस्तेम्यः सिद्धेभ्यः सिध्यति, 'तदभावे'
सिद्धानामभावे कस्य गुणाः, कस्य वा पूजा, किं वा तस्याः फलम् ? इति सिद्ध-
स्तद्भावोऽभ्युपगन्तव्यः ॥३४८२॥

गंतुरणासातो वा सम्मग्गोऽयं जधिच्छित्तपुरस्स ।

सिद्धो सिद्धेहिंतो तदभावे पच्चयो कत्तो ॥३४८३॥

१ 'ताई' हे त, २ 'ज्जतरो' हे त हे । ३ 'व' को हे । ४ 'ति' णो पुं को हे ।
५ 'स्वर्गमा' इति प्रती । ६ 'मविप्' को हे । ७ 'कि' को हे त । ८ 'जहच्छि' त ।

आयारेत्यादि । आचार्याः गुरवः पूज्याः, आचारदेशकत्वात्, मार्गोपकारित्वात्, अर्हद्वत् । आचारमयत्वाद्वा दर्शनादिवत् । तथा उपाध्यायाः पूज्याः, ग्राहितावनयत्वात्, सूत्रदत्वाच्च । विनयात्मकत्वाद्वा अर्हद्वत् ॥३४८७॥

आयारविणयसाधनसाहज्जं साधवो जतो देन्ति ।

तो पुज्जा तं पंच वि तग्गुणपूयाफलणिमित्तं ॥३४८८॥ दारं ।

आयारेत्यादि । एवं सर्वसाधवः पूज्याः, आचार-विनय-मोक्षसाधनसाहायकदायित्वात्, अर्हदादिवत् । एवमेव सर्वेऽप्यर्हत्-सिद्धाचार्योपाध्यायसाधवः पूज्याः, तद्गुणपूज्याः(जा)फलनिमित्तत्वात्, दर्शनादित्रयवत् ॥३४८८॥

इदानीं भगवतामर्हतां स्थूलपथे भव्यजीवान् मोक्षपुरं प्रापयतां संसाराटवी-निर्गमनदेशकत्वेन सार्थवाहोपमानता, वारिपथे च भव्यजीवान् मोक्षपुरमिष्टपत्तनं प्रापयतां संसारमहासमुद्रोत्तारणसम्यग्दर्शनादिवातप्रधाविताऽनास्रवजीवपोतप्रस्थापक-निर्यामकूपमानता च सुखबोधार्थं प्रदर्शयते—

अडवीय देसियत्तं तथेव णिज्जामया समुदम्भि ।

छक्कायरक्खण्णट्ठा महगोवा तेण वुच्चन्ति ॥६६०॥३४८९॥

जधं णिव्वुत्तिपुरमग्गं पुरा धणो विविधपधियसत्थस्स ।

देसेति वच्चमाणो दव्वातिविधानंसुविसुद्धं ॥३४९०॥

तथ णिव्वुत्तिपुरमग्गो पुरा जिणिन्देहि भवियसत्थस्स ।

उवदिट्ठो सुविसुद्धो णिव्वुत्तिपधदेसया [२२९-द्वि०]तो ते ॥३४९१॥

जध सो देसितणिव्वुत्तिपुरमग्गो तं धणं पधियसत्थो ।

चिरगतमप्पमिणंदति महोवकारि त्ति तथ चेअ ॥३४९२॥

१ ते हे । २ “अथ ‘जध णिव्वुत्तिपुरमग्गं’ इत्यादिका विस्तरार्थप्रतिपादनपराः सप्तदश गाथाः सुगमाः” इति नोदृताः हे प्रतौ । ३ दरिसे को । ४ णि सु को । ५ इतो गाथापद्यात् अत्र निम्नाश्रितस्य गाथाः ‘संसाराडवीए’ इत्यादिगाथातः पूर्वम् उपलभ्यन्ते दी हा म प्रतिष्ठु -

अडवी सपच्चवायं, बोलित्ता देसिओवएसेणं । पावन्ति जह्मिडपुरं, भवाडवी पी तहा जीवा ॥

पावन्ति निव्वुडपुरं, जिणोवइट्ठेण चैव मग्गेणं । अडवीइ देसिअत्तं, एवं नेअं जिणिदाणं ॥

जह तमिह सत्थवाहं, नमइ जणो तं पुरं तु गंतुमणो । परमुवगारित्तणओ निक्खिगत्थं च भत्तीए ॥

अरिडो व नमुव ञारस्स, भावओ खीणराग-मय-मोहो । मुक्खत्थीणं पि जिणो, तहेव जम्हा अओ अरिहा ॥

संसारादवीए मिच्छत्तऽण्णाणमोहितपधाए ।

जेहि कत दे^१सियत्तं ते अरिहंते पणिवतामि ॥३४९३॥

जध चक्खुणा सुदिट्ठो विण्णाणेण य धणेण विण्णातो ।

गमणकिरियाहि पहतो महापघो सो तध इमो वि ॥३४९४॥

सम्मदंसणदिट्ठो णाणेहि य सुट्ठु तेहि विण्णातो^२ ।

चरण-करणेणं पहओ णेव्वाणपघो जिणिन्देहि^३ ॥३४९५॥

णिव्वुतिपुरं समत्थो जह सत्थाहो गतो अविग्गेणं ।

पत्तो परं च मौक्खं तथा जिणिन्दा सपरिवारा ॥३४९६॥

सिद्धिवसंधिं उवगता णेव्वाणसुहं च ते अणुप्पत्ता ।

सासतमव्वाबाहं पत्ता अयरामरं ठाणं ॥३४९७॥

जध चिरगतम्मि वि धणे तक्कतमग्गेण पधियसंघातो ।

टंकुक्खतऽक्खरागममणुसरमाणो पुरं पत्तो ॥३४९८॥

तध चिरगतेसु वि जिणेसु भवियस[२३०-प्र०]त्थोऽधुणा वि मग्गेणं ।

सुतणाणमणुसरंतो सिवपुरमचिरेण पाउणति ॥३४९९॥ दारं ॥

अडवीय देसियत्तं इत्यादि-नव(एकादश) गाथाः-यावत् 'सिवपुरमचिरेण पाउणति'[३४९९] प्रायः स्फुटार्था इति । प्रमाणेनोपसंहारः-मिथ्यात्वाज्ञानमोहितः(त)-पथसंसारादवीकान्तारविनिर्गमकुशलमहादेशि(श)काः भगवन्तोऽर्हन्तः सर्वेणापि निर्वृतिपुरसिद्धिवसतिकङ्क्षिणा भव्यसार्थलोकेनाभिगमनीयाः, पूजनीयाश्च, बहुशः सम्यग्दर्शनचक्षुःसमालोकितविशुद्धबलबुद्धिविज्ञानात्यन्तनिरवद्यसर्वसत्त्वहितचरणग्रहताभयप्रदानपटहावघोषणकृतसमाश्वासनिर्वृतिपुरयायिसत्पथप्रयातृभव्यजीवसार्थवाहत्वात्, स्वयम(स्वयमेव) विहितामलचक्षुःसमालोकितौत्पत्तिक्यादिबुद्धिचतुष्टयविज्ञानमस्य[य]क्रियासमीकृतविषमदुर्गहनपरिकल्पितबहुतृणोदकसुखवासभक्तशयनीयादिसुविहितविधाननिर्वृतिपुरकाङ्क्षिप्रा(प्रापि)ताथनेकपथिकजनानुयाताऽकारणकसलधनसार्थवाहवत् । निर्वृतिपुरं चिरगतेष्वपि जिनसार्थवाहेषु भव्यसार्थोऽधुनाऽपि सुखमेव गच्छति, गमिष्यति च तत्कृतश्रुतज्ञानटङ्कोत्खाताक्षरचिह्नानुसारित्वात्, धनसार्थवाहकृतबहुचिह्नसुखाऽऽवासमार्गानुसारिसमुद्युक्तनिर्वृतिपुरगामिलोकवत् ॥३४८९-३४९९॥

१ तह सं जे । २ देसं को ३ याय को । ४ उवलद्धो दी हा म । ५ णेहि म । ६ ससं को । ७ सो को सु० पृ० ८३२ ।

उदधिम्मि कैलियावातविरहिते गज्जहाणुकूलम्मि ।

जध सुणिउणणिज्जामयपरिग्गहाऽणासवा पोता ॥३५००॥

पावंति पवरपट्टणमचिरेणेवं भवणवे भीमे ।

सुणिउणणिज्जामयपरिग्गहाऽणासवद्वारा ॥३५०१॥

मिच्छत्तकालियावातैरहितसम्मत्तगज्जहपवाते ।

एगसमएण पत्ता सिद्धिवसधिपट्टणं पोता ॥३५०२॥

जध संजत्तियसत्थो पसिद्धणिज्जामयं चिरगतं पि ।

जत्तासिद्धिणिमित्तं पूजयति तथा जिणिन्दा वि ॥३५०३॥

णिज्जामयरतणार्णं अमूढणाणमैतिकणधारार्णं ।

वंदामि विणयपणतो तिविधेण तिदंडविरताणं ॥३५०४॥ दारं ।

उदधिम्मीत्यादिगाथाः पञ्च स्फुटार्थाः । प्रमाणं तु—संसारमहासमुद्रपतितजीव-
पोतस्स(तस)मुत्तारणकुशलमहानिर्यामका भगवन्तोऽर्हन्तः सर्वेणापीष्टप्रवरपट्टनकाङ्क्षिणा
भव्यसांयात्रिकलोकेन समभिगमनीयाः, परिकल्पितयोग्योपकरणकृतानाश्र(स्त्र)वमि-
थ्यात्वकालिकावातचिरसम्यक्त्वगर्जभवातानुकूलाऽमूढज्ञानकर्णधारविज्ञानसमयमात्रसिद्धि-
प्राप्तिकुशलत्वात्, लोकप्रसिद्धमहासमुद्रोत्तरणसमर्थ(र्था)नाश्र(स्त्र)वपोतसमारूढ(ढाऽ)-
मूढमतिकर्णधारकालिकावातविरहितगर्जभानुकूलदिकूप्रधाविताभीष्टपट्टनकाङ्क्षिसांयात्रिका-
नुगतसुनिपुणमहानिर्यामकवत् । एवं महादेशि(श)का महानिर्यामकाश्चेति निरुक्ताः
॥३५००—३५०४॥

अथ महागोपाः कथम्? इति तदुच्यते—

पालन्ति जधा गावो गोवा सौवतभयातिदुग्गेहि ।

पउरतणपाणियाणि य वणाणि पावंति तध चेअ ॥३५०५॥

१ वि कां जे । २ 'ज्ज' जे । ३ 'रव' को । ४ 'वायविरहि' स' को दी हा म ।
५ "सम्यक्त्वमेव गर्जाभः प्रवातो यत्र"—म०वृ०गा० ८१३ पृ० ४९७ प्र० । "एत्थ य अट्ठ
वाया—पाईणवाए, पतीणवा० उदीणवा० दाहिणवा० । जो उत्तरपुरत्थिमेणं सो सुत्तासुतो, दाहिण-
पुव्वेणं तुंगारो, दाहिणावरेणं बीयावो, अवरुत्तरेण गज्जहो ।...अन्ने विदिसासु अट्ठ चेव—
उत्तरपुव्वेणं दोज्जि—उत्तरसुत्तासुतो पुरत्थिमसुत्तासुतो य । इयरीए वि दोज्जि—पुरत्थिमसुत्तासुतो
दाहिणसुत्तासुतो य । तहा दाहिणबीयावो अवरबीयावो य, अवरगज्जहो उत्तरगज्जहो य । एते
सोलस वाया"—कोट्या० वृ० पृ० ८३५ गा० ३५२२ । ६ अत्र स्या गाथायाः अपूर्वम् निम्न-
दर्शिता गाथा दी हा म प्रतिष्ठु उपलभ्यते—पार्विति जहा पारं सम्मं जिज्जामया समुद्दस्स ।
भवजलहिस्स जिणिन्दा, तद्देव जम्हा अबो भरिहा ॥

७ 'मय' म । ८ गोवो गावो को । ९ अहिसावयादुग्गेहि दी हा म को ।

जीवणिकाया गावो [२३०-द्वि०] जं ते पालेन्ति तो महागोवा ।

मरणादिभयाहि जिणा णेव्वाणवणं च पावेन्ति ॥३५०६॥ दारं ।

पालन्ति जघा गावो इत्यादि । जीवणिकाया गावो इत्यादि । 'गम्लं सृष्टं गतौ' इति गन्तारः-अगच्छन्ति(गच्छन्ति इति) कर्त्तरि गमेर्न[गमेडौ]प्रत्ययः इति गावः सूक्ष्म-स्थूलानेकभेदपर्यायाऽपर्यायक-विकलेन्द्रिय-संज्ञयसंज्ञिनः संसाराटवीगताः षड् जीवणिकायाः अत्यन्तदुष्परिपालास्ताः । एवंविधाः गाः पान्तीति गोपाः यथा-ख्यातचारित्रिणः सर्वे, सर्वातिशयसम्पन्नास्तु महागोपाः । तीर्थकराः महागोपाः, सर्वथा सर्वदा सर्वतो मरणादिभयप्रणाशकत्वात्, एकान्तिकात्यन्तिकसुखपरमनिर्वृतिध(व)न प्रापितत्वाच्च, तथाविधलोकप्रसिद्धिपतितमहागोपवत् ॥३५०५-६॥

अथ नमोर्हाः इति निर्वचनम्—

राग-द्वोसकसाए य इंदियाणि य पंच वि ।

परीसहे उवसग्गे णामयंता^१ णमोऽरिहा ॥६६१॥३५०७॥

^२रंजंति तेण तम्मि व रंजणमधवा णिरुवितो रागो ।

णामातिचतुम्भेतो दव्वे कम्मेतरविभिण्णो ॥३५०८॥

राग-द्वोसकसाए इत्यादि । 'रञ्ज रागे' रज्यन्ते तेन तस्मिन् वा कर्णाधिक-रणयोर्धञ्, रञ्जनं वा राग इति भावे घञ् । स च नामादिश्चतुर्भेदः । नाम-स्थापने सर्वत्र तुल्ये इति गम्यमानत्वान्नोक्ते । द्रव्यं द्विविधम्-आगमतः नोआगमतश्च । आग-मतो रागपदार्थज्ञोऽनुपयुक्तः । नोआगमतः-ज्ञशरीर-भव्यशरीर-तद्व्यतिरिक्तो नोआग-मतो द्रव्यराग इति । तत्र सूत्रं निपतितम्-'दव्वे कम्मेतरविभिण्णो' कर्मद्रव्यरागः, इतरो नोर्कर्मद्रव्यरागः ॥३५०७-८॥

तत्र कर्मद्रव्यरागश्चतुर्विधः । कर्मपुद्गला रागवेदनीयविषयाः भावकषायवेदनीयस्य भाव-रागस्य कारणभूतास्तद्यथा—

जोग्गा, बद्धा, बज्झंतगा य, पत्ता उदीरणावलियं ।

अहं कम्मदव्वरागो चतुर्विधा योग्गला होन्ति ॥३५०९॥

जोग्गा, बद्धा, बज्झंतगा य, पत्ता उदीरणावलियं इत्यादि । बन्धपरिणा-माभिमुखा योग्याः, बन्धपरिणामं प्राप्ता बध्यमानकाः, निर्वृत्तबन्धपरिणामाः सत्कर्म-

१ अत्र अस्या गाथाया अनन्तरम् एषा गाथा—

तो उवगारित्ठणभो नमोऽरिहा भविअजीवलोगस्स । सव्वस्सेह जिणिंदा, लोणुत्तमभावभो तह यं ॥ दीं हा म । २ 'यन्तो म । ३ रज्जं को हे ।

तथा स्थिताः बद्धाः, जीवेनात्मसात्कृता उदीरणाकरणेनाऽऽकृष्य उदीरणावल्लिकां प्राप्ता
यावदुदयं न यान्ति तावत् । एते चतुर्विधाः पुद्गलाः कर्मद्रव्यराग इत्युच्यते ॥३५०९॥

णोकम्मदव्वरागो पओगतो सो कुसुंभरागादी ।

वित्तियो य वीससाए णेयो संज्झऽम्भरागाती ॥३५१०॥

णोकम्मदव्वरागो इत्यादि । कर्मद्रव्यव्यतिरिक्तः तदेकदेशो वा नोकर्म-
द्रव्यरागः । स द्वेधा—प्रयोगतः, विस्रसा च—स्वभावत इत्यर्थः । तत्र प्रायोगिकः कुसु-
म्भरागादिः, वैस्रसिकः सन्ध्याभ्ररागादिर्जीवप्रयोगनिरपेक्षः । अथ भावगमः—आग-
मतो नोआगमतश्च । आगमतो रागपदार्थज्ञ उपयुक्तः । नोआगमतो भाव-
रागः ॥३५१०॥

जं रागवेतणिज्जं समुदिण्णं भावतो तओ रागो ।

सो दिट्ठि-विसय-णेहाणुरागरूवो अभिस्संगो ॥३५११॥

जं रागवेतणिज्जं । रागवेदनीयं कर्म उदीर्णं भावरगः—स च त्रिप्रकारः—
दृष्टिरागः, विषयरगः, स्नेहराग इति वा रागः अभिवृद्धः—गार्ह्यम् ॥३५११॥

तत्र यथासंख्येनोदाहरणानि—

कुप्पवयणेसु पढमो वित्तियो सदातिएसु विसएसु ।

विसयादणिमित्तो वि हु सिणेहरागो सुतातीसु ॥३५१२॥ दारं ।

कुप्पवयणेसु पढमो । दृष्टिर्दर्शनम्—मतमिति, तद्विषयः कुप्रवचनदृष्टिरागः ।
शब्दादिविषयेषु गार्ह्यम् । विषयाद्यऽनिमित्तं कारणरहितोऽप्यविनीतेष्वपि पुत्रादिषु रागः
स्नेहरागः । 'रागः' इति निरुक्तम् ॥३५१२॥

अथ 'दोषः' निर्वचनम्—

दुस्संति तेण तम्मि व दूसणमध देसणं व 'देसो त्ति ।

[२३१-प्र०] देसो वं सो चतुद्धा दव्वे कम्मेतरविभिण्णो ॥३५१३॥

दुस्संति तेण इत्यादि । 'दुष वैकृत्ये' दूष्यते तेन तस्मिन् वा दोषः, दूषणं
चे(वे)ति भावसाधनः । 'द्विष अप्रीतौ' वा—द्विष्यते तेन तस्मिन् वा द्वेषः, द्वेषणं वा ।
सोऽयम्—दोषः [द्वेषः] इति वा नामादिश्चतुर्धा । पूर्ववच्च विस्तरः । संक्षेपेण—'दव्वे
कम्मेतरविभिण्णो' ॥३५१३॥

जोग्गा बद्धा बज्झंतया य पत्ता उदीरणावल्लियं ।

अहं कम्मदव्वदोसो इतरो दुह्ववणातीयो ॥३५१४॥

जोग्गा बद्धा इत्यादि । पूर्ववद् भावना ॥३५१४॥

जं दोसवेदणिज्जं समुदिणं एस भावतो दोसो ।

वत्थुविाकतिस्सभावोऽणिच्छित्तमप्पीतिलिङ्गो वा ॥३५१५॥

जं दोसवेदणिज्जं इत्यादि । भावतो दोषः दोषकषायवेदनीयकर्मोदीर्णम् ।
'दुष वैकृत्ये' इति वस्तुविकृतिस्वभावः । द्वेषो वा द्वेषवेदनीयकर्मोदीर्णम्-अनीप्सितम्
अप्रीतिलिङ्गं वा ॥३५१५॥

एतौ राग-द्वेषौ द्वावपि कषायाश्चत्वारो व्यपदिश्यन्ते, तत्र नयमतमन्यद्
अन्यत् ते(इ)ति तत्प्रदर्शनम्—

कोधं माणं चऽप्पीतिजातितो वेति 'संगहो दोसं ।

माया लोभे य सपीतिजातिसामणतो रागं ॥३५१६॥

मायं पि दोसमिच्छति ववहारो जं परोवघाताय ।

णायोवादाणे च्चिय मुच्छा लोभो' चि तो रागं ॥३५१७॥

कोधं माणं चऽप्पीतिजातितो इत्यादि । 'द्विष अप्रीतौ' इति निरुक्तेर्द्वेषः
अप्रीतिरुच्यते । ततः सङ्ग्रहनयः क्रोधं मानं च(चाऽ)प्रीतिजातिसामान्यसङ्ग्रहाद्
'दोषम्' इति ब्रवीति । माया-लोभौ च प्रीतिजातिसामान्याद् 'रागम्' इति । कषाय-
त्रयमुक्त्वा लोभ एवावशिष्यते, तस्य रागसंज्ञा न्यायोपादानद्रव्यमूर्च्छात्मकत्वात् प्रीति-
मध्यप्रक्षेपात् ॥३५१६-१७॥

उज्जुसुतमतं कोधो दोसो सेसाण मयमणेगंतो ।

रागो चि व दोसो चि व परिणामवसेणं तु विसेसो ॥३५१८॥

उज्जुसुतमतं कोधो दोसो । ऋजुसूत्रस्य क्रोध एव केवलो दोषः द्वेषो
वा, अप्रीतिस्वरूपत्वात् । शेषाणां त्रयाणामपि मान-माया-लोभानां प्रीत्यप्रीत्युभयस्व-
रूपत्वात् नैकान्तेन रागत्वम् द्वेषत्वं वा, परिणामवशेन तु तद्विशेष उच्यते ॥३५१८॥

संपतगाहि चि तओ णं योवयोगदुगमेगकालम्मि ।

अप्पीति-पीतिमेत्तोवयोगतो तं तथा दिसति ॥३५१९॥

संपतगाहि चि तओ । साम्प्रतम्-वर्तमानभावम्-तस्य वस्त्विति तस्मिन्ने-
कस्मिन् काले प्रीतिस्वरूपमप्रीतिस्वरूपं वा, उपयोगद्वयस्यैककाले प्रतिषिद्धत्वात् ।

१ वऽपीं को, वाऽपिं हे, वापीं त । २ 'जाई' हे । ३ वे' जे । ४ यथा
अत्र क्रोध-मान-दयः कषायाः नयैर्विचारिताः तथा चूर्णिसहिते कषायपाहुडेऽपि विचारिताः-
द्रष्टव्यम् चूर्णिसहितकषायपाहुडं मुद्रितम् पृ० ३४ चूर्णिसूत्राणि ८८-९१ । ५ लोभो जे ।
६ रागो को हे त । ७ 'ण अवसेओ को हे । ८ न ओ' को हे । न उव' को हे ।

तस्मा एषं (तस्माद् एव) तद्यथापरिणामं मान-माया-लोभानां रागत्व(त्वम्) द्वेषत्वं वा,
नैकरूपत्वमिति ॥३५१९॥

तस्य च परिणामस्य प्रविभाग आख्यायते—

माणो रागो चि मतो साहंकारोवयोगकालम्मि ।

सो चेअ होति दोसो परगुणदेसोवयोगम्मि ॥३५२०॥

माया लोभो^१ चेवं [२३१-द्वि०]परोपघातोवयोगतो दोसो ।

मुच्छोवयोगकाले रागोऽभिस्संगलिंगो चि ॥३५२१॥

माणो रागो चि मतो । यदा मानः साहंकारोपयोगवेलायां प्रयुज्यते आत्मनि
बहुमानप्रीतियोगात् तदा राग इत्युच्यते । यदा पुनः स एव मानः परगुण-
द्वेषे प्रयुज्यते तदा दोषे[द्वेषः] ऋजुसूत्रस्य । एवं माया-लोभावपि परोपघातोपयोग-
वेलायां दोषः [द्वेषः] । मूच्छोपयोगकाले प्रीतिमात्रत्वात् तदा 'रागः' इत्युच्यते, अभि-
ष्वङ्गलिङ्गत्वात् ॥३५२०-२१॥

सद्वातिमतं माणे मायाएँ य सगुणावकाराय ।

उवयोगो लोभो च्चिय जतो स तत्थेव अवरुद्धो ॥३५२२॥

सद्वातिमतं । शब्दादिमतम्—लोभ एव मान-माये स्वगुणोपकारमूर्च्छात्मकत्वात्
प्रीत्यन्तर्गतत्वात्, लोभस्वरूपवत् । ततश्च त्रितयमपि रागः ॥३५२२॥

सेसंसा कोधो वि य परोपघातमइअ चि तो दोसो ।

तल्लक्खणो य लोभो अथ मुच्छा केवलो रागो ॥३५२३॥

सेसंसा कोधो वि य । स्वगुणोपकाराशं(रांशं) मुक्त्वा मान-माययोः शेषांशाः
परोपघातप्रवणाः, कोपश्च सर्वप्रकार एव, त्रयोऽप्येते शब्दादीनां दोषाः, [द्वेषाः], परो-
पघातात्मकत्वात् क्रोधत्वम्, तल्लक्षणश्च लोभोऽपि परोपघातस्वरूपः दोषा[द्वेषा]न्त-
र्गत एव, तत एव हेतोस्तद्वत् । 'अथ मुच्छा केवलो रागो' अथैते सर्वेऽपि क्रोध-
वर्जाः मान-माया-लोभा आत्मत्वेन परिग्रहात् तत्प्रीतिस्वरूपमूर्च्छया परिगृह्यते(न्ते),
ततस्तत्परिणामवशाच्छुद्धनयानां सर्वेऽपि 'रागः' केवलः, यथैव 'द्वेषः' केवल
इति ॥३५२३॥

अथवा—

मुच्छाऽणुरंजणं वा रागो संदूसणं ति तो दोसो ।

सइस्स व भयणेयं इयरे एक्केक्क थित्तपक्खा ॥३५२४॥

१ 'णदो' त हे को । २ 'भा वेवं जे । ३ 'च्छाव' जे । ४ 'ए विय गुं को,
'ए विय गुं हे । ५ 'घाइ' त । ६ 'ठि' को, 'डि' हे ।

मुच्छाऽणुरंजणमित्यादि । अथवा सर्वव्यापिलक्षणं मूर्च्छानुरञ्जनं यत्र स रागः । यत्र परसंदूषणं स दोषद्वेषः] इति शब्दनयस्यैवं भजना । इतरे शब्दनयव्यतिरिक्ताः एकान्तग्राहेण एकैकस्मिन् मितमेव पक्षं प्रतिपद्यन्ते 'रागम् द्वेषं च' । न भजनां प्रतिपद्यते(न्ते) । राग-द्वेषद्वारे व्याख्याते ॥३५२४॥

अथ कषायद्वारविवरणम्—

कम्मं कंसं भवो वा कसमायो सिं जतो कसाया तो ।

कसमाययंति व जतो गमयंति कसं कसाय च्ति ॥३५२५॥

कम्मं कसं भवो वा इत्यादि । कषतीति कषः—कर्माणि भवो वा । कषम् आयो येषां ते कषायाः । कषमाययन्ति चेति—गमनीयंति(गमयन्ति) इत्यर्थः—कर्मोपपदे 'अण्'प्रत्ययस्ततः कषायाः ॥३५२५॥

आयो^१ व उवादाणं तेण कसाया जतो कसस्साऽऽया ।

जीवपरिणामरूपा जेण तु णामातिणियमोऽयं ॥३५२६॥

आयो व उवादाणं । अयनमायः उपादानम्, कषस्य आयाः कषायाः—सरूपैकशेषवद् बहुवचनम्—कषायाः ॥३५२६॥

ते जीवपरिणामा इति नामाद्यष्टधा प्ररूपणम्—

णामं ठवणा दविण् उप्पत्ती पच्चण य आदेसे^२ ।

रस भाव कसाण वि य परूवणा तेसिमा होति ॥३५२७॥

णामं ठवणा दविण् इत्यादि । नाम-स्थापने पूर्ववत् ॥३५२७॥

दुविधो दव्वकसायो कम्मदव्वे य णो य कम्मम्मि ।

कम्मदव्वकसायो चतुर्विधा पोगलाऽणुदिता ॥३५२८॥

[२३२-प्र०]सज्जकसायादीयो णोकम्मदव्वतो कसायोऽयं । दारं ।

खेत्ताति समुप्पत्ती जत्तो पभवो कसायाणं ॥३५२९॥

दुविधो दव्वकसायो । द्रव्यतः कषायः आगमतः नोआगमतश्च । पूर्व-वद्भावेना । उत्पत्तिकषायाः क्षेत्रादिभ्यो येभ्यः प्रभवन्ति कषायाः तत् कषायनिमित्तम् ॥३५२८-२९॥

१ कस को हे । "स्वम् उपगतं स्वावलम्बनं च कषति इति कषायः इति व्युत्पत्तेः कर्तृसाधनः कषायः" । कसायपाहुडे जयधवलाटीकायाम् पृ० ३१९ । २ आउ हे । ३ अत्र चूर्णिसहितकसायपाहुडगतं "कसाओ ताव णिक्खिवियव्वो—णामकसाओ, ठवणकसाओ, दव्वकसाओ, पच्चवकसाओ" इत्यादि सूत्रं तुलनीयम्—सुद्धिते चूर्णिसहितकसायपाहुडे पृ० २० सू० ३९ । ४ सो त ।

होति कसायाणं बन्धकारणं जं स पच्चयकसायो ।

सदातियो त्ति केई^१ ण समुप्पत्तीयं भिण्णो सो ॥३५३०॥ दारं ।

होति कसायाणमित्यादि । कषायाणां कर्मरूपाणां बन्धकारं(रणं) यत् आशयविशेषः । अन्ये “शब्दादिविषयान् पञ्च प्रत्ययान्” [] इति मन्यन्ते, तन्न, समु-
त्पत्तिकषायग्रहणेन ग्रहणात् । तस्माद्यथोक्तमेव बन्धकारणं प्रत्ययकषाय इति ॥३५३०॥

आदेसतो कसायो कइतवकतभिउडिंभंगुराकारो ।

केई^२ चित्ताइगतो ठवणाणत्थंतरो^३ सो यं ॥३५३१॥ दारं ।

आदेसतो कसायो । आदिश्यत इत्यादेशः, आदिशनं वा आदेशः—आज्ञा, तथा आज्ञया विनापि कषायेण तदाकारप्रदर्शनम्—कैतवकृतभ्रकुटिभङ्गुराकारः । “वृत्तादिप्रयोगेषु केषुचिदेव भ्रकुटिभङ्गुराकारं चित्रस्थमादेशकषायः” [] इति ब्रुवते, तन्न, स्थापनाकषायानर्थान्तरत्वात् ॥३५३१॥

रसतो रसो कसायो । दारं । कसायकम्मोदयो य भावम्मि ।

सो क्रोधाति चतुद्धा णामादि चतुव्विधेक्केक्को ॥३५३२॥

रसतो रसो इत्यादि । रसतः कषायो रसकषायः—हरीतक्यादीनां रसः । भावतः कषायो भावेन वा कषायो भावकषायः—जीवपरिणामत्वात्—क्रोधादिश्चतु-
र्विधः । तत्रैकैको न्यासतो नाम-स्थापना-द्रव्य-भावैः क्रोधादिः प्ररूपणीयः ॥३५३२॥

अथास्यामष्टविधायां कषायप्ररूपणायां नयमतारि(नि)—

भावं सदातिणया अट्ठविधममुद्धणेगमातीया ।

णाऽऽदेसुप्पत्तीओ सेसा जं पच्चयविकप्पा ॥३५३३॥

भावं सदातिणया इत्यादि । शब्दादयः शुद्धनयाः परमार्थप्राहित्वाद् भावकषायमेवैकं मन्यन्ते, शेषान् सप्त—औपचारिकत्वात्—नेच्छन्ति । अशुद्धनयास्तु नैगम-
सङ्ग्रह-व्यवहाराः निश्चय-व्यवहारद्वयाङ्गीकरणादष्टविधमपीच्छन्ति । शेषा ऋजुसूत्र-
शुद्धनैगमादयश्च आदेशोत्पत्तिवर्जम्, यस्मादेतद् द्वयं प्रत्ययविकल्पावेव । ततः
प्रत्ययकषायमव्ये प्रक्षेपः ॥३५३३॥

१ केई को हे त । २ 'ए को, ए हे, इ त । ३ 'डी' हे । ४ केयि जे । ५ चिन्ता जे । ६ 'तरं जे । ७ 'डयं को हे । ८ “आज्ञा कषायो नटादिः । केचन तु चित्रकर्म आदिशन्ति”—कोटया वृ० पृ० ८४१ । अत्र हे० गा० २९८४ वृत्तिरपि तुलनीया पृ० ११६९ । ९ आएसुं हे ।

अथ नाम-स्थापना-द्रव्य-भावक्रोधचतुष्टयप्ररूपणा । तत्र नाम-स्थापने सर्वत्र तुल्ये इति न निर्दिष्टे । द्रव्यक्रोधप्ररूपणा—

दुविधो^१ दव्वक्खेवो कम्मद्ववे य णो य कम्मम्मि ।
कम्मद्वक्खो^२ तज्जोग्गा पोमालाऽणुदिता ॥३५३४॥
णोकम्मदव्वकोधो^३ णेयो चम्ममार-णील्लिकोधादी ।
जं कोधवेतणिज्जं समुदिणं भावकोधो सो ॥३५३५॥

दुविधो दव्वक्खेवो इत्यादि । गाथाद्वयं प्रायशो भावितार्थमनन्तरमेव । प्राकृत-शब्दसामान्यापेक्षात्[तः] चर्मकारश्च[रच]र्मकोथः, रजकनीलीकोव(थ)श्च क्रोधः इत्येवं गृह्यते, अन्यथा क्रोध-कोथयोरर्थान्तरत्वात् कोथस्याग्रहणमेवेति । अथवा क्रोध-कर्मद्रव्याणां तद्भावानुदयानुबो[याद्यो]ग्यानामेव ये केचिदुपग्रहकारिणः पुद्गलाः ते नो-कर्मद्रव्यक्रोधग्रहणेन गृह्यन्ते इति । शेषं स्फुटार्थम् ॥३५३४-३५॥

माणादयो वि एवं णामादिचतुर्विधा जधाजोगं ।
णेया पिधप्पिधा वा सव्वेऽणंताणुबन्धादी ॥३५३६॥

माणादयो वि एवं । मान-माया-लोभा अपि नामादिचातुर्विध्येन नेयाः । अथवा अन्यथा क्रोधादीनां प्रत्येकं चातुर्विध्यम् अनन्तानुबन्ध्यादि, प्रसिद्धत्वात् सिद्धान्ते । आदिग्रहणसूचनं स्वरूपकथनं तत्सदृशोपमानैः फलावस्थानतः फलप्रत्या-पनाच्च गाथात्रयेण ॥३५३६॥

जल[२३२-द्वि०]-रेणु-भूमि-पव्वतरायीसरिसो चतुर्विधो कोधो ।
तिणिसलता-कट्टऽट्टिय-सेलत्थंभोवमो माणो ॥३५३७॥
मायाऽवलेहिं-गोमुत्ति-मेड्ढसिं-घणवंसिमूलसमा ।
लोभो हलिह-खंजण-कदम-किमिरागसामाणो ॥३५३८॥
पक्ख-चतुर्मास-वच्छर-जावज्जीवाणुगामिणो कमसो ।
देव-णर-तिरिय-णारगगतिसाधणहेतवो णेया ॥३५३९॥ दारं ।

जल-रेणु-भूमि-पव्वतरायी० इत्यादि । गाथापर्यन्ते राशिजीव[राजी]शब्दः प्रत्येकमभिसम्बध्यते । अनन्तानुबन्ध्यादिभिश्चातुर्विध्यमुद्दिश्य स्वरूपकथनमुत्क्रमेण मोक्षपथप्रत्यासत्तेः मङ्गलार्थं शुभभावदेवगतिप्रापकसंज्वलनकषायप्ररूपणमादौ कृतम्—

१ 'विहो व दव्वकोहो कं' हे । २ 'व्वे को' को हे त । ३ 'णील' जे ।
४ 'म्म को' हे त । ५ 'हं' जे । ६ 'मेड' को, 'मेड' हे । 'मिड' त । ७ 'संग' जे ।
८ 'म्मास' हे ।

जलराजीसदृशः पक्षमात्रस्थायी संज्वलनक्रोधः देवगतिसाधनफलः । रेणुराजीसदृशः चतुर्मासकालस्थापनायां प्रत्याख्यानावरणक्रोधो मनुष्यगतिसाधनः । भूमिराजीसदृशः संवच्छ[त्स]रकालस्थायी अप्रत्याख्यानावरणक्रोधः तिर्यग्गतिसाधनः । पर्वतराजीसदृशः यावज्जीवकालानुबन्धी अनन्तानुबन्धिक्रोधः नरकगतिसाधन इति । एवं सर्वेऽपि मानादयः तैः स्वरूपमानैः पक्षादिना कालेन देवगत्यादिसाधनेन च योज्याः । कषायद्वारं गतम् ॥३५३७-३९॥

अथेन्द्रियप्ररूपणा—

इंदो जीवो सव्वोवलद्धिभोगपरमेस्सरत्तणतो ।

सोचादिभेतमिन्द्रियमिह तल्लिगादिभावातो ॥३५४०॥

इंदो जीवो इत्यादि । 'इदि परमैश्वर्य[र्ये]' इन्दनादिन्द्रः—सर्वोपलब्धिभोगपरमैश्वर्यसम्बन्धात्—जीवः तस्य लिङ्गम् तेन दृष्टं चेत्यादि—“इन्द्रियमिन्द्रलिङ्गम्” [५।२।९३। पा०] इत्यादिना सूत्रेण निपातकात्(तनात्) । तच्च श्रोत्रादि पञ्चभेदम् ॥३५४०॥

तं णामाति चतुद्धा दव्वं णिव्वत्ति ओव्वैकरणं च ।

आगारो णिव्वत्ती चित्ता बज्झा इमा अन्तो ॥३५४१॥

तं णामाति चतुद्धा । तत् श्रोत्रादि इन्द्रियं सामान्यसंज्ञातः विशेषसंज्ञातश्च नामादिना न्यासेन चतुर्धा निष्क[क्षि]प्यते—नामेन्द्रियम् स्थापनेन्द्रियम् द्रव्येन्द्रियम् भावेन्द्रियं चेति । तत्र नोभागतो द्रव्येन्द्रियम्—निर्वृत्तिः उपकरणं च । तद्बाह्याभ्यन्तराकारनिर्वर्तनं निर्वृत्तिः, बाह्याकारनिर्वृत्तिश्चित्रा जातिविशेषापेक्षा नानेत्यर्थः—यथा—मनुष्यस्य श्रोत्रं भ्रूसमं नेत्रयोरुभयपार्श्वतः, अश्वस्य मस्तके नेत्रयोरुपरिष्ठात् तीक्ष्णाग्रम् इत्यादि—जातिभेदाद् बहुविधाकारा । बाह्यनिर्वृत्तिरेव चक्षुरादीनां विषयेति[यः इति] ॥३५४१॥

अभ्यन्तरनिर्वृत्तिस्तु सर्वेषां समा—जीवानाम्—सा(ताः) चेमाः—

पुप्फं कलंबुकाए धणमसुरादिमुत्तचन्दायी ।

होति खुरूप्पो णाणाऽऽकिती य सोतिन्द्रियादीणं ॥३५४२॥

१ “इन्द्रियम् इन्द्रलिङ्गम् इन्द्रदृष्टम् इन्द्रसृष्टम् इन्द्रजुष्टम् इन्द्रदत्तम् इति वा” इति संपूर्णं सूत्रम् ।
२ °व्वत्ति हे त । ३ उव° हे । ४ व हे । ५ °व्वत्ति हे । °व्वत्ती त । ६ फलं°
जे हे । ७ °चन्दो य को हे त । ८ खुर° को हे त ।

पुष्पं कलम्बुका इत्यादि । सर्वं श्रोत्रं कलम्बुकापुष्पाकारम्, सर्वं चक्षुः धान्य-
मसूराकारम्, सर्वं घ्राणेन्द्रियं प्रति[भति]मुक्तकपुष्पचन्द्रकाकारम्, सर्वं रसेन्द्रियं क्षु-
[र]प्राकृतिः, स्पर्शनेन्द्रियं तु बाह्यनिर्वृत्या[त्य]नुकारि विचित्रम् । एतदुभयं निर्वृत्तीन्द्रियम्
उपकरणद्रव्येन्द्रियम् ॥३५४२॥

विसयग्राहणसमर्थं उवकरणं इन्द्रियं तं पि ।

जं णेह तदुवघाते णेण्हति णिब्बत्तिभावे वि ॥३५४३॥

विसयग्राहणसमर्थं इत्यादि । स्वविषयग्राहणशक्तियुक्तं खड्गस्येव धारा
छेदनसमर्था तत् शक्तिरूपमिन्द्रियान्त[यमान्त]रम् । निर्वृत्तौ सत्यामपि शक्त्युपघाते
विषयं न गृह्णातीति । एतद् द्रव्येन्द्रियं द्विविधमपि निर्वृत्युपकरणविषयमुक्तम् ॥३५४३॥

अथ भावेन्द्रियम्—

लद्धुवयोगा भाविन्द्रियं तु लद्धि ति जो खयोवसमो ।

होति[२३३-प्र०]तदावरणाणं तल्लाभे चैव सेसं पि ॥३५४४॥

लद्धुवयोगा भाविन्द्रियं तु । तत्र प्रतिस्वमिन्द्रियस्य आवरणक्षयोपशमो
लब्धिरुच्यते । 'तल्लाभे' च स्वावरणक्षयोपशमलाभे शेषं निर्वृत्युपकरणजातं लभ्यते,
न लब्धिविरहितं तद् भवतीति ॥३५४४॥

उपयोगस्तु—

जो सविसयवावारो सो उवयोगो स चेगकालम्मि ।

एक्केण चैयं तम्हा उवयोगेगिन्दिओ सव्वो ॥३५४५॥

जो सविसयवावारो इत्यादि । यः स्वविषयस्य व्यापारः प्रणिधानवीर्यं स
उपयोगः तद् भावेन्द्रियम् । स चैकेन्द्रियेण एकस्मिन् काले एक एवोपयोग इति
निश्चयनयं प्राप्य उपयोगैकेन्द्रियः सर्व एव जीवः ॥३५४५॥

एगिन्दियातिभेदा पडुच्च सेसिन्दियाइं जीवाणं ।

अथवा पडुच्च लद्धिन्द्रियं पि पंचिन्दिया सव्वे ॥३५४६॥

एगिन्दियातिभेदा इत्यादि । ये पुनरेकेन्द्रियादिभेदाः जीवानाम्—
एकेन्द्रियः द्वीन्द्रियः त्रीन्द्रियश्चतुरिन्द्रियः पञ्चेन्द्रिय इति च, ते भेदाः शेषेन्द्रियाणि
अस्तीत्यु-उपयोगादन्यानि शेषेन्द्रियाणि । निर्वृत्युपकरणलब्धीन्द्रियाणि- तानि-यस्य

यावन्ति तावद्विष्यपदेश इति । अथवा लब्धीन्द्रियं प्रतीत्य सर्वेऽपि जीवाः पञ्चेन्द्रियाः ।
यदा यत्र वा जीवे एव ता लब्धयो भविष्यन्ति, नाजीवे ॥३५४६॥

तथा चोपपत्तिः—

जं किर बउलादीणं दीसति सेसिन्दियोवलंभो वि ।
तेणत्थि तदावरणक्खयोवसमसंभवो तेसिं ॥३५४७॥

जं किर बउलादीणं इत्यादि । बकुलादीनां वृक्षाणां बाह्यनिर्वृत्यभावेऽपि
रसादीन्द्रियार्थोपलब्धिर्दृष्टेति तदावरणक्षयोपशमलब्धिरनुमीयते ॥३५४७॥

ततश्च—

पंचिंदियो व्वं बउलो णरो व्व सव्वविसयोवलंभातो ।
तथ वि ण भण्णइ पंचिंदियो त्ति बज्झिन्दियाभावे^१ ॥३५४८॥
सुत्तो वि कुंभणिव्वत्तिसत्तिजुत्तो त्ति जहं स घडगारो ।
लद्धिन्दिएण पंचिंदियो तथा बज्झरहितो वि ॥३५४९॥

पंचिंदियो व्व इत्यादि । ‘पञ्चेन्द्रियो बकुलः’ इति प्राप्नोति व्यपदेशः, पञ्चेन्द्रियार्थोपलब्धिमत्त्वात् मनुष्यवत् । एवमार्हतस्यागमविरोधः, एकेन्द्रियाम्युपगमात् । अपक्षधर्मत्वं च पञ्चेन्द्रियार्थोपलब्धेरभावात् । ननु च सन्तुपुरालङ्कारयुवतिगणद्वेषसीधु-सेचनात् पुष्पवृद्धिः किंकृता ? एषोऽभिप्रायः स्यात्—नूपुरशब्दश्रवणात्, सालङ्कार-युवतिदर्शनात्, तद्धस्त-पादादिसंस्पर्शनात्, गणद्वेषसीधुरसाऽऽस्वादनात्, तद्गन्धाऽऽ-ग्राणाच्च पञ्चेन्द्रियार्थोपलब्धिमत्त्वं दृष्टमिति कथमपक्षधर्म उच्यते लब्धीन्द्रिये सत्यपि पञ्चेन्द्रियत्वोपपत्तौ ? भवान्तरे वा बाह्येन्द्रियाभावे निर्वृत्यभावे व्यवहारनयस्य पञ्चेन्द्रियत्वाभावः बाह्यविषयाग्रहणं च । अथैवं मन्येथाः—गृहीता एव ते तेन बकुलेन विषयाः उपलब्धि[ब्ध]तत्प्रीतिलिङ्गपुष्पप्रदानवत्त्वात् मनुष्यवत् । उच्यते, सन्दिग्धासिद्धोऽयम्—बाह्येन्द्रियाभावे किं तेनोपलब्धाः उत नोपलब्धा इति ? पुष्प-प्रदानं तु—तद्द्रव्यावयवस्पर्शविनीता[त]दौढतत्वात्—स्पर्शेन्द्रियविषयमेव पानीयसेचना-दिवत् । तस्माल्लब्धीन्द्रियं प्राप्यैव बकुलः पञ्चेन्द्रियः तच्छक्तियुक्तत्वात् कुम्भनि-र्वृत्तिशक्तियुक्तसुप्तकुम्भकारवत् । तच्चोक्तम् ‘लब्धीन्द्रियं प्राप्य सर्वे जीवाः पञ्चेन्द्रियाः’ इति सिद्धसाधनम् । बाह्येन्द्रियाभिव्यक्तिं प्रति एकेन्द्रिय एव बकुलः, उपयोगं प्राप्य पञ्चेन्द्रियाः अयेकेन्द्रियाः किमुत शेषाः ? इति ॥३५४८—४९॥

१ उवलं त । २ वि को । ३ वा हे । ४ व्वं त । ५ वत्तिं जे । ५ हे व्वं त ।

ननु च लाभक्रमः—पूर्वं कर्मक्षयोपशमाल्लब्धीन्द्रियम्, ततो निर्वृत्युपकरणे, तत उपयोग इति किमर्थं क्रमभेदः ? उच्यते, द्रव्येन्द्रियग्रहणसामान्यात् क्रमभेदः । तत इयं गाथा—

लाभक्रमो तु लब्धी णिव्वत्तुवकरणतो वओगो य ।

द्विन्द्रिय-भाविन्द्रियसामण्णातो क्रमो^१ भिण्णो ॥३५५०॥ दारं ।

लाभक्रमो तु इत्यादि । गतार्था । इन्द्रियद्वारम् ॥३५५०॥

अथ परीषद्द्वारम्—

परिसोढव्वा जतिणा मग्गाऽविच्चुति-विणिज्जराहेतुं^२ ।

जैत्तो परीसहा ते खुधादयो होन्ति बावीसं ॥३५५१॥ दारं ।

परिसोढव्वा जतिणा इत्यादि । “मार्गाऽच्यवन-निर्जरार्थं परिषोढव्याः परीषहाः” [तत्त्वार्थसू० ९, ८] इति सूत्रेणैव निर्वचनं कृतम् । यत एवं तस्मात् ते परीषहाः । ते च द्वाविंशतिः परिसंख्यातः एवम्—क्षुत्-पिपासा-शीतोष्ण-दंशमशक-नाग्न्याऽरति-स्त्रीचर्या-निषद्या-शय्याऽऽक्रोश-वध याचनाऽलाम-रोग-तृणस्पर्श-मल-सत्कारपुरस्कार-प्रज्ञा-ऽज्ञानाऽदर्शनानि विस्तरशोऽनुगन्तव्याः ॥३५५१॥

अथ उपसर्गद्वारम्—

उवसज्जण[२३३-द्वि०]मुवसग्गो तेण तओ व उवसिज्जते जम्हा ।

सो दिव्व-मणुअ-तेरिच्छियाऽऽतसं^३चेतणाभेतो ॥३५५२॥

उवसज्जणमुवसग्गो इत्यादि । सामीप्येन सर्जनमुपसर्गः, उपसृज्यतेऽनेनेति वा उपसर्गः करणसाधनः, उपसृज्यतेऽसाविति कर्मसाधन उपसर्गः । स च प्रत्यय-भेदाच्चतुर्विधः—दिव्य-मानुष-ति[तै]र्यग्योनाऽऽत्मसंवेदनाभेदात् ॥३५५२॥

तत्र दिव्या इमैः कारणैः—

हास-प्पतोस-वीमंसतो विमातार्थं वा भवे^४ दिव्वो ।

एवं चिय माणुस्सो कुसीलपडिसेवण चउत्थो^५ ॥३५५३॥

तिरियो भय-प्पदोसाऽऽहाराऽवच्चादिरक्खणत्थं वा ।

घट्टेण-थंभण-पवडण-लेसणतो वै^६ऽऽदसंचेतो ॥३५५४॥

हास-प्पतोस-वीमंसतो विमातायेत्यादि । दिवि भवो दिव्यः ‘द्यौः’ इत्युपलक्षणया देव्योनिकृतः सर्व एव । तत्र व्यन्तराः कीडाप्रधानाः हासादुपसर्गं कुर्युः, केचिदव-

१ ‘मे हे । २ ‘ण उव’ हे । ३ क्रमो को हे त । ४ ‘हेऊ हे त । ५ जुत्ता को हे । ६ प्रतौ ‘लाभ-वधरोग’ इति । ७ प्रतौ ‘ज्ञानदर्शना’ इति । अस्य ‘अज्ञानपरीषह’ इत्यपि संज्ञा । ८ ‘सउव’ हे त । ९ ‘संवे’ को हे । १० ‘ए को, ए हे, इ त । ११ ‘वो हे । १२ ‘त्थे हे । १३ ‘इत्थं’ हे त । १४ वाऽऽत्मसंवेदो को । १५ अतः परं ‘रागेऽरहदत्तादी’ [भा० ३५५५] इति आरभ्य ‘आतोदाहरणा’ इति भा० ३५६० पर्यन्ताः षड् गाथा न सन्ति तद्दे ।

ज्ञातः प्रद्वेषात्, पूर्वभवानुबन्धक्रोधाद्वा, क्वचिद् मीमांसन्तः—‘किमयं तपश्चरणाच्चा-
ल्यितुं शक्यः ? इति, अथवा विमात्रया—विविधा मात्रा विमात्रा हासादीनि बहूनि
कारणानि, विशिष्टा वा मात्रा विशिष्टं प्रयोजनं तेन ‘अस्मत्स्थानं विशिष्टतपस्विना-
ऽविष्टीयते’ इति निदानकरणार्थम् । विगता वा मात्रा—विनैव प्रयोजनेन—अप्रत्ययका-
रणमेव । एवं मानुष्यकोऽप्युपसर्गः । ‘यस्तु चतुर्थः आत्मसञ्चेतना शरणार्थं वा स्थान-
परिग्रहरक्षणार्थं वा, अथवात्र सञ्चेतनाकृतः घट्टन-स्तम्भन प्रपतन-लेशनादिना
॥३५५३-५४॥

तत्रोदाहरणानि आवश्यकचूर्ण्यदिव्याख्यानिकप्रतिबद्धानि—

रागेऽरहदत्तादी, णावियणन्दातयो य दोसम्मि ।

कोधम्मि परसुरामादयो, सुभूमादयो माणे ॥३५५५॥

मायाए सुआदीया, लोभम्मि य लुद्धणंद्वणियादी ।

सोतम्मि पुप्फसालादि, लोयणे वणिमुत्तादीया ॥३५५६॥

गंधप्पियादि घाणे, तथ सोतासादयो य रसणम्मि ।

फासिन्दियम्मि तव्विसयगिद्धरागादयो णेया ॥३५५७॥

णेया परीसहजए सुरिन्दत्तादयो जधोवणया ।

दिव्वम्मि वन्तरीसंगमे य जतिलोभणातीया ॥३५५८॥

गणिया सोमिल धम्मोवदेसणे सालु जोसितादीया ।

[२३४-प्र०]तिरियम्मि साण-कोसिय-सीहाऽचिरसूतियंगवाती ॥३५५९॥

कर्णुअ-कुदणाभिपदणादिगत्तसंलेसणातओ णेया ।

आतोदाहरणा वात-पित्त-कफ-सण्णिवाता वा ॥३५६०॥

रागेऽरहदत्तादीत्यादिगाथाप्रपञ्चः ॥३५५५-६०॥

णामयन्ता णमोऽरिहा [३५०७] इत्यस्य व्याख्यानम्—

१ अत्र आशयस्पष्टीकरणाय कोट्या० वृ०पृ० ८४६ तथा हे०वृ० पृ० ११७५ द्रष्टव्यम् ।
२ सुभोम्मा को । ३ द्वाणियओ को । ४ घाणेंदियंमि गंधप्पिओ य रसणंमि रायसोदासो
को । ५ तिगावा को । ६ गुगपडणपवडणया घट्टणय सले को । ७ अहवा संवेदणि
वात को सु०पृ० ८४४ ।

पञ्भीकरणं गामणमधवा णासंणमतो जधाजो गं ।

जेयं रागादीणं तण्णामातो णमोहंता ॥३५६१॥

पञ्भीकरणं गामणमित्यादि । 'नमो अरहंता णं' इत्यादिप्राकृतशब्दश्रवणा-
दनेकं शब्दान्तरं श्रुतिसामान्याद् अक्षरैकदेशसाधर्म्याद्वा बहु प(प्र)प्लवते । तन्निरुक्त-
विधानान्याचष्टे—निरुक्तं व्याख्यानाङ्गमिति—तत्र नमः प्रह्वीकरणः रागाद्यर्थानां प्रह्वी-
करणान्नामनात् । “अनेकार्था धातवः” [] इति वा रागादिनाशनं कृतमेवेति यथा-
योगं नमोऽर्हास्ते भगवन्तः । अथवा ‘अरीणां हन्तारः’ इति निरुक्तिः ॥३५६१॥

के पुनस्ते रिपवः ? इति चेत् अत इयं गाथा—

इन्दिय-विसय-कसाए परीसहे वेतणा उवस्सगे ।

एते अरिणो हंता अरिहन्ता तेण उच्चन्ति ॥३५६२॥

इन्दिय० इत्यादि । गतार्था ॥३५६२॥

अथवा ‘नमोऽर्हाः’ इत्यत्र इन्द्रियादीनां नामितत्वान्नाशितत्वाद्वा पुनरुक्त-
मस्त्वम्, अतोऽन्येऽरयो व्याख्यायते(न्ते) । ते च अष्टौ ज्ञानावरणादिसंज्ञाः—सामा-
न्यसंज्ञया तु अष्टविधं कर्मेति संगृहीतम्—

अट्टविधं पि य कम्मं अरिभूतं होति सच्चजीवाणं ।

तं कम्ममरिं हंता अरिहंता तेण उच्चन्ति ॥३५६३॥

अट्टविधं पि य इत्यादि । एवं च ‘अरिहन्तारः’ इति गतार्था ॥३५६३॥

अथवा ‘अर्हं पूजायाम्’ अर्हन्तीति—पचाद्यच् कर्तरि-अर्हाः, तेषां वन्दनाद्य-
र्थार्हाणां नमस्कार इति—देवाऽसुर-मनुष्येभ्यः पूजामर्हन्ति प्राप्नुवन्ति तद्योग्यत्वात् ।
‘नमो रहंताणं’ इति अकारो नैवादौ । किं तर्हि ? रजो हन्तारः—रजः कर्म
अष्टविधम्—तेभ्यो वा रजोहन्तृभ्यो नम इति । तत इदं गाथाद्वयम्—

अरिहन्ति वन्दण-णमंसणाणि अरहन्ति पूय-सक्कारं ।

सिद्धिगमणं च अरहा अरहन्ता तेण वुच्चन्ति ॥३५६४॥

देवासुरमणुआणं अरहा पूया सुरुत्तमां जम्हा ।

अरिणी रयं च हन्ता अरिहंता तेण वुच्चन्ति ॥३५६५॥

अरिहन्ति वन्दण० । देवासुर० इत्यादि । भावितार्था एवमियम् ॥३५६४-६५॥

१ पहवीकं हे त । १ °मणं को । ३ °गं को । ४ °मोऽरिहया को, °मोऽ-
रहा हे, °मो अरहा त । ५ अतः परम् ३५६२ गाथताः ३५६५गाथापर्यन्ताश्चतस्रो
गाथाः त तथा हे प्रतौ नोपलभ्यन्ते परन्तु तासां स्थाने त प्रतौ ‘इन्दिय’ इत्यादिका-
श्चतस्रो गाथाः इत्येवम् अक्षराणि दृश्यन्ते । ६ °णाओ म । ७ वुच्चं को दी हा
म । ८ अरं को । ९ °णुएसु दी हा म । १० °माणं च ज्ञे त । ११ °णो हंता
रयं हन्ता ज्ञे को दी हा ।

अरहन्तणमोक्कारो जीवं मोएति भवसहस्साओ ।
भावेण कीरमाणो हो[२३४-द्वि०]ति पुणो बोधिलाभाए ॥३५६६॥

अरहन्तणमोक्कारो इत्यादि । ॥३५६६॥

स चायं चतुर्विधो नामादिरस्यां गाथायामुपात्त इति द्वितीयगाथया व्याख्यायते—

अरहन्ताऽऽगारवती ठवणा, णामं मतं णमोक्कारो ।
भावेणं ति य भावो दव्वं पुण कीरमाणो ति ॥३५६७॥

इय णामातिचतुर्विधवज्जम्भन्तरविधानकरणातो ।
सो मोएति भवातो होति पुणो बोधिबीयं च ॥३५६८॥

अरहन्ताऽऽगारवती ठवणा इत्यादि । ‘अर्हन्तानाम्[र्हताम्] नमस्कारः’ इति पदद्वयम् । तत्रार्हच्छब्देन बुद्धिस्था ति[इति] स्थापना । नमस्कारः—नमस्कारशब्द एव नामनमस्कारः । ‘भावेन’ इति उपयोगात्मको भावनमस्कारः । ‘क्रियमाणः’ इति शब्दात्मकत्वाद् द्रव्यनमस्कारः । इय णामातिचतुर्विधेत्यादि । एवं बाह्याभ्यन्तरमेदस्य चतुर्विधस्य—नमस्का(क)रणम्—प्रयोगः मोचयति भवसहस्रेभ्यः । ‘सहस्र’शब्दो यद्यपि दशशतसंख्यायां वर्तते तथाऽऽयर्थादनन्तसंख्यायामवगन्तव्यः—अनन्तभवना(भवा)द् मोक्षं प्रापयतीत्युक्तं भवति । यस्य वा कदाचित् तद्वत् मोक्षप्राप्तिर्न भवेत् तं प्रत्युच्यते—भवति पुनर्बोधिलाभाय—तस्याऽऽयनन्तरभवे पुनर्बोधिबीजमसौ भवति ॥३५६७—६८॥

अरहंतणमोक्कारो धण्णाण भवक्खयं केरेन्ताणं ।
हितयं अणुंमुयंतो विसोत्तियावारयो होति ॥६६२॥३५६९॥

धण्णा णाणातिधणा परित्तसंसारिणो पतणुकम्मा ।
भवजीवितं पुण भवो तस्सेह खयं करेन्ताणं ॥३५७०॥

इहं विस्सोतो गमणं चित्तस्स विसोत्तिया अवज्झाणं ।
अरहन्तणमोक्कारो हितयगतो तं णिवारेति ॥३५७१॥

अरहंतणमोक्कार० इत्यादि । ‘धन्याः’ ज्ञान-दर्शन-चारित्र्यधनाः, ‘परित्त-
(परिमित)संसारिणः’ ‘प्रतनुकर्माणः’ तद्वज्जिवितम्—‘भवः’ ‘तस्य’ क्षयः भवक्षयः तं

१ कुणं दी हा । २ णुमुं हे, । ३ इय त ।

‘कुर्वताम्’ ‘हृदयम्’ अमुञ्चन् विस्त्रोतोगमनं निवारयति—विस्त्रोतोगमनमव[प]ध्यानम् ।
विस्त्रोतसिका—विशेषेण वा स्त्रोतस्य भावेन्द्रियाख्यस्य गमनम् अन्यत्राव(प)ध्याने प्रवृत्तिः
विस्त्रोति(तसि)का नां(तां) निवारयति—धर्मध्यानैकलम्बनतां करोत्यर्थः ॥३५६९—७१॥

अरहंतणमोक्कारो एवं खलु वणिणतो महत्थो त्ति ।

जो मरणम्मि उवग्गे अभिक्खणं कीरती बहुसो ॥६६३॥३५७२॥

अरहंतणमोक्कारो एवं खलु वणिणतो इत्यादि । महान् अर्थो यस्य
स ‘महार्थः’ अल्पाक्षरोऽपि द्वादशाङ्गार्थसङ्ग्राहित्वाद् महार्थः महार्धमूल्यमहार्थरत्न-
वत् ॥३५७२॥

ज्वलनादिभयेषु त्वरिततरं तस्य परिग्रहात् अथवा ‘महत्थं’ इति—प्राकृतशब्द-
समानश्रुतेः—महाखम् अखमायुधम् तदमोघं स्वकार्यनिर्वृत्यवश्यंभावात् महाखमुच्यते,
तत्र युधि अतिभये क्लिपपतिते प्रयुज्यते न सर्वकाढम्, अत एव तस्य देवतापरिग्रहाख-
त्वम् । अतोऽसौ ज्वलनादिमहायुद्धभयातिरिक्ते मरणकाले महार्थत्वाद् महाखत्वाद्वा
परिगृह्यते । अत इदं गाथाद्वयम्—

जलणादिभए सेसं मोत्तुं उदगरयणं महामोल्लं ।

जुधि वातिभए वेप्पति अमोहमैत्थं जध तघेह ॥३५७३॥

मोत्तुं पि बारसंगं स एव मरणम्मि कीर[२३५-प्र०]ते जम्हा ।

अरहन्तणमोक्कारो तम्हा सो बारसंगत्थो ॥३५७४॥

जलणादिभए । मोत्तुं पि बारसंगं इत्यादि । भावितार्था ॥३५७३—७४॥

कथं च द्वादशाङ्गो(ङ्गार्थो) नमस्कार इति ? तदुच्यते—

सब्बं पि बारसंगं परिणामविमुद्धिहेतुमेत्तायं ।

तक्कारणभावांतो किध ण तदत्थो णमोक्कारो ? ॥३५७५॥

सब्बं पि बारसंगं । समस्तद्वादशाङ्गप्ररूपितार्थाभिधायी नमस्कारः, परिणाम-
विमुद्धिहेतुत्वात्, समस्तद्वादशाङ्गवत् ॥३५७५॥

ण हु तम्मि देसकाले सक्को^१ बारसविधो सुतक्खंधो ।

सब्बो अणुचित्तुं घन्तं पि समत्थचित्तेणं ॥३५७६॥

एक्कम्मि वि जम्मि पते संवेगं कुणति वीयरगमते ।

तं तस्स होति णाणं जेण विरागत्तणमुवेति ॥३५७७॥

१ वातिमरे जे । वाऽभिभवे मलय० वृ० सुदित पृ० ५११ प्र० । २ ‘सत्थं’ को । ३ ‘ग’
मरणमिभए सु को को हे त । ४ ‘क्का’ त । ५ य विविं त । ६ घन्तम्—अतिघनेन ।

एकस्मि वि जस्मि पते संवेगं कुणति वीतरागमते ।

सो तेण मोहजालं छिन्दति अज्झप्पजोगेण ॥३५७८॥

ण हु तस्मि देसकाले इत्यादि । एकस्मि वि जस्मि पते । तथा पुनरपि एकस्मि वि जस्मीत्यादि । जो मरणस्मि उवग्गे । [गा० ३५७२] एषा-मक्षराणां व्याख्या—मरणसर्मापमुपैग्रहं मरणम् । व्यवहारनयमतौ अतस्मिन् काले मरणशब्दः । निश्चयनयमतं तु—

“समये समये प्रियते मरणेनाऽऽवीचिकेन कर्मवशात् ।

कर्मणः आयुष्कस्य हि जी[वि]तमिति वेदनं प्रोक्तम्” [] ॥३५७६-७७-७८॥

ववहारातो मरणे तं पतमेगं मतं णमोक्कारो ।

अण्णं पि णिच्छयातो तं चेव य बारसंगत्थो ॥३५७९॥

ववहारातो मरणे इत्यादि । तस्माद् व्यवहारनयमतात्मके मरणे पदसमुदा-योऽपि नमस्कारः पदमेवेत्युपचर्यते । तदेकं नमस्कारः अन्यदपि च पदं तस्मिन् काले वैराग्यज्ञानार्थम्, तदेव पदं नमस्कारपदमेव, द्वादशाङ्गार्थत्वात् ॥३५७९॥

जं सोऽतिणिज्जरत्थो पिण्डयत्थो वैन्नित्तो महत्थो त्ति ।

कीरति णिरंतरमभिवखणं तु बहुंसो बहू वारे ॥३५८०॥

जं सोऽतिणिज्जरत्थो । यस्माच्चासौ निर्जरार्थः पिण्डकार्थो वा तस्माद् महार्थः । ‘क्रियते’ इति वर्तमानकालव्यापारवन्निरन्तरं सततम् अभीक्षणं बहुशः अभ्या-वृत्त्येत्यर्थः ॥३५८०॥

अरहन्तणमोक्कारो सव्वपावपणासणो ।

मंगलाणं च सव्वेसिं पढमं होति मङ्गलं ॥६६४॥३५८१॥

पंसेति, पिबंति व हितं, पाति भवे वा [२३५-द्वि०]जियं जतो पावं ।

तं सव्वमट्ठसामण्णजातिभेतं पणासेति ॥३५८२॥

णामादिमंगलाणं पढमं ति पधाणमधव पंचण्हं ।

पढमं पधाणतरयं च मंगलं पुव्वभणितत्थं ॥३५८३॥

॥ इति अर्हन्तमस्कारः समाप्तः ॥

१ “उपाधे” कोट्या० वृ० मु० पृ० ८४९ ग० ३५९२ । हे० वृ० मु० पृ० ११७८ गा० ३०१५ । २ पिण्डत्थो को हे । ३ वत्तिं जे । ४ वारा को, वारो त । ५ पुं दी हा म । ६ हवइ को दी हा म । ७ वं को हे । ८ तं हे त । ९ अत्र गाथासमाप्तौ ‘इत्येतां नमस्कारनिर्युक्तिं पुरुषः अन्तकाले नित्यम् अनुपालयति तस्य अचिरात् कालात् मोक्षावाप्तिर्भविष्यति इति’ जे ।

अरहन्तणमोक्कारो सव्वपाव० । पंसेति, पिवति व इत्यादि । पंसयतीति निपातनात् पापम् । पिबति वा हितमिति पापम्-औणादिकः 'प'प्रत्ययः । पाति रक्षति जीवं भवस्थमिति पापम्, तत् सर्वमष्टप्रकारमपि पापजातिसामान्यापेक्षा(क्षणा)त् । तत् प्रणाशयतीति सर्वपापप्रणाशनः । णामादि० मंगलाणं च । नामादीनि बहूनि मङ्गलानि, तेषां सर्वेषां प्रथममिति प्रधानार्थकारित्वात् । अथवा पञ्चामृनि भावमङ्गलानि अर्हदादीनि, तेषां प्रथममाद्यम्-इत्यर्थः-प्रधानतरं वा प्रथममिति ॥३५८१-८३॥
उक्तार्थं मङ्गलद्वारम् ।

अथ सिद्धनमस्कारस्वरूपम्—

सिद्धो जो णिप्फणो जेण गुणेण स य चोदसविकम्पो ।

णेयो णामातीओ ओदणसिद्धादिओ दब्बे ॥३५८४॥

सिद्धो जो णिप्फणो । 'विधु संराधौ' 'राध साध संसिद्धौ' 'विधू शास्त्रे माङ्गल्ये च' । सिध्यति स्म सिद्धः-यो येन गुणेन निष्पन्नः परिनिष्ठितः न पुनः साधनीयः सिद्धौदनवत्-चतुर्दशविकल्पः । 'सिद्ध'शब्दसामान्यापेक्षात्(तः) सर्वेषां ग्रहणम्, समानशब्दाभिधेयत्वात् 'गो'शब्दाक्षिप्तगवादिपदार्थवत् । तेषां च व्यवच्छेद(दः) अर्थ-प्रकरणादिभिरिति चतुर्दशापि वर्ण्यन्ते । स च नामादिकः प्रोक्तश्चतुर्विधः । नाम-स्थापने पूर्ववत् । द्रव्यसिद्धः 'निष्पन्न ओदनः' सिद्ध उच्यते । भावसिद्धः-कर्मक्षयसिद्धः-पर्यन्ते वक्ष्यते ॥३५८४॥

'कम्मं सिप्पे य विज्जाय मन्ते जोगे य आगमे ।

अत्थजत्ताअभिप्पाए तवे कम्मक्खए ति य ॥६६५॥३५८५॥ दारगाथा ।

कम्मं जमणायरियोवदेसजं सिप्पमण्णधाभिहितं ।

किसि-वाणिज्जादीयं घड-लोभारादिभेतं च ॥३५८६॥

कम्मं सिप्पे य इत्यादि । कम्मं जमणायरियोवदेसजं । अनाचार्योपदेशजातं सातिशयमनन्यसाधारणं कर्म उच्यते । यत् पुनराचार्योपदेशाद् ग्रन्थनिबन्धाद्वोपजायते सातिशयं कर्मापि तच्छिल्पमुच्यते । भारवहन-कृषि-वाणिज्यादि कर्म । घटकार-रथकारादिभेदजं शिल्पम् ॥३५८५-८६॥

जो सव्वकम्मकुसलो जो जत्थ य सुपरिणिद्धितो होति ।

सज्जगिरिसिद्धो इव स कम्मसिद्धो त्ति विण्णेयो ॥३५८७॥ दारं ।

१ त नास्ति २ वि को । ३ अत्र ३५८६ गाथातः ३६२७ गाथापर्यन्ता द्वाचत्वारिंशद् गाथा हे तथा त प्रत्योर्नोपलभ्यन्ते, तस्य स्थाने हे त प्रतो च "कम्मं" गा० ३५८६ तः अत्रम् "व किलम्मइ जो तवसा" [३६२७] गाथापर्यन्ता एकचत्वारिंशद् गाथाः इति निर्दिष्टः । ४ "ओहरा" को दी द्वा म ।

जो सव्वकम्मकुसलो । सर्वकर्मकुशलः एककर्मा चात्यन्तप्रकर्षप्राप्तः कर्म-
सिद्धः, स्व(सु)परिनिष्ठितकर्मत्वात् सज्ज(ह्य)गिरिसिद्धकादिवत् ॥३५८७॥

जो सव्वसिप्पकुसलो जो जत्थ व सुपरिणिट्ठितो होति ।

कोकासवइइई विव सातिसओ सिप्पसिद्धो सो [२३६-प्र०] ॥३५८८॥

। दारं ।

जो सव्वसिप्पकुसलो । सर्वशिल्पकुशलः एकशिल्पो(ल्पे) वा परिनिष्ठां गतः
शिल्पसिद्धः, प्रकर्षगतशिल्पत्वात्, कोक्कासवइइइक्किवत् ॥३५८८॥

विद्या—मन्त्रसिद्धयोर्भेदप्रदर्शनार्थं गाथा—

इत्थी विज्जाऽभिहिता, पुरिसो मन्तो चि तव्विसेसोऽयं ।

विज्जा ससाधणा वा, साधणरहितो य मन्तो चि ॥३५८९॥

इत्थी विज्जाऽभिहिता । ‘विट्(दल्ल) लामे’ ‘विद सत्तायाम्’ वा । तस्य
‘विद्या’—इति भवति—ज्ञानम् । ‘मन्त्रि गुप्तभाषणे’ तस्य ‘मन्त्रः’ इति । रहस्यम् उभयत्रा-
पीति । यस्मिन् मन्त्रदेवता स्त्री सा विद्या अम्बकूष्माण्मा[ष्माण्ड्या]दिः । यत्र
देवता पुरुषः स मन्त्रः—यथा—विद्याराजो हरिणेगैमेपिः, सर्वेणे(सर्वे च) यक्षय(यक्षा)
इत्यादि । अथवा यावान् मन्त्रः सकल्पसाधनः सा विद्या । यस्तु पठितः सिद्धः
साधनरहितः सौपरमन्त्रवता(शाबरमन्त्रवत्) स मन्त्र इति ॥३५८९॥

विज्जाण चक्कवट्ठी विज्जासिद्धो स जस्स वेगा वि ।

सिज्जेज्ज महाविज्जा विज्जासिद्धोऽज्जखुडो व्व ॥३५९०॥ दारं ।

विज्जाण चक्कवट्ठी इत्यादि । विद्यानां सर्वासामधिपतिश्चक्रवर्ती, एका
वा महती विद्या सिद्धा—यथा अम्बकूष्माण्डी महारोहिणी महापुरुषदत्ता महा-
प्रज्ञप्तिर्वा—[यस्य]स विद्यासिद्धः, सातिशयत्वात्, खपुटक्षमाश्रमणादिवत् ॥३५९०॥

साधीणसव्वमंतो बहुमंतो वा पधाणमन्तो वा ।

णेयो स मन्तसिद्धो खम्भागरिसो व्व सातिसयो ॥३५९१॥ दारं ।

साधीणसव्वमंतो । ‘सा(स्वा)धीनसर्वमन्त्रः’ ‘बहुमन्त्र(न्त्रः)’ ‘प्रधानैकमन्त्रो वा’

‘मन्त्रसिद्धः’, आश्चर्यप्रसिद्धकर्मत्वात्, स्वामिदासादिवत् ॥३५९१॥

१ सद्यगिरिसिद्धकथानकम् श्रीमलयगिरिवृत्तौ पृ० ५१२ द्रष्टव्यम् । २ साह० । ३ एषा
कोक्कासवर्धकिकथा वसुदेवहिण्ड्याम् । पृ० ६२—६३ द्रष्टव्या । ४ “यथा विद्याराजो हरिणे-
गमेपिःइत्यादि”—हारि० वृ० ४११ प्र० । ५ “शाबरादिमन्त्रवत्”—हारि० वृ० पृ० ५११ प्र० ।
६ थंभा० दी म । ७ अत्र मूलगाथायाम्—“खम्भागरिसो व्व” इति निर्दिष्टम् । एतस्य पदस्य व्याख्या-
नम् “खम्भाकर्षवत्” इत्येवं हारि० मलय० वृत्तयोः पृ० ५१२ प्र० तथा पृ० ५१४ द्वि० ।

सव्वे वि दव्वजोगा परमच्छेरयफलाऽधवेगो वि ।

जस्सेह होज्ज सिद्धो स जोगसिद्धो जघा समिओ ॥३५९२॥ दारं ।

आगमसिद्धो सव्वंगपारयो गोतमो व्व गुणरासी ।

पउरत्थो अत्थपरो व मम्मणो वेऽत्थसिद्धो तु ॥३५९३॥ दारं ।

सव्वे वि दव्वजोगा । विदिताऽलङ्घितसर्वयोगः आश्चर्यफलैकयोगो वा स योगसिद्धः, प्रदर्शिताश्चर्यफलत्वात्, शैमिकवत् । आगमसिद्धो अधिगतद्वादशाङ्गः आगमसिद्धः, प्रवचनपारगत्वात्, गौतमस्वामिवत् । प्रभूतार्थश्चार्थसिद्धः, अर्थ-परत्वात्, मम्मणवत् ॥३५९२-९३॥

जो णिच्चसिद्धजत्तो लद्धवरो जो व तुंडियाति व्व ।

सो णिर जत्तासिद्धोऽभिप्पाओ बुद्धिपज्जाओ ॥३५९४॥

विपुला विमला सुहुमा जस्स मती जो चतुव्विधाए वा ।

बुद्धीए संपण्णो स बुद्धिसिद्धो इमा सा य ॥३५९५॥

जो णिच्चसिद्धजत्तो । विपुला विमला । यस्य नित्यमेव स्थलपथ-वारि-पथेषु सिद्धा यात्रा स यात्रासिद्धः, सर्वदाऽस्त्ववलितयात्रत्वात्, तुण्डिकवत् । अभिप्रायो बुद्धिः अध्यवसाय इति पर्यायाः । सा च बुद्धिः विपुला विस्तारवती एकपदेन अनेकपदानुसारिणी, विमला संशयः(य)-विपर्ययो(या)ऽनध्यवसायविरहिता, 'सूक्ष्मा' अत्यन्तदुरवबोधः(घ)-सूक्ष्म-व्यवहितार्थपरिच्छेदसमर्थो(श्री) । यस्यैवंविधा बुद्धिः स बुद्धिसिद्धः—अभिप्रायसिद्ध उच्यते । अथवा चतुर्विधया बुद्ध्या संपन्नः अभिप्रायसिद्धः ॥३५९४-९५॥

सा चतुर्विधा बुद्धिरिमा(यम्)—

उप्पत्तिया वेणइया कैम्मया पारिणामिया ।

बुद्धी चउव्विधा वुत्ता पंचमा [२३६-द्वि०]णोवल्लभती" ॥३५९६॥

उप्पत्तिया वेणइया कम्मया पारिणामिया इत्यादि ॥३५९६॥

अस्या व्याख्या—

१ व्व को । २ 'समित' इति हारि० वृ० पृ० ४१२ तथा मलय० वृ० पृ० ५१५ प्र० । ३ '°स्मि° दी म । ४ परि० म । ५ औत्पत्तिकीप्रसूतिचतसृणां बुद्धीनां तन्नामग्राहं विशदीकरणाय अत्र ३५९६ गाथातः ३६२६पर्यन्ता या गाथा निर्दिष्टाः तासु वा गाथा लदाहरणदर्शिकाः लक्षणसूचिकाश्च ताः सर्वा नन्दिदसूत्रमूले पृ० १४४-१६५ (गा० ६२-७४) पर्यन्तं दृश्यन्ते किन्तु तासु लक्षणसूचिकाः कतिपया गाथा अल्पपाठान्तरसहिता विद्यन्ते ।

उत्पत्तीए च्चिय जा ण सत्थकम्माणुमाणतादीहि ।

उत्पज्जति ण चिरेण य ण वाहतफला य जा किंतु ॥३५९७॥

उत्पत्तीए च्चिय । उत्पत्तिरेव यस्याः कारणं नान्यत् शोस्त्र-कर्माऽभ्यासाऽनु-
ग्रा(मा)नादिकम् । यद्यपि क्षयोपशमादुपजायते अन्तरङ्गनिमित्तात् , तत् सर्वबुद्धि-
साधारणमिति न विवक्ष्यते, अन्यद् बाह्यं कारणमुत्पत्तौ नापेक्ष्यते । उत्पत्तिरेव प्रयो-
जनं यस्याः सा औत्पत्तिकी विवक्षितार्थकृता(त्य), नन्तरमेव समुपजायते न परिमलेन ।
उत्पन्ना चाभिप्रेतार्थनिष्पादनसमर्था अव्याहतफलेति ॥३५९७॥

नैतावदेव लक्षणम् किन्तु अन्यदपि लक्षणं सूत्रोक्तमस्ति—

पुव्वं अदिट्ठंअमुतावेतिततक्खणविमुद्धगहितत्था ।

अव्वाहता फलव्वेती बुद्धी उत्पत्तिया णाम ॥६६६॥३५९८॥

पुव्वं अदिट्ठममुतं अपरिण्णातं खणम्मि तत्थेव ।

ईसि व्व तं मुहुत्तं गहितत्था अवगतत्थ ति ॥३५९९॥

पुव्वं अदिट्ठं इत्यादि । पुव्वं अदिट्ठममुतं इत्यादि । बुद्धच्युत्पादात् पूर्वं
स्वयमदृष्टम्, अन्यतो वा न श्रुतम्, अवेदितं मनसाऽपि पूर्वमनालोचितम् किन्तु
तस्मिन्नेव क्षणे विशुद्धो यथावस्थितगृहीतोऽवधारितोऽर्थो यथा सा अगृहीताऽश्रुताऽवे-
दिततत्क्षणगृहीतार्था अथवा आवेदितमीषत् परिज्ञातं किञ्चिदुद्वह्यतम् अदृष्टाऽ-
श्रुताऽऽवेदितं तत्क्षणमेव सर्वथा विशुद्धमर्थं गृह्णाति या सा गृहीतार्था अवगतार्थेत्यर्थः ।
॥३५९८-९९॥

अव्वाहता फलेति व्याख्यायते—

फलमेगंतियमव्वाहतं ण वा दूसितं जमणेण ।

इध-परलोगगतं वा जीसे अव्वाहतफला सा ॥३६००॥

फलमेगंतियमित्यादि । अवश्यंतया निष्पन्नमैकान्तिकं फलं यस्याः—न चान्येन
फलान्तरेण दूष्यते—इहलोक-परलोकयोः शुद्धफला वा अव्याहतफला औत्पत्तिकी
बुद्धिः ॥३६००॥

तस्या विषयप्रदर्शनार्थमुदाहरणानि—

- १ “न शास्त्रव्यापारात् न कर्माभ्यासात् न अनुमानादिभिः”—कोटया वृ०मु०पृ० ८५४ ।
२ परिमलो विमर्दनम्—विचारणा—चर्चादिकरणम् इति आशयः । ३ “द्व-मस्सुयमवे” को
दी हा म । ४ “लजोगिणि(णी) दी हा” लजोगा म । ५ संसयरहिय विमुद्धा गं को ।
६ इदम् ‘अगृहीत’पदम् ‘अदृष्ट’पदार्थबोधकं ज्ञेयम्

भरध सिल मेण्ड कुक्कुड तिल वालुअ हत्थि अगड वणसंडे ।
 पेरमण्ण पत्त णेण्डियं खाडहिला पंच पितरो य ॥३६०१॥
 भरध सिल पणित रुक्खे खुड्डगं पड सरड काक उच्चारे ।
 गय घंयण गोल खंभे खुड्डग मग्गित्थि पत्ति पुत्ते ॥३६०२॥
 मधुसित्थ मुदियंके^१ य णाणए भिक्खु चेडयणिधाने ।
 सिकखा य अत्थसत्थे इच्छायं महं सतसहस्से ॥३६०३॥ दारं ।

भरध सिल पणित इत्यादि । तथा भरह सिल मेण्ड कुक्कुड इत्यादि ।
 आर्वश्यकचूर्ण्यमितान्युदाहरणानि विस्तरेण ज्ञातव्यानि ॥३६०१-४॥

अथ वैनयिकी बुद्धिव्याख्यायते-विनय(यः) प्रयोजनमस्या विनयप्रधाना वा
 वैनयिकी । स विनयः—

विणयो गुरुयणसेवा सत्थं व गुरुवदेसियं तत्तो ।
 जा तदणुसारतो वा संजा[२३७-प्र०]यति चिंतयंतस्स ॥३६०४॥

विणयो गुरुयणसेवा इत्यादि । गुरुश्रूषा विनयः, गुरुपदिष्टशार्ङ्गं वा
 विनयः, या तदनुसारा चिन्तयतः उपजायते सा वैनयिकी ॥३६०४॥

तस्याः लक्षणसूत्रम्—

भरणित्थरणसमत्था तिवग्गमुत्तत्थगहितपेयाला ।
 उभयोलोगफलवती विणयसमुत्था हवति बुद्धी ॥६६७॥३६०५॥
 कज्जं भरो त्ति गुरुअं णित्थरणं जं तदंतगमणं तु ।
 धम्मातयो तिवग्गो अधवा लोगादयो तिण्णि ॥३६०६॥

१ पायस अतिया पत्ते खा^० को दो हा म । २ अयं शब्दः छगलियालिंडीरूपमर्थं सूचयति । हरिभद्रवृत्तौ पृ० ४१७ प्र० 'लेंडियाओ' पदं न्यस्तम्, मलयगिरिवृत्तौ च 'छगलिया-लिंडीतो' पदं दर्शितम् । छगलियालिंडी नाम छागिकाया उच्चारः भाषायाम् 'लिंडी' इति पदेन प्रसिद्धः । अत्र मूलगाथायाम् कचित् पाठान्तररूपं 'णेण्डिय' इति पदं तत् ण-ल्योरमेदात् 'णेण्डिय'-लिंडी-अर्थस्य सूचकम् । ३ खेड्डुअ जे त । ४ 'खुड्डगं नाम अङ्गुलीयकरत्नम् मलय० वृ० मु० पृ० ५१९ प्र० । ५ घयणो नाम विविधरूपकरणशीलो भाण्डः । ६ इयम् अनन्तरमेव ३६०१ अङ्कान्विता निर्दिष्टा गाथा लिखितपुस्तके ३६०२ गाथाया अनन्तरं लिपिकारेण असाव-धानतया द्विलिखिता परन्तु वृत्तिकारोऽपि नैनां द्विः निर्दिशति तथा हरिभद्रवृ० मलयगिरि वृ० अपि नैषा द्विर्निर्दिष्टा अतः निष्प्रयोजनत्वाद् अत्र अस्माभिरपि न स्वीकृता । ७ 'के पणए भिक्खु च चे' म । ८ आवश्यकचूर्ण्यं मुद्रितानि (पृ० ५४४-५५२) उदाहरणानि द्रष्टव्यानि ।

तस्सागममुत्तथोबलद्धिसारं ति गहितपेयाला ।

इहपरलोगगतोभयफलभावातो फलवति च्ति ॥३६०७॥

भरणित्थरणसमत्था इत्यादि । कज्जं भरो च्ति गुरुअं इत्यादि । तस्सा-
गम० इत्यादि । भर इति गुरुकार्यं दुर्णिर्वहत्वाद् भर इव भरः, तन्निस्तरण-
समर्था—तस्य कार्यस्यान्तमयत्नेन गच्छतीति । त्रयो वर्गास्त्रिवर्गमिति, त्रिवर्गं लोक-
रूढाः—धर्मार्थकामाः, तदर्जनपरोपायनिबन्धनं सूत्रम्, तस्य व्याख्यानमर्थः, 'पेयालं'
प्रमाणं सारः । ससू(त्रः) अर्थो गृहीतो यया सा त्रिवर्गसूत्रार्थगृहीतपेयाला । अथवा त्रिवर्गः
अधस्तिर्यगूर्ध्वलोकाः, तत्प्ररूपकं आगमः सूत्रम्, तस्यार्थः, तयोर्गृहीतः [सारो यया
सा गृहीत]सारा । उभयलोकफलवती—विशुद्धगतिप्रापणात् फलवती ॥३६०५-७॥

तस्या उदाहरणानि पूर्ववत्—

णिमित्त अत्थसत्थे य लेहे गणिते य कूव अस्से य ।

गद्दभ लक्खण गंठी अगते गणिया य रहिए य ॥३६०८॥

सीता साडी दीहं च तणं अवसव्वगं च कौचस्स ।

णिव्वोतए य गोणे घोडयपडणं च रुक्खाओ ॥३६०९॥ दारं ।

णिमित्त अत्थसत्थे य । सीता साडीत्यादि ॥३६०८-९॥

अथ कर्मजा बुद्धिराख्यायते—

जो णिच्चं वावारो तं कम्मं होइ सिप्पमितरं वा ।

जा तदणुसारतो होति जा य कालेण बहु[२३७-द्वि०]एणे ॥३६१०॥

जो णिच्चं वावारो इत्यादि । नित्यव्यापारः कर्म, कादाचित्(त्कं) कर्म
शिल्पम् । या कर्म कुर्वतः—तदनुसारादतिशयबुद्धिस्तद्विषयोपजायते—कर्माभ्यासात्
बहुना कालेन सा कर्मजा ॥३६१०॥

तस्या लक्षणसूत्रम् —

उवयोगदिट्ठसारा कम्मपसंगपरिघोलणविसंला ।

साधुकारफलवती कम्मसमुत्था इवति बुद्धी ॥६६८॥३६११॥

उवयोगोऽभिणिवेसो मणसो सारो य कम्मसम्भावो ।

कम्मे णिच्चवभासो कम्मपसंगो च्ति सत्ती वा ॥३६१२॥

१ आवश्यकचूर्ण्यं सुत्रितानि (पृ० ५५३-५५६) उदाहरणानि द्रष्टव्यानि । २ °याला
जे त । ३ हि तप्पभवो ॥ को वृ०मु०पृ० ८५३ गा० ३६३२ ।

उपयोगदिद्वसारा इत्यादि । उपयोगोऽभिनिवेशो । उपयोजनमुपयोगः—
कर्मणि तस्मिन् मनसोऽभिनिवेशः, सारस्तस्य कर्मणः सद्भावः परमार्थः, उपयोगेन
दृष्टः सारो यया सा उपयोगदृष्टसारा-अभिनिवेशोपलब्धकर्मसद्भावा । प्रसङ्गोऽ-
भ्यासः तच्छक्तिर्वा ॥३६११-१२॥

परिघोलणं विचारो विष्णासो वा तधेण्णधा बहुधा ।

साधु कतं सुदटु त्ति य साधुक्कारो पसंस त्ति ॥३६१३॥

परिघोलणं विचारो इत्यादि । परिघोलनं विचारः तस्य विन्यासो वा ।
बहुधा तेन परिघोलनेन विशाला विस्तीर्णा, साधु कृतं 'सुष्ठु कृतम्' इति वा प्रशंसा
साधुकारः, तेन फलवती कर्मजा बुद्धिः ॥३६१३॥

अथवा उपयोगदिद्वसार त्ति अन्यथा व्याख्यायते—

चित्तोपयोगदाणा हि दिद्वसार त्ति दिद्वपरमत्था ।

कम्मप्पसंगपरिघोलणेहि विउला विसाल त्ति ॥३६१४॥

चित्तोपयोगदाणा हीत्यादि । अथवा उपयोगो ज्ञानमेव चित्तस्स(स्य) चावहि-
तत्वम्—कर्मणि प्रणिधानमित्यर्थः । तत्कर्मणि चित्तप्रणिधाना । दृष्टः सारः सपरमार्थो
यया सा उपयोगदृष्टसारा । प्रसङ्ग-परिघोलने व्याख्यातार्थे । विपुला विशाला—
अनेकार्थविषया ॥३६१४॥

साधु त्ति बहुजणातो णियतं च फलं त्ति तप्फलवती सा ।

तेण व सेसं पि फलं तीसे तप्फलवती तो सा ॥३६१५॥

साधु त्ति बहुजणातो इत्यादि । 'साधु साधु' इति बहुजनप्रशस्ता ।
भूम-निन्दा-प्रशंसासु मत्वर्थीय इति बहुना प्रशस्तेन च फलेन च युक्ता इति फलवती ।
साधुकारेण ता(वा)शेषफलं यस्याः सा फलवती ॥३६१५॥

तस्या उदाहरणानि पूर्ववत्—

हेरण्णिण करिसण कोलिय दोण य मुत्ति घत पवण ।

तुण्णाण वड्ढगी पूविण य घड चित्तकारे अ ॥६६९॥३६१६॥ दारं ।

१ तद् को । २ 'मेहि' सुविचारवित्तिष्णा ॥ को वृ० सुत्रित पृ० ८५३ गा० ३६३४ । ३
विद्वसेहितो संसं सुदटु कयं साधुकारब्धो अहवा । सेसं पि फलं तेण व तीसे को वृ० सु० पृ० ८५३
गा० ३६३५ । ४ आवश्यकचूर्णानि सुत्रितानि (पृ० ५५६-५५७) उदाहरणानि ज्ञेयानि । ५ डोवे
को-दी द्वा म । ६ 'ण्णाग' को दी द्वा, 'उन्नाग म । ७ डुं दी ।

हेरणिण् करिसण् इत्यादि ॥३६१६॥

अथ पारिणामिका(की) बुद्धिः—

परिणामो पुष्पावरसुदीहकालावलोअणं मणसा ।

एगग्गस्स ततो जा संजायति जा य कज्जाणं ॥३६१७॥

परिणामो पुष्पावर० इत्यादि । परितः समन्तात्, नमनं परिणामः—
सुदीर्घकालात् पूर्वाऽपरार्थावलोकनम्—मनसा चिन्तनम्, तत एकाग्रस्य—एकालम्बन-
स्याभिनिविष्टचेतसो—यो जायते परिणामः, कायपरिणामाद्वा(मो वा) । परिणामः
प्रयोजनमस्या इति पारिणामिकी ॥३६१७॥

तस्याः लक्षणसूत्रम्—

[२३८-प्र०]अणुमाणहेतुदिट्ठंतसाधिया वयविर्वक्कपरिणामा ।

हितणिस्से^१सफलवती बुद्धी परिणामिआ णाम ॥६७०॥३६१८॥

इध लिंगियमणुमाणं सपरप्पच्चायगं मतं णाणं ।

हेतु त्ति कारगो जो कुंभातीणं व पिण्डादी ॥३६१९॥

अणुमाणहेतुदिट्ठंतसाधिया इत्यादि । इध लिंगियमणुमाणं इत्यादि ।
त्रिरूपाल्लिङ्गादर्थदर्शनमनुमानमिति । अन्ये “निर्दिष्टं हेतु[मनु]मानम्” [] इति व्या-
चक्षते । तत्रानुमीयते[ऽने]नेति हेतुरेवानुमानम् । किं पुनर्हेतुः पृथगुच्यते ? आह—
चार्यः—इह लैङ्गिकमनुमानम्, ज्ञापको हेतुः परप्रत्यायनार्थत्वात् । स्व-परप्रत्यायकं तु
^२ज्ञान[मनुमान]मुच्यते, हेतुरिति कारक एव, हेतुः मृत्पिण्ड इव कुम्भादीनाम्,
बीजमिवाङ्कुरस्य । अयं हेतोरनुमानस्य च भेदः ॥३६१८-१९॥

अथवा अन्यो भेदः—

होज्जत्थलक्खणं वाऽणुमाणमिह वयणलक्खणं हेतू ।

अणुमाणहेतुभेतो सपरप्पच्चायणकतो वा ॥३६२०॥

होज्जत्थलक्खणं वाऽणुमाणमित्यादि । इह आत्मप्रत्यायनार्थम् अर्थात्मक-
मनुमानं धूमादग्निज्ञानवत् । परप्रत्यायनार्थं तु वचनात्मकं पक्ष-हेतु-दृष्टान्तवचनं
प्ररूपितम् । तत्र त्रिलक्षणो हेतुः—पक्षधर्मः, सपक्षेऽस्ति, विपक्षा(क्षाद्) व्यावृत्त इति
अनुमानस्य हेतोश्च भेदः । त्रिलक्षणत्वेषु उभयः(योः) स्व-परप्रत्यायनकृतो भेदः ।

१ जा दीहकालपुष्पावरचित्तणओ भवे सयं मं को मु० वृ० पृ० ८५३ गा० ३६३७ ।
एषा[३६१७] गाथा हा० म० न दृश्यते मुद्रिता । २ विवागपं दी हा म । ३ स्सेअस०
को दी हा म । ४ अत्र तुलनोपमेतत्—“इह लैङ्गिकं स्व-परप्रत्यायकं ज्ञानम् अनुमानं
मतम्”—कोटथा० वृ० मु० पृ० ८५६। ५ णो को ।

“स्वनिश्चयवदन्येषां निश्चयोत्पादनेच्छया । पक्षधर्मत्वं सम्बन्धसाध्योत्तेरन्यवर्जनम्” ॥

[प्रमाणसमु० ?] इति वचनात् ॥३६२०॥

दिट्ठतो णिदरिसणं साधम्मेतरविधाणतो तेहि ।

सज्झं साधेति तई वयपरिणामे य पाएणं ॥३६२१॥

दिट्ठतो णिदरिसणं ।

“साध्येनानुगमो हेतोस्साध्याभावे च नास्तित्ता ।

ख्याप्यते यत्र दृष्टान्तः स [साधर्म्येतरो] द्विधा” ॥ [] इति उपात्तैकवस्तुको घटवन्निदर्शनमित्युच्यते, अनुपात्तैकवस्तुकस्तु—यत्र यत्र धूमः तत्राग्निरिति—अन्ययानुगममात्रनिदर्शनम् । तैरनुमान-हेतु-दृष्टान्तैः साध्यमर्थं साधयतीति अनुमान-हेतु-दृष्टान्त-साधिका । वयोविपाके परिणामोऽस्याः प्रायेणेति वयोविपाकपरिणामा ॥३६२१॥

सा होति तेण वा पारिणामिगी हितफलं इध परे य ।

णीसेसं च सिवसुहं तीसे तप्फलवती तो सा ॥३६२२॥

सा होति तेण वा पारिणामिगी । वयःपरिणामा(माद्) ज्ञातेति पारिणामिकी । तद् इह-परलोकसुखसाधनम् । निःश्रेयसं च सर्वदुःखद्वन्द्वोपरमाव्व विवत्त(माच्च हित)निःश्रेयसस्य फलवती पारिणामिकी बुद्धिरिति ॥३६२२॥

एतस्या उदाहरणानि—

अभए सेट्ठि कुमारे देवी उदितोतए हवति राया ।

साधू य णंदिसेणे धणदत्ते सावग अमच्चे ॥६७१॥३६२३॥

खमए अमच्चपुत्ते चाणक्के चेव थूलभदे य ।

णासिक्कसुंदरीणंदे वइरे परिणामिया बुद्धी ॥६७२॥३६२४॥

[२३८—द्वि०] चलणाहणं आमण्डे मणी य सप्पे य खगं थुभिन्दे ।

परिणामियबुद्धीए^१(उ) एवमाती उदाहरणा ॥३६२५॥ दारं ।

अभए सेट्ठि कुमारे इत्यादि । अनया चतुर्विधया बुद्ध्या सम्पन्नाः अभि-प्रायसिद्धाः, सातिशयबुद्धित्वात्, भरक(त)रोहक-रब्धि(थि)क-हेरणि(हैरणिय)काऽभय-श्रेष्ठ्यादिवत् ॥३६२३—२५॥

अथ तपःसिद्ध उच्यते—

१ एतानि उदाहरणानि आवश्यकचूर्णाय—पृ० ५५७ प्र०—५६८—द्वि०—१ ख^१ दी हा ।
३ ^१ हय दी हा । ४ ^१ मि दी हा, ^१ गी म । ५ ^१ ए एवदिया होतुदाहरणा को मु० व०
पृ० ८५४ नि० भा० ९५१॥

ण किलम्मति जो तवसा सो तवसिद्धो ददप्पहारि व्व । दारं ।

सो कम्मक्खयसिद्धो जो सब्बक्खीणकम्मंसो ॥३६२६॥

ण किलम्मति जो तवसा इत्यादि । नै कम्पते महताऽपि तपश्चरणेन स सिद्धः, अग्लानित्वात्, ददप्पहारिवत् । यस्य सर्वकर्माः (कर्माणि) क्षीणाः (क्षीणानि) भवन्ति स कर्मक्षयसिद्धः भावसिद्धश्च, सितध्वंसित्वात् । सितम्-कर्माष्टविधम्-बद्धमित्यर्थः, तद् ध्वंसयितुं शीलमस्येति सितध्वंसी सिद्धः, परिनिष्ठितकर्मत्वाद्वा समुद्घातानन्तरकृत-योगनिरोधशैलेशीप्राप्तपञ्चद्वस्वाक्षरकाललब्धसिद्धस्वरूपवत् ॥३६२६॥

कथं पुनः सितध्वंसिद्धं (त्वं) पक्षधर्म इति ? कथं वा दृष्टान्तसिद्धिरिति ? तन्निरूपणाय गाथाप्रपञ्चः—

दीहकालरयं जं-तु-कम्मं से सितमद्वधा ।

सितं धंते च्चि सिद्धस्स सिद्धत्तमुपजायति ॥६७३॥३६२७॥

णाऊण वेतणिज्जं अतिबहुअं आउअं च अंतिथोवं ।

गंतूण समुग्घातं खवेति^१ कम्मं णिरवसेसं ॥६७४॥३६२८॥

दंड कवाडे मन्थन्तरे य सौहरणता सरीरत्थे ।

भासा जोग णिरोधे सेलेसी सिज्झणा चेव ॥६७५॥३६२९॥

जध उल्ला 'सादीया आसुं' सुक्खति विरल्लिता संती ।

तध कम्मलहुअसमए वच्चन्ति जिणा समुग्घातं ॥६७६॥३६३०॥

दीहकालरयं जं-तु-कम्ममित्यादि गाथाचतुष्टयम् ॥३६२७-३०॥

तस्य व्याख्यानगाथा—

संताणतो अणाती दीहो द्वितिकाल एव बंधातो ।

जीवाणुरंजणातो रयो च्चि जोगो च्चि सुहुमो वा ॥३६३१॥

संताणतो अणातीत्यादि । सन्तानतोऽनादिर्बन्ध इति कृत्वा दीर्घः—बन्ध—कालोऽस्येति दीर्घकालम्, जीवानुरञ्जनाद् रजः कर्मैवोच्यते । दीर्घकालं च तद् रजश्च तदिति दीर्घकालरजः । अथवा रयो वेगोऽनुभवः फलम्, दीर्घकालो रयोऽस्येति

१ “न कलामति-न कलमं गच्छति”—हरिभ० वृ० पृ० ४३८ गा० ९५२ । “न कलाम्यति-न कलमं गच्छति”—मलय० वृ० पृ० ५३४ गा० ९५२ । २ थोवागं को हे त दी हा म । ३ खवंति दी हा । ४ साहणया हे, साहारणा त, संहरं म । ५ सादीया को हे दी हा म । ६ सुक्कं को हे दी हा म त ।

वा दीर्घकालरयम्, सन्तानानुभवात् । अथवा रज इव रजः सूक्ष्मतया स्नेहबन्धनयोग्य-
त्वाद् वा 'रजः' इत्युच्यते ॥३६३१॥

[२३९-प्र०]सो जस्स दीहकालो कम्मं तं दीहकालरयमुत्तं ।

अतिदीहकालरंजणमधवा चेद्वाविसेसत्थं ॥३६३२॥

सो जस्स दीहकालो इत्यादिर्गतार्था । चेष्टाविशेषणार्थं रजो(यो) वेग
इत्युक्तम् । स दीर्घकालो वेगः-रयः-चेष्टा-यस्य तद् दीर्घकालरयम् ॥३६३२॥

जं कम्मं ति तु सहो विसेसणे पूरणेऽधवा जीवो ।

जंतुं चि तस्स जंतो कम्मं से जं सितं बद्धं ॥३६३३॥

जं कम्मं ति 'तु' सहो । 'यत्' शब्दः सर्वनामत्वाद् उद्देशवचनः-यत् कर्म
एवंविधम् । 'तु' शब्दो विशेषणे-भग्यजीवविशेषणार्थः । अभग्येषु दीर्घकालरयमे (ए)व
सर्वदानात्मयते-(सर्वथा नाऽऽध्यायते-) तं(तद्) न क्षप्यते इत्यर्थः । अथ एतद् भग्य-
जीवविशेषणं प्रवचनारम्भेणैव गतम् "भवस्स मोक्खमग्गाभिलासिणो" [विशेषा०
स्वो० वृ० भा० गा० ४ पृ० २] इत्यादिभावात् । ततः 'तु' शब्दः पादपूरणार्थः । अथवा
नैवार्यं 'यत्' शब्दः, न धा(वा) 'तु' शब्दः, किं तर्हि ? शब्दान्तरमेवेदम्-'जन्तु'
शब्दो 'जीव'पर्यायः, तस्य जन्तोः कर्म 'जं' कर्म 'से' इति तस्य इत्यर्थः । सितं
बद्धम् "षिघ्र(षिञ्) बन्धने" तस्य निष्ठान्तस्य 'सितम्' इति भवति ॥३६३३॥

अधवा सेऽसितमसियं गहियं वत्तमईसंसिलिद्धं वा ।

जं वा वि-सेसितं अट्ठथ चि खयसेसितं व चि ॥३६३४॥ दारं ।

अधवा सेऽसितमसियमित्यादि । अथवा 'से' असितम् कृष्णम्-सर्वमेव
कर्म संसारानुबन्धित्वात् कृष्णम् अशुभमित्यर्थः । अथवा "यो('षो') अन्तर्कर्मणि"
सितम्-गृहीतं व्याप्तं वा अथवा "श्लिष संश्लेषणे"[चौरादिकः]'सेसितं' श्लेषितम्-

१ "यच्छब्दः उद्देशवचनः सर्वनामत्वात्, 'तु'...इति भग्यकर्मविशेषणार्थः अभग्यकर्मणः
सर्वथा ध्यातत्वासंभवात्--कोट्या० वृ० मु० पृ० ८५८ पं० १ । "यतो न अभग्यकर्म
सर्वथाऽऽध्यायते" हरिम० वृ० पृ० ४३९ प्र० । मलय० वृ० पृ० ५३४ द्वि० तथा ५३५ प्र० ।
२ स्वादिशेषे पञ्चमे, क्रयादिशेषे नवमे वा । ३ "इकिलिं जे । ४ यद्यपि 'षो' घातुः अन्तर्कर्मणि-
विनःस्वरूपे अर्थे घातुपाठे वर्तते, स एव च वृत्तिकारेण निर्दिष्टः तथापि आत्मानमेकार्थत्वात्
अयमर्थः 'षो' घातोः बोध्यः । 'षो' घातुः दैवादिको ज्ञेयः ।

अतिसंश्लिष्टम् अथवा विशेषितं “शिष असर्वोपयोगे” [चौरादिकः] ‘अष्टविध’ इत्येवं विशेषितम् अथवा शेषकृतं शेषितं पूर्वनिर्जरया यन्(यद् न) क्षपितम्—शेषं वर्तितम्—तत् शेषितम् इदानीं क्षप्यत इति क्षयस्य शेषितम् ॥३६३४॥

‘णेरुत्ततो सितं धंतमस्स तवसां मलो व्व लोहस्स ।

इति सिद्धस्सेय सतो सिद्धत्तं सिज्झणा समए ॥३६३५॥

णेरुत्ततो । तदेवंप्रकारं सितं कर्म ध्मातं यस्य स सिद्ध इति पृषोदरादि-
निपातनात् नैरुक्तविधिना वा अक्षरसामान्यादपि । तत् केन ध्मातम्—केन दग्धमिति ?
आह—तपसा मनोग्निना लोहमलवत् इति सिद्धः सः । सिद्धत्तं उपजायति [३६२७]
त्ति । एवं कर्मदहनानन्तरं सिद्धस्यैव सतः सिद्ध[त्त्व]मुपजायते, नासिद्धस्य ।
“भव्यासिद्धो न सिध्यति” [] इति वचनात् सिद्ध एव सिध्यति ॥३६३५॥

अथ कथमुच्यते सिद्धत्वमुपजायत इति ? तज्जन्मना कृतकत्वात् सिद्धस्य विनाशे-
नापि भवितव्यमिति । उच्यते —

उपजायति त्ति व्यवहारदेसणमभावताणिसेधो वा ।

पज्जायंतरविगमे तप्पज्जायंतरं सिद्धो ॥३६३६॥

उपजायति त्ति व्यवहारदेसणमित्यादि । इह जीवस्य सिद्धत्वं स्वाभाविको
धर्मः—कर्मभिरावृतत्वात्—तिरोभूत आसीत् । तेषां कर्मणां पुरुषकारेणापगमः कृत इति
कर्मापगमः—कर्मनिर्जरणम्—जीवकर्मविश्लेषः क्रियते । तदावरणविगमानन्तरं स्वरूपा-
वस्थानं सिद्धत्वं प्रकटीभवति केवलम्, नापूर्वमुपजायते, तथापि तु लौकिकवाचो-
युक्त्या व्यवहारदेशनयात् ‘उपजायते’ इत्युच्यते, न निश्चयनयात् । व्यवहारवचनं चात्र
परमार्थवेलायां सार्थकम् अभावनिषेधार्थम् ।

कैश्चिदुक्तम्—“प्रदीपनिर्वाणवन्निर्वाणप्राप्तिः सिद्धत्वमभावीभवनम्” [] तन्निवार-
णार्थम्—सिद्धत्वमुपजायते—प्रकटीभवति, ज्ञान-शम-वीर्य-दर्शन-सुखतत्त्वात्, सावस्थानात्,
भव्यत्वपर्यायविगमानन्तरं सिद्धत्वपर्यायान्तरप्रतिलाभा(भात्) । सिद्धः सत्पदार्थः,
एकपदनामसिद्धेः, सत्प्रतिषेधात्, सतस्तथौपम्यात् । यत्(यः) सर्वथा ननासः
(अनाशः) सत्प्रतिपक्षश्च यदभावः सः पदार्थविषयः सिद्धशब्दः, शुद्धैकनामपदत्वात्,

१ मूलगाथायाम् ‘जं वा वि सेसितं’ इत्येवं चत्वारि पदानि । ‘विशेषित’ अर्थदर्शनाय
‘जं वा विसेसितं’ इत्येवं त्रीणि एव पदानि बोध्यानि । २ ‘रुत्तिओ को, रुत्तियं हे त ।
३ जीवस्स को ।

रूपशब्दवत् । तथा विद्यमानार्थविषयः सिद्धशब्दः, कचित् प्रतिषिध्यमानार्थत्वात्, ब्राह्मणशब्दवत् । 'नास्ति सिद्धः' इत्यत्र सिद्धशब्दः विद्यमानार्थः, अनुपचरितशुद्धै-
कपदत्वे सति प्रतिषेधसम्बन्धित्वात्, ब्राह्मणशब्दवत्, तथा मुख्यार्थेनार्थवान् सिद्ध-
शब्दः कचिदुपमीयमानार्थत्वात्, चन्द्रशब्दवत् । तथा अपरिनिष्ठितसन्तान एव सर्वः
पदार्थः, कथञ्चिद्विनाशित्वात्, घटवत् प्रदीपवच्च विद्युदादिष्वपि सूक्ष्मपुद्गल-
सन्तानास्तित्वात् । तथा 'असिद्धम्' इत्ययमर्थः सत्पदार्थप्रतिपक्षवान्, अभावत्वात्,
अघटार्थवत् ॥३६३६॥

कम्मचतुक्कं कमसो समं ति खयमेति तस्स भणितम्मि ।

समयं ति कते भासति कत्तो तुल्लद्वितीणियमो ? ॥३६३७॥

कम्मचतुक्कं । कर्मचतुष्कम्-वेदनीयम् आयुः नाम गोत्रं चेति । यस्य भावत
एव कथमपि समस्थितीति(नि) तस्य सममेव क्षयमुपयान्ति-युगपदित्यर्थः ॥३६३७॥

न तत्र समुद्घातकरणप्रयत्नः कस्यचित् ? इत्युक्ते ब्रवीति कुतस्तुल्यस्थितिनियमः ?

किह व अपुण्णठितीयं खवेतु कत्तो व तस्समीकरणं ।

कतणासादिभयातो नो तस्स कम्मक्खयो ज़ुत्तो ॥३६३८॥

किह व अपुण्णठितीयं इत्यादि । कथं वा अपूर्णस्थितिकालं कर्म क्षयमुप-
गच्छेत् ? कथं वा तस्यान्यैः कर्मभिः समीकरणम् ? यतः एकत्र कृतनाशः प्राप्नोति
अधिकखण्डनात् । अन्यत्र अकृतागमः प्राप्नोति ऊनस्य संवर्द्धनात् । तस्माद् यथा-
स्थितिकालमेव क्रमशस्तेषां क्षयो युक्त इति चोदकमतम् ॥३६३८॥

अत्र आचार्येण—

भण्णति कम्मक्खयम्मि ज़ेताऽऽयुमोदीय तस्स णिट्ठेज्ज ।

[२३९-द्वि०]तो कथमच्छतु स भवे सिज्झतु व कथं सकम्मंसो ॥३६३९॥

भण्णति कम्मक्खयम्मि । भण्यतेऽत्र-कर्मक्षयकाले यदि आयुष्क-वेदनीय-नाम-
गोत्राणाम् एकस्य द्वयोर्वा अधिकत्वे तदूनं सत् आदावेव प्रथमतः क्षीयेत, ततोऽसौ
जीवः जीवनाधारत्वादायुष्कविगमे कथं तिष्ठेत् शेषकर्मानुभावार्थम् ? अथ न तिष्ठति
किं तर्हि तदायुष्कविगमात् सिध्यते(ति) ? ततः कथमसौ सावशेषकर्मा सिध्यतु ?
“सर्वकर्मक्षये सिद्धिः” [इति वचनात् ॥३६३९॥

तस्मात् कश्चित् प्रयत्न आस्थेयः, स चायम्—

१ 'वेह त । २ कम्म' को । ३ 'ऽज्ज' को । ४ 'जयाऽऽवराह' को । ५ 'माह' हे,
'माह' त । ६ तत्त्वार्थसूत्रे व "कृत्स्नकर्मक्षयो मोक्षः" १०,३ इति वचनम् ।

तम्हा तुल्लठितीयं कम्मचतुक्कं सभावतो जस्स ।
 सो अकतसमुग्घातो सिज्झति जुगवं खवेतूणं ॥३६४०॥
 जस्स पुण थोवमायुं हवेज्ज सेसं तिथं च बहुतरयं ।
 तं तेण समीकुरुते गंणूण जिणो समुग्घातं ॥३६४१॥

तम्हा तुल्लठितीयं इत्यादि । जस्स पुण थोवमायुं इत्यादि । तस्माद् यस्य कर्मचतुष्कं स्वभावत एव तुल्यस्थितिकम् - न प्रयत्नेन समीकृतम्, स्वभावेनैव बद्धमी-
 दशमिति-स किलाकृतसमुद्घातः सिध्यति युगपत् कर्मक्षयस्य स्वयमेव जाति(त)त्वात् ।
 यस्य पुनः स्तोकमायुष्कं भवेत् शेषकर्मत्रिकं च बहुतरम्, स तत् त्रिकं तेनायुषा
 सह समीकुरुते-स च जिनोऽवश्यमेव केवली मान्यः-गत्वा समुद्घातं वक्ष्यमाण-
 लक्षणम् ॥३६४०-४१॥

कतणासातिविघातो कतो पुरा जध य णाणकिरियाहि ।
 कम्मस्स कीरति खयो ण चेदमोक्खातयो दोसा ॥३६४२॥

कतणासातिविघातो इत्यादि । नन्वेवं समुद्घातगमन(ने) जिनानाम् [अं] कृता-
 गमादयो दोषाः प्राप्नुवन्ति । मा प्रापन्, पुरा अन्यस्मिन् स्थाने तद्दोषाणां कृतो
 विघात इति पुनरुक्तमयाद् ग्रन्थगुरुताप्रसङ्गाच्च नेहोपन्यासः । यथा च ज्ञान-क्रि-
 याभ्यां न य(स च) क्रियते तथाप्युक्तम् । अन्यथा चेदं(द)मोक्षादयो दोषाः ॥३६४२॥

असमद्वितीण णियमो को थोवं आउअं ण सेसं ति ।
 परिणामसभावातो अद्भुवब्धो व तस्सेव ॥३६४३॥

असमद्वितीण णियमो । कोऽत्र चोदयति ? यस्याऽसमस्थितीनि कर्माणि तत्र
 को नियमः ?-अवश्यमेवायुषा न्यूनेन भवितव्यं न पुनः शेषैरिति । उच्यते, बन्धपरि-
 णामस्वाभाव्यात् । अपि च प्रमाणम्- वेद्य-मान(नाम)-गोत्रेभ्यस्त्रिभ्योऽपि स्तोकमायुष्क-
 मेव, स्तोकबन्धकालत्वात्, एकसमयबहुपुद्गलवत् । स्तोकबन्धकालत्वं प्रसिद्धं सिद्धान्ते,
 अध्रुवबन्धत्वादायुष्कस्येति ॥३६४३॥

विसमं स करेति समं समोहतो बन्धणेहि ठिति ए य ।
 कम्मइव्वाइं बन्धणाइं कालो ठिती तेसिं ॥३६४४॥

१ तयं हे त । २ “कृतनाशाकृताभ्यागमदोषविघातश्च” को, मु० वृ० पृ० ८६३
 गा० ३६६२ । ३ स्तोकमायुष्कमायुष्कमेव इति त प्रतौ ।

विसमं स करोति समं । विषमं कर्मत्रिकं समं करोति, आयुष्कस्य केन साम्यम्? बन्धनैः स्थित्या च । तत्र बन्धनानि कर्मद्रव्याणि, तैर्बन्ध्यते रज्जुभिरिव जीव इति । स्थितिः पुनस्तेषामेवावस्था[न]कालः । यस्यैतद् द्वितयं समं स समुद्रातमेव नागच्छति । यस्य तु विषमं स स्थित(ति)कालमेव समीकरोति^१ न बन्धनानि ॥३६४४॥

यत् एवमुच्यते —

आयुअसमयसमाए गुणसेदीय तदसंखगुणिताए ।

पुव्वरइतं खवेहिति जध सेलेसीय पतिसमयं^२ ॥३६४५॥

यावदायुष्कं शेषमवतिष्ठते तावद्भिः समयैः समा तेषामपि त्रयाणां स्थितिः । सा च तेषां गुणश्रेणिरुच्यते—असंख्येयगुणाकारगुणेनाभ्यावृत्त्या गुणश्रेणिरिति । सा चायुष्कसमयसमा कालतः, आयुष्कस्य च प्रथमसमये बहून्यायुष्कद्रव्याणि, द्वितीयसमये स्तोकानि, तृतीयसमये स्तोकतराणि, चतुर्थसमये स्तोकतमानीति परिहाण्याऽऽयुष्कचरि(२)मसमये स्तोकतमान्यतिशयेनेति ऊर्ध्वं गोपुच्छाकृति त्र्यश्रि क्षेत्र समयबिन्दूपलक्षितम्—△ । एतदेव विपर्ययेण शेषकर्मत्रयस्य अधो गोपुच्छा[कृ]ति त्र्यश्रि क्षेत्रम्—△ △ △ △ यान्यायुष्कस्य प्रथमसमये लिखितानि तत् समा-लिखित्वा(लिख्य) द्वितीयादिसमयादावायुष्कस्य दी(ही)नतराणीति दी(ही)नतराणीति शेषाणामसंख्येयगुणवृद्धिमन्ति लेख्यानीति । एवं बुद्धिपूर्वमिव शैलेशीप्रतिपत्तिकालात् पूर्वतरं रचितं विशुद्धकेवलज्ञानेन ज्ञात्वा शैलेशीप्रतिपन्नः प्रतिसमयं यथा क्षणयिष्यति तथोन्नेष्यामः । यदुक्तम्—“तत्र कम्मलहुअसमए वच्चंति जिणा समुग्घातं”^३—[विशेषा० भाष्य० वृ० पृ० ७१९ गा० ३६३०] इति ॥ ३६४५ ॥

कर्मलघुतायाः समयं(यः) कालः कर्मलघुतासमयः, स क्रिया(य)त्प्रमाणः ? इत्याचार्यमतभेदेनोच्यते—

कम्मलहुताय समयो भिण्णमुहुत्तावसेसओ कालो ।

अण्णे जहण्णमेत्तं^४ छम्मासुक्कोस[२४०-प्र०]मिच्छंति ॥३६४६॥

१ अस्य वाक्यस्य स्पष्टीकरणाय दर्शनीयोऽयमुल्लेखः—“स समवहतः केवलिसमुद्रातगतो जीवः....विषमं वेदनीयादिकर्मत्रयमपवर्तमानः...आयुष्केण समं करोति । कैः कृत्वा समं करोति ? इत्याह—बन्ध्यते—जीवो यैस्तानि बन्धनानि तैर्बन्धनैः कर्मद्रव्यैः, स्थित्या च काललक्षणया” हे० वृ० पृ० ११८७। कोटपा० वृ० सु० पृ० ८६३-८६४। २ अत्रापि वृत्तिकारेण वृत्तौ संपूर्णा भाषा निर्दिष्टा । ३ “मेयं को हे त ।

कम्मलहुताय समयो इत्यादि । कर्मभिर्लघुता—कर्मलघुता अनन्तरभाविनीति भाविनि भूतवदुपचारं कृत्वा अनागते समुद्धाते कर्मलघुतोक्ता । तस्याः कः कालः ? कियत्यायुषि शेषे समुद्धातं जिनाः प्रतिपद्यन्त इति ? केचिदाहुः “भिन्नमुद्घातवशेषायुष्कस्येति भिन्नमुद्घातव[शेष]कालः” । अन्ये पुनराहुः “सत्यम्, स तु सर्वजघन्यः, नत्वयमेव नियमः किन्तु यतः षण्मासावशेष उत्कृष्टं कालः” इति ॥३६४६॥

तच्च तेषां षण्मासावशेषायुष्ककालवादिनामाचार्याणां स्वागमेनैव वचनं विरुध्यते इति निवारयन्नाह—

तं णोऽणन्तरसेलेसिवयणतो जं च पाडिहारीणं ।

पच्चप्पणमेव सुते इधरा गहणं पि होज्जाहि ॥३६४७॥

तं णोऽणन्तरसेलेसिवयणतो इत्यादि । तं(तद्) नेति, कुतः ? आगमविरुद्धत्वात् । स चायमागमः—समुद्धातानन्तरं शैलेशीप्रतिपत्ति काल इति पञ्चह्रस्वाक्षरकाला शैलेशी, ततो मोक्ष एव [इति] कथं समुद्धातं षण्मासावशेषायुर्गच्छेदिति ? अन्यदपि वचनान्तरम्—समुद्धातप्रत्यागत्या समुपसंहृतात्मा देहमात्रे स्थित्वा प्रत्याहरणीयगृहीतफलकादिप्रत्यर्पणं करोति शैलेशि(शीं) प्रतिपत्तुः(त्तु)कामः निःसङ्गोऽहमिति । यदि तु समुद्धातप्रत्यागतस्यापि दीर्घमेवायुष्कं षण्मासमात्रम् ततः प्रत्याहरणीयफलकादिग्रहणविधिरप्युक्तोऽभविष्यत्, न चोक्तं(क्तः), प्रत्यर्पणमेव निःसङ्गताप्रदर्शनार्थमभिहितम् । अतस्तेषामागमविरोधात् षण्मासवचनं ‘न’ इति स्थापितम् ॥३६४७॥

भिन्नमुद्घात एव विशेषः स्थित इति तत्र समुद्धातशब्दार्थः—

तत्थाउअसेसाहियकम्मसमुग्घातणं समुग्घातो ।

तं गंतुमणो पुवं आवज्जीकरणमभ्येति ॥३६४८॥

तत्थाउअसेसाहि० इत्यादि । आयुष्कादवशेषाणि आयुष्कावशेषाणि, तेषां यदधिकं तस्य कर्मणः समुद्धातनम्—प्राबल्येन घातनम्—खण्डनम्—निर्जरणम् । समुद्धातं गन्तुमनाः तं प्रारभमाणः पूर्वमावर्जीकरणमभ्येति ॥३६४८॥

तस्य लक्षणम्—

आवज्जणमुवयोगो वावारो वा तदत्थमादीयं ।

अंतोमुहुत्तमेत्तं कातुं कुरुते समुग्घातं ॥३६४९॥

१ णा हे । ना त । २ हेराणं को हे, हेरीणं त ।

आवज्जणमुवयोगो । आवर्जनमावर्जः-अभिमुखीकरणम्-अभ्यासनयनम्-
उद्यावलि कार्यां प्रक्षेपः । अनावर्जस्याभूततद्भावात् विः(द्विः) आवर्जीकरणम्,
तत्रोपयोगः तद्व्यापारः, स च समुद्धातगमनाय तदादावन्तर्मुहूर्त्तमात्रं भवति, ततः
समुद्धातं गच्छति ॥३६४९॥

तस्य चायं क्रमः—

उद्धाहायतलोगतगामिणं सो सदेहविविक्खम्भं ।

पढमसमयम्मि डंडं करेति वितियम्मि य कवाडं ॥३६५०॥

उद्धाहायतलोगंतगामिणं इत्यादि । तत्र प्रथमसमये स्वदेहविविक्खम्भतुल्य-
विविक्खम्भम् ऊर्ध्वमधश्चायतं उभयतोऽपि लोकान्तगामिनं जीवप्रदेशसंघातदण्डं दण्ड-
स्थानीयं केवलज्ञानाभोगतः करोति, द्वितीयसमये तमेव दण्डं पूर्वापरदिग्द्वयप्रसार-
णत् पार्श्वतो लोकान्तगामिकपाटं करोति ॥३६५०॥

ततियसमयम्मि मंथं चतुत्थए लोअपूर्णं कुणति ।

पडिलोमं साहरणं कातुं तो होति देहत्थो ॥३६५१॥

ततियसमयम्मि मंथं इत्यादि । तृतीयसमये तदेव कपाटं दक्षिणोत्तरदिग्-
द्वयप्रसारणात् मन्थसदृशं मन्थनं करोति लोकान्तप्रापितमेव । एवं च लोकस्य प्रायो
बहु पूरितं भवति, मन्थान्तराण्यपूरितानि अनुश्रेणिगमनात् । चतुर्थे तु समये तान्यपि
मन्थान्तराणि सह लोकनिष्कुटैः पूरयति । ततश्च सकलो लोकः पूरितो
भवति । तदनन्तरमेव पञ्चमे समये यथोक्तक्रमात् प्रतिलोमं मन्थानान्तराणि
संहरति, जीवप्रदेशान् सकर्मकान् संकोचयति, षष्ठे समये मन्थानमुपसंहरति,
घनतरसंकोचः, सप्तमे समये कपाटमुपसंहरति दण्डात्मनि संकोचात्, अष्टमे समये
दण्डमुपसंहरत्य देहस्थ एव भवति-देहप्रमाणसंकोच इत्यर्थः ॥३६५१॥

तस्येदानीं समुद्धातगतस्य योगव्यापारश्चिन्त्यते-ते च मनोवाक्काययोगास्त्रयः,
तेषां कः कदा व्याप्रियते ? ये(ए)ते उच्यन्ते—

ण किं समुद्धातगतो मण-वइयोगप्पओयणं कुणति ।

ओरालियजोगं पुण जुंजति पढमऽद्वमे समए ॥३६५२॥

उभयव्यावारातो तं मीसं वितिय-छट्ट-सत्तमए ।

ति-चउत्थ-पंचमे कम्मथं तु तम्मत्तचेद्धातो ॥३६५३॥

१ 'वाय' जे ।

ण किर समुघातगतौ । किल' शब्द आगमप्रदर्शनार्थः । समुद्धाते मनोवाग्योगव्यापाराभाव एव, निष्प्रयोजनत्वात्, कारणाभावाच्च । शरीराद् बहिरिति काययोगव्यापारः केवलः, तत्र प्रथमाष्टमसमययोरौदारिककायव्यापारप्राधान्यादौदारिक एव योगः, द्वितीय-षष्ठ-सप्तमसमयेषु शरीरे चौदारिके तस्माच्च बहिः कर्मणशरीरे वीर्यपरिस्पन्दादौदारिक-कर्मणमिश्रकाययोगः, त्रि-चतुर्थ-पञ्चमेषु तु बहिरेव शरीरात् बहुतरप्रदेशव्यापारात् कर्मणकाययोगः एवं(व), केवल-तन्मात्रचेष्टनात् ॥३६५२-५३॥

[२४०-द्वि०] विणिवित्तसमुघातो तिणिण वि जोणं जिणो पयुंजेज्ज ।

सच्चमसच्चासोसं च सो मणं तह वयी जोगं ॥३६५४॥

विणिवित्तसमुघातो । विनिवृत्तसमुद्धातस्तु कारणवशा(शात्) योगत्रयमपि व्यापारयेत् । तत्रापि मनो-वाग्योगयोः प्रत्येकं भेदचतुष्टयसंभवे द्वयोरपि द्वावेव भेदौ प्रयुङ्क्ते-सत्यं वा असत्याऽमृषा वा, नेतरौ द्वौ-मृषा सत्या(त्य)मृषात्मकं वा ॥३६५४॥

ओरालियकायोगं गमणाती पाडिहारियाणं वा ।

पच्चप्पणं करेज्जा जोगनिरोधं ततो कुरुते ॥३६५५॥

ओरालियकायोगमित्यादिः स्फुटार्थैव ॥३६५५॥

किण्ण सजोगो सिज्झति स बन्धहेतु त्ति जं सजोगो य ।

ण समेति परमशुक्कं स णिज्जराकारेणज्झाणं ॥३६५६॥

किण्ण सजोगो इत्यादि । किमर्थं योगनिरोध इति ? उच्यते, मोक्षार्थिना अवश्यमेव निरोद्धव्याः योगाः, मोक्षविघातित्वात्, मिथ्यादर्शनादिवत् । मोक्षविघातित्वं कथमिति चेत् ? सयोगः किन्न सिध्यतीति प्रश्नः । मोक्षविघातिनो योगाः, बन्धहेतुत्वात्, मिथ्यादर्शनाऽविरत्यादिवत् । अन्यच्च सयोगे न परमनिर्जराकारणं परमशुक्लं ध्यानम्—अत्यन्ताऽप्रकम्पता—अवाप्यते, योगापगमाच्च तद् लभ्यते इति मोक्षकारणकारणत्वानु(त्वात् तु) योगनिरोधः कर्त्तव्यः, परमशुक्लध्यानवदिति ॥३६५६॥

तस्य च योगनिरोधस्य प्राग् मनोयोगनिरोध इति तमेव प्राग् निरूपयति —

पज्जत्तमेत्तसण्णिस्स जत्तियाइं जहणजोगेस्स ।

होन्ति मणोदव्वाइं तव्वावारो य जम्मत्तो ॥३६५७॥

१ 'रणं जे त । २ सभोगः इति त प्रती । ३ 'जोगि' को हे त । ४ 'म्मित्तो को हे ।

इति । अथवा मागधदेशीपदात् 'से' इति भण्यते, 'से-मुणी अलेसी सवुंते' अकार-
लोपात् सेऽलेसी ॥३६६४॥

सीलं व्व समाधानं णिच्छयतो सच्चसंवरो सो य ।

तस्सेसो सीलेसो सेलेसी होति तदवस्थो^१ ॥३६६५॥

^१सीलं व्व समाधानं इत्यादि । अथवा "शीलं समाधौ" समाधानम्—
सर्वसंवरः—शीलम्, तस्य ईशः शीलेशः, शीलेशस्येयं योगनिरोधावस्थेति शैलेशी
॥३६६५॥

एवमनेकधा निरुक्तमभिधाय तस्य स्थितिकालः—

हुस्सक्खराइं मज्झेण जेण कालेण पंच भण्णन्ति ।

अच्छति सेलेसिगतो तत्तियमेत्तं तथो कालं ॥३६६६॥

हुस्सक्खराइं मज्झेण जेण इत्यादिः स्फुटार्था ॥३६६६॥

तणुरोधारंभातो ऽज्ञायति सुहुमकिरियाणियहिं सो ।

वोच्छिण्णकिरियमप्पडिवार्ति सेलेसिकालम्मि ॥३६६७॥

तणुरोधारंभातो इत्यादि । "काययोगनिरोधारम्भात् प्रभृति ध्यायत्यसौ
सूक्ष्मक्रियानिवृत्तिध्यानम्, सर्वनिरोधं कृत्वा शैलेशीकाले व्यवच्छिन्नक्रियमप्रति-
पाति ध्यानं ध्यायति ॥ ३६६७ ॥

[२४१-द्वि०] ज्ञाणं मणोविसेसो तदभावे तस्स संभवो कत्तो ? ।

भण्णन्ति भणितं ज्ञाणं समप्प तिविधे वि करणम्मि ॥३६६८॥

ज्ञाणं मणोविसेसो । "ध्यै चिन्तायाम्" इति । तस्य ध्यानमिति भवति, स च
विशिष्टो मनोव्यापार एव । मनसश्च निरोधादभावे कृते कथमिव ध्यानशब्द इति ?
जीवस्य ध्यानं नास्ति, शैलेश्यवस्थायामयं(स्य) गतमनस्त्वात् । यत्रामनस्त्वं तत्र
ध्यानाभावः असंज्ञिजीववत् । अत्र भण्यते—आगमविरोधिनी प्रतिज्ञा, अमनस्कस्य
केवलिनः शुक्लध्यानसमाप्तायात् । नन्वेतदेव प्रतिषिध्यते—अमनस्कस्य ध्यानं केवलि-
नोऽपि मा भूत(त्), 'ध्यै चिन्तायाम्' इति अविद्यमानध्यानार्थत्वात् असंज्ञिजीववदिति ।
अत्राप्यागमविरोधः—अर्हत्प्रवचने त्रिविधकरणेऽपि ध्यानस्य वर्णितत्वात् "भंगियसुयं
गुणेंतो वट्टइ तिविहे वि करणम्मि" [] । ततोऽपगतेऽपि मनसि वाग्योग-काययोग-

१ 'व' को हे । २ 'त्था' को हे त । ३ 'सीलं च समाधानं इत्यादि' इति त प्रतौ ।
४ अयं धातुः चौरादिकः । ५ कोपयोषनि^० इति त प्रतौ । ६ 'ध्यै'धातोः अनेकार्थत्वात्
करणनिरोधार्येऽपि वर्तनादिति" म० हे० सु० वृ० पृ० ११९३, गा० ३०७२ ।

निश्चलावस्थानं तस्य प्ररूप्यत इति । ॥ ३६६८ ॥

अथवा 'अविद्यमानध्यानार्थत्वम्' असिद्धो हेतुः, यत एवं परिभाषा—

सुदृढप्पयत्तवावारणं निरोधो व विज्जमाणानं ।

ज्ञाणं करणाण मेतं ण तु चित्तनिरोधमेत्ता यं ॥३६६९॥

सुदृढप्पयत्तवावारणं इत्यादि । यतः सुदृढप्रयत्नव्यापारणं ध्यानमुच्यते, विद्यमानानां वा योगानां निरोधो ध्यानमिति । स चैवंप्रकारो ध्यानार्थोऽस्ति इत्यसिद्धो हेतुः । चित्तनिरोधमात्रं ध्यानार्थ एव न भवति, अनेकार्थत्वाद्वातूनाम् । एवमपि जिनस्य ध्यानं न सम्भवत्येव, अभूतमनो-वाग्योगत्वात्, एकेन्द्रियस्येव । उच्यते, एवं-विषयं सिद्धसाधनमेव ॥ ३६६९ ॥

यतः—

होच्च ण मणोमयं वायियं वं ज्ञाणं जिणस्स तदभावे ।

कायनिरोधपयत्तस्सै भावमिह को णिवारेति ? ॥३६७०॥

होच्च ण मणोमयमित्यादि । यदि नाम निरोद्धव्याभावात् तन्निरोधात्मकं ध्यानं नास्तीति, उच्यते, ततो मनसो वाचश्च अम(स)त्वाद् बि(नि)रोधात्मकं ध्यानं मा भूदिति सिद्धसाधनम् । कायनिरोधप्रयत्नजं तु काययोगसम्भव [इ]त्यस्य ध्यानं केन निवार्यते ? उपय(प)त्यभावात् अभूतकाययोगत्वादित्यसिद्धत्वं भवति, दृष्टान्तस्य चाभावाद्धर्म्यसिद्धिर्दृष्टान्तः ॥ ३६७० ॥

अपि च त्वन्मतेन—

जति छतुमत्थस्स मणोनिरोधमेत्तप्पयत्तजं ज्ञाणं ।

किं च कायजोगरोधप्पयत्तजं होति ण जिणस्स ॥३६७१॥

जति छतुमत्थस्स इत्यादि । यदि छन्नस्थस्य त्वया मनोनिरोधाद् ध्यानमिष्यते, केवलिनोऽपि कायनिरोधात्मकं ध्यानं भवतु, निरोधात्मकत्वात्, छन्नस्थमनोनिरोधध्या-नवत् ॥ ३६७१ ॥

अथ कदाचिच्चोदकः—

आहाऽभावे मणसो छतुमत्थस्सेव तं ण ज्ञाणं से ।

अथ तदभावे वि मत्तं ज्ञाणं तो^१ किण्ण सुत्तस्स ॥३६७२॥

१ 'मि' ल । २ च को हे । ३ 'तस्' ल । ४ होच्च मणो' इति त प्रतौ ।
५ तं को हे । ६ सुं ल ।

आह्लाभावे मणसो इत्यादि । तदेव(वं) केवलिनो ध्यानं कायनिरोधात्मकं न युक्तं प्रतिपत्तुम्, मनसोऽभावे अभूतध्यानार्थत्वात्, असंज्ञिजीवस्येव । अथवा ध्यानार्थाभावेऽपि केवलिनः कायनिरोधात्मकध्यानमिष्यते, एवं तर्हि सुप्तस्यापि ध्यानं भवतु, अभूतध्यानार्थत्वात् केवलिन इवेति ॥ ३६७२ ॥

अथ व मती सुत्तस्स हि ण कायरोधप्पयत्तसम्भावो ।
एवं चित्ताभावे कत्तो वे तओ जिणस्सावि ? ॥३६७३॥

अथ व मती इत्यादि । अथ मतिरेवं स्यात्—सुप्तस्य मनोव्यापाराभावात् कायनिरोधप्रयत्नाभावः, ततश्च कायनिरोधप्रयत्नजध्यानाभावः सुप्तस्य, अविमनस्कत्वात्, शोकार्तजीवत् । एवमप्यनिष्टमापद्यते भवतः—जिनस्यापि कायनिरोधात्मकध्यानाभावः प्राप्तः, विमनस्कत्वात्, सुप्तवत् ॥ ३६७३ ॥

अपि च—

होज्ज व किंचिम्मत्तं चित्तं सुत्तस्स सव्वधा ण जिणे ।
जति सुत्तस्स ण ज्ञाणं जिणस्स तं दूरतैरणं ॥३६७४॥

होज्ज व किंचिम्मत्तं । सुप्तस्य किञ्चिन्मात्रं चित्तमप्यव्यक्तं भवेत्, जिनस्य तु सर्वथा चित्ताभावः । ततः सुतरां तस्य ध्यानाभावेन भवितव्यम्, अचित्तत्वात्, घटवत् ॥३६७४॥

जुत्तं जं छत्तुमत्थस्स[२४२-प्र०]करणमेत्ताऽणुसारिणाणस्स ।
तदभावम्मि पयत्ताभावो ण जिणस्स सो जुत्तो ॥३६७५॥

छत्तुमत्थस्स मणोमेत्तविहितजत्तस्स जति मतं ज्ञाणं ।
किध तं ण जिणस्स मतं केवलविहितप्पयत्तस्स ॥३६७६॥

जुत्तं जं छत्तुमत्थस्स । युक्तम्, यत् छद्मस्थस्य करणमात्रानुसारिविज्ञानस्य तदधीनक्षयोपशमत्वात् मनसो भावात् प्रयत्नाभावः, ततश्च कायनिरोधकरणाशक्तत्वात् तदात्मकध्यानाभावः । केवलिनस्तु करणनिरपेक्षज्ञानस्य सर्वदोषयोगसद्भावात् कायनिरोधप्रयत्नाभावो न युक्तः प्रतिपत्तुम्, अनन्तवीर्यत्वात् । ततश्च केवलिनः कायनिरोधप्रयत्नजं ध्यानं प्रतिपत्तव्यम्, स्वानुरूपज्ञानविहितप्रयत्नत्वात्, छद्मस्थस्य ज्ञानप्रयत्ननिरुद्धमनोविषयध्यानवत् ॥ ३६७५-७६ ॥

पुव्वप्पयोगतो वि य कम्मविणिज्जरहेतुतो 'आवि ।

सइत्थबहुत्तातो तथ जिणयंदागमातो य ॥३६७७॥

चित्ताभावे वि सता सुहुमोवरतकिरियाई भण्णंति ।

जीवोवयोगसम्भावतो भवत्थस्स ज्ञाणाई ॥३६७८॥

पुव्वप्पयोगतो वि य । चित्ताभावे वि सता । अधुना केवलिनो योगनिरोधकाले चोपरतव्यापारस्यापि ध्यानानुवृत्तिरस्तीति प्रतिपत्तव्यम्, 'पूर्वप्रयोगसंस्कारान्वितत्वात्, कुम्भकारप्रयुक्तचक्रभ्रमणव्यापारौपरमेऽपि चक्रभ्रमणानुवृत्तिवत् । अथवा अन्यथा प्रतिज्ञा—यो वा निरोधोऽपि ध्यानमेव, कर्मविनिर्जरणहेतुत्वात्, उभयसिद्धः (द्व)-ल्लग्नस्थध्यानवत् । अथवा 'ध्यै चिन्तायाम्' इति अर्थपाव(ठ)स्योपलक्षणमात्रत्वात् अनेकार्थत्वाद्वातूनाम् 'ध्यै'धातुर्योगनिरोधेऽपि शिष्टप्रयोगादवसातव्यः, सर्वशब्दानां वा सर्वार्थत्वात् सर्वार्थानां च प्रत्येकं सर्वशब्दाभिधेयत्वात् ध्यानशब्दो योगनिरोधेऽपि द्रष्टव्यः । सर्वत्र च शब्दार्थसम्बन्धे शिष्टप्रयोग एव शरणमिति । सर्वशिष्टेभ्योऽपि गरीयस्सर्वज्ञानदर्शनात् ज्योत्स्नाविततमूर्तेजि(र्जि)नचन्द्रात् किरणसमूह इवायमागमो विनिःसृत इति प्रमाणम् । चिन्ता(त्ता)भावेऽपि निरुद्धयोगत्रयस्य सूक्ष्मक्रियाप्रति[पाति] व्युपरतक्रियानिवृत्तिवद् द्वितीयमपि ध्यानमिति सत्यं वचः, सर्वज्ञजिनाभिहितत्वात् 'उपयोगलक्षणो जीवः' इति वचनात् ॥ ३६७७—७८ ॥

जति अमणस्स वि ज्ञाणं केवलिणो कीस तं ण सिद्धस्स ।

भण्णति जं ण पयत्तो तस्स जतो ण य णिरोद्धव्वं ॥३६७९॥

जति अमणस्स वि ज्ञाणं । एवं तर्हि अन्यदनिष्टं प्राप्तम् । सिद्धस्यापि ध्यानं प्राप्नोति, अमनस्कत्वात्, शैलेशीजिनस्येव । उच्यते, नाऽयमविशेषण एव हेतुः केवलिनो ध्यानसद्भावे भण्यते, अनेकान्तिकत्वमयात् । तथा च ध्यानरहितेष्वेकेन्द्रियादिषु निर्विशेष-^१[षणः 'अमनस्कत्व']हेतुर्वर्त्तत इति विपक्षेऽपि भावादनैकान्तिकः । अतो विशेष्यते—'अनन्तवीर्यप्रयत्नवत्त्वे सति योगत्रयसम्बन्धे च सति अमनस्कत्वात्' इति । सविशेषणश्च सिद्धस्य पक्षधर्मो न भवति, न चैकेन्द्रियादौ विपक्षे सम्भवति । तस्मात् सिद्धस्य ध्यानसाधनाभावाद् ध्यानाभावः । एवं शैलेशीप्राप्तस्य परमशुक्लं(क्ल) ध्यानयोगावस्था कर्मनिर्जरणं भवति, यस्मिन् च प्रतिविशिष्टे समये यावत् कर्म निर्जीर्यते तदन्ते च यथा सर्वक्षय इति ॥ ३६७९ ॥

१ वावि को हे त । २ पूर्वोपयोगसंस्कारा इति तत्रतौ । ३ व्यापारोपरमे इत्यर्थः । ४ ध्यै शब्दो धा० इति तत्रतौ । ५ क्रियाप्रतिव्युपरतक्रियानिवृत्ति इति तत्रतौ । ६ "उपयोगो लक्षणम्" [तत्त्वार्थ २, सू० ८] इति वचनम् । ७ "षेणोपगमस्कन्धहेतुर्व" इति तत्रतौ ।

तदिदानीमुच्यते—

तदऽसंखेज्जगुणाए गुणसेढीय रइतं पुराकम्मं ।

समए समए खवियं^१ कमसो से[२४२-द्वि०] लेसिकालेणं ॥३६८०॥

सव्वं खवेति तं पुण णिल्लेवं किंचि^२ दुवरिमे समये ।

किंचिच्च होति चरिमे सेलेसीए तंय वोच्छं ॥३६८१॥

तदऽसंखेज्जगुणाए इत्यादि । सव्वं खवेति इत्यादि । शैलेशीसमयेषु गुणश्रेण्या पूर्वपूर्वसंख्यातउत्तरोत्तरासंख्येयगुणोत्तरया पूर्वरचितं कर्म शैलेशीनिरूपित-
कालेन सर्वं क्षपयति—यद् यस्मिन् समये विरचितं तद् निःशेषं तस्मिन्नेव समये
करोति ॥ ३६८०-८१ ॥

एवमनिर्दिष्टं सामान्यकर्म द्विचरमसये च प्रतिविशिष्टभेदमेव यत् क्षप्यते, तस्य
संग्रहार्थम्—

मणुअगतिजातितसबादरं च पज्जत्तंसुभयमातेज्जं ।

अण्णतरवेदणिज्जं णरायुमुच्चं जसो णामं ॥३६८२॥

मणुअगतिजाति० इत्यादि । कामकर्मणो भेदा गति-जाति-शरीराङ्गोपाङ्गादयः,
तेषां चरमसमये यावतां क्षयस्त इमे—गतिं प्राप्य मनुजगतिनाम, जातिं प्राप्य पञ्चे-
न्द्रियजातिनाम, एतद्द्वयाविनाभाविनश्च नामभेदाः त्रस-बादर-पर्याप्त-शुभाऽऽदेयानि
नामकर्मप्रत्ययानि, द्वयोश्च वेदनीययोरन्यतरत् तत्कालोदयप्राप्तम् ततो द्वितीयसत्कर्म-
रूपमारात् क्षयं गतमिति, आयुष्कस्य भेदं प्राप्य नरायुष्कम्, वेद्यमानं गोत्रं प्रति उच्चै-
गोत्रम्, तथाऽन्यो नामकर्मभेदः यशःक्रीर्तिनाम ॥ ३६८२ ॥

संभवतो जिणणामं णराणुपुव्वी य चरिमसमयम्मि ।

सेसा जिणसंताओ दु चरिमसमयम्मि णिट्ठेन्ति ॥३६८३॥

संभवतो जिणणामं । इह शैलेशी तीर्थकरश्चातीर्थकरश्च केवली प्रतिपद्यत इति ।
सम्भवग्रहणाद्यदि तीर्थकरः प्रतिपन्नस्ततस्तीर्थकरनामकर्म चरमसमये क्षयमुपगच्छति,
तच्च 'जिननाम' इति भण्यते । यः पुनरतीर्थकरः प्रतिपन्नैः तेन तन्निबद्धमेव । किमिति
क्षप्यते ? तस्य शेषाण्युक्तान्येव । तथा अन्यत् नरानुपूर्वीनाम पूर्वभावबद्धम्, तदपि चरम-
समय एव क्षयं याति । शेषाः केवलिनस्तस्य याः सत्कर्मतयाऽवस्थिताः नोदितास्ता-
स्तस्य चरमसमयस्य पश्चादनन्तरस्य द्विचरमसमयशब्दवाच्यस्य निष्ठानेन तिष्ठन्ति—
निःशेषक्षयं यान्तीत्यर्थः । 'चरम' इत्यन्तोऽभिधीयते—मुख्यः- पश्चिमः । द्वितीयश्चासौ

१ 'खव' जे त । २ 'चिदुव' को हे । ३ य तं को हे । ४ 'तसु' जे । 'तसुभगमा'
त । ५ पन्नः स्तेनैस्तन्मवद्ध० इति त प्रतौ ।

चरमश्चेति पूरणप्रत्ययलोपं कृत्वा द्विचरमः । एकस्मिन् मुख्ये चरमे प्रसिद्धे द्वितीय औपचारिको भवति—चरम इव चरमः, चरमसहचारित्वात्, अनन्तरत्वात् । स चौप-चारिको मुख्यस्य द्वितीयो भवति, गौणमुख्यस्य द्वयविकल्पनात् तृतीयविकल्पाऽ-सम्भवात् ॥ ३६८३ ॥

ओरालियादि सव्वाहि जहति विप्पजहणाहि जं भणितं ।

णिस्सेसतया ण जघा देसच्चाएण सो पुब्बं ॥३६८४॥

ओरालियादि सव्वाहि इत्यादि । औदारिकादीनि शरीराणि चरमसमये त्यजति । सव्वाहि विप्पजहणाहि । ‘ओहाके(क्) त्यागे’ ‘वि’शब्द—‘प्र’शब्दोपपदस्य जहातेस्त्यागार्थस्य करणे ‘ल्युट्’भावे विशेषेण त्रिविधम् प्रकर्षतश्च हीयते अनेनेति शुक्ल-ध्यानं करणम् विप्रहायण(हाण)म्, भावो वा हानम्—त्यागक्रिया तदुपयोगः केवल-ज्ञानाख्यः सर्वविप्रहाणं निःशेषतः, न यथा पूर्वं संघात-परिशाटान्यां देशत्यागतः । अथवा स्त्रीलिङ्गे भावे ‘क्तिन्’ सर्वात्मना विप्रहाणिः—सर्वत्यागः—तया सर्वविप्रहान्या(ण्या) त्यजति जातिनिर्देशात् अथवा भेदापेक्षया व्यक्तिविशेषनिर्देशः सर्वाभिर्विप्रहाणी(णि)-भिरिति ॥ ३६८४ ॥

तस्सोदइयातीया भव्वत्तं च विणिवत्तते समैयं ।

सम्मत्तणाणदंसणसुहसिद्धत्ताइं मोत्तूण ॥३६८५॥

तस्सोदइयातीया इत्यादि । तस्येदानीं चरमसमयक्षये पारभविकाः संयोगजाः परिणामा औदयिका भावाः, भव्यत्वं चानादिपारिणामिकभाव(वो) युगपद व(वि)निवर्तन्ते, औदयिकाद्वि(दि)भावग्रहणा(णे) आदिशब्दस्तव(सूच)नात् क्षायिक-भावस्यापि विनिवृत्तिः प्रसक्ता स्वाभाविकपरिणामत्वादपवादेन निवर्त्यते । मुक्त्वा स्वाभाविकानि सम्यक्त्व-ज्ञान-दर्शनाद्या[नि] याव(वत्)सिद्धत्वानि शेषभावानां सापेक्षपरिणामत्वाद् विगम इति स्थितम् ॥ ३६८५ ॥

अथेदानीं चोद्यते—

णैणु संताणोऽणादी परोप्परं हेतुहेउभावातो ।

देहस्स य कम्मस्स य भणितो वीर्यंकुराणं व ॥३६८६॥

१ ‘याई त । २ चयइ को हे त । ३ ‘मगं त । ४ ‘णु संताणो’ इत्यादि ३६८६ गाथातः किं पुण जा’ इत्यादिकाः ३७०७ पर्यन्ता द्वाविंशतिगाथाः त प्रतौ न सन्ति । एतद्विषये मल्लकारिद्वस्तौ (पृ० ११९७ गा० ३०८७ अनन्तरम्) अयं निर्देशः—“ननु संताणोऽणाई इत्यादि-द्वाविंशतिगाथाः, एताश्च पूर्वं षष्ठ्यणवरे प्रायो लिखिताः व्याख्याताश्चेति नेह लिख्यन्ते ।”

णणु संताणोऽणादी इत्यादिः । देह-कर्मणोः परस्परं हेतुहेतुस(म)द्भावसंता-
नो न विस्त्ये(विच्छे)त्स्यति, अनादित्वात्, बीजाङ्कुरसंतानवत् ॥ ३६८६ ॥

अनादित्वाऽसिद्धाऽऽशङ्कापरिहारार्थम्—

अत्थि स देहो जो कम्मकारणं जो य कज्जे कम्मस्स ।

कम्मं च देहकारणमत्थि य जं कज्जमणस्स ॥३६८७॥

[२४३-प्र०]ते^१ णाणातित्तणतो ण चरिमकम्मं ण वा चरिमदेहो ।

जातो णभदेसो इव कालविसेसोऽहवा चरिमो ॥३६८८॥

अत्थि स देहो इत्यादि । अनादौ संसारे आद्याभिमतो देहः कर्मणः कारणम्,
देहत्वात्, वर्तमानदेहवत् । तथा स एवाऽऽद्याभिमतो देहः विद्यमानस्य कर्मणः कार्यम्,
देहत्वात् । अथवाऽऽद्याभिमतं कर्म देहस्य कारणम्, कर्मत्वात्, वर्तमानशुभाशुभकर्म-
वत् । अथवाऽऽद्याभिमतं कर्म देहकारणम्, कर्मत्वात्, वर्तमानदेहकारणकर्मवत् । एवम-
नादित्वे सिद्धे चरमं कर्म देहान्तरानारम्भकम्, चरमो वा देहः यः कर्म[णो] नारम्भकः—
तदुभयं नास्त्येवेति वक्तव्यम् । प्रमाणं च— कर्म-देहयोश्चरमत्वव्यपदेशो न युक्तः,
अनादित्वात्, नभोदेशवत् कालसमयव(व)द् वा ॥३६८७-८८॥

अधवा जमणातीओ संजोगो वि किर जीव-कैम्माणं ।

ते^१णाणंतो वि मतो धम्माधम्मादिजोगो व्व ॥३६८९॥

अधवा जमणातीओ । अधवा(अथवा) जीव-कर्मणोः संयोगस्यापर्यन्तवत्वम्,
अनादित्वात्, धर्माधर्मद्रव्यप्रदेशसंयोगस्येव ॥३६८९॥

अत्र दूषणमभिधीयते—अनैकान्तिकत्वम्—

जमणाती संताणो तेणाणंतो वि णायमेगंतो ।

दीसति संतो वि जतो कत्थइ बीयंकुरादीणं ॥३६९०॥

जमणाती संताणो इत्यादि । क्वचिदग्निसंयोगाद् दग्धे बीजे पूर्वस्य सन्तानस्य
विच्छेदो दृष्टः, क्वचिदङ्कुरस्यानिष्पन्नस्यैव(वा)विकासात् पूर्वसन्तानविच्छेदो दृष्ट इति
पूर्वपक्षबीजाङ्कुरदृष्टान्तविसदृशेन बीजाङ्कुरसन्तानेनैव अनैकान्तिक इति ॥३६९०॥

१ °ज्जमणस्स को मु०पृ० ८७१ गा० ३७०८ । हे० मु० वृ० पृ० ७६२ गा० १८१४ ।
२ बीयं जह उ विणस्सइ नस्सइ मुत्तस्स तह चरिमदेहो । अहवा णभदेसो इव का० को०
मु० वृ० पृ० ८७१ गा० ३७०९ । ३ °कम्मणोऽहिमओ को मु०वृ०पृ० ८७१ । ४ सो
पारंपरणं जत्तो कम्मट्ठिइ संता ॥ को मु०वृ०पृ० ८७१ । ५ जं संताणोऽणाइ तेणाणंतो य
णां को मु० वृ० पृ० ८७१ ।

अण्णतरमणिव्वत्तित्तकज्जं बीयंकुराण जं विहितं ।

तत्थ हतो संताणो कुक्कुडिअण्डातियाईणं ॥३६९१॥

जध वेह कञ्चणोवलसंजोगोऽणातिसंततिगतो वि ।

वोछिज्जति सोवायं तध जोगो जीव-कम्माणं ॥३६९२॥

अण्णतरमित्यादि । देह-कर्मणोरनादिकारण-कार्यप्रबन्धेऽप्यन्यतरदनिर्वर्तितस्व-
कार्यमुपरस्यते, क्वचित् कदाचित् विहितशक्तित्वात्, बीजाङ्कुर(र) कुकुटचण्डकवत् । जं
(यत्) देह-जीवकर्मणोः कारणकार्यरूपसंयोगो व्युत्से(च्छे)त्स्यते, अनादित्वे सति उपा-
यान्तरासम्भवात्, काञ्चनोपलसंयोगवत् । अतोऽनैकान्तिकः—धर्माधर्माकाशानामनादिः
संयोगः, न च विधंछिते(विच्छिद्यते) अनन्तत्वात् ॥३६९१—९२॥

तो किं धम्मादीण व जोगो अध कंचणोवलाणं व ।

जीवस्स य कम्मस्स य भण्णति दुविधोऽवि ण विरुद्धो ॥३६९३॥

तो किं धम्मादीण व जोगो इत्यादि । अतोऽत्र संशयः—धर्मादिसंयोगवद्
अत्यन्ताऽवियोग एव भवतु? आहोस्वित् काञ्चनोपलानामिव वियोगवान् भवतु जीव-
कर्मणोः संयोगः? उच्यते, अवियोगस्तावदुभयोरवयोः सिद्ध एव, वियोगो दुस्साधः,
सोऽपि प्रतिपन्न एव भवता, उभयोरविरुद्धत्वादुभयसिद्धिः ॥३६९३॥

तत्र—

पढमो व्व अभव्वाणं भव्वाणं कंचणोवलाणं व ।

जीवत्ते सामण्णे भव्वोऽभव्वो त्ति को भेतो? ॥३६९४॥

पढमो व्व अभव्वाणं इत्यादि । धर्माधर्म(र्मा)काशयोगः प्रथमः, सोऽत्यन्ता-
वियोगादभव्यानाम्, द्वितीयः काञ्चनोपलानामिव संयोगः उपायाद् वियोगवान्, स
भव्यानामिति । आह जीवत्वे समाने कोऽयं भव्याभव्यकृतो भेदः? उच्यते, परिणा-
मद्वयभेदाद् भेदः ॥३६९४॥

होतु व जति परिणामो को दोसो णारगादिभेतो व्व ।

भण्णं य भव्वाऽभव्वा जीवा ण सभावभेतो त्ति ॥३६९५॥

होतु व जति परिणामो । यदि परिणामभेदाद्वेदस्ततो जीवस्यैव परिणाम-
विशेषाद् भव्यत्वमभव्यत्वं च भेदमात्रमेव, परिणामत्वात्, नारक-तैर्यग्योनभेदवत् । न
चेष्यत एतद् भवद्भिः, भिन्नस्वभावत्वाद् भव्याऽभव्ययोः, जात्यन्तरत्वमेवेति तं(तद्)
निषिध्यते ॥३६९५॥

भव्वाभव्व[२४३-द्वि०]विसेसो चेतणस्स व सभावतो ण मतो ।

अण्णो वि जंती दीसति सभावभेतो ण जीवाणं ॥३६९६॥

भव्वाभव्वविसेसो । भव्याभव्यत्वयोः स्वभावकृतो जातिभेदो नास्ति, जीवधर्मत्वात्, तद्वतचैतन्यधर्मवत् । अन्योऽपि च भव्याभव्यत्वे भुक्त्वा जीवधर्मः क्वचिद् जातिभिन्नो नास्तीत्यनैकान्तिकाभावं जीवधर्मस्य दर्शयति ॥३६९६॥

अत्राभिधीयते—

दव्वातिच्चे तुल्ले जीव-णभाणं सभावतो भेतो ।

जीवाजीवातिगतो जघ तघ भव्वेतरविसेसो ॥३६९७॥

दव्वातिच्चे तुल्ले । इह जीवस्य नभसश्च स्वभावभेदोऽस्ति चेतनत्वमचेतनत्वम्, आदिग्रहणात् सक्रियत्वमक्रियत्वं चेत्यादि । अथ च सत्त्व-द्रव्यत्वादिधर्मैस्तुल्यता । अतः सामान्यरूपेणैवानैकान्तिकता । जातिभेदेऽपि जीवाकाशादीनां सामान्यधर्मता द्रव्यादिरूपा दृष्टेति कृत्वा जीवत्वे समाने भव्याभव्यकृतो जातिभेदो भविष्यतीति ॥३६९७॥

एवं पि भव्वभावो जीवत्तं पि व सभावजातीतो ।

पावति णि^१च्चो तम्मि य तदवत्थे णत्थि णेव्वाणं ॥३६९८॥

एवं पि भव्वभावो इत्यादि । एवं तर्हि जीवस्य भव्यत्वं नापैष्यति, स्वाभाविकत्वात् । ततश्च निये भव्यत्वे निर्वाणाभावः प्रसज्यत इति ॥३६९८॥

जघ घडपुव्वाभावोऽणातिसभावो वि सणिधणो एवं ।

जति भव्वत्ताभावो हव्वेज्ज किरियाय को दोसो ॥३६९९॥

जघ घडपुव्वाभावो इत्यादि । इह जीवस्य भव्यत्वं कथञ्चिदपयास्यति, अनादत्वे सति विशिष्टक्रियायोगित्वात्, घटप्रागभाववत् ॥३६९९॥

अणुदाहरणमभावो खरसंगं पिव मती ण तं जम्हा ।

भावो च्चिय स विसिट्ठो कुंभाणुप्पत्तिमेत्तेणं ॥३७००॥

अणुदाहरणमभावो इत्यादि । प्रागभावो ह्यभावत्वादेवोदाहरणमयुक्तम्, क्रियायोगित्वाभावात्, खरशृङ्गवत् । आह—न प्रागभावोऽभावः, किं तर्हि ? भाव एव, कुम्भानुत्पत्तिमात्रविशिष्टत्वात् । एवं तर्हि भव्यत्वविगमात् सर्वभव्योच्छेदः प्राप्तः, अपचीयमानत्वात्, धान्यकोष्ठागारवत् । तन्न, प्रतिप्रमाणसद्भावात् ॥३७००॥

ततो गाथा—

१ जञो को त । २ नियञो को ।

एवं भवबुच्छेतो कोट्यागारस्स वाऽवचयतो त्ति ।
तं णाणंतत्तणतोऽणागतकालंबराणं व ॥३७०१॥

एवं भवबुच्छेतो इत्यादि । नोच्छेत्स्यते(न्ते) भव्याः, अनन्तत्वात्, अनागतस-
मयराशी(शि)वत्, आकाशश्रेणीप्रदेशश्रेणिवत् ॥३७०१॥

जं चातीताणागतकाला तुल्ला जतो ये संसिद्धा ।
एक्को अणंतभागो भव्वाणमैतीतकालेणं ॥३७०२॥

एस्सेण तत्तियो च्चिय सिज्जेज्जा तो वि सव्वभव्वाणं ।
ण समुच्छेतो जुत्तो जिणागमातो य सद्धेयं ॥३७०३॥

जं चातीताणागत० इत्यादि । सर्वेणाप्यनागतकालेन सर्वभव्यानाम् अनन्त
भाग एव अपहरिष्यते, अनन्तसंख्यातीतं(त)समयराशितुल्यत्वात्, अतीतसमयराशिनेव ।
“अतीताद्धानागताद्वा च तुल्ये द्वे अपि”[] इति वचनम् । अनन्तसंख्यापदान्तर्भा-
वित्वात् अनन्तानि ह्यनन्तकस्य स्था[ना]नि, तत्र यद्यप्यतीतसमयराशिरनन्तस्तथापि
तस्य प्रतिविशिष्टमेवानन्तसंख्यापदं निरूपितम्, सर्वसिद्धराशेरनन्तस्यासंख्येयगुणं यत्
स्थानं तदप्यनन्तमेव । अनागतसमयास्तु सिद्धराशेरनन्तगुणाः तथाप्यनन्ता एवेत्य-
नन्तसंख्यया तुल्ये अपि अतीतानागताद्वा कस्मात् सर्वसमुच्छेदो भाव्य(भव्या)नामयुक्तः
प्रतिपत्तुम्, भगवदर्हत्प्रणीतागमाच्च जयन्तीप्रश्नसूत्रेऽभिहितत्वात् । “भैवियविरहिणं
लोए भविस्सति ”

भगवानाह—“णो तिण्ठे समद्धे” [व्याख्याप्रज्ञप्तिसूत्र शतक १२, उद्दे० २]
अतो भगवद्वचनादेवैतच्छ्रद्धेयम् । उपपत्तिरपि च भगवतैव व्याकृतेति प्रमाणीभवति ।
अनागताद्वासमयः(याः) आकाशश्रेणीप्रदेशाश्च अनन्तत्वान्नोच्छिद्यते(न्ते) ॥३७०२-३॥

यत् पुनरिदं केनापि मन्दप्रज्ञेन चोद्यते—

भव्वा वि ण सिज्झिस्सन्ति केयि कालेण ज[२४४-प्र०]इ वि सव्वेणं ।
एवं ते वि अभव्वा को व विसेसो भवे तेसिं ? ॥३७०४॥

१ व्याख्याप्रज्ञप्तिसूत्रे जयन्तीप्रश्ने ईदृशः मूलसूत्रपाठः—सव्वे वि णं भंते ! भवसिद्धिया जीवा
सिज्झिस्सन्ति ! हंता, जयंती ! सव्वे वि णं भवसिद्धिया जीवा सिज्झिस्सन्ति । जइ भंते ! सव्वे
भवसिद्धिया जीवा सिज्झिस्सन्ति तम्हा णं भवसिद्धियविरहिणं लोए भविस्सइ ? णो तिण्ठे समद्धे-
व्याख्याप्रज्ञप्तिसूत्र शतक १२ उद्देशक २ । २ वा० को । ३ य सि सिद्धो को मु०व०
पृ०८७२ गा० ३७२३ ३ ण य ती० को मु०व०पृ०८७२ ।

भव्या वि ण सिज्झिस्संति केयि कालेण इति । भव्याश्च न सेत्स्यन्ति चेति विरुद्धमेतत् । केन वा प्रतिपन्नम् 'भव्या न सेत्स्यन्ति' ? इति, यतो लक्षणम्—

“सेत्स्यन् भव्यः सिद्धो भव्यत्वमतीत्य वर्तते यस्सः ।

नै(व) कदाचित् स्ये(से)त्स्यत(ति) यः सो' भव्यो जिनेनोक्तः” [] ।

एवंविधे लक्षणे चोद्यमेव नास्ति तथापि तु विशिष्टकालं चोद्यमुत्थाप्य तत्परिहार-
गाथा । मा किञ्चिन्नोक्तं भूदिति इतरो ब्रवीति चोद्यावकाशम्—‘सर्वे भव्याः सेत्स्यन्ति’
इत्यस्मिन् पक्षे भव्यः(व्य)विरहितस्तर्हि लोको भविष्यति । भगवानाह—“णो इणट्टे
समट्टे” [व्याख्याप्रज्ञप्तिमूत्र शतक १२ उदे० २] ण(न) च शब्द(भव्य)रहितो लोको
भविष्यतीति भव्येषु सत्सु सिद्धिमागो व्यवच्छिन्न इति । किन्तु येन बहुना कालेन
सर्वेणाप्यनागतसमयराशिना न सिद्धाः तेऽप्यभव्या एव, अविद्यमानसिद्धित्वात्, उभय-
सिद्धाभव्यवत् । एवमप्ययुक्तं वक्तुम् ‘सर्वेण कालेन ये न सेत्स्यन्ति तेऽभव्यतुल्याः’ इति ।
सर्वस्य कालस्य किं व्युच्छेदो भविष्यति येन तस्मात् कालात् परतो भव्याः केचिन्न
सेत्स्यन्तीत्याशङ्क्यते—यावता भव्यानुच्छेदे अनागताद्वाद्यष्टान्तः, तस्या अपर्यन्त-
त्वात्, तद्व्यवच्छेदे वा भव्या अभव्या वा कथमवतिष्ठन्ते वर्तनारहितानामभावात् ?
ततश्चोद्यमेव नास्ति । अथ कालोऽस्ति ततो भव्यानाम्(भव्या) अपि सेत्स्यन्तीत्येव,
अनागतकाले सेत्स्य[त्]सद्भावात् । चोदितं चेदम् । तस्मात् कश्चित् पुद्गलपरिवर्त्तादि-
मन्तः(मान्) कालोऽतिबाहुल्यात् ‘सर्व’शब्देनौपचारिकेण अभिधीयते, ‘सर्वं घृतं पीतम्’
इति विवक्षितघृतोपयोगवत् । तेनानन्तेन(न्तैः) पुद्गलपरिवर्त्तैः ये भव्या न सिद्धाः—
यैर्मोक्षसाधनक्रिया न प्राप्ता— [तै] भव्या अप्यभव्यतुल्या इति भव्याभव्यविशेषापादना-
चोद्योत्थानम् ॥३७०४॥

तस्यैवंविधस्य चोद्यस्य परिहारः—

भण्णति भव्वो जोग्गो ण य जोग्गो तेण सिज्झते सव्वो ।

अथ जोग्गम्मि वि दलिण् सव्वत्थ ण कीरते पडिमा ॥३७०५॥

भण्णति भव्वो जोग्गो । सिद्धिक्रियाया योग्यो भव्य उच्यते, स च
योग्योऽपि तेन परिभाषितेन सर्वेण कालेन साधनसामग्र्य[भावा]द् नावश्यं सिध्यति,
सर्वपुरुषाऽगम्यप्रदेशावस्थितं(त)प्रतिमायोग्यश्रीपर्णिवृक्षवत् ॥३७०५॥

जघ वा स एव पासाणकणगजोग्गो वियोगजोग्गो^१ वि ।

ण विजुज्जति सव्वो च्चिय स विजुज्जति जस्स संपत्ती ॥३७०६॥

१ ‘स भव्यो’ इति प्रयोगो व्याकरणानुसारी । २ तं भणइ भ जोग्गो इति त प्रतौ ।
३ जोग्गो ति को पृ० ८७२ ।

अथ वा स एवेत्यादि । अथवा कश्चित् कदाचिद् भव्य(व्यः) सर्वकर्मवि-
योग्योऽपि(गैयोग्योऽपि) तद्वियोगक्रियां नावाप्स्यति, असंप्राप्तयोग्यसाधनसमायोगत्वात्,
सर्वपुरुषाऽविषयविषमप्रदेशावस्थितसुवर्णविभागयोग्यकनकपाषाणवत्, यदि नाम सा
सम्पत्तिर्भवेत् ततो योग्य एव वस्तुनि, नायोग्ये खरपाषाणे ॥३७०६॥

तत आह—

किं पुन जा संपत्ती सा जोगस्सेव ण तु अजोगस्स ।

तथ जो मोक्खो णियमा सो भव्वाणं ण इतरेसिं ॥३७०७॥

किं पुन जा संपत्ती इत्यादि । अभव्यस्य साधनसम्पत्तिरेव न सम्भवति
दर्शनादिका, तदयोग्यत्वात्, एरण्डदारुवत् खरपाषाणवद्वा ॥३७०७॥

एवं गतं प्रासङ्गिकम् । प्रकृतमेवोच्यते—

रिजुसेहिं पडिवण्णो समयपदेसंतरं अफुसमाणो ।

एगसमएण सिज्झति अथ सागारोवजुत्तो सो ॥३७०८॥

रिजुसेहिं पडिवण्णो । योगनिरोधप्रपन्नसंकोचितशरीरान्तर्वृत्तजीवप्रदेशघन-
दण्डबाहुल्यप्रमाणां ऋज्वीमाकाशश्रेणीमूर्ध्वायतां लोकान्तगामिनीं प्रपन्न ऊर्ध्वाभिमुखां
प्रस्थितः “अफुसमाणगईए एगसमये सिज्झइ” [] इती(ति) । अस्पृशन्(द)ज(ग)तेर्व्या-
ख्यानम्—समयान्तरं न स्पृशति—येन समयेन प्रस्थितस्तेनैव समयेन लोकान्तमाप्नो-
तीत्यर्थः । तथा च तद्भवशरीरस्यागः, ऊर्ध्वगमनम्, भव्यत्वविगमः, सिद्धत्वपर्यायोद्भवः,
लोकान्तप्राप्तिरिति । एताः क्रियाः एकसमये निर्वर्त्यन्ते, सिध्यत्काले च साकारो-
पयोगयुक्तोऽसौ सिध्यतीति ॥३७०८॥

किं कारणम् ? यस्मात्—

सव्वाओ लद्धीओ जं सागारोवयोगलाभाओ ।

तेणेह सिद्धलद्धी उप्पज्जति तदुवयुत्तस्स ॥३७०९॥

सव्वाओ लद्धीओ इत्यादिः स्फुटार्था । एवं चानेन वाक्येनान्यदपि सिद्धं
सिद्धानाम्—तरतमयोगोपयोगता, अयुगपदुपयोगत्वमिति, युगपदुपयोगे स(सा)कारोप-
योगविशेषणानर्थक्यमिति ॥३७०९॥

तत इयं गाथा —

१ संशोधितः पाठः मूलपाठानुसारी । २ “ढं” को हे त । ३ अपु० जे । ४ सागं हे ।
अत्र चैटपा० वृत्तौ एतद्विशेषणविषये अयमुल्लेखः—“अस्माच्च आर्यस्यामप्रणीतात् साकारो-
पयोगविशेषणात्” सु०पृ० ८७६ । द्रष्टव्यमत्र मल्ला० हे०वृ०सु०पृ० ११९७ गा० ३०८९ ।

एवं च गम्मति ध्रुवं तरतमजोगोवयोगता तरस ।
जुगेयोवयोगभावे सागारविसेसणमजुत्तं ॥३७१०॥

एवं च गम्मति ध्रुवं । गतार्था ॥३७१०॥

अथव मती सव्वं चिय सागारं से अतो अदोसो त्ति ।

णाणं ति दंसणं ति व ण विसेसो तं च णो जम्हा ॥३७११॥

अथव मती इत्यादि । अथ चैवं बुद्धिः—न साकारोपयोगविशेषणानर्थक्यम्,
किं तर्हि ? सार्थकत्वमेव । यस्मात् तस्य केवलिनः सर्व एवोपयोगः साकारः, सर्वदा
ज्ञान-दर्शनीपयोगात्मकत्वात्, एकस्मिन् समये साकाराऽनाकारविशेषणाभावात् तदुभय-
स्वभावत्वाद् विशेषणसार्थकत्वमिति, तच्च लब्धिमध्ये सिद्धत्वस्य प्रक्षेपार्थम् । तत्
पुनरुभयोपयोगत्वमुच्यमानं वचनान्तरेण व्याहन्यते इति न घटते^१ ॥३७११॥

यस्मादिदं वचनान्तरमस्ति —

सागारमणागारं लक्खणमे^२त्तं ति भणितमिध चेव ।

तथ णाण-दंसणाइं वीसुं समए पसिद्धाइं ॥३७१२॥

सागारमणागारमित्यादि । साकारमनाकारं च लक्षणं सिद्धानामुक्तमिहैव ।
ते च ज्ञान-दर्शने विषयकं प्रसिद्धे—पृथगित्यर्थः, इतरथा यद्येकमेव ज्ञानं दर्शनं च स्यात्—
यथोक्तं स्तुतिकारेण—

“एकं कल्पितभेदमप्रतिहतं सर्वज्ञतालाञ्छनम्

सर्वेषां तमसां “निहन्तु जगतामालोकम(नं) शाश्वतम् ।

नित्यं पश्यति बुध्यते च युगपन्नानाविधानि प्रभो !

स्थित्युत्पत्तिविनाशवन्ति विमलं द्रव्याणि ते केवलम्” [] ॥३७१२॥

तत्रायं दोषः---

पत्तेयावरणत्तं इधरा बारसविधोवयागो य ।

णाणं पंचविकप्पं चतुव्विधं दंसणं कत्तो ? ॥३७१३॥

पत्तेयावरणत्तं इत्यादि । तदेकत्वे कुत इदं प्रत्येकमावरणं ज्ञानावरणं दर्शना-
वरणं च ? इति भिन्ने ज्ञान-दर्शने, भिन्नावरणत्वात्, इन्द्रियपञ्चकवत् । अथ च भिन्ने
ज्ञाना(न)-दर्शने, भिन्नविधानत्वात्, जीवाजीवादिवत् । भिन्नविधानत्वमसिद्धमिति चेत्,

१ “गवो” को हे त । २ सागं हे । ३ अतः पश्चात् त प्रतौ ‘यस्मादिदं वचनान्तरेण
व्याहन्यते इति न घटते’ इत्येवं वाक्यं विद्यते । तच्च पुनरुक्तमिव प्रतिभासते इति अत्र न
स्वीकृतम् । ४ “मेयं” को हे त । ५ नियन्तु ज० त । ६ “वर्ति वि” त ।

तदर्थमष्टविधो ज्ञानोपयोगः, चतुर्विधो दर्शनोपयोगः—द्वादशविधोपयोगता, तथा पञ्च-
कविकल्पं ज्ञानं मत्यादि, चतुर्विधं दर्शनं चक्षुर्दर्शनादि। एकत्वे कुतोऽयं भेद इति ?
॥३७१३॥

अपिच, इहैव पुनरप्युक्तं व्यापारभेदेन—

भणितमिधेव य केवलणाणुवयुक्ता मृणंति सत्त्वं ति ।

पासंति सत्त्वतो च्चि'य केवलदिद्वीहैणंताहि ॥३७१४॥

भणितमिधेव येत्यादि । केवलज्ञानस्य व्यापारः—सर्वभावात्(न्) केवलज्ञानो-
पयुक्ताः 'मृणंति' अवबुध्यन्ते । केवलदर्शनस्य पृथग् व्यापारः—केवलदृष्टिभिरनन्ताभिः
सर्वभावान् सर्वतः पश्यन्तीति भिन्ने ज्ञान-दर्शने, भिन्नव्यापारत्वात्, चक्षुर्मनोवत् ॥

॥३७१४॥

आहऽपिधैभावम्मि वि उवयुक्ता दंसणे य णाणे य ।

भणितं तो जुगवं सो णणुं भणितमिणं पि तं सुणसु ॥३७१५॥

आहऽपिधैभावम्मि वि । अत्रोच्यते, तेन सिद्धान्तखण्डेन प्रतिप्रदेशमधी-
तेनापि पृथग्भावमात्रमापादितं ज्ञान-दर्शनयोः, न पृथगुपयोगता, यस्मात् पृथग्भावेऽप्य-
नयोर्वचनान्तरेण युगपदुपयोगता सिद्धैव । “असरीरा जीवघणा उवयुक्ता दंसणे
य णाणे यं ” [गा० ३८३५] उभयत्र 'च'शब्दस्योपादाना[नाद् युगप]दुपयोगत्वं
सिद्धमिति ॥३७१५॥

यथेवमागमः प्रमाणम्, इदमपि वचनमस्ति, श्रूयताम्—

णाणम्मि दंसणम्मि व एत्तो एवकतरयम्मि उवयुक्तो ।

सव्वस्स केवलस्सिंसा जुगवं दो णत्थि उवओगा ॥३७१६॥

णाणम्मि दंसणम्मि व इत्यादि । 'वा'शब्दो विकल्पार्थः—ज्ञाने वा दर्शने
वा । कदाचिद् 'वा'शब्दोऽपि समुच्चयार्थ इत्येवं व्याख्यायते । ततः स्फुटतरमिदम्—
एतस्माद् द्वितयादेकतरस्मिन् उपयुक्ताः न न्त(द्व)योरिति । यतश्चान्यदपि ज्ञापकम्—
सर्वस्य केवलिनः युगपद् द्वौ न स्तः उपयोगाविति ॥३७१६॥

अथात्रापि व्याख्यानतरं कल्प्येत—

अथ सव्वस्सेव ण केवलस्सिंसा दो किंतु कासइ हवेज्ज ।

सो य जिणो सिद्धो वा तं च ण सिद्धाधिकारातो ॥३७१७॥

१. ति य को हे त । २. 'हिं' को हे त । ३. पिहमां हे आहपिहमां त ।
४. 'सु जं मं' को । ५. भणियं पि को । ६. कोटयाचार्यवृत्तौ इयं निर्युक्तिगता गाथा ९७५
मु०पृ० ८९२ । ७. य को हे त । ८. 'स्स वि को पृ० ८७३ । ९. 'स्स व त ।

अथ सर्वस्वे० इत्यादि । सर्वस्यैव केवलिनो न द्वयोपयोगता वार्यते, किं तर्हि ? कस्यचिद्वार्यते, कुतः ? यस्मात् 'न' इति प्रतिषेधः यथाविवक्षं सम्बध्यते-यदा 'न'शब्द आदौ प्रयुज्यते-'न सर्वस्यैव केवलिनो द्वावुपयोगौ' तदा सर्वस्वामित्वप्रतिषेधको 'नो'शब्द इति न सर्वस्य केवलज्ञानस्वामिन उपयोगौ द्वौ, किं तर्हि ? कस्यचिदेक इति सिद्धम् । स च केवली जिनो भवस्थः सिद्धो वा स्यात्, तृतीयस्यासम्भवात्, तच्च न भवस्थग्रहणम्, किं तर्हि ? सिद्धाविधि(धि)कारात् सिद्धस्यैव ग्रहणमिति ॥३७१७॥

अथवा पुण्वद्वेणे'व सिद्धमेको चि किं त्थं वितिण्ण ।

एतो च्चिय पच्छद्वे वि गम्मते सव्वपडिसेधो ॥३७१८॥

अथवा पुण्वद्वेणे० इत्यादि । अथवा गाथापूर्वाद्धैनैव सिद्धम्-एकतरोपयोगावे(गो वा)-एकोपयोगत्वम् । किं पुनरुच्यते ? तस्मात् पुनरभिधानादनुमीयते-एक एवोपयोगो ज्ञान-दर्शनात्मकः, स च युगपदुपयोगो भवति नान्यथेति उच्यते । अत एव गाथापश्चाद्धे पुनरभिधानात् 'सर्वस्य केवलिनो युगपदुपयोगो द्व्यात्मको नास्ति' इति सर्वप्रतिषेधः-सर्वस्य केवलिनः एककाले उपयोगद्वयं नास्तीत्यनुमीयते ॥३७१८॥

तो[२४५-प्र०]कधमिधेव भणितं उवयुत्ता दंसणे य णाणे य ।

समुदायवयणमेतं उभयणिसेधो तु पत्तेयं ॥३७१९॥

तो कधमिधेव । यधेवम् 'सर्वस्योपयोगद्वयं नास्ति' इत्यागमः तत् कथमयमन्य आगम उपयोगद्वयाभिधायी अप्रमाणीक्रियते-"उवयुत्ता दंसणे य णाणे य" [गा० ३७१५] ? नेदं वचनमेककाले उपयोगद्वयं प्रतिपादयति । यस्मात् समुदायवचनमेतत् । सिद्धानां समुदाये केचिदुपयुक्ता दर्शने, केचिद् ज्ञाने । तथा च भिन्नकालोपयोगतैव सिद्धा । उभये(य)निषेधस्तु उभयोर्ज्ञान-दर्शनयोरेककालोपयोगत्वेन निषेधः, उभयनिषेधः । प्रत्येकमित्येकैकः सिद्धः उभयोर्ज्ञान-दर्शनयोर्युगपन्नोपयुक्त इति ॥३७१९॥

अथैवं ब्रूयाद् युगपदुपयोगवादी—

जमपज्जन्ताइं केवलाइं तेणोभयोवयो'ग चि ।

भण्णति णायं णियमो संतं तेणोवयोगो चि ॥३७२०॥

जमपज्जन्ताइं केवलाइं इत्यादि । इह केवलज्ञान-दर्शने सादी अपर्यवसिते इति सिद्धम् । ततश्चोभयोरप्यवित्से(च्छे)देन भवितव्यम्, अपर्यवसितत्वात्, सिद्धत्वपर्या-

१ °ण व हे °ण वि त । २ य को हे च वि° त । ३ य को हे त । ४ °णो ति ।

यवत् । अत्र भण्यते—अपर्यवसितत्वं नाम किमुच्यते ? यावान् हि यस्य कालः स तावन्तं स्थितिकार(ल)मनुभवतीति । केवलज्ञान-दर्शनव्यतिरिक्तानां शेष(ष)ज्ञान-दर्शनानाम् मतिज्ञानादीनां च चक्षुर्दर्शनादीनां च स्वात्मस्थितिकालानां स्थानं षट्षष्टिः सागरोपमाणि सातिरेकाणि लब्धिं प्राप्याऽविच्छेदेनावस्थानम् अपर्यवसितत्वं दृष्टम् । अथवा उपयोगविच्छेदः । सिद्धम् इत्यनैकान्तिक[त्वं]म्—न यावर्त्त(न्तं) कालं यस्य सत्त्वं तस्य तावन्तमेव कालमुपयोग इति सत्त्वं विद्यमानत्वं लब्धिः उपयोगकारणं न भवतीत्यनैकान्तिकोऽयम् ॥३७२०॥

तत इयं गाथा—

ठितिकालं जघ सेस^१दंसण-णाणाणमणुवयोगे वि ।

दिट्ठमवत्थाणं तघ ण होति किं केवलाणं पि ॥३७२१॥

ठितिकालं जघ सेसदंसण-णाणा० । भावितार्था । तथा चोपयोगविच्छेदो भविष्यति, केवलज्ञान-दर्शनयोः लब्धिं प्रति स्वस्थितिकालं समवस्थानात्, शेषदर्शनज्ञानवत् ॥३७२१॥

णणु सणिधणत्तमेवं मिच्छावरणक्खयो त्ति व जिणस्स ।

इतरेतरावरणता अधवा णिकारणावरणा^२ ॥३७२२॥

णणु सणिधणत्तमेवं इत्यादि । नन्वेवमिष्टविघातकृद्धर्मविशेषविपरीतसाधनो विरुद्धोऽयं विरुद्धः । परार्थाश्चक्षुरादयः, संघातत्वात्, शयनासनाद्यङ्गवदिति । यथा शेषज्ञान-दर्शनवत् केवलज्ञान-दर्शनयोरपि सनिधनत्वं प्राप्नोति, अनिष्टं चैतत् । अथैवं ब्रूयाः, उपयोगं प्रति सनिधनत्वं भवत्वेचे(वतु, एतच्चे)ष्टमेव साध्यते । नेष्टविघातकृत्, सिद्धसाधनत्वात् । एवं तर्हि 'सर्वावरणक्षयो जिनस्य' इति, मिथ्यैतद् वचनं प्राप्नोति, ततश्चागमविरोध इति चोदितं भवति । अथ 'सर्वथा ज्ञानावरणप्रक्षयात् केवलज्ञान-दर्शनसंभवः' इत्येतावता प्रतिपन्न एवावरणक्षय इति पुनस्तस्योदयाभावाद्भवतोऽपि सावरणत्वं चोदयतोऽनिष्टमेवेद[म्], स्वघातित्वदोषाच्च नैव चोदनीयम् । ततश्चोदको ब्रवीति—नैवोच्यते केवलज्ञानावरणकर्मण उदय इति, किं तर्हि ? इतरेतरावरणता प्राप्नोतीति—दर्शनं ज्ञानेन व्यवधीयते, ज्ञानं च दर्शनेनेति । अथवा अत्यन्तविशुद्ध-स्वभाक्त्वादुभयमपि नावरणम्, प्रकाशवत् । एवं तर्हि निष्कारणमेवावरणं ज्ञानोपयोगविच्छेदाद् दर्शनोपयोगविच्छेदाच्चेति ॥३७२२॥

१ तुलनीयमत्र "शेषज्ञान-दर्शनानाम्" इत्यादिकं विवरणम्—मलधा० हे० वृ० सु० पृ० १२०१ गा० ३१०१ । २ निवर्त्ति को । ३ 'सदं' को हे । ४ 'रणं' को हे त ।

एगतराणुवयुत्ते तदसव्वणुदरिसिच्च' ण तं च ।

भण्णति छतुमत्थस्स वि समाणमेगंत्तरं सव्वं ॥३७२३॥

एगतराणुवयुत्ते इत्यादि । एकतरस्मिन्ननुपयुक्ते केवलिजिने असर्वज्ञत्वम्-दर्शनो-
पयोगकाले ज्ञानानुपयोगात्, असर्वदर्शित्वं च ज्ञानकाले दर्शनानुपयोगात् । तच्च
नेष्टम्, सर्वज्ञत्वात् सर्वदर्शित्वाच्च केवलिजिनस्येति । अत्र भण्यते, समानमेतद्भव-
तोऽपि-छन्नस्थस्य दर्शनोपयुक्तस्य अज्ञानत्वम्, ज्ञानोपयुक्तस्य चाऽदर्शनत्वम् । इष्यते
छन्नस्थस्स(श्च) व्यवहारनयात् सम्यग्दृष्टिज्ञानिवांश्च निरन्तरम्, नैक(कै)कान्तरितमिति ।
यश्चोभयोर्दोषः न तमेकश्चोदयेदिति ॥३७२३॥

अथ मन्यसे—

सव्ववखीणावरणो अध मण्णसि केवली ण छतुमत्थो ।

उभयोवयोगविग्घो तो छतुमत्थस्स ण जिणस्स ॥३७२४॥

सव्ववखीणावरणो इत्यादि । अथैवं मन्यसे छन्नस्थस्य ज्ञानावरणं दर्शना-
वरणं च कर्म युगपदुपयोगविघ्नो युक्तः, केवलिनत्(नः) पु[नः] सर्वक्षीणावरणस्य न
युक्त उपयोगद्वयविघ्न इति, निरावरणत्वात्, सूर्यप्रकाश-प्रतापवृत्तिद्वयवत् ॥३७२४॥

अत्र प्रतिविधीयते

देसक्खये अजुत्तं जुगवं कसिणोभयोवओगि'त्तं ।

देसोभयोवयोगो पुणाइँ पडिसिज्झते किं से ॥३७२५॥

देसक्खये इत्यादि । छन्नस्थ[स्य] क्षयोपशमसमुत्थापितज्ञान-दर्शनस्य देशक्षये
देशावरणे च कृत्स्नज्ञान-कृत्स्नदर्शनात्मक एककाले सावरणत्वात् न युक्तः उपयोगः,
यावांस्तु क्षयोपशमस्तस्य ज्ञान-दर्शनयोः तावत्येवैकदेशे ज्ञान-दर्शनयोरुपयोगस्तस्य
किमिति निषिध्यते ? नावरणं निवारकं युगपद्भावस्य, सर्वप्रकाशस्य तु निषेधकं भवतु,
आवरणस्वभावत्वात् । दृष्टं च छन्नस्थस्य देशविषयं ज्ञानं दर्शनं च क्रमेण सामान्य-
विशेषावबद्धस्वरूपत्वात् । तस्मात् क्रमेण ज्ञान-दर्शनत्वं जीवस्य स्वभाव एवेति ॥३७२५॥

अध जम्मि णोवयुत्तो तं णत्थि ततो ण दंसणादित्तिण् ।

अत्थिजुगवो[२४५-द्वि०]वयोगो त्ति होतु साधू कधं विगलो ? ॥३७२६॥

अध जम्मि णोवयुत्तो । अथैवं मन्येथाः, क्रमज्ञान-दर्शनः केवली यस्मिन्नेव
नोपयुक्तस्तत् तदानीं नास्त्येव, यस्मिन् पुनरुपयुक्तः तदेवास्तीति । अस्मिन् पक्षे प्रमाणं

१ °रिसणत्तणं न तं च को । °रिसिणत्तणं न तं च हे वृ० सु० पृ० १२०३ । °रिसत्तणं न तं
च त । २ °तरे को हे त । ३ °ओग त्ति त । ४ °इ को हे । ५ देशशब्दः अंशसूचकः ।

च— एकस्मिन्नुपयोगकाले द्वितीयं नास्त्येव, तदानीमनुपलभ्यमानत्वात्, खरविषाणवत् । अयमनैकान्तिको हेतुः—सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र्यसम्पन्नः साधुरुच्यते, स च छद्म-स्थत्वादेकस्मिन्नुपयुज्यते तत् न (तेन) त्रिष्वपि । ततश्चैकोपयोगकाले इतरयोरनुपलभ्य-मानत्वमस्ति । अथ च तस्मिन् साधौ ते द्वे अपि विद्येते, तस्य यावज्जीवावधिप्रतिज्ञापू-रणादविकलसाधुत्वानुज्ञानादुभयोरवयोरस्यार्थस्य सिद्धत्वादनैकान्तिकः, असाधुत्वं वा विकलत्वात् साधोः प्राप्नोति, अनिष्टं च तदिति ॥३७२६॥

किञ्च, अन्यत्—

ठितिकालविसंवातो णाणाणं ण वि य ते चतुण्णाणी ।

एवं सति छतुमत्थो अत्थि ण य त्तिदंसणी समए ॥३७२७॥

ठितिकालविसंवातो इत्यादि । एकस्मिन्नुपयुक्तस्य यदि अत्य(न्या)-न्तः, ते' वि(पि) ततो ज्ञानानां चतुर्णां षट्षष्टिसागरोपमस्थितिकाल उक्तः, तस्यासंभवात् स्थितिकालविसंवादः प्राप्त इत्यागमविरोधः । अन्यच्च “एकादीनि भाज्यानि युगपदेकस्मिन्ना चतुर्भ्यः (तत्त्वार्थ० १, ३१) इति एकज्ञान-द्विज्ञान-वि(त्रि)-ज्ञान-चतुर्ज्ञानानां जीवानां प्रज्ञापना कृता । एवं छद्मस्थश्चतुर्ज्ञानी कश्चिदपि न प्राप्नोति, एकज्ञानोपयोगकाले शेषज्ञानाभावाभ्युपगमात् । न च छद्मस्थस्त्रिदर्शनी कश्चित् प्राप्नोति । एवं च पूर्वं एव हेतुस्तदानीमनुपलभ्यमानत्वादित्यनैकान्तिक इति समर्थितं भवति ॥३७२७॥

अथासौ युगपदज्ञानदर्शनवादी आगमवाक्येन स्वपक्षसाधनमाविष्करोति—

आह भणितं णणु सुते “केवलिणो केवलोवयोगेण ।

पढम” त्ति तेण गम्मति सतोवयोगोभयं तेसिं ॥३७२८॥

आह भणितमित्यादि । ननु श्रुतैकदेशे वचनमस्ति—“केवलिनैः केवलोपयोगेन प्रथमाः नाप्रथमाः” [] इति । यो'येन भावेन पूर्वं तथा नासीदिदानीं च जातः स

१ व्याख्याप्रज्ञप्तिस्त्रे अष्टादशशतकस्य प्रथमोद्देशके मूलपाठ एवम्—“केवलनाणी जीवे णणुस्से सिद्धे ये एगत्त-पुहुत्तेण पढमा नो अपढमा”-मुद्रित पृ० ७३२ । श्रीमलघारिहे० वृत्तौ तु अयं पाठः एवं निर्दिष्टः—“केवली णं अंते ! केवलोवयोगेण किं पढमा अपढमा ? गोयमा ! पढमा नोअपढमा”—पृ० १२०४, ३१०८ गाथाया वृत्तौ । २ अस्य लक्षणस्य इयं गाथा व्याख्या-प्रज्ञप्तिस्त्रे (पृ० ७३२) एवं विद्यते—“इमा लक्षणगाहा—जो जेण पत्तुण्वो भावो सो तेण अपढमओ होइ । सेसेसु होइ पढमो अपत्तुण्वेसु भावेसु” ॥ वृत्तिकारश्रीअमयदेवसूरिणा एषा गाथा तत्र वृत्तौ व्याख्याताऽपि ।

तेन भावेन प्रथम उच्यते, तस्य परिणामस्य प्रस्थापकत्वात् । स च केवल्योः ज्ञान-दर्शनयोरुपयोगः केवलोपयोग इति उभयपरिग्रहात् प्रथमप्रवृत्तेः केवलिनो युगपदुपयोगता सिद्धेति ॥३७२८॥

यद्येवं तत इदम्—

उपयोगग्रहणातो इध केवलणाण-दंसणग्गहणं ।

जति तदणत्थंतरतो^१ हवेज्ज सुत्तम्मि को दोसो ? ॥३७२९॥

उपयोगग्रहणातो इत्यादि । उपयोगग्रहणाच्चेदुभयोर्ग्रहणं भवेत्, एवं तर्हि तयोरनर्थान्तरत्वं प्राप्तम्—ज्ञानं च दर्शनं चैकमेव वा स्थि(ऽस्ति इ)ति ॥३७२९॥

इतर आह—भवतु, को दोषः ? दोषकुतूहलं चेद ब्रूमः—

तग्गहणे किमिह फलं णणु तदणत्थंतरोवदेसत्थं ।

तध वत्थुविसेसत्थं सतसो सुत्ताइं समयम्मि ॥३७३०॥

तग्गहणे किमिह फलं । यदनर्थान्तरं ज्ञानं दर्शनं च, नन्वयं सूत्रदोषः—स्थाने स्थाने 'केवलज्ञानं केवलदर्शनं च' इति भेदेन किमिति भण्यते ? तस्या(स्यो)भ-यस्य ग्रहणे किं फलम् ? पुनरुक्तत्वादफलमेव ग्रहणं प्राप्नोति । ततोऽसौ युगपद्वादी प्रत्याह—नैव निष्फलं तयोरभिधानम्—पर्यायान्तरेण तदनर्थान्तरोपदेशार्थत्वात् “सिद्धा-ऽकाइय-णोसंजता०” [गा० ३७३१] आद्युपदेशवत् । तथा च वस्तुविशेषज्ञापनार्थैवं-प्रकाराणि सूत्राणि शतशः सिद्धान्ते प्रसिद्धानि । ‘शतशः’ इति बहुत्वाऽऽख्यापनार्थः—‘बहुशः’ इत्यर्थः ॥३७३०॥

तानि चेमादीनि—

सिद्धाऽकाइय-णोसंजतादिपज्जायतो स एवेगो ।

सुत्तेसु विसेसिज्जति जधेह तह सव्ववत्थुणि ॥३७३१॥

सिद्धाऽकाइय-णोसंजता० इत्यादि । भव्यत्वपर्यायविगमात् सिद्धः, स एव कायवत्वपर्यायविगमाद् अकायिकः, असंयतत्व-संयतत्वविगमाच्च स एव नोसंयतः इत्येक एवार्थोऽनेकेन विशेषेणापुनरुक्तेन चोच्यते सफलश्चेति । तथा ज्ञान-दर्शनपर्या-याभ्यामेक एवोपयोगः आख्यायत इति को दोषः सामान्याकारपरिच्छेदाद् विशेषाकारपरिच्छेदाच्चेति ? तस्मादेकमेवेदं वस्तु ज्ञानं दर्शनं चेति ॥३७३१॥

यच्चापि त्वया अत्यन्तभेदवादिना ज्ञापकमुपदर्श्यते प्रज्ञप्ति-प्रज्ञापनादिषु ग्रन्थेषु [अ]न्यत्वाऽऽख्यापकं वचनम् “केवली णं भंते ! जं समयं जाणइ णो तं समयं पासइ” । तदपि च न, यत एव तद(द) व्याख्यात(न)म्—

१ ‘इदम्’पर्यायः ‘इम’शब्दोऽपि वर्तते ।

भणितं पि य पण्णत्ती-पण्णवणादीसु जध जिणो समयं ।
जं जाणति ण वि पासति तं अणु-रतणप्पभादीणि ॥३७३२॥
इवसद्-मतुप्पच्चयलोवा तं वेन्ति केइ छतुमत्थे' ।
अण्णे पुण परतित्थियवत्तव्वमिणं ति जंपंति ॥३७३३॥

भणितं पि य पण्णत्ती० इत्यादि । इवसद्-मतुप्पच्चयलोवा इत्यादि । एतत् प्रज्ञप्ति-प्रज्ञापनादिवाक्यं विशिष्टज्ञेयविषयम्, परमाणु-रत्नैप्रभादिज्ञेयाधिकारात् पुरुष-विशेषापेक्षं च । जिन इवातिशयवत्त्वात् 'इव'शब्दलोपं कृत्वा 'जिन(नः) छद्मस्थः' एवोच्यते, जिनोऽस्य शासिता विद्यत इति जिनत्वान्(नत्वान्)छद्मस्थः, तस्य मत्त्र(तुप्)प्रत्ययलोपात् जिन शब्द एव वाचक इति छद्मस्थ(स्थः) परमाण्वादीनि यत् समयं जानाति न तत् सम[यं] पश्यतीति नैष दोषः । परमार्थकेवली तु युगपदेव जानाति पश्यति चेति । अन्ये पुनरस्य प्रज्ञप्तिसूत्रस्य परिहारमाहुः—'परतीर्थ(र्थि)क-वक्तव्यमेतत् प्रसङ्गापतितम्'इति न दोषावहं हेयपक्षत्वात् ॥३७३२-३३॥

अस्य प्रतिविधानं क्रमोपयोगवादिना सूत्र एव दर्शयते—

जं छतुमत्थाऽधोधिपरमावधिणो विसेसितुं कमसो ।

[२४६-प्र०]णिदिसति केवलं तेणं तस्स छतुमत्थता णत्थि ॥३७३४॥

जं छतुमत्थाऽधोधि० इत्यादि । यस्माच्छद्मस्थान् अधोवधिक-परमावधीन् विशेष्य क्रमशः तत्पर्यन्ते केवलप्रहणं करोति तद् ज्ञापयति—'इह(व)'शब्दलोपात् 'मतुप्'प्रत्ययलोपाद्वा ओ(औ)पचारिकः केवली न भवति, किं तर्हि ? परमार्थकेवली, ततस्तस्य छद्मस्थता नास्ति । कैदाशङ्का—'अधोवधिक-परमावधिज्ञानिन्यतिरिक्त(क्तः) छद्मस्थो नो भविष्यति' इति, तदपि न, यत एतावेवाधिकृतौ छद्मस्थौ परमाणुदर्शन-विचारसंबन्धात् ॥३७३४॥

१ 'त्यो को हे त । २ व्याख्याप्रज्ञप्तिसूत्रे अष्टादशशतकस्य अष्टमोद्देशके मूलसूत्रपाठ एवम्—“छद्मस्थे णं भंते ! मणुस्से परमाणुपोगलं किं जाणति पासति उदाहु न जाणति न पासति ? गोयमा । अत्थेगतिए जाणति न पासति, अत्थेगतिए न जाणति न पासति” इत्यादिकः सविस्तरः पाठः—सु०पृ०७५५सूत्र ६४१ । ३ प्रज्ञापनासूत्रस्य त्रिंशत्तमपदे (सु०पृ०५३१) रत्नप्रभादिविषयकप्रश्नोत्तरस्य मूलसूत्रपाठ एवम्—“केवली णं भंते ! इमं रयणप्पभं पुढवि भाणारेहि हेत्तुहि उवमहि दिट्ठंतेहि वण्णेहि संठाणेहि पमाणेहि पढोयारेहि जं समयं जाणति तं समयं पासति ? जं समयं पासइ तं समयं जाणइ ? इत्यादिकः “एवं सोहम्मकप्पं जाव अत्थुयं, मेविज्जगविमाणा अणुत्तरविमाणा ईसीपब्भारं पुढवीं, परमाणुं पोगलं, रुपदेसियं खंधं जाव अर्थतपदेसियं खंधं” इतिपर्यन्तः पाठो बोध्यः । ४ 'त्यो को हे । ५ 'ली को । ६ तो एयस्स हे । ७ 'तथा निर्दिश्यमाना कदाशङ्काऽपि न कर्तव्या' इति आशयः ।

ण य पासति अणुमण्णो छतुमत्थो मोत्तुमोधिसंपण्णं ।
 तत्थ वि जो परमावधिणाणी तत्तो वे किंचूणो ॥३७३५॥
 ते दो वि विसेसेतुं अण्णो छतुमत्थकेवली को सो ।
 जो पासति परमाणुं^१ गहणमिधं^२ जस्स होज्जाहि ॥३७३६॥
 तेसिं चिय छतुमत्थादियाण मग्गिज्जते जहिं सुत्ते ।
 केवलसंजम-संवर-बम्भातीएहि णेव्वाणं ॥३७३७॥
 तिणिण वि पडिसेधेतुं तीसु वि कालेसु केवली तत्थ ।
 सिज्झिस्सु सिज्झति चि य सिज्झिस्सति चावि णिदिट्ठो ॥३७३८॥

ण य पासति अणुमण्णो इत्यादि । ते दो वि इत्यादि । तेसिं चिय
 छतुमत्थादियाण इत्यादि । तिणिण वि पडिसेधेतुं इत्यादि । यतोऽवधिज्ञानिनं मुक्त्वा-
 ऽन्यच्छ(च्छ)ग्रस्थः परमाणु(णुं) न पश्यतीति परमावधिज्ञानी तत्राधिकृतः । तं च निर्दिश्य
 केवलप्रहणं कृतमिति मुख्यस्यैव केवलिनो ग्रहणम्—‘यत् समयं जानाति न तत् समयं
 पश्यति’ इति । तौ चाधोवधिकर(क)-परमावधिज्ञानिनौ मुक्त्वा अन्य(न्यः) केवली
 छग्रस्थः को नाम स्याद् यस्य तद् ग्रहणं भवेत् ? अपि च, विशेषणान्तरात् परमार्थकेव-
 लिग्रहणमेतत् । यस्मात् तेषां छग्रस्थादीनां केवलिपर्यवसानानां केवलेन संयमेन, संव-
 रणेन, ब्रह्मचर्येण वा सिद्धिः कालत्रयविषया सूत्रे मार्गिता, प्रतिवचनं च सूत्रे त्रीनपि
 छग्रस्थाऽधोवधिक[प]रमावधिज्ञानिनः प्रतिषिध्य केवलिनामेवानुज्ञा ‘असिध्यन् सिध्यन्ति
 सेत्स्यन्ति च’ इति । तस्मात् परमार्थकेवल्यसौ ॥३७३५-३८॥

एवं विसेसितम्मि वि परमतभेगंतरोबयोगो चि ।

ण पुणरुभयोबयोगो परवत्तव्वन्ति का बुद्धी ? ॥३७३९॥

एवं विसेसितम्मि वि इत्यादि । यदि चैवमपि विशेषितपरिहारोऽर्पयु(बु)ध्यते
 ‘यथा तीर्थिकवक्तव्यमेतत्’ इति । ननु तुल्ये सूत्रनिर्देशे उभयोपयोगसूत्रं परतीर्थिकव-
 क्तव्यं न भवतीति कोऽत्र विशेषहेतुः ? ॥३७३९॥

अपि चान्य[त्] स्फुटतरं सूत्रमेकतरोपयोगे स्वसिद्धान्तवक्तव्याधिकारपतितं पर-
 तीर्थिकवक्तव्यत्वनिषेध[क]मस्ति, तस्मिन् सति कथमेवं शक्यं वक्तुमिति साह-
 सिकत्वमाचार्यस्तेषां ख्यापयन्नाह—

१ य को हे त । २ ‘णु गं हे णू गं त । ३ ‘मिणं को हे त । ४ ‘संवर-
 संजमं हे त । ५ वा विणिं को हे । ६ ‘समय’शब्दः पुनर्पुनःकलितः, अतः ‘यत् समयम्’
 इत्यनेन ‘यं समयम्’ इति अर्थो बोध्यः । ७ अत्र व्याख्याप्रज्ञप्तिस्त्रयस्य प्रथमशतकान्तगतचतुर्थस्य
 वद्देशकस्य सविस्तरं मूलपाठः अनुसंधेयः—मु०पृ० ११३, सूत्र ४३ । ८ अपबुध्यते दुर्बुध्यते—
 दुर्बुद्धिविषयः क्रियते । ९ अन्यतीर्थिक इति ।

उवयोगो एगतरो पणुवीसेतिमे सते सिणौतस्स ।

भणितो विगडत्थो च्चिय छट्ठद्देसे विसेसेतुं ॥३७४०॥

उवयोगो एगतरो इत्यादि । इहार्थसूत्रम् ॥३७४०॥

एवं फुडवियडम्मि वि सुत्ते^१ सन्वणुभासिते सिद्धे ।

किंघ तीरति परतिथियवत्तव्वमिणं ति [२४६-द्वि०]वोत्तुं जे ॥३७४१॥

एवं फुडवियडम्मि वि इत्यादि । स्फुटमर्थतः सुबोधम्, विकटं शब्दार्थ-
रूढमेव, न बलादक्षरकुट्टिप्राप्ति(पि)तम्, ज्ञापकानीतम्, बालिशदिगम्यं वा, विशि(श)द-
पदारूढमिति यावत् स्फुटविकटं सर्वज्ञभाषितं श्रुत्वा परतीर्थिकवक्तव्यप्राहोऽप-
नीयताम् ॥३७४१॥

अपि च—

सन्वत्थ सुत्तमत्थि य फुडमेगतरोवयुत्तसत्ताणं ।

उभयोवयुत्तसत्ता सुत्ते वुत्ता ण कत्थइ वि ॥३७४२॥

कस्सइ वि णाम कत्थयि काळे जति होज्ज दो वि उवयोगा ।

उभयोवयुत्तसत्ताण सुत्तमेकं पि तो होज्जा ॥३७४३॥

दुविधाणं चिय जीवाण भणितमप्पाबहुं च समयम्मि ।

सागारऽणगाराण य ण भणियमुभयोवयुत्ताणं ॥३७४४॥

जति केवलीण जुगवं उवयोगो होज्ज, होज्ज तो एवं ।

सागारऽणगाराण य मीसाण य तिण्हमप्पबहुं ॥३७४५॥

सन्वत्थ इत्यादि । कस्सइ वि णाम कत्थयि इत्यादि । दुविधाणं चिय
इत्यादि । जति केवलीण जुगवं इत्यादि । स्फुटार्थाः ॥३७४२-४५॥

१ इह अर्थसूत्ररूपः पाठः व्याख्याप्रज्ञप्तिमुन्ने पञ्चविंशतितमशतकान्तर्गते षष्ठे उद्देशके
एवम्—“पुलाए णं भंते ! किं सागारोवउत्ते होज्जा ? अणागारोवउत्ते होज्जा ? गोयमा !
सागारोवउत्ते वा होज्जा, अणागारोवउत्ते वा होज्जा । एवं जाव सिणाए” —पु० पृ० ८९९ सूत्र ७६७ ।
श्रीमल्लवारिहेमचन्द्रसंरचितविशेषा०वृत्तौ तु अर्थ पाठः एवं सूचितः—“सिणाए णं भंते ! किं
सागारोवउत्ते होज्जा ? अण(णा)गारोवउत्ते होज्जा ? गोयमा ! सागारोवउत्ते वि होज्जा,
अण(णा)गारोवउत्ते वि होज्जा” —मु० पृ० १२०९-१२१० । अत्र सूचितवृत्तौ एवमपि निर्देष्टः—
“इत्यनेन सूत्रेण विक्षिप्य नामग्राहं स्मात्तकस्य केवलिनः, विकटार्थः—प्रकटार्थः” इत्यादि
पृ० १२१० । २ सिणीं त । ३ सुए त । ४ सव्वे हे । ५ कीं जे । ६ पि हे त ।
७ युत्तं जे ।

अधव मती छतुमत्ये पडुच्च सुत्तमिणमो ण केवलिणो ।

तं पि ण जुज्जति जं सव्वसत्तसंखाहिकारोऽयं ॥३७४६॥

अधव मती इत्यादि । यदि चैवं बुद्धिश्चोदकस्य 'छन्नस्थानेव सर्वान् प्रती-
त्याऽल्पबहुत्ववक्तव्यमेतत् सूत्रम्, न केवलिनः प्रतीत्य' इति, तदपि न युज्यते वक्तुम्,
यतः सर्वजीवसंख्याधिकारोऽनुवर्तते, तथा च गतीन्द्रिय-काय-योगादिमार्गणासु सर्वत्र
संसारिप्रतिपक्षः पर्यन्ते सिद्धजीवो वर्ण्यते अगति(तिः) सिद्धः, अनीन्द्रियः सिद्धः,
अकायः सिद्ध इत्यर्थः ॥३७४६॥

कातुं सिद्धग्गहणं बहुवत्तव्वयपदेसु सव्वेसु ।

इध केवलमग्गहणं जति तो [२४७-प्र०] तं कारणं वच्चं ॥३७४७॥

कातुं सिद्धग्गहणं इत्यादि । सर्वत्र बहुवक्तव्यपदेषु सिद्धग्रहणं कृत्वा साका-
रानाकारोपयोगपदे तु केवलमेकस्मिन् सिद्धग्रहणं नास्तीत्यत्र क(का)रणं वक्तव्यम्,
वचनमन्तरेणाशक्यप्रतिपत्तेः ॥३७४७॥

अथ चैतदपि शङ्कापदं वचनान्तरेण निवर्त्यते, 'जीवाभिगमे सिद्धजीवानां
विशेष्य जीवमध्योपनिपात्य(ता)स्तित्वात्—

अधवा विसेसितं चिय जीवाभिगमम्मि एतमप्पबहुं ।

दुविध च्चि सव्वजीवा सिद्धासिद्धातिया जत्थ ॥३७४८॥

सिद्धे सइंदिय काए जोगे वेते कसाय लेस्सा यं ।

णाणुवयोगाहारग भासग सैसरीरि चरिमे य ॥३७४९॥

अधवा विसेसितं चिय । सिद्ध सइंदिय इत्यादि ॥३७४८-४९॥

अपि चान्यदपि वचनं क्रमोपयोगित्वस्य—

अंतोमुहुत्तमेव य कालो भणितो तधोवयोगस्स ।

साती अपज्जवसितो च्चि णत्थि कत्थइ विणिहिट्ठो ॥३७५०॥

अंतोमुहुत्तमेव य । युगपदुपयोगवादिनां केवलज्ञान-दर्शनयोः सादिरपर्यवसि-
तोप(तः उप)योगकालो नास्ति, सूत्रेऽनुक्तत्वात्, सप्तमद्रव्यवत्, षष्ठास्तिकायवद् वा ।

१ 'मिणं तो न को हे त । २ जीवाजीवाभिगमसूत्रे नवम्यां प्रतिपत्तौ मूलसूत्रपाठे एवं
निर्देशः—“तत्थ जे ते एवमाहुंसु-दुविहा सव्वजीवा पण्णत्ता, ते एवमाहुंसु-तं जहा-सिद्धा य
असिद्धा य” इत्यादि-मु० पृ० ४३६-४४४, सूत्र २४४-२४९ । ३ अस्यां मूलगाथायां यानि
'सिद्ध-सइन्द्रिय-काय इत्यादीनि त्रयोदश पदानि निर्दिष्टानि, तानि सर्वाणि जीवाजीवाभिगमसूत्रे
नवम्यां प्रतिपत्तौ सूत्र-२४४-२४९, पृ० ४३६-४४४ पर्यन्ते मूलपाठे गाथानिर्दिष्टक्रमेण सूचितानि
निर्दिष्टानि च । ४ 'ए त । ५ 'भासा य सरीर च' त । ६ 'सरीर च' को हे ।

पश्चात् क्रमोपयोगवादिनां अन्तर्मुहूर्तोपयोगकालः । स च सूत्रेऽभिहित इति विपक्षः ॥३७५०॥

जध सिद्धातीयाणं भणितं सातीअपज्जवसितत्तं ।

तध जति उवयोगाणं हवेज्ज तो होज्ज ते जुगवं ॥३७५१॥

जध सिद्धातीयाणं । गतार्था । ३७५१॥

कस्स चे णाणुमतमिणं जिणस्स जति होज्ज^१ दो वि उवयोगा ।

पूणं ण होन्ति जुगवं जतो णिसिद्धा सुते बहुसो ॥३७५२॥

कस्स च णाणुमतमिणं । यदस्ति भगवतस्तद् अवश्यं सूत्रेऽभिधीयते केवल-
ज्ञान-दर्शनवत् । अतो युगपद् ज्ञान-दर्शनोपयोगो भगवतो नास्ति, सूत्रानुक्तत्वात्,
बहुशश्च सूत्रेषु प्रतिषिद्धत्वात् हसित-कण्ठव्युत्पादित्वत् ॥३७५२॥

ण वि अभिणिवेसबुद्धी अम्हं एगंतरोवयोगम्मि ।

तध वि भणिमो ण तीरति जं जिणमतमण्णधा कातुं ॥३७५३॥

ण वि अभिणिवेसबुद्धी । नास्माकमयमभिनिवेश एकान्त[रोपयोगं] स्था-
पयितुम्, किन्तु परानुवृत्त्या यद्यपि च युगपदुपयोगं जिनस्य ब्रूयात् तथाऽप्यशक्यो-
ऽयमर्थ इति तदभिमुखा बुद्धिर्न^२ बाध्येत । न हि जिनमतमन्यथाऽस्मादृशैः शक्यं
कर्तुम्, प्रतिविशिष्टतरैरन्यैः परिगृहीतत्वात् । अस्मद्विधखद्योतकैर्जिनमतमनभिभवनीयम्,
सर्वार्थप्रकाशकत्वात्, सूर्यवत् ॥३७५३॥

जति णण्णोण्णावरणं णाकारणता कधं तदावरणं ।

एगंतरोवयोगे जिणस्स तं भण्णति सभावो ॥३७५४॥

जति णण्णोण्णावरणं । एवं सर्वोपपत्तीर्निराकृतां विज्ञाय पृच्छति—अन्योन्या-
वरणं तावत् केवलज्ञान-दर्शनयोः नास्ति, विशुद्धिस्वभावत्वात्, प्रदीपद्वयवत् । न
चाऽकारणमावरणं दृष्टम्, चैतन्यस्यै(स्ये)व सर्वात्मना ॥३७५४॥

दृष्टश्चायमेकान्तरोपयोगो भवद्विरुपवर्ण्यमानः स किमर्थमिति ? उच्यते—

परिणामियभावातो जीवत्तं पिव सभाव एवाऽयं ।

[२४७-द्वि०] एगंतरोवयोगो जीवाणमण्णहेतु त्ति ॥३७५५॥

परिणामियभावातो इत्यादि । सर्वजीवानामेकान्तरोपयोगः, स्वाभाविकपारि-
णामिकभावत्वात्, जीवत्ववत् ॥३७५५॥

१ क को हे । २ दो वि होज्ज उं त । ३ अयं पाठोऽशुद्धः । अत्र अर्थसंगतये इमे
पाठः संभाव्यन्ते—बुद्धिर्न(नः—अस्माकम्) । बुद्धिरत्र । अथवा बुद्धिर्न बाध्येत इति ? प्रश्नवाक्यम् ।

एवं ज्ञान-दर्शनविचारानन्तरं प्रसङ्गमपहाय प्रकृतमेवोच्यते । यदुक्तम् 'इधं बोन्दि चइत्ताणं तत्थ गंतूण सिज्झति' [गा० ३७७९] ति । तद् मृष्यन्नाह—

गंतूण सिज्झति ति य भणिते सुत्तम्मि कधमकम्मस्स ।

आह गमणं ति भण्णति सकम्मगमणे व को हेतू ॥३७५६॥

गंतूण सिज्झति ति य इत्यादि । शे(शै)लेश्यनन्तरं सर्वकर्मक्षयं कृत्वा शरीर-परित्यागात् तत्रैव निष्क्रियोऽवतिष्ठताम्, अकर्मत्वात्, तदाकाशदेशवत् । तस्मान्न कर्मक्षयं कृत्वा सिध्यति, किं तर्हि ? सकर्मैव तत्र लोकान्ते यात्वा कर्मक्षयं कृत्वा सेत्स्यतीत्यभिप्रायः । आचार्य आह—सकर्मणोऽपि तस्य गमनं नैव प्राप्नोति, अविद्यमानगमनकारणत्वात्, सिद्धस्येव । कदाचित् भूयात् कर्मैव तस्य गमनकारणमस्तीत्य-सिद्धत्वं हेतोः, तच्च न ॥३७५६॥

यतः—

कम्मं पोग्गलमइयं णिज्जीवं तस्स णयणसामत्थे ।

को हेतू पडिवण्णो जति वि सभावो इध स एव ॥३७५७॥

कम्मं पोग्गलमइयं । न जीवं कर्म कचिन्नेष्यति, अचेतनत्वात्, पाषाणवत् । अथाऽचेतनस्यापि तस्य कर्मणो नयनसामर्थ्यं प्रतिपद्यते भवता 'स्वभावः' इति, इहापि चेतनस्य जीवस्य स्वयं गमने स्वभाव एव हेतुर्भविष्यति कर्मवदिति । यदि चेयमाशङ्का—निष्क्रियोऽसौ जीवः, अरूपत्वात्, आकाशवत् ॥३७५७॥

तन्निवर्त्तनार्थम् उच्यते—

सक्किरियं किमरूवं भण्णति भुँवि चेतणं व किमरूवं ।

जध से विसेसधम्मो चेतणं तध मता किरिया ॥३७५८॥

सक्किरियं किमरूवं इत्यादि । एवं तर्हीनयोपपत्त्या अरूपत्वादाकाशवत् अचेतनत्वमपि विरुद्धधर्मः स्यात्—अचेतनो जीवः, अरूपत्वात्, आकाश-धर्माधर्मादिवत् । ततः स्वजीवत्वहानिरेवेति विशेषधर्मस्तस्य स्वाभाविकश्चेतकत्वं नाम विनोपपत्त्या प्रतिपन्नं तथा विनोपपत्त्या स्वाभाविकमेव सक्रियत्वं प्रतिपत्तव्यम् । न हि स्वभावः पर्यनुयोक्तुं शक्यः । हे जीव ! किं चेतनस्त्वम् ? हे आकाश ! किम् अमूर्तत्वम्(स्त्वम्) ? किञ्च, असर्वगतः ? इत्यादि । अग्निर्वा किमुष्णः ? इति सर्वत्र तुल्योपालम्भत्वात् । अथ

१ 'अत्र प्रस्तावात् समायातं ज्ञान-दर्शनविचाररूपम् अनन्तरं प्रसङ्गम् अपहाय प्रस्तुतमेव उच्यते इति भावः । २ 'तस्य गमनकारणं कर्मैव अस्ति' इति भूयात् इति अन्वयः । ३ व को हे त । ४ सुविचे० त ।

केनचिदुपपत्तिरुच्यते—‘अग्नेरूर्ध्वज्वलनम् वायोश्च तिर्यक्पवनम् अणु-मनसोस्वौ (स्वाधं) कर्मभ्य(त्य)दृष्टकारिका(ता)नि” [वैशेषिकसू० पा० २ सू० १४] इति । अत्रापि अदृष्टस्य कुत इदं सामर्थ्यं येनैतानि करोति ? अथ ततोऽन्यत् कारणम्, तत्राप्येवमेवेत्यनवस्था । अवश्यं च पर्यन्ते स्वभाव एव शरणं नान्यत् किञ्चिदिति वरमयमेव अभ्युपगन्तुम् किमुत्तरोत्तरक्लेशेन ? इति सर्वत्र तुल्योपालम्भता ॥३७५८॥

अत इयं गाथा -

जं चेह जेण किरिया कारणमब्धुवगतं तहिं वेसो ।

तुल्लोवालंभो च्चिय जँति ण सभावो सरणमेको ॥३७५९॥

जं चेह जेण इत्यादिर्गतार्था ॥३७५९॥

अपि च तस्य निष्क्रियस्यापि गमनकारणानि बहून्युच्यन्ते—

अवि अ असंगत्तणतो बन्धच्छेदपरिणामभावातो ।

पुव्वप्पयोगतो विं य तस्स गती तस्थ दिट्ठता ॥३७६०॥

लाउअ एरण्डफले अग्गी धूमे उल्ल धणुविमुक्के ।

गतिपुव्वपयोगेणं एवं सिद्धाण वि गती तु ॥३७६१॥

जध मिल्लेवाऽवगमादलाबुणोऽवस्समेव गइभावो ।

उद्धं च णियमतो णण्णधा, ण वा जलतलादुद्धं ॥३७६२॥

अवि अ असंगत्तणतो । लाउअ एरण्डफले । जध मिल्लेवाऽवगमा० इत्यादि । कर्मविमुक्तौ जीवो ऊर्ध्वमेव नियमाद् गमिष्यति न च लोकान्तपरतः, असंगतत्वात्, अष्टमृत्तिकालेपल्लिमाधोनिमग्नक्रियापनोतमृत्तिकालेपजलतलमर्यादोर्ध्वगामितथाविधालावुवत् ॥३७६०—६२॥

तथ कम्मलेवविगमे गतिभावोऽ[२४८-प्र०]वस्समेव सिद्धस्स ।

उद्धं च णियमतो णऽण्णधा, ण वा लोगपरतो च्चि ॥३७६३॥

तथ कम्मलेव० इत्यादिर्गतार्था ॥३७६३॥

एरंडातिफलं जध बन्धच्छेदेरितं दुतं जाति ।

तथ कम्मबंधच्छेदेण ईरितो जाति सिद्धो वि ॥३७६४॥

एरंडातिफलं । कर्मबन्धनच्छेदानन्तरम् ऊर्ध्वं सिद्धो गमिष्यति, छिन्नबन्धनत्वात्, एरण्डादितद्विधफलवत् ॥३७६४॥

१ वैशेषिकसूत्रपाठे तु ‘मनसोश्चायम्’ इति पाठः । २ वेह को हे । ३ एसो हे, ऽपेसो को । ४ जं न हे त । ५ च्चिय हे त । ६ अयं शब्दः बकारयुक्तोऽपि उपलभ्यते । ७ ‘बन्धच्छेयणे’ को हे त ।

उद्भगतीपरिणामो जध जलणस्स जध वेह धूमस्स ।
 उद्भगतिपरिणामो सभावतो तध विमुक्कस्स ॥३७६५॥
 जध ते सलाभकाले चेव तथा गतिसभावतामेन्ति ।
 परिणमति तग्गतिं वा लेवावगमे जधा लाबू ॥३७६६॥
 तध तग्गतिपरिणामं परिणमति सख्खलाभ एवेह ।
 सिद्धो सिद्धत्तं पिव सकम्मपरिणामणिरवेक्खं ॥३७६७॥

उद्भगतीपरिणामो इत्यादि । जध ते सलाभकाले इत्यादि । तध तग्गति-
 परिणामं इत्यादि । यथा तौ अग्नी(ग्नि)धूमौ स्वात्मलाभकाल एवोर्ध्वगतिपरिणामभा-
 वमुपयातः, यथा च ाल्या(लेपा)पगमानन्तरं तथोर्ध्वादिगतिपरिणाममापद्यतेऽलानु,
 तथा सिद्धोऽपि स्वात्मलाभकाल एवोर्ध्वगतिपरिणाम(मं) स्वाभाविकं प्रतिपद्यते—
 अलानुबुद्ध्या(बद् वा) स्वकर्मलेपापगमानन्तरं स्वाभाविकत्वं प्राप्नोति । ऊर्ध्वगतिपरि-
 णाम एव सिद्धः, स्वाभाविकपरिणामत्वात्, अग्नि-धूमवत् ॥३७६५-६७॥

जध धणु-पुरिसपयत्तेरितेसुणो भिण्णदेसगमणं तु ।
 गतिकारणविगमम्मि वि सिद्धं पुव्वप्पयोगातो ॥३७६८॥
 बन्धच्छेतणकिरियाविरमे वि तथा विमुच्चमाणस्स ।
 तस्साऽऽलोगंतातो गमणं पुव्वप्पयोगातो ॥३७६९॥

जध धणु-पुरिसपयत्तेरितेसुणो इत्यादि । बंधणच्छेतण० इत्यादि । कर्म-
 बन्धच्छेदनक्रियाविरामेऽपि सिद्धस्याऽऽलोकान्ताद् देशान्तरगमनं भविष्यति, पूर्वप्रयुक्त-
 तत्क्रियत्वात्, धनुष्-पुरुषप्रयत्नेरितद्भुवत्-धनुश्च पुरुषप्रयत्नश्च धनुष्पुरुषप्रयत्नौ
 ताभ्यामीरितः क्षिप्तः, स चासाविषुश्च ॥३७६८-६९॥

जध वा कुलालचक्कं किरियाहेतुविरमे वि सक्किरियं ।
 पुव्वप्पयोगातो च्चिय तह^१ किरिया मुच्चमाणस्स ॥३७७०॥

णालाबुकादिसाधम्ममत्थि सिद्धस्स मुत्तिमत्तातो ।

[२४८-द्वि०] तण्णो तग्गतिपरिणामदेससाधम्मतो तेसिं ॥३७७१॥

जध वा कुलालचक्कं इत्यादि । क्रियाहेतुकर्मविगमेऽपि सिद्धस्य गतिपरिणाम-
 स्तत्कृत एव भविष्यति, पूर्वप्रयुक्तत्वात् कुलालचक्रस्येव दण्डादिविगमे । णालाबुकादि-

१ उद्भङ्गं त । २ उद्भङ्गं को हे त । ३ °बु जे, °बु हे त । ४ विरमं जे ।
 ५ तत्थ जे ।

साधम्ममत्थि । एवं तर्ह्यलाब्धेरण्डफलाग्निधूमशरचक्रादिदृष्टान्तसाधर्म्यात् तद्रतिपरिणाम-
वद् मूर्तत्वमपि सिद्धस्य सर्वसाधर्म्या(त्) प्राप्नोतीति इष्टविधातकृद् विरुद्धः, तच्च न,
सर्वप्रवादिनामात्मपदार्थस्य जीवस्यामूर्तत्वसिद्धेरभ्युपगमविरोधात् । विरुद्धो ह्यसति
बाधने चोद्यते, इह चाभ्युपगमेन बाधाऽस्तीति न विरुद्धः । अपि च, देशसाधर्म्यादेव
दृष्टान्तो भवति, अन्यथा सर्वसाधर्म्ये 'स एव सः' इति द्वितीयवस्त्वभावात् दृष्टान्ता-
भाव एव ॥३७७०-७१॥

अत इयं गाथा—

जति व ण देसोवणयो दिट्ठंतो तो ण सव्वधा 'जुत्तो ।

जं णत्थि वत्थुणो वत्थुणा जए सव्वसाधम्मं ॥३७७२॥

जति व ण देसोवणयो । गतार्था ॥३७७२॥

उद्दगतिहेतुतो च्चिय णाधो-तिरियगमणं ण वाऽचलता ।

सविसेसपच्चयाभावतो य सव्वणुमततो य ॥३७७३॥

उद्दगतिहेतुतो च्चिय । एवं सिद्धः सन्न अधोगमिष्यति, न चा(च) तिर्यक्,
न चातत्र(चात्र) स्थापवा(स्थापिता) वलि(भवि)ष्यति, ऊर्ध्वगतित्वात्, पूर्वप्रयुक्तानु-
परतसंस्कारत्वात्, अन्यादिचक्रादिवत् । अथवा एवमेव गमनं सिद्धस्य सत्यम्,
सर्वज्ञार्हत्प्रोक्तत्वात्, उत्पाद-व्यय-ध्रौव्यस्वभावाङ्गुलिद्रव्यवत् अग्न्यौष्ण्यवद् वा ॥३७७३॥

गतिमत्ततो विणासी केसी गच्छागंतीय मणुओ व्व ।

होतुं गतिपज्जयातो णासी ण तु सव्वधाऽणु व्व ॥३७७४॥

गतिमत्ततो विणासी इत्यादि । विनासी(शी) सिद्धः, गतिमत्त्वात्, मनुष्यवत् ।
तथा क्लेशी गत्यागमवांश्च, गतिमत्त्वात्, मनुष्यवत् । अत्रोच्यते, अविनाशी-नित्य-
त्वात्-परमाणुर्गतिमान् दृष्ट इत्यनैकान्तिकः ॥३७७४॥

केसणिमित्तं कम्मं ण गती तदभावतो तओ कत्तो ।

अथ गतिरेव णिमित्तं किमजीवाणं तओ णत्थि ॥३७७५॥

केसणिमित्तं कम्मं ण गती इत्यादि । न हि गतिः क्लेशकारणम्, किं तर्हि ?
कर्मणि, तानि च तस्यापगमा(ता)नीति न क्लेशवान् । अथ गतिरपि क्लेश एवेति,
ततोऽनैकान्तिकः । अजीवाः पुद्गलाः गतिमन्तो दृष्टाः, न च ते क्लेशिन इत्यनैका-
न्तिकः ॥३७७५॥

अथेयमाशङ्का—

१ सिद्धो हे त । २ °गम्य को हे, गच्छागमी य त । ३ होइ को हे त ।

केसो चि जीवधम्मो होज्ज मती होतु कथमजीवस्स ।

किध वा भवत्थधम्मो होतु भवातो विमुक्कस्स ॥३७७६॥

केसो चि जीवधम्मो । क्लेशो नाम दुःखम्, स जीवधर्मः कथमजीवेषु व्यपदिश्यते ? संभवे व्यपदिश्यते—“संभवे व्यभिचारे च विशेषणं विशेष्यते” [] । नन्वेवमेव जीवाः केचित् क्लेशिनः, केचिदक्लेशा इति द्वितयसम्भवे संसारिधर्मः क्लेशित्वं कथं सिद्धेषु संसारित्वं(त्व)विगमाद् भविष्यतीति ? ॥३७७६॥

जं गतिमतो विघातोऽवस्सं तत्कारणं च जदवस्सं ।

विहतस्सावत्थाणं जतो य गमणं ततो पुच्छा ॥३७७७॥

जं गतिमतो विघातो इत्यादि । गतिमान् सिद्धमेतत्, तस्य गतिमतोऽवश्यं विघातेन भवितव्यम्, विघातस्य च कारणेन भवितव्यम्, विहतश्च स्थितिपरिणामः क्वाऽवतिष्ठते ? कस्माच्च स्थानात् तस्य गमनम् इति ? एतदवश्यं वक्तव्यमिति प्रश्नगाथा ॥३७७७॥

कहिं पडिहता सिद्धा कहिं सिद्धा पडिट्ठिता ।

कहिं बोन्दिं चइत्ताणं कत्थं गंतूणं सिज्झति ? ॥६७८॥३७७८॥

कहिं पडिहता सिद्धा ? इत्यादि ॥३७७८॥

अस्य प्रश्नस्य व्याकरणगाथा—

अलोए पडिहता सिद्धा लोगगे य पतिट्ठिता ।

इधं बोन्दिं चइत्ताणं तत्थं गंतूणं सि[२४९-प्र०]ज्झति ॥६७९॥३७७९॥

अलोए पडिहता सिद्धा इत्यादि । इधं बोन्दिं चइत्ताणं । बोन्दिः शरीरम्, तत् त्यक्त्वा लोकान्तं गत्वा सिध्यतीति अनेकक्रियाकलापः कथमेकसमये युक्तः ? पूर्वकालोत्तरकालक्रियाविषयश्च कथं 'क्त्वा'प्रत्ययः ? ॥३७७९॥

उपपत्तिगाथा—

जमिहं^१ बोन्दिच्चाओ तदेव सिद्धत्तणं ति^२ जं वेहं ।

तस्साधणं ति तो पुव्वभावणयतो इधं सिद्धी ॥३७८०॥

जमिहं बोन्दिच्चाओ इत्यादि । इह मनुष्यक्षेत्रे बोन्दित्यागः—शरीरत्यागः—तदेव च तत्समयमेव सिद्धत्वम् यद्वा तस्य सिद्धत्वस्य साधनं सम्यग्दर्शनप्रतिपत्त्यादि शैलेशीपर्यवसानं तदिहैव मनुष्यक्षेत्रे, तस्मात् पूर्वभावप्रज्ञ(ज्ञा)पनीयनयाभि-

१ बुन्दि म । २ त प्रतौ 'भाष्यम्' इति निर्दिश्य गाथायाः प्रारम्भः । ३ च को हे त । ४ चेह को, चेहं हे त ।

प्रायव्यवहारिकादिहैव सिद्धिः । यत् पुनरिदमुक्तम् 'तत्थ गंतूण सिज्झति'[गा० ३७-७९]ति । तं (तत्) निश्चयनयाभिप्रायात् प्रत्युत्पन्नविषयत्वात् ॥३७८०॥

तत्रोपपत्तिः—

जेण तु ण बोन्दिकाले सिद्धो चायसमए य जं गमणं ।

पच्चुप्पण्णयमतं सिज्झति गंतूण तेणेह ॥३७८१॥

जेण तु ण बोन्दिकाले इत्यादि । यस्मात् सशरीरकाले सिद्धो न भवति, स कर्मत्वात् । शरीरत्यागसमये च पूर्वप्रयोगात्, बन्धच्छेदात् तथागतिपरिणामाच्च गमनमेव संवृत्तम् । तेनैव च समयेन लोकान्तप्राप्तिः, शरीरत्यागः, सिद्धत्वपर्यायसम्भूतिरित्यतस्तत्र लोकान्ते गत्वा सिध्यतीति निश्चयनयवचनम् ॥३७८१॥

किं सिद्धालयपरतो ण गती धम्मत्थिकायविरहातो ।

सो गतिउवगगहकरो लोगम्मि जमत्थि णालोए ॥३७८२॥

लोगस्सऽत्थि विवक्खो सुद्धत्तणतो घंडस्स अघडो व्व ।

स घडाती चेअ मती ण णिसेधातो तदणुखो ॥३७८३॥

तम्हा धम्माधम्मा लोगपरिच्छेदकारिणो जुत्ता ।

इधराऽऽगासे तुल्ले लोगाऽलोगो त्ति को भेतो ? ॥३७८४॥

किं सिद्धालयपरतो ण गती धम्मत्थिकायविरहातो इत्यादि । गणधरैव-
क्तव्यतायां यथोपयोगं सर्वा एव गाथा व्याख्याता इति नेह व्याख्यायन्ते यावत्
सिद्धनमस्कारोपसंहारः । सर्वोऽप्ययं गतार्थो ग्रन्थः इति ॥३७८२-३७८४॥

लोगविभागाभावे पडिघाताभावतोऽणवस्थातो ।

संववहाराभावो संबंधाभावतो होज्ज ॥३७८५॥

णिरणुगहत्तणातो ण गती परतो जलाति व झसस्स ।

जो गमणाणुगहिता सो धम्मो लोगपरिमाणो ॥३७८६॥

१ अस्याः [३७८१] गाथाया अनन्तरं या इमा 'किं सिद्धालय०' [गा० ३७८२] इत्यतः
'भवतो सिद्धो' [गा० ३७९८] पर्यन्ताः सप्तदश गाथाः त प्रतौ न विद्यन्ते तथा हे मुद्रित-
पुस्तकेऽपि न विद्यन्ते । एतद्विषये मल०हे० सूचितं यत् "सप्तदश गाथाः" पूर्वं षष्ठगणधरे
लिखिता व्याख्याताभ्येति नेह लिख्यन्ते" पृ० १२१९ । प्रस्तुतायाम् अस्यां ३७८२ गाथाया
वृत्तौ तु वृत्तिद्वारेण सूचितं यद् अस्या ३७८९ गाथातः अनन्तरम् 'सिद्धाण नमोक्कारो'
[गा० ३८९५] पर्यन्ताः क्षताधिकत्रयोदशगाथा गणधरवक्तव्यतायां व्याख्याता इति नेह व्याख्या-
यन्ते । २ घडो व्व अघडस्व । को । ३ षष्ठादिगणधरवक्तव्यतायाम् पृ० ४०८ गा० २३०५तः
आरभ्य ज्ञातव्यम् । ४ परतो न गती ज० को ।

अत्थि परिमाणकारी लोगस्स पमेयभावतोऽवस्सं ।
 गाणं पिव पेयस्सा [२४९-द्वि०] लोगत्थिचे य सोऽवस्सं ॥३७८७॥
 पडणं पसत्तमेवं थाणातो तं च णो जतो छट्ठी ।
 इध कत्तिसाधणेयं कत्तुरणत्थंतरं थाणं ॥३७८८॥
 णभणिच्चत्तणतो वा थाणविणासपडणं ण जुत्तं से ।
 तथ कम्माभावातो पुण^१ किरियाऽभावतो यावि ॥३७८९॥
 णिच्चत्थाणातो वा वोमातीण पडणं पसज्जेज्ज ।
 अध ण मतमणेगंतो थाणातोऽवस्स पडणं ति ॥३७९०॥
 कतकात्तिमत्तणातो मोक्खो णिच्चो ण होति कुम्भो व्व ।
 णो पडंसाभावो भुवि तद्धम्मा वि जं णिच्चो ॥३७९१॥
 अणुदाहरणमभावो एसो त्ति मती ण तं जतो णियतो ।
 कुंभविणासविसिट्ठो भावो च्चिय पोग्गलमयो सो ॥३७९२॥
 किं वेगंतेण कतं पोग्गलमेत्तविलयम्मि जीवस्स ।
 किं णिव्वत्तितमधियं णभसो घडमेत्तविलयम्मि ॥३७९३॥
 सोऽणवराधो व्व णरो ण बज्झते बन्धकारणाभावा ।
 जोगो य बन्धहेतू ण य सो तस्सासरीरो^२ त्ति ॥३७९४॥
 ण पुणो तस्स पसूती बीयाभावा[२५०-प्र०]दिहं कुरस्सेव ।
 बीयं च तीय कम्मं ण य तस्स तयं ततो णिच्चो ॥३७९५॥
 दव्वामुत्तत्तणतो णभं व णिच्चो मतो स दव्वतया ।
 णणु विभ्रुतातिपसंगो एवं सति णाणुमाणातो ॥३७९६॥
 को वा णिच्चग्गाहो सव्वं च्चिय वि^३भवभंगथितिमतियं ।
 पज्जायंतरमेत्तप्पणा हि णिच्चादिववदेसो^४ ॥३७९७॥
 भवतो सिद्धो त्ति मती तेणादिमसिद्धसंभवो जुत्तो ।
 कालाऽणादित्तणतो आतिसरीरं व तदजुत्तं ॥३७९८॥
 तैत्थीसिप्पभारोवलक्खितं मणुअलोअपरिमाणं ।
 लोअग्गणभोभागो सिद्धिक्खेत्तं जिणक्खातं ॥३७९९॥

१ ँ क्कियां को । २ रीरि को । ३ भवणभंगठिति० को । ४ ३७९७ गाथातः
 पूर्व को सुद्धितपुस्तके (पृ० ८८७) इयमधिका गाथा दृश्यते—णाणा जीवा कुंभादयो व्व भुवि
 लक्खणादिमेदाओ । सुहदुक्खबंधमोक्खाऽभावो य जतो तदेगत्ते ॥३८१७॥ ५ अत्थीसिप० को
 अच्छीसीप० त ।

ईसीपञ्चभाराण सीताए जोअणम्मि लोगतो ।
 बारसहिं जोअणेहिं सिद्धी सव्वट्टसिद्धातो ॥३८००^१॥
 णिम्मलदगरयवण्णा तुसारगोकखीरहारसरिवण्णा ।
 उत्ताणयछत्तयसंठिता तु भणिता जिणवरेहिं ॥३८०१॥
 एका जोयणकोडी बातालीसं भवे सतसहस्सा^२ ।
 तीसं चेव सहस्सा[२५०-द्वि०]दो चेव सता अउणपण्णा^३ ॥३८०२॥
 गाउतधणूसहस्सं सत्तेव सता हवन्ति छावट्ठा ।
 एक्कत्तीसं अंगुल अद्धंगुलमेव पेरिधीयं ॥३८०३॥
 बहुदेसमज्झभाए अट्टेव तु जोयणाइं बाहल्लं ।
 चरिमन्तेसु अ तणुई अंगुलसखेज्जती भागं ॥३८०४॥
 गंतूण जोयणं जोयणं तु परिहाति अंगुलपुधत्तं ।
 तीसे वि य पेरन्ता^४ मच्छियपत्ता तु तणुअतरी ॥३८०५॥
 ईसीपञ्चभाराए उव्वरिं खलु जोयणस्स जो कोसो ।
 कोसस्स^५ छट्ठभाए सिद्धाणोगाहणा भणिता ॥३८०६॥
 तिण्णि सता तेतीसा धणुत्तिभाओ य कोसछब्भाओ^६ ।
^७जो परमोगाहो अंतो ते कोसस्स छब्भाए ॥३८०७॥
 उत्ताणओ^८ व पासल्लिओ व ठित्तंगो व सण्णिसण्णो वा ।
 जो जध करेति कालं सो तध उव्वज्जते सिद्धो ॥३८०८॥
 इधभवभिण्णागारो कम्मवसातो भवन्तरे होति ।
 ण य तं सिद्धस्स जतो तम्मिं वि तो सो तदागारो ॥३८०९^९॥
 दीहं वा [२५१-प्र०]हुंस्सं वा जं चरिमभवे हवेज्ज संठाणं ।
 तत्तो तिभागहीणा सिद्धाणोगाहणा भणिता ॥३८१०॥

१ ३८०० गाथातः ३८१४ गाथाः निर्युक्तिगाथा इति त प्रतौ निर्देशः । द्वे मुद्रित-
 पुस्तके (पृ० १२२०) एताः गाथाः “पञ्चदश प्रायो निर्युक्तिगाथाः सुगमाः, मूलावश्यकटीकातश्च
 बोद्धव्याः” इति निर्देशः । २ “स्साइं दी हा म । ३ “ण्णासा को । ४ “स्से को हा ।
 ५ “रिहरियं को । ६ “लसखिं दी हा “ल सखिं म । ७ रन्ते म । ८ सोआए हा । ९
 “णमि दी हा । १० य छब्भां को हा म दी । ११ “ए म । १२ जं को हा म दी । १३
 “णसा ज्जे त्त । १४ अहवा निसण्णओ चेव को हा म दी । १५ तंमी तो हा । १६ अस्या
 ३८०९ गाथाया अनन्तरम् एषा अधिका गाथा—जं संठाणं तु इहं भवं चयंतस्स चरमसमयम्मि ।
 आसी अ पणवणं, तं संठाणं तर्हि तस्स ॥ हा म दी । १७ हं को हा दी हं म ।

तिणि सता तेत्तीसा धणुत्तिभागो य होति बोद्धव्वो ।
 एसा खलु सिद्धाणं उक्कोसोगाहणा भणिता ॥३८११॥
 चत्तारि य रतणीओ रतणितिभागूणिया य बोद्धव्वा ।
 एसा खलु सिद्धाणं मज्झिम ओगाहणा भणिया ॥३८१२॥
 एगा य होति रतणी साधीया अंगुलाइं अट्ठेव ।
 एसा खलु सिद्धाणं जहण्ण ओगाहणा भणिता ॥३८१३॥
 ओगाहणाए सिद्धा भवत्तिभारो(गे)ण होन्ति परिहीणा ।
 संट्ठाणम^१णित्थंत्थं जरामरणविप्पमुक्काणं ॥३८१४॥
 देहतिभागो सुसिरं तप्परणतो^२ तिभागहीणो^३ च्छि ।
 सो जोगणिरोधो^४ च्छिय जातो सिद्धो वि तदवत्थो ॥३८१५॥
 संधारसंभवातो पदेसमेत्तम्मि किं ण संठाति ।
 सामत्थाभावातो सकम्मतातो सभावातो ॥३८१६॥
 सिद्धो वि देहरहितो सपयत्ताभावतो ण संहरति ।
 [२५१-द्वि०]अपयत्तस्स किध गती णणु भणिताऽसंगतादीहि ॥३८१७॥
 जेद्वा उ पंचधेणुसततणुस्स मज्झा य सत्तहत्थस्स ।
 देहतिभागविहीणा जहणिया जा विहत्थस्स ॥३८१८॥
 किध मरुदेवीमाणं णाभीतो जेण किंचिदूणा सा ।
 तो किर पंचसत च्छिय अधवा संकोयतो सिद्धा ॥३८१९॥
 सत्तूसितेसु सिद्धी जहणतो कधमिहं बिहत्थेसु ।
 सा किर तित्थकरेस्स^५ सेसाणं सिज्झमाणाणं ॥३८२०॥
 ते पुण होज्ज बिहत्था कुंम्मापुत्तादयो जहण्णेणं ।
 अण्णे संवट्ठितसत्तहत्थसिद्धस्स हीण च्छि ॥३८२१॥
 बाहुल्लतो य सुत्तम्मि सत्त पंच य जहण्णमुक्कोसं ।
 इधरा हीणब्भहियं^६ होज्जंगुल-धणुपुधत्तेहिं ॥३८२२॥
 अच्छेरगादि किंचि वि सामणसुते ण देसितं सव्वं ।
 होज्ज व अणिबद्धं चिय पंचसैतादेसवयणं व ॥३८२३॥

१ अट्ठेव य अंगुलाइं साहीआ हा म दी । २ णाय म । ३ ति भागेण को दी हा म । ४ णित्थं जे । ५ तिं हे । ६ तिं त । ७ रोहे को हे । ८ हार को हे । ९ चसयधणुतणुं को, चसयधणुस्स मं हे । १० हत्तिभागहां को हे त । ११ सु त । १२ कुमारं जे । १३ बाहुल्लाओ जे । बाहुल्लाव त । १४ सुत्तं पि जे । १५ तियं जे । १६ चमतां जे ।

सुसिरपडिपूरणातो पुष्पागारं ण वा ववत्थातो ।
 संठाणमणित्थं^१ जं भणितं अणियतागारं ॥३८२४॥
 एत्तो च्चिय पडिसि सिद्धाति[२५२-म०]गुणेषु दीहताकारं ।
 जमणित्थं^२ त्थं पुष्पाकार वेक्खाय णाभावो ॥३८२५॥
 णामुत्तस्सागारो विण्णाणस्सं व ण कुंभणभसो व्व ।
 दिट्ठो परिमाणवतो जेयागारं च विण्णाणं ॥३८२६॥
 जीवाणणं वं जतो देहागारो य सो तहा तं पि ।
 परिमितवत्थुत्तणतो मुत्तं कुंभोवमागारं ॥३८२७॥
 जत्थ य एगो सिद्धो तत्थ अणंता भवक्खयविमुक्का ।
 अणोणसमोगाढा पुट्ठा सच्चवे थं लोमंते ॥६८०॥३८२८॥
 फुसति अणंते सिद्धे सव्वपदेसेहि णियेमसो सिद्धो ।
 ते वि असंखेज्जगुणा जे^३ पुट्ठा सव्वपासेहि ॥६८१॥३८२९॥
 ण जरामरणविमुक्का जीवत्तणतो मती मणुस्सो व्व ।
 ण हि जीवणविरहातो ण जीवणं कम्मविरहातो ॥३८३०॥
 वयसो णाणीह जरा पाणच्चाओ य मरणमौत्तिट्ठा ।
 सति देहम्मि तदुभयं तदभावे तण्ण खस्सेव ॥३८३१॥
 एक्कक्खेत्तेऽणंता पतेसपरिवइदिहाणितो तत्तो ।
 होन्ति असंखेज्जगुणाऽसंखपदेसो जमवगाहो ॥३८३२॥
 एक्कक्खेत्तेऽणं[२५२-द्वि०]ता किध माता मुत्तिविरहितत्तातो ।
 जेयम्मि व णाणाइं दिट्ठी^४ उवओगरूवम्मि ॥३८३३॥
 मुत्तिमतामवि य समाणदेसता दीसते पतीवाणं ।
 गम्मति परमाणूण य मुत्तिविमुत्तेसु का संका ? ॥३८३४॥^५
 असरीरा जीवघणा उवयुत्ता दंसणे य णाणे य ।
 सागारमणागारं लक्खणं^६ भेत्तं तु सिद्धाणं ॥६८२॥३८३५॥

१ 'गारऽजहा व' को हे त । २ 'णित्थं जे । ३ 'हयईणं को हे त । ४ 'णिच्चत्थं जे ।
 ५ 'स्सेव ण हे । ६ 'रिणामव' को हे त । ७ 'व को हे । ८ 'जु० को हे त । ९ 'भो
 व्व सागा' को त 'भो व सागा' हे । १० 'वि को हे त । ११ 'सव्वओ म । १२ 'देसपएसेहि जे
 पुट्ठा को हे त हा म दी । १३ 'माइठं को हे 'मातिठं त । १४ 'ट्ठीओ वेग' को हे त ।
 १५ अत्र पुस्तके ३८५५-५६-५७ अङ्काद्धितं यद् गाथात्रयम् अतः पृष्ठात् पश्चाद् आगमिष्यति
 तत् को० मुद्रितपुस्तके (पृ० ८९२) अस्याः ३८३४ गाथाया अनन्तरं मुद्रितं विद्यते ।
 १६ 'मेयं को हे म दी ।

केवलाणुवयुक्ता जाणन्ती सव्वभावगुणभावे ।
 पासन्ति सव्वतो खलु केवलदिट्ठीहणंताहिं ॥६८३॥३८३६॥
 णाणम्मि दंसणंम्मि य एत्तो एक्कतरैयम्मि उवयुक्ता ।
 सव्वस्स केवलस्सिं जुगवं दो णत्थि उवयोगा ॥६८४॥३८३७॥
 मुत्तो करणाभावादण्णाणी खं व णणु विरुद्धोऽयं ।
 जमजीवता वि पावति एत्तो च्चिय भणति तं णाम ॥३८३८॥
 दव्वामुत्तत्तसभावजातितो तस्सं दूरविवरीतं ।
 ण हि जच्चंतरगमणं जुत्तं णभसो व्व जीवत्तं ॥३८३९॥
 मुत्तातिभावतो णोवलद्धिमन्तिदियाइं कुंभो व्व ।
 उवलंभद्वाराणि तु ताइं जीवो तदुव[२५३-प्र०]लद्धा ॥३८४०॥
 तदुव्वरमे वि सरणतो तव्वावारे वि णोवलंभातो ।
 इंदियभिण्णो णाता पंचगवक्खोवलद्धा वा ॥३८४१॥
 णाणरहितो ण जीवो सभावतोऽणु व्व मुत्तिभावेणं ।
 जं तेण विरुद्धमिदं अत्थि य सो णाणरहितो य ॥३८४२॥
 किंघ सो णाणसरुवो णणु पच्चक्खाणुभूतितो णियए ।
 परदेहम्मि वि गम्मति स पवित्तिणिचित्तिर्लिगातो ॥३८४३॥
 सव्वावरणावगमे सो सुद्धतरो हवेज्ज सूरु व्व ।
 तम्मयभावातो वा अण्णाणिच्चं ण जुत्तं से ॥३८४४॥
 एवं पयासमइवो जीवो छिद्दावभासयत्तातो ।
 केिच्चं भासति छिद्दावरणप्पदीवो व्व ॥३८४५॥
 सुबहुयतरं वियाणसि मुत्तो सव्वप्पिधानविगमातो ।
 अवणीतघरो व्व णरो विगतावरणोऽधवा दीवो ॥३८४६॥

१ ३८३५ तथा ३८३६ संख्यायुक्तया अनया गाथया सह 'इय सव्वकाल० गा० ३८५३
 इत्यादिकागाथा पर्यन्ता एकोनविंशतिगाथाः हे मुद्रितपुस्तके (पृ० १२२५) त प्रतौ च न सन्ति ।
 एतत्स्थाने त प्रतौ हे मुद्रितपुस्तके (पृ० १२२५) च एवं सूचितम्-‘अक्षरीर’ इत्यादिभिर्युक्ति-
 गाथात्रयं सुगमं प्रायो गतार्थं च । ‘मुत्तो करणाभावे’ इत्यादिकास्तु ‘सुबहुतरं’ इत्यादि गाथार्थन्ता
 नव गाथाः पूर्वमेकादशगणधरे व्याख्याता इति नेह लिख्यन्ते । तथा ‘नवि अत्थि माणुसाणं’ इत्यादि-
 कास्तु ‘इय सव्वकाल०’ इत्यादिगाथापर्यन्ताः सप्त गाथाः सुगमा आवश्यकं व्याख्याताञ्च ।
 २ °भमी ए° को । ३ °रगंभि को । ४ °स्र वि को । ५ °सहाव वि० को । ६ °भावा-
 भावादण्णाणि को मु० पृ० ८९३ । ७ वा दण्णा० जे त ।

ण वि अत्थि माणुसाणं तं सोक्खं णेइव सव्वदेवाणं ।
 अं सिद्धाणं सोक्खं अवावाधं उवगताणं ॥६८५॥३८४७॥
 सुरगणसुहं समत्तं सव्वद्धापिण्डितं अणंतगुणं ।
 ण यथावति [२५३-द्वि०] मुत्तिसुहं णं तेहि वि वग्गवग्गेहि ॥६८६॥३८४८॥
 सिद्धस्स सुहो रासी सव्वद्धापेण्डितो जति हव्वेज्ज ।
 सोऽणंतवग्गभइतो सव्वागासे ण माएज्जा ॥६८७॥३८४९॥
 जध णाम कोइ मेच्छो णगरगुणे बहुविधे वियाणंतो ।
 ण चएति परिकहैतुं उवमाए तहि असन्तीए ॥६८८॥३८५०॥
 इय सिद्धाणं सोक्खं अणोवमं णत्थि तस्स ओवम्मं ।
 किंचि विसैसिणेत्तौ सारिक्खमिणं अंतो वोच्छं ॥६८९॥३८५१॥
 जध सव्वकामगुणितं पुरिसो भोतूण भोयणं कोयि ।
 तण्हाल्लुधाविमुक्को अच्छेज्ज जधा अमतत्तित्तो ॥६९०॥३८५२॥
 इय सव्वकालतित्ता अतुलं णेव्वाणमुवगता सिद्धा ।
 सासतमव्वावाधं चिट्ठंति सुही सु हं पत्ता ॥६९१॥३८५३॥
 तेसिं सिद्धत्तं पिव सोक्खमसाधारणत्ततोऽणुवमं ।
 देसोवणयातो पुण पुरिसोदाहरणमक्खातं ॥३८५४॥
 जति वा संसारे च्चिय होज्ज तयं किं त्थं मोक्खचिन्ताए ।
 तव्विधमच्चंतसुहं जत्थ व' सो केण संसारो ? ॥३८५५॥
 अतुलं अणणसरिसं णेव्वाणं णिव्वुतीपरं सोक्खं ।
 [२५४-प्र०] अण्णेसिं णेव्वाणं दीवस्स व सव्वधा णासो ॥३८५६॥
 जं च तणुक्कम्मसंततिणासो बीर्यकुराण वा मोक्खो ।
 अण्णो ण य संताणी संताणातो ततो णासो ॥३८५७॥
 जं णारगातिभावो भेव्वो ण य णारगादितो भिण्णो ।
 को'ऽयं जीवो तो णारगादिणासम्मि तण्णासो ॥३८५८॥

१ न वि यं को म, नैव दी हा । २ 'त जइ हवेज्जा का । ३ 'णं ताहि हा म दी ।
 ४ 'भाहि हा म दी । ५ 'तभागमं को । ६ 'सेतो जे' जे त, 'सेसेणितो दी हा ।
 ७ 'सुह वी' को हा म । ८ 'रणं तओऽणु' को हे त । ९ व त । १० व सोक्खेण
 सं' हे सु० पृ० १२२६ । ११ भवो व ण य को हे त । १२ कोई जीवो तो त कोई
 जी० को हे ।

जध तंतुमयो' चि पडो तंतुविणासम्मि सव्वधा णत्थि ।
 तथ णारणादिमइओ जीवो तदभावतो णत्थि ॥३८५९॥
 ण हि णारणातिपज्जयमेत्तणासम्मि सव्वधा णासो ।
 जीवइव्वस्स मतो मुद्दाणासे व्व हेमस्स ॥३८६०॥
 कम्मकतो संसारो तण्णासे तस्स जुज्जते णासो ।
 जीवत्तमऽकम्मकतं तण्णासे तस्स को णासो ? ॥३८६१॥
 जुत्तं जं तंतुमयस्स तंतुणासे पडस्स णासो चि ।
 अपडमयतंतुणो ण तु णासो पडमेत्तणासम्मि ॥३८६२॥
 तथ जीवकम्मसंजोगतो भवो तव्वियोगतो तस्स ।
 जुत्तो णासो णात[२५४-द्वि०]म्मयस्स जीवस्स तण्णोसो ॥३८६३॥
 गम्मति देहातीणं परोप्परं कज्जकरणभावातो ।
 कत्ता संताणऽहिओ दण्डघडाणं कुलालो व्व ॥३८६४॥
 ण य सव्वधा त्रिणासोऽणलस्स परिणामतो प्रयस्सेव ।
 कुंभस्स कवालाण व तद्वाविकारोवलंभातो ॥३८६५॥
 जति सव्वधा ण णासोऽणलस्स किं दीसते ण सो सक्खं ।
 परिणाममुहुमतातो जलदविकारंजणरयो व्व ॥३८६६॥
 होतूणमिन्दियंतरगज्झा पुणरिन्दियंतरगगहणं ।
 खन्धा एन्ति ण एन्ति य पोग्गलपरिणामतो चित्ता ॥३८६७॥
 ऐगेगिंदियगज्झा जध बायव्वादयो तधग्गेया ।
 होतुं चक्खुगज्झा घाणातिगज्झतामेन्ति ॥३८६८॥
 असतो खरसंगस्स व सतो वि दूरातिभावतो जं व ।
 अग्गहणमतो णियमो ण वेप्पते तेण णत्थि चि ॥३८६९॥

१ 'यो पडओ तं' क्को हे त । २ अस्या ३८५९ गाथाया अनन्तरम् अत्र निर्व्विद्धा 'ण हि णारणाति' (३८६०) गाथातः आरभ्य 'सिद्धाण णमोक्कारो' (३८९४) गम्यापर्यन्ताः पञ्च-
 त्रिंशद् गाथाः स प्रतौ न सन्ति 'एतत्स्थाने त प्रतौ एवं सूचितम्—'न हि नारणा' इत्यादिकाः
 'कयगाइभावओ' इत्याद्यन्ता एकोनत्रिंशद् गाथाः पूर्वम् एकादशादिगणधस्वरादे ज्ञेयाः । 'सिद्ध
 ति य' (गा० ३८८९) इत्यादिकास्तु षड् निर्युक्तिगाथाः । इति सिद्धन्तमस्कारः समाप्तः ॥ हे
 सुद्धित वृ० पृ० १२२७ गा० ३९८८ वृत्तौ अपि एवमेव सूचनम् । १ तंणासे क्को सु० पृ०
 ६९४ । ४ 'मेवेचित्ता क्को । ५ एगिन्दि' जे त । ६ 'मो न यऽपते तेण क्को सु० पृ० ८९४ ॥

जथ वा कम्मक्खयतो सो सिद्धत्तातिपरिणतिं लभति ।
तथ संसारातीतं पावति तत्तो च्चिय सुहं पि ॥३८८४॥
सातासातं दुक्खं तत्त्वरहम्मि य सुहं जतो तेणं ।
देहेन्द्रिएसु दुक्खं सोक्खं देहेन्द्रियाभावे ॥३८८५॥
जो वा देहिन्द्रियजं सुहमिच्छति तं पडुच्च दोसोऽयं ।
संसारातीतमिदं धम्मंतरमेव सिद्धसुहं ॥३८८६॥
कधमणुमेयं ति मती णाणाणावाधतो त्ति णणु भणितं ।
तदणिच्चं णाणं पि य चेतणधम्मो 'त्ति रागो व्व ॥३८८७॥
कतकादिऽभावतो वा णावरणा बाधकारणाभावा ।
उप्पातद्वितीभंगस्स भावतो वा ण दोसोऽयं ॥३८८८॥
सिद्ध त्ति य बुद्ध त्ति य पारगत त्ति य परंपरगत त्ति ।
उम्मुक्ककम्मकवया अजरा अमरा असंगा य ॥६९२॥३८८९॥
णित्थिण्णसव्वदुक्खा जातिजरामरणबंधणविमुक्का ।
अव्वाबाधं सोक्खं अणुहोन्ती सासैतं 'सिद्धा ॥६९३॥३८९०॥
सिद्धा[२५६-द्वि०]ण णमोक्कारो जीवं मोएति भवसहस्सातो ।
भावेण कीरमाणो होति पुणो बोधिलाभाय ॥६९४॥३८९१॥
सिद्धाण णमोक्कारो धण्णाण भवक्खयं कैरेन्ताणं ।
'हितयं अणुमोयंतो विसोत्तियावारओ होति ॥६९५॥३८९२॥
सिद्धाण णमोक्कारो एवं खलु वणिगतो महत्थो त्ति ।
जो मरणम्मि उवग्गे अभिक्खणं कीरती बहुसो ॥६९६॥३८९३॥
सिद्धाण णमोक्कारो सव्वपावपणासणो ।
मंगलाणं च सव्वेसि वितियं होति मंगलं ॥६९७॥३८९४॥
णामं ठवणा दविण भावे य चतुव्विधो तु आयरिओ ।
दव्वम्मि एगभवियादि लोइए सिप्पसत्थाति ॥६९८॥३८९५॥
पंचविधं आयारं आयरमाणा तद्धा य भासेन्ता ।
आयारं 'देसेन्ता आयरिया तेण वुच्चन्ति ॥६९९॥३८९६॥
आगमदव्वायरियो आयरियवियाणंओ अणुवयुत्तो ।
णोआगमतो जाणयभव्वसररीरातिरित्तोऽयं ॥३८९७॥

१ वि को । २ त्ति य म । ३ 'च्छिण्ण' को दी हा म । ४ 'सया म । ५ 'कालं म ।
५ कुणंता' दी । ६ हरिभद्र वृ० (सु० पृ० ४०७) 'हितयं - अणुमुअंतो' अर्थस्त्व- 'हृदयम्'
अनुसुच्चन् इति । ७ 'वा पगासंता को हे त । 'वा पभासंता दी हा । 'वा पगासंता म ।
८ दं० को । ९ आयारवि' को हे त । १० 'याणाव हे । ११ 'तो य को ।

भविओ वद्धाऊ अभिमुहो य मूलातिणिम्मितो वा वि ।
 अधवा दव्वभूतो दव्वणिमिच्चायरणतो वा ॥३८९८॥
 आ मज्जातावयणो चरणं चा[२५१-मा०]रो ति तीय आचारो ।
 सो होति णाणदंसणचरित्तववीरिअविअप्पो ॥३८९९॥
 तस्सायरणपभासणदेसणतो देसिता विमोक्खस्सं ।
 जे ते भावायरिया भावायरोवयुत्ता य ॥७००॥ ३९००॥
 अधवाऽयरंति जं सयमायारं ति व जमायरिज्जन्ति ।
 मज्जातयाऽभिगम्मंति जमुत्तं तेण वायरिया ॥३९०१॥

सिद्धनमस्कारानन्तरमाचार्यनमस्कारप्ररूपणा । अत्र यत् सामान्यवक्तव्यं तद्
 गतमेव, विशेषवक्तव्यार्थ आरम्भः—

णामं ठवणा द्विष् इत्यादि । पञ्चविधं आचारं इत्यादि । नाम-स्थापना-
 चार्यो(र्यौ) सर्वत्र तुल्यविचारत्वान्न निर्दिष्टो(ष्टौ) ग्रन्थे । द्रव्याचार्योऽपि द्वेधा-आगमतो
 [नो]आगमतश्च । तत्रागमत आचार्यपदार्थाभिज्ञ(ज्ञः) तच्छब्दोच्चारणमात्रव्यापारोऽनुप-
 युक्तस्तदर्थे आगमतो द्रव्याचार्यः । नोआगमद्रव्याचार्यास्त्रयः-ज्ञशरीर-भव्यशरीर-
 तदव्यतिरिक्ताः । तत्र पूर्वौ सर्वत्र समानप्रपञ्चौ इति सूत्रे न निबद्धौ । भव्यशरीर-
 तदव्यतिरिक्तौ विशेषवक्तव्याविति सूत्रे निबद्धौ ॥३८९५-९६॥

द्वन्त्रिंश पृगमभियादि । लोकोत्तर-लौकिकौ व्यतिरिक्तौ । 'लोइए सिप्पस-
 स्थाति' । तस्य तु द्रव्याचार्यस्य त्वत्तुर्विधस्यापि भाष्यगाथा—

आगमद्रव्याचार्यो इत्यादिः स्फुटार्थः । योऽसौ व्यतिरिक्तस्तस्य भाष्यं
 व्याख्यातमेव । अथवा मूलगुणनिर्वसितो वा एषोऽपि व्याख्यात एव । अथवा द्रव्य-
 भूतः द्रव्यमिष भूतशब्दः उपमावाचीति द्रव्यनिमित्तं वा यस्याचरणम् ॥३८९७-९८॥

आ मज्जातावयणी इत्यादि । 'आ' मर्यादायाम् । चरणं चारः । तया मर्या-
 दया चारः आचारः(रः), स च पञ्चधा-ज्ञान-दर्शन-चारित्र-तपो-वीर्यात्मकत्वात् ॥३८९९॥

'तस्सायरण प्रसासणं' इत्यादि । तस्याचारस्य आचरणात् प्रभाषणात्
 देशनाद्वा देशितारो मोक्षार्थप्रवृत्ताः भवाचार्याः । नोआगमभावाचार्यास्तु
 तदाचारोपयुक्ताः ॥३९००॥

१. 'वरणो त । २. क्तो द्वे प्रत्योः इयं गाथा भाष्यरूपेण गृहीता । अस्या उत्तरार्द्धे द्वौ द्वौ
 (पृ० ४४८) स प्रसिद्ध निश्चितरूपम् । अस्याः पूर्वोर्द्धस्य स्थाने 'आचारो नाणां तस्सायरणा
 पसासणादीं वा' इति पाठः द्वौ द्वौ (पृ० ४४८) अ । ३. 'णमायं' द्वे त । ४. इयं गाथा
 न इत्यते को० मूलभाष्ये सू० पृ० ८५८ ।

आयरियणमोक्कारो जीवं मोक्षति नन्तस्ततो ॥

भावेण कीरमाणो होति पुनो बोधिलभाए ॥३९०२॥

आयरियणमोक्कारो धण्णाण भवक्खयं कैरेन्ताणं० गाथा ॥३९०३॥

आयरियणमोक्कारो एवं खलु वणिगतो० ॥ गाथा ॥३९०४॥

आयरियणमोक्कारो० ॥३९०५॥

मंगलाणं च० ततियं होति मंगलं ॥३९०६॥

अथवाऽऽरंति इत्यादि । स्फुटार्थाः । एवमाचार्यनमस्कारोपसंहारः ॥ ३७०१-५॥

अथोपाध्यायनमस्कारप्ररूपणा—

णामं ठक्का दविण भावे य चतुन्विधो उवज्झाओ ।

दवे लोइयसिण्णो धम्मो तथ अण्णतित्थीया ॥७०१॥३९०७॥

वारसंगो जिणक्खातो उज्झायोऽयं कधिं तो बुधै ।

तं उवइसंति जम्हा उज्झाया तेण वुच्चंति ॥७०२॥३९०८॥

उ त्ति उवओमकरणे ज्झ त्ति य ज्झणस्स होति जिहेसो ।

एतेण उव[२५७-द्वि०]ज्झायो एसो अण्णो वि उज्झाओ ॥७०३॥३९०९॥

उवगम्म जेतोऽधीते ते जं चोवगतमज्झयावेन्ति ।

जं चोवायज्झाया हितस्स तो ते उवज्झाया ॥३९१०॥

आयारदेसणातो आयरिया विज्जंतो उवज्झाया ।

अत्थप्पदायगा वा गुरवो सुत्तस्सुवज्झाया ॥३९११॥

उवज्झायणमोक्कारो० गाथा ॥७०४॥३९१२॥

उवज्झायणमोक्कारो धण्णाणं० ॥गाथा ॥७०५॥३९१३॥

उवज्झायणमोक्कारो एवं खलु वणिगतो० ॥गाथा ॥७०६॥३९१४॥

१ अस्या ३९०२ गाथाया आरभ्य ३९०५ गाथापर्यन्तानां (३९०२-३-४-५) गाथानां स्थाने 'आयरिय०' इत्यादयः चतस्रो निर्युक्तिगाथाः । इत्याचार्यनमस्कारः समाप्तः" त । २ कुण्ठाणं दी । ३ ण्णाइ दी हा म । ४ निण्हुणा वा इमे भावे दी हा म । ५ सज्जा को हे दी हा त । अज्जा म । ६ वेसिओ दी म । ७ बुधेहि को दी हा म । प्राकृतभाषायां केषांचिद् मते ऐकारोऽपि प्रयुज्यते, अतः अत्र 'बुधे' इति रूपं साधु बोध्यम् । ८ जम्हा उवदिसन्ति ज्ञायं जे, जम्हा तं उवइसंति को । ९ उवज्झाया जे त हे दी । १० अस्या गाथाया अनन्तरम् एषा निर्युक्तिगाथा अधिका-उ त्ति उवओमकरणे प त्ति अ पावपरिचज्जे होइ । ज्झ त्ति ज्झणस्स कए उ त्ति अ ओसक्कणा कम्मे ॥ दी हा (पृ० ४४९ गा० ९९९) म । ११ ओ को । १२ हीयए जं त । हीयइ जं को हे । १३ "उज्झायेत्यादयः (३०१२-१३-१४-१५) चतस्रो निर्युक्तिगाथाः । इत्युपाध्याय नमस्कारः समाप्तः" इति निर्देशः केवलं त प्रती ।

उवज्ज्ञायणमोक्कारो सव्वपावपणासणो ।

चतुत्थं होति मंगलं ॥७०७॥३९१५॥

णामं ठवणासाधू दव्वसाधू य भावसाधू य ।

दव्वम्मि लोइयाती भावम्मि य संजतो साधू ॥७०८॥३९१६॥

घडपडरधमादीणि उ साधेन्ता होन्ति दव्वसाधू त्ति ।

अधवा वि दव्वभूता णातव्वा दव्वसाधु त्ति ॥७०९॥३९१७॥

णेव्वाणसाधए जोगे जम्हा साधेन्ति साधुणो ।

समा य सव्वभूतेसु तम्हा ते भावसाधुणो ॥७१०॥३९१८॥

किं पेच्छसि साधूणं तवं व णियमं व संजमगुणे वा ।

तो वंदसि साधूणं एतं मे पुच्छितो साहै ॥७११॥३९१९॥

असहाए सहायत्तं करेन्ति[२५८--प्र०]मे संजमं करेन्तस्स ।

एतेण कारणेण णमाम हं सव्वसाधूणं ॥७१२॥३९२०॥

साधूण णमोक्कारो जीवं मोएति० ।गाथा॥७१३॥३९२१॥

[साधूण णमोक्कारो धण्णाणं० गाथा] ॥७१४॥३९२२॥

साधूण णमोक्कारो एवं खलु० ।

जो मरणम्मि उ० ॥७१५॥३९२३॥

सा० सव्वपाव०

पंचमं होति मंगलं ॥७१६॥३९२४॥

एस पंचणमोक्कारो सव्वपावपणासणो ।

मंगलाणं च सव्वेसिं पढमं होति मंगलं ॥३९२५॥

१ त प्रती ३९१६ तः आरभ्य ३९२५ पर्यन्ता दश गाथा न सन्ति । तत्स्थाने एवं निर्देशः—“साधुनमस्कारे दश निर्युक्तिगाथाः” त । म । २ अस्या (३९१९) गाथाया अनन्तरम् अधिका गाथा एवम्—विसयसुहृन्नियत्ताणं विसुद्धचारित्तनिअमयत्ताणं । तच्चगुणसाहयार्णं सदायकिञ्चुज्जयाण नमो ॥ दी ह्वा म । ३ ३९२१ गाथातः ३९२४ गाथाः सुद्रिते ह्वा पुस्तके न सन्ति । एतासां गाथानां स्थाने “साधूण नमोक्कारो” इत्यादिगाथाविस्तरः..... विशेषस्तु सुखोन्नेयः” इति निर्देशः ।

णामं ठवणा इत्यादि । अतः परं सर्वमपि स्फुटार्थमेवेति नाभिधीयते यावत्
'एस पंचणमोक्कारो' [३९२६] इत्यादि । समाप्तः पञ्चनमस्कारः । पञ्चविधस्तु
निर्देशात् ॥३९०७-३९२६॥

अथ आक्षेपद्वारम्—

ण संखेवो ण वित्थारो^१ संखेवो दुविधो^२ सिद्ध-साधूणं ।

वित्थरतोऽणेगविधो^३ पंचविधो ण जुज्जंती^४ जम्हा ॥७१७॥३९२७॥

ण संखेवो ण वित्थारो इत्यादि । इयं गाथा । तस्याश्चांशक्रमवियमात्
छन्दोविधितो लक्षणमनेन पाठेन विरुध्यते 'ण संखेवो ण वित्थारो' अत्र चाद्ये एव
पञ्चमात्रोऽशब्दः(कः) इति । अतः अपपाठोऽयमिति । 'अपि'शब्दोऽत्र विद्यमानार्थ
एव प्रमादात् कैश्चिन्न पठ्यते । स चायम् 'ण वि' । संखेवो दुविधो
सिद्ध-साधूणं' । यद्यपि सन्ध्यक्षराणि गुरूणि तथापि अर्द्धमात्रिकाणि सन्ध्यक्षराणि
सात्यमुग्रिकाण्ठायनीयानां पाठे सन्तीति छन्दोऽनुवृत्त्या अर्द्धमात्रिकाणि पठितव्यानीति
गाथांशका(क)लक्षणसम्बादिनो भवन्तीति । एवमन्यत्रापि ॥३९२७॥

यस्या आक्षेपगाथायाः सूत्र एव प्रसिद्धिद्वारगाथा—

अरहंताती णियमा साधू साधू तुं तेसिं^५ भइतव्वा ।

तम्हा पंचविधो खल्ल हेतुणिमिच्चं भवति सिद्धो ॥७१८॥३९२८॥

अरहंताती णियमा इत्यादि ॥३९२८॥

अनयोः क्रमेण भाष्यगाथा—

णिब्बुत-संसारिकताऽकतत्थलक्खणविधानतो जुत्तो ।

संखेवणमोक्कारो दुविधो^६ च्चियं सिद्ध-साधूणं ॥३९२९॥

णिब्बुतसंसारिकताकतत्थ० इत्यादि । यदीदं नमस्कारकरणं संक्षेपतः
कृतम् ततः एवं संक्षेपो भवति-निर्वृत्ता(ता)नामर्हत्-सिद्धानामेकेनैव 'सिद्ध'शब्देन ग्रहणं
पर्याप्तम्, कृतार्थत्वसामान्यलक्षणसङ्ग्रहात्, इतरेषां च आचार्यादीनां संसारस्थाना-
मकृतार्थत्वसामान्यात् 'साधु'शब्देन ग्रहणाद् द्विविध एव संक्षेपनमस्कारः, न
पञ्चविधः ॥३९२९॥

१ न पि सं को हे त दी हाम । २ व हा । ३ व हा । ४ 'विहेऽह सि' को
(व० सु० पृ० ९००) 'हु दी हाम । ५ 'त्था' दी हा । ६ न जुज्जं पंचहा तम्हा अ ।
७ 'ज्जए को हे त । ८ तम्हा को हे त दी हा । ९ द्रष्टव्यमत्र—“कादिस्थैदोतो
उच्चारलाघवम्” सिद्धहेमे ८।४।१० । १० य को दी हा म त । ११ तेषु को दी
हा म । १२ 'वोऽयं सिद्ध-साधूणं को (पृ० ९००) हे त । १३ 'य सवसा जे ।

अथ चायं विस्तरनमस्कार इति उच्यते, तथाऽप्येवंवक्तव्य इति दर्शयति—

उसभातीणमणंतरसिद्धादीणं जिणातियाणं च ।

वित्थरतो पंचविधो ण वि संखेवो ण वित्थारो ॥३९३०॥

उसभातीण० इत्यादि । ऋषभाऽजितसम्भवाभिनन्दनसुमतिपद्मप्रभसुपाश्व-
चन्द्रप्रभइत्यादिमहावीरवर्धमानस्वामिपर्यन्तेभ्यश्चतुर्विंशतयेऽर्हद्वचः तथा सिद्धेभ्योऽपि
विस्तरेण अनन्तरसिद्धेभ्यः, परम्परसिद्धेभ्यः द्वितीयसमय-तृतीयसमयादिसंख्येयाऽ-
नन्तसमयसिद्धेभ्यः, तथा तीर्थ-लिङ्ग-चारित्र-प्रत्येकबुद्धादिविशेषणविशिष्टेभ्यः तीर्थकर-
सिद्धेभ्यः, अतीर्थकरसिद्धेभ्यः, अतीर्थसिद्धेभ्यः, इत्येवमादिरनन्तशो विस्तरः । तस्मा-
दयं पञ्चविधः नमस्कारः अयुज्यमानक एव, संक्षेप-विस्तरानात्मकत्वात्, वन्द्या-
पुत्रनमस्करणवत् ।

अत्र प्रतिविधीयते—न, 'संक्षेप-विस्तरानात्मकत्वात्' इत्यसिद्धः । कथम् ? यस्मात्
संक्षेपात्मकोऽयम् । ननु संक्षेपः सिद्ध-साधुमात्रकोऽभिहितः, कारणवशात् कृतार्था-
ऽकृतार्थपरिग्रहात् साधुमात्रनिर्देशाद्वा । कारणनिरपेक्षतायां कथमयं संक्षेपः ? आचार्य
आह—त्वया तावत् कारणवशात् साधुमात्रसंक्षेपं मुक्त्वा सिद्ध-साधुसंक्षेपोऽभ्युपगतः ।
एवमेवास्माकमपि पंचविह(पञ्चविध)नमस्कारः संक्षेपात्मको भविष्यति, कारणवशात्
तथाभ्युपगम्यमानत्वात्, सिद्ध-साधुसंक्षेपवत् । तच्च प्रतिविशिष्टभक्त्युत्पादनादनन्त-
गुणविधानात् सकलनिर्जरानिमित्तं मार्गोपदेशकादिग्रूपणायाम् (गा० ३९३५) अभि-
हितं पञ्चविधकारणम् । इति सिद्धः पञ्चविधनमस्कारसंक्षेप इति । तस्मात् अयु-
ज्यमानत्वं साधनम् अप्रमाणम् असिद्धहेतुकत्वात्, चाक्षुषत्वसाध्यशब्दानित्यत्ववत् ।

यच्च साधुग्रहणेनार्हदादयो गृह्यन्ते तत् सत्यम्, यतोऽर्हदादयः प्रत्येकं
सर्वसाधवः, अर्हदादयः साधव एवेत्यवधारणात् । साधवस्तु न सर्वेऽर्हदादयः, केचि-
दहन्तो भवस्थकेवलिनः, केचित् सिद्धाः परिनिर्वृतत्वात्, केचिदाचार्याः, केचिदुपा-
ध्यायाः, केचिदेतच्चतुष्टयस्थानमप्राप्ताः शिष्यमाणत्वात् साधव एव, नार्हदादि-
चतुष्कमिति एकपदव्यभिचारान्न तुल्याभिधानता, साधुमात्रेण पूजानवाप्तेः ।

प्रमाणमपि—साधुमात्रनमस्कार(रः) विशिष्टार्हदादिगुणनमस्कृतिफलप्रापणसमर्थो
न भवति, तत्सामान्याभिधाननमस्कारत्वात्, मनुष्यमात्रनमस्कारवत् जीवमात्रनम-
स्कारवद्वा ॥३९३०॥

अत एतदर्थानुवाक्यं गाथाप्रपञ्चः—

जति वि जतिगहणातो होति कतं गहणमरुहतादीणं ।

तथ वि ण तग्गुणपूया जतिगुणसामणपूयातो ॥३९३१॥

परिणाम[२५८-द्वि०]मुद्धिहेतुं च पयत्ता सा य बज्जवत्थूतो ।

पायं गुणाधियातो जा सा ण तदूणगुणलंभा ॥३९३२॥

जध मणुआदिग्गहणे होति कतं गहणमरुहतादीणं ।

ण य तव्विसेसबुद्धी तध जतिसामण्णगहणम्मि ॥३९३३॥

जति वि जतिग्गहणातो । परिणाममुद्धिहेतुं । जध मणुआदिग्गहणे इत्यादि ।
गतार्थाः ॥३९३१-३३॥

जति एवं वित्थरतो जुत्तो तदणंतगुणविधाणातो ।

भण्णति तदसज्जमतो पंचविधो हेतुभेदातो ॥३९३४॥

जति एवं वित्थरतो इत्यादि । एवं तर्हि सर्वत्र सामान्यमभिप्रेतविशेषणम्
लं(अलं) [फल]प्रापणा[य], ततः साक्षाद्विशेष एव सर्वत्राभिधेयः इति प्राप्तः अभि-
प्रेतफलसम्बन्धित्वाद् ऋषभाजितादिसर्वतीर्थकराणामतोताऽनागतवर्तमानानाम्, सर्व-
सिद्धानामतीतकालवृत्तानामनन्तानाम्, सर्वाचार्योपाध्यायसाधूनां च प्रत्येकं विशिष्ट-
जाति-गोत्र-प्रमाणाऽऽकृति-च(व)यः-संयम-श्रुतविशेषविशिष्टानाम् इति । उच्यते, तद-
साध्यमस्मद्विशिष्टसर्वातिशयवाङ्मतिशक्तीनामपि गणधरादीनां तीर्थकृतां वा, किमुत
अस्मद्विधानाम् भवद्विधानां वा चोदकपक्षग्राहिणाम् ? अतो विरम्यतामसदग्राहादस्मात्,
मध्यमैव प्रतिपत्तिः-पञ्चविधसंक्षेपग्रहणमेवोक्तमार्गोपदेशनादिविशिष्टपञ्चविधहेतुसंभा-
वितमिति ॥३९३४॥

मग्गोवदेसणाती सोऽभिहितो तप्पभेदतो भेदो ।

जध लावगादिभेतो दिट्ठो लवणातिकिरियातो ॥ दारं ॥ ३९३५ ॥

॥ [पै]सिद्धिदारं गतं ॥

मग्गोवदेसणाती इत्यादि । तेन च मार्गोपदेशादिना क्रियाविशेषेण तैर्हृदादयः
पञ्चापि भिन्नाः, परस्परविशिष्टक्रियत्वात्, लवन-पवनक्रियाविशिष्टलावक-पावक-
वत् ॥३९३५॥

॥ आक्षेप-प्रसिद्धिद्वारद्वयं युगपदनुवर्णितम् ॥

अथ क्रमद्वारम् ।

स च क्रमः पूर्वानुपूर्वी वा, पश्चानुपूर्वी वा । अनानुपूर्वी तु क्रम एव न
भवतीति । क्रमलङ्घने वा कारणवक्तव्यमिति क्रमभावप्रदर्शनी चोद्यगाथा-

पुव्वाणुपुव्वि ण कमो णेव य पच्छाणुपुव्वि एस भवे ।

सिद्धातीया पढमो^१ बितियाए साधुणो आदी ॥७१९॥३९३६॥

१ 'तो को हे त । २ 'लंभा को । ३ अत्र ३३३५ पृ० ६४८ इति द्वारगाथानुसारेण
'प्रसिद्धि' शब्दः उचितः । ४ 'मो जे । ५ बीया' को हे त दी हा म ।

पुष्पाणुपुष्पि ण कमो इत्यादि । पूर्वानुपूर्वी तावदियं न भवति, सिद्धावन-
भिधानात् । सिद्धाष्टु(द्वास्तु) कृतार्थत्वात् प्रधानं(नाः), प्रधानस्य चाभ्यर्हितत्वात् पूर्वा-
भिधानमिति पूर्वानुपूर्वीक्रमाभावः । अथेयमुत्क्रमतः पश्चानुपूर्वीत्युच्यते, साऽपि चैवं न
घटते, सर्वपाश्चात्या अप्रधानत्वात् साधवः, अतस्तानभिधाय सिद्धाः पर्यन्ते यद्यव-
श्यन्त ततः पश्चादनुपूर्वीति ॥३९३६॥

तमभावयिष्यत्—

जेण कतत्था सिद्धा ण जिणा सिद्धातितो कमो जुत्तो ।

पच्छेकमो व जति संजतातिसिद्धावमाणातो ॥३९३७॥

जेण कतत्था सिद्धा इत्यादिर्गतार्था ॥३९३७॥

जं च जिणाण वि पुज्जा सिद्धा जं तेऽभिणिक्खमणकाले ।

कतसिद्धणमोक्कारा करेन्ति सामाइयं सव्वे ॥३९३८॥

जं च जिणाण वि पुज्जा । जिनानामर्हतां निष्क्रमणकाले मङ्गलार्थमादौ
सिद्धनमस्कारः । अतोऽवश्यमर्हतां पूज्यतमाः सिद्धाः, तैर्नमस्क्रियमाणत्वात्, आचा-
र्यादीनामिव शेषाणामर्हन्तः । तस्मात् सिद्धादिर्नमस्कारः कर्त्तव्यः, तत्प्रधानत्वात्,
परिषत्-राजनमनसम्भवे राजादिनमनवत् ॥३९३८॥

एतदसिद्धत्वोद्भावनायाह—

अरहंतुवदेसे[२५९-प्र०]णं सिद्धा णज्जन्ति तेण अरहाती ।

ण वि कोइ वि परिसाए पणमित्ता पणमते रण्णो ॥७२०॥३९३९॥

अरहंतुवदेसेण इत्यादि । सिद्धास्तावदस्मदादिप्रत्यक्षागम्यास्तत एव चानु-
मानाविषय इत्यागमगम्या एव । स चागम आप्तप्रणीतः शब्दः । आप्ताश्च राग-द्वेषा-
ऽज्ञानपरिक्षयादर्हन्तः, तदुपदेशात् सिद्धास्तित्वबुद्धिरेवेति तावत् प्रकाशनात् प्रधा-
नमर्हन्त एव न सिद्धाः इति 'तत्प्रधानत्वात्' इत्यसिद्धो हेतुरिति । अतः अर्हदादिरेव
नमस्कारः, तत्प्रधानत्वात्, परिषत्-राजा(ज्ञां) सन्निधाने राजादिनमस्कारवत् । एवं
तद्व्याचारादिर्नमस्कारः प्राप्तः, तत्प्रधानत्वात्, पूर्ववत् ॥३९३९॥

कथं तत्प्रधानत्वमिति चेत् ? अत इयं गाथा—

१ 'च्छक' को हे, पुष्पो ककं त । २ तेसि णिं को हे, तेसि णिं त । ३ निक्कमं
को हे । ४ 'व दी म । ५ व को, 'इ पं' हे ह्वा । ६ 'नापि कश्चित् परिषदे प्रणम्य-
कारं कृतम्-उक्तं प्रणमसि राजे' म० हे० इ० पृ० १२३४ याथा ३२१३ ।

जति एवं आयरिओवदेसतो जं जिणादिपडिवत्ती ।
तेणायरियादिकमो जुत्तो णो चेदणेगंतो ॥३९४०॥

जति एवं आयरिओवदेसतो इत्यादि । आचार्येभ्योऽर्हन्तः अप्रधानतमाः, तदु-
पदेशेन ज्ञायमानत्वात्, अर्हद्वय इव सिद्धाः । अथ च नैवं प्रधानत्वेऽप्याचार्यादिर्नमस्कारः,
ततो नैकान्तिकः, अर्हदादिनमस्कारेऽपि तत्प्रधानस्य सम्भवादिति । अप्रधानम-
प्यादौ कियत एवेति । अथवा यो यदुपदेशेन शेषं जानाति स तस्य प्रधानमिति
केषाञ्चिदर्हदादि गणधरादीनां तदुपदेशेन शेषपरिज्ञानात् । शेषसाधूनामाचार्यादिर्भवतु,
तदुपदेशेन जिन-सिद्धादिपदार्थपरिज्ञानात् एवम् ॥३९४०॥

जुत्तो व गणधराणं जिणातिओ जं जिणोवदेसेणं ।
जाणंति तेऽवैसेसे सेसा यं गुरुवदेसेण ॥३९४१॥

जुत्तो व गणधराणमित्यादिर्भावितार्था । अथवा गणधरादीनामप्याचार्यपूर्वक
एव नमस्कारो युक्तः, स्वस्य स्वस्योपदेष्टुराचार्यत्वात् । एवं चार्य(र्ह)न्तोऽप्याचार्याः,
पञ्चविधाचारदेशनात्, प्रसिद्धाचार्यवत् । अतः सर्वसाधूनां गणधरप्रमुखाना(णा)-
माचार्यादिरेव नमस्कारः प्राप्तः, तत्प्रधानत्वात् पूर्ववत् ॥३९४१॥

एतदर्थप्रकाशनी गाथा—

अथवा आयरिओ च्चिय सो तेसिं जंतो तंतो पसत्तो यं ।

आयरियातीओ च्चिय एवं सति सव्वसाधूणं ॥३९४२॥

अथवायरिओ च्चिय इत्यादिर्भावितार्था ॥३९४२॥

पढमोवदेसगहणं तं चारुहतो ण सेसएहिंतो ।

गुरवो वि तदुवदिट्ठस्स चैव अणुभासया णवरं ॥३९४३॥

पढमोवदेसगहणमित्यादि । इह आचारदेशनाचार्य इति द्विविधमाचारदेशनम्—
प्रथमं स्वप्रत्ययात्, परम्परतश्च परप्रत्ययात् । तत् प्रथमाचारदेशनादर्हन्नेकान्तेना-
चार्य एव, स्वयंबुद्धत्वात्, शेषाः पुनः परप्रत्ययोपदेष्टारः । आचार्याश्च स्वशि-
ष्यान् प्रति, आचार्यं प्रति त एव शिष्याः । अतस्तेषूभयसद्भावात् कथमाचार्यादि-
रिति प्रतिपत्तुं शक्यम्? ननु चाह(र्ह)न् भगवानाचार्य एवेति आचार्यादिरेव युक्तः,

१ अर्हदुपदेशेन गणधरादीनां शेषपरिज्ञानम्, अतः तेषाम् अर्हदादिः प्रधानः । २
प्रधानरूपः इति अव्याहार्यम् । ३ विं को हे । ४ व को हे, ओ त । ५ ँसि पि को
त । ६ मई हे, जइ त । ७ नास्ति तत्रतौ । ८ मे को हे त । ९ योइउ हे ।
१० तं चा को हे ।

उच्यते, तत्ता(नन्वा)चार्यत्वमेव सिद्धम् स्वप्रत्ययार्हत्वसद्भावात् ना(नो)पदेष्ट(ष्ट)त्व-
सामान्यात् अतो यत्प्रसादादाचार्यत्वम् स एव गुणः कथमुपसर्जनीक्रियते ? इति
अर्हदादिरेवासौ, शेषाचार्याश्च गुरुशब्दवाच्यास्तदुपदिष्टस्यैवानुभाषकाः नोपदेष्टारः ।
अतोऽसौ स्वयंबुद्धत्वात् सर्वपूजार्हत्वादहंन्, आचारदेशनादाचार्यः, स्वाध्यायोपा-
यादिदेशनादुपाध्यायः, सर्वार्थसाधु(ध)नात् साधुः । ततः सर्वेषामपि गणधरादीनाम-
स्मदादिपर्यन्तानामर्हदादिरेव नमस्कारो युक्तः, सर्वगुणसम्पदाधारत्वात्, ज्ञानादि-
त्रयवत् ॥३९४३॥

एतदर्थं गाथायुगलम्—

अरहंतगुरुवज्ज्ञायभावतो तस्स गणधराणं पि ।

जुत्तो तदातिओ च्चिय ण गुरु त्ति तओ जिणो ण भवे ॥३९४४॥

स जिणो जिणातिसयतो सो चेय गुरु गुरुवदेसातो ।

करणादिविणयणातो सो चेव मतो उवज्ज्ञाओ ॥३९४५॥

अरहंतगुरु० । स जिणो जिणा० इत्यादिर्भोवितार्था ॥३९४४-४५॥

एवमपि जिननिष्क्रमणकाले जिनस्य सिद्धनमस्कारकरणात् सिद्धप्राधान्यात्
सिद्धादिस्तदा प्राप्नोतीति तदवस्थो दोषः —

जति सिद्धणमोक्कारं छतुमत्थो कुणति ण य तदादीओ ।

[२५९-द्वि०] तं पति तदा ण दोसो ण हि सो तक्कालमरहंतो ॥३९४६॥

जति सिद्धणमोक्कारं इत्यादि । निष्क्रमणकाले भगवान् छद्मस्थो यदि गुणा-
धिकानां सिद्धानां प्रणामं करोतीत्यतः को दोषः ? भवतु नाम तं प्रति तेषां प्राधा-
न्यम्, न चासौ नमस्कारः तदादिः—सोऽभिनिष्क्रामन् आदिरस्येति तदादिर्नमस्कारः ।
तस्य तदानीमर्हत्वाभावात् स सिद्धादिमेव नमस्कारं करोति, सिद्धसाधनं सिद्धादि-
नमस्कारस्तं प्रति, तीर्थकरनिष्क्रम[ण]समये तदा न दोष इत्यर्थः ॥३९४६॥

अथैवमपि चोदकश्चोदयेत्—

एवमकतत्थकाले सिद्धादी होतु भण्णति तेदा वि ।

अण्णे संतरहंता ततो तदादी तओ णिच्चं ॥३९४७॥ कभो त्ति दारं ॥

एवमकतत्थकाले इत्यादि । अनुत्पन्नकेवलज्ञाने भगवति अकृतार्थे तदानीम-
न्येषामपि सिद्धादिरेव नमस्कारः प्राप्तः, अविद्यमानार्हत्वात्, तीर्थच्छेदकाले इव,

सुषमसुषमाकालवद्वा । अत्र भण्यते, अविद्यमानार्हत्वस्य हेतोरसिद्धत्वात् । स्वपक्ष-
साधनप्रमाणं च—तदानीमप्यर्हदादिरवशेषजनानां नमस्कारः, सदैव विद्यमानार्हत्वात्,
समयक्षेत्रकर्मभूमयो हि महाविदेहानि पञ्च अर्हद्विरविरहितानि [इति] सर्वदा
अर्हदादिर्नमस्कार इति ॥३९४७॥

॥ पूर्वानुपूर्वाक्रम एवायमिति भावितम् ॥

अथ प्रयोजनद्वारं फलद्वारं च एकयैव गाथया—

एत्थ य पयोयणमिणं कम्मक्खय-मंगलागमो चेअ ।

इधलोगपारलोइयदुविधफलं तत्थ दिट्ठतो ॥७२१॥३९४८॥

एत्थ य पयोयणमिणं इत्यादि । कः पुनः प्रयोजन-फलयोर्विशेषः ? उच्यते,
इहैव प्रतिसमयमेतदुपयोगक्रियागुणलाभः परमनिर्जरा कर्मक्षयः तत्क्षण एव च मङ्ग-
लार्थागमः । कालान्तरप्रतिपत्तिस्तु वर्तमानभवे भवान्तरे वा सर्वजनप्रकाशं फलम्
॥३९४८॥

इध लोए अत्थ-कामा आरोग्गं अभिरंती य णिंव्वत्ती ।

सिद्धी य सग्ग सुकुळे पँच्चायादी व परलोए ॥७२२॥३९४९॥

इध लोए अत्थ-कामा इत्यादि । अर्थ-कामाऽऽरोग्याऽभिरति-निर्वृत्त(त)-
यश्चै(श्चै)हलौकिकं फलम्, अत्यन्ततो[ऽ]बाधमोक्षसुख(स्वम्) अभ्युदयलक्षणं वा
स्वर्गसुखम्, मनुष्यलोके वा सुकुलप्रत्यायातिरिति पारलौकिकम् ॥३९४९॥

तत्रोदाहरणानि—

इहलोगम्मि तिदंडी सा देव्वं मातुलुंगेवणमेव ।

परलोए चण्डपिगल हुंडियजक्खो य दिट्ठता ॥७२३॥३९५०॥

इहलोगम्मीत्यादि । गतार्था ॥३९५०॥

सततोवयोगकिरियागुणलाभो तप्पयोयणमिधेव ।

कालंतरणिप्फत्ती फलमिह परलोग-मोक्खेसु ॥३९५१॥

सततोवयोग० इत्यादि । भावितार्था ॥३९५१॥

कम्मक्खयोऽणुसमयं तत्त्वाभे चेय तदुवयोगातो ।

सव्वत्थेसु य मंगलमविग्घहेतु णमोक्कारो ॥३९५२॥

१ चेव को हे त दी हा म । २ 'रं' त । ३ निप्फं को हे त दी हा म ।
४ पज्जां हे, पच्छां त । ५ 'ल्लिगं' त दी हा म ।

सुतमागमो चि य तओ सुतोवयोगप्पयोयेणं तं च ।
आतहितपरिण्णा[२६०-प्र०]भाषसंवरादी बहुविकप्पं ॥३९५३॥
कम्मक्खयो० । सुतमागमो चि य । स्फुटार्था ॥३९५२-५३॥

एकेभ्यः फलमित्यत्राक्षेपः—

पूआफलप्पदा ण हि णभं व कोवप्पसादविरहातो ।
जिणसिद्धा दिट्ठतो वेधम्मणेण णिवातीया ॥३९५४॥

पूआफलप्पदा इत्यादि । नमस्कार-पूजाफलप्रदाः जिन-सिद्धा न भवन्ति, कोप-
प्रसादवियुक्तत्वात्, आकाशवत् । ये न[मस्कार]पूजाफलप्रदास्ते कोप-प्रसादवियुक्ता
न भवन्ति, यथा नृपादय इति वैधर्म्यदृष्टान्तः ॥३९५४॥

पूयाणुवकारातोऽपरिगहातो विमुत्तिभावतो ।
दूरातिभावतो वि' य विफला सिद्धादिपूय चि ॥३९५५॥

पूयाणुवकारातो इत्यादि । विफला सिद्धादिपूजा इति कोऽभिप्रायः ? सिद्धाः
कृतायामपि पूजायां फलं न प्रयच्छन्तीति पूजयाऽनुपक्रियमाणत्वात्, पूजाया अपरि-
ग्राहत्वात्, विमुक्तत्वात् विगतमूर्त्तित्वात्, आदिग्रहणाद् दूरत्वात्, आकाशवत् ।
दूरत्वहेतोराकाशेऽन्वयो नास्तीति पृथिवीपर्यन्तजातवृक्षवत् दूरत्वात् फलं न प्रयच्छ-
न्तीति सिद्धोऽन्वयः ॥३९५५॥

अत्र प्रतिविधीयते—

जिण-सिद्धा देन्ति फलं पूआए केण वा पव्वणमिणं ।
धम्माधम्मणिमित्तं फलमिह जं सब्बजीवाणं ॥३९५६॥

जिण-सिद्धा देन्ति फलमित्यादि । केनैतत् प्रतिपन्नम् 'जिन-सिद्धाः पूजा-
फलप्रदाः' इति । अनर्थकः प्रतिषेधः—सिद्धसाधनमेतदित्यभिप्रायः । नन्वेतदैहलौकिक-
भेदनमस्कारफलमुपवर्णितम्, सत्यमेतदुपवर्णितम् । न पुनर्जिन-सिद्धादिभिरेतद्
दीयते कस्मैचित्, न वा कस्यचिदपद्धि(हि)यते । यतश्च कृतधर्माधर्मनिमित्तमेतदुभय-
मपि फलं सर्वजीवानाम् ॥३९५६॥

ते य जतो जीवगुण ततो ण देय्य ण वा समादेया ।
कतणासाऽकतसंभोगसंकरेगत्तदोसातो ॥३९५७॥

ते य जतो जीवगुणा । तौ च धर्माधर्मौ पुण्य-पापाख्यौ, तन्निमित्तं सुख-दुःखं

१ यणो को दे त । २ क्व दे त । ३ वा विक् दे त ।

च फलम्, तौ च न कस्मैचिद् दीयेत(ते), नापि ह्रियेते, न च कश्चिद् दाता, नाप्य-
पहर्ता, कृतनाशाऽकृतसम्भोगः(ग)संकरैकत्वदोषेभ्यः ॥३९५७॥

पूजायाश्च फलमभिमतम्—

गणाऽणाबाधसुखं मोक्षो पूजाफलं जतोऽभिमतं ।

तं ग्राऽस्तपज्जयातो देयं जीवादिभावो व्व ॥३९५८॥

गणाऽणाबाध० इत्यादि । ज्ञानाऽनाबाधरूपं मोक्षसुखं पूजाफलं न दीयते
केनचित् कस्मैचित्, जीवादिभाववत् ॥३९५८॥

भक्ताति होज्ज देयं ण तदत्थो पूयणव्यत्तो यं ।

तं पि सकतोदयं चिय बज्झणिमित्तं परो णवरं । ३९५९॥

भक्ताति होज्जेत्यादि । ननु भक्तादि वस्तु शयनीयादि च फलं देयमस्ति,
किमुच्यते फलमदेयमिति ? उच्यते, न तदर्थः पूजाप्रयत्नः, किं तर्हि ? मोक्षार्थः, स
च फलम् । ततो भक्तादौ फलत्वमेव नास्तीत्यभिप्रायः । यस्य वा तदपि धर्मफल-
त्वात् फलमेव तं प्रत्युच्यते—तदपि स्वकृतकर्मजनितोदयमिति आत्मपर्याय एव
स्वकृतकर्मफलत्वात् न कश्चित् परः प्रयच्छति, परस्तु बाह्यनिमित्तमात्रम् ॥३९५९॥

यतः—

कम्मं सुहादिहेतू^१ बज्झतरं कारणं जघां देहो ।

सहादिबज्झतरयं जति दायारे कथा का णु ? ॥३९६०॥

तम्हा सकारणं चिय सुहादिबज्झं णिमित्तमेत्तायं ।

को कस्स दे[२६०—द्वि०]ति हरति व णिच्छयतो का कथा सिद्धे ॥३९६१॥

कम्मं सुहादिहेतू । तम्हा सकारणं चिय । स्वकृतं कर्म सुहादिहेतुः । देहेन
कर्म क्रियत इति बाह्ये(ह्य)तरं कारणं देहः । तेन च देहेन नमस्कारशब्दः क्रियते,
स च ततोऽपि बाह्यतमः, ततः स्वयमस्य नमस्कारः सिद्धादेः प्रयुज्यते । स कथं
दाता भविष्यति ? इति दूरनष्टेयं कथा । तस्मात् स्वयमेव परिणामान्तरं कर्माख्यं
सुखादेः कारणम्, न बाह्य(ह्यः) कश्चिन्नमस्करणीयोऽर्थः फलदानहेतुः, किन्तु निमि-
त्तमात्रमेवासौ पटस्य तुरि-वेमादिबत् । ततश्च कः कस्मै ददाति, कः कस्याऽप्यपह-
रति निश्चयात् ? लोकप्रसिद्धदानाऽपहारे(रौ) प्रत्यक्षे(क्षौ), सिद्धे त्वय्यन्तपरोक्षे कोप-
प्रसादरहिते निष्क्रिये का कथा दातृत्वं प्रतीति ? ॥३९६०—६१॥

१ "भवो त । २ हेतुं को । ३ जघो को, जया हे त ।

जति सव्वं सकतं चिय ण दाणहरणातिफलमिहाऽऽवण्णं ।

णणु जत्तो च्चिय सकतं तत्तो च्चिय तं फलं जुत्तं ॥३९६२॥

जति सव्वं सकतं चिय इत्यादि । यदि सर्वफलं स्वकृतमेव न तर्हि दान-हरणादिक्रियाजनितं पुण्यं पापं चापरप्रत्ययं कस्यचित् प्राप्नोति । उच्यते, नन्वेतदपि स्वकृतमेवेति एतस्मादेव कारणात् तदुभयमपि फलं पुण्यपापाख्यं युक्तम् ॥३९६२॥

यस्मात्—

दाणादिपराणुगग्रहपरिणामविसेसतो सतो चेय ।

पुण्णं हरणादिपरोवघातपरिणामतो पावं ॥३९६३॥

दाणादिपराणुगग्रह० । दानादिक्रियापुण्यं स्वात्मफलदम्, परानुग्रहपरिणामविशेषात्मकत्वात्, अहिंसा-सत्यभाषणक्रियावत् । परस्वहरणादिक्रिया च पापम् (यापापं च) आत्मन एव तदुः(तददुः)खफलदम्, परोपघातपरिणामात्मकत्वात्, हिंसानृतभाषणक्रियावत् ॥३९६३॥

तं पुण्णं पावं वा ठितमऽत्तणि बज्झपच्चयावेक्खं ।

कालंतरपागातो देति फलं ण परतो लब्भं ॥३९६४॥

तं पुण्णं पावं वा । तदेतदेवंप्रकारं पुण्यं पापं वा स्वपरिणामजनितमात्मन्यवस्थितम् किन्तु तद् बाह्यप्रत्ययमवेक्ष्य(मपेक्ष)ते अनुग्राह्यमुपघात्यं वा, तेन विना तन्नाभिव्यज्यत इति । तदिदानीं कृतं तीव्र-मध्यमं दान(नानु)भावापेक्षं कालान्तरफलपाकं भवतीति पाककाले तस्य तद्विध एव परस्माल्लभो जायत इति परकृतं फलं भवतीति व्यपदेशमात्रम्, परमार्थतस्तत् पूर्वमेवात्मना कृतमिति न परतो लभ्यमस्ति किञ्चित् ॥३९६४॥

यदि बाऽयं कस्यचिदभिप्रायः यद्यस्योपकृतमपकृतं वा तत् तत एव दान-ग्रहणसौस्नातिकवत् प्रतिलभते नान्यत इति । तदयुक्तत्वमाख्यायते—

जति वा पेडिलमित्तव्वं तत्तो च्चिय जेण तं पैरिग्गहितं ।

तो तम्मि सिवं पत्ते कुगतिगते वा कुतो लब्भं ॥३९६५॥

ल्लभतु अदेत्ता वै कतो साधू जं देज्ज पुव्वदाइस्स ।

कत्तोऽवहारिणो तं जं पडिहीरेज्ज वा धणिर्णा ॥३९६६॥

अधव मई जं तेण वि दिण्णं अण्णस्स तं ततो लुद्धुं ।

पडिदेति तथा हारी हारीतो अण्णतो लुद्धुं ॥३९६७॥

१ परलं हे त । २ तप्पं हे । ३ परं त । ४ लहइ को हे त । ५ 'तो को दितो हे । ६ वा हे । ७ वे घं को हे त । ८ 'णो को हे ।

एवं होतवत्या दाण-ग्गहणाणमऽपरिभोगो ये ।

जति परतो लद्ध्वं^१ दिण्णं वा वैस्स तं चेअ ॥३९६८॥

जति वा पडिलभित्वं^२ इत्यादि गाथाचतुष्टयम् । यदि यस्मै दत्तं दात्रा तस्मादेव तेन प्रतिलब्धव्यं नान्यत इति मोक्षप्राप्ते तस्मिन्, कृम्यादिकुगतिगते वा तत्प्रतिदानाऽसामर्थ्यात् तत्कृतकर्मफलनाशः । अथवा साधूपग्राह्यो गृहीत्वा दानं जन्मान्तरे निःसङ्गसाधुः संवृत्तः, तस्य च देयासम्भवाद्वा तमदत्त्वा मृतस्या(स्य) कुतो लाभस्तपश्चरणकृतो यमा(येना)सौ पूर्वतरदायिनो दानग्रहणं प्रतिदद्यात् ? एवमेव परस्य धनमपहृत्य साधुतां प्राप्तः स्वयमदत्त्वा तत्कृतफलाभावात् निस्वः, तस्येदानीं निःस्वस्य किमसौ प्रतिहरेत् यद् यस्य तेनापहतं हर्तव्याभावात् ? अथैवमपि कल्पयेत् बहुशस्तेन दत्तम्, तेन सर्वे तस्य प्रति प्रयच्छन्तीति अन्यतो लब्ध्वा अस्य दानग्रहणवत् विशुद्धिं करिष्यति । एवमन्यस्मादपहृत्य प्रतिलभ्यान्यस्मै दास्यति यस्यानेनापहतमिति । एवं न विच्छेदः फलस्येति । एवमनवस्थानदोषः प्रसज्यते, स्वपरिभोगाभावश्च तुल्यायव्ययविशुद्धेः शून्यफलत्वात् ॥३९६५-६८॥

तम्हा स-पराणुग्गहपरिणामातो सुपत्तविणियोर्गो ।

दाता[२६१-प्र०] पुणं पावति जं तत्तो से फलं होति ॥३९६९॥

तम्हा स-पराणुग्गहपरिणामातो । तस्मात् स(स्व)-पराणुग्रहपरिणामादात्मनः सुकृतफलं सुपात्रविनियोगाच्च अनन्तगुणमपि विपच्यते यदन्येभ्यः प्रतिददाति तदभ्यधिकं स्वयमुपभोक्ष्यते ॥३९६९॥

जध सो पत्ताणुग्गहपरिणामातो फलं सतं लभति ।

तध गेण्हंतो वि फलं तदणुग्गहतो सतो लभति ॥३९७०॥

जध सो पत्ताणुग्गह० । तथा असौ पात्रानुग्रहपरिणामादनन्तगुणफलं स्वत एव लभते, न तस्मात् पात्रसंकाशात् । एव(वं) ग्रहीता विशुद्धपरिणामात् तदनुग्रहबुद्धिपरिणामात् स्वत एव पुण्यफलमवाप्नोति ॥३९७०॥

हारी वि हरणपरिणामदूसितो बज्झपच्चयावेक्खं ।

पावो पावं पावति जं तत्तो से फलं होति ॥३९७१॥

१ °यं त । २ देयं को । ३ तं को हे त । ४ °गा त । ५ °णामो ।
सटीक त प्रतौ । ६ सओ को हे त ।

हारी वि हरणपरिणा० । अपहर्त्ताऽपि परस्वहरणदुष्टं(ष्ट)परिणामदूषितः स्वप्र-
त्ययमेव पापफलं लभ्य(भ)ते । यद्यप्यसौ धनी परोक्षत्वान्न जानाति, न चास्य मनसि
दुःखं प्रभूतधनत्वात्, तथाऽप्यसौ धनहारी दुष्टचित्तात् स्वस्मादेव पापमुपचिनोति
॥३९७१॥

जध सायत्तं दाणे परिणामातो फलं तधेहावि ।

णिययपरिणामतो च्चिय 'सुद्धं जिणसिद्धपूआए ॥३९७२॥

जध सायत्तं इत्यादि । एवं जिन-सिद्धपूजातः पूजयिता स्वपरिणामविशुद्धि-
कृतफलभाक् न परतः, दातृवान्(त्वात्), विशुद्धपरिणामसाधुदातृवत् ॥३९७२॥

कज्जा जिणादिपूया परिणामविशुद्धिहेतुतो णिच्चं ।

दाणादयो वं मग्गप्पभावणातो य कधणं व ॥३९७३॥

कज्जा जिणादिपूया । तस्मात् कार्या जिन-सिद्धपूजा, स्वपरिणामविशुद्धि-
हेतुत्वात्, दानादिक्रियावत् । अथवा कार्या जिन-सिद्धपूजा, मार्गप्रभावनात्मकत्वात्
धर्मकथावत् ॥३९७३॥

कोवप्पसातरहितं पि दीसते फलयमणपाणादि ।

कोवप्पसादरहितं त्ति णिप्फला तो अणेगंतो ॥३९७४॥

यच्चोक्तम् 'जिन-सिद्धाः तत्पूजाफलदा न भवन्ति(न्ति), कोप-प्रसादरहितत्वात्
आकाशवत्' तदनैकान्तिकत्वव्यापनायेयं गाथा—'कोवप्पसातरहितं' इत्यादि—
गतार्था ॥३९७४॥

अथवा आकाशमपि कोप-प्रसादरहितमवगाहितमनुग्रहकरम् प्रणम्य सुचिर-
(अणस्य शुषिर)मुपजायमानमुष्घातकं भवतीति सपक्षाभावात् विपक्षे च भावात्
विरुद्धमिति । एतदर्धमिदं गाथा—

कोवादिविरहितं चिय सन्नं जमप्पुग्गहोवघाता य ।

दीसति तेषा विरुद्धं फलमिह कोवप्पसातातो ॥३९७५॥

कोवादिविरहितं । भावितार्था ॥३९७५॥

अथैवं मन्येत परः—

१ सि० को हे त । २ व्व को हे त । ३ णां को हे त । ४ ण्हियं ति
को हे । ५ ं को हे त । ६ अनेन वाक्येन तुरुनीयमेतत्—'तथा च ब्रणे आकाशम्
उपघातोर्ध्वफलम्'—कोट्या० वृ० सु० पृ० ९१४ । --'कोपादिरहिताद् एव आकाशादेव
उपघातः'—हे० वृ० सु० पृ० १२४४ ।

हरण-प्पदाणहेतू हवेज्ज कोवादयो मती तं पि ।

णणु सकतं चिय भणितं णिमित्तमेत्तं परो णवरं ॥३९७६॥

हरण-प्पदाणहेतू इत्यादि । हरणनिमित्तं कोपः, प्रदाननिमित्तं च प्रसादः । तस्मात् कोपप्रसादकः पर एव हर्ता दाता चेति परनिमित्तमेव । नन्वेतदभिहितम् 'सर्वस्य स्वकृतमेव फलं शुभाशुभं वा परस्तत्र निमित्तमात्रमेव' इति ॥३९७६॥

जति [२६१-द्वि०] वा ण सकतहेतुं तं तो कोवप्पसादवं राया ।

सो सच्चसेवयाणं समाणफलदो कथं ण भवे ? ॥३९७७॥

जति वा ण सकतहेतुं इत्यादि । यदि वा परकृतमेव शुभाशुभफलं कोप-प्रसादजनितं भवेत् न स्वकृतहेतुकम्, ततः प्रसन्नो राजा बहूनामेकार्थसेविनां सेवकानां किमिति समानफलदो न भवेत् ? रुषितो वा बहूनां किमिति सर्वेषां समान-दण्डकारी न भवेत् ? दृष्टश्च विशेषः—समानमीहमानानां च केचिदर्थैर्युज्यते(न्ते) परे च नेति न तत्र कोप-प्रसादादेव कारणम् । किं तर्हि ? स्वकृतधर्माधर्मौ तत्रान्तरगतकारणम्, राजा नु(तु) निमित्तमात्रमेव, तथा च लोके श्रुतिः—सुकृतपुण्योऽयं यदस्य राजा प्रसन्न इति ॥३९७७॥

दीसति य विसमफलदो विफलो य समाणसेवयाणं पि ।

भण्णति य सुकतपुण्णो तो से रायप्पसादो त्ति ॥३९७८॥

दीसति य विसमफलदो इत्यादिर्गतार्था ॥३९७८॥

कोव-प्पसातहेतुं च जं फलं ण हि तदत्यमारंभो ।

ण परप्पसादणत्थं च किंतु णिययप्पसातत्थं ॥३९७९॥

कोव-प्पसातहेतुं च जं फलं इत्यादि । कोप-प्रसादौ न निष्फलावेव, अत्रार्थं हि तयोः फलेन भवितव्यम्, न तु तेन फलेनास्माकं परितोषः, नैतदर्थोऽय-मारम्भः, किं तर्हि ? मोक्षार्थः । स चात्मप्रसादादेव—पारम्पर्येण यथोक्तम् अभ्यर्चना-दर्शनाम् मनःप्रसादः, ततः समाधिश्च, तस्मादपि निःश्रेयसम् । अतो हि तत्पूजनं न्याय्यमिति । अतो न परप्रसादा(द)नार्थमारम्भः ॥३९७९॥

यस्मात्—

धम्मोऽधम्मो ण परप्पसादकोवाणुवत्तिणो जम्हा ।

तो ण परो त्ति पसण्णो धम्मो कुवितो त्ति वाऽधम्मो ॥३९८०॥

१ 'कयं को । २ पमा' त । ३ अपि च, दा' त । ४ 'त्थं किंतु हे । ५ 'यथोक्तम्—यथा शास्त्रे यतनापूर्वकम् अर्हताम् अभ्यर्चनं सूचितं तथाकरणेन पूजकस्य पारंपर्येण मनःप्रसादः' इति आशयः ।

तस्साधनमुणस्स वि जति वा धम्मो परप्पसादातो ।
 तो जो जस्स पसण्णो स तस्स दे'ज्जा जगद्धम्मं ॥३९८१॥
 कुवितो हरेज्ज सव्वं देज्जा धम्मं व तथ य पावन्ति ।
 अकतागमकतणासा मोक्खगताणं पि वा पडणं ॥३९८२॥

धम्माधम्मा ण परप्पसाद० इत्यादि । न हि 'परप्रसादाद्धर्मस्य साधनशून्य-
 स्यापि धर्म(र्मः) सर्वगतधर्मदानप्राप्तेरजकृ(रकृ)तागमदोषात् । नापि परप्रकोपाय धर्मः
 सर्वत्रोक्ताऽधर्मदानप्राप्तेः कृतनाशात् । मोक्षगतानामपि च पुनः प्रपतनं स्यात् तदीय-
 धर्मस्यान्यत्र केनचित् प्रयत्नेन सञ्चारितत्वात् ॥३९८०-८२

जति वीतरागदोसं मुणि अक्कोसेज्ज कोयि दुट्ठपा ।
 कोवप्पसातरहितो मुणि चि किं तस्स णाधम्मो ॥३९८३॥
 सवतो तस्साऽधम्मो जति[२६२-प्र०]वंदन्तस्स तो धुवं धम्मो ।
 कोवप्पसातरहिते तथ निणसिद्धे वि को दोसो ॥३९८४॥

जति वीतरागदोसं इत्यादि । यदि परप्रत्ययकोप-प्रसादाभ्यां पुण्याऽपुण्य-
 सम्भवस्ततो वीतरागाक्रोशे कस्यचिदधर्मो न स्यात् कोपरहितत्वात् । यदि पुनः
 भवतः तस्मा(तस्मै) शपतः-तं वीतरागमाक्रोशतः-अवश्यमेवाधर्मः स्वपरिणामदोषात् ।
 एवं तर्हि वीतरागं वन्दमानस्यापि ध्रुवं धर्माः(र्मः) स्वपरिणामशुद्धेः । एवं कोप-
 प्रसादरहितजिन-सिद्धपूजायामपि धर्म एवेति ॥३९८३-८४॥

हिंसामि सुसं भासे हरामि परदारमाविसामि चि ।
 चित्तेज्ज को वि ण वि चित्तिताण कोवादिसंभूती ॥३९८५॥
 तथ वि अ धम्मोऽधम्मो दयादिसंकप्पतो तथेहावि ।
 वीतकसाए सवतोऽधम्मो धम्मो य संथुणतो ॥३९८६॥

हिंसामि सुसं भासे इत्यादि । हिनस्मि भूतानि, मृषा भाषे, वदं(एवम्)
 परद्रव्यं हरामि, परदारं गच्छामि इत्येवं चिन्तयतो विनापि हिंसादिविषयकोपेन दुष्टा-
 शयपरिणामादधर्मः । तथैव तद्विपर्ययपरिणामाद् धर्मः दयादिचिन्तनया परप्रसाद-
 विरहेऽपि दृष्ट इति । एवं वीतरागशपन-स्तवाभ्यां पुण्यं पापं चेति ॥३९८५-८६॥

१ देज्जो जे । २ अस्य आशयस्य विशदीकरणाय कोटया० वृ० सु० पृ० ९१५ गतं वाक्यमेतत्
 तुलनीयम्-“यदि वा धम्मो परप्पसायाओ तो तस्साधनरहितस्स वि जो जस्स पसण्णो स तस्मै
 जगद्धर्मं दयात् । कुपितस्तु सर्वं धर्मं हरेत् अधर्मं वा दयात् । तथा च एकस्य अकृतागमः
 सर्वजगद्धर्मलमात्, शेषस्य तु धर्मनाशात् कृतनाशः” इत्यादि । इममेव आशयं श्रीमलघारी
 हेमचन्द्रसूरिः गाथात्रयेण स्पष्टितवान्-वृ० पृ० १२४५-४६ गा० ३२५४-५६ । ३ धम्माऽधम्मो
 हे, धम्मोऽधं त ।

तंहा धम्माधम्मा जुत्ता णिययप्पसादकोवातो ।

धम्मत्थिणा पयत्तो कज्जो तो सप्पसादम्मि ॥३९८७॥

तंहा धम्मा० इत्यादि । तस्माद्धर्माधर्मौ निजप्रसाद-कोपाभ्यामेव युक्तौ,
धर्मार्थिना(ना) चातः स्वप्रसादोत्पादे एव यत्नः कर्तव्यः ॥३९८७॥

सो य णिययप्पसादोऽवस्सं जिण-सिद्धपूयणातो च्ति ।

जस्स फलमप्पमेयं तेण तदत्थो पयत्तो च्ति ॥३९८८॥

सो य णियय० इत्यादिः स्फुटार्था । तस्माज्जिन-सिद्धाः सततमेव पूज्याः,
ज्ञाता(ना)द्यात्मकत्वे सति निजप्रसादहेतुत्वात्, ज्ञानादित्रिकवत् ॥३९८८॥

णाणातिमयत्ते सति पुज्जा कोवप्पसातविरहातो ।

णिययप्पसादहेतुं णाणादितियं व जिण-सिद्धा ॥३९८९॥

णाणातिमयत्ते इत्यादिर्गतार्था ॥३९८९॥

पुज्जा जिणादिवज्जा ण हि मोक्खत्थं सरागदोस च्ति ।

अकतत्थभावतो वि य दव्वत्थाए दरिद्धो व्व ॥३९९०॥

कलुसफळेण ण जुज्जति किं चित्तं तत्थ जं विगततरागो ।

संते वि जो कसाए णिग्गिण्हति सो वि तत्तुल्लो ॥३९९१॥

पुज्जा जिणादिवज्जा इत्यादि । एवं तर्हि जिन-सिद्धान् मुक्त्वा आचार्यो-
पाध्याय-साधवो मोक्षार्थिना न पूजनीयाः, सराग-दोषत्वात्, अकृतार्थत्वात्, द्रव्या-
र्थिना दरिद्रवत् । इह दरिद्रः किमिति न पूज्यते द्रव्यार्थिना ! तस्य द्रव्यं नास्तोति
उपकाराऽसमर्थत्वात् । यद्यनेसा(ना)भिप्रायेण प्रमाणमिदम् ततः साध्यसाधन-
धर्मशून्यता दृष्टान्तस्य ॥३९९०-९१॥

ण परोवकारतो च्चिय धम्मो ण परोवकारहेतुं च ।

पूयारंभो णणु सपरिणामशुद्धत्थमक्खातो ॥३९९२॥

ण परोवकारतो च्चिय धम्मो इत्यादि । न ह्याचार्यादीनामुपकारः कर्तव्यः
इति पूजा, न वा पूजय(यि)तुरु[प]कारसमर्था इति । किं तर्हि ? स्वपरिणामशुद्ध्यर्थः ।
ततो दरिद्रेऽप्येवं दृष्टान्ते भावना-द्रव्यं तस्य तु भवतु वा मा भूत् साधोरिव,
तथापि तस्य गुरोः सतः स्वपरिणामशुद्ध्यर्थं गुणामिष्टवपूर्वकं पूजनं क्रियत एव । स

१ जं त । २ उज्जा त । ३ यं को हे त । ४ च्चिय त । ५ न गिण्हइ हे ।
६ “इयं च गाथा केषुचिदादर्शेषु न दृश्यते, पूर्वटीकाकारैरपि न व्याख्याता; अस्माभिस्तु
बहुष्वादार्शेषु दर्शनात् सोपयोगत्वाच्च लिखितेति” हे० सु० पृ० १२४८ । ७ ‘न वा न’ इति
सदीक त प्रती ।

च पूजयिता धर्मफलमवाप्नोति गुरुविनयप्रयोगात् न पुनर्द्रव्यं लभते, न च तदर्थोऽत्र
यत्न इति, साध्यसाधनधर्मशून्यतादि अनेन प्रकारेणेति तथाकृत्वा तमेव ॥३९९२॥

यतः—

पूया परोवकाराभावे वि सिवाय जिणवरादीणं ।

परिणामसुद्धिहेतो सुभकिरियातो य बंधं व ॥३९९३॥

पूया परोवकाराभावेवीत्यादिर्गतार्था ॥३९९३॥

परहितयगता मेत्ती करेति भूताण कमुवकारं सा ।

अवकारं दूरत्यो [२६२-द्वि०] कं वा हिंसादिसंकल्पो ॥३९९४॥

परहितयगता । परिणामविशुद्धिरेवाभिप्रेतफलसाधिका, परिणामविषयार्थानु-
पकारित्वात्, हृदयगतमैत्रीभावनावत् । अशुद्धपरिणाम एव च पापकारणम्, परानु-
पकारित्वात्, हिंसासंकल्पवत् ॥३९९४॥

धम्मधम्मणिमित्तं तथा वि तथ चैव णिखकारो वि ।

पूया सुभसंकल्पो धम्मणिमित्तं जिणादीणं ॥३९९५॥

धम्मधम्मणिमित्तमित्यादि । आचार्यादिनमस्कारोऽपि अभिप्रेतफल(ले)न
फलवान् शुभसंकल्पात्, जिन-सिद्धनमस्कारवत् । मैत्रीसंकल्पवद्वा । दानवद्वा ॥३९९५॥

यतः—

दाणे वि पराणुमाहलक्षणसंकल्पमेत्ततो चेअ ।

फलमिह ण तु पच्छा तक्कतोवकाराऽवकारातो ॥३९९६॥

दाणे इत्यादि । यस्माद् दानेऽपि पराणुग्रहलक्षणसंकल्पमात्रदेव फलम्, न
नु (तु)पश्चात् तत्कृतौ(तो)प्रकारो(रा)ऽपकाराभ्यामिति ॥३९९६॥

इधरोवयुत्तभत्ताजिण्णादि वधम्मि दक्खिणेयस्स ।

देन्तस्स वधावत्ती तेणादाणप्पसंमोऽयं ॥३९९७॥

इधरोवयुत्त० इत्यादि । इतरथा अनुग्रहसंकल्पमात्रं मुक्त्वा यदि दक्षणी(दाक्षिणे)-
यानुग्रहोपघातापेक्षं शुभाशुभं कर्म स्यात्, ततः परिणामविशुद्धिपूर्वकप्रदानेऽपि दातुः
अ(प्र)तिग्रहीतृविषयोपयुक्तभक्ताऽजीर्णादिविसू(षू)चिका-सू(शू)लादिनिमित्तबद्धे(वधे) दक्ष-
णी(दाक्षिणे)यस्योपजाते तद्भक्तं प्रयच्छतो दातुः तेन च सम्बन्धिना घापेन भवितव्यम्,
अनिष्टं च विशुद्धभावत्वात् तस्य । स्तब्धाऽजीर्णाद् बालवचि(धे)न मातुरिव पाषास-

१ ईहं कोहे त । २ ॥दारा॥ को । ३ धम्मो त । ४ वेह हे । ५ य को ।

म्बन्धः । यस्य पुनरेवंविधेनापि वधेन पापसम्बन्धस्तं प्रति तेन प्र(अ)दानप्रसङ्गोऽय-
मेवं प्राप्नोतीत्यनिष्ठापादनं तस्मात् ॥३९९७॥

ण परपरिग्रहतो च्चिचय धम्मो किंतु परिणामसुद्धीतो ।

पूयाऽपरिग्रहम्मि वि सा य धुवा तो तदारंभो ॥३९९८॥

ण [पर०] । [न] परपरिग्रहेण एतदवधारणम्—परेण परिग्रहे कृते धर्मः, अप-
रिग्रहे त्वधर्म इति, किन्तु परिणामशुद्धित एव धर्मो भवतीत्यवधारणम् । परः परि-
गृह्णातु वा, मा वा परिगृ प्र)हीत् । पूजायाः[ः] प्रतिमादिभिरपरिग्रहेऽपि सां परिणा-
मशुद्धिर्भूवा । तस्मात् पूजारम्भो युक्तः, परिणामविशुद्धिहेतुत्वात् ॥३९९८॥

इध चोतगमऽणुमोदगमऽणिसेधगमेव संपदाणं ति ।

बडु-मुणि-पडिमादि जतो ण दाणमपरिग्रहं तेणं ॥३९९९॥

इध चोतगमऽणुमोदग० इत्यादि । इह सत्कृत्य प्रदानं सम्प्रदानं त्रिविधं सम्भ-
वतः—स्वयं प्रार्थना—चोदना—चोदकं बटु(बटु)प्रभृतीनाम्, अप्रार्थितप्रदाने तु स्वय-
मनुमतेस्तत्परिभोगादनुमोदकम्—मुनिप्रभृतीनाम्, यत् पुनरचेतनानां प्रतिमादीनां(नां)
पुष्पादि उपहृ(हि)यते तद् अनिषेधक(कम्) । सर्वत्र सम्प्रदानार्थत्वात् दानमपरिग्रहं
नैवास्ति किञ्चित् । अत एव च लक्षणम्—“परस्वत्वापादनं दानम्”[]तथा “अनुप्र-
हार्यं स्वस्यातिसर्गो दानम्” [तत्त्वार्थ० ७, सू० ३३] । तस्मादवश्यं सपरिग्रहं
दानम् ॥३९९९॥

जिनादिपूजा तु अपरिग्रहेति आचार्य आह—

दाणऽपरिग्रहणम्मि वि धम्मो णिययपरिणामसुद्धीतो^१ ।

अपरिग्रहे वि जति सा को णाम परिग्रहग्गाहो ॥४०००॥

दाणऽपरिग्रहणम्मि वि इत्यादि । अपरिग्रहपूजाजनिता परिणामशुद्धिर्ध-
र्माय, परिणामशुद्धित्वात्, दानपरिणामशुद्धिवत् । अथवा जिनादिपूजा सम्यक् प्रयुक्ता
धर्महेतुः, विशुद्धि(द्ध)परिणामत्वे सन्ति(ति) अपरिगृहीतत्वात्, सर्वभूतविषयमैत्रीवत् ।
सैव चासम्यक् प्रयुक्ता अधर्माय, अशुद्धपरिणामत्वे सति अपरिगृहीतत्वात्, भूतविषय-
हिंसासंकल्पवत् ॥४०००॥

१ मूलगाथायाम् “तेणाऽदाणप्पसंगोऽयं” इति वचनात् अत्र ‘अदान’ पदमेव समुचितम् ।
तुलनीयम्—“तेन च हिंसादिदोषेण अदानप्रसङ्गोऽयम्”—हे०वृ०मु०पृ० १२५० । २ सा
परिणामशुद्धिः पूजानिमित्ततो जाता । ३ गाथायाः उत्तरार्धं नास्ति त । ४ “सत्कृत्य प्रदानम् ।
तच्च संभवतस्त्वेधा—तद्यथा—प्रार्थना—चोदना—दीयतां मे इति, अप्रार्थितप्रदाने तु स्वयम् अनुमते
तत्परिभोगाद् अनुमोदकम्, अनिषेधकम्—अप्रतिषेधमात्रम्”—कोटया० वृ० मु०पृ० ९१६ । हे०
वृ०पृ० १२५० गा० ३२७३ । ५ “णमप” हे । ६ गाथायाः पूर्वार्धं नास्ति त ।

एतत्प्रमाणद्वयप्रतिपादनी गाथा—

किंच परहितयणिहिता मेत्ती भूतेहि संपरिगहिता ।

हिंसासंकप्पो^१ वा जं धम्माधम्महेतु त्ति ॥४००१॥

किंच परहितयणिहिता इत्यादिर्गतार्था ॥४००१॥

एवं जि[२६३-प्र०]णादिपूया सद्धा-संवेगमुद्धिहेऊतो ।

अपरिगहा वि धम्माय होति सीलव्वताइं^२ व्व ॥४००२॥

एवं जिणादिपूया इत्यादि । अपरिगू(प्र)हाऽपि जिनादिपूजा धर्माय, श्रद्धा-संवेगमुद्धिहेतुत्वात्, सीलव्रतादिवत् ॥४००२॥

यच्चोक्तम् 'मुक्ता न पूजनीयाः अमूर्त्तत्वादाकाशवत्' एतदनैकान्तिकाख्यानाय—

जं चिय मुत्तिविमुत्ता मुत्ता गुणरासयो विसेसेणं ।

तेणं चिय ते पुज्जा णाणातितियं व मोक्खत्थं ॥४००३॥

जं चिय [मुत्तिविमुत्ता] मुत्ता इत्यादि । ज्ञान-दर्शन-चारित्र्याणि अमूर्त्तानि मोक्षार्थिभिः पूज्यानि दृष्टानीति अनैकान्तिकत्वम्, अथवा प्रतिप्रमाणम्-मुक्ता विशेषेण पूज्याः, गुणराशित्वात्, ज्ञान-दर्शन-चारित्र्यवत् । इतश्च गुणा एव पूज्याः न मूर्त्तिः ॥४००३॥

यस्मात्—

मुत्तिमतो वि ण मुत्ती पूतिज्जति किंतु जे गुणा तस्स ।

ते मुत्तिविमुत्त च्चिय णणु सिद्धगुणा विसेसेणं ॥४००४॥

मुत्तिमतो वीत्यादि । मूर्त्तिमतो मूर्त्तिर्न पूज्यते किन्तु गुणा एव पूज्यन्ते, ते च मूर्त्तिविमुक्ताः—अमूर्त्ताः—इत्यर्थः । तैरप्यनैकान्तिकः । सिद्धगुणास्तु विशेषेणामूर्त्ताः । कोऽभिप्रायः ? मूर्त्तिमतो गुणाः कदाचिदभेदोपचाराद् द्रव्यार्थैकत्वादेशात् मूर्त्तिमन्तोऽपि व्यपदिश्येरन्, सिद्धगुणास्त्वमूर्त्ता एव, सिद्धस्यापि गुणिनो मूर्त्तिविरहितत्वात् । अथैवं भवतो बुद्धिः स्यात्—मूर्त्तिपूजया तत्सम्बन्धित्वादमूर्त्तानामपि गुणानां पूजा स्यात्, तिलवासनया तैलवासवत् । सिद्धगुणानां तु पूजा न प्राप्नोति, मूर्त्तिपूजा- (मूर्त्ति)रहितत्वात्, आकाशगुणानामिवेति ॥४००४॥

एतत्प्रदर्शनीयं गाथा—

अधव मती मुत्तिमतो गुणपूया होतु मुत्तिपूयातो ।

तग्गुणसंबंधातो सिद्धगुणाणं तु सा णत्थि ॥४००५॥

१ 'नियया को हे । २ 'प्पा त । ३ सव्वा त । ४ व हे । ५ 'विठ' हे त, 'विमुक्ता' को ।

अथव मती इत्यादिर्भावितार्था ॥४००५॥

पूया-मुक्ति-गुणाणं संबंधे फलमितीह को हेतू ।

अण्णो परिणामातो तस्स य को केण संबंधो ॥४००६॥

पूया-मुक्ति-गुणाणं इत्यादि । पूजायाः मूर्तेस्तद्गुणानां च सम्बन्धे फलं भवती-
त्यत्र को हेतुरन्यः स्वपरिणामं मुक्त्वा ? स च स्थापितः, तस्य च परिणामस्य कः
सम्बन्धः ? केनचिद्वाऽन्येन ? तस्मान्न किञ्चित् सम्बन्धान्वेषणे फलमिति ॥४००६॥

यस्मात्—

णिययत्थो परिणामो बज्झालंबणमिचित्तमेत्तातो^१ ।

देति फलं सव्वो च्चिय सिद्धगुणालंबणो चेव ॥४००७॥

णिययत्थो परिणामो इत्यादि । निजे एव आत्मनि स्थितः परिणामः, स बाह्या-
लम्बननिमित्तमात्रात् फलं प्रयच्छतीति तत् तुल्यं सिद्धगुणेषु । आलम्बनत्वं दूरमासनं
चेत्यकारेण(रण)मेतत् व्यभिचारित्वात् ॥४००७॥

जहं दूरत्थे वि धिती बंधुम्मि सरीरपुट्ठिफलहेतू ।

तणुदोब्बल्लादिफलो कत्थइ सोकातिसंकप्पो ॥४००८॥

तथ परिणामो सुद्धो सद्धम्मफलो^२ चि दूरसंत्थे वि ।

अविसुद्धो पावफलो दूरासणं ति को भेतो ? ॥४००९॥

जह दूरत्थे वि धिती इत्यादि । तथ परिणामो सुद्धो इत्यादिः स्फुटार्था
॥४००८-९॥

[२६३-द्वि०]अथवाऽऽतसभावोऽयं परिणामो तेण सव्वमेवेह ।

दूरमधालंबणतो तस्सासणं ततो^३ सव्वं ॥४०१०॥

अथवाऽऽतसभावो इत्यादि । अथवा आत्मस्वभावः परिणाम इति तस्य सर्व-
मेव बाह्यमत्यन्तदूरं विप्रकृष्टत्वात् । अथ तस्यालम्बनभावेन सर्वमप्यासन्नम् आ पृथिवी-
पर्यन्तात् आ लोकमर्यादायाः ज्ञानविषयत्वात् । तस्माद् दूरमप्यासन्नमिति ॥४०१०॥

जति सपरिणामतो च्चिय धम्मोऽधम्मो^४ व्वं किं थं बज्झेणं ।

जं बज्झालंबणतो सो होति ततो तदत्थं तं ॥४०११॥

जति सपरिणामतो च्चिय । यदि स्वपरिणामादेव धर्मोऽधर्मश्च किमिति
बाह्येनापेक्षितेन ? अवश्यापेक्षणीयं बाह्यालम्बनम्, स्वपरिणामहेतुत्वात् ॥४०११॥

१ नियत्थो हे । २ बज्झस्थालं हे । ३ तागो को हे । ४ वं को हे । ५ जइ
त । ६ बलं को हे त । ७ धम्मं हे । ८ लाति दू जे । ९ तयं त । १० व त ।
११ त्थ को हे, व त ।

परिणामो बज्जालंबणो सता चेयं चित्तधम्मो चि ।

विण्णाणं पिव तम्हा सुहबज्जालंबणपयत्तो ॥४०१२॥

परिणामो बज्जालंबणो । एवमप्यनर्थक आलम्बनप्रयत्नः, सर्वदैव परिणाम—
स्वालम्बननिमित्तत्वात्, विज्ञानवत् । तस्मात् स्वाभाविकार्थसिद्धौ न यत्नः कर्त्तव्यः,
स्वयमेव जायमानत्वात् । उच्यते, सत्यमेतत्, स द्विप्रकारोऽपि परिणामः आलम्बनजः
शुभश्चाशुभश्च, अतः शुभ एव सर्वदा स्यादिति शुभबाह्यालम्बनार्थो यत्नोऽस्माकम्,
न सामान्यालम्बनार्थ इति ॥४०१२॥

चोदक आह—

जत्तो तत्तो व सुभो होतु किमालंबणप्पभेदेण ।

जध णाऽणालंबणतो विवरीतातो वि सो ण तथा ॥४०१३॥

जत्तो तत्तो व इत्यादि । सर्वथा फलेन प्रयोजनं शुभपरिणामेन, स यस्मात्
तस्माद्वा शुभादशुभाद्वा भवतु किमालम्बनविशेषपरिग्रहेण ? अमूर्त्ति(र्ते)न आकाश(शेन)
घटाद्वा पतितेनाग्नेन प्रयोजनम् किमाश्रवृक्षगवेषणयेति ? उच्यते, यथाऽसौ
नालम्बनतः—आलम्बनमन्तरेण यथा न भवतीत्यालम्बनमन्विष्यते, एवं विपरीतालम्बनो-
ऽप्यसौ शुभपरिणामो नैव भवतीति तदनुगुणशुभालम्बनान्वेषणप्रयत्नः सार्थक इति
विपरीतकारणाकारणानि कार्याणि भवन्ति ॥४०१३॥

किंतु सुभालंबणतो पाएण सुभो विधम्मैओ इतरो ।

जं होति तो पयत्तो सुभासुभादाणवोसग्गे ॥४०१४॥

किंतु सुभालंबणतो इत्यादिर्गतायां ॥४०१४॥

अण्णाणिणो मुणिम्मि वि ण सुभो दिट्ठो सुभो य णिस्सीळे ।

जंति परिणामातो च्चिय फलमिह किं पत्तचित्ताए ? ॥४०१५॥

अण्णाणिणो इत्यादि । अज्ञानिनो मिथ्यादृष्टेः सदा लम्बने मुनावपि अशुभ-
परिणामो दृष्टः, [निः]शीले च शुभपरिणामो दृष्टः, तस्माच्च शुभपरिणामाच्छुभं
फलम्, अशुभपरिणामाच्चाशुभमिति स्वपरिणामात् फलं जायते न पात्रविशेषात् ।
तस्मात् पात्रगवेषणा विफला, नैकान्तिकफलत्वात् ॥४०१५॥

उच्यते—

सुमपरिणामणिमित्तं होज्ज सुभं जति तओ सुभो होज्ज ।

उम्मत्तंत्तं व ण तु सो सुभो विवज्जासभावातो ॥४०१६॥

१ चेव को । २ विपरीतकारणानि कार्याणि भवन्ति तथैव अविपरीतकारणानि कार्याणि
भवन्ति इति भाष्यः । ३ म्मता इं जे । ४ तं को हे । ५ किं ता पं को ।

शुभपरिणामणिमित्तं इत्यादि । योऽसौ निःशीले शुभपरिणामो मिथ्यादृष्टे-
र्जातः तस्माच्छुभपरिणामाच्छुभं फलं भवेद् यद्यसौ शुभः परिणामः स्यात्, न पुनरसौ
शुभस्तद्विपरीतालम्बनत्वात् उन्मत्तकपरिणामवत् । सदसद्विसेसणातो भवहेतु-
जतिच्छयोवलंभातो । पाणफलाभावातो मिच्छद्दिद्विस्स अण्णाणं [गा० ११४
पृ० २९] ॥४०१६॥

[२६४-प्र०] गुणिवेसच्छण्णे णिस्सीले वि मुणिवुद्धिं देतो ।

पावति मुणिदानफलं तथ किंण कुलिगंदाता वि ॥४०१७॥

गुणिवेसच्छण्णे इत्यादि । एवं तर्हि कुलिङ्गिनि निःशीलेऽपि मिथ्या-
दृष्टिर्मुनिबुद्ध्या दानं प्रयच्छन् मुनिदानलाभं प्राप्स्यन्ति(ति), शुभपरिणामत्वात्, निःशील-
मुनिवेषच्छन्नप्रदातृसम्यग्दृष्टिवत् ॥४०१७॥

आचार्य आह—

जं थाणं मुणिलिगं गुणाण सुणं पि तेहि^१ पडिम व्व ।

पुज्जं थाणमतीयं वि ण कुलिगं सव्वधा जुत्तं ॥४०१८॥

जं थाणं मुणिलिगं इत्यादि । यस्माद् मुनिलिङ्गं मुनिवेषः, तेषां मुनिगुणानाम्,
यदा तदाऽस्मिन् मुनिलिङ्गे तेषां गुणानां दृष्टत्वात्, अतस्तैर्गुणैः शून्यमपि
मुनिलिङ्गं सदा पूज्यमेव, तद्गुणस्थानत्वात्, अर्हत्प्रतिमावत् । अर्हदाकारस्य
तैर्गुणैः सम्बन्धितत्वात् तद्गुणाधारः प्रतिमा, कुलिङ्गं तु गुणस्थानबुद्ध्याऽपि परिगृहीतं
न गुणस्थानम्, तैर्गुणैरत्यन्तविमुक्तत्वात्, अग्निरिव शील(त)गुणस्य । अतः पूर्वप्रमाणैः
कुलिङ्गधर्मेणि शुभपरिणामत्वादित्यसिद्धो हेतुः ॥४०१८॥

गुणु केवलं कुलिगे वि होतु तं भावलिंगतो ण ततो ।

मुणिलिगमंगभावं जाति जतो तेण तं पुज्जं ॥४०१९॥

गुणु केवलं कुलिङ्गे वीत्यादि । कुलिङ्गमपि मुनिगुणस्थानं कदाचित्, तद्गुण-
णसम्बन्धितत्वात् केवलज्ञानोत्पादिकुलिङ्गवत् । उच्यते, 'होतु तं भावलिंगतो, ण
ततो' तत् केवलज्ञानं कुलिङ्गसहिते जीवे भवतु, केन निवार्यते ? तत् पुनः प्रतिपन्न-
भावमुनिलिङ्गात् तस्मिन् जीवे तद् भवति न कुलिङ्गात् । अतः कुलिङ्ग-द्रव्यलिङ्ग-
मकारणम्, मुनिलिङ्गं तु द्रव्यभावात्मकं उभयमङ्गभाव(वं) केवलस्य यातीति । तस्माद्
मुनिलिङ्गं द्रव्यात्मकमपि पूज्यम्, मुनिगुणस्थानत्वात्, शुभपरिणामहेतुत्वात्, ज्ञाना-
दित्रितयवत् ॥४०१९॥

१ 'लिगि' त । २ 'ण' को हे त । ३ 'ए' त 'ए' न को । ४ स्थानम्-आश्रयः
इति योज्यम् । ५ 'उच्यते' इत्यत आरभ्य 'ण ततो' पर्यन्तं वाक्यं द्विः लिखितं लिपिकारेण
सद्वीकृतं प्रती ।

तेण सुभालंबणतो परिणामविशुद्धिमिच्छता णिच्चं ।

कज्जा जिणातिपूजा भव्वाणं बोधणत्थं च ॥४०२०॥

तेण सुभालंबणतो इत्यादि । इदं सर्वविचारपर्यन्ते परिनिष्पन्नपक्षार्थस्थापनार्थं निगमनम्—सर्वेणापि शुभालम्बनात् परिणामविशुद्धिमिच्छता अर्हदादिपञ्चमङ्गलपूजा कार्या, परिणामविशुद्धिहेतुत्वात्, भव्यप्रतिबोधनार्थत्वात्, धर्मकथादिवदिति ॥४०२०॥

॥ नमस्कारनिर्युक्तिभाष्यव्याख्यानं समाप्तम् ॥

*

अथ सामायिकनिर्युक्तिः ।

अथ सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिः क्रमप्राप्ता । तस्याः सम्बन्धार्थं गाथा—

कयपंचणमोक्कारो करेति सामाइयं ति सोऽभिहितो ।

सामाइयंगमेव य जं सो सेसं ततो वोच्छं ॥४०२१॥

कयपंचणमोक्कारो इत्यादि । कृतपञ्चनमस्कारः शिष्यः सामायिकं करोतीत्यागमः । स च पञ्चनमस्कारोऽभिहितः, सामायिकाङ्गत्वात् । यदन्यदवशेषवक्तव्यं तद् वक्ष्यामि ॥४०२१॥

एत्थ य सुत्ताणुगमो सुत्तालावयकतो य णिक्खेवो ।

सुत्तप्फासिथैनिजुत्ति णया य पतिसुत्तमाओज्जा ॥४०२२॥

एत्थ य सुत्ताणुगमो इत्यादि । अत्र च शास्त्रे सूत्रानुगमः सूत्रालापकगतो निक्षेपः सूत्रस्पर्शनिर्युक्तिर्नयाश्च प्रतिसूत्रं श्रोतारमपेक्ष्याऽऽयोज्याः ॥४०२२॥

अणुगंतव्वं सुत्तं सुत्ताणुगमाणुसारतो तं च ।

सुत्तं करेमि भंते ! सामाइयमेवमादीयं ॥४०२३॥

१ इति नमस्कारनिर्युक्तिः समाप्ता त । तदेवमवसितः पञ्चनमस्कारः । तदवसाने च नमस्कारनिर्युक्तिः समाप्ता । हे सु० वृ० पृ० १२५६ । २ एषा ४०२१ गाथा हे० सु० वृ० १२५६ गतेन निर्देशेन निर्युक्तिगाथा । अस्या ४०२१ गाथातः पूर्वम् हा० (सु० वृ० पृ० ४५४) म (सु० वृ० पृ० ५५५) दी (लि० पृ० ९६ द्वि०) पुस्तकेषु निम्नसमुद्भूता गाथा अधिका लभ्यते—

नंदि-अणुओगदारं विहिवडुग्घाइयं च नाऊणं । काऊण पंचमंगलमारंभो होइ सुत्तस्स ॥ आचार्यो हरिभद्रः, आचार्यो मलयगिरिश्च एतां गायाम् “परमार्थेन सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिगतामेव गायाम्” इति निर्दिश्य निर्युक्तिगतां स्वीकरोति । दीपिकाकारोऽपि एवमेव सूचयति । ३ “यजुस्ती ज्ञे । यनिज्जुत्ती हे त ।

अणुगंतव्वं सुत्तं इत्यादि । अभिहितसूत्रानुसारतः सूत्रमनुगन्तव्यमित्युक्तम् ।
तच्च सूत्रम्—

‘करेमि भंते ! सामाइयं सव्वं सावज्जं जोगं पच्चक्खामि’ इत्यादि ॥४०२३॥

तस्स कतपयणासो सुत्तप्फासं भणामि तत्थेव ।

सुत्तालावगणासं णए[२६४-द्वि०]य वोच्छामि संभवतो ॥४०२४॥

तस्स कतपयणासो इत्यादि । तस्य सूत्रस्य पदन्यासपूर्वकं सूत्रस्पर्शं भणामि । तत्रैव च सूत्रस्पर्शे सूत्रालापन्यासं नामाद(ब)न्योगद्वारैः नयांश्च संभवतो वक्ष्यामि ॥४०२४॥

इति आचार्यः पदानि विच्छ(च्छि)व दर्शयति—

करणे भए य अन्ते सामाइय सव्वए य वज्जे य ।

जोए य पच्चक्खाणे जावज्जीवाए तिविधेणं ॥७२४॥४०२५॥

१ अस्या ४०२५ गाथायाः पूर्व हा (मु० वृ० पृ० ४५६ प्र०) म (मु० वृ० पृ० ५५७ द्वि०) दी (लि० पृ० ९७ प्र०) पुस्तकेषु “आह निर्युक्तिकारः” इति निर्दिश्य एषा गाथा अधिका दृश्यते—

अक्खलिअ संहिआई वक्खाणचउक्कए दरिसिअम्मि ।

सुत्तप्फासिअनिज्जुत्तिवित्थरत्थो इमो होई ॥ इमां ४०२५ गाथां ‘इयं च निर्युक्ति-
गाथा’ इत्येवं सूचितवान् श्रीमल्लवारिहेमचन्द्रसूरिः—मु० वृ० पृ० १२५७ । तथा अस्या
एव ४०२५ गाथायाः अनन्तरम् एताः सप्त गाथाः हा (मु० वृ० पृ० ४६२ द्वि०तः) म
(मु० वृ० पृ० ५६४ द्वि०तः) दी (लि० पृ० १०० द्वि०तः) पुस्तकेषु अधिका लभ्यन्ते । ताञ्च
गाथा इमाः—

खित्तस्स नत्थि करणं, आगासं जं अकित्तिमो भावो ।

वज्जणपरिआवन्नं, तहावि पुण उच्छुकरणाई ॥१०२४॥

काळे वि नत्थि करणं, तहावि पुण वज्जणप्पमाणेणं ।

ववबालवाइकरणेहिं, णेगहा होइ ववहारो ॥१०२५॥

जीवमजीवे भावे, अजीवकरणं तु तत्थ वन्नाई ।

जीवकरणं तु दुविहं, सुअकरणं नो अ सुअकरणं ॥१०२६॥

बद्धमबद्धं तु सुअं, बद्धं तु दुवालसंग निदिट्ठं ।

तव्विवरीअमबद्धं, निसीहमनिसीह बद्धं तु ॥१०२७॥

भूआपरिणयविगए, सइकरणं तहेव न निसीहं ।

पच्छन्मं तु निसीहं निसीहनामं जहउज्झयणं ॥१०२८॥

अग्गेअणीअंमि जहा, दीवायण जत्थ एग तत्थ सयं ।

जत्थ सयं तत्थेगो, हम्मइ वा भुंजए वावि ॥१०२९॥

एवं बद्धमबद्धं, आपसाणं हवंति पंचसया ।

जह एगा मरुदेवी, अच्चंतं थावरा सिद्धा ॥१०३०॥

करणे भए य अन्ते इत्यादि ॥४०२५॥

सुत्तं करेमि भणिते धातू विहितो जओ 'डुकुङ् करणे ।

तेण करेमि वयणतो गम्मति करणं तदत्थो च्ति ॥४०२६॥

सुत्तं करेमि भणिते इत्यादि । करे(रो)मि भदन्त ! सामाधिकमिति सूत्रम् । तत्र 'करोमि' इत्युक्ते 'डुकुङ् करणे' धातुरुल्लेख्यते, तस्य च धातोरर्थः क्रिया—करणम् इति । अर्थ एव पदं दर्शितं 'करणे' इति ॥४०२५—२६॥

करणं किरिया भावो संभवतो वेह छव्विधं तं च ।

णामं ठवणा दविण् खेत्ते काले य भावे य ॥४०२७॥

करणं किरिया भावो इत्यादिर्गतार्था ॥४०२७॥

णामं णामस्स य णामतो व करणं ति णामकरणं ति ।

ठवणा करणं णासो करणागारो व जो जस्स ॥४०२८॥

णामं णामस्स य णामतो वेत्यादि । नामैव करणमिति समानाधिकरणः कर्मधारयः । नाम्नः करणे(णम्) इति षष्ठीतत्पुरुषः, नाम्नः करणमिति पञ्चमी-तत्पुरुषः मयूरव्यसकादिप्रक्षेपात् । स्थापनाकरणम्—करणन्यास एव, करणाकारो वा यो यस्याभिमतः ॥४०२८॥

तं तेण^१ तस्स तम्मि व संभवतो व^२ किरिया मता करणं ।

दव्वस्स व दव्वेण व दव्वम्मि व दव्वकरणं ति ॥४०२९॥

तं तेण तस्सेत्यादि । तत् क्रियत इति कर्मसाधकः करणशब्दः सर्वकार-कनिष्पाद्यत्वाद् धात्वर्थस्य । तेन वा क्रियत इति करणसाधन एव तस्य वा करण-मिति भावसाधनः । तस्मिन् वा करणमित्यधिकरणसाधनः । एवं यथासम्भवं करणं क्रियैवोच्यते । सा क्रिया—तत् करणम्—द्रव्यस्य, द्रव्येण तु, द्रव्ये वा सम्भवाद् द्रव्य-करणमुच्यते ॥४०२९॥

दव्वकरणं तु सण्णाकरणं पेळुकरणातिगं बहुधा ।

सण्णा णामं ति मती तं णो णामं जमभिधानं ॥४०३०॥

१ धातो त । 'धातो' इति पाठान्तरं 'धातोः' इत्येवं पञ्चम्यन्तस्य प्रतिरूपकम् ।

२ इत्थि को । इत्थिं हे त । ३ 'ण व' त । ४ वि त । हे त ।

द्व्वकरणं तु सण्णाकरणमित्यादि । द्रव्य(व्य)करणं द्विविधम्—संज्ञाकरणम्, नोसंज्ञाकरणं च । तत्र संज्ञाकरणं पेल्लकरणादि, लाटविषये रूतप्रा(पू)णिका, [महा]-राष्ट्रविषये सैव पेल्लरित्युच्यते, तस्याः करणं निर्वर्तनं पेल्लकरणम्—काष्ठमयी शलाका, शल्यकाङ्गरुहादिना(दि) । ‘पेल्लकरणादिकम्’ इति आदिग्रहणात् काण्डकरणम्—इक्षुकाण्डच्छेदनम्, व(वा)र्त्ताकरणं गुणनिकायामक्षराङ्गलेखनी शलाका इत्यादि । ननु चैवं नामकरणमध्ये(प्ये)तत् पर्यायशब्देनोच्यते संज्ञाकरणमिति किं द्रव्यमध्ये क्षिप्यते ? उच्यते, ‘संज्ञा नाम’ इति या बुद्धिर्भवतः ‘तं णो’ नो (तद् नो), यस्माद् नाम भ्रमिषानं वस्तुनः ‘करणम्’ इति केवल एव शब्दः, इदं पुनः संज्ञया करणं संज्ञाकरणम् [इत्येवं] द्रव्यसंज्ञाया निर्दिश्यमानत्वात् ॥४०३०॥

जं वा तदत्थविकले कीरति दव्वं तु दैवणपरिणामं ।

‘पेल्लिकरणादि ण हि तं तदत्थसुण्णं ण वा सहो ॥४०३१॥

जति ण त[२६५-प्र०]दत्थविहीणं तो किं दव्वकरणं जतो तेण ।

दव्वं कीरति सण्णा करणं ति य करणरूढीतो ॥४०३२॥

जं वा तदत्थविकले इत्यादि । ‘करणम्’ इति अन्वर्थसंज्ञयोच्यते, । भाव-करणं क्रिया, यत् पुनस्तदर्थ(र्थ)विकलं भावार्थशून्यं तद् द्रव्यमुच्यते, द्रवणपरिणामत्वात् । इदं पुनः पेल्लकरणादि भावार्थ(र्थ)शून्यं न भवति, पेल्लद्रव्यक्रियासम्बन्धित्वात् । तस्माद् भावा(व)निक्षेप एव युक्तः पेल्लकरणम्, न द्रव्यनिक्षेपः । ‘ण वा सहो’ न वा शब्दः पेल्लकरणमिति तदर्थशून्यः, अन्वर्थत्वात् । जति ण तदत्थविहीणमित्यादि ।

१ ‘तत्र संज्ञाकरणं कटकरणादि । ‘आदि’शब्दात् ‘पेल्ल’करणादिपरिग्रहः । ‘पेल्ल’शब्देन रूतपूणिका उच्यते । अयमत्र भावार्थः—कटनिर्वर्तकम् अयोमयं चित्रसंस्थानं पोल्लकादि (पाइल्लकादिः पाठा०) । तथा रूतपूणिकानिर्वर्तकं शलाका—शल्यकाङ्गरुहादि’—हारि० वृ० मु० पृ० ४५६ गा० १५३ । मलय० वृ० मु० पृ० ५५८ गा० १५३ । २ एतदपि कस्यचित् पदार्थस्य निष्पत्तौ करणम् । अत्र ‘रुहादिना’स्थाने ‘रुहादि’ इति समुचितम् । ३ ‘तत् पेल्लकरणादिकं बहुमेदम् । तत्र लाटदेशे रूतसम्बन्धिनी या ‘पूणिका’ इति प्रसिद्धा सैव महाराष्ट्रविषये ‘पेल्लः’ इति उच्यते’ इत्यादि तुलनीयम् । —हे० वृ० मु० पृ० १२५९ गा० ३३०५ तथा ‘वंशादिमयी शलाका पेल्लकरणम् । आदिशब्दात् कटकरणं पाइल्लकादि—तथा वार्त्ताकरणं बालानाम् अधीयानानाम् वर्तनकम् । (भाषायां ‘वतरणं’ इति प्रसिद्धम् । एतदेव ललितविस्तरे लिपिशालासंदर्शपरिवर्ते पृ० ८८) ‘तिरक्’ शब्देन सूचितम् ।) तथा काण्ड-करणम् उपकरणविशेषरूपम् काण्डकरणं परिगृह्यते ।‘पेल्ल’करणादिकं पूणिकावलनकशलाकादि द्रव्यम्’ इत्यादि च—हे० वृ० १२५९ पृष्ठगतं तुलनीयम् । ४ दव्वणं हे त । ५ पेल्लकं हे त । ६ किह को ।

यदि तत् पेलुकरणमर्थात्मकं भावार्थशून्यं न भवति शब्दा[त्म]कं वा पेलुकरणं तदर्थ-
शून्यं न भवति ततो द्रव्यकरणमिति किमुच्यते ननु भावकरणमित्युदाहर्तव्यम् ?
उच्यते, रूढितः—यस्मात् तेन द्रव्यं पेल्वादिकं क्रियते तस्मात् तत् द्रव्यकरणत्वेऽपि
संज्ञाकरणमित्युच्यते, करणशब्दरूढिता न संज्ञामात्रेण, संज्ञा च सा करणं च तदिति
कर्मधारयः समास आश्रीयते ॥४०३१—३२॥

णोसण्णाकरणं पुण दव्वस्सारूढकरणसणं पि ।

तक्किरियाभावातो पयोगतो वीससातो य ॥४०३३॥

णोसण्णाकरणं पुण इत्यादि । एतद्विपर्ययेण द्रव्यकरणव्यापारादरूढकर-
णशब्दमपि तदर्थकारित्वात् द्रव्याधिकरणशक्तिसम्बन्धाद् नोसंज्ञाकरणं द्रव्यकरणम्—
तच्च द्वेधा—प्रयोगतः विस्रसातश्चेति ॥४०३३॥

तत्र विस्रस्य(सा)करणम्—

सादियमणातिं वा अजीवदव्वाण वीससाकरणं ।

धम्माऽधम्म-णभाणं अणादि संघादणाकरणं ॥४०३४॥

सादियमणातिं वा । स्फुटार्था ॥४०३४॥

णणु करणमणादीयं च किरुद्धं भण्णते ण दोसोऽयं ।

अण्णोणसमाधाणं जमिधं करणं ण णिव्वत्ती ॥४०३५॥

णणु करणमणादीयं चेत्यादि । ‘डुकृञ् करणे’ अपूर्वप्रादुर्भावे वर्तते । तत्
‘करणं च अनादि च’ इति विरुद्धं तत् । प्रतिविधीयते, नायं दोषः, यतो नावश्यं कर-
णमपूर्वप्रादुर्भावे एव, किं तर्हि ? अन्योन्यसमाधानेऽपि करणशब्दो वर्तते एव, न
निर्वृत्तावेवेत्यर्थः ॥४०३५॥

अधव परपच्चयातो संजोगादिकरणं णभादीणं ।

सातियमुवयारातो पज्जायादेसदो आवि ॥४०३६॥

अधव परपच्चयातो इत्यादि । अथवा परवस्तुप्रत्ययाद् आकाशादीनां योग्यता-
करणमाद्यमुपचारात् तत्पर्यायाद्देशाद्वा सादित्वम् । सर्व एव पर्यायमयमा(मयः सा)-
दिरिति, प्रतिक्षणध्वंसित्वात् ॥४०३६॥

एवं तावद् अरूपिद्रव्यविषयमाद्यमनाद्यं च विस्रसाकरणं स्वाभाविकमुक्तम् । अथ
रूपिद्रव्यविषयं विस्रसाकरणम्—

चक्खुसमचक्खुसं पि य सातीयं रूवि वीससाकरणं ।

अम्माऽणुप्पमितीणं बहुधा संघातमेतकत् ॥४०३७॥

चक्षुसमचक्षुसं पि य । स्थूलसंघातपरिणतं पुद्गलद्रव्यं चाक्षुषम्, सूक्ष्म-
संघातपरिणतं च परमाणुद्रव्यमचाक्षुषम् । अत्र सूक्ष्मसंघातप्रभृतीनां परमाणुप्रभृ-
तीनां च संघातकरणाद्भेदकरणाच्च वैयक्तिकं करणम् ॥ ४०३७॥

होति पयोगो जीवव्वावारो तेण जं विणिम्माणं ।

सज्जीवमजीवं वा पयोगकरणं तयं बहुधा ॥ ४०३८॥

होति पयोगो जीवव्वावारो इत्यादिः स्फुटार्था ॥ ४०३८॥

सज्जीवं[२६५-द्वि०] मूलोत्तरकरणं मूलकरणं जमादीयं ।

पंचण्हं देहाणं उत्तरमादित्तियस्सेव ॥ ४०३९॥

सज्जीवं मूलोत्तरकरणं इत्यादि । सजीवं प्रयोगकरणं मूलकरणमुत्तर-
करणं च । तत्र पञ्च(ञ्वा)नामौदारिकादिदेहानामादी(दौ) संघातकरणं मूलकरणमुच्यते,
उत्तरकरणं तु औदारिक-वैक्रियाऽऽहारकाणामेवाङ्गोपाङ्गादिसम्भवाद् नोत्तरयोर्द्वयो-
स्तैजस-कर्मणयोः ॥ ४०३९॥

तत्र—

मूलकरणं सिरोरसपट्टीबाहूदरोरुणिम्माणं ।

उत्तरमवसेसाणं करणं केसादिकरणं च ॥ ४०४०॥

मूलकरणं सिरोरस० इत्यादिर्गतात्था ॥ ४०४०॥

संठवणमणेगविधं दोण्हं पढमस्स भेसजेहिं पि ।

वण्णादीणं करणं परिकम्मं तत्तियये णत्थि ॥ ४०४१॥

संठवणमणेगविधं इत्यादि । द्वयोरौदारिक-वैक्रिययोः संस्करणमनेकविधं
परिकर्म—प्रथमस्यौदारिकस्य वर्णादिकरणं बहुधा भेषजैरपि जीवप्रयोगाच्च । तृतीये
आहारके परिकर्मौच(मैव) नास्ति ॥ ४०४१॥

अथवा अन्यत् करणं प्रायोगिकम्—

संघातण-परिसाडणमुभयं करणमधवा सरीर्राणं ।

आताण-मुयणसम्यो तदन्तरालं च कालो सिं ॥ ४०४२॥

संघातण-परिसाडणमुभयमित्यादि । अथवा पञ्चानामपि शरीराणां संघा-
तनम् परिशाटनम् संघात-परिशाटौ उभयाना(येषा)मुभयम् एतत् त्रिविधं करणम् ।

१ 'रपिट्ठो' त । २ कम्मं च को हे त । ३ 'संस्थापनम्'—हे० वृ० सु० पृ० १२६३
गा० ३२१५ । मूले तु 'संठवण'शब्दः अतः 'संस्थापनम्' समुचितम् । "संस्करणम्" कोटया०
वृ० सु० पृ० ९२५ गा० ४०५८ । ४ 'रीरी' त । ५ 'मए' त ।

तत्र संघातकरणं(ण)कालः आदानसमय एकः, परिशाटकालः शरीरमोक्षसमयः, एतयो-
रादान-मोचनसमययोरन्तरालकालः स्वायुष्कंद्विसमयोः संघात-परिशाटकाल इति ।
एषां संघात-परिशाटोभयानां(येषाम्) एष कालस्त्रिप्रकारोऽभिहितः । तत्र संघात-परि-
शाटकालावेकसमयिकाविति नाल्पबहुत्वं स्वविषयकृतम् । उभयकालस्तु बहुविकल्प
इति समासतत्वेधा-जघन्यः उत्कृष्टः जघन्योत्कृष्ट इति ॥४०४२॥

तत्र सर्वजघन्यः—

खुड्ढागभवग्गहणं तिसमयहीणं जहणमुभयस्स ।

पल्लतियं समऊणं उक्कोसोरालकालोऽयं ॥४०४३॥

दो विग्गहम्मि समया समयो संघातणाय तेहूणं ।

खुड्ढागभवग्गहणं सव्वजहणद्विती कालो ॥४०४४॥

उक्कोसो समऊणो जो सो संघातणासमयहीणो ।

किध ण दुसमयविहीणो साडणसमएऽवणीतम्मि ॥४०४५॥

खुड्ढागभवग्गहणमित्यादि । औदारिकशरीरस्योभयात्मकः - कालः सर्व-
निकृष्टक्षुल्ला(ल्ल)कभवग्रहणं तिसमयोनम्—अतीतशरीरमोचनं परिशाटकालमनुभूय
विग्रहगतिसमापन्नस्य शरीरान्तराऽग्रहणाद् द्वौ समयौ चक्रे, तृतीयसमयेन शरीर-
देशप्राप्ते शरीरसंघातनसमयः एभिस्त्रिभिः समयैरूनं सर्वजघन्यमायुष्कं क्षुल्ला(ल्ल)-
कभवग्रहणं परिभाषितं प्राणापानकालस्यैकस्य सप्तदशभागम्—“खुड्ढागभ-
वग्गहणा सत्तरस हवंति आणुपाणम्मि” [] । एष जघन्य उभय-
कालः । अथौदारिकस्यैव उभयकालः—उत्कृष्टः पल्योपमत्रयं समयोनम्—उत्कृष्टत्वा-
दयमविग्रहसमापन्न इहभवात् परमव गच्छति, इहभवशरीरशाटं कृत्वा परमवायुषः
त्रिपल्योपमकालस्य प्रथमसमयेन शरीरसंघातं करोति, ततो द्वितीयसमयादारभ्य
संघात-परिशाटोभयकाल इति । तेन संघातनासमयेन ऊनं पल्योपमत्रितयमिति
भावना ॥४०४३-४५॥

यद्येवं शाटनसमयोऽपि उभयकालविजातीय इति पर्यन्तसमयः शाटनसमयो
व्यपनेतव्यः, तस्मिन्नपनीयमाने द्विसमयोनं पल्योपमत्रयं भवति, भवतु, किमेकस-
मयोनमुच्यते सिद्धान्ते ?—

भण्णति भवचरिमम्मि वि [२६६-प्र०] समए संघायसाडणो चेअ
परभवपढमे साडणमतो तदूणो ण कालो त्ति ॥४०४६॥

१ 'सोन्तरा' को । २ 'हणे को हे, 'हणं त ।

भण्णति भवचरिमिम्मि वि इत्यादि । उच्यते, भवचरिमे स्वायुष्कपर्यन्त-
समये शरीरसंघात-परिशाटावेबोभयम् नैकः परिशाट एव, क तर्हि परिशाटः ?
उच्यते, 'परभवपढमे' इहभवद्वर्तमानादेभ्यः परभवः, तस्य प्रथमसमये परभवा-
युष्कस्याथे समये परभवशरीरसर्वसंघातश्च इहभवशरीरसर्वशाटश्चेति एक एवासौ
समय इति । स च संघातनासमयोऽपनीत एव, तस्मात् परभवायुष्कमिति शाटन-
समयस्यान्यस्याभावात् द्वितीयो नापनीयते । तस्मान्न द्विसमयो न पल्योपमत्रयमिति
युक्तिसिद्ध आगमः ॥४०४६॥

एवमप्यन्यो दोषस्तत्प्रकाशनायाह—

जति परपढमे साडो णिव्विग्गहतो य तम्मि संघातो ।

णणु सव्वसाड-संघादणाओ समण विरुद्धाओ ॥४०४७॥

जति परपढमे साडो इत्यादि । यदि एष्यतः परभवस्य प्रथमसमये
इहभवसर्वशाटः, निर्विग्रहया च गत्या उपपद्यमानस्य परभवप्रथमसमये तस्मि-
न्नेव परभवशरीरं संघातः, ते एते द्वे अपि क्रिये सर्वशाट-सर्वसंघातात्मिके
एकस्मिन् परमसूक्ष्मे युगपद् विरुध्येते, परस्परविलक्षणत्वात्, स्थान-गमनवत् ॥४०४७॥

जम्हा विगच्छमाणं विगतं उत्पज्जमाणमुप्पण्णं ।

तो परभवादिसमण मोक्खाऽऽदाणाण ण विरोधो ॥४०४८॥

जम्हा विगच्छमाणं इत्यादि । विगच्छद् विगतम्, उत्पद्यमाह(न)मुत्पन्न-
मिति ऋजुसूत्रनयदर्शना निश्चयतः, तस्मात् परभवस्यादिसमये इहभवस्यादि-
शरीर(रं) मुच्यमानं मुक्तम्, परभवशरीरं च गृह्यमानं(णं) गृहीतम्, संघात्यमानं संघातितम् ।
तस्माद् भिन्नशरीरविषययोर्मोक्षादानयोरेककाले विरोधाभाव(वः), भिन्नयोस्तुलान्त-
योर्नमनोन्नमनवत् ॥४०४८॥

चुतिसमण णेह भवो इहदेहविमोक्खतो जधाऽतीते ।

जति ण परभवो वि तर्हि तो सो को होतु संसारी ॥४०४९॥

चुतिसमण इत्यादि । च्युतिसमये मरणसमये इहभवो नास्ति, इहभवशरीर-
मुक्तत्वात्, 'अतीतभव[वत्]' । यदि 'पुनस्त(स्त्व)न्मत्या तत्र परभवोऽपि न भवेत् ततः
उभयपरिगत्या(रित्यागा)दन्तरालवर्ती कोऽसौ भवेत् ? किमिहभवसंसारी ? किं

१ मूले 'जधाऽतीते' इति वचनाद् 'अतीतभववत्' इति समुचितम् । २ "भवन्मत्या"
को० मु० वृ० पृ० १२६ गा० ४०६६ । ३ इहभव-परभवयोः उभयोः त्यागात् इति आशयः ।
तुलनीयम् को० मु० वृ० पृ० १२६ गा० ४०६६ । तथा हे० मु० वृ० पृ० १२६६-गा०
३३२३ । ४ किमिहभवसंसारी ? आहोस्ति परभवसंसारी ? इति निर्व्यपदेश्योऽसौ—को०
मु० वृ० पृ० १२६ गा० ४०६६ । तथा हे० मु० वृ० पृ० १२६६ गा० ३३२३ ।

[परभवसंसारी] ? भय(उभय)मप्युपपत्त्या न घटते । उभयाभावाच्च निर्व्यपदेश एवाभावः स्यात् ॥४०४९॥

चोदक आह—किमिति व्यपदेशः ? उभयव्यपदेशभाग् भवतु—

णणु जघ विग्रहकाले देहाभावे वि परभवग्रहणं ।

तघ देहाभावमि वि होज्जेह भवो वि को दोसो ? ॥४०५०॥

णणु जघ विग्रहकाले इत्यादि । च्युतिसमये इहभवः(व)व्यपदेशः प्राप्तः, इहभवे शरीररहितत्वात्, विग्रहकाल इव परभवशरीराभावेऽपि परभवव्यपदेशवत् । ॥४०५०॥

आचार्य आह—

जं चिय विग्रहकाले देहाभावे वि तो परभवो सो ।

च्युतिसमए ण तु देहो ण विग्रहो जति स को होतु ॥४०५१॥

जं चिय विग्रहकाले इत्यादि । युक्तं विग्रहे परभवव्यपदेश्यत्वम्, तदीयो विग्रहकालस्तदायुष्कदेश इति । च्युतिसमये तु शरीररहितत्वमेव केवलम्, तद्विग्रह-समयत्वं नास्तीति साधनधर्मरहितत्वात् सविशेषणहेत्वसिद्धत्वमिति नेहभवः(व)व्यपदेशः, तस्मात् परिशेषसिद्धेः परभव एवासौ ॥४०५१॥

प्रथमसमये संघातसमय इति संघातसमयस्य संघातसमयस्य च अविशेषेणा-न्तरं किमिति ? तज्जघन्यमुत्कृष्टं च ? तत्र जघन्यं तावत्—

संघातंतरकालो जहणयं खुड्डयं तिसमऊणं ।

दो विग्रहमि समयो ततिओ संघातणासमयो ॥४०५२॥

तेहूणं खुड्डभवं धरितुं परभवमविग्रहेणेव ।

गंतूण पढम [२६६-द्वि०] समए संघातयतो स विण्णेयो ॥४०५३॥

संघातंतरकालो इत्यादि गाथाद्वयम् । अतीतभवाद् विग्रहेणायातः इहभवं प्राप्तः सहभवायुषौ द्वौ समयौ, विग्रहेण नीत्या तृतीयसमये शरीरग्रहणं करोतीति स संघातसमयः, एतस्मात् समयात् परतः क्षुल्लकभवग्रहणम्, एति(भि)स्त्रिभिः

१ 'लो को हे त । २ तुलनीयमेतत्—“इह संघातस्य संघातस्य च” को० वृ० मु० वृ० १२७ गा० ४०६९ । ३ 'वायाओ हे त ।

समयैरूनं आयुष्कं पालयित्वा परभवप्रथमसमये एव संघातयतः
शरीरम्, स विज्ञेयः संघातान्तरकालो जघन्य इति ॥४०५२-५३॥

उक्कोसं तेत्तीसं समयाधियपुव्वकोडिअधियाइं ।

सो सागरोवमाइं अविग्गहेणेहं संघातं ॥४०५४॥

कातूण पुव्वकोडिं धरितुं सुरजेट्टमायुगं तत्तो ।

भोत्तूण इधं ततिण्ण समण्ण संघातयंतस्स ॥४०५५॥

उभयंतरं जहण्णं समयो णिव्विग्गहेण संघाते ।

परमं सतिसमयाइं तेत्तीसं उदधिणामाइं ॥४०५६॥

उक्कोसं तेत्तीसं इत्यादि । उत्कृष्टं संघातात् सङ्घातस्यान्तरं भण्यते—
योऽतीतमवादविग्रहेणाऽऽगत्य इहभवप्रथमसमये पूर्वकोट्यायुः सन् संघातं कृत्वा
समयोनां पूर्वकोटिमायुष्कमनुपाल्य सर्वार्थसिद्धोत्कृष्टस्थितिं प्राप्य त्रयस्त्रिंशत् साग-
रोपमाणि स्थित्वा मनुष्यभवं विग्रहेण गच्छतः परभवप्रथमसमये एव संघातयतः
शरीरम्, स विज्ञेयः संघातान्तरकालो जघन्य इति । मनुष्यभवं विग्रहेण प्राप्य द्वौ
समयौ अतिवाह्य तृतीयसमये पुनरप्यौदारिकशरीरग्रहणात् संघातं कुर्वतः औदा-
रिकसंघातान्तरसमयाधिकपूर्वकोट्यतिरिक्तानि त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणीति सिद्धम्,
यस्मात् पूर्वकोटिः संघातसमयेन [ऊ]नां आसीत्, विग्रहसमयौ च द्वौ तयोरेकेन
पूर्वकोटिः पूरिता, द्वितीयोऽतिरिक्तः पूर्वकोटिसमय इति समयाधिका पूर्वकोटिः ।
अथौदारिकस्यैवोभयान्तरमुच्यते जघन्यमुत्कृष्टं च—तत्र उभयान्तरम्—इहमवायुष्कचर-
मसमये संघात-परिशाटौ कृत्वा अविग्रहेण परभवप्रथमसमये शरीरसंघातं कृत्वा द्वितीय-
समये सङ्घात-परिशाटौ आरभते इति सङ्घातसमये एकः उभयान्तरं जातः । परम-
मन्तरम्—उत्कृष्टम् इत्यर्थः—त्रिसमयाधिकानि त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि ॥४०५४-५६॥

एतस्य भावना—

अणुभवितुं देवादिषु तेत्तीसमिहागतस्स ततियम्मि ।

समण्ण संघातयतो दुविधं साहंतरं वोच्छं ॥४०५७॥

अणुभवितुं देवादिषु इत्यादि । औदारिकस्योभयान्तरं मृग्यते इति
वैक्रियमुत्कृष्टमुदाहरणम्, इह औदारिकशरीरी आयुष्कचरमसमये संघातपरिशाटौ कृत्वा
अविग्रहेण सर्वार्थसिद्धे उपपन्नस्त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि स्थित्वा विग्रहेण मनु-

१ 'विधं' हे त । २ 'णेव' त । ३ तुलनीयमेतत्—“पुनश्च एकसमयन्यूनां पूर्वकोटिं
कृत्वा”—कोट्यां ३० सु० पृ० १२७ गा० ४०७१ ।

प्येषु तृतीयसमये औदारिकसंघातं कृत्वा चतुर्थसमये संघात-परिशाटारम्भी त्रिसमया-
धिकानि त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाण्यन्तरम् । एवमेव द्विविधं जघन्यमुत्कृष्टं च शाट-
स्यान्तरं वक्ष्यामीति ॥४०५७॥

खुड्दागभवग्गहणं जहण्णमुक्कोसयं च तेतीसं ।

तं सागरोवमाई संपुण्णा पुव्वकोडी य ॥४०५८॥

खुड्दागभवग्गहणं :इत्यादि । अतीतभवचरमसमये सर्वशाटं कृत्वा इहभवं
क्षुल्लकभवग्रहणमनुपाल्य पर्यन्ते सर्वशाट इति क्षुल्लकभवग्रहणं शाटस्थौदारिक
विषयस्य जघन्यमन्तरम् । उत्कृष्टं मनुष्य औदारिकसर्वशाटं कृत्वा देवल्लोके त्रय-
स्त्रिंशत् सागरोपमाप्यतिबाह्य पुनर्मनुष्येष्वौदारिकसंघातं कृत्वा पूर्वकोटिं पर्यन्ते औदा-
रिकसर्वशाटं करोतीति त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि पूर्वकोट्यधिकानि दृष्टमन्तरम् ।
अथ वैक्रियशरीरस्य सङ्घातोभयशाटानां कालः अन्तराणि च भण्यन्ते । तत्र
वैक्रियसङ्घातस्य कालो जघन्यः एकः समयः ॥४०५८॥

यतः—

वेउव्वियसंघातो समयो सो पुण विउव्वणादीये ।

ओरालियाणमधवा देवादीणाऽऽदिगहणम्मि ॥४०५९॥

वेउव्वियसंघातो इत्यादि । औदारिकशरीरिणा (णां) वैक्रियलब्धिमतां विकुर्व-
णारम्भे समय एको वैक्रियसङ्घाती, ततः परं सङ्घात-शाटौ अथवा देव-नार-
काणामादिशरीरग्रहणसमय एको वैक्रियसङ्घाते ॥४०५९॥

उक्कोसो समयदुगं जो समयं विउव्विउ मओ वितिण् ।

समए सुरेसु वच्चति णिव्विग्गहतो तयं तस्स ॥४०६०॥

उक्कोसो समयदुगं । उत्कृष्टतः सङ्घातनकालो वैक्रियस्य समयद्वयम्, स
पुनरौदारिको वैक्रियलब्धिविकुर्वणारम्भो(म्भे) वैक्रियसंघातं समयेन कृत्वा आयुष्कक्षयाद्
मृतः अविग्रहया गत्या देवेषूपपद्यमानोऽनन्तर एव समये देवायुष्कस्य प्रथमे
वैक्रियं सङ्घातयतीति समयद्वयं वैक्रियसंघातस्य ॥४०६०॥

उभय जहण्णं समयो सो पुण दुसमय वि[२६७-प्र०]उव्वित मयस्स ।

परमंतराई संघातसमयहीणाई तेत्तीसं ॥४०६१॥

१ °ए को हे त । २ °यं हे । ३ °व्वितो जे । ४ परम् अतराई इति विभागः ।
अतसई-सागरोपमाणि ।

उभय जहणं समओ इत्यादि । वैक्रियस्य संघात-परिशाटकालो जघन्यः समय एकः । स पुनरौदारिकस्य द्विसमयविक्रियागतस्यानन्तरमायुःक्षयाद् मृतस्य प्रथमसमये संघाते द्वितीये उभयमिति जघन्य एकः समयः, परमुत्कृष्टमुभयस्यावस्थानमिति नपुंसकसम्बन्धः । संघातः(त)परिशाटस्योत्कृष्टः कालः संघातसमयेन हीनानि त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि । अतरः सागरः, अतर इवातरं सागरोपममुच्यते ॥४०६१॥

अथ वैक्रियसंघातस्यान्तरम्—

संघातंतरसमयो समय विउच्चित्तं मतस्स ततियम्मि ।

सो दिवि संघातयतो तति ए व मतस्स ततियम्मि ॥४०६२॥

संघातंतरसमयो इत्यादि । समयविकुर्वितमृतस्य विग्रहगत्या दिवि देवलोके विग्रहसमयमेकमनाहारस्यानन्तरं समये पूर्वस्मात् तृतीये शरीरं(र)संघातं कुर्वतः एको विग्रहसमयोऽन्तरमिति जघन्यमन्तरम् । अथवा औदारिकस्यैव द्विसमयविकुर्वितस्य तृतीये समये मृतस्य तस्मिन्नेव वा विग्रहेण दिवि वैक्रियं संघातं(त)यतस्तृतीय एकः संघात-परिशाटसमयोऽन्तरं जघन्यमुच्यते ॥४०६२॥

उभयस्स चिर विउच्चित्तं मतस्स देवे^१ सविग्गहगतस्स ।

साडस्संतमुहुत्तं तिण्ह वि तरुकाळमुक्कोसं ॥४०६३॥ दारं ॥

आहारोभयकालो दुविधो अन्तरतियं जहणं च^२ ।

अंतोमुहुत्तमुक्कोसमद्धपरियट्ठेद्वेसूणं ॥४०६४॥

उभयस्स इत्यादि । आहारो० इत्यादि । चिरविकुर्वितमृतस्य वैक्रिय-सर्वशाटं देवेष्वविग्रहगतस्य प्रथमसमये वैक्रियसंघातं च कृत्वा तस्मिन्नेव कृत्वा संघातपरिशाटारम्भ इति संघातसमयोऽन्तरं जघन्यम् । अथ शाटस्यान्तरं जघन्यम् अन्तर्मुहूर्त्तम् औदारिकशरीरी वैक्रियं कृत्वोपरतवैक्रियः सर्वशाटानन्तरमन्तर्मुहूर्त्तं स्थित्वा पुनर्वैक्रियमन्तर्मुहूर्त्तेन परिसमाप्य सर्वशाट इति तत्राहारकस्य संघातं(त)कालः शाट-

१ अत्र मूलगाथायाम् 'उभय जहणं समओ' इत्येवं पाठः । अत्र 'उभय' पदेन 'उभयम्' इत्येवं नपुंसकलिङ्ग प्रथमान्ते रूपं ग्राह्यम् । 'उभयम्' इति पदेन संघात-परिशाटोभयं ग्राह्यम् । अत एव अत्र वृत्तिकारो निरूपितवान् "उभयम्" इति जघन्य एकः समयः, परम् उत्कृष्टम् उभयस्य अवस्थानम् इति नपुंसकसंबन्धः—नपुंसकलिङ्गिरूपसम्बन्धः । अत्र हे० मु० वृ० पृ० १२७१, १३३५ गाथाया वृत्तिस्तुलनीया । २ "विविधं मं को । ३ "वेसु विं को हे । ४ ति को हे त । ५ "द्वेसूणं को हे ।

इह दव्वं चेव इत्यादि । 'क्षि' ति(नि)वास-गत्योः' इति घातोरौणादिके 'त्र' प्रत्य[ये] क्षेत्रं नभोद्रव्यम्—निवासपर्यायमात्रादाधारव्यपदेशं क्षेत्रमुच्यते । तस्य चामूर्त्त-स्य नित्यस्य सर्वगतस्य च निर्वृत्तिकरणाभावात् 'क्षेत्रकरणम्' इति न घटते, अथ चोच्यते ॥४०६९॥

ततः—

होज्ज व पज्जायातो पज्जाओ जेण दव्वतो णण्णो ।

उवचारमेत्ततो वा जध लोए सालिकरणादि ॥४०७०॥

होज्ज व पज्जायातो इत्यादि । पर्यायतः पुद्गलद्रव्यपरिक्षेपात् संस्कार-मात्रं करणं भवेत्, स च पर्यायः स्वस्मात् द्रव्यादनन्य इति पर्यायद्वारेण क्षेत्र-करणम्, उपचारमात्राद् वा—यथा शालिकरणम् इक्षुकरणं वेत्यादि । अथवा नैवं विग्रहः 'क्षेत्रस्य करणम्' इति, किं तर्हि ? क्षेत्रे करणं क्षेत्रकरणम्, यत्र पुण्यं दानाध्ययनादिना क्रियते तत् पुण्यक्षेत्रम्, पुण्यकरणसम्बन्धमात्रात् ॥४०७०॥

खेत्ते व जत्थ करणं ति खेत्तकरणं तयं जधासिद्धा ।

खेत्तं पुण्णमिणं पुण्णकरणसर्व्वन्धमेत्तेण ॥४०७१॥

खेत्ते व जत्थ करणं इत्यादिर्गतार्था ॥४०७१॥

अथ कालकरणम्—

जं वत्तणातिरुवो कालो दव्वस्स चेय पज्जाओ ।

तो तेण तस्स तम्मि व ण विरुद्धं सव्वधाकरणं ॥४०७२॥

जं वत्तणातिरुवो इत्यादि ॥४०७२॥

अधवेह कालकरणं बवादि जोतिसियगतिविसेसेण ।

सत्तविधं तत्थ चरं चतुन्विधं थिरमहक्खातं ॥४०७३॥

बवं च बालवं चेव कोलवं थिविलोयणं ।

गैराति वणिगं चेव विट्ठी हवति सत्तमा ॥४०७४॥

१ तुदादिगणस्थोऽयं घातुः । २ यथासिद्धा-इयं प्रतीतिः लोकप्रसिद्धा । ३ 'बद्धमे' जे । ४ ४०७२-४०७६ एताः पञ्च गाथाः स्थूलाक्षरेण मुद्रयित्वा संपादकेन निर्युक्तिगता मताः परन्तु तद्विषये हे०वृत्तौ न कोऽपि निर्देशः । ५ 'वं' तीइलो य णं हे । 'वं' थिविलोयणं को० मु० पृ० ९३० । 'वं' थिविलोय णं आव० चू० मु० पृ० ५९९ । बं तेत्तिलं तहा । सूत्रकृता० वृ० पृ० ५ । 'लीविलोचनम् तैत्तिल' इति अन्याख्यम्-दी० मु० पृ० २०३ गा० १०२५ । ६ गरो हि व० हे ।

पक्खतिधयो दुग्गुणिता दुखवरहिता य सुक्कपक्खम्मि ।

सत्तहिते देवसियं तं चिय रुवाहियं रत्तिं ॥४०७५॥

सउणि चतुप्पद णागं किंथुगं च करणं थिरं चतुधा ।

बहुलचतुदसि[२६८-प्र०]रत्तिं सउणि^१ सेसं तियं कमसो ॥४०७६॥

अधवेह कालकरणं इत्यादि । बवेत्यादि । पक्खेत्यादि । सउणीत्यादि ।

गाथाचतुष्टयं स्फुटार्थम् ॥४०७३-७६॥

अथ भावकरणम्—

भावस्स व भावेण वै भावे करणं व भावकरणं ति ।

तं जीवाऽजीवाणं पज्जायविसेसतो बहुधा ॥४०७७॥

भावस्स व भावेण व इत्यादि । भावकरणं क्रोधादेः, अजीवभावस्य वा वणादिः भावेन करणम् । अध्यवसायविशेषेण भावे वा करणम् औदयिकादौ । एतद् भावकरणं जीवाजीवविषयतया बहुधा ॥४०७७॥

अपरप्पयोगजं जं अजीवरूपातिपज्जयावस्थं ।

तमजीवभावकरणं तप्पज्जायप्पणावेक्खं ॥४०७८॥

अपरप्पयोगजं जं इत्यादि । परप्रयोगमन्तरेण परजीवद्रव्यस्य रूपादि-पर्यायावस्थं तत्पर्यायापेक्षणाद् अजीवभावकरणम् अन्नादेर्नावावर्णान्तरगमनम् ॥४०७८॥

को दब्बवीससाकरणतो विसेसो इमस्स णणु भणितं ।

इह पज्जायावेक्खा दब्बद्वियणयमतं तं च ॥४०७९॥

को दब्बवीससाकरणतो इत्यादि । ननु च द्रव्यकरणमपि विस्रसाविषय-मिदमेवोक्तम्, को न्वत्र भावकरणविशेष इति ? उच्यते, ननु विशेषितं 'तत्पर्याया-र्पणापेक्षम्' इति । यथा इन्द्रधनुर्विचित्रवर्णपर्यायप्राधान्याद् वक्रतापर्यायप्राधान्याच्च तस्यैव विचित्रवर्णपर्यायस्य परिमण्डलपर्यायार्पणापरिवेशत्वं पर्यायापेक्षम्, तथा पर्यायार्पणविशेषात् पूर्वस्मिन् द्रव्यविस्रसाकरणे पुद्गलद्रव्यप्राधान्यम् द्रव्यार्थिकतया-र्पणाद् इति विशेषः । एवमजीवभावकरणम् ॥४०७९॥

इह जीवभावकरणं सुतकरणं णोसुताभिधानं च ।

सुतकरणं दुविकप्पं लोइयलोउत्तरं चेव ॥४०८०॥

^१ किंहुं हे त । किञ्चुगं आव० चू० सु० पृ० ५९९ । ^२ णं त हे णी को ।
^३ न को, ति हे त ।

इह जीवभावकरणमित्यादि । जीवभावकरणं श्रुतकरणम्, नोश्रुतकरणं च ।
श्रुतकरणमपि च द्वेधा-लौकिकम् लोकोत्तरं च ॥४०८०॥

एकैकमपि—

बद्धाबद्धं च पुणो सत्थासत्थोवदेसमेतातो ।

एक्केक्कं सद्दणिसीधकरणभेदं मुणेतव्वं ॥४०८१॥

बद्धाबद्धं च पुणो इत्यादि । पद्म-गद्यबन्धनाद्वन्द्व(नाद् बद्धम्) शास्त्रोपदेश-
वत् । एवमेव मुक्तकमाचार्योपदेशमात्रं कर्मरूपम् अबद्धम् अशास्त्रोपदेशवत् ।
एकैकं शब्दकरणं प्रकाशपाठात् प्रकाशोपदेशाच्च, निषीच(शीथ)करणं रहस्य-
पाठाद् रहस्योपदेशाच्च ॥४०८१॥

एतद्व्याख्यानगाथा—

उत्ती तु सद्दकरणं पगासंपादं व सरविसेसो वा ।

गूढत्थं तु णिसीहं रधस्स सुत्तत्थमधवा जं ॥४०८२॥

उत्ती तु सद्दकरणं इत्यादिर्गतार्था ॥४०८२॥

एतावद् बद्धं लौकिकं लोकोत्तरं च सुज्ञानम्, अथाबद्धमुपदेशमात्रं भण्यते—

लोए अणिबद्धाईं अड्डिय-पच्चड्डियैदिकरणाईं ।

पंचादेससताईं मरुदेवादीणि उत्तरेए ॥४०८३॥ दारं

लोए अणिबद्धाईं इत्यादि । मल्लानाम् अड्डिकाकरणं प्रत्यन्ति(ड्डि)काक-
रणं चोपदेशमात्रकमेव न ग्रन्थबद्धम्, लोकोत्तरेऽपि अनिबद्धानि पञ्चादेशग(श)
तानि—यथा—‘मरुदेवी अनादिवनस्पतिकायादुद्भूत्य तीर्थकरमाता जाता’ इत्या-
दीनि ॥४०८३॥

भावकरणाधिकारे किमिधं सद्दादिद्व्वकरणेणं ।

[२६८-द्वि०] भण्णति तत्थ वि भावो विवक्खितो तन्विसिद्धो तु ॥४०८४॥

भावकरणाधिकारे इत्यादि । इह भावकरणाधिकारः प्रकृतः, इदं तु श्रुतकरणं
शब्दविषयत्वाद् द्रव्यकरणम्, तद् अप्रस्तुताभिधानम् । युक्तमुच्यते, तत्रापि शब्दकरणे

१ ‘द्वमव’ को । २ अत्र ‘मुक्तकण्ठम् आचार्यमुखजन्योपदेशमात्रम् कण्ठस्थरूपम् अबद्धम्’
इहं वाक्यं समुचितम् । तुलनीयम्—“मुक्तकण्ठश्रवणाद् अबद्धम्”—कोट्या० सु० वृ० पृ० ९३२
गा० ४०९८ । तथा हे० सु० वृ० पृ० १२७८ गा० ३३५५ । ३ ‘सवा’ जे । ४ याईं कं
को हे । “मल्लानां करणविशेषरूपाणि अड्डिका-प्रत्यड्डिकादीनि । हे० वृ० पृ० १२७८ ।
एतद्विषये सविस्तरं निरूपणम् (द्वा वृ० पृ० ४६५ द्वि० तथा म वृ० पृ० ५६७ द्वि०) द्रष्टव्यम् ।

तच्छब्दविशिष्टः श्रुतभाव एव विवक्षितो ज्ञानात्मकः न शब्दद्रव्यमात्रमिति न दोषः ॥४०८४॥

णोऽसुतकरणं दुविधं गुणकरणं 'जुंजणाभिधानं च ।

गुणकरणं^१ तवसंजमकरणं मूलुत्तरगुणौ वा ॥४०८५॥

णोऽसुतकरणं दुविधं इत्यादिः स्फुटार्थः ॥४०८५॥

मणवयणकायकिरिया पणरसविधा^२ उ जुंजणाकरणं ।

सामाह्यकरणमिदं^३ कंणामादीण होज्जाहि ॥४०८६॥

मणेत्यादिः सुगमा ॥४०८६॥

एतत् पुनः सामायिकं करणं नामादीनां षण्णां निक्षेपाणां कस्मिन्नवतरेदिति ?

सर्वं पि जधाजोर्गं णेयं भावकरणं विसेसेणं ।

सुअवद्धसदकरणं सुतसामह्यं ण चारित्तं ॥४०८७॥

सर्वं पि जधाजोर्गं इत्यादि । सर्वमपीति चतुर्विधं सामायिकं विशेषेण भावकरणम् इतरत्रापि द्रव्यगुणपर्यायानन्यत्वाद् द्रव्यादिषु सम्भवत्येव, तत्रापि श्रुत-सामायिकं श्रुतकरणे-लोकोत्तरबद्धे शब्दकरणे । पुनश्चात्रिसामायिकं चरित्राचरित्र-सामायिकं सम्यक्त्वसामायिकं वा एतत् त्रितयमपि नोऽश्रुतकरणे, तत्रापि गुण-करणे ॥४०८७॥

अस्मात् —

गुणकरणं चारित्तं तवसंजमगुणमयं ति कादूर्ण ।

संभवतो सुतचरणं सुपसत्थं जुंजणाकरणं ॥४०८८॥ दारं ॥

गुणकरणं चारित्तं इत्यादि । श्रुतसामायिकं चारित्रसामायिकं च सुप्रशस्त-योजनाकरणम् ॥४०८८॥

१ तह य जुंजणाकरणं ॥ दी हा म । २ णं पुण दुविहं तवकरणे संजमे अ तहा ॥ दी हा म । ३ णो त । ४ इयं ४०८५ गाथा विशेषाव० संपादकेन तन्मूलपाठमात्रमुद्धरे स्थूलसूक्ष्मैर्द्वयित्वा निर्युक्तिगता सूचिता परं एतद्विषये हे० वृत्तिकारः न किमपि सूचितवान् । अस्या गाथाया अन्तरं चिह्ननदर्शितं गाथाद्वयं हा म दी पुस्तकेषु अधिकं दृश्यते— जुंजणकरणं तिविहं मणवयणकाय भ मणसि सच्चार्हं । सट्ठाणि तेसिः मेओ चउ चउद्ध सत्तहा चेक् ॥ भावसुअवद्धकरणे, अहिगारो इत्य होइ. नायव्वो । नोसुअकरणे गुणजुंजणे भ, जहसंभवं होइ ॥ ५ वा पउणं जे. ६ णं को हे त । ७ कि नां को हे, कि णां त । ८ भं को त. ९ कं त. ।

कताकर्तं केण कतं केसु व दब्बेसु कीरई वावि ।

काधे य कारओ णयतो करणं कतिविहं कधं वा ॥७२५॥४०८९॥

कताकर्तं इत्यादिः प्रश्नगाथा ॥४०८९॥

अस्या भाष्यम्—

किं कतमकर्तं कीरति किं चातो भणति सब्बधा दोसो ।

कतमिह सम्भावातो ण कीरते चिरकतघडो व्व ॥४०९०॥

किं कतमित्यादि । सामायिकस्य करणमिति क्रियां श्रुत्वा चोदक आक्षिपति—एतत् सामायिकं अस्याः क्रियायाः प्राक् किं कृतम् ? आहोषिद् अकृतम् ? किं चातः ? सर्वथाऽपि दोष इति । यदि कृतं ततः कृतत्वात् सद्भावादेव नेदानीं क्रियते, चिरकृतघटवत् ॥४०९०॥

णिच्चकिरियापसंगो किरियावेफलमपरिणिद्धा वा ।

अकत-कत-कज्जमाणव्ववदेसामावततो णिच्चे ॥४०९१॥

णिच्चकिरियापसंगो इत्यादि । अथ कृतमपि क्रियते; तत्र विशेषान्तरापेक्षया, ततः सततमपिक्रियन्तां (ताम्) एवं नित्यक्रियाप्रसङ्गः, कृतस्य च करणे पुनः कृतत्वमेव भवतीति क्रियावैफल्यम् पुनः क्रियाफलाभावात् । अथ न नाम फलम् तथापि क्रिया प्रयुज्यते एव । एवमपरिनिष्ठा, क्रियोपरमकारणाभावात् । अपि च यन्नित्यं कूटस्थमविचालि तत् अकृतमिति वा कृतमिति वा क्रियमाणमिति वा न व्यपदिश्यते, निष्फलत्वात् ॥४०९१॥

यदेवं कृतत्वे दोषास्ततः ‘अकृतं सामायिकम्’ इत्यभ्युपगमः, एवमपि दोषा इति गाथा—

अकर्तं पि णेव कीरति अच्चन्ताभाव[२६९-प्र०]तो खपुप्फं व ।

णिच्चकिरियादिदोसा सविसेसतरा ये सुण्णम्मि ॥४०९२॥

१ एषा गाथा को पुस्तके (पृ० १३४, भाष्यरूपेण मुद्रिता । हे वृत्तिकारः एतस्याः गाथायाः व्याख्याने प्रसङ्गायातम् एवं निर्दिशति—“इह च ‘करणे भए य अंते’ इत्यादि-गाथायाः समनन्तरं ‘नाम ठवणा दविए’ इत्यादिका बह्व्यो गाथा निर्युक्तौ दृश्यन्ते, ताश्च भाष्यकारेण प्रक्षेपरूपत्वादिना केनापि कारणेन प्रायो न लिखिताः, केवलं तदर्थं एव भाष्यगाथाभिर्लिखितः, तदत्र कारणं स्वधियाऽभ्यूह्यमिति” । पृ० १२८१ । अयं च वृत्तिकारः ‘अस्या भाष्यम्’ इति तथा हे० वृत्तिकारः “इति निर्युक्तिगाथासंक्षेपार्थः” इति निर्दिशन् एनां ४०८९ गाथां निर्युक्तिगतां मन्यते । २ वया को हे त । ३ व हे, वि त । ४ सुत्तम्मि त ।

अकृतं पि णेव कीरइ इत्यादि । एवमपि सामायिकं न क्रियते, अकृत-
त्वात्-कृतं न भवतीति प्रसज्यप्रतिषेधात् अत्यन्ताभावात्-इत्यर्थः-स्वपुष्पवत् । अथ
अकृतकृत्वे(कृतत्वे)ऽपि अत्यन्ताभावत्वेऽपि क्रियते, एवं ततो नित्यक्रियादिदोषाः सर्वेऽपि
सविशेषतरा वस्तुशून्ये तस्मिन्नभावे ॥४०९२॥

अथैतद्दोषसंस्पर्शपरिहारेण 'क्रियमाणं क्रियते' इत्यभ्युपगम्येत, ततः—

सदसदुभयदोसातो सव्वं कीरति ण कज्जमाणं पि ।

इय सव्वधा ण कीरति सामंइयमतो कतो करणं ॥४०९३॥

सदसदुभयदोसातो इत्यादि । तत् क्रियमाणं वस्तु सद वा, असद वा परि-
कल्प्येत ? यदि सत् ततः पूर्वकृतत्वपक्षे(क्ष)दोषाः सर्वे प्रसजन्ति । अथ असं(सत्) ततः
अकृतत्वपक्षजा अभावविषया दोषाः प्रसजन्तीति सदसदुभयदोषसम्भवात् सदसदपि
न भवतीति सर्वथा सर्वपक्षेष्वपि सामायिकस्य करणं न सम्भवतीति कुतः करणम् ?
ततः सर्वथापि न क्रियते सामायिकमिति प्रतिषेध एव स्थितः ॥४०९३॥

अत्र प्रतिविधीयते—

णणु सव्वधा ण कीरति पडिसिद्धंमि वि समाणमेवेदं ।

पडिसेधस्साभावे पडिसिद्धं केण सामंइयं ॥४०९४॥

णणु सव्वधा ण कीरतीत्यादि । 'ननु' इति अभ्युपगमे । योऽयं प्रतिषेधः—
'सर्वथा सामायिकं न क्रियते' इति, ननु एतस्मिन् प्रतिषेधे समानमेवेदम्, यत् सामा-
यिकं भवता पर्यनुयुक्तं वैतण्डिकपक्षत्वात् । अयं प्रतिषेधः प्राक् प्रतिषेधवचनात् किं
कृतः ? आहोश्चिद् अकृतः ? यदि कृतः, ततः कृतत्वात् पूर्वमेव सद्भावादिदानीं प्रति-
षेधवचनकाले न क्रियते, कृतत्वात् चिरकृतघटवत् । अथ त्वन्मत्या कृतोऽप्ययं विशेषा-
पेक्षया पुनः क्रियते, एवम्, ततः सततमपि । एवं नित्यं क्रियाप्रसङ्गः । कृतस्य च
करणे पुनः कृतत्वमेव भवति नान्यदिति क्रियावैफल्यम्, पुनः क्रियाफलाभावात् ।
अथ न नाम फलं तथापि क्रियत एव, ततश्चो(श्चा)परिनिष्ठा क्रियायाः, क्रियोपरम-
कारणाभावात् । नित्यं च यत् क्रियते सर्वकालं तत् सर्वदा स्थितं नित्यं कूटस्थम-
विचालि तस्मिन् 'कृतम्' 'अकृतम्' 'क्रियमाणम्' इति व्यपदेशाभाव एव, निष्फलत्वात् ।
यद्येवं कृतत्वे प्रतिषेधस्य दोषप्रसङ्गस्ततोऽयम् 'अकृतः प्रतिषेधः' इत्यभ्युपगम्यते, एव-
मपि पूर्ववत् सामायिकदोषास्तत एव । तद्यथा—नायं प्रतिषेधः क्रियते, अकृतत्वात्—
प्रसज्यप्रतिषेधपक्षे नञ्-अत्यन्ताभावश्च, दृष्टान्तः सुकरः स्वपुष्पवत् । अथैवमकृतत्वेऽपि

अत्यन्ताभावत्वेऽपि क्रियत एव, ततो नित्यक्रियादिदोषाः सर्वेऽपि सविशेषतरा वा वस्तुशून्ये तस्मिन् प्रतिषेधवचने । अथैतदोषसंस्पर्शपरिहारेण क्रियमाणो वर्तमानकाले 'क्रियते' इति कृतः प्रतिषेध उच्यते, तथापि स प्रतिषेधः सत्(न्)वा, असत्(न्)वा, सदसन् वा अभ्युपगम्येत ? चतुर्थपक्षासम्भवात् । सर्वथाऽपि पूर्वदोषप्रसङ्ग इति प्रतिषेधस्य करणं न सम्भवतीति करणाभावात् प्रतिषेध एव नास्ति । ततश्च प्रतिषेधस्याभावे केन प्रतिषिद्धं सामायिकम् ? इति अध्या(ध्य[क्ष])सिद्धसिद्धत्वात् प्रैतिष्ठितम् ॥४०९४॥

अथ कतमकतं ण कतं ण कज्जमाणं कतं तथा वि कतं ।

पडिसेधवयणमेतं तथ सामयियं पि को दोसो ॥४०९५॥

अथ कतमकतं इत्यादि । अथैवं भवतः प्रतिषेधवादिनोऽभिप्रायः—प्रतिषेधवचनं हि कृतं वा भवतु, अकृतं वा भवतु, क्रियमाणं वा भवतु, तथापि कृतं सर्वथा । तदेवमकृतमपि सम्प्रति प्रतिषेधवचनमस्माभिरुच्चार्यमाणत्वात् कृतमिति । एवं भवदभ्युपगमेनैव यदि सामायिकमपि कृताकृतादिभङ्गसम्भवप्राप्तं क्रियते व्रतोच्चारणादिकाले, ततः को दोषः ? इति तुल्याभ्युपगमतया वैतण्डिकपक्षहानिः ॥४०९५॥

तमिदानीं कृताकृतादिभङ्गसम्भवमाचार्याः(र्यः) प्रविभागेन दर्शयन्नाह—

अकतमसुद्धणयाणं णिच्चत्तणतो णभं व सामइयं ।

सुद्धाण कतं घड इव कताकतं समयसम्भावो ॥४०९६॥

अकतमसुद्धणयाणमित्यादि । अशुद्धनया द्रव्यार्थप्रधाना नैगम-सङ्ग्रह-व्यवहाराः, तेषां मतेन अकृतं सामायिकम्. नित्यत्वात्, नभोवत्(नभस्वत्). द्रव्यार्थतः सर्वमेव वस्तु नित्यमिति पक्षधर्मत्वम् । शुद्धनयास्तु ऋजुसूत्रादयः । तेषां मतेन कृतं सामायिकम्, अनित्यत्वात्, घटवत् । पर्यायार्थतः सर्वमेवानित्यं कृतकं च वस्त्विति पक्षधर्मत्वम् । एवमेकान्ते भङ्गद्वयम् ॥४०९६॥

अथ कृताकृतत्वमुभयरूपं स्याद्वादसमयसद्भावात् । तत् पुनरुभयरूपत्वं द्रव्यार्थपर्यायार्थनयविवक्षावशाद् भवति । तत्प्रदर्शनार्थमयं गाथाप्रपञ्चः—

कीरति कतमकतं वा कताकतं वेह कज्जमाणं वा ।

कज्जमिह विवक्खाए ण कीरते सव्वधा किञ्चि ॥४०९७॥

कीरति कतमकतं वा । इह कार्यं कयाचिद् विविक्षाया(विवक्षया) कृतं निष्पन्नं क्रियते, कदा(या)चिद् विवक्षा(क्षया) वा अकृतमनिष्पन्नं क्रियते, कयाचिद्

१ 'सामायिकम्' इति शेषः ।

विवक्षया कृताकृतम्, कयाचित् क्रियमाणम् । न पुनः सर्वथा सर्वैः प्रकारैः किञ्चित् क्रियते, तादृशस्यासम्भवात् क्रियायोगाभाव एव ॥४०९७॥

एतद्विवक्षाचतुष्टयस्योदाहरणगाथा—

रुवि चि कीरति कतो कुंभो संठाणसत्तितो अकतो ।

दोहि मि' कताकतो सो तस्समयं कज्जमाणो चि ॥४०९८॥

रुवि चि कीरति कतो इत्यादि । घटकार्यं क्रियते—रूपित्वेन मृत्पिण्डा-
वस्थायां पूर्वकृत एव कृतः क्रियन्ते(ते)। स एव मृदवस्थायाम् ऊर्ध्वादिसंस्थानेन
जलयो(जला)हरणशक्त्या च अनिष्पन्नः अकृतः सत्(न्) क्रियते । द्वाभ्यामपि
विवक्षाम्यां रूपित्व-संस्थानशक्तिभ्यां कृताकृतः सन् क्रियते । तस्मिन्नेव क्रियासमये
क्रियमाणः क्रियाविष्ट(ष्टः) क्रियते ॥४०९८॥

पुव्वकतो तु घटतया परपज्जाएहिं तदुभएहिं च ।

कज्जंतो य पडतया ण कीरते सव्वधा कुंभो ॥४०९९॥

पुव्वकतो तु घटतया इत्यादि । यस्तु पूर्वं कृतः पूर्वनिष्पन्नः स एव घटतया
घटस्वपर्यायेण कृतत्वान्न क्रियते, परपर्यायैश्च पटकरणादिगतैरसम्बन्धाव(द)निष्पन्न-
त्वाद् अकृतः, अकृतत्वाच्च तदात्मभिन्नं क्रियते, तदुभयश्चै स्वपर्यायैः परपर्यायैश्च
उभयैर्विवक्षितः कृताकृतः सन्न क्रियते उभयरूपेण निष्पन्नानिष्पन्नत्वात्, तथा
क्रियमाणश्च वर्तमानः क्रियाविष्टः पटतया सर्वात्मना न क्रियते । एवं सर्वथा
सर्वैः प्रकारैः कुम्भो न क्रियते, कृताकृतादिचतुष्टयेऽपि विवक्षाप्रापितत्वात् ॥४०९९॥

अथवा अन्येन प्रकारेण कृताकृतत्वमुपवर्ण्यते—

वोमाति णिच्च[२६९-द्वि०]तातो ण कीरते दव्वदायं वा सव्वं ।

कीरति य कज्जमाणं समए सव्वं सपज्जयतो ॥४१००॥

वोमाति णिच्चतातो इत्यादि । यस्माद् द्रव्यार्थनयं प्रति सर्वै(र्व) व्योमादि-
आदिग्रहणाद् घट-विद्युत्कर्माद्यपि—नित्यम्, ततश्च न क्रियते । पर्यायनयं प्रति तु
सर्वै(र्व) व्योम-परमाणु-घट-विद्युत्कर्माऽपि प्रतिसमयं तथातथोत्पादात् क्रियमाणं
क्रियते ॥४१००॥

एवं समयसद्भावे इति प्रदर्शयति—

उप्पातद्वित्तमंगस्सभावतो इय कताकतं सव्वं ।

सामाइयं पि एवं उप्पादादिस्सभावं ति ॥४१०१॥

उत्पात-द्विति-भंगस्सभावतो इत्यादि । यथा सर्व(र्वे) पदार्था उत्पाद-स्थिति-
भङ्गस्वभावाः कृताकृताः, एवं सामायिकमिति उत्पादादिस्वभावमिति कृत्वा(ता)कृतं
मन्तव्यम् ॥४१०१॥

अत्राह चोदकः—

‘द्वमणत्थंतरपज्जयंतरविसेसणादि जुज्जेज्ज ।

उत्पातादिसभावं ण तु सामइयं गुणो जम्हा ॥४१०२॥

द्वमणत्थंतरपज्जयंतर० इत्यादि । द्रव्यं हि ‘सर्वपर्यायद्रवणाद् द्रव्यम्’ इति
अनर्थान्तरभूतपर्यायान्तरगमनात् विगमनाच्च तत्तद्विशेषणान्तरसापेक्षितया युज्येतोत्पा-
दादिस्वभावमिति वक्तुम्, सामायिकं तु द्रव्यस्य गुणः, तस्य गुणान्तराभावात् कथं
विशेषणान्तरसम्बन्धा(न्धो) भवेत् येन तद् उत्पादादिस्वभावं भण्येतेति ? ॥४१०२॥

तस्मात्—

सो उप्पण्णो उप्पण्ण एव विगतो य विगत एवेह ।

किं सेसमस्स जेणिह कताकतादेसता होज्ज ॥४१०३॥

सो उप्पण्णो उप्पण्ण एवेत्यादि । सामायिकादिगुणः उत्पद्यमान उत्पन्नः
उत्पन्न एव भवति नानुत्पन्नः, विगतो वा भवति, स्वरसभङ्गत्वाच्च विगतः सन्धि-
गत एव भवति, नाविगतः उत्पन्नो वा, सर्वात्मना तस्योत्पादात्, सर्वात्मना च तस्य
विनाशात्, न हि तस्य किञ्चिच्छेषमस्ति यदन्येन विशेषणान्तरेण विशेष्येत । ततश्च
तद्विशेषणान्तराभावात् कथमिव कृताकृताद्यादेशं प्राप्नुयात् ? द्रव्यं ननूक्तन्यायेन
युज्यते ॥४१०३॥

अत्राचार्येण समाधीयते—

जं चिय दव्वाणण्णो पज्जाओ तं च तिविधसम्भावं ।

तो सो वि तिरूवो च्चिय तत्तो य कताकतसभावो ॥४१०४॥

जं चिय दव्वाणण्णो पज्जाओ इत्यादि । यत एव द्रव्यादनन्यः पर्यायस्त्वया
अभ्युपगम्यते, अत एवाऽचोदमेतत्, यस्माद् द्रव्यं त्रिविधम(स)द्भाव(वम्) स्थित्यु-
त्पाद-व्ययैः, एवं सामायिकपर्यायोऽपि स्थित्युत्पाद-व्ययत्रिविधस्वभावं(वः) । ततश्च
कृताकृतादिस्वभावोऽपि ॥४१०४॥

जध वा रूवन्तरतो विगमुप्पाते वि रूवसामणं ।

णिच्चं कताकतमतो रूवं परपज्जयातो वा ॥१४०५॥

१ नणु ६ हे त । २ ०सणेहि त । ३ सामाई हे ।

जध वा रूढन्तरतो इत्यादि । यदा रूपपर्यायः स्यामता, तस्याः विगमे रूपान्तरं रक्ततोत्पद्यते, यस्मिन्नेवंविधे विगमोत्पादेऽपि न सर्वथा विगमः, सर्वथोत्पादि(दै)रन्वयत्वे भावप्रसङ्गात् पूर्ववद्भावना । किन्तु रूपसामान्यं सर्वदा अनया(पा)यि नित्यमवतिष्ठते, तच्चाकृतं पर्यायान्तरविगमोत्पादाम्यां कृतमिति पर्यायपक्षेऽपि सामायिकस्य कृताकृतत्वम्—परपर्यायतो वा तेन पररूपेणाभावादकृतत्वम्, स्वपर्यायेण कृतत्वमिति ॥४१०५॥

एवं रूपपर्यायं सामान्य-विशेषाभ्यामुपन्यस्य परपर्यायेण च दार्ष्टान्तिकपर्यायं निगमयति—

तथ परिणामन्तरतो वयविभवे वि परिणामसामर्ण्यं ।
णिच्चं कृताकृतमतो सामर्थ्यं परगुणातो वा ॥४१०६॥

तथ परिणामन्तरतो इत्यादि । सामायिकपरिणामसामान्यस्य सम्यक्त्वादि[:]
चतुर्धा विशेषः । एकैकस्य चाभेदस्य संक्लेश-विशुद्धिभ्यां प्रतिसमयमुत्कर्षाऽपकर्ष-विशेषादनन्तपरिणामत्वम् । तस्यानेकधा 'व्ययविभवेऽपि' व्ययो विगमः, विभवः—विविधभवनम्—उत्पादः, तस्मिन् व्ययविभवेऽपि सामायिकपरिणामसामान्यमवशिष्ट(व्य)ते, 'नित्यम्'—यावज्जीवम् साधुत्वव्यपदेशात् । एवं सामायिकं कृताकृतम् । परगुणाद्वा परपर्यायादुक्तवद्भावना ॥४१०६॥

अथवाऽन्यथापि कृताकृतत्वमुच्यते—

द्व्यातिचतुर्वक् वा पञ्च कृतमकृतमध्व सामर्थ्यं ।
एगपुरिसादितो कृतमकृतं णाणाणरादीहि ॥४१०७॥

द्व्यातिचतुर्वक् वा । द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावान् वा प्रतीत्य कृताकृतम् । तत्र द्रव्यतः, एवं क्षेत्र-काल-भावैः पूर्ववर्णितवत् । एवं मूलगाथायां कृताकृतमिति द्वारं व्याख्यातम् ॥४१०७॥

अथ केन कृतम् ? इति द्वारमुच्यते—

केण [२७०-प्र०] कृतं ति य व्यवहारतो जिणिन्देण गणधरेहि च ।
तस्सामिणा तु णिच्छयणयस्स तत्तो जतो गण्णं ॥४१०८॥

१ अकारादिरपि श्यामलशब्दः—“कृष्णे तु श्याम-श्यामलौ”—शब्दरत्ना० षष्ठकाण्डे श्लो० १८ ।

केण कृतं ति य इत्यादि । सर्वमेव वचनं व्यवहार-निश्चयात्मकमिति व्यवहारतो जिनेन्द्रैर्गु(र्ग)णधरैश्च कृतम् । निश्चयतस्तु तत्स्वामिनैव कृतम्, यतस्तस्मात् स्वामिनस्तदनन्यदिति ॥४१०८॥

णणु णिग्गमे गतं चिय केण कृतं तं ति का पुणो पुच्छा ।

भण्णति स वज्झकत्ता इधं तरंगो विसे^१सेण ॥४१०९॥

णणु णिग्गमे गतं चिय इत्यादि । उपोद्धाते निर्गमे गतमेवेदम् इह पुनरुक्तं 'केन कृतमिति' ? भण्यते आचार्येण, अत्र निर्गमे उपदेष्टा भगवान् गणधराश्च बाह्यकर्तारः, इह पुनः सूत्रस्पर्शेऽन्तरङ्गकर्ता-प्रतिपुरुषम् 'सामायिकानुष्ठाता' इत्ययं विशेषः ॥४१०९॥

अथवा सतंतकत्ता तत्थेह पयोज्जकारगोऽभिमतो ।

अथवेह सव्वकारगपरिणामाण्णरूवो च्चि ॥४११०॥ दारं^२ ॥

अथवा सतंतकत्ता इत्यादि । अथवाऽन्योऽपि विशेषोऽत्र-निर्गमे स्वतन्त्रः कर्ता स्वयमाप्तः, स्वयंबुद्धत्वात् । इह पुनस्तदुपदेशप्रेरितः प्रयोज्यकर्त्ताऽभिमतः । अथवाऽयं निश्चयतः सामायिकपरिणामस्वामी सर्वकारकपरिणामानन्यरूप इति सर्वसंग्रही कर्ताऽभिहित एवम् । 'केण कयं' द्वितीयं द्वारम् ॥४११०॥

अथ तृतीयं द्वारं 'केसु कीरति' इत्युच्यते--

दव्वेसु^३ केसु कीरति सामइयं जेगमो मणुण्णेसुं ।

सयणातिणसु भासति मणुण्णपरिणामकारणतो ॥४१११॥

जेगंतेण मणुण्णं मणुण्णपरिणामकारणं दव्वं ।

वभियारातो सेसा वेन्ति ततो सव्वदव्वेसु ॥४११२॥

दव्वेसु केसु इत्यादि, जेगंतेणेत्यादि गाथाद्वयं नयप्रतिभामे(गे)न कथ्यते- नैगमनयो भाए(ष)ते मनोज्ञपरिणामकारणत्वात् मनोज्ञेष्वेव शयनादिद्रव्येष्विति । शेषनयाः परिणामविशेषात् कस्यचित् किञ्चिन्मनोज्ञमिति व्यभिचारात् सर्वद्रव्येषु स्थितस्य क्रियते यत्र मनोज्ञः परिणाम इति ॥४१११-१२॥

णणु भणितमुवग्घाते केसु च्चि इधं कतो पुणो पुच्छा ।

केसु च्चि तत्थ विसयो इध केसु ठितस्स तल्लाभो ॥४११३॥

तो किध सव्वदव्वावत्थाणं जातिमेत्तवयणातो ।

धम्मातिसव्वदव्वाहारो सव्वो ज[२७०-द्वि०]तोऽवस्सं ॥४११४॥

१ सामायिकपरिणामस्वामिना । २ कं हे । ३ सेसोऽयं को । ४ कीध त ।
५ °मुत्तीहिं त ।

णणु भणितमुवग्घाते इत्यादि, तो किधेत्यादि गाथाद्वयम् । ततो(त उ)-
पोद्घाते केषु द्रव्येषु विषयभूतेषु तदुम(त्प)द्यते ? इह पुनः केषु द्रव्येषु स्थितस्य
तल्लो(ल्ला)भ इति विशेषः । एवमपि सर्वद्रव्येष्ववस्थानं कथम् ? उच्यते, जातिमात्र-
त्वात् । यस्मात् सर्वस्य आधेयस्य धर्मादीनि सर्वद्रव्याण्याधारः, सर्वत्र तेषां सम्भ-
वितात् ॥४११३-१४॥

विसयो व उवग्घातो केषु तीधं स एव हेतु ति ।

सद्देयणेयकिरियाणिबन्धणं जेण सामइयं ॥४११५॥

विसयो व उवग्घातो इत्यादि । अथवोपोद्घाते सर्वद्रव्याणि विषयः
सामायिकस्य, इह तान्येव सर्वद्रव्याणि सामायिकस्य हेतुः, श्रद्धेयज्ञेयक्रिया-
निबन्धनत्वात् ॥४११५॥

अथवा कताकतात्तिमु कज्जं केणं कतं चि कच ति ।

केसु ति करणभावो ततियत्थे सत्तमिं कातुं ॥४११६॥

अथवा कताकता० इत्यादि । अथवाऽन्यथा पुनरुक्तपरिहारः—कृताकृतादि-
गाथायां कृतमकृतं वा सामायिकं कार्यं कर्म, कर्तुरीप्सिततमत्वात् । केन कृतमिति ?
कर्तृप्रश्नः । केषु द्रव्येष्विति साधकतमप्रश्नः । प्राकृते तृतीयाबहुवचनं सप्तमीबहुवच-
नतुल्यम् तृतीया(यां) सप्तमी(मीं) कृत्वा निर्देशः । केष्विति द्वारं गतम् ॥४११६॥

अथ कदा सामायिकमिति कालविशेषप्रश्नः, कदा असौ सामायिकस्य कारक
इष्यते ? तत्र नयमार्गणायां नयतः—

उद्दिट्ठे च्चिय नेगमणयस्स कत्ताऽणहिज्जमाणो वि ।

जं कारणमुद्देशो तम्मि य कज्जोवयारो ति ॥४११७॥

उद्दिट्ठे च्चिय नेगमणयस्स इत्यादि । नैगमनयस्य सामान्यग्राहिणः उद्दि-
ट्ठ(ष्ट)मात्रे सामायिके गुरुणा शिष्योऽनधीयानोऽपि तत्क्रियाननुष्ठायी सन् सामायि-
कस्य कर्ता धनगमनप्रस्थितप्रस्थककर्तृवत् । यस्मादुद्देशोऽपि तस्य कारणम्, सामा-
यिकस्य तस्मिन् स्वकरणे कार्योपचारः ॥४११७॥

संगह-ववहारणं पच्चासण्णतरकारणत्तणतो ।

उद्दिट्ठम्मि तदत्थं गुरुपामूले समासीणो ॥४११८॥

संग्रह-व्यवहारा० इत्यादि । संग्रह-व्यवहारयोः प्रत्यासन्नतरकारणे उद्देशानन्तरं वाचानाप्रार्थनाय गुरुपादमूलावस्थाने' [समासीनः शिष्यः] सामायिकस्य कर्त्ता ॥४११८॥

उज्जुसुतस्स पढंतो तं कुणमाणो वं णिरुवयोगो वि ।

आसण्णासाधारणकारणतो सद्द-किरियाणं ॥४११९॥

उज्जुसुतस्स पढंतो इत्यादि । उद्देशानन्तरं गुरुपादमूले समाश्रितः सामायिकं पठितुमारब्धः कर्त्ता, सामायिकक्रियां वा प्रतिपद्यमानः तदुपयोगरहितोऽपि कर्त्ता, यस्मात् सामायिकार्थस्य सामायिकशब्दक्रिया असाधारणं कारणम् असाधारणकारणेन च व्यपदेशो न युक्तः ॥४११९॥

सामाइयोवयुत्तो कत्ता सद्दकिरियावियुत्तो वि ।

सद्दतीण मँण्णो परिणामो जेण सामइयं ॥४१२०॥

सामाइयोवयुत्तो इत्यादि । त्रयाणां शब्दादीनां नयानां शब्दक्रियावियुक्तोऽपि सामायिकोपयुक्त एव कर्त्ता, मनोज्ञतया परिणामरूपत्वात् ॥४१२०॥

सामायिकस्य कदा कारक इति मतं नयतः—नयः(य)प्रपञ्च[तः] इत्यर्थः । अथवा कदा कारकः ? इति एतद् द्वारं गतम् ॥ नयतद्वा(तो वा) इति द्वारान्तरम्, तदर्थमिय गाथा—

कत्ता णयतोऽभिहितो अधवा णयतो त्ति णीतितो णेयो ।

सामाइयहेतुपयोज्जकारओ सो णयो य इमो ॥४१२१॥

कत्ता णयतोऽभिहितो इत्यादिद्वारान्तरं नयत इति । नयः नीतिविशेषो घा(वा) नयः—सामायिकहेतुकर्त्ता प्रयोज्यकर्त्तैत्यर्थः ॥४१२१॥

स च तैयो(या) अष्टप्रकारोऽयमुच्यते—

आलोयणा य विणप् [२९१—प्र०] खेत्तदिसाहिग्गहे य काले य ।

रिक्खगुणसंपता वि य अभिवाहारे य अट्टमप् ॥७२६॥४१२२॥

१ “समासीनः शिष्यः” हे० सु० ४० पृ० १२९० गा० ३३९२ । २ वि त । ३ अपि तु युक्त एव । द्रष्टव्यमत्र हे० सु० ४० पृ० १२९१ गा० ३३९३विवेचनम् । ४ मणुं की हे । ५ नीत्या । ६ एतां गाथां ‘द्वारगाथा’ इत्येवं निर्दिशति—कोटथा० सु० ४० पृ० ९४० गा० ४१३९ । “इति निर्वृत्तिगाथासंक्षेपार्थः” इति निर्दिश्य एनां गाथां निर्वृत्तिगतं मन्यते मल्लभारि० हेम० सु० ४० पृ० १२९१ गा० ३३९६ ।

आलोयणा य इत्यादि । आङ् आभिमुख्ये, 'लोचृ दर्शने' । आभिमुख्येन गुरोरात्मदोषप्रकाशनमालोचना ॥४१२२॥

सामाङ्यत्थमुवसंपता गिहत्थस्स होज्ज जतिणो व ।
उभयस्स पयुत्तालोयणस्स सामाङ्यं देज्जा ॥४१२३॥

आलोइतम्मि दिक्खारुहस्स गिहिणो चरित्तसामङ्यं ।
बालातिदोसरहितस्स देज्ज णियमो ण सेसाणं ॥४१२४॥

सामाङ्यत्थमित्यादि । सामायिकप्रतिपत्त्यर्थं गृहस्थस्य पा(बा)लादिदोष-
रहितस्याजुगुप्सितस्य दीक्षार्हस्य प्रयुक्तालोचनस्य योग्यतावधारणानन्तरं सामायिकं
दद्यात्, 'न शेषाणाम्' प्रतिषिद्धदीक्षाणाम् ॥४१२३-२४॥

एवं तावत् गृहस्थस्याकृतसामायिकस्य सामायिकार्थमुपसंपद युक्ता । अथ यतेः
कृतसामायिकस्य निष्पन्नार्थत्वात् कथं सामायिकार्थमालोचना भवेदिति ? तदर्थमुच्यते—

सामाङ्यत्थसवणोवसंपता साधुणो हवेज्जाहि ।
वाघातमेस्सेकालं व पति सुतत्थं वै होज्जाहि ॥४१२५॥

सामाङ्यत्थसवणोवसंपता । सामायिकं शब्दः, तदर्थः, तदुभयं च । तत्र
यते(ः) शब्दमात्रेणाधीतसामायिकस्य तदर्थश्रवणार्थमालोचनाप्रयोगो भवेत् । मन्द-
ग्लानादि-व्यन्तराधिष्ठानादिव्याघातं वा प्रतीत्य विस्मृतग्रन्थस्य श्रुतार्थमप्यालोचनाभा-
वात् । एष्यत्कालं वा दुःषमात्त(र्त)मालोक्य "अनागतामर्शनं सूत्रम्" [] इति
असमाप्तसामायिकसूत्रा असमाप्तसामायिकसूत्रा अधिपतयै इति तां प्रति श्रुतार्थमपि
भवेत् ॥४१२५॥

सव्वं च बारसंगं सुतसामङ्यं पि तदुभयत्थम्पि ।
होज्जोऽऽलोइयभावस्स देज्ज सुत्तं तदत्थं वा ॥४१२६॥

सव्वं च बारसंगं इत्यादि । पूर्वमुद्देशकालेऽपि सूत्रेणार्थेन तदुभयेन सर्वनयैः
सर्वानुयोगद्वारैः हेतुकारणपरिवाराकारैरनन्तैः पर्यायैरनन्तैर्गमैर्दृष्टिवादविदः सामा-

१ 'मेस' त । २ पि त । ३ अतिशयताख्यापनाय एतस्य पदस्य द्विरुक्तिः । तुलनीयम्-
मल्लभा० हे० वृ० मु० पृ० १२९२ गा० ३३९९ विवरणम् । ४ अधिपतयः—आचार्या भविष्यन्ति
इति वाक्ययोजना । ५ ति त । ६ ति हे । वा त ।

थिकमुद्दिष्टवन्तः । सम्प्रति क्षमाश्रमणानां हस्तेन सूत्रेणार्थेन तदुभयेनेति असमाप्तं
सामायिकं सर्वस्यापि यतेः, अतस्तदुभयार्थमप्यालोचनं यतेरिति न विरोधः ॥४१२६॥

आलोचनानन्तरं विनयद्वारम्, तदर्थं गाथाकुलकम्—

आलोयणमुद्धस्स वि देज्ज विणीतस्स णाविणीतस्स ।

ण हि दिज्जति आहरणं पलियत्तितकण्हत्थस्स ॥४१२७॥

अणुरत्तो भत्तिगतो अर्धुइ अणुअत्तओ विसेसणू ।

उज्जुत्तं अपरितंतो इच्छितमत्थं लहति साधू ॥४१२८॥

विणयवयो य वि कतमंगलस्स [२७१-द्वि०] तदविग्घपारगमणाय ।

देज्जसु कतोवयोगो । दारं । खेत्तादिसु सुप्पसत्थेसु ॥४१२९॥

उच्छुवणे सालिवणे पउमसरे कुमुमिते व वणसंडे ।

गंभीर साणुणाते पदाहिणजले जिणघरे वा ॥४१३०॥

देज्ज ण तु भग्ग-झामित-सुँसाण-सुण्णाऽमणुण्णेहेसु ।

छारंगार-कैयारामेज्झादीदव्वदुट्ठे वा ॥४१३१॥

पुव्वाभिमुहो उत्तरमुहो व्व देज्जाधवा पडिच्छेज्ज ।

जाए जिणातयो वा दिसाय जिणचेतियाइं व ॥४१३२॥

चाउइसि पण्णरसिं च वज्जए अट्ठमिं च णवमिं च ।

छट्ठिं चाउत्थि बारसिं च सेसासु देज्जासि ॥४१३३॥ दारं ।

मयसिर अदा पुस्सो तिणिण य पुव्वा य मूलमस्सेसा ।

इत्थो चित्ता य तथा विद्धिकराणि णाणस्स ॥४१३४॥ दारं ।

संज्ञागतं रविगतं विँहेरं सग्गहं विँलंबिं च ।

राहुहतं गहभिण्णं च वज्जए सत्त णक्खत्ते ॥४१३५॥ दारं ।

१ °अत्तिं त । २ °त्तो त । ३ ४१२८ गाथातः प्रारभ्य ४१३७ गाथापर्यन्तम् एता
दश गाथा निर्युक्तिरूपा इति मत्वा स्थूलाक्षरैर्मुद्रितवान् मूलगाथामुद्वरणे विशेषावश्यकमलवार्गि-
वृत्तिबंधादकः परन्तु एतासां निर्युक्तेष्वन्तरे वृत्तिकारो मलधा० हे० किमपि न सूचितवान्—सु०
वृ० पृ० १२९३-१२९४ गा० ३४०२-३४११ । ४ °मसां को हे । ५ °कयवरां को ।
६ °सु को हे । ७ °इहेरं को हे त । ८ वा विं हे । ९ °वं को हे त ।

प्रियधम्मो ददधम्मो संविग्गोऽवज्जभीरु असढो य ।

[२७२-प्र०] खंतो दंतो मुत्तो थिरव्वत जितिन्दियो उज्जू ॥४१३६॥

असढो तुलासमाणो समितो तथ साधुसंगइरतो य ।

गुणसंपतोववेतो जोग्गो सेसा अजोग्गा तु ॥४१३७॥ दारं ।

आलोयणसुद्ध० इत्यादि । उत्तानार्थम् विनयानन्तरं कृतमङ्गलोपचारप्रशस्तक्षेत्रे प्रशस्तदिङ्मुखस्य प्रशस्ते काले पञ्चम्यादौ प्रशस्तनक्षत्रे मृगसि(शि)रः-पुण्यादौ सर्वाण्यप्रशस्तानि वर्जयित्वा गुणसम्पन्नस्य प्रियधर्मादिगुणसम्पत् । ४१२७-३७॥

अभिव्याहारो नामाष्टमो नयः—

णेयोऽभिव्याहारोऽभिव्याहरणमहमस्स साधुस्स ।

इदमुद्दिंसामि सुत्तत्थोभयतो कालियसुतम्मि ॥४१३८॥

णेयोऽभिव्याहारो इत्यादि । हेयोऽभिव्याहारः, नेतव्यो वा नीतिविशेषेण तो(ने)यः अभिव्याहारः । अभ(भि)व्याहरणं वचनैः आचार्य-शिष्ययोः । तत्राचार्य वचनमभिव्याहारः—अहम् अस्य साधोः इदमङ्गम्, अध्ययनम्, उद्देशं वा 'उद्दिंसामि' वाचयामीत्यर्थः । आप्तोपदेशपारम्पर्यख्यापनार्थं क्षमाश्रमणानां हस्तेन—न स्वोत्प्रेक्षया—सूत्रतोऽर्थतः तदुभयतो वा अस्मिन् कालिकश्रुते ॥४१३८॥

अथोत्काले दृष्टिवादे कथमिति ? तदुच्यते—

दैव्वगुणपज्जवेहि य भूतावातम्मि गुरुसमादिद्वे ।

बेतुद्विमितं मे इच्छामऽणुसासणं से^१ से ॥४१३९॥ दारं ।

दैव-गुण-पज्जवेहि य । दृष्टिवादे भूता(त)वादे इदम् 'उद्दिंसामि' सूत्रतोऽर्थतः द्रव्य-गुण-पर्यायैः अनन्तगम-पर्यायैरिति । एवं गुरुणा समादिष्टेऽभिव्याहारे शिष्याभि-व्याहारः—ब्रवीति शिष्यः—उद्दिष्टमिदं मम, इच्छाम्यनुशासनं क्रियमाणं पूज्यैरिति । एष(व)मभिव्याहारद्वारमुत्कृष्टसंतीतिविशेषनयेन गतम् ॥४१३९॥

अथ करणस्य निरूपितलक्षणस्य विधानकरणद्वारेण प्रश्नः—करणं कद्विहम् ? इति । प्रश्नस्य निर्वचनम्—

करणं तव्वावारो गुरु-सीसाणं चतुव्विधं तं च ।

उद्देशो वायणाता तद्धा समुद्देशणमणुणं ॥४१४०॥

करणं तव्वावारो इत्यादि । गुरु-शिष्याणां सामायिकक्रियाव्यापारणं करणम् । तच्चतुर्विधम्—उद्देशः, वाचना, समुद्देशः, अनुज्ञा चेति । गुरोर्व्यापारः उद्दिष्टमिदं

१ गुं को हे त । २ 'ववी' हे । ३ गुणदव्वपं हे । ४ सीसो को हे त । ५ 'णुणा को हे त ।

पूज्यः वाचितम् समुद्दिष्टम् अनुज्ञातं च मे । इच्छाम्यनुशासनमिति शिष्याभिव्याहारश्चतु-
धैव । अथानुशासनमाशीर्वादप्रयोगः आचार्यस्य—योगं कुरु, स्थिरपरिजितं^१ सम्यग्
चा(धा)रय, अनुप्र[वाच]य अन्यानि ॥४१४०॥

णणु भणितमणेगविधं पुन्र्वं करणमिह किं पुणो गृहणं ।

तं पुन्र्वगद्वितकरणं इदमिह दाणग्गहणकालो^२ ॥४१४१॥

णणु भणितमित्यादि । पूर्वमनेकविधं नामादिकरणमभिहितम्, इह पुनः
किमिति प्रश्नः, उच्यते, तत् पूर्वगृहीतस्य करणमनेकविधमुक्तम्, इह पुनरस्मिन् गुरु-
शिष्यदानग्रहणे काले चतुर्विधं करणमिति ॥४१४१॥

पुन्र्वमविसेसितं वा इध गुरुसीसकिरियाविसेसातो ।

करणावसरोवायं णेगंतत्थं तु वच्चासो ॥४१४२॥ दारं ।

पुन्र्वमविसेसितं वा । पूर्वं वा करणमविशेषेणोक्तम्, इह गुरु-शिष्यक्रिया-
विशेषाद्विशेषितमिति न पुनरुक्तम् । अथवा अयमेव करणस्यावसरः । पूर्वत्रानेकान्त-
द्योतनार्थं व्यत्यासः कृत इति । विचित्रा सूत्रस्य कतिरिति ॥४१४२॥

कथमिति द्वारमिदानीम्—

लब्भति कथं ति भणिते सुतसामइयं जंथा णमोकारो ।

सेसाइं तदाव[२७२-द्वि०]रणकखयतोसमओऽहवोभयतो ॥४१४३॥

लब्भति कथं ति भणिते इत्यादि । श्रुतसामायिकस्य तावदतिदेशो नमस्कारो
यथोपलभ्यते तथा तदपि, श्रुतज्ञानात्मकत्वात् । शेषाणि सम्यक्त्व-चरितो[चरिता]-
चारित्रसामायिकानि प्रतिस्वभावरणक्षयात् उपग(श)मात् अथवोभयस्मात् क्षयोपशमा-
दित्यर्थः ॥४१४३॥

णणु भणितमुवक्कमता खयोवसमतो पुणो युवग्घाते ।

लब्भति कथं ति भणितं इधं कथं का पुणो पुच्छा ॥४१४४॥

णणु भणितमित्यादि । ननु उपक्रमद्वारेऽभिहितमेतत् क्षयोपशमा(द) ज्ञा(जा)यते
पुनश्चा(श्चो)पोद्घातेऽभिहितम् कथं लभ्यत इति तत्रोक्तम् इह किमर्थं प्रश्न इति पुन-
रुक्ता । उच्यते, त्रयमप्येतदपुनरुक्तम् ॥४१४४॥

कुतः ? यस्मात्—

१परि समन्तात् सर्वप्रकारैः जितम् परिजितम्—परावर्तनं कुर्वतः यत् क्रमेण उत्क्रमेण वा
समागच्छति-इति अनुयोगद्वारवृत्तिः पृ० १५ द्वि० । २ ०के त । ३ द्रष्टव्यम् विशेषा० वृ०मु०
पृ० १२९६, ३४१५ गाथाविवरणम् । ४ तं त । ५ तुलनीयम्—“शेषाणि तु सम्यक्त्व-
देशविरति—सर्वविरतिसामायिकानि” म० हे० वृ० मु० पृ० १२९७ गा० ३४१७ ।

भणिते खयोवसमतो स एव लब्धमिति कथं उच्यते ।

सो चेव खयोवसमतो इध केसिं होज्ज कम्मणां ॥४१४५॥

भणिते खयोवसमतो इत्यादि । उपक्रमे क्षयोपशमात् सामायिकं लभ्यते इत्युक्तम्, उपोद्घाते स एव क्षयोपशमस्तत्कारणभूतः कथं लभ्यत इति प्रश्नः । इह पुनर्विशेषिततरः प्रश्नः—केषां पुनः कर्मणां स क्षयोपशम इति प्रत्यासन्नतरकारणप्रश्न इत्युपनरुक्तम् ॥४१४५॥

अथेदानीं कृतादिद्वारगाथायां केन कृतमिति द्वारे तृतीया कर्तृ-करणयोः कार-
कयोः, तत्र सन्देहो मा भूदिति 'कर्तरि तृतीयेयम्' इति ज्ञापनार्थं गाथा—

को कारओ करेन्तो किं कम्मं जं तु कीरते तेणं ।

किं कारओ अ करणं च होति अण्णं अण्णं ते ॥४१४६॥

को कारओ त्ति भणिते होति करेन्तो त्ति भण्णते गुरुणा ।

किं कम्मं ति य भणिते भण्णति जं कीरते तेणं ॥४१४७॥

को कारओ इत्यादि । कर्तृ-कर्मविवेकार्थं प्रश्नः । कः कारकः ? आह—कुर्वन् कारकः स्वतन्त्र इति कृत्वा । अथ तस्य कर्तुः किं कर्म ? यत् तेन क्रियते कर्त्रा ॥४१४६-४७॥

अत्र आचार्यदेशीयः कश्चिद् उभावपि चोदकाचार्यौ पर्यनुयुङ्क्ते—किमिदमस्थाने चोदितमपि पुनश्चोद्यते—

केण कतं ति य कत्ता णणु भणितो तत्थ का पुणो पुच्छा ।

तच्चिवरणं चिय इमं केणं ति व होज्ज मा करणं ॥४१४८॥

केण कतं ति य कत्ता इत्यादि । केन कृतमिति यत् प्रान्(क्) चोदितं तत्र करणतृतीयाशङ्का मा भूदित्येवमर्थं तस्यैव विवरणम्—कर्तरि तृतीया—कारकः(ः) कुर्वन्नु-च्यते इति ॥४१४८॥

अथवान्यथैव प्रश्नस्योत्थानम्—किमनेन स्थूलेन चोदितेन ? किन्तु अन्य एव अत्राभिप्रायस्तत्प्रदर्शनार्थं गाथा—

अधवा कताकतादिमु कत्तारं कम्मकरणभावं च ।

सामाइयस्स सोतुं कुलाल-घड-डंडयाणं वा ॥४१४९॥

अधवा कताकतादिमु । कृताकृतादिद्वारगाथायां केन कृतमिति कर्त्ता कर्म-करणे व(च) तृ(त्रि)तयमुपप्लवते, सर्वत्र घटादौ कार्ये प्रविभागेन कुलालः कर्त्ता, घटः कर्म—कार्यम्, दण्डादीनि करणानि त्रीण्यपि वस्तूनि भिन्नानि ॥४१४९॥

१ विशेषावश्यकभाष्यमूलगाथामुद्ग्रे इयं गाथा तत्संपादकेन निर्युक्तिगता मता परन्तु अस्या गाथाया वृत्तौ वृत्तिकारो मल्लवारो सूरिनं किमपि सूचितवान् ।

पविभागमपेच्छंतो पुच्छति को कारओ करेन्तो य ।

किं कम्मं जं कीरति तेण 'तु' सहेण करणं च ॥४१५०॥

पविभागमपेच्छंतो इत्यादि । इह तु सामायिके कर्मणि ज्ञान-दर्शन-चारित्रात्मके कर्तुरात्मनः करणेभ्यश्चोद्देश-[वाचना]-समुद्देशानुज्ञाप्रकारेभ्यः आत्मरूपत्वादनन्यत्व-दर्शने एकमेते(वे)दं द्रव्य-गुण-पर्यायस्वभावमात्रं द्रव्यम् । कोऽत्र कारकः कुलाल-स्थानीयः ? आहाचार्यः प्रतिवचना(न)म्-करेन्तो [४१४६] । नन्वयमात्मा कुर्वन् एवं तावद् द्रव्यं निर्द्धारितम् । अथैवं सति तस्माद्भेदेन घटस्थानीयं किं कर्म ? आह आचार्यः-यत् क्रियते तेन, क्रियते च सामायिकं गुणः । जं तु कीरते तेण[४१४६] । अस्यां गाथायां 'तु'शब्दः करणप्रश्नसंप्रहार्थः । यथा कर्म पृष्ठम् एवं किं करणम् ? आचार्य आह-उद्देशादि चतुर्विधं करणम् ॥४१५०॥

एवमाचार्येणोक्ते चोदकः आचार्यदेशीयो वा आह-किमेतत् त्रितयं मया न ज्ञातम् ? केनेति प्रश्नादेवैतत् सुज्ञातम् किन्तु यो ममाभिप्रायः स न ज्ञातस्तं प्रकाशयन्नाह--

किं कारओ य क[२७३-प्र०]रणं च होति कम्मं च ते 'च' सहातो ।

अण्णमण्णं भण्णति किं चाह ण सव्वधा जुत्तं ॥४१५१॥

किं कारओ य करणं च । किं यत् कारकः आत्मा, यद् उद्देशादि करणम्, यच्च सामायिकं कर्म, एतत्-'च'शब्दसंगृहीतम्-त्रितयं किं परस्परतः कुलाल-घट-दण्डादिवदन्यत् ? आहोस्विद् 'आत्मानमात्मना आत्मा पश्यति' इति परस्परतो नान्यत् ? इति एवमर्थं मया चोदितमपि चोदितम्-कः कारकः ? इति । एवमभिप्राये चोदकेन प्रकाशिते सति आचार्य आह-किंचातः ? चोदकं प्रत्याह-सर्वथा न युक्तम् ॥४१५१॥

कथमिति ? तत् प्रदर्शयति—

अण्णत्ते समभावाभावातो तप्पयोयणाभावो ।

पावति मिच्छस्स व से सम्मामिच्छाऽविसेसोऽयं ॥४१५२॥

अण्णत्ते इत्यादि । आत्म-सामायिकादीनां कर्तृ-कर्म-करणानामात्मनोऽन्यत्वे समभावः सामायिकमिति ? तस्मात् समभावादात्म(त्मा) भिन्न इति समत्वानापत्ते-रात्मनः तत्प्रयोजनाभावः, समभावादन्यत्वात्, मिथ्यादृष्टेरिव । अपि च, सम्यग्-दृष्टिर्मिथ्यादृष्टिश्चात्मा विशेष्य नोच्यते, उभयधर्मानात्मकत्वात्, तद्वचपदेशाभावादा-काशवत् ॥४१५२॥

अथ मती भिण्णेण वि धणेण सधणोऽर्धणो चि ववदेसो ।

सधणो य धणाभागी जध तध सामाइयस्सामी ॥४१५३॥

अथ मती भिण्णेण वि इत्यादि । भिन्नेनापि हि धनेन सधनो निर्धन इति व्यपदेशो दृष्टः सधनश्च धनभागी, एवं भिन्नेनापि सामायिकेन गुणेन तद्वानात्मा सामायिकस्वामी सम्यग्दृष्ट्यादिर्भविष्यति । एवं पूर्वप्रमाणमनैकान्तिकमिति ख्यापितं भवति ॥४१५३॥

यत्र हि यो व्यपदेशः सधनादिर्दृष्टः तत्रापि तद्वर्मानात्मकत्वं विपक्षे दृष्टमिति कृत्वा एतदनैकान्तिकव्यावर्त्तनार्थं सविशेषणहेतुत्वं ख्याप्यते —

तं ण जतो जीवगुणो सामइयं तेण विफलता तस्स ।

अणत्तणतो जुत्ता परसामइयस्स वाऽफलता ॥४१५४॥

तं ण जतो इत्यादि । 'तद्' इत्यनैकान्तिकत्वं परामृशति, तन्न, यस्माज्जीवस्य गुण इति सामायिकमभ्युपगम्यते, तस्मादन्यत्वं प्रतिज्ञायते, तेन जीवगुणत्वे सतीति विशेषणं कृत्वा । तदनात्मकत्वादिति हेतुः, स चाकाशे सपक्षेऽस्ति, विपक्षे च साधनादौ न विद्यते । तस्मादनैकान्तिकाभाव इति शुद्धमेव प्रमाणम् । ततश्च तत् सामायिकं तस्यात्मनो विफलम्, ततोऽन्यत्वात्, परम(पर)सामायिकवत् ॥४१५४॥

जति भिण्णं तब्भावे वि तो तओ तस्स भावरहितो चि ।

अण्णाणि च्चिय णिच्चं अन्धो व्व समं पि दीवेणं ॥४१५५॥

जति भिण्णं इत्यादि । यदि भिन्नमात्र(त्म)सामायिकं श्रुतादिचतुरात्मकम्, ततस्तद्भ(दभा)वेऽपि बाह्यधनवत् तत्स्वभावरहित इति अज्ञान एव सर्वदा प्राप्तः, ज्ञान प्रकाशादत्यन्तभिन्नत्वात्, गृहीतदीपान्धवत् चक्षुः प्रतीत्य प्रकाशकार्याकरणात् रूपविज्ञानरहितः । इष्यते च 'आत्मा ज्ञानी' इत्यभ्युपगमविरोधोऽत्यन्ते(न्त)भिन्नत्वपक्षे ॥४१५५॥

एत(द्)दोषपरिहारा[य] यथेकत्वमभ्युपगम्यते तथापि दोषा इति दर्शयति —

एगत्ते तण्णासे णासो जीवस्स संभवे भवणं ।

कारकसंकरदोसो तदेगताकप्पणा वा वि ॥४१५६॥

एगत्ते तण्णासे इत्यादि । एकत्वे गुण-गुणिनोः ज्ञानस्य विनाशे तदेकत्वादात्मनोऽपि विनाशः प्राप्नोति, ततश्च अनित्य आत्मा पूर्वरूपप्रच्युतेर्विक्रियमाणत्वात्, तत्संभवे वा आत्मनोऽप्युत्पत्ति[र्ज्ञा]नादेकत्वा[त्] ज्ञानस्वरूपवत् । किंच, यत् कर्म तत् करणं कर्त्ता च, यत् करणं तदपि कर्म कर्त्ता च, यः कर्त्ता तत् कर्म करणं वा[च]

१ ० जो चि होई वव० हे त । २ तुलनीयम् कोटया० वृ० मु० पृ० ९४६. ४१७१ गाथाया विवरणम् । ३ ०मं पईवे को हेत ।

विशेषणप्राप्तमेकत्वात् तदेकस्वरूपवत् । अनिष्टं चैतत् । प्रतिविशिष्टलक्षणलक्षितत्वाद् कर्मादीनां बुद्धिवत् । कारकसंकरावलक्षणप्रणयनासंभव इत्यभ्युपेता बाधादिदोषाः । अथैवं नेष्यते, अतस्तदेकता कल्पनामात्रमेव, न पारमार्थिकता ॥४१५६॥

अत्र सिद्धान्तवचनम्—

आता हु कारओ मे सामाइयकम्मकरणमाता य ।

तम्हा आता सामाइयं च परिणामतो एक्कं ॥४१५७॥

आता हु कारओ मे इत्यादि । यत् त्वया पृष्ठम्—किं कारओ य करणं च होति अणं अणणं ते ? [गा० ४१५१] । अत्राचार्यश्चोदकेन युष्मच्छब्दप्रयोगात् प्रत्यक्ष इव पर्यनुयुक्तस्तेति । ततस्तदनुगुणमस्मच्छब्दमात्मनि नियम्य सिद्धान्ते आत्मा कारकः सामायिकस्य कर्मणः कर्त्ता, सामायिकं च कर्मभूतम् आत्मैव, करणमपि योगात्मकमात्मैव, न ततो व्यतिरिक्तमन्यपरिणामजातम् । तस्मादस्मत्सिद्धान्ते आत्मा सः सामायिकं च(क)रणं च योगाहितयमपि आत्मपरिणामत्वादेकम् । ४१५७॥

तदुपपत्तिमाचष्टे—

जं णाणादिसभावं सामेइयं जोगमाइ करणं च ।

उभयं च सपरिणामो परिणामाण्णता जं च ॥४१५८॥

जं णाणादिसभावं इत्यादि । ज्ञानादीनि आदिग्रहणात् प्रसिद्धानि ज्ञान-दर्शन-चारित्राणि, तत्स्वभावं चतुर्विधमपि सामायिकम्, करणं च योगात्मकम्, उभयं चैतत् सामायिक-योगाख्यं स्वस्यात्मनः परिणामश्चन्द्रज्योत्स्नावत् । परिणामश्च परिणामिनोऽनन्य इति सिद्धान्ते प्रतीतमेतत् ॥४१५८॥

एतन्निगमनाय गाथा—

तेणाता सामइयं [२७३-द्वि०] करणं च 'च'सद्धतो ण भिण्णाइं ।

णणु भणितमण्णत्ते तण्णासे जीवणासो त्ति ॥४१५९॥

तेणाता सामइयमित्यादि । 'तेन' इति हेतौ तृतीया । येनायमेवंविध आर्हत् आगमस्तेन तस्मादात्मा सामायिकं कर्म, 'च'शब्दात् करणं च, योगा अप्यात्मैव, 'च'शब्दसंगृहीतत्वात् योगानाम् । अर्थत एतान्त्रभिन्नातीति ब्रुवता शब्दतो भिन्नानि दृष्टान्येव, ततश्च कथञ्चिद्वेदाभेदौ ॥४१५९॥

एवं तर्ह्यनन्यत्वेऽभ्युपगते ननूक्तं तन्नाशे जीवनाश इति कथं दोषाभावः ? उच्यते—

जति तप्पज्जयणासो को दोसो होतु सन्वधा णत्थि ।

जं सो उप्पात-व्वय-धुवधम्माणंतपज्जाओ ॥४१६०॥

जति तप्पज्जयणासो इत्यादि । यदुक्तं सामायिकपर्यायनाशे आत्मनोऽपि नाशः प्राप्त इति दोषः कथम् ? आत्मा दा(ह्य)नन्तपर्यायः, तस्यैकपर्यायनाशे यदि तेनात्मना सामायिकरूपेण नाशः शेषपर्यायैरनाशस्ततः[] को दोषः ? सर्वथा नाशे दोष-सम्भव इत्याचक्ष्णाण आह—यस्मादसावात्मा उत्पाद-व्यय-ध्रुवधर्मानन्तपर्यायपरिणामः, तस्य केनचित् पर्यायेणोत्पादः, केनचिद् वा(व्य)यः केनचिद्वा अस्ति-मूर्तत्व-चेतनत्वा-दिना सर्वदा परिणामित्वाद् ध्रुवः ॥४१६०॥

न केवलमेवंस्वरूप आत्मैव किन्तु—

सव्वं चिय पतिसमयं उप्पज्जति णासते य णिच्चं च ।

एवं चेव य सुह-दुक्ख-बन्ध-मोक्खातिसव्वभावो ॥४१६१॥

सव्वं चिय इत्यादि । सर्वमेव आत्माऽऽकाशधर्मधर्मपुद्गलप्रकारं वस्तु प्रति-समयमुत्पद्यते, व्येति, नित्यं च इति बहुशोऽपि भावितम् । एवमेव सर्वप्रधान(ना)भ्युपगत-सुख-दुःख-बन्ध-मोक्षादिसद्भावः । आदिग्रहणात् सुख-दुःखानुभाविबद्ध-मुच्यमान-तत्-कारणसद्भावे(वो)ऽपीति । यच्चोक्तमेकत्वे कारकसंकरदोष इति, सोऽपि न दोषः, तथा अभ्युपगमात् सिद्धसाधनमित्यर्थः ॥४१६१॥

एगं चेव य वत्थुं परिणामवसेण कारगंतरता ।

पावति तेणादोसो विवक्खया कारगं जं च ॥४१६२॥

एगं चेव य वत्थुं इत्यादि । एकमेव वस्तु परिणामवशान्ना[ना]कार[क]तां प्रतिपद्यते, विवक्षाप्रापिततद्धर्मत्वात्—धनुर्विध्यति, धनुषा विध्यति, धनुषो विध्यतीति धनुषः कर्तृत्वम्, करणत्वम्, अपादानत्वं चाविरुद्धं लोके । “विवक्षातः कारकाणि भवन्ति” [] इति ॥४१६२॥

यथा च धनुरादिषु लोकप्रसिद्ध्या नानाकारकत्वम् एवं कुम्भादिष्वपीति दर्शयन्नाह—

कुंभो वि सिज्जमाणो कत्ता कम्मं स एव करणं च ।

णाणाकारगभावं लभति जधेगो विवक्खाए ॥४१६३॥

कुंभो वि इत्यादि । कुम्भोऽपि सृज्यमानः कुलालेन कर्त्रा क्रियमाणत्वात् कर्म—कुम्भं करोति कुम्भकारः । स च कुम्भः कर्मरूपः संस्तेनात्मन्य(ना) स्वयंभवनात् कुम्भो

१ ‘रयं त । २ अत्र ‘वि सिज्जमाणो’ इत्येवं पदद्वयं मन्यमानः प्रस्तुतवृत्तिकारः ‘अपि सृज्यमानः’ इत्येवं व्याख्याति । मल्लवारी सूरिस्तु ‘विसिज्जमाणो’ इत्येवम् एकपदं मन्यमानः ‘विधीयमाणः’ इत्येवं व्याख्यातवान्—हे० वृ० मु० पृ० - १३०३ गा०-३४३७ २ “तेन आत्मना स्वयं भवने स्वतन्त्रत्वात्”—को० मु० वृ० पृ० १२७ गा० ४१८० ।

भवतीति स्वभवनक्रियायाः कर्ता सम्पन्नः । स च भवन्नेन्ये(न्नाना)रूपेण भवतीति ऊर्ध्वकुण्डलोष्ठायतवृत्तप्रीवाः(वा)पृथ(थु)कुक्ष्यादिना स्वात्माऽव्यतिरिक्तेन करणेन भवतीति करणत्वमापन्नः । एवं नानाकारकतां यथैक एव कुम्भो लभते तथा सामायिकाद्यपि कर्म कर्तृत्वं च विवक्षया प्रतिलप्स्यत इति ॥४१६४॥

सर्वस्यैव वस्तुन एवमात्मकत्वात् सुप्रतिपादकत्वं प्रकाशयन् दृष्टान्तान्तरमुपदर्शयति—

जघ वा णाणाणणो णाणी णियंमोवयोगकालम्मि ।

एगो वि तिस्सभावो सामइयं कारको चेवं ॥४१६४॥ दारं ।

जघ वा णाणाणणो इत्यादि । यथा ज्ञानादनन्यो जीवः ज्ञानी नियो(जो)प-योगकाले यदात्मन्येवोपयुज्यते 'अहमात्मा' इति तदा उपयुज्यमान आत्मा कर्ता, तस्यात्मैव ज्ञेयो विषय इति आत्मा एव कर्म, स चानन्यभूतेन श्रुतज्ञानादिना ज्ञानेन करणेन तमात्मानं जानातीति एकोऽपि आत्मपदार्थस्त्रिस्वभावः—कर्ता, कर्म, करणं चेति स्वभावत्रयम् । एवं सामायिकस्यापि कारको जीवस्त्रिधा प्ररूपणीय इति ॥४१६४॥ करणे इति द्वारं गतम् ॥

अथ 'भदन्त' इति सूत्रस्पर्शनम्—

भति कल्लाण-सुहत्थो धातू तस्स य भदंतसहोऽयं ।

स भदंतो कल्लाणो सुहो य कल्लं किलारोगं ॥४१६५॥

भति कल्लाण-सुहत्थो इत्यादि । 'भदिः कल्याणे सुखे च' अर्थद्वये धातुः "जृविशिभ्यां झच्" [पाणि० उणा० तृ० पा० सू० ४१४] औणादिकः प्रत्ययो दृष्टः, तं दृष्ट्वा प्रकृतिरुह्यते । 'भदि कल्याणे' इति अनुनासिकलोपश्चेति तस्यौणादिक-विधानाद् 'भदन्त'शब्दोऽयं निष्पन्नो द्रष्टव्यः, भदन्तः कल्याणः सुखश्च । अथ कल्यं वि(कि)मुच्यते ? आरोग्यम् ॥४१६५॥

१ 'यश्चो व' को हे त । २ उणादिप्रकरणे जरन्त-विशन्त-हेमन्तप्रसृतयः शब्दाः साधिताः, तत्र 'भदन्त'शब्दस्तु न साधितः । तथापि एतान् 'जरन्त'प्रसृतिकान् 'भन्त'प्रत्ययान्तान् शब्दान् दृष्ट्वा अयं 'भदन्त'शब्दः तद्वत् साध्यते इति आशयः । ३ "भन्देर्नलोपश्च" "भदन्तः प्रवर्जितः" [पाणि० उणा० तृ० पा० सू० ४१८]

तं तच्च णेव्वाणं कारणकज्जोवयारतो वा वि ।

तस्साहणमणसहो सदत्थो अधव गच्छत्थो ॥४१६६॥

तं तच्च णेव्वाणं इत्यादि । तद् आरोग्यं तत्त्वं परमार्थतो निर्वाणम्, कारण(णे) कार्योपचाराद्वा सम्यग्दर्शनादि । तत् कल्यमणति यः स कल्याणः । 'अण रण' इत्यादि-
र्वातुसमूहः शब्दार्थः—शब्दकरणेऽर्थे—वर्त्तत इत्यर्थः । तस्य कल्यस्य साधनं कल्यस्य
अणनं शब्दनं कल्यं कर्म, तत् अणति शब्दयति—“कर्मण्यणू” [३।२।१। पाणि०]—
कल्याणः ॥४१६६॥

अथवा 'अण' धातुः—'अण रण वण गतौ' इत्यर्थः, तत्रापि एषा एव रूपसिद्धिः ।
त(ता)मेव स्फुटतरं गाथया दर्शयति—

कल्लमणति त्ति गच्छति गमय[२७४-प्र०]ति बुज्झति व बोधयति व त्ति ।

भणति भणावेति व जं तो कल्लाणो स चायरिओ ॥४१६७॥

कल्लमणति त्ति गच्छति इत्यादि । विवृत एवार्थः ॥४१६७॥

अथवा कल्लशब्दोऽन(न्य)स्तद्व्युत्पत्तिः—

अथवा 'कल'सदत्थो संखाणत्थो य तस्स कल्लं ति ।

सदं संखाणं वा जमण ति तेणं व कल्लाणो ॥४१६८॥

अथवा 'कल'सदत्थो इत्यादि । 'कल शब्द-संख्यानयोः' इति धातुः । कलनीयं
कल्यम्—शब्दरूपं संख्यानं वा, तद् अणति, तेन वा अणतीति कल्याणः ॥४१६८॥

अथ सुखशब्दव्युत्पत्तिः—

'सु' पसंसत्थो खार्णिदियाणि सुद्धेन्दियो सुखोऽभिहितो ।

वस्सिन्दियो जमुत्तं असुखो अजितिन्दियोऽभिमतो ॥४१६९॥

'सु' पसंसत्थो इत्यादि । 'सु' प्रशंसायां निपातः, खानीन्द्रियाणि, शोभनानि
खानि यस्य स सुखः—शुद्धेन्द्रिय इत्यर्थः । शुद्धानि प्रशस्तानि वस्थानीन्द्रियाणि यस्य ।
एतद्विपरीतः असुखः—अजितेन्द्रिय इत्यर्थः ॥४१६९॥

सुहमधवा णेव्वाणं तच्चं सेसमुवयारतोऽभिमतं ।

तस्साधणं गुरु त्ति य सुहमण्णे पाणसण्ण व ॥४१७०॥

सुहमधवा णेव्वाणं । अथवा अन्यथा सुखशब्दः । सुखम् परमार्थतो निर्वाणं तत्त्वम् ।
क्षेत्रं सांसारिकं सुखमिवोपचारतः सुखम् । तस्योभयस्यापि सुखस्य साधनं गुरुराचार्यः,
तस्मिन् सुखसाधने गुरौ सुखशब्दः, यथा अन्ने प्राणकारणे प्राणसंज्ञा तद्वदिति ॥४१७०॥

अथवा—

१. भिमतो को हे त ।

जं व सितं खेर्हितोऽणुगर्हरुवं ततो सुहं तं च ।

अभया^१तितप्पदाता सुहमिह तन्मत्तिभावातो ॥४१७१॥

जं व सितं खेर्हितो । सुञ्ज(ष्टु) [आ] इतं स्वेतम् यद्वा स्विंतं खेम्यः तत् सुखम् अनुग्रहरूपम् । तच्चाह यत् ज्ञानाहारादि, तस्य प्रदाता सुखमेव भण्यते, तद्भक्तिभावात् । एवं तावद् 'भदि कल्याणे सुखे च' इति शब्दार्थनिरूपणयाऽनेकप्रकारं भदन्तशब्दो निगमिते(तः) ॥४१७१॥

अथवा प्राकृतशब्दसारूप्याद् नैवायं 'भदन्त'शब्दः किं तर्हि ? 'भजन्त' शब्दोऽयम्, तन्निरूपणाय—

अथवा 'भज सेवाए' तस्स भजंतो त्ति सेवते जम्हा ।

सिवगतिणो सिवमगं सेव्वो य जतो तदस्थीणं ॥४१७२॥

अथवा 'भज सेवाए' । 'भज सेवायाम्' इति धातुः । तस्य तथैव 'ञ्चू' प्रत्ययः, कर्मणि (कर्तरि) वा कारके भजतेऽसौ शिवगतिप्राप्तानिति भजन्तः । अथवा शिवमार्गं भजते अथवा भज्यते सेव्यतेऽसाविति कर्मणि । यस्मादसौ शिवमार्गार्थिनां भव्यसत्त्वानां सेव्योऽसौ गुरुरिति भजन्तः ॥४१७२॥

अथवा भा-भाजो वा दित्तीए तस्स होति भंतो त्ति ।

भाजंतो वायरिओ सो णाणतवोगुणजुतीए ॥४१७३॥

अथवा [भा-भाजो वा] । दीप्त्या अभिधानमेव(वम्)—भान्तः दीप्तिमान् । 'भाज दीप्तौ' इति धातुः, तस्य भ्राजन्तः—तथैव 'ञ्चू'प्रत्ययान्तः—ज्ञान-तपोगुणवृत्त्या दीप्यत इति ॥४१७३॥

अथवा भंतोऽवेतो जं मिच्छत्तातिबन्धहेतूतो ।

अध्वेसरियादिभगो विज्जति से तेण भगवंतो ॥४१७४॥

अथवा भंतोऽवेतो । अथवा भ्रान्तः 'भ्रमु अनवस्थाने' निष्ठाप्रत्यये भ्रान्तः, अनवस्थितत्वा[त्] मिथ्यादर्शनाऽविरतिप्रमादकषायेषु बन्धहेतुषु—तेभ्यः अपेत्स्वाद् भ्रान्तः । अथवा भर्गवाद(वान्) भव(भगवन्)न्तः इति भण्यते । ऐश्वर्यादिषु च भगवत्ज्ञा शस्त्रेषु प्रसिद्धा ।

ऐश्वर्यस्य समप्रस्य रूपस्य यशसः श्रियः ।

१ 'हवं तं को । २ 'याइ तं हे । ३ अत्र वृत्तिकारः 'स्वेतम्' इति निर्दिशति, तस्माच्च नाय सु+भा+इतम् इत्येवं कल्पितम् । मूले तु 'सितं' इत्येव निर्देशः, न तु 'स्वेतं' । लिपि-कारोऽत्र स्वेतं स्वेतं' इत्येवं द्विः निर्दिशति । ४ सु+इतम्—स्वितम् । ५ होइ तस्स हे त । ६ 'भमञ्ज्वात्' इति आशयः

धर्मस्थाधिप्रयत्नस्य षण्णां भग इतीङ्गना ॥ [अमरको० क्षीरस्वामिवृ०पृ० ६] सोऽस्य विद्यते तेन भगवान् ॥४१७४॥

णेरतियादिभवस्स व अंतो जं तेण सो भवंतो त्ति ।

[२७४-द्वि०]अथवा भयस्स अंतो होति भयंतो भयंतो सो ॥४१७५॥

णेरतियादि० । अथवा नैरयिकादिभवस्य संसारस्य अन्तस्तेनाचार्येण क्रियत इति भवान्तकरत्वाद्भवान्तं^१ अथवा भयं त्रासः, तमाचार्यं प्राप्य भयस्यान्तो भवतीति भयान्तः ॥४१७५॥

णामाति छव्विधं तं भावभयं सत्तघेह लोकादि ।

इहलोगजं सभवतो परलोगभयं परभवातो ॥४१७६॥

णामाति छव्विधं तमित्यादि । नाम-स्थापना-द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावनिक्षेपाद् षड्विधं भयम्, तत्र पञ्च पूर्ववत्, षष्ठं भावभयं सप्तधा—इहलोकादीनि । आदिग्रहणात् इहलोकभयम्, परलोकभयम्, आदानभयम्, आकस्मिकभयम्, अश्लोकभयम्, आजीविकाभयम्, मरणभयं चेति । तत्रापीहलोकभयं स्वभवाद यत् प्राप्यते, परलोकभयं परभवात् ॥४१७६॥

किंचणमाताणं तब्भयं तु णास-हरणातितो णेयं

बज्झणिमित्ताभावे जं भयमाकम्हिकं तन्ति ॥४१७७॥

किंचण० । द्रव्यजातमादान[म्, अ]स्य नाश-हरणादिभ्यो भयं आदानभयम् । यस्तु (यत् तु) बाह्यनिमित्तमन्तरेणाऽहेतुकं भयमकस्माद् भवति तदाकस्मिकम् ॥४१७७॥

असिलोकभयमयसतो दुज्जीवमैजीवियाभयं णाम ।

पाणपरिच्चायभयं मरणभयं चेव सत्तमयं ॥४१७८॥

असिलोकभयमित्यादि । 'श्लोक श्लाघायाम्'-श्लोकनं श्लोकः—श्लाघा-प्रशंसा, तद्विपर्ययः अश्लोकस्तस्माद् भयम् अश्लोकभयम् । दुज्जी(दुर्जी)विकाभयम् आजीविकाभयमिति । प्राणपरित्यागभयं मरणभयमिति ॥४१७८॥

अम गच्चादिसु तस्सेह अमणमंतोऽवसाणमेगत्थं ।

अमति व जं तेणं तो भयस्स अंतो भयंतो त्ति ॥४१७९॥

अम गच्चादिसु । अमनम् अन्तः अवसानमित्यर्थः । अमतीति वा कर्तरि अन्तः । भयस्यान्तो भयान्तः ॥४१७९॥

'अम रोगे' वा अंतो रोगो भंगो विणासपज्जाओ ।

जं भवभयभंगो सो ततो भवंतो भयंतो य ॥४१८०॥

१ क्षीरस्वामिस्त्वित्ते पाठे "वैराग्यस्याथ मोक्षस्य षण्णां भग इति स्मृतिः" ॥ इति उत्तरा-
धम् । २ 'अन्त'शब्दः नपुंसकेऽपि-हैमलिङ्गानुशासने श्लो० १६ पुं-नपुंसकप्रकरणे । ३ 'वमा' हे ।

‘अम रोगे’ वा इत्यादि । अमनमन्तः रोगः-‘रुजो भङ्गे’ भङ्गः-विनाश इत्यर्थः । यस्माद् भवस्य भयस्य वा अन्(अन्तो) भङ्गो भवति तस्मादाचार्यात् ततोऽसौ भवान्तः भयान्तो वा भण्यते ॥४१८०॥

एत्थ भदन्तादीणं पायतवायरणलक्षणगतीय ।

संभवतो पत्तेयं द-य-ग-वगारादिलोवातो ॥४१८१॥

एत्थ भदन्तादीणं इत्यादि । अत्र ‘भदन्त’आदीनां प्राकृतव्याकरणलक्षण-
गत्या सम्भवतः प्रत्येकं द-य-ग-व-भ-रादिलोपात् भदन्त(भन्ते)शब्दो भवति । तत्र
चोक्तम्—

“वच्चन्ति क-ग-त-द-य-वा लोवं अत्थं च सिं वहन्ति सरा ।

ख-घ-थ-घ-भा उण हत्तं उवेति अत्थं अमुंचन्ता” ॥ [भरतनाट्यशास्त्रे

अध्याय १७ गा० ७] ॥४१८१॥

१ ‘भवान्त-भयान्त-भदन्त-भजन्त-भान्त-भ्रान्त-भ्राजन्त-भगवन्त’ इत्येवंरूपेभ्यः अने-
केभ्यः शब्देभ्यः ‘भन्ते’ अथवा ‘भंते’ पदस्य निष्पत्तिः प्रदर्श्यते-तद्यथा—

१ भवान्त इत्यस्य वलोपे भ+भान्त, ततः आकारस्य ह्रस्वत्वे भ+अन्त, ततः ‘भ’ इत्यस्य
अकारलोपे भ्+अन्त=भन्त इति ।

२ भयान्त इत्यस्य यलोपे भ+भान्त, ततः पूर्ववत् साधने भन्त इति ।

३ भदन्त इत्यस्य दलोपे भ+अन्त, ततः पूर्ववत् साधने भन्त इति ।

४ भजन्त इत्यस्य जलोपे भ+अन्त, ततः पूर्ववत् साधने भन्त इति ।

५ भान्त इत्यत्र तु ‘भा’ इत्यस्य ह्रस्वत्वे भन्त इति ।

६ भ्रान्त इत्यस्य ‘र’ लोपे पश्चात् भा इत्यस्य ह्रस्वत्वे भन्त इति ।

७ भ्राजन्त इत्यस्य रस्य तथा जस्य लोपे भा+अन्त, ततः ह्रस्व-लोपो पूर्ववत् ततः
भन्त इति ।

८ भगवन्त इत्यस्य गलोपे तथा वलोपे भ+अन्त, ततः ‘भ’ इत्यस्य अकारलोपे तथा
‘अभन्त’ इत्यस्य आद्यस्य अकारस्य लोपे भ्+अन्त=भन्त इति । अस्माद् ‘भन्त’ इति पदात्
मागधीभाषायाम् पुंसि प्रथमाया एकवचने ‘ए’प्रत्यये संज्ञने भन्त+ए=भन्त+ए=भन्ते अथवा
भंते इति संबोधनस्यापि एकवचनम् । एतद्विषये मलधा० हे० बृ० सु० पृ० १३०८
गा० ३४५५-३४५६ तद्वृत्तिश्च च विलोकनीयम् । २ इयं गाथा भरतनाट्यशास्त्रे लभ्यते
परन्तु तत्र सर्वथा अशुद्धा । त प्रतौ एषा गाथा अशुद्धिबहुला एवम्—

वच्चन्ति भ ग-त-द-य-वा लोवं अत्थं च सिं वहन्ति सम ।

च-घ-ह-सो घण हत्तं उवेन्ति अत्थं अमुंचन्ता” ॥ त प्रति पृ० २६४ द्वि० । अस्या
भरतनाट्यशास्त्रगाथाया मूलस्थलम् आगमप्रभाकरश्रीमुनिपुण्यविजयैः सूचितम् ।

हुस्सेकारंतादेसतो य भंते त्ति सन्वसामणं ।

गुरुआमंतणवयणं विहितं सामाइयादीय ॥४१८२॥

हुस्सेकारंतादेसतो य इत्यादि । मागधदेशीपदानुवृत्त्या च 'ह्रस्वैकारान्ता-
देशः । 'भंते' इति सर्वसामान्यं सर्वलिङ्गसामान्यं नपुंसकवचनं गुर्वामन्त्रणवचनं विहितं
सामायिकस्यादौ ।

आमंतेति करेमिं भदत्तं ! सामांइयं ति सीसोऽयं ।

आहामंतणवयणं गुरुणो किं कारण[२८५-प्र०]मिणं ति ॥४१८३॥

भण्णति गुरुकुलवासोवसंगहत्यं जघा गुणत्थीह ।

णिच्चं गुरुकुलवासी हवेज्ज सीसो जतोऽभिहितं ॥४१८४॥

णाणस्स होति भागी थिरतरओ दंसणे चरित्ते य ।

धण्णा आवकधाए कुरुकुलवासं ण मुंचंति ॥४१८५॥

गीतावासो रती धम्मे अणायतणवज्जणं ।

णिग्गहो य कसायाणं एतं वीरण सासणं ॥४१८६॥

आत्रासयं पि णिच्चं गुरुपामूलम्मि देसितं होति ।

वीसुं पि हि संवसतो कारणतो जघाभिसेज्जाए ॥४१८७॥

एवं चिय सन्वाक्स्सयाइं आपुच्छित्तूण कज्जाइं ।

जाणाति तमामंतणवयणातो जेण सन्वेसि ॥४१८८॥

सामाइयमादिमयं भयंतसद्धो य जं ततातीयं ।

तेणाऽणुअत्तति तओ करेमि भंते त्ति सन्वेसु ॥४१८९॥

किञ्चाकिच्चं गुरवो विदंति विणयपड्वित्तिहेतुं च ।

उस्सासाति पमोत्तुं तदणापुच्छाय पडिसिद्धं ॥४१९०॥

गुरुविरहम्मि वि ठवणा गुरुवैसेवोवदंसणत्थं च ।

जिणक्किरहम्मि वि जिणक्किवसेवणामंतणं सफलं ॥४१९१॥

१ अत्र भान्त, भ्रान्त, भ्राजन्त इत्यादौ 'भा' इत्यस्य ह्रस्वत्वे 'भन्त' इत्यादीनि पूर्व-
प्रदर्शितप्रकारेण सप्तमीयानि । ततश्च मागधीभाषाम् एकारप्रत्ययो योज्य इत्येवं साधना-
व्याकरणानुसारिणी । २ 'भन्ते' इति नपुंसकवचनं वृत्तिकारेण सूचितम् । "अत्र एव सौ पुंलि-
ङ्गमागध्याम्" । ८।४।२८७। इति सूत्रेण पुंलिङ्गे एकारप्रत्ययविधानात् 'भन्ते' रूपं नपुंसकलिङ्गेन सिध्यति
पस्वदु पुंलिङ्गे सिध्यति । ३ 'मि हे' 'मी को त' । ४ भंते को हे त । ५ सप्तमं जे ।
६ गुरुकुलवासं को । ७ 'इ को हे त' । ८ वदं त । ९ 'वएसोम' को हे ।

[२७५-द्वि०]रुणो च परोक्खस्स चि जध सेवा मन्तदेक्कए च ।

तथ चेव परोक्खस्मिं वि गुरुणो सेवा विणयहेतुं ॥४१९२॥

अधवा गुरुगुणणोवयोगतो भावगुरुसमादेसो ।

इह विणयमूलधम्मोवदेसणत्थं जतोऽभिहितं ॥४१९३॥

विणयो सासणे मूलं विणीतो संजतो भवे ।

विणया विप्पमुक्कस्स कतो धम्मो कतो तवो ? ॥४१९४॥

विणयोवयार, माणस्स भंजणा, पूयणा गुरुजणस्स ।

तित्थकराण य आणा सुयधम्माराधणा किरिया ॥४१९५॥

आतामंतणमधवाऽवसेसकिरियाविसग्गतो तं च ।

सामाइएगकिरियाणियाममं तदुवयोगातो ॥४१९६॥

आमंतेति करेमिं इत्यादि(दयः) स्फुटार्था यावत् 'आतामंतणमधवा' ।
अथवेदना(मा)मन्त्रणमात्मन एव न गुरोः । हे आत्म[न] ! जीव ! मंते !
सामायिके(क)क्रिया(याम्)सम्प्रति करोमि शेषक्रियाविसर्जनात् तन्मात्रोपयोगात्
सामायिकैकक्रियानियामकमामन्त्रणमात्मन इति ॥४१८३-४१९६॥

एवं च सव्वकिरियाऽसवत्तता तदुवयुत्तकरणं च ।

वक्खातं होति णिसीधियादिकिरियोवयोगो च ॥४१९७॥

एवं च सव्वकिरिया इत्यादि । अनेन चे(चै)तत्त(त्) ज्ञापितं भवति—

“जोगाजोगो जिणसासणंमि दुक्खक्खयाओ उज्जंतो ।

अण्णोणमवाहन्तो असवतो(त्तो)होइ कायव्वो” ॥ [] यथा—‘निशी-
धिका’(‘नैषे^१धिकी’)शब्दोच्चारणं गमनादिक्रियानिषेधोपयोगव्यापारम्, निषिद्धात्मत्वात् ।
एवमिदमपीति ॥४१९८॥

अधव जधासंभवतो भदंतसहो जिणातिसक्खीणं ।

आमंतणाभिधायी तस्सक्खिज्जे थिरव्वतता ॥४१९८॥

[अधव जधासंभवतो भदन्त० ।] अथवा ‘भदन्त’शब्दोऽयं जिनादीनां
साक्षिणामामन्त्रणवचनः । तत्साक्ष्यं किफलम् ? इति चेत् आह—लज्जाओ(तो) गौर-
वाद्वा स्थिरव्रतता भवेदिति ॥४१९८॥

एतत्स्फुटीकरणार्थं गाथा—

१ ‘स्स को हे त । २ ‘विसे’ त । ३ असवतो त प्रतौ । असवतो—असपत्नः—
अविरोधी । ४ ‘यथा नैषेधिकया नैषेधिकीकरणेन अन्यक्रियानिषेधता’ इत्यादि—मल्लभा० हे० बु०
सु० पृ० १३११ गा० ३४७१ । ५ ‘सूचयति’ इति अभ्याहार्यम् ।

गहितं जिणाति[२७६-प्र०]सक्खं मई त्ति तल्लज्ज-गोरव-भयातो ।

सामाइयाऽतियारे परिहरतो तं थिरं होति ॥४१९९॥

गहितं जिणाति० । स्फुटार्था ॥४१९९॥

अथवा समानाधिकरणसमासः, अलक्षणश्च तन्मध्ये एकारादेशः, भदन्तं च तत् सामायिकं च तदिति भदन्तसामायिकम् । तदर्थमियं गाथा—

अथवा भंतं च तयं सामइयं चेति भंतसामइयं ।

एत्तमलक्खणमेवं भंतसामाइयं तं च ॥४२००॥

[अथवा भंतं च] तयं इत्यादिर्गतार्था ॥४२००॥

एतत् पुनः किमर्थं विशेषणमुपादीयते ? इति चेत् अत आह—

णामातिबुदासत्थं णंणु सो सावज्जजोगविरतीओ ।

गम्मति, भण्णति, ण जतो तत्थ वि णामातिसब्भावो ॥४२०१॥

णामातिबुदासत्थं । ‘भदन्त’विशेषणं यदि नामादिसामायिकव्युदासार्थम्, ततोऽनर्थकम्, यतः सा(ना)मादिव्युदासः सावद्ययोगविरतित एव भावसामायिकस्य कृतः किमनेन भदन्तविशेषणेन ? भण्यते, तत्रापि सावद्ययोगे नामादिनिक्षेपसद्भावोऽस्त्येव, ततस्तत्रापि सन्देह एव, स भदन्तशब्देन (अति)दिश्यते ॥४२०१॥

अथवा षष्ठीतत्पुरुषोऽयम्—

भंतस्स व सामइयं भंतसामाइयं जिणाभिहितं ।

ण परप्पणीतसामाइयं ति भंतविसेसणतो ॥४२०२॥

भंतस्स व सामइयं । भदन्ता भगवन्तो जिनाः, तेषामिदं सामायिकम् तैर-भिहितत्वात् भदन्तसामायिकम् न परप्रणीतमिति विशेषणाद् गम्यते ॥४२०२॥

एवं भदन्तशब्दनिरूपणा ।

अतः सामायिकपदनिरूपणा—

रागद्वोसविरहितो समो त्ति अयणं अयो त्ति गमणं ति ।

समगमणं ति समायो स एव सामाइयं णाम ॥४२०३॥

रागद्वोसविरहितो समो त्ति । रागद्वेषविरहितः समः, अयनं अयः गमन-मित्यर्थः, समस्याय समायः स एव-समायः-सामायिकम् स्वार्थिकः प्रत्ययः ॥४२०३॥

१ मए जे । २ ‘भन्तेसामाइयं’ इत्यस्य समानाधिकरणरूपे कर्मधारयसमासे ‘भन्तसामाइयं’ इत्येवं भवितुमुचितम् ततः अस्मिन् प्रयोगे एकारः अलक्षणः—व्याकरणलक्षणानुसारी नास्ति किन्तु आर्षतया एकारः आगमरूपो बोध्यः, ततः समानाधिकरणेऽपि समासे ‘भन्तेसामाइयं’ इति रूपं समुचितं ज्ञेयम् ।

अह्वा भवं समाए णिव्वत्तं तेण तम्मयं वा वि ।

जं तप्पयोअणं वा तेण व सामाइयं जेयं ॥४२०४॥

अह्वा भवं समाए । अथवा भवार्थे प्रत्य(ये) समाये भवम् अथवा समा-
येन निर्वृत्तम् समायस्य वा विकारः तन्मयम् अथवा समायः प्रयोजनमस्येति सर्वत्र
यथाऽभिप्रेतेऽर्थे 'ठक्' । तेन सामायिकं ज्ञेयम् इत्यर्थं वा ॥४२०४॥

अथवाऽन्यथा समशब्दः, आशयस्तथैव —

अह्वा समाइं सम्मत्तणाणचरणाइं तेसु तेहिं वा ।

अयणं अयो समयो स एव सामाइयं णाम ॥४२०५॥

अह्वा समाइं । ज्ञान-दर्शन-चारित्र्याणि समानि, तेषु अयः, तैः सर्वैः अयः
समायः, स एव सामायिकमिति पूर्ववत् ॥४२०५॥

अह्वा समस्स आयो गुणाण लाभो त्ति जो समयो सो ।

अधवा समाणमायो जेयो सामाइयं णाम ॥४२०६॥

अह्वा समस्स आयो । समस्स(स्य) वा आयः समासुयो(समायो) गुणलाभः,
समानां वा दर्शनादीनामायः । समाय एव सामायिकमिति स्वार्थिकादि तथैव
सर्वम् ॥४२०६॥

अधवा[२७६-द्वि०]सामं मेत्ती तत्थ अयो तेण व त्ति सामाओ ।

अधवा सामस्साओ लाभो सामाइयं जेयं ॥४२०७॥

अधवा सामं मेत्ती । अथवाऽन्य एवायं 'साम'शब्दः मैत्रीपर्यायः, साम प्रिय-
वचनं वा, तत्र अयः तेन वा अयः सामायः अथवा साम्नः आ[यो] लाभ सामायः,
सामाय एव सामायिकम् ॥४२०७॥

अथवा—

सम्ममयो वा समयो सामाइयमुभयविद्धिभावातो ।

अधवा सम्मस्सायो लाभो सामाइयं होति ॥४२०८॥

सम्ममयो वा । अथवा 'अय वय' इत्यादिर्गत्यर्थो धातुः, तस्य 'सम्'इत्यु-
पसर्गः सम्यगर्थे, सम्यक् अयः समयः, अत्रापि स्वार्थिकादिप्रत्ययविधानम्, किन्तु
उभयपदवृद्धिभावः । न्तु(नु) तस्य लक्षणं नास्ति पाणिनीयव्याकरणे, आपिस(श)ले

१ 'आयशः' इति त प्रती । २ महाभाष्ये सर्वत्र 'आपिशल' 'आपिशला' 'आपिशलिः'
इत्येवं तालव्यशकारयुक्त एव 'आपिशल' शब्दो निर्दिष्टः—दृष्टव्यो महाभाष्यशब्दकोशः ।

वा, कथं उभयवृद्धिरिति ? ननु चाष्टौ व्याकरणानि श्रूयन्ते, तत्र ऐन्द्रे व्याकरणे प्रति-
पदपाठसिद्धेरुभयपदवृद्धिर्नास्त्येव सामायिकशब्दवत् । एवं तर्ह्यन्येषु व्याकरणेषु
उभयपदवृद्धिरियमिति शिष्टप्रयोगादनुमीयते । शिष्टप्रयोगस्य वा परिमाणं पाणिनीयैरेवा-
ख्यायते—‘सप्तस्त(सप्तो)द्वीपो लोकः, चत्वारो वेदाः, सरहस्साः(स्याः) शब्दप्रयोगा-
धाराः, तत्रौ(त्रो)पलब्धौ यत्नः क्रियतामिति यत्र गम्यमेतत् । अस्माकमपि चतुर्दश
पूर्वाणि सर्वाक्षरसन्निपातसंग्राहीणि । तत्रायं भगवद्विरनुयोगधरैर्दृष्ट इति प्ररूपितम्(म्) ।
[न]याश्च नैगमादयः सप्त प्रसिद्धाः स्वविषयव्यापारनियताः परविषयोन्मूलनाशक्ताः ।
तेषामावास्त्रयो द्रव्यार्थप्रधानाः, ऋजुसूत्रश्चतुर्थः पर्यायार्थः(र्थ)प्रधानः, एते चत्वा-
रोऽप्यर्थनयाः अर्थे प्रधानीकृत्य प्रवृत्ताः । शब्दश्चार्थस्यैव प्रतिपादनोपाय इति न तत्र
यत्नः तद्यथा हस्तसंज्ञादिभिः पाणिविहारैरङ्गुलिस्फोटैरङ्गितैर्निमित्तितेऽर्थप्रतिपादनं
कर्तव्यमित्यर्थः प्रधानं(नः) तेषाम् । य एवार्थं प्रत्याययति स एव साधुशब्दः, तदनु-
गुणं च लक्षणमपि प्रणीयते । “दृष्टानुविधि छन्दसि”[] इति वचनात्, पृषोदरादि-
पाठाश्च पाणिनीयैरत एवाभ्युपगम्यन्ते । सर्वनयात्मकत्वात् सम्यक्त्वादस्य व्याकरणेऽपि
किञ्चित् सूत्रं द्रव्यनयमङ्गीकृत्योक्तं सामान्यद्रव्यमिति । किञ्चित् पर्यायनयमङ्गीकृत्योक्तं
‘भेदाः पर्यायाः’ इति । तथा च—पठन्ति—“सर्वपार्थ(र्ष)दं हीदं शाखं नैकेन नयप्रस्थानेन
निर्वोदुं शक्यम्” [] इति । नानानयाश्रयाणां शब्दनयानां तु त्रयाणां शब्दः प्रधाने-
नार्थः । तेषां च यथा शब्दोऽवस्थितः प्रकृतिप्रत्ययादिनार्थेन तथा अर्थप्रतिपत्तिरिति ।

दृष्टादृष्टफलाः सर्वाः क्रिया अर्थनिबन्धनाः ।

१ “यद् यद् लक्षणेन अनुपपन्नं तत् सर्वं निपातनात् सिद्धम्, एवं सामायिकं हेयम्”-
कोट्या० वृ० मु० पृ० १५४ । “समय एव स्मार्थिक ‘इकञ्’ प्रत्ययोपादानाद् उभयत्र वृद्धिभावाच्च
सामायिकम्”—मल्ला० हे० वृ० मु० पृ० १३१४ । २ व्याकरणमहाभाष्ये (अ० १ पा० १
आह्नि० १ ‘सर्वे देशान्तरे’ इत्यस्य भाष्ये—निर्णय० प्रका० पृ० ६४) निर्दिष्टोऽयमुल्लेख एवम्—
“उपलब्धौ यत्नः क्रियताम् । महान् शब्दस्य प्रयोगविषयः । सप्तद्वीपा बहुमती, त्रयो लोकाः,
चत्वारो वेदाः साक्षाः सरहस्या बहुधा भिन्ना एकशतमध्वर्युशाखाः, सहस्रवर्त्मा सामवेदः”
इत्यादितः ‘एतावान् शब्दस्य प्रयोगविषयः’ इति वचनपर्यन्तम् विस्तीर्णोऽयमुल्लेखः । ३ अत्र
‘निमेषितैः’ इति पदं कदाचन सुसंगतम् अथवा ‘निमित्तैः’ इति पाठो योग्यः कदाचन ततश्च
‘०ङ्गितैर्निमेषितैश्चार्थं’ अथवा ‘ङ्गितैर्निमित्तैश्चार्थं’ इति पाठो भवेत् । ४ “छन्दसि तु यथादृष्टम्”
जैमि० सूत्रपाठे १।३।१४। तुलनीयमेतत् सूत्रम् ।

अर्थानां वाचकाः शब्दाः याथात्म्यं तेषु चिन्तयेत्”[]तस्मादेवं नयाश्रयणात् सर्वमविरुद्धं लक्षणमिति । सम्यगायो वा समायः तस्य सामायिकम् । अथवा समस्य भावः साम्यम्, साम्यस्यायः साम्यायः, तस्य सामायिकमिति ॥४२०८॥

अथवा गिरुत्तविधिणा सामं सम्मं समं च जं तस्स ।

इकमप्पए पवेसणमेतं सामाइयं णेयं ॥४२०९॥

अथवा गिरुत्तविधिणा । अथवा नैरुक्तेन विधिना अप्यक्षरसामान्येन ब्रूयात्, न त्वेवं न ब्रूयादिनि । देशीपदे कापि ‘ए(इ)कं’ गृहमुच्यते, तेन साम्नः इकं(कं) नैरुक्तं निपातनात् । यद्यल्लक्षणेनानुप[प]न्नं तत् सर्वं निपातनात् सिद्धमिति । साम्नो मकारस्य ‘आय’ आदेशः—सामायिकम् । सम्यैमि(गि)ति निपातनस्य वा(गा)दिलोपात् आयादेशाच्च अथवा समशब्दस्य आय आदेशः, समस्य इकं(कं) गृहं प्रवेश(न)-मित्यर्थः, निपातनात् सामायिकम् । यत् तस्यैवनि प्रवेशनं तत् सामायिकमिति । एवं बहुधा नेयम् । ‘अनन्ता गमाः, अनन्ताः पर्यवाः एकैकस्य सूत्रस्य’ इति ज्ञापितं भवति एवं शब्दरूपसिद्धौ कृतायाम् । अर्थकथनं पर्यायशब्दैर्वाक्यान्तरेण चेति पूर्वं पर्यायशब्दा उक्ताः—

‘सामाइयं समतियं सम्मावातो समास संखेवो ।

अणवज्जं च परिण्णा पच्चक्खाणे य ते अट्ठ” [निर्युक्तिगाथा—६४२ पृ०

६३८ प्रस्तुतभागे] ॥४२०९॥

इदानीं वाक्यान्तरेणार्थनिरूपणम्—

किं पुन तं सामइयं ति ? सव्वसावज्जजोगविरति ति ।

सियते स तेण सव्वो तं सव्वं कतिविधं सव्वं ॥४२१०॥

१ भाष्यमूलगाथायां तु ‘इकं अप्पए पवेसणं’—(इकम् सामायिककर्तुः आरम्भनि प्रवेशनम्) इत्येवम् ‘इक’ शब्दस्य अर्थनिरूपणं कृतम् । अयं वृत्तिकारः ‘इकं गृहं प्रवेशनम्’ एति सूचयति । २ ‘सामन्’ इत्यत्र केवलम् मकारस्य ‘आय’ आदेशो कृते ‘सा+आय+न्’ इत्येव स्यात् ततश्च ‘सामायिक’ पदे न सेत्स्यति परन्तु ‘सामन्’ इत्यस्य अन्त्यस्य ‘अन्’ अंशस्य ‘आय’ आदेशो अर्थात् साम्+अन् । ततः ‘अन्’ इत्यस्य ‘आय’ आदेशो साम्+आय=सामाय । एवं जाते ‘सामाय’ पदद्वारा सामायिकपदसिद्धिः स्यात् । ३ “अत्र ‘सम्यग्’शब्दस्य गकारस्य तथा ‘म्य’ स्थितस्य अकारस्य लोपो बोध्यः, ततः ‘सम्य्’ इत्यस्य अन्त्यस्य व्यञ्जनान्त्यकारस्य ‘आय’ आदेशो विधेयः । ततः आदिसकारस्य दीर्घत्वे ‘सामाय’ शब्दे सिद्धे पश्चात् तेन सह ‘इक’शब्दस्य संबन्धे ‘सामायिक’पदसिद्धिः । तुलनीयमत्र मलभारिविवरणम् पृ० १३१४ गा० ३४८३ । ४ अत्र ‘सम’शब्दस्य ‘आय’ आदेशो तु ‘सामायिक’पदं कथमपि न सिध्येत, किन्तु ‘सम’शब्दस्य अन्त्यस्वरस्य अकारस्य ‘आय’आदेशो विधेयः अत्रापि “समशब्दात् अयःगमे” इत्यादिकं मलभारिविवरणं पूर्वोक्तमेव द्रष्टव्यम् । ५ ‘तस्य ‘सम’शब्दार्थरूपरागद्वेष-माप्यस्थस्य सामायिकानुष्ठानमाचरतः आत्मनि’ इति आशयः ।

किं पुनः तं सामर्थ्यं ? 'सर्वसावद्ययोगविरतिः सामायिकम्' इत्युक्ते कः 'सर्व'-शब्दस्यार्थः ? क्रिया-कारकभेदकथनेन पर्यायान्तरैर्निरूपणमिति । 'सु गतौ' इति धातुः, तस्यौणादिके 'व'प्रत्यये सर्वशब्दो वा निपात्यते । स्त्रियते स इति, स्त्रियते तेन वा सर्वः ॥४२१०॥

तच्च कइ(ति)विधमिति प्रश्ने—

णामं ठवणा दविष् आदेसं चैव णिरवसेसं च ।

तथ सव्वधत्तसव्वं च भावसव्वं च सत्तमयं ॥७२७॥४२११॥

णामं ठवणा दविष् । नाम[सर्वम्], स्थापनासर्वम्, द्रव्यसर्वम्, आदेश-सर्वम्, निरवशेषसर्वम्, सर्वधत्तसव्वम्, भावसर्वमिति सप्त वा सर्वम् । तत्र नाम-स्थापने पूर्ववत् ॥७२७॥४२११॥

द्रव्यसर्वं भण्यते—

कसिणं दव्वं सव्वं तद्देशो वा विवक्खयाऽभिमतो ।

दव्वे तद्देशस्मि य सव्वासव्वे य चतुमंगो ॥४२१२॥

कसिणं दव्वं सव्वं । यद् विवक्षितं द्रव्यमङ्गल्यादि तत् कृत्स्नं परिपूर्णमनूनं सर्वैरवयवैः सर्वमुच्यते—सकलमित्यर्थम् । एवं तस्यैव द्रव्यस्य कश्चित् सावयवो दे(दे)शः कृत्स्नतया स्वावयवपरिपूर्णतया यदा सकलो विवक्ष्यते तदा देशोऽपि सर्वः, एवमुभयस्मिन् द्रव्ये तद्देशे च सर्वत्वान्(त्) । तयोरेव यथास्वमपरिपूर्णता-यामसर्वं तत्त्वम् । ततश्चतुर्भङ्गी—द्रव्यं सर्वम् देशोऽपि सर्वः, द्रव्यं सर्वं देशः असर्वः, देशः सर्वः द्रव्यमसर्वम्, देशोऽसर्वः द्रव्यमप्यसर्वम् ॥४२१२॥

सव्वासव्वे दव्वे देसस्मि य णातमंगुलिदव्वं ।

संपुण्णं देसुण्णं पैव्वं पव्वेगदेसोऽयं ॥४२१३॥

सव्वासव्वे दव्वे । अत्र यथाक्रममुदाहरणम्—सम्पूर्णमङ्गुलिद्रव्यं सर्वम्, तदेव देशोऽनं द्रव्यमसर्वम्, तथा देशः पर्व तत् संपूर्णं देशसर्वम्, पर्वेकदेशः देशोऽसर्वम् एवं द्रव्यसर्वम् ॥४२१३॥

१ पाणिनीये लणादिप्रकरणे 'सर्व-नीष्टव्व-रिष्व०' (पा० १, सू० १५९) इत्यनेन सूत्रेण 'सूतम् अनेन विष्वम् इति सर्वम्' इत्येवं सर्वशब्दो 'व'प्रत्ययान्तो निपात्यते । अमरकोश-वृत्तिकारः क्षीरस्वामिभट्टस्तु 'सर्वति सरति वा सर्वम्' (—अमर० क्षीरस्वा० टी० पृ० २५०) इत्येवं सर्वशब्दं व्युत्पादितवान् । २ पुष्पव्वेगं त् ।

अथ आदेशसर्वमुच्यते—

आदेसो उवयारो सो बहुतरण पधानतरण च्व' ।

देसे वि जधा सव्वं भत्तं भुत्तं, गतो गामो ॥४२१४॥

आदेसो उवयारो । आदेशनमादेशः उपचारो व्यवहारः, स बहुतरे प्रधाने वा आदिश्यते । देशोऽपि—यथा—विवक्षितं घृतमभिसमीक्ष्य बहुतरे भुक्तो(क्ते) स्तोके-
ऽवशेषे उपचारः क्रियते—सर्वं घृतं भुक्तम्, भक्तं वा । प्रधानेऽप्युपचारः—यथा—
ग्रामप्रधानेषु गनेषु पुरुषेषु गतो ग्रामः इति व्यपदिश्यते । एवमादेशसर्वम् ॥४२१४॥

अथ निरवशेषसर्वमुच्यते—

दुविधं तु णिरवसेसं सव्वासेसं तदेकदेसे' य ।

सव्वासेसं सव्वे[२७७-प्र०]अणिमिसणयणा जधा देवा ॥४२१५॥

दुविधं तु णिरवसेसं । द्विविधं निरवशेषम्—सर्वनिरवशेषम्—तद्देशनिरवशेष-
त्वेन तस्य सर्वस्य सम्पूर्णस्य विवक्षितधर्मेण निर्देशात् सर्वे देवा अणिमिषनयना, इति न
हि कश्चिद् देवानां मध्ये निमिषनयनत्वेन मु(उ)च्यते ॥४२१५॥

तद्देसापरिसेसं सव्वे असुरा जधा असितवण्णा ।

जध जोतिसालया वा सव्वे किर तेउलेस्सागा ॥४२१६॥

तद्देसापरिसेसं । तेषां देवानाम् देश एको निक्कायः असुरास्ते तद्देश-
निरवशेषतया आदिष्टाः—सर्वे [अ]सुरा [अ]सितवर्णाः । द्वितीयमुदाहरणम्—यथा वा—
ज्योतिष्काः सर्वे तेजोलेख्याः ॥४२१६॥

अह(थ) सर्वव(ध)त्त(त्ता)सर्वमुच्यते—

जीवाजीवा सव्वं तं धत्ते तेण सव्वधत्तं च्ति ।

सव्वे व सव्वधत्ता सव्वं जमतो परं णणं ॥४२१७॥ दारं ।

जीवाजीवा सव्वं । यत् किञ्चन जीवलोकेऽस्ति तत् सर्वं जीवञ्चाजीवअ(वञ्च),
नह्येतद्व्यतिरिक्तमन्यदस्ति किञ्चित् । एतत् सकलं वचनं जगतः सङ्ग्रहस्येति
सर्वे जीवाजीवा इति सर्व(र्व)धत्तं निहितमस्यां विवक्षायां इति सर्वधत्ता । ननु
“दधातेहिः” [७।४।४२। पाणि०] इति ‘हि’शब्दादेशात् ‘हितम्’ इति भवितव्यम्,

१ वा को हे । २ सो य त । ३ ‘असुरा जधा असितवण्णा’ इत्येवं मूलगाथापाठः ।
वृत्तिकारनिरूपिते—सर्वे सुरा(ः), सितवर्णाः’ इति न मूलानुसारी पाठः, अत एव अकारः प्रक्षिप्तः
द्वयोः पदयोः आदौ ।

कथं घत्तमिति ? उच्यते, प्राकृते देशीयपदस्याविरुद्धत्वात् न दोषः । अथवा 'घत्त' इति रि(डि)त्यवदव्युत्पन्न एव यदृच्छाशब्दः । अथवा सर्वं दधातीति 'सर्वघ[म्] निरवशेषवचनम् । सर्वघम् आत्तमागृहीतं यस्यां विवक्षायां सा सर्वघ(घा)त्ता । एवमपि निष्ठापूर्वनिपातः ? "जातिकालसुखादिभ्यः परवचनम् [२।२।३६। पाणि० सू० वा०] इति परनिपात एव । अथवा सर्वघि(घे)न आत्ता सर्वघात्ता तथा यत् सर्वं तत् सर्वघात्तासर्वम् ॥४२१७॥

अत्र चोद्यते—द्रव्यसर्वस्य, आदेश(श)सर्वस्य, निरवशेषसर्वस्य, सर्वघात्ता सर्वस्य च न कश्चिद् विशेषः इति पुनरुक्तत्वम् । तत्परिहाराय—

अथ द्रव्यसर्वमेङ्गद्वन्वाधारन्ति भिण्णमण्णेहि ।

एगाणेगाधारोवयारभेतेण चादेसं ॥४२१८॥

अथ द्रव्यसर्वमित्यादि । यद् द्रव्यसर्वं तदेकद्रव्याधारं देशविशेषकल्पनया व्यपदिश्यते इति उत्तरेभ्यो भिद्यते । आदेशसर्वं तु एकानेकद्रव्याधारमुपचारप्राधान्यमात्रनिर्देशात् पूर्वस्मादुत्तराभ्यां च भिद्यते ॥४२१८॥

भिण्णमसेसं जमिहेगजातिविसयं ति सव्वधत्तातो ।

भिण्णा य सव्वधत्ता सव्वधाधार त्ति सव्वेहि ॥४२१९॥ दारं ।

भिण्णमसेसं । निरवशेषसर्वं तु सकलैकजातिविषयमिति पूर्वैभ्यः उत्तराच्च भिद्यते । सर्वघात्तासर्वं तु सर्वो(वा)धारत्वा[त्] सर्वैभ्योऽपि पूर्वैभ्यो भिद्यते ॥४२१९॥

अथ भावसर्वं निरूप्यमिति—

कम्मोदयस्स भावो सव्वो सँ सुभोऽसुभो य ओदइधो ।

मोहोवसमसभावो सव्वो उवसामिओ भावो ॥४२२०॥

कम्मोदयस्स भावो इत्यादि । औदयिको भावः सर्व एव द्विविधः—शुभोऽशुभश्च । सर्वोऽसौ कर्मोदयादेव न क्षयोपशमादिभ्य इति भावसर्वम् । तथा मोहनीयकर्मोपशमस्वभावः सर्व ओ(औ)पशमिक इति ॥४२२०॥

कम्मवसयस्स भावो खयिओ सव्वो य मीसओ मीसो ।

अथ सव्वद्वन्वपरिणतिरूवो परिणामिओ भावो ॥४२२१॥

१ सर्वघ+आत्ता=सर्वघात्ता इत्येष बहुव्रीहिसमासे प्रयोगः संस्कृतभाषायां साधुः, प्राकृते तु 'घात्ता' इत्यस्य आद्यस्य आकारस्य ह्रस्वत्वे 'घत्ता' इति साधुः । २ "जातिकालसुखादिभ्यः परा निष्ठा वक्तव्या" इत्येवंप्रकारं वार्तिकं विद्यते । ३ एष प्रयोगः तृतीयातत्पुरुषसमासे । ४ "मेगं दव्वा हे त । ५ सव्वेसि हे त । ६ असुहो सुहो य को हे त । ७ सव्वो को हे त ।

कम्मवख्य० इत्यादि । कर्मणां क्षयादेव सर्वः का(क्षा)यिकः, मिश्रः पुनः क्षायोपशमिकः, स सर्वप्रतिबन्धकर्मणां क्षयादुपशमाद् वेति मिश्रस्वभावः । अथ शब्दः परिसमाप्त्यर्थः । एतावन्ति भावोदाहरणान्ति । सर्वः परिणामिको भावः द्रव्यपरिणामस्वभाव इति । एवं सप्तप्रकारः सर्वनिक्षेपः ॥४२२१॥

इह पुनरशेषसर्वेणाधिकार इति—

अधिगतमऽसेससत्त्वं विसेसतो सेसयं जघाजोगं ।

गरहितमवज्जमुत्तं पावं सह तेण सावज्जं ॥४२२२॥

अधिगतमसेस० । इह विशेषतो निरवशेषसर्वमुपयुज्यते, अन्यानि तु यथायोगं सम्बन्धनीयानि । गाथापञ्चार्थेन सावधनिरूपणमिति । गरहितमवद्यम्—उच्यते—पापमित्यर्थः, सहावधेन सावधः ॥४२२२॥

अथवा अन्यथोच्यते—

अधवेह वज्जणिज्जं वज्जं पावं ति सहसकारस्स ।

दिग्घत्तादेसातो स[२७७—द्वि०]हवज्जेणं ति सावज्जं ॥४२२३॥ दारं ।

अधवेह वज्जणिज्जं । ‘वृज्जी वर्जने’ वर्जनीयं वर्ज्यं पापम्, सह वर्ज्येन सबर्ज्यः प्राकृते सक(का)रस्य दीर्घदिशात्—सावर्ज्यः ॥४२२३॥

कोऽसा ? योग इति पुंलिङ्गाभिधानात् तस्य च व्याख्यानम्—

जोगो जोयणमाऽऽतकिरियासमाधानमाऽऽतवावारो ।

जीवेण जुज्जते वा जतो संमाधिज्जते सो त्ति ॥४२२४॥

जं तेण जुज्जते वा स कम्मणा जं वं जुज्जते तम्मि ।

तो जोगो सो य मतो तिविधो कायादिवावारो ॥४२२५॥

जोगो जोयणमित्यादि । “युजिर् योगो(गे)” ‘युज समाधौ वा’ तस्य—भावे, कारके ‘घञ्’—योगः आत्मकर्मसम्बन्धः आत्मक्रियासमाधानं वा । यः कश्चिदात्मव्यापारः स योग मु(उ)च्यते । अथवा युज्यते स आत्मना सहेति कर्मणि वा कारक(के), योगः—आत्मनि समाधीयत इत्यर्थः । तेन वा युज्यते आत्मनि स कर्मणेति योगः करणे कारके । अथवा युज्यते तस्मिन्निति अधिकरणे कारके योगः । स च त्रिविधः काय-वाङ्-मनोऽभिव्यापारः ॥४२२४—२५॥

१ जोगा जे । २ “रियसमा” त । ३ स साहिज्जए सो को । ४ कम्मणा को हे त ।

द्वस्स व दव्वाण व दव्वभूतस्स दव्वहेतुं वा ।

दव्वप्पच्चक्खाणं णिण्हादीणं व सव्वं पि ॥४२२९॥ दारं ।

‘भिक्षयराणमतिच्छा, पडिसेधो रोगिणो व्व किरियाए ।

सिद्धं पच्चक्खातो जध रोगी सव्ववेज्जेहि ॥४२३०॥ दारं ।

दव्वस्स व । द्रव्यस्य द्रव्ययोर्द्रव्याणां वा द्रव्यभूतस्य वा द्रव्यहेतोर्वा यत् प्रत्याख्यानं तद् द्रव्यप्रत्याख्यानम्, द्रव्यभूतप्रत्याख्यानं भावविरहितं निह्वादिप्रत्याख्यानम् । भिषग्न(व)राणां प्रसिद्धम्-रोगिणः क्रियायैः प्रतिषेधः प्रतिषेधप्रत्याख्यानम् । लोके सिद्धमिदम्-प्रत्याख्यातोऽयं सर्ववैधैरिति ॥४२२९-३०॥

भावस्स भावतो भावहेतु[२७८-प्र०]मध भाव एव वाभिमतं ।

पच्चक्खाणं दुविधं तं सुतमिह णोसुतं चेव ॥४२३१॥

भावस्स भावतो । भावस्य प्रत्याख्यानम्-सावद्ययोगस्य पापक्रियायाः निषेधनम् । भावतः अश्रुभात् परिणामात् पापक्रियानिर्वृत्तिर्जायते । भावहेतोर्वा सर्वकर्मक्षयो भावः परिनिर्वाणम्, तदर्थं भावप्रत्याख्यानम् । भाव एव प्रत्याख्यानम् इति समानाधिकरणसमासः, भावात्मकत्वात् सावद्ययोगविरतेः । तच्च द्विविधम् श्रुतप्रत्याख्यानम्, नोश्रुतप्रत्याख्यानं च ॥४२३१॥

श्रुतप्रत्याख्यानं द्वेधा—

पुव्वं णोपुव्वसुतं पच्चक्खाणाति पुव्वसुतमुत्तं ।

आतुरपच्चक्खाणादियं च णोपुव्वसुतमुत्तं ॥४२३२॥

पुव्वं णोपुव्वसुतमित्यादि । पूर्वश्रुतप्रत्याख्यानम्-प्रत्याख्यानसंज्ञितं (तं) पूर्वं प्रत्याख्यानपूर्व(र्व)श्रुतप्रत्याख्यानम् । आतुरप्रत्याख्यानादिकमिति विस्तर आर्ष-ग्रन्थेष्वेव । एवं श्रुतप्रत्याख्यानं गतम् ॥४२३२॥

१ भिक्ष अदाणम० हे । २ अस्मिन् प्रत्याख्याननिरूपणे श्रीवृत्तिकारः केवलं ‘रोगिणो व्व’ इत्यादिपदनिर्दिष्टं व्याख्यातवान् परन्तु ‘भिक्षयराणमतिच्छा’ इति पदं न व्याख्यातवान् । तद्व्याख्यानम् एवम्—‘भिक्षादीनाम् अदाने ‘अतिच्छ’—‘अतिगच्छ’ इति—‘अदित्सा’ वा इति वचनम्—अतिगच्छप्रत्याख्यानम् अदित्साप्रत्याख्यानं वा’ एतद्भावरूपं निरूपणम् हा० वृ० सु० पृ० ४७८, म० वृ० सु० पृ० ५७९, हे० वृ० सु० पृ० ५३१९ । अत्र मूलगाथायां सूचितः ‘अतिच्छ’शब्दः ‘अतिगच्छ’ इति क्रियासूचकः अथवा ‘अदित्सा’ इत्यर्थसूचकः स्वीकृतः । ३ अत्र गाथायां ‘रोगिणो व्व’ इत्येव उपमासूचकः ‘व्व’ शब्दः ‘इव’अर्थः प्रयुक्तः । यथा वैद्या रोगिणं प्रत्याख्याति—नायम् अधुना उपचारयोग्यः चिकित्सायोग्यो वा तथा यः कश्चित् क्रियां प्रत्याख्याति क्रियानिषेधं करोति तस्य प्रत्याख्यानं प्रतिषेधप्रत्याख्यानम् इत्येवं भावः प्रतिभासते । ४ ‘क्खाण ति पु० को हे त । ५ ‘यत् प्रत्याख्यानसंज्ञितं नवमं पूर्वं तत् पूर्वश्रुतप्रत्याख्यानमुक्तम्’—मल्ला० हे० वृ० सु० पृ० १३२० । ६ ‘आतुरप्रत्याख्यानादिकं तु श्रुतं नोपूर्वश्रुतप्रत्याख्यानमुक्तम्, तस्य पूर्वगतबाह्यत्वेन पूर्वश्रुतत्वायोगात्’—मल्ला० हे० वृ० सु० पृ० १३२० ।

नोश्रुतप्रत्याख्यानमुच्यते—

णोसुतपच्चक्खाणं मूलुत्तरगुणविधाणतो दुविधं ।

सव्वे देसे य मतं इध सव्वं सव्वसद्धातो ॥४२३३॥ दारं ।

णोसुतपच्चक्खाणमित्यादि । मूलगुणप्रत्याख्यानम्, उत्तरगुणप्रत्याख्यानं च द्वेधा । एकैकमत्र सर्व-देशभेदात् द्विविधम् । इहाधिकृतं 'सर्वम्' सामायिकादनन्तरं सर्वशब्दोपादानात् ॥४२३३॥

इदानीम् 'यावज्जीवम्' इति व्याख्यायते—

जीवो त्ति जीवणं पाणधारणं जीवियं त्ति पज्जाया ।

गहियं न जीवदव्वं गहियं वा पज्जयं विसिट्ठं ॥४२३४॥

जीवो त्ति । जीवणं(नं) जीव इति क्रियाशब्दोऽयम्—जीवतीति जीवः आत्म-पदार्थः । जीवनं च प्राणधारणं च जीवितं वेत्येकार्थत्वम् अथवा यदि जीवद्वयं जीव-शब्देनोक्तं ततः प्रकरणाज्जीवनपर्यायविशिष्टं प्रत्येतव्यम्, अन्यथा दोषप्रसङ्ग इति ॥४२३४॥

तं दोषं दर्शयति—

इहरा जावज्जीवं त्ति जीवदव्वगहणे मयस्सावि ।

पच्चक्खाणं पावइ गहियमओ जीवियं तं च ॥४२३५॥

इहरा जावज्जीवं त्ति । गतार्था ॥४२३५॥

तच्च जीवितं नामादिभेदम्—

णामं ठवणा दविण ओहे भव तब्भवे य भोगे य ।

सज्जेम जसमं ऽसंजमजीवितमिति तव्विभागोऽयं ॥७२९॥४२३६॥ दारं ।

णामं ठवणा इत्यादि । तस्य विभागः—नाम-स्थापने पूर्ववत् ॥४२३६॥

द्वयजीवितम्—

दव्वं हिरण्णमेसज्जभत्तपुत्ताति जीवितणिमिच्चं ।

जं दव्वजीवितं तं दव्वस्स व जीवितमव्वत्था ॥४२३७॥ दारं ।

१ अत्र पूर्वम् 'सर्व'शब्दस्य व्याख्यान समायातमेव अतः अत्रापि 'सर्वम्' इति योजनीयम् अर्थात् सर्वमूलगुणप्रत्याख्यानम् देशमूलगुणप्रत्याख्यानम् तथा सर्व-उत्तरगुणप्रत्याख्यानम् देश-उत्तरगुणप्रत्याख्यानम् इत्यादौ सर्वत्र 'सर्व'शब्दो योजनीयः । २ पज्जववि० को । ३ एषा गाथा नास्ति जे प्रत्याम् । ४ एषापि नास्ति जे प्रत्याम् । ५ संजम जस कित्तो जीविअं च, तं भण्णइ दसहा ॥ दी हा मु० पृ० ४७९ म मु० पृ० ५८० प्र० । ६ जसमसंजमं को, जसमसंजमं हे । ७ एतां गाथां निर्दिश्य एतस्या व्याख्यानसमाप्तौ "अवयवार्थं तु भाष्यकारः स्वयमेव वक्ष्यति" इत्येव श्रीहरिभद्र-मलयगिरी सूरी (हा० मु० पृ० ४७९ द्वि० । म०मु०पृ० ५८० प्र०) निर्दिशतः, अतः एषा निर्युक्तिगाथा अनुमीयते अत एव अस्माभिरपि एषा निर्युक्ति-गतस्य स्वीकृता । मलधारी सूरीस्तु "इति द्वारगाथासंक्षेपार्थः" इत्येव सूचितवान् नान्यत् किमपि । ८ दव्वे को हे त ।

द्वं हिरण्य० इत्यादिः स्फुटार्था ॥४२३७॥

उपेजीवितमिदम्—

आयुस्सद्भवतया सामर्णं पाणधारणमिहोहो । दारं ।

भवजीवितं [२७८-द्वि०] चतुर्द्धा णेरइयादीण जाऽवस्था ॥४२३८॥

आयुस्सद्भवतया । आयुरिति प्रदेशकर्म, तद्भव्यसहचरितं जीवस्य प्राणधारणं सर्वसंसारि(रि)जीवसामान्यमिति । अथ जीवितम् ओषः सामान्यमिति । भवजीवितं चतुर्धा—नारकादीनां चतुर्णां या अवस्था स्थितिः—इत्यर्थः—तद् भवजीवितं नाम ॥४२३८॥

तद्भवजीवितमोरालियाण जं तद्भववोवण्णाणं ।

चक्कधरादीणं भोगजीवितं सुरगणाणं च ॥४२३९॥

संजमजीतमिसीणं अस्संजमजीवितं अविरताणं ।

जसजीवितं जसोणामतो जिणातीणं लोगम्मि ॥४२४०॥ दारं ।

तद्भवजीवितमोरालियाण । तस्मिन् भवे जीवितं तद्भव(तद्भव)जीवितम्—भवस्य तदायुष्कबन्धस्य प्रथमसमयानुभावादारम्य यावच्चरमसमयानुभ(भा)वः । स च औदारिकशरीरिणां तिर्यङ्-मनुष्याणां तद्भवोत्पत्तिमागतानां तद्भवजीवितं भवति । ननु च भवजीवितमनन्तरं चतुर्धा वर्णितम्—नारकादिगतिसमाप्नानां या अवस्था स्वायुष्कस्थितिरिति । तस्य अस्य च को विशेषः ? उच्यते, 'तत्र स्वायुष्कबन्धकालात् प्रभृति सर्वैव भवस्थितिर्यथैव(यथास्व)मवाधासहिता भवजीवितम्, इह तु तद्भवजीविते अवाधोनिका कर्मस्थितिः[.] तद्भवोदयात् प्रभृति कर्मनिषेधकः(षेकः) तद्भवजीवितमिति महान् विशेषः । किमर्थमौदारिकाणामेव ? उच्यते, तेषां हि गर्भकालव्यवहितं श्रौति-निःसरणं जन्मोच्यते, तेन च गर्भकालेन सहैव तद्भवजीवितम् । वैक्रियशरीरिणानु(णां तू)पपादादेव कालान्तराव्यवहितं जन्मति(जन्मेति) ततः प्रभृति जीवितं स्वावाधाकाल-सहितमिति कृत्वा तद्भवजीवितं औदारिकाणामेव सुप्रतिपादयामि । शेषं भागं(भोग) जीवितादि स्फुटार्थम् ॥४२३९-४०॥

णरभवजीतमधिकतं विसेसतो सेसयं जधाजोगं ।

जावज्जीवामि तयं तौ पच्चक्खामि सावज्जं ॥४२४१॥

१ अत्र हे० मवधारी 'ओषधीवितम्' इति पदं सूचयति । २ तुलनीया अत्र श्रीहरिभद्र-सुरिवृत्तिः—तथाहि—'ननु च भवजीवितम् अनन्तरं चतुर्धा वर्णितम् । नारकादिगतिसमाप्नानां या अवस्था तत्र स्वायुष्कबन्धकालात् प्रभृति सर्वा एव भवस्थितिः यथास्वम् अवाधासहिता भवजीवितम् । इह तु तद्भवजीविते अवाधोनिका कर्मस्थितिः तद्भवोदयात् प्रभृति कर्मनिषेधकः तद्भवजीवितम् इति महान् विशेषः'—हा० भा० वृ० सु० पृ० ४८० प्र० । ३ जोगं त । ४ ता को हे त ।

जावदयं परिमाणे मज्जाताएऽवधारणे चेति ।

जावज्जीवं जीवनपरिमाणं जत्तियं मे त्ति ॥४२४२॥

गरभवजीतमधिकृतं । मनुष्य एव संयतो भवतीति नरभवजीवितमधिकृतम् । स मनुष्यः एवं प्रतिजानीति(ते)—यावदहं जीवामि तावत् सावद्यं योगं प्रत्याख्यामीति । यावच्छब्दोऽयं परिमाणा(णे) मर्यादायामवधारणे च द्रष्टव्यः । तत्र परिमाणे तावत् वचनं यावन्मम जीवितपरिमाणं तावत् प्रत्याख्यानमिति । मर्यादा-अवधारणयोरपि वचने ॥४२४१-४२॥

जावज्जीवमिहारेण मरणमज्जाततो ण तत्कालं ।

अवधारणे वि जावज्जीवनमेवेह ण तु परतो ॥४२४३॥

जावज्जीवमिहा० । यावज्जीवमी(मि)ति मरणमर्यादाया आरात्, न तत्कालम् न मरणकालमात्रम् । 'एव' इति अवधारणेऽपि—यावज्जीवनमेव तावत् प्रत्याख्यानम्, न तस्मात् परत इत्यर्थः ॥४२४३॥

एवमपि 'यावज्जीवम्' इति सूत्रेऽभिधातव्यम्, किमर्थं 'या(जा)वज्जीवाय' इति भण्यते ? तदर्थम्—

जावज्जीवं पत्ते जावज्जीवाइ लिंगवच्चासो ।

भावप्पच्चयतो वा जा जावज्जीवता ताए ॥४२४४॥

जावज्जीवतया इति जावज्जीवाय वण्णलोवातो ।

जावज्जीवो जीसे जावज्जीवाए वा सा तु ॥४२४५॥

का पुण सा संबज्झति[२७९-प्र०]पच्चक्खाणकिरिया तया सव्वं ।

जावज्जीवाए हं पच्चक्खामि त्ति सावज्जं ॥४२४६॥

जावज्जीवं पत्ते । सत्यमेवम्, तथापि तु प्राकृते लिङ्गव्यत्यासो लाक्षणिक एव । अथवा 'यावज्जीवम्' इति अव्ययीभावसमासे—“यावदवधारणे”[२।१।८।पाणि०] इत्यनेन निवृत्ते, भावप्रत्ययः उत्पादितः—यावज्जीवं भावः, षष्ठ्याः “अव्ययादाप्सुय (पः)”[२।४।८२।पाणि०] इति सुप्लक्, “तस्य भावस्त्वन्तलौ”[५।१।११९।पाणि०] इति तलि स्त्रीलिङ्गता—यावज्जीवतया । तत्र अलाक्षणिकवर्णपदलोपात् जावज्जीवाय इति सिद्धम् । अथवा प्रत्याख्यानक्रिया अन्यपदार्थ इति तामभिसमीक्ष्य समासो बहुव्रीहि(हिः)—यावज्जीवो यस्या सा यावज्जीवा ॥४२४४ ४६॥

जीवणमधवा जीवा जावज्जीवा पुरा व सा णेया ।

ताए पायतवयणे आवज्जीवाए ततिपयं ॥४२४७॥

१ 'स एवं मनुष्यः त । २ प्रयोगे निष्पन्ने सति इति आशयः ।

पञ्चकखामि त्ति मतो उत्तमपुरिसेगवयणतो कत्ता ।

तिणिण विधा जस्स तओ तिविधो जोगो मतोऽधिकतो ॥४२४८॥

जीवणमधवा । स्फुटार्था ॥४२४७-४८॥

तं तिविधं बितियाए पच्चक्खेयमिह कम्मभावातो ।

तिणिण विधा जस्स तेयं तिविधं तिविधेण तेणं ति ॥४२४९॥

तं तिविधं । तिओ(ओ) विधा यस्य योगस्य स त्रिविधः सावद्ययोगः, स च प्रत्याख्येय इति कर्म सम्पद्यते । कर्मणि च द्वितीया विभक्तिः । तं त्रिविधं योगम् त्रिविधेनैव, करणे तृतीयेति ॥४२४९॥

तेणेति साधकतमं करणं ततियाऽभिधानतोऽभिमतं ।

केण तिविधेण भणिते मणेण वायाए काएणं ॥४२५०॥

तेणेति । गतार्था ॥४२५०॥

मणणं व मण्णते वाऽणेण मणो तेण दव्वतो तं च ।

तज्जोग्गपोग्गलमयं भावमणो भण्णते मंता ॥४२५१॥

मणणं व । 'मन ज्ञाने' मननम्, मन्यते वा तेनेति 'असुक्'प्रत्यये मनः, तच्चतुर्धा—नाम-स्थापना-द्रव्य-भावैः । द्रव्यमनस्तद्योग्यपुद्गलमयम् । भावमनः मन्ता जीव एव ॥४२५१॥

वयणं^१ व वुच्चते वाऽणयेति वाय त्ति दव्वतो सा य ।

तज्जोग्गपोग्गला से^२ गहिता तप्परिणता भावे^३ ॥४२५२॥

वयणं व वुच्चते वा । 'वच भाषणे' वचनम्, उच्यते वा अनयेति वाक् । सापि चतुर्धा एव नामादिभिः । तद् द्रव्यवाक् शब्दपरिणामयोग्यपुद्गलाः जीवपरिगृहीताः । भाववाक् पुनः त एव पुद्गलाः शब्दपरिणाममापन्नाः ॥४२५२॥

जीवस्स णिवासातो पोग्गलचयतो य सरणधम्मातो ।

कायोऽवयवसमाधानतो य सो दव्वभावमयो ॥४२५३॥

तज्जोग्गपोग्गला जे मुक्का[२७९-द्वि०] य पयोगपरिणता जाव ।

सो होति दव्वकाओ बद्धा पुण भावतो कायो ॥४२५४॥

तेण तिविधेण मणसा वाया काएण किं तयं तिविधं ।

पुव्वाधिकतं जोगं ण करेमिच्चादि सावज्जं ॥४२५५॥

१ णं वागुच्चए को हे त । २ जे को हे त । ३ भावो हे ।

जीवस्स निवासातो । 'चिन् चयेने(यने)' चयनम् चीयते वा अनेनेति "निवा-
सा(स)वि(चि)ति-शरीरोपसमाधानेष्वदेशः कः" [३।३।४१।पाणि०] इति कायः । जीवस्य
निवासात्, पुद्गलानां चयात्, पुद्गलानामेव केषाञ्चित् शरेणात्, तेषामेवावयवसमाधानात्
कायः शरीरम् । सोऽपि चतुर्धा नामादिभिः । तत्र द्रव्य-भावकायौ-तेजोग्रामाला
(तज्जोग्गपोग्गला) ये शरीरत्वयोग्याः अगृहीताः, तत्स्वामिना च जीवेन मुक्ताः
यावत् तं परिणामं न मुञ्चति(न्ति) तावद् द्रव्यकायः । सा(भा)वकायस्तु तत्परिणताः
जीवबद्धाः, जीवं(व)सम्प्रयुक्ताश्च ते । मनो-वाक्-काययोगेन त्रिविधेन त्रिविधं पूर्वाधि-
कृतं सावधं योगं न करोमि, न कारयामि, कुर्वन्तमन्यं न समनुजानामि नानुमन्येऽ-
हमिति ॥४२५३-५५॥

पुण्वं व जमुद्धिदं त्रिविधं त्रिविधेण तत्थ करणस्स ।

तिविधत्तणं विवरितं मणेण वाभाए काएणं ॥४२५६॥

पुण्वं व जमुद्धिदं । यत् पूर्वमुद्धिष्टं त्रिविधं त्रिविधेन, तत्र अस्य अनन्तरस्य
करणस्य विवरणं सूत्र एव कृतम्-मनसा वाचा कायेनेति । तस्य करणस्य कर्म
प्रत्याख्येयं योगं सूत्र एव विवृणोत्याचार्यः 'न करोति(मि)' इत्यादि ॥४२५६॥

[किं] पुनः कारणमुद्देशक्रममतिरुद्धं व्यत्यासेन निर्देशः क्रियते ? —

तिविधमिदाणि जोगं पच्चवखेयमणुभासए सुत्तं ।

किं पुणरुक्कमितूपं जोगं करणस्स णिद्देसो ॥४२५७॥

तो ण जधुद्देसं चिय णिद्देसो भण्णते णिसामेहि ।

जोगस्स करणतंतोवदरिसणत्थं विवज्जासो ॥४२५८॥

देसितमेवं जोगो करणवसो^१ णियतमऽपघाण त्ति ।

तब्भावे भावातो तदभावे चाऽपभावातो ॥४२५९॥

तिविधमिदाणि जोगमित्यादि । तो ण जधुद्देसमित्यादि । इह व्यत्यासे
प्रयोजनम्-योगस्य करणं(ण)तत्रो(न्त्रो)पदर्शनार्थम्-योगः करणवस(श) इति । कर-
णानां भावे योगस्य भावात् करणाभावे योगस्याप्यभावादिति करणप्राधान्यं व्यत्यास-
निर्देशेन प्रख्याप्यते ॥४२५७-५९॥

१ "शरेणात् प्रतिक्षणं च विशरणधर्मकत्वात्"-हे०वृ०मु०पृ० १३२६ । २ अत्र कोटया-
चार्यवृत्तिगताया ४२७३ गाथाया विवरणं तुलनीयम्-मु० पृ० ९६३-९६४ । तथा 'किं पुनः
कारणम् येन योगमुत्क्रम्य...करणस्य प्रथमं निर्देशः' इत्यादि अपि मल्लवारिहे० विवेचनमपि
तुलनीयम्-गा० ३५३० पृ० १३२८ । ३ भासतो जे । ४ वसा त ।

तस्स तदाऽधारातो तत्कारणतो य तप्परिणतीतो ।

परिणंतुरणत्थंतरभावातो करणमेव तथो ॥४२६०॥

तस्स तदाधारातो इत्यादि । योगस्यात्मव्यापारस्य क्रियायाः तदाधारत्वात् मनो-वाक्-कायाधारत्वात् तत्कारणत्वात् तैर्जन्यत्वात् क्रियायास्तत्परिणतेः करणानां तथा क्रियारूपेण परिणतेः परिणतु(न्तु)श्च परिणामोऽनर्थान्तरमिति करणमेव योग इति ॥४२६०॥

एत्तो च्चिय जीवस्स वि तम्मयता करणजोगपरिणामा ।

गम्मति णयंतरातो [२८०-प्र०]कताइ समए जतोभिहितं ॥४२६१॥

एत्तो च्चिय इत्यादि । अत एव च परिणतुः(न्तुः) परिणामादनर्थान्तरत्वात् जीवस्यापि परिणतु(न्तु)स्तन्मयता करणात्मरूपत्वं करणानां कायादीनां योगत्वेन क्रियारूपेण परिणतेः गम्यते नयान्तरेणैकत्वम् ॥४२६१॥

यतः समये सिद्धान्तेऽभिहितं ज्ञापकमाह—

आता चेव अहिंसा आता हिंसे त्ति णिच्छयो एस ।

जो होति अप्पमत्तो अहिंसओ हिंसओ ईतरो ॥४२६२॥

अहिंसा निरवद्ययोगः, आत्मा कायादिकरणपरिणत्येकरूपः, स तेन निरवद्ययोगेन परिणत आत्मैवाऽहिंसा । हिंसाऽपि सावद्ययोग आत्मैव, तथा परिणामात् । स चाप्रमत्त-योगः अहिंसक(कः), प्रमत्तयोगः पुनः पूर्वस्मादितरः, स एव हिंसको भवेत् ॥४२६२॥

आहेकत्ते कत्ता कम्मं करणं ति विभागोऽयं ।

भण्णति पज्जायंतरविसेसणातो ण दोसो त्ति ॥४२६३॥

आहेकत्ते । आहा(ह) चोदकः-यथैकत्वम् कुतोऽयं विभागः एकस्य कर्ता, कर्म, करणमिति ? उच्यते, पर्यायान्तरविशेषणान्न दोषः ॥४२६३॥

भावितमेव पूर्वं तदेव स्मर्यते—

एगं पि सव्वकारगपरिणामाण्णभावयामेति ।

णाता णाणाण्णो जध विण्णेयादिपरिणामं ॥४२६४॥

एगं पि सव्वकारग० । यदा आत्मा अन्ये(ज्ञाने)नोपयुज्यते तदा आत्मा ज्ञाता सन् कर्ता, स एव ज्ञानरूपपरिणामात् करणं ज्ञानम्, स एव आत्मा ज्ञानस्य 'स विषयः' इति स्वसंवेद्यतया ज्ञेयपरिणाम इति कर्म संवृत्तः । एव(वं) सर्ववस्तुष्विति न दोषः ॥४२६४॥

१ हिंसो त । २ एम त प्रतौ वृत्तिसहितायाम् । ३ तुलनीयमेतत्—“स एव हि स्वज्ञाने उपयुज्यमानः कर्ता”—मल्ला० व० सु० पृ० १३२९ गा० ३५३८ ।

स य सावज्जो जोगो हिंसादीयो तयं सयं सव्वं ।
 ण करेमि ण कारेमि य ण याणुजाणे करेन्तम्पि ॥४२६५॥
 करणतिगेणेक्केक्कं कालतिगे तिघणसंखितमिसीणं ।
 सव्वं ति जेतोऽधिकतं सीयालसतं पुण गिहीणं ॥४२६६॥

स य सावज्जो जोगो । स च सावद्योगः प्रसिद्ध एव हिंसादिः, तं स्वयं
 सर्वं न करोमीत्यादि एकैकं करणत्रिकेण मनसा, वाचा, कायेनेति त्रिविधो भवति ।
 अतीताऽनागतवर्तमानकालत्रयसम्बन्धाच्च त्रिधैः सप्तविंशतिर्भवति । एतद् ऋषीणां
 संयतानां सप्तविंशतिविधं सर्वमिति प्रतिज्ञातः । एतदेव असर्वं सप्तचत्वारिंशदधिकं
 शत(तं) भङ्गानां भवति ॥४२६५-६६॥

उक्तं च—

सीतालं भंगसतं पच्चक्खाणम्मि जस्स उवलद्धं ।
 सो सामाइयकुसलो सेसा सव्वे अकुसला तु ॥४२६७॥
 केइं भणन्ति गिहिणो तिविधं तिविधेण णत्थि संवरणं ।
 तं ण जतो णिद्धिं पणत्तीए विसेसेतुं ॥४२६८॥

सीतालं भंगसतं इत्यादि । केइं भणन्ति गिहिणो । केचिद् ब्रुवते—गृहिणः
 श्रावकस्य त्रिविधं त्रिविधेन संवरणे नास्त्यनुमतिः, प्रत्याख्यानासम्भवात् । ततश्च
 सप्तचत्वारिंशत्शतभङ्गपूर्णं न सम्भवतीति । नू(न्यू)नता शास्त्रस्य, तच्च न,
 यस्माद् नदिष्ट(तदिष्टं) विशेष्य श्रावकस्य व्याख्याप्रज्ञप्तौ त्रिविधं त्रिविधेन प्रत्याख्या-
 नमिति । प्रमाणं चाङ्गप्रविष्टं सूत्रम्, गणधरदृष्ट(ब्ध)त्वात् ॥४२६७-६८॥

तो किध णिज्जुत्तीएऽणुमतिणिसेधो त्ति सो सविसय[२८०-द्वि०]म्मि ।
 सामण्णे^१ वणत्थ तु तिविधं तिविधेण को दोसो ॥४२६९॥

तो किध णिज्जुत्तीएऽणुमतिणिसेधो त्ति । उच्यते, निर्युक्तौ चतुर्दशपूर्व-
 निबन्धे श्रावकस्य स्वविषयेऽसौ त्रिविधस्या(स्य) असम्भव उक्तः, अनुमति(ति)समनुज्ञा-
 नात्^२ । गुणव्रत-शिक्षादिषु तु सामान्येन त्रिविधं त्रिविधेनापि भवत्येव ॥४२६९॥

अन्ये पुन[ः] ब्रुवते—

१ जजो गहिंयं त । २ “त्रयाणां यो घनः” (त्रिघनः)-कोट्या० वृ० मु० पृ०
 ९६६ गा० ४२८३ । ३ निष्फत्तीए हे । ४ “ण्णेणान्न” को “ण्णेणन्न” हे त । ५ स्वविष-
 यादन्मत्र । “अन्यत्र तु विशेषतो विषयबहिर्भागे । त्रिविधं त्रिविधेन इति न दोषः”—हे० मु० वृ०
 पृ० १३३२ । ६ तुलनीयमेतत्—“ततः कथं प्रत्याख्याननिर्युक्तौ अनुमतिनिषेध उक्तः” दुविहं
 त्रिविधेण । पठमो त्ति वचनात् ? उच्यते, स स्वविषये अनुमतिनिषेध उक्तः” इत्यादि कोट्या०
 वृ० मु० पृ० ९६७ गा० ४२८६ विवरणम् । तथा मल० हे० वृ० पृ० १३३२ गा० ३५४३
 विवरणमपि ।

पुत्तातिसंततिणिमित्तमेत्तमेकादसि पवणस्स ।

जंपंति केयि गिहिणो दिक्खाभिमुहस्स तिविधं ति ॥४२७०॥

पुत्तातिसंततिणिमित्तमे० । एकादशीमुपासकप्रतिमां प्रतिपन्नस्य दीक्षा-
भिमुखस्य गृहिणोऽपि त्रिविधं त्रिविधेन प्रत्याख्यानं भवतीति सिद्धा(द्धम्) ॥४२७०॥

आह कश्चित्—

जुत्तं संपत्तमेस्सं संवरणं कधमतीतविसयं तु ।

कधमउणवणभेतं कते व ण कधं मुसावातो ॥४२७१॥

जुत्तं संपत्तमेस्सं । युक्तमेकान्नपञ्चास(श)दभेदं साम्प्रतिकविषयं प्रत्याख्या-
नम्, वर्तमानत्वात् । अथ अनागतविषयमेव्यदपि युक्तमेव एकोनपञ्चाशदभेदम्, तस्य
अनागतस्य निवारय्यमाणत्वात् ॥४२७१॥

यत् पुनरिदमतीतविषयं एकान्नपञ्चाशद्वेदं प्रत्याख्यानमेतद् अनिवृत्तै-
(अतिवृत्त)त्वात् समाचरितत्वात् कथं मृषावादो न भवेत् ? इति उच्यते—

णिन्दणमतीतविसयं ण करेमिच्चतिवयणतोऽभिहितं ।

अणुमतिसंवरणं वा तीतस्म करेमि जं भणितं ॥४२७२॥

णिन्दणमतीतविसयमित्यादि । सत्यम्, अतीतविषय न निवार्यते, वृत्तत्वात्
कन्तु तद्विषयं यत् स्वयंकरणम्, यच्च परविषयं कारणम्, यच्चानुमननं कृतं
तस्य निन्दाप्रयोगात् निवृत्तिरभ्युपगता भवति, अनुमतेर्वा संवरणमईय(मतीत)विस-
(ष)यं सम्प्रति जुरोषी(करोमी)ति न दोषः ॥४२७२॥

अधवा तदविरतीतो विरमे संपदमतीतविसयातो ।

संपत्तसावज्जातिव पवज्जतो को मुसावादो ॥४२७३॥

अधवा तदविरतीतो । अथवा तस्याः अतीतविषयायाः अविरतेः सम्प्रति
'विरमेऽहम्'[इति] प्रतिज्ञायां नैव मृषावादः ॥४२७३॥

सम्प्रति सावद्ययोगविरता(ति)विवरण[म्]—

१ 'मेक्कारसि को हे त । २ तुलनीयमेतत्—“वृत्तत्वेन समाचरितत्वात्”—कोटया०वृ०
मु० पृ० ९६७ गा० ४२८८ । ३ तुलनीयमेतत्—“अणुमतिसंवरणं वा तीतस्म करेमि” इत्यादि
वचनम् । द्राष्टव्यमत्र ‘न करोमि, इत्यादिना अतीतस्य संवरणं करोमि’ इत्यादि मल्ला०
वृ०मु०पृ० १३३३ गा० ३५४६ । ४ तुलनीयम्—‘विरमेऽहम्’ इति प्रतिज्ञायाम्—कोटया०मु०
पृ० ९६८ ।

ण समणुजाणेन्ति गते करेन्तमणं पि जं सुतेऽभिहितं ।

संभावणेऽपिसद्दो तदिहोभयसद्वमञ्जत्थो ॥४२७४॥

ण समणुजाणेति । 'न करोमि, न कारयामि, कुर्वन्तं न समनुजानामि' इत्येतावता ग्रन्थेन गते 'अन्यमपि' इति अतिरिच्यते, तथा वा विविक्षेन सूत्रेण नार्थः, सु(उ)च्यते, साऽभिप्रायमिदम्—अनुक्तस्याऽप्यर्थस्य संग्रहार्थम्—यस्मात् सम्भावने शब्दोऽयम्, सोऽयम् 'अपि'शब्दः उभयशब्दमध्यस्थः एतत् करोमि—'यथा कुर्वन्तं(न्तं) नानुजानामि एवं कारयत्य(न्त)मप्यन्यम्, अनुज्ञापयन्तमप्यन्यं नानुजानामि' इति ॥४२७४॥

अस्यार्थस्य संग्रहाय गाथाद्वयम्—

ण करेन्तं पि त्ति ण कारवेन्तमपि णापि वाऽणुजाणंतं ।

ण समणुजाणे पि ण कारयामि अपि णाणुजाणावे ॥४२७५॥

अण्णं पि अप्पयं पिव सहसाकाराणिणा पयत्तंतं ।

इह सव्वो संगहि[२८१- प्र०]तो कत्ताकिरियापरंपरओ ॥४२७६॥

ण करेन्तं पि त्ति । अण्णं पि अप्पयं पि । गतार्था ॥४२७५-७६॥

ण करेन्तं वा भणिते अपिसद्दा ण कतवंतमिच्चाति ।

समतीतमागमेस्सं तध ण करिस्सं तमिच्चादि ॥४२७७॥

ण करेन्तं वा भणिते इत्यादि । यथा वर्तमानकाले 'कुर्वन्तमन्यं न समनुजानामि'इति, एवम् 'अपि'शब्दाद् अतीते काले कृतवन्तमपि, कारितवन्तमपि, तथा अनागतेऽपि काले 'करिष्यन्तमपि' आदिग्रहणात् ॥४२७७॥

सव्वं पच्चक्खामि त्ति वा तिकालोवसंगहोऽभिहितो ।

अपिसद्दातो तस्सेव कत्तकिरियाभिधानं पि ॥४२७८॥

सव्वं पच्चक्खामि त्ति वा । 'सर्व(वै) प्रत्याचक्षेऽहम्' इति तृ(त्रि)कालो-
[प]संग्रहोऽभिहितः । 'अपि'शब्दात् तस्यैव कर्तृक्रियाभिधानसंग्रहे(हो)ऽपि कृत-
मि(इ)ति ॥४२७८॥

अथ चोदकः—

१ एतत् प्रत्याख्याता वक्ति । २ 'भिमओ को हे त । ३ 'तिकालोवसंगहो इति मूळपाठः । "ओधतः त्रिकालोपसंग्रहोऽभिमतः"—कोटथा० वृ० पृ० ९६९ गा० ४२९५ ।

एवं सन्वस्सासेसविसयतोऽतीतणागतेसुं पि ।

पावति सन्वणिसेधो भण्णति तं णाववातातो ॥४२७९॥

एवं सन्वस्सासेसविसयतो । एवं सर्वशब्दस्याशेषविषयत्वात् अतीताऽनाग-
तेष्वपि कालेषु सर्वात्मना निषेधः प्राप्नोति, तच्च न, कुतः ? ॥४२७९॥
यतोऽयमपवादोऽस्ति—

भूतस्स पडिक्कमणाभिधानतोऽणुमतिमेत्तमागहितं ।

जावज्जीवग्गहणादेस्स य मरणमज्जाता ॥४२८०॥

भूतस्स पडिक्कमणाभिधानतो । भूतस्य विषयस्य प्रतिक्रमणाभिधानात् अनु-
मतिमात्रमागृहीतं भवति, तत् (यत्) सावधं कृतं तस्मात् प्रतीपं क्रमामि—निवर्त्तेऽह-
मिति । यावज्जीवप्रहणाच्च एष्यतोऽपि कालस्यापवादः मरणमर्यादया—न परतोऽपीति
॥४२८०॥

अथवा जावज्जीवग्गहणातोऽणागतावरोधोऽयं ।

संपतकालग्गहणं ण कैरेमिच्चादिवयणातो ॥४२८१॥

भूतस्स पडिक्कमणादिणा य तेणेह सन्वसद्दोयं ।

णेयो विसेसविसयो जतो य सुत्तंतरेऽभिहितं ॥४२८२॥

अथवा यावज्जीवग्गहणातो । गाथाद्वयम् । अथवा ‘सर्व’शब्दोऽयं सूत्र एव
विशेषविषयोऽभिहितः—तद्यथा—‘यावज्जीव’शब्दप्रयोगात् अनागताऽवरोधः । ‘न करोमि’
इत्यादिवचनाद् वर्त्तमानकालावरोधः । ‘तस्य प्रतिक्रमामि’इति प्रतिक्रमणम् । भूतस्य
निन्दनात् व्यतीतकालावरोधः । यतश्च सूत्रान्तरे तितप(त्रितय)मपि विशेष्यापदिष्टम् ॥
॥४२८१—८२॥

समतीतं पडिक्कमते पच्चुप्पणं च संवरेति त्ति ।

पच्चक्खाति अणागतमेवं इधइं पि विण्णेयं ॥४२८३॥

समतीतं पडिक्कमने इत्यादिः स्फुटार्था ॥४२८३॥

तस्स त्ति स संबज्झति जोगो सावज्ज एव जोऽहि[२८१-द्वि०] गओ ।

तमिति बितियाधिकारादऽभिधेये किमिह तस्सेति ॥४२८४॥

संबंधलक्खणाए छट्ठीएऽवयवलक्खणाए वा ।

समतीतं सावज्जं संबज्झावेति ण तु सेसं ॥४२८५॥

तस्स त्ति स संबज्झति जोगो इत्यादि । संबंधलक्खणाए इत्यादि । ‘तस्स’
इति अधिकृतो योगः सम्बध्यते । ननु च ‘प्रतिक्रमामि’ इत्यस्याः क्रियायाः सोऽधि-

कृतो योगः कर्म, कर्मणि च द्वितीया विभक्तिः, अतः 'तस्' इत्यभिधेयः(ये) 'तस्य' इत्यभिधीयते, किमर्थमित्याह—प्रयोजनार्थं षष्ठी विवक्षातः प्रयुक्ता सम्बन्धलक्षणा, अवयव-लक्षणा वा-योऽसौ योगल्लिकालविषयः तस्य सावद्यमंशमवयवं प्रतिक्रमामि, न शेषं वर्तमानमनागतं वा ॥४२८४-८५॥

अविसिद्धं सावज्जं संबज्जावेन्ति केयि छट्ठीष ।

तं न प्ययोयणाभावतो तथा गंथगुरुतातो ॥४२८६॥

अविसिद्धं सावज्जं । केचित् पुनरविभागज्ञाः अवशिष्टमेव सामान्यं योगं सम्बन्धयन्ति, तं(तद्) न युज्यते, अवशिष्टस्य त्रिकालस्य प्रतिक्रमणप्रयोजनाभावात्, ग्रन्थगुरुत्वापत्तेश्च । अवशिष्टमपि सम्बन्ध्य पुनर्विशेषेऽवस्थापनीयस्तच्छब्द इति ग्रन्थ-गुरुता ॥४२८६॥

पच्छित्तस्स पडिक्कमणतो य पायं च भूतविसयातो ।

तीतपडिक्कमणातो पुणरुत्तादिप्पसंगातो ॥४२८७॥

पच्छित्तस्स पडि० । यदि तत् प्रतिक्रमणमेतत् प्रायश्चित्तमध्ये पठितम्, अतः प्रायश्चित्तमासेविते(तां)ऽतीतविषयमिति गतत्वादतीतप्रतिक्रमणमिति न वक्तव्यमिह पुनरुक्तत्वप्रसङ्गात् ॥४२८७॥

तम्हा पडिक्कमामि त्ति तस्सऽवस्सं कमामि सदस्स ।

भव्वमिह कम्मणा तं च भूतसावज्जओ णऽण्णं ॥४२८८॥

तम्हा पडिक्कमामि । तस्मादस्य 'प्रतिक्रमामि' इति शब्दस्य कर्मा[र्म्मा] भवि-तव्यमवश्यम्, भूतं सावद्ययोगं मुक्त्वा नान्यत् कर्म भवितुमर्हति, तस्मात् 'तस्य' इत्यवयवलक्षणया षष्ठ्या संबन्धः ॥४२८८॥

तिविघेणं तिं ण जुत्तं पडिपतविधिणा समाहितं जेण ।

अत्थविकप्पणताए गुणभावणत त्ति को दोसो ॥४२८९॥

तिविघेणं ति ण जुत्तं । यद्येवं पुनरुक्तादिमयं परिद्वि(हि)यते तत्तद्विविधे-नेति [न] वक्तव्यम् यस्मात् प्रतिपदमभिहितमेव मनसा वाचा कायेनेति । उच्यते, अर्थविकल्पसंग्रहार्थं न पुनरुक्तम् अथवा गुणभावना पुनः पुनरभिधानाद् भवतीति न दोषः ॥४२८९॥

१ अवसिद्धं त । २ इदमत्र तुलनीयम्—'प्रायश्चित्तस्य च प्रायो भूतविषयत्वात्-आसेवितसावद्ययोगविषयत्वात्'-मलघा० बृ० पृ० १३३७-३८ गा० ३५६१ । ३ सामण्यतो ज्ञे । ४ दृ म ।

अथवा मणसा वाया कायेण य मा भवे जधासंखं ।

ण करेमि ण कारमेमि य ण याणुजाणे य पत्तेयं ॥४२९०॥

अथवा मणसा वाया कायेणेत्यभिहिते प्रतिपदं न करोमि, न कारयामि, नानुजानामि इति—“यथासंख्यमनुदेशः समानाम्” [] इति—यथासङ्ख्यकमनिष्टं मा प्रापदिति त्रिविधेनैकैकमुच्यते स्वशब्देनेति ॥४२९०॥

तो तिविधं तिविधेणं भणंति पतिपदसमाणेणाहेतुं ।

ण करेमि त्ति पतिपदं जोगविभागेण वा सज्झं ॥४२९१॥

तिविधं तिविधेणमित्यादि । अथवा न करोमीति योगविभागः क्रियते—न करोमि मनसा, वाचा, कायेन । ततो न कारयामि मनसा इत्यादि । नानुजाने मनसा इत्यादि योगविभागात् साध्यम् ॥४२९१॥

अथव करेन्तं पणं ण स[२८२-प्र०] मणुजाणेऽपिसद्धतो णेयं ।

अत्थविकप्पणताए विसेसतो तो समायोज्जं ॥४२९२॥

अथव करेन्तं पणं । अथव्य(वा) कुर्वन्तमप्यन्यमिति ‘अपि’शब्दादेर्विघा-
र्थ(र्थ)प्रकल्पना समायोज्जे(ज्ये)ति ॥४२९२॥

भंते त्ति पुव्वभणितं तेणं चिय भणति किं पुणो भणितं ।

सव्वत्थ सोऽणुवत्तति भणितं चादिप्पउत्तो त्ति ॥४२९३॥

भंते त्ति पुव्वभणितं । ‘भंते !’ पूर्वमभिहितं निगमस्य । अत एव चोदक आह—किं पुनर ‘भदन्त !’ इत्युक्तम्, ननु पूर्वमेवानुवर्त्तिष्यते एवमर्थं वा आदौ प्रयुक्त इति ॥४२९३॥

आचार्य आह—

अणुवत्तणत्थमेव य तग्गहणं णाणुवत्तणादेव ।

अणुवत्तंते विधयो जमैऽधिकता किंतु जत्तेण ॥४२९४॥

अणुवत्तणत्थमेव य । अनुवर्त्तनार्थमेवायं पुनरनुस्मरणाय प्रयुक्तः । यतः परिभाषा “अनुवर्त्तन्ते च नामविधयो न चाऽनुवर्त्तनादेव भवन्ति, किं तर्हि ? यत्नाद् भवन्ति” [] स चायं यत्नः पुनरुच्चारणमिति ॥४२९४॥

१ “समापणा” हे । २ “आदौ प्रयुक्तोऽर्थः सर्वत्र अनुवर्त्तते”—मल्ला० वृ० मु० पृ० १३४०, गा० ३५६८ । ३ जमिह क्याए को हे त ।

अथवा समत्तसामाङ्ग्यविक्रयो तव्विसोधणत्थाए ।
 तस्सातीयारणिवैत्तणादिकिरियंतराभिमुहो ॥४२९५॥
 जं च पुरा णिद्धिं गुरुं जधाऽऽवासयाइं सव्वाइं ।
 आपुच्छित्तुं करेज्जा तदणेण समत्थितं होति ॥४२९६॥

अथवा समत्त० । जं च पुरा णिद्धिं । द्वे अपि स्फुटार्थे ॥४२९५-९६॥
 सामाङ्ग्यपञ्चपणवयणो वाऽयं भदंतसद्वो चि ।
 सव्वकिरियावसाणे भणितं पञ्चपणमणेणं ॥४२९७॥

सामाङ्ग्य० । अथवा सामायिकक्रियाप्रत्यर्पणवचनोऽयं 'भदन्त'शब्दः । अनेन
 चे(चै)तत् ख्यापितं भवति-सर्वक्रियावसाने गुरौ प्रत्यर्पणं कार्यमिति ॥४२९७॥

णेयं पडिक्कमामि चि भूतसावज्जतो णिवैत्तामि ।
 तत्तो य का णिवैत्ती तदणुमतीतो विरमणं जं ॥४२९८॥

णेयं पडिक्कमामि चि । ज्ञेयं प्रत्यर्पणमनेनेति सम्बन्धः । अति[तीत]प्रति-
 क्रमणार्थमुच्यते-प्रतिक्रमामि-भूतादतीतात् सावद्ययोगान्निवर्त्तऽहमित्युक्तं च भवति ।
 तस्माच्च कीदृशी तिष्ठति(निवृत्ति)रिति ? उच्यते, यत् तदनुमतेर्विरमणम् ॥४२९८॥

[२८२-द्वि०] णिन्दामि चि दुगुंछे गरहामि तदेव तो कतो भेदो ? ।

भण्णति सामण्णत्थाभेदे 'दिट्ठो विसेसत्थो ॥४२९९॥

णिन्दामि चि । जुगुप्से इत्यर्थः । गर्हामीति च तदेवोक्तं भवति । एवं तर्हि
 को भेद एकार्थत्वे ? उच्यते, सामान्यार्थो(र्था)भेदेऽपीष्टो विशेषार्थो गर्हा-
 शब्दः ॥४२९९॥

जघ गच्छति चि गो सप्पति चि सप्पो समे वि गच्चत्थे ।

गम्मति विसेसगमणं तध णिन्दा-गरिहणत्थाण ॥४३००॥

जघ गच्छति चि । यथा सामान्ये गमनार्थे गच्छतीति गौः, सर्पतीति सर्पः,
 तथापि गमनविशेषो गम्यते शब्दार्थदिव । एवमिहावि(पि) निन्दा-गर्हयो-
 रिति ॥४३००॥

तं चार्थविशेषं दर्शयति—

सप्पच्चक्ख दुगुंछा तध णिन्दामि चि गम्मते समए ।

गुरुपच्चक्ख दुगुंछा गम्मति गरहामि सहेणं ॥४३०१॥

१ °य किरिभो को हे त । २ णियत्तणां जे । ३ णियत्तामि जे । ४ जा हे ।
 ५ णियत्ती जे । ६ गरिहा° को हे । ७ इट्ठो को ।

सप्पच्चक्ख । स्वप्रत्यक्षं या जुगुप्सा सा निन्देति गम्यते समये । या तु गुरोः प्रत्यक्षं जुगुप्सा सा गर्हेति ॥४३०१॥

एगत्थोभयगहणं भिसादरत्थं वे जमुत्तितं होति ।

कुच्छामि कुच्छामि तदेव णिन्दामि गरहामि ॥४३०२॥

एगत्थोभयगहणं । ननु चैकार्थस्योभयग्रहणं पुनरुक्तं प्रसजतीत्यतो(त) आह—
दृ(भृ)शाऽऽदरार्थं न दोषाय । उक्तं च—

अनुवा[वादा]दरवोप्साभृशार्थविनियोगहेत्वसूयासु ।

ईषत्संभ्रमविस्मयगणनास्मरणेष्वपुनरुक्तम्” ॥ [] अतो भृशार्थं वाऽऽदरार्थं च ‘जुगुप्से जुगुप्से’ इति यदुक्तं भवति, तदेवोक्तं निन्दामि गर्हामीति ॥४३०२॥

भिसमातरतो व पुणो पुणो व कुच्छामि जमुत्तितं होति ।

पुणरुत्तमणत्थं वेह णाणुवातादरादीसु ॥४३०३॥

भिसमातरतो व पुणो । गतार्था ॥४३०३॥

किं कुच्छामऽप्पाणं अतीतसावज्जकारिणमसग्घं ।

अत्ताणमतणमधवा सावज्जमतीतजोगं ति ॥४३०४॥

किं कुच्छामप्पाणं । किं जुगुप्से आत्मानमतीतमा(सा)वद्योगकारिणमश्ला-
घ्यम् । अथवा अत्राणम् अतीतसावद्ययोगं त्राणविरहितं जुगुप्से, सामायिकेनाधुना
त्राणमिति । अथवा ‘अत सातत्यगमने’ अतनं अतीतसावद्योगं सततभवनप्रवृत्तिं
निवर्त्तयामीति ॥४३०४॥

विविधं विसेसतो वा भिसं सरामि त्ति वोसिरामि त्ति ।

छड्डेमि त्ति जमुत्तं तमेव समतीतसावज्जं ॥४३०५॥

[२८३—प्र०] मंसातिविरमणाओ जधेह भैणितम्मि वोसिरामि त्ति ।

तप्पडिवक्खच्चाओ गम्मति सामाइए चेवं ॥४३०६॥

विविधं विसेसतो वा । व्युत्सृजामीति [वि]विधार्थो [विशेषार्थो] वा ‘वि’-
शब्दः, ‘उत’शब्दो दृ[भृ]शार्थः, सृजामि त्यजामीत्यर्थः । विविधं विशेषेण वा भृशं
त्यजामि व्युत्सृजामि अतीतसावद्ययोगम् । व्यवसृजामीति वा ‘अव’ शब्दः अधः-
शब्दस्यार्थे विशेष[षे]णाधः सृजामीत्यर्थः । नन्वेवं सावद्योगपरित्यागात् ‘करोमि

१ च को हे । २ सरामि को हे त । ३ भिहितम्मि त । ४ ‘वि’शब्दो विविधार्थो

भदन्त ! सामायिकम्' इति सावद्ययोगनिवृत्तिरुच्यते, तस्य व्यवसृजामि शब्दप्रयोगे वैपरीत्यमापद्यते, तन्न, यस्मात् मांसादिव्रिमणक्रियानन्तरं 'व्यवसृजामि' इति प्रयुक्ते तद्विपक्षत्यागो मांसभक्षणनिवृत्तिरभिधीयते, एवं सामायिकानन्तरमपि प्रयुक्ते 'व्यवसृजामि' शब्दे तद्विपक्षत्यागोऽवगम्यते । स च तद्विपक्षसुगम एव ॥४३०५-६॥

सम्मत्तातिमयं तं मिच्छत्तादीणि तद्विवक्षोऽयं ।

ताण विसगो गम्मति पभासिते वोसिरामि च्ति ॥४३०७॥

सम्मत्तातिमयं । स्फुटार्था ॥४३०७॥

अथवा 'णिन्शामि' इत्यादिबहुशब्दः प्रयोगः सामिप्रायः—दशविधप्रायश्चित्त-सङ्ग्रहार्थ इति । तत इयं(दं) गाथायुगलम्—

अहवाऽतिच्छियसावज्जजोगपच्छित्तसंगहत्थाय ।

संखेवतोऽभिधानं णिन्शामिच्चादिसुत्तमि ॥४३०८॥

णिन्दागरहग्गहणादालोयैपडिक्कमोभयगहणं ।

होति विवेगादीणं छेतंताणं विसग्गातो ॥४३०९॥*

अहवाऽतिच्छियसावज्जजोग० । णिन्दागरहग्गहणा० । तत्र निन्दा-गर्हाग्रह-णादाद्यं प्रायश्चित्तत्रयं संगृहीतम्—आलोचनम्, प्रतिक्रमणम्, तदुभयमिति । 'व्यव-सृजामि' इत्यनेन विवेकादीनां छेदान्तानां ग्रहणं कृतं भवति ॥४३०८-९॥

एवं सुत्ताणुगमो सुत्तण्णासो सुतत्थजुत्ती य ।

भणिता णयाणुयोगद्वारावसरोऽधुणा ते य ॥४३१०॥

एवं सुत्ताणुगमो इत्यादि । एवमनेन प्रपञ्चेन सूत्रार्थस्पर्शनात् सूत्रस्पर्श-निर्युक्तिः समाप्ता ॥४३१०॥

एषा च सूत्रानुगमपूर्विकेति सोऽप्युक्तः । सूत्रानुगमश्च निक्षेपोपोद्घातानुस्यूत इति निर्युक्त्यनुगमोऽपि समापितः । निर्युक्त्यनुगम-सूत्रानुगमाभ्यां द्वाभ्यां भेदाभ्यां अनुगमद्वारमुपवर्णितं तृतीयम् । तदनन्तरं चतुर्थस्य नयानुयोगद्वारावसरो इति । ते च नया अधुनोच्यन्ते—

अत्थाणुगमं चिब तेण जधासंभवं तहिं जेव ।

भणिता तधावि पत्थुतदारासुण्णत्थमुण्णेहं ॥४३११॥

१ 'बहवः शब्दा यस्मिन्' इति एतादृशः प्रयोग इति बोध्यः । अथवा 'बहुशब्दप्रयोग' इत्येवं संज्ञोद्यते तत्पुरुष एव । २ विद्वाणं को हे त । ३ 'लोयणपडि' जे । ४ 'तदेवं व्याख्यातं सामायिकसूत्रम् । तद्व्याख्याने चावसितोऽनुगमः' इति हे सु पुस्तके पृ० १३४४ ।

अत्थानुगमंगं चिय इत्यादि । ते चार्थानुगमाङ्गमिति अर्थव्याख्याने यथा-
सम्भवमभिहिताः । तथापि प्रस्तुतचतुर्थद्वाराऽशून्यार्थमुन्नेष्ये इत्याचार्यः प्रथ-
यति ॥४३११॥

सामण्णमध विसेसो पच्चुप्पणं च भावमेत्तं च ।
पतिसदं च जघत्थं च वयणमिह संगहातीणं ॥४३१२॥

सामण्णमध विसेसो । 'माङ् [मा]ने' । मानमिति परिच्छेदः, सदृशं मानं
समानम्, सह मानेन वा समानम् । समानस्य भाव इति भावे घञ् [प्यञ्] कर्तरि
षष्ठीं कृत्वा यदयम् [अस्य] समानो भवति-समानभवनं सामान्यं वचनं सङ्ग्रहनयस्य
सर्वविकल्पातीतं भवनमात्रम् 'अस्ति' इति । 'शिष असर्वोपयोगे' विपूर्वोऽतिशये । अतिशये-
नासर्वोपयोगः सामान्यप्रतिपक्षेण विशेषव्यवच्छेदात् यथा विवक्षितमर्पितं वस्तु विशेष
एवावतिष्ठत इति व्यवहारस्य वचनम् 'त[उ]त् प्राबल्ये' 'पत(द) गतौ' ऊर्ध्वं पत(द)नमुत्प-
न्नम्-आविर्भावरूपत्वाद् वर्तमानम् । उत्पन्नमुत्पन्नं प्रति प्रत्यु[त्पै]न्नं वचनं ऋजुसूत्र-
स्थातीतानागतयोरभावात् । भवनं भूतिभावः बाह्योऽभ्यन्तरश्च नाम-स्थापना-द्रव्य-
भिन्नलिङ्ग-वाक्षे(क्चे)ष्टाकरणात् भावयुक्तवाची शब्द इति भावमात्रं वचनं शब्दस्य ।
'शप आक्रोशे' । शपनं शब्दः । शब्दं प्रति वर्तत इति प्रतिशब्दम्, शब्दभेदेऽर्थभेदा-
दुक्तमात्रार्थसमभिरोही समभिरूढ इति प्रतिशब्दं समभिरूढस्य वचनम् । अर्थतेऽसावर्थ
इति यो योऽर्थो यथार्थं निश्चयवचनमेवंभूतस्य । 'संग्रहादीनाम्' इति । नैगमनयस्यो-
भयवक्तव्यसङ्ग्राहिणः परस्परभिन्नार्थत्वात् नयत्वं प्रत्याख्यातमिति षण्णामेव संग्रहः ।
एवं शब्दार्थमात्रमभिहितम्, विस्तर उपोद्घातान्तर्गत उक्त एवेति न विस्ती-
र्यते ॥४३१२॥

एताण समोतारो दच्चद्विय-पज्जवद्वियदुगम्मि ।
सेसेसु य संभवतो ताणं च परोप्परं कज्जो ॥४३१३॥

एताण समोतारो । एतेषां समवतारः प्रायेण द्रव्यार्थिक-पर्यायार्थिकनयद्वये,

१ नाम्नः 'घञ्' प्रत्ययो न भवति किन्तु भावे 'प्यञ्' प्रत्ययो भवति-५।१।१२४ पाणि० ।

एतदुक्तमेव । शेषेष्वपि च नयेषु तेषां समवतारो यथासम्भवमित्यभिहितः । ते च न सन्त्येव द्रव्यार्थिक-पर्यायार्थिकव्यतिरिक्ताः । कथमेतदिति ? यत उक्तम्—

“तित्थयरवयणसंगहविसेसपत्थारमूलवागरणी ।

दव्वट्ठिओ य पज्जवणयो य सेसा वियप्पा सिं” ॥ [सन्मतिप्रकरण-
प्र० कां० गा० २] ते चामी संग्रहादयो विकल्पाः समवतारणीयाः येष्वेवेत्येषु समव-
तरन्ति । ते द्वितयादस्मादन्ये [न] वक्तव्याः, तद्रूढते[तद्रूपास्ते], सत्यमेतत्, तथापि
तु नामविशेषादन्यत्वमिह तेषाम् । ते चामीति अर्पितानर्पितनयश्च अथवा एतावेव तौ
द्रव्यार्थिक-पर्यायार्थिकौ संज्ञामात्रभिन्नौ, तस्मादन्येऽभिधीयन्ते—द्रव्यास्तिकः, मातृका-
पदास्तिकः, उत्पन्नास्तिकः, पर्यायास्तिकः इति । ज्ञाननयः क्रियानयश्च अथवा “सप्त-
नयशतान्यसंख्यातानि वा शतानि”[] इति आगमा[त्] तेष्ववतारणीया यथा-
सम्भवम्, परस्परतो वा तेषामेव संग्रहादीनामवतारः । यथोक्तम्—

“पञ्चानामेकस्मिन्नवरोधोऽन्वर्थपरिणतो(तौ) षण्णाम् ।

संज्ञान्तरे चतुर्णां वाङ्मविशेषे त्रयाणां तु ॥

प्रत्युत्पन्ने षण्णां शब्दस्त्वेवार्थनिश्चितद्वन्द्वः ।

संज्ञान्तरेषूपत्तस्य पश्चिमस्तदगतसमासः” ॥ ४३१३॥ [] इति ।

दव्वट्ठियस्स दव्वं वत्थुं पज्जवणयस्स पज्जायो ।

अप्पित्तमतं विसेसो सामण्णमणप्पित्तणयस्स ॥४३१४॥

दव्वट्ठियस्स दव्वं वत्थुं । द्रव्यार्थिकस्य नयस्य द्रव्यं सामान्यं वस्तु, अन्यद्
अवस्तु । पर्यायार्थिकनयस्य तु पर्यायो वस्तु । एतद्भावितमेव । अर्पितनयस्य अज्ञं
विशेष एव, अनर्पितनयस्य सामान्यमेव । अर्पितमुपनीतं विवक्षितं विशेषितमित्यर्थः ।
तद्विपरीतमनर्पितम् । अथ चैतन्नयषट्कमपि द्वेषा—व्यवहारनयो निश्चयनयस्ये[श्चे]ति
द्विती(त)ये संगृहीतम् ॥४३१४॥

तत्र—

लोकव्यवहारपरो व्यवहारो भणति कालओ भमरो ।

परमस्थपरो मण्णति णेच्छइओ पंचवण्णो त्ति ॥४३१५॥

[लौकव्यवहारपरो ।] व्यवहारनयस्य वचनं प्राधान्ये बहुत्वया(त्वे वा) अनुप्रवर्तते, अन्यत् तत्र सम्भवदपि नाङ्गीकरोति सूक्ष्मभेदाऽशक्याभिधानात् । तत एवं ब्रवीति—कृष्णत्वप्रधानः कृष्णो भ्रमरः । नैश्चयिकनयस्तु परमार्थपरः, तत्र सन्निहितं कथमपह्नोतुं शक्यमिति सर्वस्कन्धानां पञ्चवर्णत्वात् पञ्चवर्णो भ्रमरः ॥४३१५॥

अधवेगणयमतं चिय व्यवहारो जण्ण सव्वधा सव्वं ।

सव्वणयसमूहमतं विणिच्छयो जं तं धाभूतं ॥४३१६॥

अधवेगणयमतं चिय । अथवैकनयमतं सर्वं व्यवहारः, तस्याऽसत्यत्वात्, शेषव्युदासेन जात्यन्धगृहीतमुसलाकारहस्तिवचनवत् । सर्वनयसमूहमतं तु नैश्चयिक-वचनम् यथाभूतत्वात्, चक्षुष्मत्परिगृहीतयथार्थवादिसर्वावयवाकारहस्तिवचन-वत् ॥४३१६॥

णाणाहीणं सव्वं णाणणयो भणति किं^१ व किरियाए ।

किरियं करणणओ उण तदुभयगाहो य सम्मत्तं ॥४३१७॥

णाणाहीणं सव्वमित्यादि । सर्वे पदार्थाः ज्ञानेन 'तथारूपाः' इति परि-
च्छिद्यमानाः सन्ति, वन्ध्यापुत्रे ज्ञानाभावादभावत्वमिति ज्ञानाधीनं सर्वमिति ज्ञाननयः ।
क्रियाऽपि ज्ञायमानैव आत्मानं लभ्य(भ)ते इति ज्ञानाधीना, ततः का क्रिया नाम ?
क्रियानयो ब्रवीति—यत् त्वयोच्यते सर्वे पदार्था ज्ञानाद् भवन्ति—पदार्थत्वमनुभवन्ति,
नन्वेषा क्रिया 'भवन्ति'(न्तो), इत्याख्यातशब्दवाच्या यथा च अस्तिर्भवन्तोपरः प्रथम पुरुषः
प्रयुज्यमानोऽध्यस्तीति गम्यते, ज्ञानमपि भावे ल्युङ्(ल्युट्), करणे वा, उभयं क्रियाप्रधानम्,
कारकत्वात् । तस्मात् क्रियाधीनं सर्वमिति क्रियानयः । उभयमपि परस्परनिरपेक्ष-
मकिञ्चित्करं प्रत्येकपङ्गवन्वदृष्टान्ताद् । उप(भय)मुभयसापेक्षं सम्यक्त्वम्, पङ्गवन्ध-
युक्तिवत्, रथचक्रद्वययोगवत्, उत्तराघराणिवत् । तदुभयग्रहणं सम्यक्त्वमिति ॥४३१७॥

णातम्मि गेण्हितव्वे अगेण्हितव्वम्मि चैव अत्थम्मि ।

जतितव्वमेव इति जो उवदेसो सो णयो णामं ॥७३४॥४३१८॥

सव्वेसिं पि णयाणं बहुविधवत्तव्वतं णिसामेत्ता ।

तं सव्वणयविसुद्धं जं चरणगु[२८४-प्र०]णट्टितो साधू ॥७३५॥४३१९॥

१ जहाभूयं को हे त । २ णाणातीणं जे । ३ किञ्चकिं जे । किं थ किं को । ४ किरियाए को ।

णातम्मि गेण्हितव्वे । सव्वेसिं पि णयाणं इत्यादि सूत्रगाथा-
द्वयम् ॥४३१८-१९॥

एतस्य विवरणं भाष्यगाथा अष्टौ—

णातो त्ति परिच्छिण्णो गेज्झो जो कज्जसाधओ होति ।
अग्गेज्झोऽणुवकारी अत्थो दब्बं गुणो वा वि ॥४३२०॥

जतितव्वन्ति पयत्तो कज्जो गेज्झम्मि गेण्हितव्वो त्ति ।
अग्गेज्झोऽणादेयोऽवधारणे चेव सद्दोऽयं ॥४३२१॥

इति जो त्ति एवमिह जो उवदेसो जाणणाणयो सो त्ति ।
सो पुण सम्महंसणसुत्तसामइथाइं बोद्धव्वो ॥४३२२॥

सव्वे त्ति मूलसाहप्पसाहभेदाऽपिसद्वतो तेसिं ।
किं पुण मूलणयाणं अधवा किमुताऽविसुद्धाणं ॥४३२३॥

सामण्णविसेसोभयभेता वत्तव्वता बहुविध त्ति ।
अधवा णामातीणं इच्छति को कण्णओ साधुं ॥४३२४॥

सोतुं सद्वित्तूण य णातूण य तं जिणोवदेसेणं ।
तं सव्वणयविसुद्धन्ति सव्वणयसम्मतं जं तु ॥४३२५॥

चरणगुणसुद्धितो होति साधुरेस किरियाणयो णाम ।
चरणगुणसुद्धितं जं सव्वणया बेन्ति साधु त्ति ॥४३२६॥

सो जेण भावसाधू सव्वणया जं च भावमिच्छंति ।

[२८४-द्वि०] णाणकिरियाणयोभयजुत्तो य जतो सता साधू ॥४३२७॥

णातो त्ति परिच्छिण्णो इत्यादि यावत् सो जेण भावसाधू । ज्ञाते
ग्रहीतव्येऽर्थे अग्रहीतव्ये च ज्ञानपूर्विका क्रियेति 'ज्ञातः' परिच्छिन्नोऽर्थः—अवबुद्ध
इत्यर्थः—प्राप्तः कार्यस्येष्टस्य साधकः, अप्राप्तोऽनुपकारी इष्टार्थानुपयोगी । अर्थश्च
द्रव्यं गुणो वा अर्थमाणत्वादुपयुज्यमानत्वात् । 'यतितव्यम्' इति प्रयत्नः कार्यः—

१ गेज्झो को हे । २ कज्जकरओ को । ३ अग्गेज्झो को हे । ४ गुणा को ।
५ गेज्झो को हे । ६ अग्गेज्झो हे अग्गेज्झो को, अग्गेज्झो त । ७ कं णयं सा जे ।
८ चरणनया को हे त ।

बाह्योऽर्थ आदेयः परिग्रहीतव्यः, अग्राह्योऽनादेय इति एष यत्नः । 'एव'शब्दोऽवधारणे—यतितव्यमेव—नालस्य कार्यम्—प्रमादस्याज्य इत्यर्थः । यतितव्यमेवेति य उपदेशः स ज्ञाननयो नाम । स च चतुर्विधः(ष)सामायिके सम्यक्त्व-श्रुतसामायिक-द्वयान्तेर्भावः । यत्नं प्रयत्नः क्रियानयः चरित्रसामायिकं चरित्राचरित्रसामायिकं च । 'सर्वेषाम्' इति मूलनयानां तच्छाखा-प्रशाखाभेदानाम् 'अपि' शब्दाद् मूलनयानां किमुत तद्भेदानाम् अथवा तद्भेदानां शुद्धानां वक्तव्यं श्रुत्वा किमुताऽशुद्धानां सर्वग्राहिणाम्, सामान्यमेव, विशेषा एव, उभयमेवानपेक्षम्, अवक्तव्यमेव वा, तत्संयोगभेदेन वा बहुविधा वक्तव्यता वचनगोचरता । अथवा वक्तव्यता नामादीनां कः कं साधुमिच्छतीत्यादिर्बहुविधा वक्तव्यता, तां निशम्य श्रुत्वा, श्रद्धाय च ज्ञात्वा जिनोपदेशेन तत् सर्वनयविशुद्धं वचनं सर्वनयसम्मतं यच्चरणगुणस्थितः साधुरिति एष क्रियानयो नाम, क्रियाप्रधानत्वात् । अन्वर्थपरिणतौ षण्णामपि नयोभयसम्मतः सर्वसाधुरिति । एकनयसमर्पितस्तद्विवक्षायामेव साधुः अन्यनयविवक्षयामसाधुरिति उभयनयपरिग्रहः परमार्थ इति ॥४३२०-२७॥

इय परिसमापितमिदं सामाज्यमत्यतो समासेण ।

वित्थरतो केवल्लिणो पुव्वविओ वा पभासंति ॥४३२८॥

इय परिसमापितमिदं । 'इय' एवम्, 'परिसमापितम्'—परिसमार्ति नीतम्, 'इदम्'इति बुद्धिस्थं प्रत्यक्षमिव सामायिकं निर्दिशति, 'अर्थतः' इति व्याख्यानतः न सूत्रतः, सूत्रं भगवद्भिर्गणधरैर्दृष्ट(ब्ध)मिति, 'समासेन' इति संक्षेपतः, विस्तरस्याशक्यत्वात् । किं सर्वस्यैव विस्तराशक्यत्वम् ? आहोस्वित् कस्यचिच्छक्तिरस्तीति ? तां प्रदर्शयन्ति—'विस्तरतः' 'केवल्लिनः' सर्वावरणक्षयोद्भूता(त)विमलस्वाभाविकप्रकाशः प्रकर्षेण 'भाषन्ते' सर्वद्रव्यपर्यायानन्तगमसहितत्वात् पूर्वधराः स्वावरणक्षयोपशमजातप्रकृष्टश्रुताः 'प्रभाषन्ते' व्याख्यानयन्ति सर्वनयानुयोगद्वारसमवतारगम्भीरार्थप्रकाशनात् ॥४३२८॥

१ वाक्यादौ 'स च' इति निर्देशात् अत्र 'अन्तर्भाव'स्थाने 'अन्तर्भूत'इति पदं समुचितम् ।

संवाणुयोगमूलं भौसं सामादयस्स गाऊण ।

होति परिकम्मियमती जोग्गो सेसाणुयोगस्स ॥४३२९॥

सर्वसूत्रार्थकन(म)यस्य अनुयोगस्य मूलम्-कारणं 'भाष्यम्' सामाधिकस्य
गाथानिबद्धम् 'ज्ञात्वा' गुरुपदेशात् स्वयं वा शब्दाऽर्थ-न्यायसिद्धान्तप्रावीण्यादवगम्ये

१ भस्सं सां वत्तियुक्तं त प्रतौ । २ सोऊण त को हे । अत्र त प्रतौ ४३२९
गाथासमाप्यनन्तरं-ग्रन्थस्यास्य काल-स्थल-लोकप्रमाणसूचकः अधिकः पाठ एवम्—

पंच सता इगतीसा सगणिवकालस्स वट्टमाणस्स ।

तो चैत्तपुण्णिमाए बुधदिण सातिम्मि णव्वत्ते ॥१

त*[र]ज्जाणुगणपरें सी+.....च्चम्मि णरवरिन्दम्मि ।

वलभीणगरीए इमं Xमहदि.....म्मि जिणभवणे ॥२

गाथाग्रम्-चत्तारि सहस्साणि तिणि सताणि ।

लिपिकारकालसूचकोऽपि-पाठ एवम्—

॥ इति श्रीविशेषावश्यकपूत्रं समाप्तम् इति श्रेयः । गाथासंख्या ३६२२॥ श्रीः ॥

॥ श्रुतसलिलपाशोधये कुत्राऽप्यप्रतिहतबुद्धये जगज्जन्तुसंततिविहितैकान्तिकात्मन्तिक-
समाधये भाष्यरत्नरोहणाय लसद्गुणाय भगवते श्रीजिनभद्राणिक्षमाश्रमणाय नमः ॥

संवत् १७०२ वर्षे बैहूलबहुलपक्षाऽमावस्यायां 'दीपोत्सवपर्व' इत्याख्याप्रख्यातायां तिथौ
सकलभट्टारकवृन्दारकचक्रशक्रप्रतिमभट्टारक श्री१९श्रीविजयदेवसूरीस्वरपट्टप्रभाकराचार्यश्री९श्री विजय-
सिंहसूरीस्वरविजयराज्ये सकलवाचककोटिकोटिरहीरायमाणमहोपाध्यायश्री५श्रीलावण्यविजयगणि-
चरणचरणसरोमरालबाढेनान्तेवासिना ग० लक्ष्मीविजयगणिनाऽलेखि पुस्तकमिदं स्वपरवाचनाय
श्रीपत्तनपत्तने ।

शुभं भूयात् लेखक-वाचकयोः ॥

॥ श्रीरस्तु ॥

*यद्यपि त प्रतौ 'तज्जाणु' इति पाठः तथापि अर्थसंगतये 'रज्जाणु' इत्येवं बोध्यम् ।

+अत्र श्रीपुण्यविजयमुनिमहाशयाः स्वसंकलिते जेसलमेरदुर्गस्थजैनताडपत्रीयग्रन्थभण्डार-
सूचिपत्रे (पृ० ३९) 'लादि'पदं कल्पयित्वा स्थापितवन्तः, तथा च 'सीलादिच्चम्मि' इति संपूर्ण
पदं जातम् ।

Xअत्र पाठे ते एव मुनिमहोदयाः तत्रैव सूचिपत्रे 'महदि सिरि०' इति पाठं कल्पित-
वन्तः । तथा 'संतिजिणभवणे' इति पाठं प्रतिगतं सम्यग् वाचयित्वा अस्मिन् पक्षे ग्रन्थस्थाने
मुद्रितवन्तश्च । तथा च 'महदि [सिरि]संतिजिणभवणे' इति सम्पूर्णः पाठः ।

४. महदुक्तः कर्तिकमासः ।

(म्य) अर्थम्, अनेन 'परिकर्मितबुद्धिः' 'योग्यः' 'भवति' सामायिकानुयोगव्यति-
रिक्तस्य 'शेषानुयोगस्य' श्रवणेऽनुप्रवचने च ॥४३२९॥^१

इति परमपूज्यजिनभद्रगणिकक्षमाश्रमणकृतविशेषावश्यकप्रथमाध्ययन-

सामायिकभाष्यस्य विवरणमिदं समाप्तम् ॥

सूत्रकारपरमपूज्यश्रीजिनभद्रगणिकक्षमाश्रमणप्रारब्धा समर्थिता श्रीकोट्याचार्य-
वादिगणिमहत्तरेण श्रीविशेषावश्यकलघुवृत्तिः ॥श्री॥

संवत् १४९१ वर्षे द्वितीयज्येष्ठवेदि ४ भूमे^२ श्रीस्तम्भैतीर्थे लिखितमस्ति ॥

१ 'बहुलदिवसरूपं भावं संक्षेपेण सूचयितुं पूर्वेर्लिपिकारैः शिलालेखलिपिकारैर्वा व०
दि० इति पदं संकेतितमेवम्—'बहुलपक्ष'शब्दस्य आदिभूतः बकारः अत्र 'व' कल्पितः स च
ब-वयोः साम्यात् बहुलपक्षं सूचयति, 'दिवस'शब्दस्य आदिभूतः 'दि'शब्दः अत्र दिवस-
वाचकः । एवमेव शु०दि० पदम् । शु-शुक्ल, दि-दिवस, इत्येवंरीत्या शुक्लपक्षस्य बोधकं ज्ञेयम् ।
२ 'भूमे' इति लोकभाषाप्रयोगः । 'भौमे' इति पण्डितभाषाप्रयोगः । भौमे इति मङ्गलवारः ।
३ वर्तमानकाले 'खंभात'नाम्ना प्रसिद्धम् जलमार्गनगरम्—बन्दरम्—तीर्थम् ।

विशेषावश्यकभाष्यगतनिर्युक्तिगाथानामकाराद्यनुक्रमः ।

[प्रथमः गाथाङ्कः, द्वितीयः पृष्ठाङ्कः]

अलुणा पणं जुअले १८८ २९९
 अंगुलमावलिआणं ३१ १२४
 अक्खर सण्णी सम्मं १८ ९५, ६४० ६३८
 अज्झयणं पि य ५७९ ६०९
 अज्झवसाण-णिमित्ते ५०८ ४६६
 अट्ठहं पगदीणं १०५ २२६
 अट्ठत्तरिं च वासा ४९९ ४६१
 अट्ठमभत्तन्तम्मि य १२२ २९८
 अट्ठावतत्तं पोर्जितं २४९ ३०३
 अट्ठावतम्मि सेले ३१७ ३१८
 अट्ठवीय देसियत्तं तथेव ६६० ६९१
 अट्ठवभरधमज्झिल्लं १४४ २८५
 अणयोवं वणथोवं १२० २४८
 अण दंस णपुंसगइ ११६ २४४
 अण-मिच्छ-मीस-सम्म १२१ २४९
 अणियत्तारं सिद्धत्थं ३७५ ३३२
 अणुओगो अ णियोगो १२६ २६१
 अणुकंपडकामणिज्जर ६२३ ६३०
 अणुगामिओ तु ओधि ५५ १३८
 अणुमाणहेतुदिट्ठं ६७० ७१७
 अत्थं भासति अरहा ९२ २१२
 अत्थाणं उगगहणम्मि ३ ४२
 अट्ठमा सहस्सा २४३ ३००
 अट्ठाए अवट्ठाणं ५७ १३९
 अध अण्णता कताई २७७ ३०७
 अध आगतो तुरंतो ३८४ ३३३
 अध तं पागडरूवं २८७ ३०८
 अध भणत्ति जिणवरिंदो २९५ ३१०
 अधसव्वदव्वपरिणामं ७६ १५५
 अपुचत्ते अणुयोगो चत्तारि ५५६ ५३४
 अपुव्वणाणगहणे १७४ २८९
 अप्पं पि सुत्तमधीतं ९९ २१९

अप्पुव्वणाणगहणे ३३६ ३२०
 अम्भिनन्तरलदीए ६२ १४४
 अम्भुट्ठाणे विणए ६२६ ६३१
 अभए सेट्ठि कुमार ६७१ ७१८
 अमरणररायमहितो ४२२ ३३७
 अरमल्लि अंतरे दोणि ३०२ ३१६
 अरहंतणमुक्कारो ६६२ ७०७, ६६३ ७०८,
 ६६४ ७०९
 अरहंत सिद्ध पव्वयण १७२ २८९, ३३४ ३२०
 अरहंताती णियमा ७१८ ७७१
 अरहंतुव्वेसेणं ७२० ७७४
 अलोए पडिहता सिद्धा ६७९ ७५७
 अवरविदेहे दो वणियं १४६ २८६
 असरीरा नीवघणा ६८२ ७६२
 असहाए सहायत्तं ७१२ ७७०
 असितसिरयो सुणयणो १८३ २९०
 अस्संजमो य एक्को ५२४ ४९२
 अस्सावगपडिसेधो २९१ ३०९
 आहणं च दसाराणं ३१५ ३१७
 अह भगवं भवमघणो ३१६ ३१८
 आगमसत्थगहणं २० ११६
 आणत्तपाणतक्क्ये ४८ १३६
 आता खलु सामइयं ५७३ ६०१
 आतिकरो दसाराणं ३०६ ३१७, ३१० ३१७
 आदंसघरपवेसो ३१९ २१८
 आभिणिबोहियणाणं १ २१
 आभोएतुं सक्को १९० २९१
 आभट्ठो य जिणेणं ४४२ ३४३, ४४६ ३४६,
 ४५० ३६७, ४५४ ३७७, ४५८ ३९३,
 ४६२ ४००, ४६६ ४१३, ४७० ४२०,
 ४७४ ४२७, ४७८ ४३९, ४८२ ४४४
 आभोसधि विप्पोसधि ६८ १४९

आलभियाए वासं ३७१ ३३१
 आलभिया हरि पियपुच्छा ३९८ ३३९
 आलस्समोहऽवण्णा ६१९ ६२९
 आलोयणा य विणए ७२६ ८१७
 आवस्सयस्स दसभा° ८४ २०४
 आसमपतम्मि पासो २१० २९६
 आसा हत्थी गावो १९२ २९१
 आठारतेयलंभो ४५ १३६
 आहारगो तु जीवो ५९७ ६१८
 आहारे सिप्पकम्मे य १९४ २९१
 इक्खाएसु मिरीयो ३२३ ३१९
 इक्खागकुले जातो १४२ २८५
 इच्चेवमाति सव्वं २५० ३०३
 इध कोए अत्थ कामा ७२२ ७७७
 इय दुल्लभलंभं ६१४ ६२८
 इय सव्वकालतित्ता ६९१ ७६४
 इय सिद्धाणं सोक्खं ६८९ ७६४
 इहलोगम्मि तिदंढी ७२३ ७७७
 इहा अपोह वीमंसा १२ ८५
 उक्कुट्टिसीहणातं ४३० ३३८
 उक्कोसणंतकालं ६५७ ६८२
 उक्कोसाय ठित्तीये ५९९ ६१९
 उक्कोसो मणुयेसुं ५२ १३७
 उग्गाहो एकं समयं ४ ७३
 उग्गाणं भोगाणं राहं २०५ २९५
 उग्गा भोगा राहण १९३ २९१
 उज्जाणपुरिमताळे २६८ ३०६
 उज्जेणीए जो जंमएहि ५४९ ५३३
 उत्तरकुरु सोधम्मे वि° १६५ २८८
 उत्तर वाचालंतर ३५० ३२९
 उत्तरवाचाल नागसेण ३५१ ३२९
 उत्ति उवयोगकरणे ७०३ ७६९
 उदिता परीसहा सिं २१४ २९६
 उद्देसे णिद्देसे य ७८ १८१, १३५ २६९
 उप्पज्जंति विर्यंति ५७६ ६०४
 उप्पणम्मि अणंते २६७ ३०६, ४२१ ३३७
 उप्पणाणुप्पणो एत्थ ६४५ ६४८

उप्पत्ती णिक्खेवो पदं ६४४ ६४८
 उवभोग पडुच्चंतो ६५१ ६८०
 उवज्झाय णमोक्कारो ७०४ ७६९, ७०५ ७६९,
 ७०६ ७६९, ७०७ ७७०
 उवयोगदिट्ठसारा ६६८ ७१५
 उववातो सव्वहे १७६ २८९
 उवसामं पुवणीता ११८ २४८
 उवहतमतिविण्णाणो ३८९ ३३३
 उसमचरिताधिकारे १९८ २९४
 उसमजिणसमुत्थाणं २५१ ३०३
 उसमस्स तु खोतरसो २५८ ३०४
 उसमस्स पुरिमताळे २२० २९८
 उसमस्स पुव्वलक्खं २३९ ३००
 उसमे भरघो अञ्जिते ३०० ३१५
 उसमो य विणीताए २०८ २९६
 उसमो वसमसमगती २५५ ३०४
 उसमो सिद्धत्थवणम्मि २०९ २९६
 उससितं णीससितं १९ १०६
 उस्सासग णीसासग ५९६ ६१८
 एकासीती छावत्तरी य २३४ २९९
 एकं पडुच्च हेट्ठा ६५६ ६८२
 एककारस उ गणहरा २३६ २९९
 एककारस वि गणधरा ४३४ ३४१
 एककारस वि गणधरे ८२ २०९
 एकैक्को य सत्तविधो ५४२ ५२७
 एणं किर छम्मासं ४११ ३३६
 एणंते य विवित्तं ४२४ ३३७
 एगट्ठियाइं तिणिणं १२४ २५८
 एगपदेसोगाढं ४३ १३३
 एगो भगवं वंरो २०४ २९५
 एतेसि णिज्जुत्ति ८६ २०४
 एतेसिमसंखेज्जा ५० १३६
 एतेहि कारणेहिं ६२० ६२९
 एतेहि दिट्ठीवाते ५४३ ५३०
 एत्थं पुण अविगारो ५१७ ४७९
 एत्थ य पयोयणमिणं ७२१ ७७७
 एमेव य णिद्देसो १३८ २७१

एवं एते भणिता ५६७ ५९७
 एवं तवोगुणरतो ४२० ३३७
 एवं सो रुहतमती २८६ ३०८
 एवण्हं भोतूणं ३१२ ३१७
 एवमणुचितयंतस्स २७९ ३०८
 ओगगह इह अवाओ २ ४२
 ओवी खेतपरिमाणे २६ ११९
 ओमुक्कमणो मुक्को ६०९ ६२४
 ओरालविउम्वाहारं ३८ १२७
 ओरालियवेउम्बियं ९ ८१, ४० १३९
 ओसप्पिणी इमीसे १४३ २८५
 कतलिसमागम भोयण ३६६ ३३१
 कताकतं केण कतं ७२५ ८०९
 कतिहि समएहि लोगो १० ८१
 कतो मे वंणेतुं १७ ८४, २५ ११८
 कप्पस्स य णिज्जुत्तिं ८५ २०४
 कम्मविवेगो असरीरयाइ ५३० ४९३
 कम्मे सिप्पे य विज्जा य ६६५ ७१०
 कम्मोवरिं धुवेतरं ३९ १२८
 करणे भए य अन्ते ७२४ ७९३
 कल्लं सव्विद्धीए २६१ ३०५
 कस्स ण होहिति १३२ २६६
 कहिं पडिहता सिद्धा ६७८ ७५७
 कातूणमणेगाई ६१७ ६२८
 कालमणंतं तु सुते ६३१ ६३५
 कालाए सुण्णगारे ३५९ ३३०
 काले चतुण्ह लुङ्गि ३५ १२५
 कालेण कतो कालो ५१३ ४७६
 किं कइविहं कस्स कहिं १३६ २६९
 किं कतिविधं कस्स ७९ १८२
 किं जीवो तप्परिणतो ६४९ ६६७
 किं पेच्छसि साधूणं ७११ ७७०
 किं मण्णे अत्थि कम्मं ४४७ ३५८
 किं मण्णे अत्थि जीवो ४४३ ३४३
 किं मण्णे अत्थि देवो ४६७ ४१३
 किं मण्णे जारिसो इध ४५९ ३९३

किं मण्णे णेरइया ४७१ ४२०
 किं मण्णे णेव्वाणं ४८३ ४४४
 किं मण्णे पंच भूता ४५५ ३७७
 किं मण्णे परलोगो ४७९ ४३९
 किं मण्णे पुण्णपार्वं ४७५ ४२७
 किं मण्णे बन्धमोक्खो ४६३ ४००
 केवलणाणि त्ति अहं ५३३ ४९४
 केवलणाणुवयुत्ता ६८३ ७६३
 केवलणाणेणऽत्थे ७७ १५६
 कोल्लाय बहुल पायस ३५७ ३३०
 कोसंबीए सताणीओ ४०२ ३३५
 कोसंबी चंदसुरो ३९९ ३३४
 खमए कमच्चपुत्ते ६७२ ७१८
 खयियम्मि वट्टमाणस्स ५१९ ४७९
 खरवात कलंकिलया ३८७ ३३३
 खेत दिस काल गति ५८६ ६१३
 खेतस्स अवट्ठाणं ५६ १३१
 खेत्ते काले जम्मे ४८५ ४५९
 गंगातो दो किरिया ५६३ ५३६
 गति-इन्दिए य काये १४ ८७
 गतिणेरइयातीया ६७ १४८
 गयपुरसेजंसो २६० ३०४
 गामाग बिमेलण जक्ख ३६९ ३३१
 गामायारा विक्षया २१२ २९६
 गेण्हति य काइएणं ७ ७७
 गोअरमभिग्गहलुत्तं ४१३ ३३६
 गोणी चंदण कंथा १३१ २६५
 गोतममाती सामाइयं ५२८ ४९२
 गोत्तासितो मधुराए ३२९ ३१९
 गोभूमि वज्जलाढ त्ति ३७४ ३३२
 गोवणिमित्तं सक्कयस्स ३४४ ३२८
 छट्ठपडरधमादीणि ७०९ ७७०
 धुट्ठं च अहोदाणं २५९ ३०४
 धेतुं व सुहं सुहयुण्णं ९१ २११
 धेतूण संकलं सो ७१, ७३ १५१
 चंदजस चन्दकन्ता १५२ २८६

चंपा वासावासे ४०५ ३३५
 चक्किडुगं हरिपणं ३०३ ३१६
 चक्खुमज्जुमं च पसेणई १५१ २८६
 चतुपणं पणारस २४१ ३००
 चतुरासीति बावत्तरी २४६ ३०२
 चतुरासीति बिंसत्तरी २४५ ३०२
 चतुरो वि तिविधजोगे ६०२ ६२१
 चतुरो वि तिविधवेदे ६०० ६२०
 चतुरो साहस्सीओ लोयं २५४ ३०३
 चतुसु वि गतीसु णियमा ५९४ ६१७
 चत्तारि गाठताई ४६ १३६
 चत्तारि य तीसाई २२८ २९९
 चतुहि समएहि लोगो ११ ८१
 चारण आसीविस ६९ १४९
 चुलसीति च सहस्सा २२३ २९८
 चुलसीति पंचणउती २३३ २९९
 चुलसीतिमप्पतिठे ३३१ ३१९
 चेतणमचेतणस्स व ५०४ ४६३
 चेतबहुलडुमीए १७८ २८९, २५३ ३०३
 चोइस य सहस्साई २२६ २९८
 चोइस सोलस वासा ५६५ ५३७
 चोरा मण्डबभोज्जं ३६४ ३३१
 चोलोवण विवाहे य १९७ २९१
 चोल्लग पासण घण्णे ६१२ ६२७
 छतुमत्थपरीयासो २६५ ३०६
 छट्ठि हेट्ठिमज्झिमं ४९ १३६
 छतुमत्थकालमेत्तो २४४ ३०२
 छतुमत्थपरीयागं ४९६ ४६१
 छत्तीसा सोलसयं ४९४ ४६१
 छ प्पुव्वसतहस्सा १८७ २९०
 छम्माणि गोव कदसल ४०७ ३३५
 छम्मासे अणुबहं ३९६ ३३४
 छावट्ठि चोवट्ठि २२५ २९८
 छिण्णम्मि संसयम्मी ४४४ ३५७, ४४८ ३६७,
 ४५२ ४५२, ४५६ ३१३, ४६० ३९९,
 ४६४ ४११, ४६८ ४३०, ४७२ ४३७,
 ४७६ ४३८, ४८० ४४३, ४८४ ४५३

जं कारण णिक्खमणं ४३७ ३४२
 जं केसवस्स तु बलं ७४ १५१
 जं च महाकप्पसुतं ५६० ५३५
 जं चेव आयुधं कुलगं १५५ २८७
 जं जं जे जे भावे ५७७ ६०८
 जं जस्स आयुगं खल्ल १५६ २८७
 जंभियगामज्जुवालिथा ४०८ ३३६
 जंभियगामे णाणस्स ४०६ ३३५
 जणूसवसमवाए १०६ २९१
 जति उवसंतकसाओ ११९ २४८
 जति वासुदेव पढमो ३१४ ३१७
 जत्थ य एगो सिद्धो ६८० ७६२
 जघ उल्ला सादीया ६७६ ७१९
 जघ छेयलद्धिणज्जामओ ९५ २१७
 जघ णाम कोइ मेच्छो ६८८ ७६४
 जघ सव्वकामगुणितं ६९० ७६४
 जघा खरो चंदणभारवाही १०० २२०
 जम्मणे णाम वड्ढी य १७७ २८९
 जस्स अणुण्णाते वायगं ५५० ५३३
 जस्स सामाणियो अप्पा ५८० ६११
 जह वारिमज्झल्लडो ६१५ ६२८
 जाणावरणपहरणे ६२१ ६२९
 जातीसरो तु भगवं १८४ ३९०
 जावन्ति अज्जवेरा ५४६ ५३३
 जावतिथा तिसमया ३९ १२१
 जिणचक्किदसाराणं २९४ ३०९
 जिणपवयणउप्पत्ती १२३ २५५
 जीवाणउणंतभागो ६५८ ६८२
 जीवे कम्मे तज्जीव ४३८ ३४२
 जीवो गुणपड्विण्णो ५७५ ६०६
 जीवोवलंमे सुतलंमे २०० २९४
 जेद्धा कत्तिय साती ४८९ ४६०
 जेणुद्धरिता विज्जा ५५२ ५३३
 जो अ तवो अणुचिण्णो ४०९ ३३६
 जो कण्णये घणेण य ५५१ ५३३
 जो गुज्झएहि वालो ५४८ ५३३

जो ण वि वट्टति रागे ५८५ ६१३
जो समो सव्वभूतेसु ५८१ ६११
णत्थि णएहि विट्ठणं ५४४ ५३०
णवि अत्थि माणुसाणं ६८५ ७६४
णव किर चातुस्मासे ४१० ३३६
णव धणुसताइं पढमो १४९ २८६
णवमे य महापउमे २९९ ३१०
ण वि ते पारिव्वज्जं ३११ ३१७
ण संखेवो ण विट्ठारो ७१७ ७७१
णाऊण वेतणिज्जं ६७४ ७१९
णाणम्मि दंसणम्मि य ६८४ ७६३
णाणदंसणविन्भगे २७ ११९
णाणं पयासयं सोधओ १०३ २२२
णाणावरणिज्जस्स य ६५० ६७६
णाणे जोगुवयोगे ५८७ ६१३
णामं ठवणा दविए २८ १२०, १२७ २६१,
१३७ २७०, ०४० २८३, ५३४ ४९७,
५९१ ६१४, ६९८ ७६७, ७०१ ७६९,
७०८ ७७०, ७२७ ८३८, ७२८ ८४२
णाभी विणीतभूमी १६३ २८७
णिकिक्कवणा य समणा २८२ ३०८
णिकखेवो कारणम्मि ५२१ ४८२
णिज्जमण भइगुते ५५९ ५३४
णिज्जुत्ता ते अत्था ८८ २०६
णिण्हाति दव्वभावोवयुत्तो ६४७ ६६१
णित्थिणसव्वदुक्खा ६९३ ७६७
णिदूदाय भावतो विय ५९८ ६१९
णिदूमयं च गामं ५११ ४७५
णिम्मच्छियं मधुं पायडो ५१२ ४७६
णियमा मणुयगतीए ३३९ ३२२
णिरुयत्ताए अयलो ५३१ ४९३
णिव्वेढण ठव्वट्ठो ५८८ ६१३
णीसवमाणो जीवो ६०८ ६२४
णेगम-संगह-ववह्वाहं ५३७ ५०८
णेगेहि माणेहि ५३८ ५०८
णेरइयत्तिरियसुणुया ५०६ ४६५

णेव्वाणचित्तगभागिति ३१८ ३१८
णेव्वाणमंतकिरिया २४८ ३०२
णेव्वाणसाधए जोगे ७१० ७७०
तं च कथं वेतित्जति ३३८ ३२१,
५२७ ४९२
तं तव दुल्लभलंभं ६१८ ६२८
तं दाएति जिणिन्दो ३०५ ३१७
तं दिव्वदेससोसं ४३१ ३४१
तं पव्वइतं सोलुं ४४५ ३५७
तंवाए णंदिहेणो ३६७ ३३१
तं बुद्धिमयेण पढेण ९० २०७
तं वयणं सोतूणं ३०७ ३१७, ३१३ ३१७
तच्चावाती चंपा ४०३ ३३५
तज्जीवतस्सरीरं ति ४५१ ३६७
तण छेतंगुलि कुम्मार ३४८ ३२९
ततियकसायाणुदये ११० २३५
ततियमवच्चं भज्जा ३४९ ३२९
तत्तो अ णंगलाए ३६३ ३३१
तत्तो य अवक्खातं ११५ २३९
तत्तो य पुरिमताळे ३७३ ३३२
तत्तो य समंतेणं ४२९ ३३८
तत्तो सुमंगलाए ४०४ ३३५
तत्थ किर सोमिलज्जो ४२३ ३३७
तत्थ मिरीइणामं ३०४ ३१६
तथ णाणलद्धणिज्जामओ ९६ २१८
तथ बारसवासाई २१९ २९७
तप्पागारे पल्लगं ५४ १३८
तम्मूलं संसारो ३२२ ३१८
तवणियमणाणरुक्खं ८९ २०८
तवसंजमो अणुमतो ५७२ ५९८
तस्सायरणपभासणं ७०० ७६८
तातम्मि पूइते चक्क २६९ ३०६
तिणिण य अइहातिज्जा २२४ २९८
तिणिण य गोतमगोत्ता ४९२ ४६०
तिणिण य पागारवरे ४२८ ३३८
तिणिण सते दिवसाणं ४१७ ३३६

तिण्णोव य लक्खाइं २२७ २९८
 तिण्ह सहस्सपुवत्तं ६३५ ६३७
 तित्थकराणं पढमो २६४ ३०६
 तित्थकरे भगवन्ते ८० १९५
 तित्थकरो किं कारण ५२६ ४९२
 तित्थं गणो गणधरा २०१ २९४
 तित्थं चातुव्वण्णो २३२ २९९
 ति दु एककय सोलसयं २१८ २९७
 तिविधम्मि सररीम्मि ८ ८१
 तीसा बारस दसगं ४९५ ४६१
 तुंगीयसण्णिवेसे ४८८ ४६०
 तुम्बवणसण्णिवेसातो ५४७ ५३३
 तेणेहि पवे गहितो ३६८ ३३१
 तेत्तीसट्ठावीसा २३५ २९९
 तेया कम्मसररीरे ४२ १३३
 तेयामासादव्वाण ३७ १२६
 तेल्लोवकं असमत्थं ति ३८३ ३३३
 तेल्लं तेमिच्छिसुतो १६७ २८८
 ते पव्वइते सोतुं ४४९ ३६७, ४५३ ३७७,
 ४५७ ३०३, ४६१ ४००, ४६५ ४१३,
 ४६९ ४२०, ४७३ ४२७, ४७७ ४३९,
 ४८१ ५४३
 ते वंदितूण सिरसा ८३ २०३
 तेवीसं च सहस्सा २४२ ३००
 तेवीसाए णाणं २२१ २९८
 तोसलि खुट्ठगरुव ३९२ ३३४
 थिबुआगारजहण्णो ५३ १३७
 थूणाए पूसमित्तो ३२४ ३१९
 थूणाए बहि पोसो ३५५ ३३०
 दंड कवाडे मन्थन्तरे ६७५ ७१९
 दण्ड कस सत्थ रज्जु ५०९ ४६६
 दंसण विणए आवस्सए १७३ २८९,
 ३३५ ३२०
 ददुल्लं सिण्ह करणं १४७ २८६
 ददुल्लण कीरसाणि २७३ ३०६, ४४१ ३४२
 दढभूसोए बहिना ३८० ३३३
 दमदंते मेतल्लजे ६४३ ६४१

दव्वातो असंखेज्जे ६३ १४५
 दव्वाभिलावविधे वे ५२० ४८१
 दव्वे अद्ध अघाउय ५०३ ४६३
 दव्वेण य भावेण य ६०७ ६२३
 दस दो अ किर महप्पा ४१४ ३३६
 दाणं च माहणाणं २९२ ३०९
 दिट्ठे सुएऽणुभूते ६२२ ६३०
 दीहकालरथं जं-तुं ६७३ ७१९
 दुहभासितेण एककेण ३२१ ३१८
 दुविधं पि णेमणयो १३९ २७३
 रुविधाए वैतणाए ६०६ ६२३
 रुविधा परूवणा छप्पता ६४८ ६६७
 रुविधो पमाणकालो ५१४ ४७७
 रुविधोवक्कमकालो ५०७ ४६६
 दूतिज्जंतग पितुणो ३४५ ३२८
 देविन्दवंदितेहि ५५७ ५३४
 देवो तुतो महिद्धीओ ३९७ ३३४
 देसूणगम्मि वरिसे १८० २९०
 दोण्ह पुघत्तमसंखा ६३६ ६३७
 दो चेव य छट्ठ सते ४१५ ३३६
 दो चेव सुवण्णेसु १५८ २८७
 दो सोला बत्तीसा ७२ १५१
 दो होन्ति चामराओ ४३३ ३४१
 ध्वणसत्थवाह घोसण १६४ २८८
 धम्मकधा अविस्सत्तो २८८ ३०९
 धम्मोवायो पवयणं २३७ २९९
 धूली पिवीलियाओ ३८५ ३३३
 नेरइन देवतित्थंकरा ६५ १४६
 पंचऽरहन्ते वंदन्ति ३०१ ३१६
 पंचहं पंचसत्ता ४३९ ३४२
 पंचहं वण्णाणं ओ ५१५ ४७७
 पच्च य पुत्तसत्ताइं २७१ ३०६
 पच्चविधं आयारं ६९९ ७६७
 पंचसत्ता तुलसीता ५६६ ५३७
 पंचाणउति सहस्सा २४७ ३०२
 पंथं किर देसेत्ता १४१ २८५
 पच्चक्खाणमिणं दारं २१६ २९७

पच्चयणिकखेवो खलु ५३२ ४९४
 पच्छुप्पणगाही ५४० ५०८
 पडिमा भद् महाभद् ३७९ ३३२
 पढमवितियाण पढमा १६१ २८७
 पढमम्मि सव्वजीवा ५७४ ६०२
 पढमस्स वारसंगं २१५ २९६
 पढमाणुयोगसिद्धो २३१ २९९
 पढमिल्लभाण उदए १०८ २३३
 पढमेण पच्छिमेण य १७५ २८९, ३३७ ३२०
 पढमेत्थ इन्दुभूती ४३५ ३४२
 पढमेत्थ बइरणामो १६९ २८८
 पढमेत्थ विमलवाहण १४८ २८७
 पढमो अकालमच्चु १८५ २९०
 पढमो चोइसपुव्वी १७० २८८
 पढमो य कुमारत्ते १५७ २८७
 पणुवीसं तु सहस्सा २४० ३००
 पण्णा छातालीसा ४९३ ४६०
 पत्तेयमक्खराइं १६ ९४
 परमोधि असंखेज्जा ४४ १३५
 परिणिमुता गणहुरा ५०१ ४६१
 पलित असंखेज्जतिमो ६५५ ६८२
 पलितोवनमदसमाओ १५४ २८६
 पल्लयगिरिसरितो १०७ २२९
 पव्वज्ज पोट्टिळे सत ३३३ ३२०
 पव्वज्जाए दिवसं ४१८ ३३६
 पव्वयणणीहुताणं ५७० ५९८
 पाणिपत्तं गिहिवंदणं ३४६ ३२८
 पासो अरिहुणेमी २११ २९६
 पिट्ठीचंपा वासं ३६९ ३३०
 पुच्छंताण कथेती ३२० ३१८
 पुट्ठं सुणेति सइं ५ ७३
 पुणरवि भइयणगरे ३७० ३३१
 पुत्तो धणंजयस्सा ३३२ ३२०
 पुत्तो पयावतिस्सा ३३० ३१९
 पुव्ववी य वारुणी ४९१ ४६०
 पुणरुवि य समोसरणे २९३ ३०९

पुव्वं अदिट्ठ असुता ६६६ ७१३
 पुव्वंते ह्योज्ज जुगं ६१३ ६२८
 पुव्वपडिक्खणया पुण ५९० ६१३
 पुव्वभव जम्म नाम १४५ २८६
 पुव्वानुपुव्वि ण क्कमो ७१९ ७७३
 पुव्वदीयासु महादिसासु ५९२ ६१६
 फग्गुणबहुळेकारसी २६६ ३०६
 फहा य असंखेज्जा ५९ १४२
 फहा य आणुगामी ६० १४२
 फुसति अणंते सिद्धे ६८१ ७६२
 खम्मणगामे णन्दोव ३५८ ३३०
 बहली य अडम्ब इला २६२ ३०५
 बहली य जोणगा पण्ह २६३ ३०५
 बहुरत जमालिपभवा ५६२ ५३६
 बहुरत-पतेस-अव्वत्त ५६१ ५३६
 बहुसालगसालवणे ३७२ ३३२
 बाणउती चतुसत्तरि ४९८ ४६१
 वारसंगो जिणक्खातो ७०२ ७६९
 वारस चेव य वासा ४१९ ३३७
 वारसवासे अधिए ४१६ ३३६
 वारसविधे कसाए ११३ २३८
 वारस सोलस अट्टारसेव ४९७ ४६१
 बाहिरलंभे भज्जो ६१ १४४
 बाहुबलिकोवकरणं २७६ ३०७
 वितियकसायाणुदए १०९ २३४
 बैटट्ठाइं सुरभि ४२६ ३३७
 भगवमदीणमणसो २५६ ३०४
 भणति य आभिण्डेज्जा ५५३ ५३३
 भणति य वारेयवा ण ५५४ ५३४
 भद् च महाभद् ४१२ ३३६
 भरणित्थरणसमत्था ६६७ ७१४
 भरधम्मि अद्धमासो ३३ १२४
 भवणवतिवाणमन्तर २७२ ४०६, ४४० ३४३
 भवसिद्धिओ तु जीवो ५९५ ६१७
 भावम्मि होति दुविधं ५२३ ४९१
 भावे खयोवसमिये १०४ २२५

भासकपरित्त-पञ्चत्त १५ ८७
 भासासमसेढीओ ६ ७६
 भिसिणीपत्तेहितरे १९१ २९१
 भोगफलं बाहुबलं १७१ २८९
 भोगसमस्थं णातुं १८६ २९०
 भंखलि भंख सुभंहा ३५६ ३३०
 भंखिय मोरियपुत्ते ४३६ ३४२
 भन्दिरेसु भगिगभूति ३२५ ३१९
 भगधा गोवरगामे ३७६ ३३२, ४८६ ४५९
 भग्ने भविष्पणासो ६५९ ६८७
 भणपज्जवणार्णं पुण ७५ १५३
 भणिकणगरतणचित्तं ४२५ ३३७
 भणिकणगरतणचित्ते ४२७ ३३८
 भधुराए जिणदासे ३५३ ३३०
 भलए पिसायरूवं ३९१ ३३४
 भागधमाती विजयो २७५ ३०७
 भागहा रायगिहादिस्तु २१३ २९६
 भाणुस्सखेतजाती ६११ ६२७
 माता य रुहसोमा ५५८ ५३४
 मासं पाओवगता सव्वे ५०२ ४६१
 माहणकुण्डगामे ३४० ३२२
 माहेस्सरीतो सेसा ५५५ ५३४
 मिच्छद्दिट्ठिया णं ५७१ ५९८
 मुणिचन्द कुमारए ३६० ३३०
 मुत्त पुरीसणिरोधे ५१० ४६६
 मूर्धं हुंकारं वा २२ ११७
 मूढणइयं सुत्तं कालियं ५४५ ५३१
 मूलगुणाणं लंभं १११ २३६
 मेरुगिरिसमभारे २७८ ३०८
 मोत्तूण अठ एक्कं ५६८ ५९७
 मोरीयसण्णिवेसे ४८७ ४६०
 मोसलि संघि सुमागव ३९३ ३३४
 रज्जादिच्छाओ विय २०३ २९४
 राग-इसकसाए य ६६१ ६९४
 रायगिह विद्वेषदी ३२७ ३१९
 रायगिह विस्समृती ६२८ ३१९

राया आदिच्चजसे २९० ३०९
 राया करेति दण्डं १८१ २९१
 रोहा य सत्त वेतण ३४७ ३२९
 लक्खं भट्टसताणि य २२९ २९९
 लाउअ एरण्डफले ६७७ ७५४
 लाहेसु अ उवसग्गा ३६५ ३३१
 लाभा हु ते सुलद्धा जं ३०९ ३१७
 लोइन्दियमुण्डा सं २८१ ३०८
 लोभाणुं वेतंतो ११७ २४७
 खइसाहसुद्धएकार ५१८ ४७९
 वंदामि महाभागं ८१ २०१
 वच्चव हिंढव न करेमि ३९५ ३३४
 वज्जंतिऽवज्जभीरू २८५ ३०८
 वज्जरिसभसंघतणा १५० २८६
 वद्धंते परिणामे ६०५ ६२३
 वद्धदी वा हाणी वा ५८ १४०
 वत्थूतो संकमणं होति ५४१ ५०९
 ववगतमोहा समणा २८३ ३०८
 ववहारे णीति जुद्धे य १९५ २९१
 वसुभूती घणमित्ते ४९० ४६०
 वाणियगामातावण ३७८ ३३२
 वालुअपंथे तेणा ३९० ३३४
 वाससहस्सं बारस २१७ २९७
 विणओणतेहि पंजलि १३३ २६७
 विमलमणंतइ धम्मो २९७ ३१०
 विरताविरती संपुडं ६४१ ६३८
 वीरवरस्स भगवतो ३५४ ३३०
 वीरियभावे य तथा ५३५ ४९८
 वेज्जसुतस्स य गेहे १६६ २८८
 वेज्जे मेण्ठे तघ ६२४ ६३०
 वेसालीए पूयं संखो ३७७ ३३२
 वेसालि वासे भूदाणंदे ४०० ३३५
 संखातीताओ खल्ल २४ ११८
 संखेज्जजोयणा खल्ल ५१ १३७
 संखेज्ज मणोदव्वे ४१ १३२
 संखेज्जमसंखेज्जो ६६ १४७

संखेज्जम्मि तु काले ३४ १२५
 संखेज्जाळ चतुरो भयणा ६०१ ६२०
 संगहितपिण्डित्तं ५३९ ५०८
 संघतणं संठाणं १५३ २८६
 संजोअसिद्धिए फलं वत्तंति १०२ २२१
 संतपतपरुवणता १३ ८७, ६५२ ६८२
 संतपदं पडिवण्णे ६५३ ६८२
 संबोधण णिक्खमणे २५२ ३०३
 संबोधण परिच्चाए १९९ २९४
 संभिण्णं पासंतो १२२ २५४
 संवच्छरेण लद्धा २५७ ३०४
 संवट्टमेह आदंसगा य १७९ २९०
 संसरिय थावरो रायं ३२६ ३१९
 संसारसागराभो ९७ २१८
 सत्तकीसाणा पढमं ४७ १३६
 कक्को य देवराया ३८१ ३३३
 सक्को वंसट्टवणे १८१ २९०
 सट्ठि पणपणपणगे २३० २९९
 सत्तहं पगदीणं १०६ २२७
 सत्तेता दिट्ठिओ ५६९ ५९८
 सट्ठण जाणणा खल्ल ५३६ ४९८
 समणा तिदण्डविरता २८० ३०८
 समयाऽऽवलिय मुहुत्ता ५०५ ४६५
 समवायि असमवायि ५२२ ४१२
 समुट्ठाण-त्रायणा-लद्धितो ६४६ ६४८
 समोसरण भत्त ओग्गह २८९ ३०९
 सम्मत्तचरणसहिता ६३७ ६३७
 सम्मत्त णाण दंसणं ६५४ ६८२
 सम्मत्त-देसविरता ६२८ ६३२
 सम्मत्तदेसविरता ६२९ ६३२, ६३४ ६ ६
 सम्मत्तसुत्तं सव्वासु ६०४ ६२३
 समत्तस्स सुत्तस्स य ५९३ ६१६, ६२७ ६३१
 सम्महिट्ठि भमोहो ६३९ ६३८
 सम्म-सुताणं लंभो ७८९ ६१३
 सव्वगतं सम्मत्तं सुते ६१० ६२५
 सव्वजीवेहि सुत्तं ६३८ ६३८
 सव्वं ति भाणित्थं ५८३ ६१२

सव्वबहु भगणिजीवा ३० १२०
 सव्वे य माहणा जच्चा ५०० ४६१
 सव्वे वि एगदूसेण २०६ २९६
 सव्वे वि य अतियारा ११२ २३८
 सव्वे सयं पबुद्धा २०२ २९४
 सव्वेसिं पि णयाणं ७३१ ८६१
 सव्वेसु वि संठाणेसु ६०३ ६२२
 सह मरुदेवाए २७० ३०६
 सागारभणागारा ६४ १४६
 साणकुमारमोअण ४०१ ३३१
 साती सपज्जवसितो ५१६ ४७८
 साधुं तिगिच्छित्थं १६८ २८८
 साधुणमोक्कारो ७१३ ७७०, ७१४ ७७०,
 ७१५ ७७०, ७१६ ७७०
 सामाइयं च तिव्विधं ५७८ ६०९
 सामाइयणिज्जुत्ति ८७ २०५
 सामाइयमातोयं ९३ २१३, २७४ ३०७
 सामाइयम्मि तु कते ५८४ ६१३
 सासाइयं समतियं ६४२ ६३८
 सामाइयादिया वा २३८ ३००
 सामाणियदेवेहि ३८८ ३३३
 सामाणियत्थपढमं ११४ २३९
 सावज्जजोगंपरिवज्जणट्ठा ५८२ ६११
 सावत्थो उअमपुरं ५६४ ५३७
 सावत्थी सिरिभद्दा ३६२ ३३१
 सिद्धं ति बुद्धं ति ९२ ६७६७
 सिद्धत्थपुरे तेणो ३९४ ३३४
 सिद्धस्स सुहो रासी ६८७ ७६४
 सिद्धाण णमोक्कारो ६९४ ७६७, ६९५
 ७६७, ६९६ ७६७, ६९७ ७६७
 सीहासणे णिसण्णो ४३२ ३४१
 सुअधम्म तित्थमग्गो १२५ २६०
 सुकंभरा य समणा २८४ ३०८
 सुतणाणम्मि वि जीवो ९४ २१७
 सुतपडिवण्णा संपति ६३० ६३२
 सुतसम्मभगारीणं ६३२ ६३६
 सुतसम्मसत्तयं खल्ल ६३३ ६३६
 सुत्तत्थो खल्ल पढमो २३ ११७

सुबहुं पि सुयमधीतं ९८ २१९
 सुमति त्थ णिच्चभत्तेण २०७ ३९६
 सुरगणसुहं समत्तं ६८६ ७६४
 सुरभिपुरसिद्धयत्तो ३५२ ३३०
 सुविणमवहारभिग्गह ३४१ ३२२
 सुस्ससति पडिपुच्छति २१ ११७
 सुहुमो य होति कालो ३६ १२६
 सेलघण कुडग चालणि १३४ २६७
 सेसा तु ङ्ङणीती १६२ २८७
 सो देवपरिणिहितो ३४२ ३२५
 सोधम्मकप्पवासी ३८२ ३३३
 सोलस रायसहस्सा ७० १५१
 सो वड्ढति भगवतो १८२ २९०

सो वाणरज्ज्ववती ६२५ ६३०
 सो विणएण उवगतो ३०८ ३१७
 सो सोयति मच्चुजरासं ६१६ ३२८
 ह्वकारे मक्कारे १६० २८७
 हतं णाणं किमहीणं १०१ २२०
 हत्थम्मि सुहुत्ततो ३२ १२४
 हत्थी छ च्चित्थीओ १५९ २८७
 हत्थी हत्थिणियाओ ३८६ ३६३
 हत्थुत्तरजोएणं ३४३ ३२६
 हेरणिणए करिणए ६६९ ७१६
 होति पवित्ति णिवित्ती ५२९ ४९३
 होति पसरथं मोक्खस्स ५७५ ४९२
 होहिति भजितो संभव २९६ ३१०
 होहिति सगरो मधवं २९८ ३१०

२. विशेषावश्यकभाष्यगाथानामकाराद्यनुक्रमः ।

[प्रथमाङ्कः गाथाङ्कः, द्वितीयः पृष्ठाङ्कः]

अंगसुतवर्खधज्जयणां १४९२ २७१
 अंगाइसुत्तरयणा° ११२० २१३
 अंगाणंगपविट्ठं ५२४ ११०
 अंगादिपण्हकाले ९७५ १८२
 अंगुलिरियुता गिययं २६३७ ५०४
 अंतम्मि उवणगसित्तुं १३५२ २५६
 अन्तावयवो ण कुणति २८३३ ५४७
 अन्तिमकोडाकोडोय ११९१ २२७
 अन्तिमतंतू ण पडो २८३४ ५४७
 अंते केवलमुत्तमं ८८ २३
 अन्ते च्चिय आरद्धा २७९९ ५४०
 अंतेच्चिय आरद्धो ४२० ९०
 अन्ते व सव्वणासो २८९५ ५५९
 अंतोमुहुत्तमेत्तं ३२७६ ६३१
 अंतोमुहुत्तमेव य ३७५० ७५१
 अंतो वि अत्थि कम्म ३०१२ ५८१
 अंधोऽणवबोधो ११५१ २१९
 अंबत्तणेण जीहाए १४६५ २६८
 अकत्तं पि णेव कीरति ४०९२ ८०९
 अकत्तहारमणगरं ९०३ १७०
 अकत्तमसुद्धणयाणं ४०९६ ८११
 अकसायमऽहक्खातं १२४४ २३७
 अक्खरलंमेण समा १४२ ३५
 अक्खरलंभो सण्णीण ४७२ ९९
 अक्खरसरणेण सरा ४५९ ९६
 अक्खस्स पोगलकता ९० २३
 अक्खेवणिण्णयसंगं १४४२ २६६
 अगणिस्स य षट्ठार्ण १६१४ २९२
 अगुरुलहुगहणं पि ६७५ १३४
 अगुरुलहुसमारद्धो ६५२ १३१
 अगिगहवणातिकिरिया° २०४७ ३५५
 अच्चंतमणुबलद्धावि २२४२ ३९६,
 २३६ ९४३०

अच्चत्थदुक्खिता जे २३५५ ४२५
 अच्छत्तु तानुपघातो १३४५ २५५
 अच्छित्तिणयस्सेत्तं ५३४ ११३
 अच्छेत्तगादि किंचि ३८२३ ७६१
 अज्जीवाणं करणं ४०६७ ८०४
 अज्झीयणं उद्देशो ९७० १८२, १५०१ २७२
 अज्झयणलक्खणं ९७८ १८३
 अज्झीणं दिज्जंतं ९५६ १७९
 अट्ठंतकका रामा १७६५ ३१६
 अट्ठविधं पि य कम्म ३५६३ ७०६
 अट्ठकासो य जतो ६४२ १२९
 अट्ठावीसतिमेदं ३०५ ६८
 अट्ठावीसतिमेध ३०० ६७
 अट्ठावीसा दो वाससता २९०६ ५६१
 अट्ठेव गता मोक्खं १७५८ ३१६
 अट्ठ्ठातिर्णहिं रात्तिदि° ३३२४ ६४३
 अट्ठवी भवो मणूसा १२१० २३१
 अणधिगता जा तीसु ३७५ ८१
 अणिताणकदा रामा १७६४ ३१६
 अणिबद्धाड होतुं १३०२ २४८
 अणुओगातिविभागे १३६० २५७
 अणुगंतव्व सुत्तं ४०२३ ७९२
 अणुगम्मति तेण तहिं ९०८ १७१
 अणुगामिओऽणुगच्छति ७११ १३९
 अणुगामिणियतसुद्धाहं ७३९ १४३
 अणुतो पदेसवुद्धीए ४४५ ९४
 अणुदाहरणमं २२८१ ४०४, २२९३ ४४६,
 ३७०० ७३७, ३७९२ ७५९
 अणुपालेतुमपत्तो ३०८८ ५९६
 अणुपुव्विसमोतारो ९३५ १७५
 अणुभवितु देवादिसु ४०५७ ८०१
 अणुभूतदिद्विचिन्तित° २१५८ ३८०
 अणुयोगद्वाराहं ९०२ १७०

अणुयोगद्वाराणं १००९ १९१
 अणुयोजनमणुयोगो ८३६ १५८, १३८३ २६१
 अणुरत्तो भस्मिगतो ४१२८ ८१९
 अणुलोमहेतुतस्त्रीलं १०४४ १९९
 अणुवक्त्रमतो नासति २५२७ ४७४
 अणुवत्तणत्थमेव ४२९४ ८५५
 अणुवगतपराणुगह्वरो २६१४ ४९७
 अणुमयमणंतरीतं ३६६ ७९
 अणुसेढीगमणातो ३५२ ७६
 अणं पि अप्पयं पिव ४२७६ ८५२
 अणं पुट्ठो अणं ओ १४४१ २६६
 अणक्चिय गुरुल्लुहा ६५९ १३२
 अणत्तरमणिवत्तित २२७३ ४०२
 अणत्तरमणिवत्ति ३६९१ ७३६
 अणत्ते समभावां ४१५२ ८२३
 अणत्थ निवर्तिते ३०२७ ५८४
 अणमणणं व मत्तं २६८७ ५१७
 अणविणासे अणं २८८२ ५५५
 अणविणिउत्तमणं २९१८ ५६२
 अणसुहृदुक्खपुव्वं २११९ ३७१
 अण्णाणं सो बधिरां १९४ ४५
 अण्णाणतो हतत्ति ११२५ २१४
 अण्णाणिणो मुणिम्मि ४०१५ ७९०
 अण्णारंसे अणं ४१९ ८९, २७९८ ५४०
 अणो अणक्खरक्खरं १६१ ३९
 अणो के पज्जाया ३२४१ ६२५
 अणो कैवल्यगम्म ति ३२४२ ६२६
 अणो ज्ञं सागारं ८१७ १५४
 अणो णोभागमतो ८८८ १६७
 अणो तु मणोणाणी ८१६ ९५४
 अणो तु विस्सेसमिधं ९७४ १८२
 अणो पड्ढिवातुप्पातदार ७४३ १४३
 अणो अणंति अविरयं १२८३ २४४
 अणो मणंति मती १५३ ३७
 अणोऽवधिदंस्सणतो ८१३ १५४
 अणो सयमुत्थाणं ३३५९ ६५६
 अणो सामणरगहणमाहु २६७ ६०

अणोऽणणो व्व गुणो २०१४ ३४६
 अणोणगणिबद्धाणं ६१६ १२५
 अणोणो पतिगासं २८८७ ५५७
 अणो दोज्झति कल्लं १४७१ २६८
 अतस्सिवणं व कुसुमितं १८८४ ३२७
 अतिकक्खडं व किरियं १०४२ १९८
 अतिगंत्तणमलोगं ६०१ १२३
 अतियाराच्छेतता १२४७ २३८
 अतिसंक्कपुण्डाहम्मि ११५९ २२१
 अतिसयकतोबयोगो २७७२ ५३४
 अतिसयचरणसमत्था ७८२ १५०
 अतुलं अणणसरिसं ३८५६ ७६४
 अत्थंतरे वि सति १७ ५
 अत्थगह्वरेषु मुज्झति २४६ ५६
 अत्थं जो ण समक्खति २७४४ ५३०
 अत्थपुरिसो तदज्जणं २५६६ ४८२
 अत्थप्पवरं सहोवं २७३३ ५२७
 अत्थमिते आत्तिच्चे २०५३ ३५६
 अत्थस्स व पिप्पुभावो १०६९ २०३
 अत्थस्स विसंवातो ८६१ १६२
 अत्थाओ च्चिय वयणं १५०९ २७५
 अत्थाणत्थजियुत्ता १४३८ २६६
 अत्थाणमितं तीसे ९९२ १८५
 अत्थाणुगमं विय ४३११ ८५८
 अत्थातो व पुव्वत्तं १०७० २०३
 अत्थाभिमुहो णियतो ८० २१
 अत्थावग्गहसमए २७८ ६२
 अत्थि अजोवक्खिस्सो २०२८ ३५०
 अत्थि अदेस्सापादित २२०४ ३८९
 अत्थि अपक्कक्खम्मि हु २२०२ ३८९
 अत्थि च्चिय ते जीवो २०२६ ३५९
 अत्थि ण य पेक्कस्सण्णा २०४५ ३५४
 अत्थिन्दियविसयाणं २०२३ ३४८,
 २१२३ ३७२
 अत्थि तयं अव्वत्तं २६३ ५९
 अत्थिक्कड्ढेकाणे २१४८ ३७८,
 २१७४ ३८३

अत्थि त्ति तेण भणिते २१७९ ३८४
 अत्थि परिमाणकारी २३१० ४८९,
 ३७८७ ७५९
 अत्थि व किं कि ३०४२ ५८६
 अत्थि वसुधातिभाणं २००५ ३८९
 अत्थि सदेहो जो कम्म २२६९ ४०१,
 ३६८७ ७३५
 अत्थि सुहृदुक्खहेतु २०६७ ३५९
 अत्थी स एव य गुरु १४४४ २६६
 अत्थेण तु तित्थंकर ९४४ १७७
 अत्थोग्गहतो पुब्बं २५८ ५८
 अत्थोग्गहो जहण्णो ३३२ ७३
 अत्थोग्गहो ण समयं २६९ ६०
 अत्थोग्गहो वि जं २७४ ६२
 अत्थो त्ति विसयगहणं २६४ ५९
 अत्थो देहोच्चिय से २०३१ ३५१
 अत्थो सुतस्स विसयो १०६८ २०३
 अद्धाकालविसेसो २५४० ४७६
 अद्धुट्ठगाईआई ६९० १३६
 अध अण्णो तो एव २०१५ ३४६
 अध अविमुक्को वि २९५२ ५६९
 अध इव सफलं कम्मं २२३८ ३९५
 अध उवयारो क्रीरति १५९ ३८
 अध ऊणभट्ट वासस्स १८५१ ३२४
 अध कतमकतं ण ४०९५ ८११
 अध कारणोवकारि ३१११ ६००
 अध कारणोवकारि-त्ति ३३६८ ६६०
 अध खंघो इव संघात २९५१ ५६९
 अध चेतसुद्ध पक्खस्स १८४० ३२३
 अध जम्मि णोवयुत्तो ३७२६ ७४५
 अध जीवबहिं तो ३००५ ५७९
 अध णागमो त्ति सहो ८८७ १६७
 अध णामं भावम्मि वि ३३८१ ६६४
 अध णिच्छो ण वल्लिणं २८९१ ५५८
 अध तं अम्मापितरे १८५५ ३२५
 अध तं संवरति मती ३०१० ५८०

अध तस्स वीरियं तं ६६२ १३२
 अध ते अजीवदेसो २९५६ ५७०
 अध ते ण मोक्खसाधणं ३०४४ ५८६
 अध दवसव्वमेगं ४२१८ ८४०
 अध दायणा णमोक्कारं ३४६१ ६८४
 अध दिवसे वासीति १८२७ ३२२
 अध देसतोऽवसेसेसु २८२३ ५४५
 अध देहाहारादिसु ३४६ ५८६
 अध पच्चासण्णतरं ३११४ ६०१,
 ३३६९ ६६०
 अध पडिमं वि ण वंदध २८५१ ५५०
 अध पडिमाय ण दोसो २८५० ५५०
 अध पडिवत्थुमिहेगं २६७१ ५१३
 अध भणति णरवरिदो १७६७ ३१६
 अध भणति णेगमेसि १८३० ३२२
 अध भत्तिमन्तसंताणतो ३३४४ ६५१
 अध भिण्णो तस्स तओ २७१९ ५२६
 अध भण्णसि अत्थि गुणो २०१६ ३४६
 अध भण्णसि खणिओ वि २१२७ ३७३
 अध मतमसिद्धमेत २०८३ ३६३
 अधमोक्खसाधणमईए ३०५२ ५८८
 अधव करेन्तं पण्णं ४२९२ ८५५
 अधव जतो च्चिय सुबहुं ११९८ २२७
 अधव जघा संभवतो ४१९८ ८३३
 अध वद्धति सो भगवं १८४८ ३२४
 अधव णिमित्तादीणं १६३४ २९४
 अधवऽण्णपतादिणिवातं ३४४५ ६८१
 अध वत्थुणो स धम्मो २३७३ ४३१
 अधव परपच्चयातो ४०३६ ७९६
 अधव फलतो कम्मं २०७९ ३६१
 अधव मई जं तेण वि ३९६७ ७८०
 अधव मतमसंगहिओ ३३८३ ६६५
 अधव मती छतुमत्थे ३७४६ ७५१
 अध व मतो दव्वसुतं १३५ ३४
 अधव मती पुब्बं चिय २६२ ५९

अधवा सतंतकत्ता ४११० ८१५
 अधवा समत्तसामादयं ४२९५ ८५६
 अधवा सम्महंसण ५० १४, १०३४ १९७
 अधवा सर्व्वं णामं १३७३ २५९
 अधवा सर्व्वं वत्थुं २२४९ ३९८
 अधवा सव्वाणागतं ३०२० ५८२
 अधवा सामं मेत्ती ४२०७ ८३५
 अधवा साहिकतच्चिय १३५४ २५६
 अधवा सुतपरिवाही १०८७ २०७
 अधवा सुत्तं णिव्वाणं ५४२ ११४
 अधवा सेलोव्व इसी ३६६४ ७२८
 अधवा सेऽसितमसियं ३६३४ ७२०
 अध वि सभावो धम्मो २२४७ ३९७
 अधवेगणयमतं ४३१६ ८६१
 अधवेह कालकरणं ४०७३ ८०५
 अधवेह णमोक्कारा ५१ १४
 अधवेह वज्जणिज्जं ४२२३ ८४१
 अधवोक्कमसामणतो ९३३ १७५
 अधवोदासीणमतं ३१४७ ६०८
 अधवोसप्पुस्सप्पिणिं ३४५५ ६८२
 अध सन्ति जिणवरिन्दा २८५८ ५५१
 अध सत्तमम्मि मासे १८३८ ३२३
 अधसहो जावत्थे १२७६ २४३
 अध सव्वस्सेवण ३७१७ ७४२
 अध सुततो वि विवेगं १६४ ३९
 अध सो तणुसंरंभो ३५६ ७७
 अधि ए कृणालकविणो ८५६ १६२
 अधिको चओ त्ति वा २६९० ५१७
 अधिगतमऽसेससव्वं ४२२२ ८४१
 अधुणा जसोदयतो १२२१ २३३
 अधुणा य समोतारो ९५१ १७८
 अपत्तकारि णयणं ३३८ ७४
 अपरप्पेरिततिरियां २२१३ ३९१
 अपरप्पयोगजं जं ४०७८ ८०६
 अपरिगहता सुत्ते ३०६३ ५९०
 अपरिगहता वि परसन्ति ३०४९ ५८७

अपरिच्छेते वि समाण ३०२२ ५८३
 अपरोप्परं पदानं २६२७ ५००
 अपरोप्परं समेता ३०९७ ५९७
 अपुवत्तमासि वेरा २७५६ ५३३
 अपुवत्तमेगमागो २७५२ ५३१
 प रक्खरमसंदिद्धं ९९६ १८८
 अप्पक्खरं समासो ३३०८ ६४०
 अप्पगंथमहत्थं ९९४ १८६
 अप्प चिय सिवमग्गा ३४८६ ६९०
 अप्पच्छंदमतीओ १४४७ २६६
 अप्पुव्वेण तिपुंजं १२१५ २३२
 अवमत्थेऽवाओ २९७ ६६
 अवभातिविगाराण २०८४ ३६३
 अव्भितरं ति तेणं ७६६ १४७
 अव्भितरं त्ति भणिते ७६४ १४७
 अव्भितरलद्धी ७४९ १४४
 अभिघाणं दव्वत्तं ५२ १४
 अभिघाणबुद्धिलक्खणं २५८२ ४८७
 अभिधेयसंकरो वा १५१२ २७५
 अभिलप्पाणमिलप्पा १५१ ३७
 अभिलप्पा वि य अत्था ४५५ ९६
 अभिलावो पुल्लिगाभिं २५६४ ४८१
 अम गच्छादिसु तस्सेह ४१७९ ८३०
 अमरणरायमंहितं १८५८ २०२
 'अम रोगे' वा अंतो ४१८० ८३०
 अमितमणंतं णाणं १०४७ १९९
 अम्हे सावयजतओ २९०४ ५६०
 अयले विजये महे १७४८ ३१०
 अरहंतगुरुवज्जाय ३९४७ ७७६
 अरहंतणमोक्कारो ३५६६ ७०७
 अरहन्ताऽऽगारवेत्ती ३५६७ ७०७
 अरहन्ता सत्थारो १८०४ ३२०
 अरिहंत चक्खवट्ठी बलं १८२८ ३२२
 अरिहन्ति वन्दण-णमंसणाणि ३५६४ ७०६
 अरुहंतो जमचेलो ३०६८ ५९१
 अवगमणमवायो ३९९ ८६

अवगाढारं च विणा ३३५२ ६५३
 अवगाहणातयो णणु ३३५१ ६५३
 अवगाहणातिरिक्तं पि ४३० ९२
 अवधि त्ति जस्स णामं ५७९ १२०
 अवरविदेहे गामस्स १५४८ २८५
 अवि अ असंगत्तणतो ३७६० ७५४
 अविगलगोविकेता १४३४ २६५
 अविगोपतम्मि वि १४६७ २६८
 अविभागत्थस्स वि ३०१३ ५८१
 अविभागत्था मूढा २७५१ ५३१
 अविवरितं तव सुत्तं १३७० २५९
 अविवरितं सुत्तं पिव १३६६ २५८
 अविसिद्धक्खरभाओ ३३५० ६५३
 अविसि चिय तं सो २३९८ ४३७
 अविसिद्धं सावज्जं ४२८६ ८५४
 अविसिद्धपोगलघणे २३९७ ४३७
 अविसुद्धचक्खुणो ५०९ १०७
 अविसुद्धण्यमतेण ८७७ १६५
 अविसेसकेवलं पुण ४९२ १०४
 अविसेसितं पि सुत्ते ४९४ १०५
 अविसेसितसम्मीसो ८८५ १६७
 अविसेसिता मति च्चिय ११३ २९
 अववाघाते सव्वासु ५९६ १२३
 अव्विवरीतं अव्विज्जओ ३३०३ ६३९
 असढो तुलासमाणो ४१३७ ८२०
 असति व परम्मि लोए २४२५ ४४३
 असति व हि पुण्णपावे २४०२ ४३८
 असतो खरसंगस्स ३८६९ ७६५
 असतो खरसिगस्स २१३८ ३७५
 असतो णत्थि णिसेधो २०२९ ३५०
 असतो णत्थि पसूती २४२३ ४४३,
 ३८७१ ७६६
 असमट्ठितीण णियमो ३६४३ ७२३
 असहायमसोचिकरं ११६७ २२२
 असतिसिओ सुणयणो १८४९ ३२४
 असिलोकभयमयसतो ४१७८ ८३०

असुतक्खरपरिणामा १५६ ३८
 असुभपरिणामहेऊ २२२२ ३९३
 असुभो जो परिणामो २२२१ ३९२
 असुभो तिब्वातीओ ३०१५ ५८१
 असंसजतजतिरूवे २८४९ ५५०
 असुतणिस्सितमेवं ३०१ ६७
 अस्सेदं ववदेसो ३४१६ ६७४
 अह एगो सव्वगओ २४०९ ४४०
 अह कुणसि थूलवत्था ३०४७ ५८७
 अहणंतो वि हु हिंसो २२१९ ३९२
 अह परसंतो त्ति तओ ३३४२ ६५०
 अहवाऽणातित्तणतो २४३१ ४४४
 अहवाऽतच्छियसावज्जं ४३०८ ८५८
 अहवा भवं समाए ४२०४ ८३५
 अहवा मणपज्जवदंसणस्स ८१४ १५४
 अहवा समस्स आयो ४२०६ ८३५
 अहवा समाइं सम्मत्तं ४२०५ ८३५
 अह वि तयत्थंतरता २४०८ ४३९
 अहिसरिता पाएहिं ३३२२ ६४३
 आइय णमोक्कारो ८ ३
 आउभमेत्तविसिद्धो २५०९ ४६५
 आओ व उवादाणं १२२६ २३४
 आकारोऽभिप्पाओ ५३ १४
 आकासे वसति त्ति य २७१२ ५२३
 आगतमिवागतं तं १०८१ २०६
 आगंतुवाचिखोओ १४७७ २६९
 आगमणं वि णिसिद्धं ४२९ ९२
 आगमतोऽणुवत्तो २९ ८, ८५३ १६२,
 २५६३ ४८१, ३३७२ ६६१
 आगमतो दव्वसुत्तं ८७२ १६४
 आगमतो दव्वावासयं ८४५ १६०
 आगमतो भावसुत्तं ८७५ १६५
 आगमतो भावावासयं ८६४ १६३
 आगमतो विण्णाता ३३७६ ६६२
 आगमदव्वायरियो ३८९७ ७६७
 आगमभावक्खओ ८९३ १६८

आगमसिद्धो सव्वग ३५९३ ७१२
 आगम सुतोवयोगो ८७८ १६५
 आगारिगितकुसलं ९२८ १७४
 आगारो च्चिय मत्तिसह ६४ १७
 आमज्जातावयणो ३८९९ ७६८
 आतप्पवातपुव्वं २८१७ ५४३
 आता गुरवो सत्थं ति २६१२ ४९६
 आता चेव अहिंसा ४२६२ ८४९
 आतामंतणमववां ४१९६ ८३३
 आता हु कारओ मे ४१५७ ८२५
 आतिमविण्णाणं वा २२६६ ३८१
 आतेसो ति पगारो ४०१ ८६
 आतेसो ति व सुत्तं ४०३ ८६
 आदेसतो कसायो ३५३१ ६९९
 आदेसो उवयारो ४२१४ ८३९
 आघारे उवओगे ७१५ १३९
 आधरो आधेयं च १४०७ २६३
 अधिवक्केणं कज्जं २५५९ ४८०
 आपूरितम्मि लोए ३८९ ८४
 आबद्धियस्स दोसे ३०९८ ५९८
 आमतेति करेभि भदंत ४१८३ ८३२
 आमरण रतणवासं १८४१ ३२३
 आयरिए सुत्तम्मि य १४५५ २६८
 आयरिय णभोक्कारो ३९०२, ३९०३, ३९०४,
 ३९०५ ७६९
 आयारदेसणातो ३४८७ ६९०, ३९११ ७६९
 आयारविणयसाधणं ३४८८ ६९१
 आयारो आयारव १४९८ २७२
 आयुअसमयसमाए ३६४५ ७२४
 आयुस्सहव्वतया ४२३८ ८४३
 आयुस्स सागराहं ११८५ २२६
 आयो व उवादाणं ३५२६ ६९८
 आरपरमज्झभागा २९१७ ३८८
 आरब्भ जहण्णाओ ७६१ १४६
 आरंभ बंधसमया १८१९ ३२१
 आरोवणा य भयणा ३४५७ ६८३

आलइतमालमउडो १८७६ ३२७
 आलयमेत्तं च मती २३२६ ४१५
 आलोअणं ति णामं २७६ ६२
 आलोइतम्मि दिक्खा ४१२४ ८१८
 आलोयणसुद्धस्स चि ४१२७ ८१९
 आवज्जणमुवयोगो ३६४९ ७२५
 आवरणक्खयसमाए १३३१ २५२
 आवरणादग्गहणं ३३४१ ६५०
 आवलियं मुणमाणो ६१० १२५
 आवस्सगाहं संजम १८११ ३२१
 आवस्सयं अवस्सकरणिज्जं ८६७ १६३
 आवस्सयस्स एसो ८९९ १६९
 आवस्सं वा जीवं ८७० १६४
 आवासयं पि णिच्चं ४१८७ ८३२
 आवासयसुत्तखंबो ८४२ १६०
 आवासयस्स जति ८३८ १५९
 आवासयस्स तं कत १०१७ १९४
 आविष्भावतिरोभावं ६७ १८, ३१४९ ६०८
 आसग्गीवे तारए १७४९ ३११
 आसंसा जा पुण्णे ३००२ ५७९
 आसि खयोवसमो सि १२८८ २४५
 आसि पुरा सो णियतो ९४५ १७७
 आसी दाढा तग्गत ७८७ १५०
 आसी य इक्खुभोई १६१० २९२
 आसी य कन्दाहारा १६०९ २९१
 आसीय पाणिघंसी १६१२ २९२
 आह णणु णाणदंसण ३११० ६००
 आह णणु मीसभावे ८८३ १६६
 आह णणु सुत्तमेवं २०८० ३६२
 आहण्णाणी कुम्मो ११४७ २१८
 आह पघाणं णाणं ११३० २१५
 आहपिधव्भावम्मि ३७१५ ७४२
 आह भणितं णणु ३७२८ ७४६
 आह व णिज्जिण्णे ११७५ २२४
 आह सुते च्चिय ३६५ ७९
 आहाणुमति व ण सो ३१६८ ६१२

आह्राऽभावे मणसो ३६७२ ७३०
 आहार इवाणल इव २०८२ ३६२
 आहारविरमणातो १२३८ २३६
 आहारोभयकालो ४०६४ ८०३
 आहारो व्व ण गंथो ३०५५ ५८९
 आह्राऽवक्खणमिदं ३१३४ ६०५
 आहूय देवतं वेन्ति ३०२९ ५८४
 आह्वेकत्ते कत्ता ४२६३ ८४९
 इन्दगेयी जम्मा य ३१८४ ६१५
 इंदा विजयद्वाराणुं ३१८५ ६१५
 इंदियमणोगिमित्तं ९३, २४, ९९ २६,
 १७६ ४२, ४६९ ९८
 इन्दियमाणे वि तयं ३४१ ७४
 इंदियलद्धी णिव्वत्तणा ३२४८ ६२७
 इन्दिय-विसय-कसाए ३५६२ ७०६
 इंदो जीवो सव्वोवल्लिं ३५४० ७०१
 इच्चवेवमाति सव्वं १५४५ २८४
 इच्छति जीवपदेसं २९४४ ५६७
 इच्छति भवि सज्जुसुतो ३४४१ ६८०
 इच्छति जं दव्वणयो ३१२७ ६०४
 इच्छति सो तेणोभयं ३१३८ ६०६
 इच्छतु व समभिरुद्धो २९६१ ५७१
 इच्छन्तो य स दव्वं ३३७९ ६६३
 इच्छध विभासितुं १०८८ २०७
 इच्छादेसपयत्ता २९७४ ५७३
 इच्छामो संबोधणमज्जो २८१४ ५४३
 इद्धत्थ साधयाई ३११५ ६०१
 इट्ठाणिट्ठाहारं २२० ५१
 इतरं ति मतिण्णार्णं १५० ३६
 इतरत्थ वि भावसुतो १२९ ३३
 इतरत्थ वि मतिणाणे १३४ ३४
 इतरम्मि वि मतिणाणे १३६ ३४
 इति एस उवग्घातोऽभिं ३३३० ६४६
 इति जो ति एवमिह ४३२२ ८६२
 इति रुक्खायुव्वेते २२३० ३९४
 इत्थी विज्जाऽभिहिता ३५८९ ७१२

इवइं जेणाधिगतो १५७ ३८
 इध चोतगमऽणुमोदणं ३९९९ ७८७
 इध जइ पत्तो बि तओ ९६५ १८१
 इध जति कौस गिरुत्ते ९५८ १७९
 इध तेसिं चिय भण्णति ९७७ १८३
 इध तेसिं तम्मि गते १०२० १९४
 इय परिसमापितमिदं ४३२८ ८६३
 इध पासुत्तो पेच्छति २२४ ५२
 इध पिण्डो पिण्डागारं २४१९ ४४२
 इध पुण कौस ण भण्णति ९६० १८०
 इध भवभिण्णागारो ३८०९ ७६०
 इधमक्खराधिकारो ४८५ १०३
 इध मंगलं पि मंगल २१ ६
 इधरा भवित्ठरहिता २०७६ ३६१
 इधरा जीवाणणं ३१४२ ६०६
 इधरादितो च्चिय २८९४ ५५८
 इधरा पुढवि च्चिय २९७९ ५७४
 इधरा हुस्साभावे २१७० ३८२
 इधरोवयुत्तमत्तां ३९९७ ७८६
 इध लिंगियमणुमाणं ३६१९ ७१७
 इधलोगातो य परो २४१३ ४४१
 इधलोगातो व परो २४१० ४४०
 इध वत्थुमत्थवयणां ३१५ ६९
 इध विहिताणमणागतं ९७२ १८२
 इध साणुगहमुदितं ८४१ १५९
 इय जुत्तीय ण घटते २२६७ ४०१
 इय कम्मवाधिगहितो १०४३ १९८
 इय णाणविसयवइं ६७८ १३४
 इय णामातिचतुर्विधं ३५६८ ७०७
 इय णेगमातिसंखेवं २७३४ ५२७
 इय तुह देसेणायं २०१८ ३४७
 इय ते णासग्गाहं २८६५ ५५२
 इय पण्णवितो वि २९०२, ५६०, ३०२८
 ५८४
 इय पण्णवितो वि जतो २९३१ ५६५
 इय पण्णवितो जाधे २८३० ५४६

इय पणवितो वि बहुं ३०८९ ५९६
 इय रुविते सुहदुक्खं २३८५ ४३४
 इय वातित संबुद्धो २८३७ ५४८
 इय वोत्तुणं पत्तो १९९१ ३४३
 इय सव्वणयमताई १५२८ २७८
 इय सव्वपयदिमाण ५७३ ११९
 इय सव्वमेअसंघातं ७४ २०
 इय सव्वसंगहादीए १०७६ २०५
 इय सासण्णगहणां २८८ ६५
 इय सुबहुणा वि कालेण २५५ ५८
 इवसद्वमत्तुप्पुच्चयं ३७३३ ७४८
 इंसि सयराहं वा १२४३ २३७
 इस्सरियरुवसिरिं २०४५ १९९
 इह जीवभावकरणं ४०८० ८०६
 इह तारणाति फलयं १०२६ १९५
 इह दव्वं चेव गिवासं ४०६९ ८०४
 इह दीहकालिकी कालिकि ५०६ १०७
 इह भावो च्चिय वत्थुं ५५ १५
 इहरा जावज्जीवं ति ४२३५ ८५३
 इह लद्धिमतिमुताइं १०७ २८
 इह विस्सोतो गमणं ३५७१ ७०७
 इह सज्जभोगहादीणं ३१३ ६९
 इह सम्मं सद्धाणो १०३५ १९७
 इह संसयादणंतं ३११ ६९
 ईय मणोविसईणं ५११ १०८
 ईरेति विहेसेण १०५७ २०१
 ईसत्थोवणुवैतो १६२२ २९३
 ईसीपन्माराए ३८०० ७६०
 ईसीपन्माराए उवरिं ३८०६ ७६०
 ईहा संसयमेत्तं १८१ ४२
 ईहिज्जति णागहितं २९५ ६६
 उक्कमतोऽतिकमतो २९४ ६५
 उक्करिसावकरिसता २२५४ ३९९
 उक्किट्टपुण्णसंचयं २३३४ ४१८
 उक्कोसजहण्णाणं २५४४ ४७७
 उक्कोसं तेत्तीसं ४०५४ ८०१

उक्कोसं संखातीतं ८०४ १५२
 उक्कोसठिती कम्मो ण ३२०९ ६१९
 उक्कोसतसुतणाणी १४२१ २६४
 उक्कोसयसुतणाणी ४५० ९५
 उक्कोसया य सुहुमा ५९७ १२३
 उक्कोसो उक्कोसयं ४९८ १०५
 उक्कोसो समऊणो ४०४५ ७९८
 उक्कोसो समयहुगं ४०६० ८०२
 उग्गकुलभोगखत्तियं १८२९ ३२२
 उग्गहणभोगहो ति ३९८ ८५
 उच्छुवणे सालिवणे ४१३० ८१९
 उज्जाणं संपत्तो १८८७ ३२८
 उज्जुं रिज्जुं सुतं णाणमुज्जुं २६९३ ५१८
 उज्जुसुतणयमतमिणं ३३६१ ६५७
 उज्जुसुतणयमतातो २८११ ५४२
 उज्जुसुतमतं कोधो ३५१८ ६९६
 उज्जुसुतमतं णाणं ३४११ ६७३,
 ३४३६ ६७९
 उज्जुसुतस्स पढंतो ४११९ ८१७
 उज्जुसुतस्स सयं ४० ११
 उज्जुसुतातीणं पुण ३३९९ ६७०
 उज्जुसुतादिमतं पुण ३१०८ ५९९
 उज्जुसुतो णिदेखं १५१३ २७५
 उज्जेणीतो णीता १०७९ २०५
 उद्धं ण दज्जमाणं २८०९ ५४२
 उद्धगतिहेतुतो च्चिय ३७७३ ७५६
 उद्धाहायकलोगंत ३६५० ७२६
 उण्णिक्खमतो भज्जो १२६४ २४१
 उत्तमधितिसंघतणा ३०७४ ५९३
 उत्तरकुरु सोधम्मे म० १५७४ २८८
 उत्ताणभो व पासल्लिभो ३८०८ ७६०
 उत्ती तु सद्धकरणं ४०८२ ८०७
 उदए विरतिपरिणती १२३४ २३५
 उदए सति जो तेण व २६४५ ५०६
 उदविम्मि कालियावात० ३५०० ६९३
 उदयक्खयक्खयोवसमा ५७२ ११९

उदय-कखय-कखयोवसामोवसमा २५२२ ४७३
 उदयखयखयोवसमो ७९७ १५१
 उद्दिष्टे चिचय गेगम ४११७ ८१६
 उद्देष्टुं णिहिस्सति १४८४ २७०
 उद्देसमेत्तणियतो ९८८ १८५
 उद्देसो उद्देसी १४९४ २७१
 उद्धं लहुकम्माणं ६५८ १३२
 उद्धगतीपरिणामो ३७६५ ७५५
 उद्धायतो सुत्तिगो ७०६ १३८
 उप्पज्जति णातीयं ३३६३ ६५८
 उप्पज्जति रिबुताए ७५२ १४५
 उप्पण्णं चिगतं वाऽणं २६४२ ५०६
 उप्पण्णणाणरतणो १७१९ ३०७
 उप्पत्तिमतोऽवस्सं २३५७ ६५६
 उप्पत्तिया वेणइया ३५९६ ७१२
 उप्पत्तीए चिचय जा ण ३५९७ ७१३
 उप्पलदलसतवेधे २९८ ६६
 उप्पातद्धितभंगस्सं ४१०१ ८१२
 उप्पातभंगुरा जं ३१४६ ६०७
 उप्पातभंगुराणं ३१४४ ६०७
 उप्पात-विगमपरिणामतो ३१३२ ६०४
 उप्पातव्वयधुबता ७५१ १४५
 उप्पातस्स हि जुत्ता २६३८ ५०४
 उप्पातार्णतरतो २८७४ ५५३
 उप्पातातिसभावा ३१३५ ६०५
 उप्पाति णाणमिद्धं ३३५६ ६५५
 उप्पातो पडिवातो ७४६ १४४
 उप्पाते बि ण णाणं ४२३ ९१
 उप्पातो विगमो वा ७५० १४५
 उभयं अणातिणिषणं ४०६६ ८०४
 उभयंतरं जहणं ४०५६ ८०१
 उभयं भावक्खरतो १६९ ४०
 उभय जहणं समओ ४०६१ ८०२
 उभयव्वावारातो ३६५३ ७२६
 उभयसभावो भौसो ७१२ १३९
 उभयस्य चिर विउव्वित ४०६३ ८०३

उभयावरणातीतो १३३८ २५४
 उम्मुक्कवालभावो १८५७ ३२५
 उल्लेतूण ण सक्को १४५३ २६७
 उवभोगसरपयत्ता ५४४ ११४
 उवकरणाभावातो २२४५ ३९७,
 २०९७ ३६५
 उवगम्म जतोऽधीते ३९१० ७६९
 उवजायति ति ववहारं ३६३६ ७२१
 उवणयणं तु कलाणं १६२८ २९३
 उवदेसतो सयं वा १२१२ २३१
 उवधिविभागं सोंतुं ३०३६ ५८५
 उवयारतो व खेतस्स १५३६ २८४
 उवयारतो व सरतो १५३८ २८४
 उवयारदेसणातो ३४६८ ६८६
 उवयारमेत्ताभिण्णा २५८३ ४८८
 उवयारातो तिविधं २९८५ ५७५
 उवयुत्तस्स तु खलितातियं ८५५ १६२
 उवयुत्तो सुतणाणी ५५० ११५
 उवयोगं एगेण ७३७ १४२
 उवयोगगहणातो ३७२९ ७४७
 उवयोगमभो जीवो २९१३ ५६१
 उवयोगे चिचय णाणं ४५४ ९६
 उवयोगो एगतरो ३७४० ७५०
 उवयोगो जम्मत्ते ८७६ १६५
 उवयोगोऽभिणिवेसो ३६१२ ७१५
 उवलद्धा तत्थाता ९२ २४
 उवलब्भणे विगारं २११४ ३६९
 उवलभते किरियाओ २९१२ ५६१
 उवलंभव्वहारा २६८५ ५१६, २८३५ ५४७
 उववत्तितो भयातो २८७० ५५३
 उववातातो ततिए ५८८ १२१
 उववाते चेय तओ ५९४ १२२
 उवसामगसेढीए १२८२ २४४
 उवसामगसेढिगतस्स ३२२० ६३२
 उवसामगाधिगारे १३०० २४७
 उवसज्जणमुवसगो ३५५२ ७०४

अवसमसम्मत्तातो ५२८ १११
 अवसामयसेदिगतस्स ५२६ ११०
 अवहितजोगह्वो ९३२ १७४
 असभातीण मणंतरं ३९३० ७७२
 अससिदादी दव्वसुतं ५०० १०६
 असिणोऽयं सीतोऽयं २९२५ ५६४
 अहाए पण्णत्तं बोडिय ३०३३ ५८४
 ऊणं सममधियं वा १४२२ २६४
 ऊसरदेसं दव्वल्लयं ३२१९ ६२२
 ऊहो ण हेतुए हेतुओ ५१९ १०९
 एकं पि ण सद्धतो जं ३२३७ ६२५
 एका जोयणकोडी ३८०२ ७६०
 एकातयो पतेसा २८१८ ५४३
 एकादेगुत्तरिया ९३७ १७५
 एकक्खत्तेऽणता ३८३२, ३८३३ ७६२
 एककं जाणं सव्वं ४८२ १०२
 एककं णमोभिधानं ३४४४ ६८१
 एककं णिच्चं णिरवयवं ३२ ९, २६७७ ५१५
 एककम्मि वि जम्मि ३५७७ ७०८,
 ३५७८ ७०९
 एक्का समयठितीणं ६४६ १३०
 एक्केक्कमक्खरं ४७५ १००
 एक्केक्कस्सादिए ६३३ १२८
 एक्केक्कागासपदेस ५९८ १२३
 एक्को वाऽवायो च्चिय २७० ६०
 एक्को वि णावसिज्जति २९६६ ५७२
 एक्कैक्को विंदिसासुं ३१८२ ६१४
 एगं चैव य वत्थुं ४१६१ ८२६
 एगं जाणं सव्वं ३१८ ७०
 एगपि सव्वकारण ४२६४ ८
 एगं विमाणभवणं तो १८२५ ३२२
 एगतराणुवयुत्ते ३७२३ ७४५
 एगतेण परोक्खं ९५ २४
 एगं दव्वं पेच्छं ७५७ १४६
 एगते णणु दव्वं ३१३९ ६०६

एगत्ते तण्णासे णासो ४१५६ ८२४
 एगत्ते णत्थि सुही २०४० ३५३
 एगत्ते सव्वगतत्तो २०३९ ३५३
 एगत्थोभयगहण ४३०२ ८५७
 एगदिसमादिसमए ३९३ ८४
 एगपदेसोगाढं ६७२ १३४
 एगपदेसोगाढे ६७४ १३४
 एगपतेसोगाण ६४३ १२९
 एगसमयातिसिद्धत्तणेण २६२५ ४९९
 एगस्स जहण्णेणं ४३५ ९३
 एगा एगगुणार्णं ६६७ १३१
 एगा परमाणूणं ६२९ १२७
 एगा य होती रत्तणो ३८१३ ७६१
 एगा हिरण्णकोडी १८६२ ३२५
 एगिन्दियातिमेदा ३५४६ ७०२
 एगुप्पादेण गतो ७८३ १५०
 एगोर्गिदियगज्झा ३८६८ ७६५
 एगोर्गिन्दियगज्झा जव्व २४४५ ४४८
 एगेण वत्थुणोऽणेग २६५१ ५०८
 एगेण विसति बित्तिण १४६२ २६८
 एगेन्दियजातीओ ४०९ ८७
 एगोगाढगहणे ६७९ १३४
 एगोगाढे भणिते ६७६ १३४
 एगो च्चिय देसित्ति २४५४ ५६२
 एगो मंगलमेगं ३१ ९
 एगो य सत्तमाण १७६३ ३१६
 एतं चिय विवरीतं २३८९ ४३५
 एतं णणु भणितं १०९० २०७
 एतं पसेगसेसं १३४६ ३५५
 एतस्स को णु जोगो १४३१ २६५
 एताइं जतो कम्मदव्वे ६७० १३३
 एताणा समोतारो ४१३३ ८५९
 एतीसे सामत्थं ३०३१ ५८४
 एते भण्णे वि बहू ७७८ १४९
 एते देवणिकाया १८६८ ३२६

एते खलु पडिसत्तु १७५० ३११
 एते चोद्दस सुमिणे १८२४ ३२२, १८३४
 १८३६ ३२३
 एतेसु जोणुरागो १८०९ ३२१
 एतेसु दंसणातिस्तु १८१२ ३२१
 एतियमेत्ती सत्ति त्ति ३०१८ ५८२
 एत्तो च्चिय पडवक्खं ३०९ ६८
 एत्तो च्चिय ण स कत्ता २४१५ ४४१
 एत्तो च्चिय तं सुत्तं २३८२ ४३४
 एत्तो च्चिय ते सव्वे २९६ ६६
 एत्तो च्चिय पडिसिद्धं ४८२५ ७६२
 एत्तो च्चिय जीवस्स ४२६१ ८४९
 एत्तो च्चेय समानाधि २७१९ ५२४
 एत्थं तु भावकरणं ३३८८ ६६६
 एत्थं तु पसत्थभावप्पं १५४२ २८४
 एत्थं भदन्तादीणं ४१८१ ८३१
 एत्थं य सुत्ताणुगमो ४०२२ ७९२
 एत्थं वि ण सव्वणासो २८७७ ५५४
 एत्थेव गुरु सीसं १३५८ २५७
 एमेव अजीवस्स वि १३९२ २६२
 एमेव सुतक्खंधो १४९३ २७१
 एमेव सेससामादयाण ३३०४ ६३९
 एरंडातिफलं जघ ३७६४ ७५४
 एवं भघडिपडिते १२२० २३३
 एवं भमित्थवंतो १८६९ ३२६
 एवं कम्मादीसु वि २०६० ३५७
 एवं खेत्तादीसु वि १४१६ २६४
 एवं गते विगंतुं २९९ ५६७
 एवं गुणणं घरणं १११३ २११
 एवं च कतविणासा ३४१४ ६७३
 एवं च गम्मतिधुवं ३७१० ७४१
 एवं छस्तिमेअं ३१२३ ६०३
 एवं च सव्वकिरियां ४१९७ ८३३
 एवं चिय तं वत्थु २६४१ ५०५
 एवं चिय दो मिण्णाइ २३६७ ४२९
 एवं चिय परदेहे २०१९ ३४७

एवं चिय सव्वावस्सयाइ ४१८८ ८३२
 एवं चिय सिमिणादिसु २९३ ६५
 एवं छिय सेसाइ ८७१ १६४
 एवं जच सद्धत्थो २७२२ ५२५
 एवं जिणादिपूया ४००२ ७८८
 एवं जीवबहुत्तं २८२१ ५४४
 एवं जीवं जीवो २७२७ ५२६
 एवं णणु सव्वो १४८७ २७०
 एवं णाम विसाणं २०२७ ३४९
 एवं तु दव्वतित्थं १०४० १९८
 एवं तुह ण जितपरीसहा ३०७८ ५९४
 एवं घणिपरिणामं १४९ ३६
 एवं पच्चक्खादि २२०६ ३९०
 एवं पदाण णिवहो १०७५ २०४
 एवं पयासमइओ २४५५ ४५२, ३८४५ ७६३
 एवं पि पासो पुज्जस्स ३४१८ ६७५
 एवं पि विट्ठफलता २०७३ ३६०
 एवं घणिपरिणामं १४९ ३६
 एवं पच्चक्खादि २२०६ ३९०
 एवं पदाण णिवहो १०७५ २०४
 एवं पयासमइओ २४५५ ४५२, ३८४५ ७६३
 एवं पि भण्णमाणो २९६३ ५७१
 एवं पि भव्वभावो २२७९ ४०३,
 ३६९८ ७३७
 एवं पि रासयो तेण २९५५ ५७०
 एवं पि होज्ज सुत्तो २४७७ ४०८
 एवं पुव्वं पुव्वं ३२५० ६२७
 एवं फ़ुडवियडम्मि वि ३७४१ ७५०
 एवं बज्झन्मन्तरं ३१० ६८
 एवं भव्वुच्छेतो २२८२ ४०४, ३७०१ ७३८
 एवंभूतणयमतं २८२७ ५४६
 एवमभोगा योगा ६३२ १२८
 एवमकतत्थकाळे ३९४७ ७७६

एवमजीवो वि पदिप् २९५३ ५६९

एवमणुसुत्तमर्थ १००५ १९०

एवमर्हिषाऽभावो २२१७ ३९२

एवमुद्योगार्त्तिगं २०३५ ३५२

एवं वा सव्वाहं ६८० १३५

एवं वि भूतधम्मो २०५२ ३५६

एवं विवर्द्धति णया ७२ १९

एवं विसेसितम्मि ३७३९ ७४९

एवं विहितपुषत्तेहि २७७८ ५३५

एवं सदेवमणुयासुराए १८८६ ३२८

एवं सद्दो किरिया य ३४१३ ६७३

एवं सविस्सयसत्त्वे २७४२ ५२९

एवं सव्वं चिय णाणं ४५६ ९६

एवं सव्वपसंगो १८३ २७

एवं सव्वविमोक्खो ३००६ ५७९

एवं सव्वस्सासेसं ४२७९ ८५२

एवं सुत्तत्थाणं १३७२ २५९

एवं सुत्ताणुगमो ४३१० ८५८

एवं सुत्ताणुगमो सुत्ता ९०८ १८९

एवं होतणवत्था ३९६८ ७८१

एस गुरु सव्वण्णं २६१३ ४९७

एस पंचणमोक्कारो ३९२५ ७७०

एस्सि वेतपदानं २०५५ ३५७

एसोऽणुरुवजोगो १४०८ २६३

एस्सेण तत्तियो च्चिय २२८४ ४०४,

३७०३ ७३८

ओभट्टणमुक्केरो २९९६ ५७७

ओगाहणाए सिद्धा ३८१४ ७६१

ओदइओ खइयो १५०० २७२

ओधातिपच्चओ ति य २६११ ४९६

ओधातिपच्चयं चिय २६०९ ४९६

ओधिण्णाणक्खेत् ७६३ १४६

ओधिण्णाणावसरे ७८९ १५०

ओधिभिभाए भणितं ८०५ १५२

ओधिस्स खेतमाणं ५८४ १२१

ओधी खओवसमिए ५७० ११९

ओधी धुरिसे कोयो ७६९ १४७

ओमं पाहारेन्ता १६११ २९२

ओवसमं सामाइयं १३०९ २४९

ओरालियकायोगं ३६५५ ७२७

ओरालियवेडविय ६८७ १३६

ओरालियस्स गहण ६३१ १२८

ओरालियादि सव्वाहि ३६८४ ७३४

ओहो जं सामणं ९५३ १७९

कंठोद्ध विप्पसुक्कं ८५२ १६१

कंथीकतसुत्तयो १४३७ २६६

कज्जं ति कारणं ति य २१६१ ३८०

कज्जं भरो ति गुरुमं ३६०६ ७१४

कज्जतया न उ कमसो १०९ २९

कज्जा जिणादिपूया ३९७३ ७८२

कज्जोपिधपिधानं ८४३ १६०

कट्टतरं वऽण्णणं ३२२ ७१

कट्टसमाणं सुत्तं १४२५ २६५

कट्टे पोत्थे चित्ते १२३ २६४

कण्ठ-कुदणाभिपदणा ३५६० ७०५

कतकातिभावतो वा २४६९ ४५५

कतकातिमत्तणातो ३७९१ ७५९

कतकादिभावतो ३८८८ ७६७

कतकादिमत्तणातो २२९२ ४०६

कतणासातिविधातो ३६४२ ७२३

कतपंचणमोक्कारस्स ५ २

कतपवयणप्पणामो १ १

कतमंगलोवयारो १४८१ २६९

कतमिह ण कज्जमाणं २७९२ ५३८

कतवं करेमि काहं २०१० ३४५

कत्ता णयतोऽभिहितो ४१२१ ८१७

कत्थइ देसगगहणं ३८६ ८३

कत्ता जीवो कम्मस्स २२७० ४०६

कत्तादित्तणतो वा २३०१ ४०८

कत्तरधीणत्तणतो ३४२१ ६७५

कतो एत्तिथमेत्ता १३९ ३५
 कतो पसूतमागत^० १०८९ २०७
 कवमणुमेयं ति मती २४६८ ४५५, ३८८७ ७६७
 कधमव्वत्तं णाणं १९६ ४६
 कधमेताणमलाभो ११८० २२५
 कप्पसमत्तीइ तयं १२७३ २४२
 कप्पिज्जेज्ज व सो १५५ ३८
 कम्मं उव्वे देन्तो ३२३१ ६२४
 कम्मं करणमसिद्धं व २२७१ ४०२
 कम्मं कसं भवो वा ३५२५ ६९८
 कम्मं कसो भवो वा १२२५ २३४
 कम्मं किरिया कारण^० २५०५ ४८८
 कम्मं किंसिबाणिज्जादि १६१७ २९२
 कम्मं-जमणायरियो^० ३५८६ ७१०
 कम्मं जोगणिमित्तं २३९० ४३६
 कम्मं पोगलमइयं ३७५७ ७५३
 कम्मं सुहादिहेतु ३९६० ७७९
 कम्मकतो संसारो^० २४३५ ४४५,
 ३९६१ ७६५
 कम्मकखयस्स भावो ४२२१ ८४०
 कम्मकखयोऽणुसमयं ३८५२ ७७७
 कम्मचतुक्कं कमसो ३६३७ ७२२
 कम्मद्विइ सुदीहा ११९५ २२८
 कम्ममणिच्छंतो वा २०९६ ३६५
 कम्मइव्वमतीतो ६६८ १३३
 कम्मप्पकरिसज्जितं २३८६ ४३४
 कम्मप्पवातपुव्वे २९९५ ५७७
 कम्मलहुताय समयो ३६४६ ७२४
 कम्मम्मि व को मेतो २०८५ ३६३
 कम्मस्स वाऽमिघाणं २२४३ ३९६, २३७०
 ४३०
 कम्मस्स वि परिणमो २२४८ ३९८
 कम्माभावे वि कतो २२३९ ३९५
 कम्माभावे वि मती २२४० ३९६
 कम्मे तुह संदेहो २०६६ ३५८

कम्मे वाऽसति गोतम २०९५ ३६५
 कम्मोदयभो व्व सभावतो २४७ ५६
 कम्मोदयस्स भावो ४२२० ८४०
 कम्मोवन्नकामिज्जति २५१९ ४७२
 कम्मिह णमोक्कारोऽयं ३४३० ६७७
 कयपंचणमोक्कारो ४०२१ ७९२
 करणं अधापवत्तं ११९९ २२८
 करणं करिया भावो ४०२७ ७९४
 करणं तव्वावारो ४१४० ८२०
 करणतिगेणेक्केक्कं ४२६६ ८५०
 करणं सहणं च ३२६८ ६२९
 करणत्तणतो तणु^० २१७ ५०
 करणत्तणतो मण इव १५१४ २७५
 कलणं पज्जायाणं २५०० ४६२
 कल्लसकलेण ण जुज्जति ३९९१ ७८५
 कल्लमणति ति गच्छति ४१६७ ८२८
 कसिणं दव्वं सव्वं ४२१२ ८३८
 कस्सइ वि णाम कत्थयि ३७४३ ७५०
 कस्स च णाणुमतमिणं ३७५२ ७५२
 कस्स णयस्साणुमतं ३१०५ ५९८
 कस्स ति णमोक्कारो ३४०१ ६७०
 काणुवयोगम्मि धित्ती १८७ ४४
 कातुं सिद्धगहणं ३७४७ ७५१
 कातुं हतप्पतावं १९९८ ३४२
 कातूण एकत्तं १७२० ३०७
 कातूण णमोकार १८९० ३२८
 कातूण पुव्वकोडिं ४०५५ ८०१
 कातूण य अभिसेयं १८४५ ३२४
 का पुण सा संबज्जति ४२४६ ८४६
 कायकिरियातिरित्तं ३६० ७८
 कारणमतं मोत्तुं ११३५ २१६
 कारणमववा छद्धा २५८४ ४८८
 कारणसरिसं कज्जं २२२८ ३९३
 कालंतरणासी वा ३८७३ ७६६
 कालंतरणासी वा घडो २४३१ ४४६
 कालम्मि बितियपोरिसि १४०१ २६३

कालविवर्जयसामिं ८७ २३
 कालरूप समयरूपणं १४०० २६३
 कालियसणि त्ति तथो ५०७ १०७
 कालियसुतं च इसिभासिं २७७६ ५३५
 काले असंख्य ६१२ १२५
 काले पवङ्गुमाणे ६१४ १२५
 कालो कालातीतं १४९१ २७१
 कालो खेतं दव्वं ६१९ १२६
 कालो त्ति मतं मरणं २५३८ ४७६
 कालो वि दव्वधम्मो १५३७ २८४
 कासयि तदणवइरेण १८५ ४३
 काहिति णाणच्छाय ११५८ २२०
 किं कतमकतं कीरति ४०९० ८०९
 किं कारओ य करणं ४१५१ ८२३
 किं कंचुओ व्व कम्म ३००४ ५७९
 किं कुच्छामप्पाणं ४३०४ ८५७
 किंचणमाताणं ४१७७ ८३०
 किंच परहितयणिहिता ४००१ ७८८
 किंचित्त्व भरघकाले १६३५ २९४
 किंचिदकाले वि फलं २५३० ४७४
 किंचिम्मत्तविसिद्धं २६२२ ४९८
 किं चेह थिरदवोसिं २१६२ ३८०
 किं जघ सुत्तमसुत्तस्स २३८० ४३३
 किं जीवो होज्ज णामो ३४५८ ६८३
 किं जेणासति सुत्ते ९९१ १८५
 किं तं ति जातिभावेण ३२४५ ६२७
 किं तं ति पत्थुते ३१२४ ६०३
 किं तं पुव्वं गहितं २५७ ५८
 किंतु सुमालंबणतो ४०१४ ७९०
 किं दिट्ठिवादिदं कालियं ९१५ १७२
 किं पुण चत्थदारं १३५० २५५
 किं पुण छक्कज्झयणं ८९६ १६८
 किं पुण जा संपत्ती २२९१ ४०५
 किं पुण जा संपत्ती २२९१ ४०५, ३७०७ ७४०

किं पुण तं सामइयं ति ४२१० ८३७
 किं पुण तणुसंरमेण ३५० ७७
 किं पुण तमणेक्कं ५९ १६
 किं बहुणा जसुवक्कमं ९८६ १८४
 किं बहुणा सव्वं ८२२ १५५
 किं बहुणा सव्वं चिय २८५७ ५५१
 किं भणितमिधं मणुया २२३७ ३९५
 किं मच्छोतिमहल्लो ५८९ १२१
 किं वइरेहि पुव्वत्तं २७६७ ५३४
 किं व कमलेसु रागो ११०२ २०९
 किं व विमाणातीणं ६६१ १३२
 किं वाऽवेक्खाए च्चिय २१६८ ३८२
 किं वा णाणेधिकते ११९ ३०
 किं वेगंतेण कतं २२९४ ४०६, २४३९ ४४७,
 ३७९३ ७५९
 किं संजमोवकारं ३०५८ ५८९
 किंचि सतो तघ परतो २१७२ ३८२
 किं सविकरियमरुवं २३०० ४०७
 किं सहो किमसहो २५६ ५८
 किं सामइयं जीवो ३११६ ६०१
 किं सिद्धालयपरतो ३७८२ ७५८
 किं सिद्धालयपरतो २३०५ ४०८
 किं हुस्सातो दीहे २१६७ ३८१
 किं होज्ज णमोवकारो ३३९३ ६६८
 किच्चाकिच्चं गुरवो ४१९० ८३२
 किण्ण सजोगो सिज्झति ३६५६ ७२७
 किध खेत्तमसंखभाणां ७३० १४१
 किध णोवयोगबहुता ७३८ १४२
 किध दंयणातिघातो १२९४ २४६
 किध पगतं भावेण २५५७ ४८०
 किध पडिक्कुकुडहीणो ३०३ ६७
 किध मत्तिसुत्तणवितो १४५ ३६
 किध मत्तिसुतोवल्लो १३७ ३४
 किध मरुदेवीमाणं ३८१९ ७६१
 किध वादाणे किरिया ३०१४ ५८१

किध वा सव्वं खणियं २८८३ ५५६
 किध सज्जीवाइ मती २२०७ ३९०
 किध सपरोभयबुद्धी २१६४ ३८१
 किध सव्वणु त्ति मती २०३४ ३५२,
 २३५८ ४२६
 किध सो णाणसरूवो २४५३ ४५२
 किध सो णाणसरूवो ३८४३ ७६३
 किन्तं जातं ति मती २१८० ३८४
 किमणंतगुणा भगिस्ता ४८९ १०३
 किमपरिमाणं सत्ती ३०१६ ५८१
 किमिच्छुण्णुण्णुणाती १५३४ २८३
 किमिहामिणिबोधिणं ४२६ ९१
 किरियाकालम्मि खयो १३३४ २५३
 किरियाणं कारणतो २३७४ ४३१
 किरियाफलभावातो २०७० ३५९
 किरियाफलसंभवतो ११५३ २१९
 किरियाये कृणति रोगो १२९६ २४६
 किरियानेक्कल्लं पि ४१४ ८८, २७९३ ५३८
 किरियासामण्णातो २०७१ ३६०
 किह पड्विण्णमहन्ति २०११ ३४५
 किह व अपुण्णठित्तीयं ३६३८ ७२२
 कीरति कतमकर्तं ४०९७ ८११
 कीस कवेति कतत्थो १०९९ २०९
 कुंभम्मि वत्थुपज्जाय० २७२१ ५२४
 कुंभो भावाणणो २६७९ ५१५
 कुंभो वि सिज्जमाणो ४१६३ ८२६
 कुब्बं वत्तोलिहितं १४२७ २६५
 कुप्पवयण भोसण्णेहि १४५९ २६७
 कुप्पवयणेषु पढमो ३५१२ ६९५
 कुवितो हरेज्ज सव्वं ३९८२ ७८४
 कुवियण्णगोविसेसो ६२८ १२७
 कुसुमत्थिभूमिचिट्ठितं १०९५ २०८
 कुसुमाणि पंचवण्णाणि १८८१ ३२७
 केइ भणन्ति गिहिणो ४२६८ ८५०
 केइ बेन्तस्स सुतं संहो ११८ ३०
 केइ तदण्णविसेसा १८४ ४३

केण कतं ति य कत्ता ४१४८ ८२२
 केण कतं ति य ववहारतो ४१०८ ८१४
 केण त्ति णमोक्कारो ३४२४ ६७६
 केयि भमासिज्जंता १४४ ३५
 केयि इहालोयणं २७२ ६१
 केयि चोइसमेतं ५७७ १२०
 केयि दो झससमया ५९३ १२२
 केयी एगंतरितं ३६४ ७९
 केयी बुद्धिद्विष्टे १३१ ३३
 केयी भणन्ति वीसं ७९८ १५१
 केवलणाणं णन्दी ८३२ १५७
 केवलणाणित्तणतो अप्प २६० ५४९५
 केवलमणोधिहितस्स २३५३ ४२४
 केवलमेगं सुद्धं ८४ २२
 केवलियं पड्विपुण्णं ३१६५ ६११
 केसणिमित्तं कम्मं ३७७५ ७५६
 केसिचि इन्दियाइ ९१ २३
 केसो त्ति जीवधम्मो ३७७६ ७५७
 कोई मन्दपयत्तो ३७८ ८२
 को कारभो करेन्तो ४१४६ ८२२
 को कारभो त्ति भणिते ४१४७ ८२२
 को चरिमसमयणियमो ४२२ ९०, २८०१ ५४१
 को जाणति किं भत्तं २८५२ ५५०
 को जाणति किं सुद्धं २८५३ ५५०
 को जाणति किं साधू २८४१ ५४८
 को जाणति के तुब्भे २८६७ ५५२
 को जाणति को सीसो २८५६ ५५१
 को जाणति व किमेतं २३२७ ४१५
 कोडिण्णकोट्टवीरे ३०९२ ५९७
 को तीय विणा दोसो २०८८ ३६४
 को दव्ववीससाकरणतो ४०७९ ८०६
 कोव माणं चड्डीति ३५१६ ६९६
 कोवग्गिदाहसमणा १०३३ १९७
 कोवातिसंपराभो १२७४ २४३
 को पढमसमयणारगं २८७८ ५५४
 कोमुत्तिया संगामिता १४७४ २६९

को वक्त्राणावसरे ९२५ १७४
 कोवप्पसातरहितं ३९७४ ७८२
 कोवप्पसातहेतुं च ३९७९ ७८३
 को व समएगदेसो ९१६ १७२
 को व सबणातिकाले ४२४ ९१
 को वा णिच्चग्गाहो २२९८ ४०७
 को वा णिच्चग्गाहो ३७९७ ७५९
 को वा णिच्चग्गाहो २४४१ ४४७
 कोवादिविरहितं चिय ३९७५ ७८२
 को वा विसेसहेतु २१५३ ३७९
 को सम्बधेव सरिसो २२५१ ३९८
 खंभदुअदेहजोगं ६३८ १२९
 खन्धपदेऽणुवयुत्तो ८९० १६७
 खंधारोऽयं सामण्णं २९२३ ५६३
 खन्धो वि बीससाए ३९२ ८४
 खत्तिय कुण्डग्गामे १८३१ ३२३
 खयतो वा समतो व १२५४ २३९
 खयमिह कम्माभावो २६४६ ५०६
 खवणं पडुच्च पड्मा १२२४ २३३
 खचित्ते उवसमिते १२५२ २३९
 खितिगमणं पिव पढमं १२०६ २३०
 खितिसाहावियगमणं १२०५ २३०
 खिप्पमचिरेण तं चिय ३०८ ६८
 खिप्पेतरातिमेतो २७९ ६३, २८७ ६४
 खीणमुद्दिणं सेसयं ३४२८ ६७७
 खीणम्मि उद्दिणम्मि ५२७ १११
 खीणम्मि दंसणतिए १३१५ २५०
 खीणा णिव्वातहुतासणो १२५३ २३९
 खीणे खवगणियंठो १३२९ २५२
 खीरं ण देति सम्मं १४११ २६३
 खीरमधुसप्पिसां ७९५ १५१
 खुड्डागमवग्गहणं ४०४३ ७९८, ४०५८ ८०२
 खेत्तं बहुतरमंगुलं ६१८ १२६
 खेत्तं मतमाकासं २५६० ४८०
 खेत्तदिसासुं पगतं ३१९० ६१६

खेत्तपएसेहितो ६२१ १२६
 खेत्तपलिओवमा ४२७ ९२
 खेत्तमरुवं णिच्चं ९१९ १७३
 खेत्तमसंखेज्जंगुलं ६८७ १२४
 खेत्तमसंखेज्जाइं ६८९ १३५
 खेत्तम्मि तु अणुयोगो १३९९ २६२
 खेत्तं लोगालोगं ४०९ ८६
 खेत्तस्स वि णिग्गमणं १५३५ २८४
 खेत्तं हवेज्ज चोद्दसभागा ४२८ ९२
 खेत्ताणुवत्तिणो पोमगला ७३१ १४१
 खेत्ते कम्मि व काले १५३० २८३
 खेत्ते जत्थुप्पज्जति ५८२ १२०
 खेत्ते भरधं तत्थ १४९७ २७२
 खेत्ते भरधेरवता ५४३ ११४
 खेत्ते व अत्थ करणं ४०७१ ८०५
 खेत्तेहि बहू दीवे १३९८ २६२
 खेत्तोवमाणमुत्तं ६८३ १३५
 खोमं कुण्डलजुयलं १८४६ ३२४
 गंठि ति सुदुब्भेतो ११९२ २२७
 गंतुं णेण मणो २१२ ४९
 गंतुं ण रुवदेसं २१७ ४९
 गन्तुमणो जो जंपति १४४८ २६६
 गन्तुमसंखेज्जाओ ३७९ ८२
 गन्तुरणासातो वा ३४८३ ६८९
 गन्तूण जोयणं ज्ञोयणं ३८०५ ७६०
 गन्तूण सिज्जति ति य ३७५६ ७५३
 गन्धपियादि चाणे ३५५७ ७०५
 गज्झस्स वंजणार्ण २३९ ५४
 गज्झा मुत्तिगताओ २९४७ ५६८
 गच्छेज्ज मा हु मिच्छं २७७५ ५३५
 गणकायणिकाये ८९५ १६८
 गणधरतेयाहारगं ७९९ १५१
 गणधरथेरकर्तं वा ५४७ ११५
 गणिथा सोमिल धम्मोव ३५५९ ७०५
 गतिपज्जंता चोद्दस ५७६ ११९

गतिमत्ततो विणासी ३७७४ ७५६
 गम्मति देहातीणं ३८६४ ७६५
 गय वसभ सीह अहिसेय १८२३ ३२२,
 १८३३ १८३५, ३२३
 गहणमणुगामियादीण ७४२ १४३
 गहणं मोक्खो भासां ३६९ ८०
 गहणं मोक्खो भासां ३६९ ८०
 गहणविसगपयत्ता ३७१ ८०
 गहणावेक्खाय तओ ३६७ ७९
 गहितं जिणाति सक्खं ४१९९ ८३३
 गहितं व होतु तहियं २७७ ६२
 गहितो सीसेहिं समं २९०३ ५६०
 गावत घणुसहस्सं ३८०३ ७६०
 गातम्मि गेण्हितब्बे ४३१८ ८६१
 गिम्हसिसिरवासासु १२७० २४२
 गिरिणतिवत्तणिं १२०४ २३०
 गिह्कोलियातिपुच्छे २९४६ ५६८
 गिहिणा वि सव्ववज्जं ३१६६ ६११
 गोतावासो रती धम्मे ४१८६ ८३२
 गुणकरणं चारितं ४०८८ ८०८
 गुरुक्ज्जसाधणातो १८१४ ३२१
 गुरुचित्तायद्धां ९२६ १७४
 गुणपच्चक्खत्तणतो २०१३ ३४६
 गुणपूयामेत्तातो ३४८१ ६८९
 गुरुणा देवीभूतेण २८४० ५४८
 गुरुणाभिहितो जति जं ३०४१ ५८६
 गुरुणाऽभिहितो जति ते २८१९ ५४४
 गुरुणाभिहितो भवतो २९६७ ५७२
 गुरुभावोवक्कमणं ९१२ १७१, ९३४ १७५
 गुरुत्वं लहुत्वं उभयं ६५५ १३१
 गुरुलहु तेयासणं ६२५ १२७
 गुरुलहुद्वारद्धो ६५१ १३१
 गुरुलहुमगुरुलहुं वा ६५३ १३१
 गुरुविरहम्मि वि ठवणा ४१९१ ८३२
 गेण्हेज्ज काइएणं ३५४ ७७

गेण्हेज्ज सव्वभंगं २१३१ ३७४
 गेण्हति तज्जोगं चिय २३९६ ४३७
 गेण्हन्ति पत्तमत्थं २०७ ४८
 गोतम पच्चक्खो चिय २००९ ३४४
 गोतम पतत्थमेवं २०४६ ३५५
 गोतम वेदपदाणं २०४३ ३५४
 गोत्तातयो गवात्तिस्तु २६६२ ५१०
 गोसुतपच्चक्खाणं ४२३३ ८४४
 घडकारविवक्खाए क्तु २७२० ५२४
 घडकुडसह्त्थाणं २७१० ५२२
 घडचेतण्या नासो २४२१ ४४२
 घणपतरसेद्धिगणितं ५९९ १२३
 घडसत्ता घडधम्मो २१७७ ३८३
 घडसुण्णऊणताए वि २१७५ ३८३
 घंसेतूण य तीमणघंसणं १६१३ २९२
 चन्दगुत्तप्पगोतो उ ८५७ १६२
 चन्दप्पमा य सीया १८७३ ३२६
 चक्खुसमचक्खुसं ४०३७ ७९६
 चतुरासीतो बावत्तरी य १७५६ ३१५
 चतुरासीति विसत्तारि १७६२ ३१६
 चतुरणुयोगहारं १०१४ १९३
 चतुवतिरित्तामावा ३०२ ६७
 चतुवीसयत्थयादिसु ३१६१ ६१०
 चतुरो जरायुजम्मे ३२०९ ६१९
 चतुसमयमज्जगहणे ३८५ ८३
 चतुसमयविगह्हे सति ३८७ ८३
 चत्तारि य रतणीओ ३८१२ ७६१
 चयति चिय पडिवाती ७४१ १४३
 चरणगुणसुद्धितो ४३२६ ८६२
 चरणपडिता अणंता ३२८५ ६३४
 चरणातिसमेतम्मि ८७९ १६५
 चरणोवलद्धिहेतुं ११२६ २१४
 चरिमसमयम्मि सम्मं ७२३ १४०
 चलचवलभूषणधरा १८८० ३२७
 चलणाहण आमण्डे ३६२५ ७१८

चारहसिपण्णरसि च ४१३३ ८१९

चायसपज्जायविसेसं ४७८ १०१

चित्तं पि नेन्दियाइं २९१६ ५६२

चित्तं संसारितं २२३४ ३९४

चित्ता कम्मपरिणती २२३५ ३९५

चित्ताभावे वि सता ३६७८ ७३२

चित्तोवयोगदाणा ३६१४ ७१६

चिरपरिजितं पि ण सरति १४४० २६६

चुतिसमए गेह चुवो ४०४९ ७९९

चूताईएहितो को सो ३६ १०

चूतो वणस्सति च्चिय ३३ ९, २६८१ ५१६

चोहस दस य अभिणो ५३१, ११२

चोहसपुव्वी मणुओ ५३६ ११३

चोहस वासाई तदा २७८८ ५३७

चोहा दो वाससता २८३८ ५४८

छज्जीवणि आयारो १५०५ २७३

छट्ठेणं भत्तेणं १८७७ ३२७

छट्ठेणं भूमीए १४६९ २६८

छतुमत्थकालदुचरिमं १३३० २५२

छतुमत्थसमयचज्जा २८६१ ५५२

छतुमत्थस्स मणोमेत्तं ३६७६ ७३१

छतुमत्थाणं सण्णा ५२१ १०९

छलितो छलातिणा सो २०६२ ३५८

छव्वाससताई णवुत्तराई ३०३२ ५८४

छव्विह नाम भावे ९४० १७६

छायाये णालियाए य ९२२ १७३

छिक्कप्परोइया छिक्कं २२०९ ३९०

छिण्णगिहलोलिया वि २९५७ ५७०

छिण्णावलिरुअगाणि ३१९२ ६१६

छिण्णेणाछिण्णेण २८९२ ५५८

छिण्णो व होतु जीवो २९५४ ५७०

छेलावणमुक्कट्ठादि १६३३ २९४

जं कज्जकारणाई २५७५ ४८४

जं कम्मं ति तु सहो ३६३३ ७२०

जं कासइ पच्चवखं २३४६ ४२१

जं किर बउलादीणं ३५४९ ७०३

जं गतिमतो विघातो ३७७७ ७५७

जं च कतत्थस्स ११०१ २८९

जं च जिणाण वि पुज्जा ३९३८ ७७४

जं च जिताऽचेलपरीसहो ३०४० ५८५

जं च ण लिंगेहि २०२० ३४७

जं च तणुकम्मसंततिं ३८५७ ७६४

जं च पवेसो णेगमं ३३८४ ६६५

जं च मणोचिन्तितं ११३२ २१५

जं च व संतं तं २४७४ ४५७

जं च विसेसं णाणं २९२७ ५६४

जं च विसेसेहिं चिय २६८६ ५१७

जं च सियालो वइ एस २२५५ ३९९

जं चागमा विरुद्धा २००८ ३४४

जं चातीताणागतं २२८३ ४०४, ३७०२ ७३९

जं चिय दव्वाणणो ४१०४ ८१३

जं चियमुत्तिविमुत्ता ४००३ ७८८

जं चिय विगहकाले ४०५१ ८००

जं चेह जेण किरिया ३७५९ ७५४

जं चोहसपुव्वधरा १४१ ३५

जं छमुमत्थाऽधोचियं ३७३४ ७४५

जं च पुरा णिद्धि ४२९६ ८५६

जं जं णिज्जीवाणं ४०६८ ८०४

जं जं सण्णं भासति २७०७ ५२२

जं जत्थ णभोदेसे २८०३ ५४१

जं जाणं चेअ णमो ३४२२ ६७६

जं जाधे जं भावं ३१५१ ६०८

जं जीवितसंवट्ठणं २५१७ ४७१

जं जीवो णाणमयो ३३९४ ६६८

जं जुज्जंतो वि तयं ३३८९ ६६६

जं जाणं चेअ णमो ३४४० ६८०

जं जाणदंसणचरित्तं १०३० १९७

जं जाणादिसभाव ४१५८ ८२५

जं जाणगाति भावो ३८५८ ७६४

जं जाणगातिभावो २४३३ ४४५

जं णिच्छयातिजुत्ता १०८३ २०६

जं गिण्णयोवयोगे ३२५ ७१
 जं गेगमबवहारा ३७ १०
 जं गेज्जरिज्जमाणं १३३५ २५३
 जं तेण जुज्जते वा स ४२२५ ८४१
 जं थाण सुणिल्लिगं ४०१८ ७९१
 जं तेण पच धणुसत् ३० ७४४
 जं तिण्णि बारसण्हं १२५६ २३९
 जं देसणिसेहपरो २९४२ ५६७
 जं दोसवेदणिज्जं ३५१५ ६९६
 जं पच्चासण्णतरं ३४७८ ६८८
 जं पति पच्चक्खमाणं ३००१ ५७८
 जं परहितयाकूतां ९२३ १७३
 जं पुण तदत्थसुणं २६ ७
 जं पुण विण्णणं तप्फलं २३१ ५३
 जं पुण समत्तपज्जायं २७४१ ५२९
 जं बहुबहुविधं ३०६ ६८
 जं बुद्धोवपमाणं १३९७ २६२
 जं बोधमठलगाई ११०३ २०९
 जं भासति तं पि जतो १५२ ३७
 जं भूत भावमंगलं ४७ १३
 जं मिच्छस्साणुदयो ३२२१ ६२२
 जं राग वेतणिज्जं ३५११ ६९५
 जं लेस्सापरिणामो २६०८ ४९५
 जं वत्तणातिरूवो ९२१ १७३, २४९९ ४६९,
 ४०७३ ८०५
 जं वत्थुणोभिहारणं ९३९ १७६
 जं व सितं खेहितो ४१७१ ८२९
 जं वा जदत्थि तं तं २१७८ ३८४
 जं वा तदत्थविकले ४०३१ ७९५
 जं संताणोणाती तेणां २२७२ ४०२
 जं संववहारपरो १५०४ २७३
 जं संसयादयो णाणं २१५५ ३७९
 जं सव्वजीवगलणविसस्यं ३१२१ ६०२
 जं सव्वणानद्वैसणं ३१०९ ५९९
 जं सव्वणानलाभा ११३८ ३१४

जं सव्वधा ण वीसुं २०० ४९, २८२२ ५४५
 जं सविसयणियतं २१३० ३७४
 जं सामण्णग्गाही ७६ २०
 जं सामण्णविसेसा २९२६ ५६४
 जं सामण्णविसेसे २६६५ ५११
 जं सामिकालकारणं ८५ २२
 जं सुतचरणेहितो ११७४ २२४
 जं सोऽतिणिज्जरत्थो ३५८० ७०९
 जं सो जीवाऽणणो ३४३१ ६७८
 जइ गुरुअं लहुअं वा ६५७ १३१
 जइणसमुग्घातगतीयं ३८१ ८२, ६३९ १२९
 जइणसमुग्घातसच्चित्तं ६४० १२९
 जइणे ण पराघातो ३९१ ८४
 जइ सहो ति ण गहितं २५९ ५८
 जगंतो वि ण याणति १९८ ४६
 जति अण्णहेव भावो ३०२६ ५८३
 जति अमणस्स वि ज्ञाणं ३६७९ ७३२
 जति एवं आयरिओ ३९४० ७७४
 जति एवं तेण तुहं ३१७ ७०
 जति एवं वित्थरतो ३९३४ ७७३
 जति किंचिदप्पयो ३१७० ६१२
 जति किरियाए ण खओ १३३३ २५३
 जति केवलीण जुगवं ३७४५ ७५०
 जति चेलभोगमेत्तां ३०७७ ५९४
 जति छतुमत्थस्स ३६७१ ७३०
 जति जिणमतं पमाणं २८५९ ५५१,
 २९०१ ५६०, ३०८७ ५९६
 जति जिणमतं पमाणं २९०१ ५६०
 जति जिणमतं पवज्जध २८६४ ५५२
 जति जुज्जते परोक्खे ८१२ १५३
 जति जेण विसेसिज्जति २६६८ ५१२
 जति णणोणावरणं ३७५४ ७५२
 जति ण तदत्थविहीणं ४०३२ ७९५
 जति णत्थि संसयि च्चिय २०१२ ३४५
 जति ण मतं सामण्णं २६९६ ५१९

जति णयणिन्दियमत्त^० २४४ ५५
जति णाणमणावरणे १३३६ २५३
जति णाणमागमो तो ३० ८
जति णारगा पवण्णा २३२९ ४१६
जतिणा वि ण सहवासो २८५४ ५५१
जतिणो सपज्जवा इव ४८१ १०२
जति तं ण सुतेण तभो १६७ ४०
जति तं तस्सेय मतं २५७३ ४८३
जति तं पमाणमेवं २८२८ ५४६
जति तग्गुणपूयातो ३४८२ ६८९
जति तप्पज्जयणासो ४१६० ८२६
जतितव्वन्ति पयत्तो ४३२१ ८६२
जति ते अणिभतगहणं ४७१ ९९
जति तेहि विणा णत्थि ३१११ ६००
जति ते सुतं पमाणं २९४५ ५६७
जति दव्वमणोऽतिबली २१९ ५१
जति देसि च्चिय देसो २७२८ ५२६
जति पज्जवोवयारो ३१५४ ६०९
जति पज्जायणयो च्चिय ३१३७ ६०६
जपि तिडवण्णं कम्मं २२३३ ३९४
जति पत्तं गेण्हेज्ज २११ ४९
जति परपढमे साढो ४०४७ ७९९
जति पुण सो एगो च्चिय २०३६ ३५२
जति भयहेतुं गन्तो ३०५० ५८८
जति मिण्णं तव्वावे ५३८ ११३ ४५५ ८२४
जतिऽमण्णो भयगाही ३१४० ६०६
जति मंगलं सयं च्चिय २० ६
जति मतिरणक्खरं १६२ ३९
जति मूलगुणो १२४१ २३७
जति वऽण्णाणमसंखेज्ज १९९ ४६
जति व ण देसोवणयो ३७७ ७५६
जति वत्थुसंकमो वा २७२६ ५२६
जति वा ण सकतहेतुं ३९७७ ७८३
जति वाणुभूतितो च्चिय १५२४ ४९३
जति वा दव्वादण्णे ३१५३ ६०९
जति वा पढिलाभितव्व ३९६५ ७८०

जति वा बज्झणिमिता ३००८ ५८०
जति वा विभिण्णदेसं ३००९ ५८०
जति वा संसारे च्चिय ३८५५ ७६४
जति वा सव्वाभावो २१०९ ३६८
जति वा हितयगतं मे २००२ ३४२
जति विगताणुप्पण्णा २७०१ ५२०
जति वि जतिग्गहणातो ३९३१ ७७२
जति वि य भूतावादे ५४८ ११५
जति वि वयणिज्ज-वत्ता १५२० २७६
जति वि हु सव्वं च्चिय ४५७ ९६
जति वीतरागदोस^० ३९८३ ७८४
जति सव्वं णाभावो २१९० ३८६
जति सण्णा संबन्धेण ५०३ १०६
जति सद्बुद्धिमेत्तय^० २५३ ५७
जति सपरिणामतो ४०११ ७८९
जति सव्वं सकतं च्चिय ३९६२, ७८०
जति सव्वधा ण जातं २१८१ ३८४
जति सव्वधा ण णासो^० ३८६६ ७६५,
२४४३ ४४८
जति साऽणुगमंगं १३५६ २५६
जति सामण्णं सामण्णं २६६७ ५१२
जति सामिभावतो होज्ज ३४१५ ६७४
जति सिद्धणभोक्कारं ३९४६ ७७६
जति सुतनिस्सितमक्खरं १६६ ३९
जति सुतमक्खरलाभो १२४ ३२
जति सुतलक्खणमेतं १०० २७
जति सो वि तस्स ३२९ ७२
जत्तो च्चिय पच्चक्खं ३८७९ ७६६
जत्तो तत्तो व सुभो ४०१३ ७९०
जत्थ विसेसं जाणइ ३१०१ ५९८
जदि ते परपज्जाया ४७७ १००
जघ ओग्गहातिसामण्णतो ३०४ ६७
जघ किर ण सतो २१४७ ३७७
जघ गच्छति ति गो ४३०० ८५६
जघ गासातो गामो ३६३ ४८

जघ घडपुव्वा भोवो २२८० ४०४,
 ३६९९ ७३७
 जघ घडमाणय भणिते २९८१ ५७५
 जघ चक्खुणा सुदिट्ठो ३४९४ ६९२
 जघ चिरगतम्मि वि घणे ३४९८ ६९२
 जघ चेतणमकित्तिमं ४७३ ९९
 जघ जलमवगाहंतो ३०८३ ५९५
 जघ जह सुहुमं वत्थुं ७१९ १४०
 जघ ण जिणिन्देहि समं ३०७३ ५९२
 जघ ण वतभंगदासो ३०१८ ५८२
 जघ णवघा मतिणाणं ५५३ ११६
 जघ णिव्युत्तिपुरमगं ३४९० ६९१
 जघ तंतवो णिमित्तं २५७७ ४८५
 जघ तंतूणं धम्मा २५८१ ४८७
 जघ तंतुमयो त्ति पडो ३८५९ ७६५
 जघ ते सलामकाळे ३७६६ ७५५
 जघ दंसणणाचरित्तं ४८० १०२
 जघ दीवो णिव्वाणो २४४६ ४४९
 जघ दीवो णेव्वाणो ३८७४ ७६६
 जघ दुव्वयणमवयणं ५१७ १०९
 जघ देहत्थं चक्खुं २३५ ५४
 जघ घणु पुरसपयत्तं ३७६८ ७५५
 जघ बहुदव्वो धणवं ५०५ १०७
 जघ भत्तातिविसुद्धं ३०७९ ५९४
 जघ मंगलमिह णामं २७ ८
 जघ मंगलामिघाणं ५७ १५
 जघ मज्जंगेसु मदो २१०६ ३६७
 जघ मणुआदिमगहणे ३९३३ ७७३
 जघ मम ण पियं दुक्खं ३३१५ ६४२
 जघ मिल्हेवाऽवगं ३७६२ ७५४
 जघ मुच्छितादियाणं ५०९/१ १०७
 जघ मूलसुतप्पभवा १०६२ २०२
 जघ रुवातिविसिद्धो ३१३० ६०४
 जघ वा कम्मवस्सयतो २४६५ ४५५,
 ३८८४ ७६७
 जघ वा कुलालचक्कं ३७७० ७५५

जघ वा घडामिघाणं १५०८ २७४
 जघ वा जिणिद पडिमा २८४७ ५४९
 जघ वा णाणमयोऽयं २४६३ ४५४,
 ३८८२ ७६६
 जघ वा णाणाण्णो ४१६४ ८२७
 जघ वा णिद्धिबसा १५०६ २७३
 जघ वा तिणिण मणूसा १२०८ २३०
 जघ वा दीहा रज्जू २५३१ ४७५
 जघ वा मणोविदो ६७७ १३४
 जघ वा रायाणत्तं १०६१ २०२
 जघ वा रुवन्तरतो ४१०५ ८१३
 जघ वा स एव पासाणं २२९० ४०५,
 ३७०६ ७३९
 जघ वा सण्णीणमणं ४७४ १००
 जघ वा सो जत्तिवेसो २८६० ५५१
 जघ वेगसरीरम्मि २४०० ४३८
 जघ वेह कञ्चणोवलं २२७४ ४०३,
 ३६९२ ७३६
 जघ वेह किच्चि मल्लिणं १२१८ २३२
 जघ वोळ्ळगादीणं ११०४ २१०
 जघ संजत्तियसत्थो ३५०३ ६९३
 जघ समिला पक्कमट्ठा ३२५२ ६२७
 जघ सव्वदोसरहितं ८५४ १६२
 जघ सव्वधा ण जातं २१८२ ३८५
 जघ सा णाणस्स फलं ११३१ २१५
 जघ सायत्तं दाणे ३९७२ ७८२
 जघ सिक्खितं सणामं ८४७ १६०
 जघ सिद्धातीयाणं ३७५१ ७५२
 जघ सो देसितणिव्युत्ति ३४९२ ६९१
 जघ सो पत्ताणुग्गहपरिं ३९७० ७८१
 जमणंतपळअयमयं २८९८ ५५९
 जमणाती संताणो ३६९० ७३५
 जमणिट्ठभोगभाजो २०७७ ३६१
 जमणेगत्थालंबणं १८२ ४३
 जमणेगधम्मणो वत्थुणो २७४० ५२९
 जमपज्जन्ताई कैवलाई ३७२० ७४३

जमभिणिबुज्जति १७ २६
जमवस्सं करणिज्जं ८६९ १६३
जमसुण्णं तेहि ततो ४३६ ९३
जमसोमसुरसुरगुरुं २३३८ ४१९
जमिहं बोन्दिच्छाओ ३७८० ७५७
जमिह पगतं पसत्थं १३६४ २५८
जमिहोदइयादीणं २६४४ ५०६
जम्मजराजीवणमरणं २२०८ ३९०
जम्मि भवे उप्पज्जति ५८३ १२१
जम्हा जयुत्तदोसे ३०६५ ५९१
जम्हा मूलगुण च्चिय १२४० २३६
जम्हा विगच्छमाणं ४०४८ ७९९
जलणादिभाए सेसं ३५७३ ७०८
जल-रेणु-भूमि-पव्वतं ३५३७ ७००
जवणालओ त्ति भण्णति ७०७ १३८
जस्स पुण थोवमायुं ३६४१ ७२३
जस्स व स तं णिमित्तो ३३६७ ६५९
जस्स सुतं बहुतरयं १८०७ ३२०
जस्सेगमेगबंघणं २१२९ ३७४
जस्सेह कज्जमाणं २७९१ ५३८
जह णियएहिं वि सरिस्सो २२५२ ३९८
जह दूरत्थे वि धिती ४००८ ७८९
जह वाया सुंबत्तणं १५८ ३८
जह सुद्धजलाणुगतं १३१८ २५०
जह सुहुमं भाविन्दियं १०२ २७
जाओ हवन्ति ताओ ६३६ १२९
जा गंठी ता पढमं १२०० २२९
जाणं णाऽणुवयुत्तो ४२ ११
जाणगमव्वसरीरां ४६ १३
जाणेज्ज वासणातो २१३२ ३७४
जाताऽजातोभयतो २१४९ ३५८
जति स पुभं तो ण त्थी १५२३ २७७
जाति सरो विगतातो २२२९ ३९३
जातिस्सरकव्वणातो २३३३ ४१८
जातिस्सरो ण विगतातो २१२६ ३७३
जाती दव्वं किरिया २०५६ ३५७

जातीसरो तु भगवं १८५० ३२४
जातो सुतपरियायं १८०६ ३२०
जायति जातमजातं २१८३ ३८५
जारिसगा लोगगुरु १७४० ३०९
जालंतरत्थदीवप्पं ७३६ १४२
जावंतो वयणपधा ४४९ ९५, २७३६ ५२७
जावज्जीवं पत्ते ४२४४ ८४६
जावज्जीवतया इति ४२४५ ८४६
जावज्जीवमिहारेण ४२४३ ८४६
जावदयं परिमाणे ४२४२ ८४६
जाव य कुण्डगामो १८७२ ३२६
जा वि भवेक्खाऽवैक्खणं २१७१ ३८२
जिणकप्पाजोग्गाणं ३०८६ ५९६
जिणकप्पियादयो पुण ३०६७ ५९१
जिणकप्पोऽणुचरिज्जति ३०३७ ५८५
जिणगणधरगुरुदेसितं १०७८ २०५
जिणगणधरणिग्गमणं २४९८ ४६१
जिणगणधरुगतस्स १०६३ २०२
जिणदत्ताती णामं १४९६ २७१
जिणभणितं चिय सुत्तं १११५ २१२
जिणवयणासायणतो १४१३ २६४
जिणवरमणुणवेता १८८८ ३२८
जिण-सिद्धा देन्ति फलं ३९५६ ७७८
जिण्णे भोयणमत्तेयो ३३२६ ६४४
जीवगुणोऽजीवगुणो ९१३ १७१
जीवगुणो णाणं ति य ९८४ १८४
जीवणमववा जीवा ४२४७ ८४६
जीवणिक्काया गावो ३५०६ ६९४
जीवति जीवो जीवो २६२९ ५०१
जीवमजीवं दातुं २९८६ ५७६
जीवम्मि भजीवम्मि व ३४३४ ६७९
जीवस्स णिवासातो ४२५३ ८४७
जीवस्स य जं सन्तं ४०६ ८७
जीवस्स य सामाइयं ३१३६ ६०५
जीवस्स सो जिणस्स ३४०४ ६७१
जीवस्साजीवस्स य ३४०५ ६७१, ३४०९ ६२७

जीवाजीवा सर्वं ४२१७ ८३९
 जीवाणणं व जतो ३८२७ ७६०
 जीवाणणत्तणतो ९४२ १७७
 जीवाणमजीवस्स य ३४०६ ६७१
 जीवादिपतत्थेसु २८४५ ५४९
 जीवे तुह संदेहो २००४ ३४३
 जीवे य से पदेसे २९५९ ५७१
 जीवोऽत्थि वयो सत्त्वं २०३२ ३५१
 जीवो भक्खो अत्थं ८९ २३
 जीवो जीवो जीवो २६३० ५०१
 जीवो जीवो जाणं ३२६६ ६२९
 जीवो णमोऽणमो वा ३४५९ ६८३
 जीवो णमो ति तुल्लां ३४१० ६७२,
 ३४३५ ६७९

जीवो तणुमेत्तत्थो २०४१ ३५४
 जीवो ति जीवणं ४२३४ ८४४
 जीवो ति णमोक्कारो ३४०७ ६७२
 जीवो ति सत्थयमिणं २०३० ३५१
 जीवो विण्णाणमयो २४१४ ४४१
 जुगवं कमेण वा ते २२६५ ३८१
 जुज्जति पत्तविसयता २०४ ४८
 जुज्जति व विभागातो १३६८ २५८

जुत्तं गुरुमतगहणं ९३० १७४
 जुत्तं जं छुत्तमत्थस्सं ३६७५ ७३१
 जुत्तं जं तंतुमयस्स ३८६२ ७६५
 जुत्तमिह केवलं चेअ २६०७ ४९५
 जुत्तं संपतमेस्सं ४२७१ ८५१
 जुत्तो व गणधराणं ३९४१ ७७५
 जुत्तो व तटुवयारो २८२९ ५४६
 जे भक्खराणुसारेण १४३ ३५
 जे त्तिचय गयप्पमाणे ९८१ १८४
 जे जत्तियप्पगारा ३०५४ ५८८
 जेद्दा उ पंचघणुसत्तं ३८१८ ७६१
 जेद्दा सुदंस्सम जमाळि २७८९ ५३७
 जेणं चिय जीवातो ३३४९ ६५२

जेणं चिय णाणातो ११३३ २९५
 जेणं चिय पतिगासं २८८८ ५५७
 जेणं चय ण वत्ता २१८९ ३८६
 जेण कतत्था सिद्धा ३९३५ ७७४
 जेण कसायणिमित्तं ३०४३ ५८६
 जेणतिरूरसमीवा ४७१ ९९
 जेण तु ण बोन्दिक्काळे ३७८१ ७५८
 जेणत्थोगगहकाळे २६५ ६०
 जेण भवंकुरबीयं २२३२ ३९४
 जेण मणोणाणविभो ८१५ १५४
 जेण सुभज्झप्पयणं ९५५ १७९
 जेणार्णिदियमिद्धं २६०६ ४९५
 जेणोवक्कामिज्जति २५११ ४६६
 जेणोवयोगल्लिगो २०३८ ३५३
 जेणोवरिमसुतातो २५१६ ४७१
 जेतूण पोढसाळं २९३७ ५६६
 जे पड्विज्जंति मत्ति ७७३ १४८
 जे पुण अभाविता १४६० २६७
 जे पुण संचित्तेतुं ५१२ १०८
 जे पुण सुतिमेत्तफला २३४४ ४२१
 जे भासति चय तयं १४८ ३६
 जे लभति केवलो ४७६ १००
 जे संसयातिगम्मा ३१९ ७०
 जेसिं च ण पज्जंते २८९६ ५५९
 जेसिं जत्तो सूरु ३१८६ ६१५
 जेसु अणातेसु जओ ४८३ १०२
 जे सुतबुद्धिदिट्ठे १२८ ३२
 जो भक्खरोवल्लंभो ४६४ ९७
 जो इर जहणजोगो ३६६१ ७२८
 जो कत्ताति स जीवो २०२५ ३४१,
 २१२५ ३७३

जो क्लोचगावराधे ३३१८ ६४२
 जोगो जोयणमाऽऽत्तं ४२२४ ८४१
 जोगाजोगविसेसं ३३० ७९
 जोगा बद्धा वज्झंतगा ३५०९ ६९४
 जोगा बद्धा वज्झंतया ३५१४ ६९५

जो जवा वट्टते कालो ८५७ १६२
जो जस्स जतावसरो २५३५ ४७५
जो जेण पमारैण ९२७ १७४
जो जेयणसाहस्सो ५८६ १२१
जो जारगातिभावो २५४९ ४७८
जो जिच्चं वावारो ३६१० ७१५
जो जिच्चसिद्धजत्तो ३५९४ ७१२
जो तिहि पतेहिं धम्मं ३३२१ ६४३
जो तुल्लसाधणार्णं २०६८ ३५९
जोधो ण जाणरहितो ३२६३ ६२९
जो पल्लेऽतिमहल्ले १२०२ २२९
जो पुण अणिन्दियो च्चिय २३५० ४२२
जो पुण पुव्वारद्धाणुं ३१७९ ६१२
जो पुणरव्वतभावं ३०२४ ५८३
जो वा णिक्खवितुमणो ३१७१ ६१२
जो वा दव्वत्थमसंजयं ३३७५ ६६२
जो वा देहिन्दियजं २४६७ ४५५,
३८८६ ७६७
जो सविसयवावारो ३५४५ ७०२
जो सव्वकम्मकुसलो ३५८७ ७१०
जो सव्वसिप्पकुसलो ३५८८ ७११
जो सामण्यग्गाही ३९ ११
जो सीसो सुत्तत्थं १४३६ २६६
जो सुणति सव्वतो ७७९ १४९
जो सुत्तपदण्णासो ९६३ १८०
जो सुत्तपदेण बहुं ७९६ १५१
झाणं मणोविसेसो ३६६८ ७२९
झाणं सुभमसुभं वा २३९२ ४३६
ठवणाए उहेसो १४८९ २७०
ठवणाए जोऽणुयोगो १३८७ २६२
ठितिकालं जव सेस ३७२१ ७४४
ठितिकालविसंवातो ३७२७ ७४६
ण करेन्तं पि ति ण ४२७५ ८५२
ण करेन्तं वा भणिते ४२७७ ८५२
ण किर समुग्घातगतो ३६५२ ७२६
ण कखरति अणुवयोगे ४५३ ९५

ण किलम्मति जो तवसा ३६२६ ७१९
ण खलितमुवलहलं ८४९ १६१
णच्चायतो समो विय ७०५ १३८
ण जरामरणविमुक्का ३८३० ७६२
ण जहण्णाभो ठितीए ३२१० ६१९
ण जहण्णोगाहणयो ३२२४ ६२२
णज्जति उवघातो से २१८ ५१
णद्धो असरीरो च्चिय २४७१ ४५६
णणिसिद्धतो य अण्णम्मि २४७३ ४५७
णणु अत्थोऽणमिलपो १११७ २१२
णणु एगो ति ण सिद्धो २८२५ ५४५
णणु करणमणादीयं ४०३५ ७९६
णणु कैवलं कुलिगे ४०१९ ७९१
णणु जं दुहावतारं १०३९ १९८
णणु जव विग्गहकाले ४०५० ८००
णणु जावज्जीवाए १२६२ २४०
णणु जिणवयणातो च्चिय ३४८५ ६९०
णणु जीवातोऽणण्णं ३३४६ ६५१
णणु णंदीवक्खाणे ८३९ १५९
णणु णिग्गमे गतं चिय ४१०९ ८१५
णणु णिग्गमो गतो ९७६ १८३
णणु णिज्जुत्तिअणुगमे ९६१ १८०
णणु णेगमादिवयणं ३४३२ ६७८
णणु तं ण जघोवचित्तं २५२६ ४७४
णणु तिविधं तिविधेणं ३१६९ ६१२
णणु तुब्भं सिद्धतो २८३२ ५४७
णणु दव्वपज्जयट्ठियं २६६४ ५११
णणु पच्चक्खविरोधो २१११ ३६९
णणु पुज्जस्सेय फलं ३४१९ ६७५
णणु भणितमणेगविधं ४१४१ ८२१
णणु भणितं सव्वं चिय १२६३ २४०
णणु भणितं पज्जायं ३१४३ ६०७
णणु भणितमुवक्कमता ४१४४ ८२१
णणु भणितमुवग्घाते ४११३ ८१५
णणु भणितमुस्सयं ३३९ ७४
णणु मंगलं कतं चिय १०१२ १९३

णणु मज्झमि वि १०१३ १९३
 णणु मणवह्काययोगा २३९१ ४३६
 णणु मतिमुतातिलाभो ३२२६ ६२३
 णणु मुणिवेसच्छण्णे ४०१७ ७९१
 णणु वत्थुमि पदत्थो ३४४७ ६८१
 णणु संताणोऽणादी ३६८६ ७३४
 णणु संदिद्धे संसयं ३१२ ६९
 णणु सणिघणत्तमेवं ३७२२ ७४४
 णणु सव्वणभपदेसाणं ३२४० ६२५
 णणु सव्ववा ण कीरति ४०९४ ८१०
 णणु सव्वाकासपएस ४८७ १०३
 णणु सामाइयविसयो ३२४४ ६२६
 णणु सावायब्भहिया १८८ ४४
 णणु सिमिणभो वि कोयिं २३० ५३
 णति खेड अणवतुल्लभ २९०७ ५६१
 णतिमुल्लगमुत्तरतो २९०८ ५६१
 ण तु णिययाधारं ७३३ १४२
 ण तु पतिसमयविणासे २८८४ ५५६
 णत्थि परमज्झभागा २२०१ ३८९
 णत्थि पुढवीविसिद्धो २५७६ ४८४
 णत्थि यसि कोति ३३१६ ६४२
 ण परपरिगहृतो ३९९८ ७८७
 ण परप्पबोधयाई १७२ ४१
 ण पराणुमतं वत्थुं ६५ १७
 ण परोवकारतो च्चिय ३९९२ ७८५
 ण परोवदेसवसगा ३०७१ ५९१
 ण पुणो तस्स पसूती २२९६ ४०६, ३७९५

७५९

णमणिच्चत्तणभो वा २३१२ ४१०
 णम णिच्चत्तणतो ३७८९ ७५९
 ण भवंतरमण्णेति य ३०११ ५८०
 ण य एणो सव्वगतो २४१२ ४४०
 ण य कम्मस्स वि पुव्वं २२६४ ४०१
 ण य घातइ ति हिंसो २२१८ ३९२
 ण य जीवलिंसम्बन्धं २००६ ३४३
 णयणमणोवज्जिन्दियं २०३ ४७

णयणिन्दियस्स तम्हा ३४४ ७५
 ण य दिट्ठफलत्थोऽयं ३४२० ६७५
 ण य पज्जयतो भिण्णं ३३५३ ६५४
 ण य पासति अणुमण्णो ३७३५ ७४९
 ण य पेच्चणाणसण्णा २०५१ ३५६
 ण य भावो भावंतरं ७० १९
 ण य मिच्छभावणाएऽव ३७८१ ५३५
 ण य रासि मेतमिच्छति २९६० ५७१
 ण य विविधसत्थपल्लवं ८५० १६१
 ण य सव्ववा विणासो २४४२ ४४८,
 ३८६५ ७६५
 ण य सव्वधेव खणियं २१२८ ३७३
 ण य सव्वविसोधिकरी ११६८ २२२
 ण य सोऽणुमाणगम्भो २००५ ३४३
 ण य सो दिक्खेतव्वो २८५५ ५५१
 णरभवर्जतमऽधिकतं ४२४१ ८४५
 णरयतिरियाणुपुव्वी १३२४ २५१
 ण लमति सिवं सुतम्मि ११७२ २२४
 णवरि जिणजम्मदिकखा २३३१ ४१७
 ण वसंतं भवसंतं ति २४७६ ४५८
 णवि अभिणिवेज्जुद्धी ३७५३ ७५२
 ण विकाराणुवलंभा २४३६ ४४६,
 ३८७० ७६६
 ण विगतमणागतं वा २६९५ ५१९
 ण वि ताव जणो जाणति १६९४ ३०४
 ण विसेसत्थन्तरभूतं ३५ १०
 ण वि ह्णिणक्खरमधियक्खरं ८४८ १६१
 ण समत्तवत्थुगमया २७४२ ५२९
 ण समणुजाणन्ति गते ४२७४ ८५१
 ण समेन्ति ण य समेता २७३७ ५२८
 ण समुघातगतीए ३९० ८४
 ण सिमिणविणाणातो २२६ ५२
 ण सुवण्णादण्णं ३१५२ ६०९
 ण सुहाति पज्जयमते २९०० ५६०
 ण सुहातीणं हेतु २३८४ ४३४
 ण हवइ ससरीरस्स २३१६ ४११

ण ह वे ससरीरस्स २४७० ४५६
 ण हि कत्ता कज्जं ति य २२६५ ४०१
 ण हि कम्मं जीवातो २९९८ ५७८
 ण हि णवरमक्खरं ४८४ १०२
 ण हि णाणं विफलं चिय ११५४ २२०
 ण हि णारगातिपज्जायं २४३४ ४४५,
 ३८६० ७६५
 ण हि दीहकालियस्स बि २५२० ४७२
 ण हि पच्चक्खं धम्मंतरेण २३५१ ४२३
 ण हि पत्थातिपमाणं २७१५ ५२३
 ण हि पुव्वमहेतुतो खरं २२६१ ४००
 ण हि सईतरवच्चं २७०९ ५२२
 ण हि सव्वधाणुरूवं २३७८ ४३३
 ण हि सव्वधा विणासो २८७५ ५५३
 ण हु णवरिमधक्खातो १२४५ २३७
 ण हु तम्मि देसकाले ३५७६ ७०८
 णागमगम्भो वि ततो २००७ ३४४
 णाणं जीवाणणं ३४१२ ६७३
 णाणं ण खिज्जमाणे १३३२ २५३
 णाणं पयासयं चिय ११२७ २१४
 णाणं परंपरमणंतरे ११३४ २१६
 णाण-किरिआहि मोक्खो ३ २
 णाणचरियाहि णज्जति २८६८ ५५३
 णाण ति विसेसो सो २६३२ ५०२
 णाणभिलप्पेषु सुतं ३२३८ ६२५
 णाणमवायघितीयो ५३३ ११२
 णाणम्मि दंसणम्मि ३७१६ ७४२
 णाणम्मि सुते चोहसं ४५१ ९५
 णाणरहितो ण जीवो २४५२ ४५२,
 ३८४२ ७६३
 णाणस्स होती भागी ४१८५ ८३२
 णाणस्सावरणस्स य १३३७ २५३
 णाणाऽबाधसुहं भोक्खो ३९५८ ७७९
 णाणागारो तिरियं ७०८ १३८
 णाणा जीवा कुंभातयो २०३७ ३५३
 णाणणणाणाणि १०६ २८

णाणातिमयत्ते सति ३९८९ ७८५
 णाणादयो ण देहस्स २०१७ ३४६
 णाणाबाधत्तणतो २४७८ ४५९
 णाणाभवाणुभवणा २५२५ ४७३
 णाणाभिधानमेत्त ८४० १५९
 णाणासहसमूहं ३०७ ६८
 णाणाहीणं सव्वं ४३१७ ८६१
 णाणुगहोवघाता २१३ ५०
 णाणुदितं णिज्जीरति १२९३ २४६
 णाणुप्पन्नं लक्खिज्जते २६३५ ५०३
 णातीतमणुप्पणं ४१ ११
 णातूण केवलेण ८२५ १५६
 णातूण रक्खितज्जो २७७१ ५३४
 णातो ति परिच्छिण्णो ४३२० ८६२
 णाधिकाणुवल्लो ४७१ ९९
 णापुणरुत्ता ण समत्तं ४७० ९९
 णाभिप्पेतफलाहं १०३६ १९७
 णामं जस्सुहेसो १४८६ २७०
 णामं ठवणा दविण ३५२७ ६९८, ४२३६
 ८४२, ८४४
 णामं णामस्स य णामतो ४०२८ ७९४
 णामं पि होज्ज सण्णा ३३८० ६६३
 णामस्स जोऽणुयोगो १३८६ २६१
 णामादितियं दव्वद्वियस्स ७५ २०
 णामातयो ण कुम्भा २७०० ५२०
 णामातिचतुब्भेतं ९५४ १७९
 णामाति छव्विधं तं ४१७६ ८३०
 णामातिबुदासत्थं ४२०१ ८३४
 णामातीओ णासो ८४४ १६०
 णामाती छब्भेतो ९१७ १७२
 णामादिचतुब्भेतो ३३७१ ६६१
 णामादिमेदसहत्थं ७३ १९
 णामादि मंगलाणं ३५८३ ७०९
 णामुत्तस्सागारो ३८२६ ७६२

णामेण रोहगुतो २९९० ५७६
 णारम्मे च्चिय दीसति २७९४ ५३९
 णालुबुकादिसाधम्म ३७७१ ७५५
 णावातिउवक्कम्पणं ९२० १७३
 णासंतस्सावरणं १२३३ २३५
 णासंसा सेविस्सामि ३०२३ ५८३
 णासति सयं व १२१४ २३२
 णासस्स व संबंघणं ९८९ १८५
 णासे य सम्बणासो २९५० ५६८
 णासो भावो संभूतिं २६३९ ५०४
 णासोवलक्खियं पि य २६४० ५०५
 णिन्दणमतीतविसयं ४२७२ ८५१
 णिन्दागरहृग्गहणां ४३०९ ८५८
 णिन्दामि त्ति दुग्गुच्छे ४२९९ ८५६
 णिक्खंतो हत्थिसीसा ३३१३ ६४१
 णिक्खिप्पति तेण ९०७ १७०
 णिक्खेवमेत्तमधवा ९६२ १८०
 णिच्चं होन्ति धुवाओ ६३५ १२८
 णिच्चकिरियादिदोसा ४१७ ८९, २७९६ ५३९
 णिच्चकिरियापसंगो ४०९१ ८०९
 णिच्चत्तसाधणाणि य ३३५४ ६५४
 णिच्चत्थाणातो वा २३१३ ४१०,
 ३७९० ७५९
 णिच्चोद्दिण्णं पि जधा १२९५ २४६
 णिच्चो संताणो सिं २१३६ ३७५
 णिच्छयतो पुण बाहिरं २१७३ ३८२
 णिच्छयतो सब्बगुरुं ६५६ १३१
 णिच्छयववहारणओ २८६३ ५५२
 णिज्जामयरतणार्णं ३५०४ ६९३
 णिज्जुत्ति तिबिक्कपा ९६७ १८१
 णिज्जुत्तिसमुत्थाणं ११८२ २२६,
 १३४४, २५४
 णिणयकाळे वि जतो ३२१ ७१
 णिद्दिट्ठस्स पसूतीं सा १५२९ २८३

णिद्दिट्ठस्स वि कस्सइ १५१६ २७५
 णिद्देसमेत्तमुत्तं ९७९ १८३
 णिद्दोसं सारमंतं ९१५ १८८
 णिप्फेड्डिताणि दोणि ३३१९ ६४२
 णिमिच्च अत्थसत्थे ३६०८ ७१५
 णिम्मलदगरयवण्णा ३८०१ ७६०
 णियतगुण वा णिठणं ११२२ २१३
 णियताणुगामियाणं ७४० १४३
 णियतावधिणो भव्भंतं ७६५ १४७
 णियतो व णिच्छित्तो १४१७ २६४
 णियमेण दज्झमाणं २८१३ ५४३
 णिययत्थो परिणामो ४००७ ७८९
 णिययावगाहणां ६०० १२३
 णिरणुग्गहत्तणातो २३०९ ४०९, ३७८६ ७५८
 णिरुवमधितिसंघत्तणा ३०६४ ५९०
 णिवतति पदादिपज्जंतं ३३८६ ६६५
 णिवपुच्छित्तेण गुरुणा ९२९ १७४
 णिव्वलितमतणकोद्द्वं १३१६ २५०,
 १३२०, २५१
 णिव्वण्णाणत्तणतो १५१९ २७६
 णिव्वुत्त-संसारिकता ३९२९ ७७१
 णिव्वुत्तिपुरं समत्थो ३४९६ ६९२
 णिसिम्भत्तविरमणं १२३७ २३६
 णीतिण्णो वि अदक्खो ३२६५ ६२९
 णीती हक्कारादी १६२१ २९३
 णीतुं भागसित्तुं वा २२१ ५१
 णीछप्पलादिसद्दा २७३१ ५२७
 णेठणमणुप्पवाते २८७३ ५५३
 णेगंतेण कंतत्थो ११०० २०९
 णेगंतेण मणुण्णं ४११२ ८१५
 णेगाइ माणाइ २६५७ ५०९
 णेच्छइयो णाऽजातं ४१६ ८९
 णेच्छतियण्यमतेण ११४८ २१९
 णेयं पडिक्कमामि ४२९८ ८५६
 णेयातो च्चिय जं सो २४३ ५५

गेया परीसहजए ३५५८ ७०५
 गेयोऽभिवाह्यारो ४१३८ ८२०
 गेरइयभवनवणयर ७०३ १३८
 गेरतियादिभवस्स ४१७५ ८३०
 गेरुत्ततो सितं धंत ३६३५ ७२१
 गेहत्थतो विसेसो ४३८ ९३
 गेह पदेसत्तणतो २८२४ ५४५
 गेहि जितो मित्ति १४७६ २६९
 गोभणमोक्कारो पुण ३४६७ ६८५
 गोआगमतो केयि ८८६ १६७
 गोआगमतो जाणय ८६२ १६३
 गोआगमतो भावे ८७४ १६४
 गोकम्मदब्बकोधो ३५३५ ७००
 गोकम्मदब्बरागो ३५१० ६९५
 गोजीवं ति ण जीवादणं २९५८ ५७१
 गोपुव्वो तप्परिणत्ति ३४६६ ६८५
 गोसण्णाकरणं पुण ४०३३ ७९६
 गोसहो वि समत्तं २७३० ५२७
 गोसुत्तकरणं दुविधं ४०८५ ८०८
 तं अप्पणो वि सरिसं २२५० ३९८
 तं इच्छन्तस्स तुहं १८९ ४४
 तं कुत्तियावणसुरो २९६९ ५७२
 तं च महसेणवणोव २५६१ ४८१
 तं च समालोयण २७५ ६२
 तं चावसाणमंगल ३३३२ ६४६
 तं चिअ सद्धथहेत्त १८३ ४३
 तं चिय देहादीण २३७५ ४३२
 तं चिय रिजुसुत्तमतं २६९९ ५२०
 तं जइ जीवो णासे ५४० ११३
 तं जति जिणवयणातो ३०७५ ५९३
 तं जति सव्वणयमतं २९६२ ५७१
 तं ण जतो जीवगुणो ४१५४ ८२४
 तं ण यतो तच्चत्थे २३३६ ४१९
 तं णामात्ति चतुद्धा ३५४१ ७०१
 तणुरोधारंभातो ३६६७ ७२९

तं गोऽणन्तरसेले ३६४७ ७२५
 तं तच्चं गेव्वाणं ४१६६ ८२८
 तं ता णियमा जीवो ५३९ ११३
 तं तिविधं बितियाए ४२४९ ८४७
 तंतू पडोवकारी ण २०२ ४७, २८२६ ५४६
 तं तेण ततो तम्मि ८१ २१
 तं तेण तस्स तम्मि ४०२९ ७९४
 तं दद्धण पवत्तो १६२७ २९३
 तं दुविकप्पं छतुमत्थ १२७७ २४३
 तं दुविकप्पं णिव्विस्स १२६८ २४१
 तं पासतो भूतार्ति १३४२ २५४
 तं पि अ हु भावमंगल ४८ १३
 तं पि सुमेतरभावोव २६०१ ४९३
 तं पुण चतुन्विधं ४०० ८६
 तं पुणं पावै वा ३९६४ ७८०
 तं वज्झति त्ति भणितं १८१८ ३२१
 तं मंगलमाईए १३ ४
 तं मण्णसि गेरइया २३२२ ४१३
 तं मण्णसि पच्चक्खा २३४३ ४२०
 तं मग्गिज्जतु मोल्लेण २९७० ५७२
 तं वंजणोगगहातो २७३ ६१
 तं वयणं सोत्तुं १८५३ ३२४
 तं संजतस्स सव्वप्प ८०८ १५३
 तं सण्णा वंजणलद्धि ४६२ ९७
 तक्काणं ति वा जति २७१७ ५२३
 तक्कालम्मि वि णाणं १९५ ४६
 तग्गहणे किमिह फलं ३७३० ७४७
 तच्चणियाण बितियं १०३८ १९७
 तच्चा सम्मादिट्ठि त्ति ३३०१ ६३९
 तज्जोगगपोगगला ४२५४ ८४७
 ततियसभयम्मि मयं ३६५१ ७२६
 ततियातिस्सु तिसु ३१९४ ६१६
 तणवोऽणन्मातिविहार २२१४ ३९१
 तण्ण दसदिसागारं ३१८३ ६१४
 तणुमाणं चिय तेणं ३४२ ७५

तणुयोगो च्चिचय मण० ३५८ ७८
 तत्तावगमसभावे ५३२ ११२
 तत्तोपंतरमीहा २८३ ६३
 तत्तो य ततियवेतं १३२६ २५१
 तत्तो य दंसणतियं १२८५ २४४
 तत्तो संखातीता ६३० १२७, ६४४ १३०,
 ६४५ १३०
 तत्थज्झयणं सामादयं ति ९०० १६९
 तत्थण्णत्थ य खेत्ते ७२० १४०
 तत्थ पसत्थं मिच्छत्तं १५४१ २८४
 तत्थ वि जोगे भासति ८२६ १५६
 तत्थाऽविसेसितं णाण० ४९० १०४
 तत्थाऽभसेसादियं ३६४८ ७२५
 तत्थीसिप्पवभारो ३७९९ ७५९
 तत्थेव णयाणं पि हु २७५३ ५३२
 तत्थेव य जे दव्वा ६०८ १२४
 तत्थोगहो दुमेतो १९२ ४५
 तदऽसंखेज्जगुणाए ३६८० ७३३
 तदर्णतरतदत्था० २९० ६५
 तदभावे भावातो २०५४ ३५६
 तदभिगमणवंदणो २१०२ ३६७
 तदवत्थमेव तं पुव्व० २६८ ६०
 तदसंखगुणविहीणं ३६५८ ७२८
 तदसंखज्जतिभागं १२९८ २४७, १३२८ २५२
 तदुवरमे वि सरणतो २११३ ३६९,
 २३४९ ४२२, २४५१ ४५१,
 ३८४१ ७६३
 तद्वक्कारणं तंतवो २५७२ ४८३
 तद्देसचिन्तणे होज्ज २४० ५५
 तद्देसापरिसेसं ४२१६ ८३९
 तथ कम्मघणपल्ले १२०३ २२९
 तथ कम्मकेवविगमे ३७६३ ७५४
 तथ कोधलोभकम्म० १०३१ १९६
 तथ चिरगतेसु वि जिणेसु ३४९९ ६९२
 तथ च्छुतातिविरहितो २६८८ ५१७

तथ चेलं परिसुद्धं ३०८० ५९४
 तथ जिणवेज्जादेसं ३०७० ५९१
 तथ जीवकम्मसंजोगतो ३८६३ ७६५
 तथ ण चरणं पसूते १४१२ २६४
 तथ णाणदीवविमलं ११७० २२३
 तथ णिद्धिवसातो १५०७ २७३
 तथ णिव्भुतिपुरमगो ३४९१ ६९१
 तथ णिसि चातुककालं ३०५९ ५८९
 तथ तग्गतिपरिणामं ३७६७ ७५५
 तथ तणुवावाराहितं ३६२ ७८
 तथ तुल्लम्मि वि कम्मे २५३४ ४७५
 तथ थोवज्जुणकुच्छितं ३०८४ ५९५
 तथ परिणामंतरतो ४१०६ ८१४
 तथ परिणामो सुद्धो ४००९ ७८९
 तथ बज्झसाधणप्पगं २३८७ ४३५
 तथ भव्वकम्मरोगं ११०६ २१०
 तथ मोक्खमयो जीवो ३८८३ ७६६
 तथ वि भ धम्मोऽधम्मो ३९८६ ७८४
 तथ वि गहितेगवत्था ३०६६ ५९१
 तथ वि ण मज्झं एतं १०१५ १९३
 तथ वि तथं मूलगुणो १२३९ २३६
 तथ वि विसुद्धी पाएण ३३९० ६६७
 तथ साधणभावेण ३११३ ६००
 तथ सुत्तदुरुत्ताभो १५१५ २७५
 तथ सुद्धमिच्छसम्मत्तं १३२१ २५१
 तथ सुहसंविक्कीतो २०८१ ३६२
 तथ सेसेहि वि सव्वं ३०७२ ५९१
 तथ सोक्खमयो जीवो २४६४ ४५४
 तप्परिणत एव जघा ३४६३ ६८५
 तप्परिणतो च्चिचय जता ३३९७ ६६९
 तप्पेण समागारो ७०४ १३८
 तत्त्ववजीवितं ४२३९ ८४५
 तत्त्वमेतकप्पणातो ३१४५ ६०७
 तम्मण्णसि जति बन्धो २२६० ४००
 तम्मि भवे णेव्वाणं १३०५ २४८

तद्धितमोसक्केउं १८१७ ३२१
 तम्मि मतो जाति दिव १३१४ २४९
 तम्हा कता भोत्ता २०४२ ३५४
 तम्हा किमत्थि वत्थुं ३०५६ ५८९
 तम्हा किं सामइयं ३१४१ ६०६
 तम्हा जं णिहिसति १५२६ २७८
 तम्हा जं सुत्तसुहं २४६२ ४५४,
 ३८८१ ७६६
 तम्हा जेण महत्थं १०२१ १९४
 तम्हा णिययं संपतं २६९७ ५१९
 तम्हा तुल्लठितीयं ३६४० ७२३
 तम्हा धम्मघम्म २३०७ ४०९,
 ३७८४ ७५८, ३९८७ ७८५
 तम्हा पडिक्कमामि ४२८८ ८५४
 तम्हा वत्थुणं चिय २६७३ ५१४
 तम्हा सकारणं चिय ३९६१ ७७९
 तम्हा सपराणुरगहं ३९६९ ७८१
 तम्हा सो सुत्तं चिय ३३३४ ६४७
 तरतमजोगेणायं २९१० ५६१
 तरतमयोगाभावे २८५ ६४
 तरिता तरणं तरितव्वयं १०२४ १९५
 तवणियमणाणक्खं १३४३ २५४
 तवसंजमो चरितं ३१०६ ५९९
 तव्वयणातो व मती २८४६ ५४९
 तस्स कत्तपयणासो ४०२४ ७९३
 तस्स जमुक्कोसयखेत्तं ५६७ ११८
 तस्स तदाऽऽधारातो ४२६० ८४९
 तस्स त्ति स संबज्झति ४२८४ ८५३
 तस्स तु अणंतभागे ४९५ १०५
 तस्स पुणो सम्बसुतं १० ४
 तस्स फल-जोग-मङ्गलं २ २
 तस्स भगिणी समुज्झत्तं ३०९० ५९६
 तस्स विचिन्तावरणं २१३५ ३७५
 तस्सागमसुत्तत्थो ३६०७ ७१५
 तस्सादाणं गहणं ५५७ ११६
 तस्साधणसुण्णस्स ३९८१ ७८४
 तस्साभिण्णत्थाइं ८६६ १६३

तस्सेव य येज्जत्थं १४ ४
 तस्सोदइयातीया ३६८५ ७३४
 तह कम्मठिती खवणे ११९७ २२८
 ताइं चिय भूताइं २०४९ ३५५
 ताणीमाणि उवक्कमं ९०५ १७०
 तालपिसायं दो कोइला १८९८ ३२९
 तावसखठरकडिणयं १४६३ २६८
 तिज्जति जं तेण तहिं १०२३ १९५
 ति(त)ण्णाणकुसुमवुट्ठि ११०८ २१०
 तिण्णा समतिक्कंता १०४८ २००
 तिण्णि म्हाणिइदाओ १३२५ २५१
 तिण्णि वि पडिसेधेत्तुं ३७३८ ७४९
 तिण्णि वि सामइयाइं ३१०७ ५९९
 तिण्णि सता तेतीसा ३८०७ ७६०,
 ३८११ ७६१
 तिण्णेव य कोडिसता १८६५ ३२६
 तित्तकडुमेसयाइं ८६० १६२
 तित्थंकरातिपूअं १२१६ २३२
 तित्थं ति पुव्वं भणितं १३७७ २६०
 तित्थकरणाकम्मक्खयं २६०० ४९३
 तित्थेसुमणारोवितं १२६१ २४०
 तिविरिक्खम्मि पसत्थे १८५८ ३२५
 तिभुवणविकखातजसो १०५६ २०१
 तिरिण्णु अणुव्वट्ठे ३२३२ ६२४
 तिरियो भय-प्पदोसां ३५५४ ७०४
 तिबिददु य दुविददु य १७४७ ३१०
 तिविधमिदाणि जोगं ४२५७ ८४८
 तिविधेणं ति ण जुत्तं ४२८९ ८५४
 तिहि णाणेहि समग्गा १८९१ ३२८
 तिहि णाणेहि समग्गो १८३७ ३२३
 तीए पुणो वि बद्धोरं ३०९१ ५९६
 तीरंति ण वोत्तुं १३८ ३४
 तुंगं विउलक्खं १०९४ २०८
 तुच्छा गारवबहुला ५४९ ११५
 तुज्झं बहुतरमेता १९० ४५

तुष्टाभो देवीओ १८४२ ३२३
 तुष्टं चिय ण परोप्पर २८६९ ५५३
 तुष्टमे तव्वेसधरा २९०५ ५६०
 तुल्लगुणाणं परिसं १०५३ २०१
 तुल्लमिदं मिच्छस्स ३२४ ७१
 तुल्लाकारदरिसणं २६२३ ४९९
 तुल्लाकितिगुणकिरिए २६६३ ५११
 तुल्ले छेदयभावे ५१० १०८
 तुल्ले तणुयोगत्ते ३५९ ७८
 तुल्लोऽयमुवाळंभो २५७४ ४८४
 तुल्लमुच्चयवयणाओ १२२ ३१
 तुल्लं बंधे मोक्खस्मि २३१७ ४११
 ते अरहंता सिद्धा ३४७२ ६८७
 ते च्चिय ण सन्ति समयं २९२४ ५६४
 ते जप्पमवा जं वा ३१३३ ६०५
 तेणं चिय समाइअं ११ ४
 तेण कहिते त्ति व मती २८४३ ५४८
 तेण तोविधेण मणसा ४२५५ ८४७
 तेण पडिबज्ज किरिया २०७८ ३६१
 तेण सुभालंबणतो ४०२० ७९२
 ते णाणातित्तणतो ३६८८ ७३५
 तेणाता सामइयं करणं ४१५९ ८२५
 तेणाभिणिवेसातो २९८९ ५७६
 तेणाभिघाणमाणं ४४६ ९४
 तेणावधीयते तम्मि ८२ २१
 तेणेति साधकतमं ४२५० ८४७
 तेणेयाणि सुत्तं ९९३ १८५
 तेणेव याणुयोगं ६ ३
 तेणेह कज्जमाणं २८०२ ५४१
 ते तित्थकरातीए १०६७ २०३
 तेत्तो समो किलामो २८८६ ५५६
 ते पुण होज्ज बिहत्था ३८२१ ७६१
 ते दो वि विसेसेतुं ३७३६ ७४९
 ते य जतो जीवगुणा ३९५७ ७७८
 तेयसररीरं पासं ६७३ १३४
 तेया-कम्माणं पुण ४०६५ ८०४

तेयाभासाजोग्गं ६२६ १२७
 तेरसपदेसियं जं ३१८१ ६१४
 तेसिं चिय छतुमत्था ३७३७ ७४९
 तेसिं तुल्लमतत्ते ३८ १०
 तेसिं भवविच्छित्ती २२१६ ३९१
 तेसिं भावो सत्ता ८२१ १५५
 तेसिमचक्खुहंसणं ५५१ ११६
 तेसिं सिद्धत्तं पिव ३८५४ ७६४
 तेसु अ ठितस्स मोक्खो ११७६ २२५
 तेहूणं खुड्ढमवं ४०५३ ८००
 तोऽवत्थितस्स केणह २४२४ ४४३,
 ३८७२ ७६६
 तोएण मल्लयं पिव २४९ ५६
 तो कधमिधेव भणितं ३७१९ ७४३
 तो कम्मसररीराणं २१२१ ३७१
 तो किध भिज्जुत्तीए ४२६९ ८५०
 तो किं जीवनमाण व २२७५ ४०३
 तो किं देहादीणं २३८३ ४३४
 तो किं धम्मादीण ३६९३ ७३६
 तो किध सव्वहव्वा ४११४ ८१५
 तो कीस पुणो सुत्ते ९५९ १८०
 तो जति तणुमेत्तं २०८७ ३६३
 तो जति सव्वो जीवो ण ३४६० ६८४
 तो णं रायसभाए २९६४ ५७२
 तो ण जधुहेसं चिय ४२५८ ८४८
 तो णिग्गहितो छल्लभा २९८७ ५७६
 तो तं कत्तो भण्णति ११३८ २१७
 तो तस्स णमोक्कारो ३३३९ ६४९
 तो बलसिरिणिवपुरभो २९६५ ५७२
 तो भावो च्चिय वत्थुं २७०६ ५२१
 तो वत्थुसंकरातिप्पं २७३२ ५२७
 तो ववहारो गच्छति २६८९ ५१७
 तो तिविधं तिविधेणं ४२९१ ८५५
 तो सामण्णमगहणाणं २९३० ५६५
 तो समणो जति सुमणो ३३१७ ६४२
 तो सुतपरिवाडि च्चिय १०८५ २०६

तो सुत्तमेव भासति १११८ २१२
तो हेतू लद्धि चिचय ३३६६ ६५९
थापुं व गंठिदेसो १२०७ २३०
थाणपुरिसातिक्कद्धुं २९२ ६५
थिं णिहिसति जति १५२२ २७७
थीणद्धिसहितणाणां ४९७ १०५
थूमसत भातुभाणं १७८३ ३१८
थेरवयणं जति परे २८४२ ५४८
थेराण मतं णाकतमं २७९५ ५३९
थोव ति ण णिह्दिडा ८८ १०३
थोवमितं णावायो २५४ ५८
थोवा ण सोमणा वि भ ५०४ १०६
थोवा पवज्जमाणा ४३९ ९३
दंसणमोहक्खवणे १३२७ २५२
दंसणमोहातीतो १२९७ २४७
दज्जेज्ज पावितुं २०९ ४९
दद्धुं कतं विवाहं १६२९ २९३
दद्धुं मगगतदत्थे १२०९ २३०
दत्ति व्व दाणमुसभं १६३० २९३
दत्तेण पुच्छितो जो ३३२० ६४३
दरिसणपरत्थताभो ३३४८ ६५२
दवते दूयति दोरवयवो २८ ८
दवदूमितंजणदुमो १३०४ २४८
दव्वकरणं तु सण्णाकरणं ४०३० ७९४
दव्वगुणपज्जवेहि ४१३९ ८२०
दव्वं गुणो ति भइतं ३१२५ ६०३
दव्व-ट्टवणावज्जे ३३७८ ६६३
दव्वट्टियस्स दव्वं ४३१४ ८६०
दव्वंतरधम्मस्स य २५८० ४८६
दव्वं पज्जाभो वा २७०८ ५२२
दव्वपरिणाममेत्तं ६६ १८, ३१५५ ६०९
दव्वपुरिसादिमेदा २५६८ ४८२
दव्वं भावमणो वा २१४ ५०
दव्वमणत्थंतरं ४१०२ ८१३
दव्वमणंतं सहियं ७२८ १४१

दव्वमणोपज्जाए ८१० १५३
दव्वमणो विण्णाता २१६ ५०
दव्वं माणं पूरितं २५० ५७
दव्वविवज्जासातो १४१४ २६४
दव्वसुतं बुद्धीतो १११ २९
दव्वसुतं भावसुतं १२६ ३२
दव्वसुतं मतिपुव्वं ११० २९
दव्वसुतमसाधारणं १७३ ४१
दव्वसुतं सण्णक्खरं ४६६ ९८
दव्वसुतं सण्णा-वज्जनं ४६५ ९७
दव्वस्स च दव्वाण ४२२९ ८४३
दव्वस्स तु अणुओगो १३९० २६२
दव्वस्स ओऽणुयोगो १३८८ २६२
दव्वस्स दव्वतो वा २६०४ ४९४
दव्वस्स परंपरओ १०८० २०५
दव्वस्स वत्तणा जा स २५०४ ४६३
दव्वं हिरण्णमेसज्जं ४२३७ ८४४
दव्वाइं अंगुलावलिं ८८३ १५२
दव्वाइं सखेत्तातो ७३२ १४२
दव्वाणं अणुयोगो १३९४ २६२
दव्वाण मन्दपरिणामं ३४७ ७५
दव्वातिचतुक्कं वा ४१०७ ८१४
दव्वातिचतुक्केतं ९४१ १७७
दव्वातिस्ते तुल्ले २२१८ ४०३, ३६९७ ७३७
दव्वातीणं तिण्हं ७५५ १४५
दव्वातो दव्वस्स व १५३२ २८३
दव्वादिजघोवायाणुं ३२६७ ६२९
दव्वादिणा व सादियं ५३५ ११३
दव्वामुत्तत्तणतो २२९७ ४०७, २४४० ४४९,
३७९६ ७५९
दव्वामुत्तत्तभावं २४४९ ४५०,
३८३९ ७६३
दव्वामुत्तत्ताऽकतभावां २९४९ ५६८
दव्वुद्देसो दव्वं १४९० २७१
दव्वे णाणापुरिसे ५४५ ११४

दम्बे णियमा भावो १४०६ २६३
 दम्बेणेगं दम्बं १३९१ २६२
 दम्बे तत्थेव गुणे ७१८ १३९
 दम्बे भिण्णमुत्तं ७१७ १३९
 दम्बेसु केसु कीरति ४१११ ८१५
 दम्बोधी उपपज्जति ५८१ १२०
 दसपुरणगरुच्छुधरे २९९२ ५७७
 दसयालियाइणिज्जुत्तिं १०१८ १९४
 दाइतदारविभागो १०१० १९१
 दाणऽपरिगहणम्मि ४००० ७८७
 दाणऽण्ण पंधणयणं १५४९ २८५
 दाणादिपराणुग्गहं ३९६३ ७८०
 दाणे वि पराणुग्गहं ३९९६ ७८६
 दायण-णिज्जवणाणं ३४६२ ६८४
 दारक्कमागताणं ८९८ १६९
 दारक्कमोयमेव तु ९१० १७१
 दारविधी वि महत्था १३५७ २५६
 दारोवण्णासात्तिसु ९७१ १८२
 दावाणलो व्व कत्थइ ७४७ १४४
 दासत्तं देति अणं १३०८ २४८
 दाहोवसमादिसु वा १०३२ १९६
 दिक्खा वि सव्वणासे २८९० ५५७
 दिट्ठंतो णिदरिसणं ३६२१ ७१८
 दिव्वो मणुस्सवोसो १८८९ ३२८
 दिसि चिट्ठितस्स पढमो ३८४ ८३
 दीवादिपयासं पुण ११६९ २२२
 दीसंति कासइ फुडं २२५ ५२
 दीसति य विसमफलदो ३९७८ ७८३
 दीसति सामग्गिमयं ण २१९३ ३८७
 दीसति सामग्गिमयं सव्वं २१८७ ३८६
 दीहं वा हुस्सं वा ३८१० ७६०
 दुगपड्वत्ती वेठव्वियम्मि ३२२२ ६२२
 दुगसंजोगम्मि फलं ११६३ २२१
 दुलभं वि याणमाणो ११४६ २१८
 दुविधतिविधादिणा ३१६० ६१०

दुविधं तु णिरवसेसं ४२१५ ८३९
 दुविघाणं चिय जीवाण ३७४४ ७५०
 दुविधो दम्बकसायो ३५२८ ६९८
 दुविधो दम्बक्खेवो ३५३४ ७००
 दुस्संति तेण तम्मि व ३५१३ ६९५
 देज्ज ण तु भग्ग-ज्झामितं ४१३१ ८१९
 देयो स जत्थं तं संपं २५८८ ४९०
 देव ति सत्थयमितं २३३५ ४१८
 देवस्स व किध वयणं २८४४ ५४९
 देवाभावे व फलं २३३७ ४१९
 देवासुरमणुआणं अरहा ३५६५ ७०६
 देवीसुमंगलाए १५९८ २९०
 देवीहिं संपरिवुडो १८४४ ३२४
 देवेसु अणुव्वदटे ३२३३ ६२४
 देसक्खये अजुत्तं ३७२५ ७४५
 देसगमणत्तणातो गमये २७३९ ५२८
 देसणिसेधे सयलं ८८१ १६६
 देसपडिसेधपक्खे २०७८ ५७४
 देसव्वतवऽजं माणसे ३२१४ ६२१
 देसस्साराभागो २१९४ ३८७
 देसितमेवं जोगो ४२५९ ८४८
 देसी चेव य देसो २७१८ ५२४
 देहतिभागो सुसिरं ३८१५ ७६१
 देहत्थवत्थमन्लाणुं ३०५० ५८७
 देहप्फण्डणहेतू २३०२ ४०८
 देहप्फुरणं सहसोदितं २३२ ५३
 देहरहितं ण गेण्हति २९४८ ५६८
 देहसमुत्थाणं चिय ३३५८ ६५६
 देहस्सत्थि विघाता २०२२ ३४८,
 २१२२ ३७२
 देहंतो जा वियणा ३००७ ५७९
 देहाणं वोमं पिव २३७२ ४३१
 देहाणणे व्व जिये २१३९ ३७६
 देहातितारयं जं वज्झं १०२५ १९५
 देहाऽविणिग्गतस्स वि २३८ ५४

देहि भुवं तो भणिते २९८० ५७४
 देहो णावच्यकतो २३८८ ४३५
 देहोवकारि वा तेण १०२८ १९६
 दोणं वरमहिलाणं १८३९ ३२३
 दो पज्जवे दुगुणिते ७५८ १४६
 दो वारे विजयादिसु ४३४ ९३
 दो विग्गहम्मि समय ४०४४ ७९८
 दोसा जतो सुबहुभा ३०३९ ५८५
 दोसु जुगवं चिय दुर्ग ३२१३ ६२०
 दोहि वि णएहि सत्थं २६६६ ५१२
 धणिमेतातो मेतो २७०५ ५२१
 धणिमेदातो मेदो २७११ ५२२
 धणिरुप्पाती इन्दिय ३३५५ ६५५
 धण्णा णाणातिधणा ३५७० ७०७
 धम्माति दसविधा २९४३ ५६७
 धम्माधम्मणिमित्तं ३९९५ ७८६
 धम्माधम्मा ण परं ३९८० ७८३
 धम्मोवदेस दिक्खा १८०५ ३२०
 धावेज्ज व मुखज्जो १९९६ ३४२
 धीरो चिलातपुत्तो ३३२३ ६४३
 धुवणंतराहं चत्तारि ६३७ १२९
 धूमो व संहरणतो २०६ ४८
 नारंमे च्चिय दीसती ४१५ ८९
 निसिरिज्जति णाऽगहितं ३६८ ८०
 पंचण्हमूहसण्णा ५२० १०९
 पंचविधे माणुस्से भोए १८५९ ३२५
 पंचसत अद्धपंचम १७५४ ३१५
 पंचसता चुलसीता २९९१ ५७७
 पंचसता चोताला २९३३ ५६५
 पंचसमितो तिगुत्तो २९२० ३९२
 पंचाणडतिसहस्सा १७५७ ३१५
 पंचिंदियो व्व बउल्लो ३५४८ ७०३
 पंचेव य सिप्पाहं १६१६ २९२
 पंथो दिसाविभागो १४३० २६५
 पंसेति पिवति व हितं ३५८२ ७०९

पक्ख-चतुमास-वच्छरं ३५३९ ७००
 पक्खतिधयो दुगुणिता ४०७५ ८०६
 पक्खेव डहण ओसधि १६१५ २९२
 पगतं पधानवयणं १०६५ २०३
 पगतं वयणं पवयणमिह ११०९ २११
 पगतं विसेसतो तेण २५६९ ४८२
 पगयाइ अभिविहीइ १३७९ २६०
 पक्खक्खतोऽणुमाणा ० २१५४ ३७९,
 २८३६ ५४७
 पक्खक्खतोऽहवा १००२ १८९
 पक्खक्खमिन्दियमणेहि ४६७ ९८
 पक्खक्खामि त्ति मतो ४२४८ ८४७
 पक्खक्खे वि य दद्वुद्धं ३३२९ ६४५
 पक्खक्खेसु ण जुत्तो १२०३ ३८९
 पक्खुप्पणं संपत ० २६९४ ५१८
 पच्छित्तस्स पडिक्कमणतो ४२८७ ८५४
 पज्जत्तणानकुसुमो १०९८ २०८
 पज्जत्तमेत्तवेन्दियं ३६५९ ७२८
 पज्जत्तमेत्तसण्णित्तस्स ३६५७ ७२७
 पज्जवणं पज्जयणं ८३ २२
 पज्जायकालमेतो २५४६ ४७७
 पज्जायणयमतमिणं २८९७ ५५९, ३१२९ ६०४
 पज्जायतो अणंतं ८२३ १५६
 पज्जायमासयंतो ३२० ७०
 पज्जायाऽणभिधेयं २५ ७
 पज्जायो च्चिय वत्थुं ३१२८ ६०४
 पट्टवओ णामाऽवधिं ६२४ १२७
 पडणं पसत्तमेव २३११ ४१०, ३७८८ ७५९
 पडियपडिवणयाणं ३२८७ ६३५
 पडिवज्ज मण्डिओ हव २४३२ ४४४
 पडिवज्जमाणओ पुण ३४०० ६७०
 पडिवणो पुण कम्मा ० १०४१ १९८
 पडिवत्तीए अविरतं १३११ २४९
 पडिसेवदुगं पयती २९८४ ५७५
 पडणं पाढो तं तेण १३८१ २६१

पठमकसाए समयं १३१२ २४९
 पठमं दिट्ठीजुज्झं १७१६ ३०७
 पठमबिंतिएऽतिसण्हो ५९२ १२२
 पठमं लभति णकारं ३४२७ ६७७
 पठमसमर च्चिय ३८२ ८२
 पठमस्सासामायिगी ३२०१ ६१८
 पठमेण णंदणवणे ७८६ १५०
 पठमेण पंडगवणं ७८४ १५०
 पठमेण माणुसोत्तरं ७८५ १५०
 पठमो त्थणामिलासो २११७ ३७१
 पठमो धणूणसीति १७६१ ३१६
 पठमोऽभव्वाणं चिय २२७६ ४०३
 पठमो रुवागारं १४२४ २६५
 पठमोवदेसगहणं ३९४३ ७५५
 पठमो वव अभव्वाणं ३६९४ ७३६
 पणओ थिबुआगारो ७०१ १३८
 पणतोसा तीसा पुण १७५५ ३१५
 पणुवीसजोयणाइं ६९७ १३७
 पणत्ति जंबुदीवे १३९६ २६२
 पणवओ जदभिमुहो ३१८७ ६१५
 पणवणिज्जा भावा १४० ३५, ४८६ १०३
 पण्णासतिआयामा १८७४ ३२६
 पतरमसंखेज्जं गुलं ५८७ १२१
 पतवक्कपकरणज्जायं १११२ २११
 पतिवत्थुं सामण्णं २६७० ५१३
 पतिसहो पडिसेधे ४२२७ ८४२
 पतिसमत्तप्पण्णाणं २७९७ ५३९
 पतिसमय असंखेज्जं ७२६ १४१
 पतिसमयकज्जकोढीं ४२१ ९०, २८०० ५४०,
 २८०५ ५४१
 पतिसमयुप्पण्णाणं ४१८ ८९
 पत्ताइगतं सुतकारणं १२३ ३१
 पत्तादिगतं सुत्तं ८७३ १६४
 पत्तेयममावतो ण २१०७ ३६८
 पत्तेयममावतो ११६० २२१
 पत्तेयवदणमिदो १०५२ २०१

पत्तेयावरणत्तं ३७१३ ७४१
 पत्थादयो वि तक्कारणं २७१६ ५२३
 पदमत्थवायगं जेतगं १००० १८९
 पम्भीकरणं णामणं ३५६१ ७०६
 पभवो सच्चितादो १५३३ २८३
 पयइ त्ति णमोक्कारो ३४६५ ६८५
 पयडि त्ति जो तदंसो ४४८ ९५
 पयतमधक्खात्तं ति १२५० २३८
 पयतीय भकारेणं २९७६ ५७३
 पयतीय भगारेण य ३४६४ ६८५
 परतो सयं व लाभो ३३६२ ६५८
 परतो सवणमहिगमो ३३६० ६५७
 परबोवहितो वऽत्थो १००१ १८९
 परभागदरिसणं वा २१९९ ३८८
 परभागदरिसणतो २१५१ ३७९,
 २१९५ ३८७
 परमलहूणमण्णं ६६० १३२
 परमाणु—दुअणुयाणं २६३३ ५०२
 परमोचि असं ६८१ ११५
 परमोचीणाणविदो ६८५ १३५
 परसमएगणयमतं २७४५ ५३०
 परसमयो उभयं वा ९४८ १७८
 परहितयगता मेत्ती ३९९४ ७८६
 परिकम्मं किरियाए ९१८ १७२
 परिकम्मणासणाओ ९३१ १७४
 परिघोलणं वियारो ३६१३ ७१६
 परिजवणादी किरिया ११३७ २१६
 परिजाणितूण जीवे ३३२८ ६४५
 परिणामसुद्धिहेतुं ३९३२ ७७३
 परिणामासयवसतो २३९९ ४३८
 परिणामियभावातो ३७५५ ७५२
 परिणामो पुव्वावरं ३६१७ ७१७
 परिणामो बज्झालंबणो ४०१२ ७९०
 परिणिब्रुतमुणिदेहं ५८ १६
 परिभासणा तु पठमा ११७१ २८७
 परिमितदेसेऽणता २३१५ ४१०
 परिणायस्सुच्छेतो १२६५ २४१

परिसुद्धजुणकुच्छित् ३०८२ ५१५
 परिसोढवा जतिणा ३५५२ ७०४
 पारहारार्थं पत्तं ३०६२ ५९०
 परिहारियाणुपरिहारि १२७२ २४२
 परिहारेण विसुद्धं १२६७ २४१
 परिहारो पुण परिहारि १२६९ २४२
 पलिभागम्मि चट्ठये ३१९५ ६१६
 पवयणहितं पुण तयं ११२१ २१३
 पविभागमपेच्छतो ४१५० ८३३
 पव्वज्जा सिक्खावत ७ ३
 पहरणसहितो वि ण ३२६४ ६२९
 पाएण पराधीणं ८३४ १५८
 पाएण पुव्वसेवा ११९६ २२८
 पाएण संपते च्चिय ५१३ १०८
 पातुं थोवं थोवं १४७० २६८
 पायं च जीवलोभो २०७४ ३६०
 पायं च वद्धमाणो ३२१८ ६२२
 पायं पदविच्छेतो १००८ १९१
 पायं पदविच्छेदो १००३ १९०
 पायं संववहारो २७४७ ५३०
 पालन्ति जघा गावो ३५०५ ६९३
 पार्वति पवरपट्टण ३५०१ ६९३
 पार्वति सङ्गंघा २०५ ४८
 पावपरिच्चायत्थं ३३११ ६४१
 पावफलस्स पकिट्टस्स २३५४ ४२५
 पावमबज्जं सामाक्ष्यं ३३१० ६४१
 पावुक्करिसेऽहमता २३६५ ४२९
 पासं गियमाइतियं १३४८ २५५
 पिण्डो कज्जं पतिसमय ७१ १९
 पिण्डो कारणमिदं ६८ १८
 पियदंसणा वि पतिणो २८०७ ५४२
 पियधम्मो ददधम्मो ४१३६ ८२०
 पुज्जस्स व पज्जाभो ३४०२ ६७१
 पुज्जा जिणादिवज्जा ३९९० ७८५
 पुज्जो जघत्थवत्ता १०६० २०२

पुट्टं रेणुं व तणुम्मि ३३५ ७३
 पुट्टो जघा अबद्धो २९९९ ५७८
 पुढविजलाणलवाता ३१८८ ६१६
 पुढवि सि तघा भणिते २९८२ ५७५
 पुढवि सि देति छेत्तं २९७७ ५७४
 'पुण' सद्दाऽस्सणी सम्म-सुते ३१९८ ६१७
 पुणसहो तु विसेसे ८०७ १५३
 पुण्णफलं दुक्खं चिय २४५९ ४५३,
 ३८७८ ७६६
 पुण्णापुण्णकते पि हु २५२३ ४७३
 पुण्णापुण्णकताइं २४५७ ४५३, ३८७६ ७६६
 पुण्णुक्करिसे सुभता २३६४ ४२८
 पुत्तातिसंततिणिमित्तं ४२७० ८५१
 पुप्फं कलंबुकाए ३५४२ ७०१
 पुरमातापितिदिक्खा १७८५ ३१८
 पुरिमंतरंजि भूतगुह २९३४ ५६६
 पुव्वं अदिट्ठमसुतं ३५९९ ७१३
 पुव्वं कताइं पमुणो १६२६ २९३
 पुढवं गोपुव्वसुतं ४२३२ ८४३
 पुव्वं पि ण संदेहो २३२५ ४१४
 पुव्वं व जमुद्धिं ४२५६ ८४८
 पुव्वं सुतपरिकम्मितं १६८ ४०
 पुव्वकतो तु घटतया २१८५ ३८५, ४०९९ ८१२
 पुव्वगहितं व कम्मं २३९३ ४३६
 पुव्वपवण्णोऽणाहारभो ३२०३ ६१८
 पुव्वपयोगतो वि य ३६७७ ७३२
 पुव्वमणापुच्छच्छिण्णं ३०३८ ५८५
 पुव्वमविसेसितं वा ४१४२ ८२१
 पुव्वाणुगमे समता २८८१ ५५५
 पुव्वाणुपुव्वितो तं ९३६ १७५
 पुव्वाणुपुव्विहेट्ठा ९३८ १७५
 पुव्वाणुरागतो वा २३३२ ४१७
 पुव्वाभिमुहो उत्तरमुहो ४१३२ ८१९
 पुव्वावरविण्णाणो २०५० ३५५

पुष्पावरोभयेसुं २६२८ ५००
 पुर्व्वि उक्खित्ता माणुं १८७९ ३२७
 पुर्व्विल्लसुव्वणासे २८८९ ५५७
 पुर्व्वोल्लसुव्वं २३५२ ४२४
 पूमाफलप्पदा ण हि ३९५४ ७७८
 पूयत्थमिदं सा पुण ३३८७ ६६६
 पूयाणुवकारातो ३९५५ ७७८
 पूया परोवकाराभावे ३९९२ ७८६
 पूया-मुत्ति-गुणाणं ४००६ ७८९
 पूरिज्जति पाविज्जति १०५ २८
 पेच्छति विवद्धमाणं ७२७ १४१
 पोदं विमिण्णमीसं १४२९ २६५
 पोगलपरियट्ठं ८०१ १५२
 पोगलमोतगदन्ते २३४ ५३
 पोत्थं दिट्ठगारं १४२६ २६५
 पोरिसिमाणमणियतं २५४२ ४७७
 फुरिसाणंतरमत्तं ३३७ ७३
 फलमेगीतियमव्वाहतं ३६०० ७१३
 फलयलिहितं पि मंखो १०८६ २८७
 बंधाणुलोमगाए १३५१ २५५
 बज्झणिमित्तावेक्खं २५८७ ४९०
 बज्झाण चित्तता जति २०८६ ३६३
 बद्धाउय पड्विण्णो १३०१ २४७
 बद्धाऊ पड्विण्णो १३१३ २४९
 बद्धाबद्धं च पुणो ४०८१ ८०७
 बद्धायू पड्विण्णो १३२२ २५१
 बन्धच्छेतणकरिया ३७६९ ७५५
 बलमहेणगघाता २८६६ ५५२
 बवं च बालवं चेव ४०७४ ८०५
 बहिया य णातसण्डे १८९२ ३२८
 बहुतरओ त्ति व तं चिय २६९२ ५१८
 बहुदेसमज्झभाए ३८०४ ७६०
 बहुबहुविधातिगहणे २९२० ५६२
 बहुवत्थत्थुरणविमिण्ण २८०४ ५४१
 बहुवयणतो वि एवं १३८९ २६२

बहुविग्घाईं सेयाईं १२ ४
 बहुविण्णाणप्पभवो २१३३ ३७५
 बहुसुद्धमभावुगाईं ३३६ ७३
 बहुसो स भण्णमाणो २९४१ ५६७
 बाढं ति भाणित्ठं १८३२ ३२३
 बारसहिन्तो सोत्तं ३४६ ७५
 बालसरीरं देहंतरं २०६९ ३५९, २११७ ३७१
 बालो अबालभावो १८५२ ३२४
 बार्हि जघा तवंतो १३४० २५४
 बाहिरओ एगदिसो ७४५ १४४
 बाहिरचेट्ठागारो २६२६ ५००
 बाहुल्लतो य सुत्तम्मि वि ३८२२ ७६१
 बितिअ ततिए कसाए १३२३ २५१
 बितिय-चरिमव्वताईं ३२३९ ६२५
 बितियस्स दव्वमेत्तं ३१४८ ६०८
 बियियदिणे वेति २९६८ ५७२
 बुज्झामो णं णियमिव २६१६ ४९७
 बुद्धिदिट्ठे अत्ये १२७ ३२
 बोडियसिवभूईओ ३०३५ ५८५
 बोधो सुतस्स धम्मो १३७५ २६०
 भंगगणिताति गमियं ५४६ ११५
 भंतस्स व सामइयं ४२०२ ८३४
 भंते ति पुव्वभणितं ४२९३ ८५५
 भक्खण्डण-पाण वंजण २८३१ ५४७
 भगगणिविंट्ठ गोणिं १४३३ २६५
 भगो ट्ठितिपरिवह्ढी १२११ २३१
 भणति गुरू सुट्ठु कत्तं २९३९ ५६६
 भणतो सुणतो व सुतं १२० ३१
 भणितं खयोवसमतो १२७८ २४३
 भणितं खेत्तपमाणं ६२२ १२६
 भणितं च पुव्वमेत्तं १०१६ १९३
 भणितं च सुते जीवो १२९२ २४६
 भणितं जहण्णमुखकोसयं ६०३ १२४
 भणितं तेयाभासा ६५० १३१

भणितं परोक्खमधुणा ५६४ ११८
 भणितं पि य पणत्तीं ३७३२ ७४८
 भणितमिधेव य ३७१४ ७४२
 भणिता जोगाऽजोगा १४८० २६९
 भणिता णयप्पमाणे ९८० १८३
 भणिते खयोवसमतो ४१४५ ८२२
 भणिते खयोवसमीयं ९८५ १८४
 भणितो खओवसमियो ६८८ १३६
 भणितो खेत्तद्धाणं ६६४ १३२
 भणितोऽवघिणो विसयो ८०२ १५२
 भण्णतं वा ण सुतं ८२९ १५७
 भण्णति भणब्भुवगतो १४४६ २६६
 भण्णति कम्मवस्यम्मि ३६३९ ७२२
 भण्णति गुरुकुलवासो ४१८४ ८३२
 भण्णति घेप्पति य ९५२ १७८
 भण्णति पणवणाए ८१७ १५४
 भण्णति भवचरिमम्मि ४०४६ ७९८
 भण्णति भवो जोगो २२८९ ४०५,
 ३७०५ ७३९
 भति कल्लाण-सुहृत्थो ४१६५ ८२७
 भत्ताति बज्झतरओ ३४७९ ६८९
 भत्ताति होज्ज देयं ण ३९५९ ७७९
 भमराइपञ्चवण्णाइ २६९१ ५१८
 भमि धणि वितण्हतादी २१०८ ३६८
 भयणाय खेत्तकाले ६१५ १२५
 भयरागदोसमोहा २३५७ ४२६
 भयरागमोहदोसा २०३३ ३५२
 भरघ सिल पणित ३५०२ ७१४
 भरघ सिल मेण्ड ३६५१ ७१४
 भरघस्स रुवकम्मं १६१९ २९२
 भवणपति वाणवन्तर १८४३ ३२४,
 १८७१ ३२६, १९७७ ३३७
 भवणवतिवणयरारं ७०९ १३८
 भवपच्चइता णारणं ५६९ ११८
 भवमणुबन्धंति जतो १२८४ २४४
 भवसिद्धियाऽवि १२२७ २३४

भवतो सिद्धो त्ति मती २३१४ ४१०,
 ३७९८ ७५९
 भविओ बद्धाऊ अभिमुहो ३८९८ ७६८
 भवत्तं पुण ततिओ २५५३ ४७९
 भवस्स मोक्खमग्गा ४ २
 भव्वाणमणंतत्तणम २२८५ ४०४
 भव्वाभवविसेसो ३६९६ ७३७
 भव्वाभव्वातिविसेसण ८०० १५१
 भव्वा वि ण सिज्झिस्संति २२८८ ४०५,
 ३७०४ ७३८
 भव्वो त्ति व जोगो त्ति व २५८६ ४८९
 भागो भच्चिता सत्ती १०५५ २०१
 भागो व णिरोअट्ठो २५३२ ४७५
 भाणे ज्जाति माणं १४२८ २६५
 भाय-अहि-अस्सतरा ४६८ ९८
 भावं चिय सङ्गया ३३७७ ६६३
 भावकरणाधिकारे ४०८४ ८०७
 भावपुरिसो तु जीवो २५६७ ४८२
 भावत्थन्तरभूतं ६९ १८
 भावम्मि वि संबद्धं १५१८ १७६
 भावं सहातिणया ३५३३ ६९९
 भावसुतं सेण मती १६० ३८
 भावसुतंभासासोत १०१ २७
 भावसुताभावातो १५४ ३७
 भावस्स कारणं जह ५४ १५
 भावस्स भावतो ४२३१ ८४३
 भावस्स व भावेण ४०७७ ८०६
 भावित इतरे य कुडा १४५७ २६७
 भावे खयोवसमिए ४३७ ९३
 भावस्सेगतस्स १४०३ २६३
 भावेण संगहातीण १४०४ २६३
 भावे तीर्थ संघो १०२९ १९६
 भावो वि दव्वधम्मो १५३९ २८४
 भावो पच्चक्खाणं ३०२५ ५८३
 भासति वाऽणुवयुतो १५२४ २७७
 भासापरिणतिकाले १३३ ३३

भासा वत्ता वाया १४१८ २६४
 भासासप्तसेडिठिओ ३५१ ७६
 भासासलद्धिओ लभति ४२५ ९१
 भासेज्ज वित्थरेण वि २७४९ ५३१
 भिक्खयराणमतिच्छा ४२३० ८४३
 भिण्णमतल्लिगचरिता ३१०३ ५९८
 भिण्णमसेसं जमिहेण ४२१९ ८४०
 भिण्णम्मि तम्मि लामो ११९३ २२७
 भिण्णाइं सुहुमताए ३८० ८२
 भिण्णावारं पिच्छति ३४३८ ६७९
 भिण्णो जधेह कालो २५३३ ४७५
 भिसमातरतो व पुणो ४३०३ ८५७
 भीमद्वहास हत्थी १८९७ ३२९
 भूजलजलणाऽणिल २९७२ ५७२
 भूतगामो गामो ३३९६ ६६९
 भूतस्स पडिक्कमणा ४२८०, ४२८२ ८५३
 भूताणं पत्तेयं पि २११० ३६८
 भूतातिसंसयातो २१४६ ३७७
 भूतिन्दियातिरितस्स २४११ ४४०
 भूतिन्दियोवल्लो २११२ ३६९
 भूतेसु तुज्झ संका २१४५ ३७७
 भूषिण्हावायातो २५८९ ४९०
 भूमिक्खतसाभाविय २२१२ ३९१
 भेतोवयारतो वा वसंति ३४७१ ६८७
 भेदकर्तं च विसेसण ११५ ३०
 भेसज्जेण सयं वा १२१३ २३१
 भोत्ता देहातीणं २१२४ ३७२
 भोत्ता देहादीणं २०२४ ३४८
 भउलं फुल्लं ति जघा १३६९ २५९
 भंगलकरणा सत्थं १५ ५
 भंगलतिथंतरालं १८ ५
 भंगलपदस्थजाणय ४४ १२
 भंगलमघवा णन्दी ७८ २१
 भंगलसुतोवयुतो ४९ १३
 भंगलाणं च ३९०६ ७६९
 भं गालयति भवातो व ३४ ७

भंगिज्जतेऽधिगम्मति २२ ६
 भन्थन्तरेहि ततिए ३८३ ८२
 भंसंकुरो व्व सामाण २२११ ३९१
 भंसातिविरमणाओ ४३०६ ८५७
 भग्गम्मि रुथी तदविप्प ३४८४ ६९०
 भग्गस्स जघासत्तीय १८१५ ३२१
 भग्गेणाणेण सिव पत्ता ३४८० ६८९
 भग्गो च्चिय सिवहेत्तु ३४७६ ६८८
 भग्गोवकारिणो जति ३४७७ ६८८
 भग्गोवदेसणाती ३९३५ ७७३
 भग्गोवदेसणातो ३४७५ ६८७
 भच्छो महल्लकायो ५९० १२२
 भज्जिज्जति सोधिज्जति १३७८ २६०
 भज्जिल्लकसायाणं १२८६ २४५
 भडयं मतस्स देहो १६३१ २९४
 भण्णं च भण्णते वा ४२५१ ८४७
 भण्णाणिमग्गहणेणं ७८८ १५०
 भणपज्जवणाणातो ८१९ १५५
 भणपरमोविपुलाए ३०७६ ५९४
 भणपरिणामो य कतो १८७० ३२६
 भणयाती हारातिस्सु १६२० २९३
 भणवयणकायकिरिया ४०८६ ८०८
 भणिणागेणारद्धो २९३२ ५६५
 भणुअगतजातितसबादरं ३६८२ ७३३
 भणुएहलोगणासो २४२२ ४४३
 भणुओ देवीभूतो २२५३ ३९९
 भण्णसि किं दीवस्स २४३० ४४४
 भण्णसि किं सव्वणू २२८७ ४०५
 भण्णसि जति चेतणं २४०७ ४३९
 भण्णसि पुण्ण पावं २३६३ ४२७
 भण्णसि भज्जंगेसु व २०४४ ३५४
 भण्णसि विणासि चेतो २४१६ ४४१
 भतणा दरणिव्वल्लिता १२१७ २३२
 भतसंवहरुज्झणत्थं ३०६० ५८९
 भतिअण्णाणादीया २५५२ ४७९
 भतिकाले वि जति सुतं १६५ ३९

मतिपण्णाभिणिबोधियं ३९६ ८५
 मतिपुव्वं जेण सुत्तं ८६ २२
 मतिपुव्वं सुतमुत्तं १०४ २८
 मतिर्साहृतं भावसुत्तं १४७ ३६
 मति-सुतणाणं णवधा ३४५६ ६८३
 मति-सुतणाणविसेसो १७५ ४१
 मति-सुतणाणावरणं ३४१५ ६७६
 मतिहेतमचक्खुदंसणं ५५२ ११६
 मत्तातिणियतमार्गं ८५१ १६१
 मधुसिन्धु सुद्धियंके ३६०३ ७१४
 मयसिर अद्वा पुत्तो ४१३४ ८१९
 मस्रभो व तुदं १४६८ २६८
 मह पच्चक्खत्तगतो २३४५ ४२१
 महुरातिगुणत्तगतो २८९ ६५
 मा कुण वियत्त ! संसयं २१५२ ३७९
 मा कुण संसयमेते २३२४ ४१४
 मार्णं पमाणमिदं २७१४ ५२३
 माणादयो वि एवं ३५३६ ७००
 मा णिण्हव इय दातुं १४७९ २६९
 माणुस्सादिषु दुल्लभं ३२५१ ६२७
 माणो रागो त्ति मतो ३५२० ६९७
 मा मे होज्ज अवण्णो १४७२ २६८
 मायं पि दोसमिच्छति ३५१७ ६९६
 मायाए सुभादीया ३५५६ ७०५
 माया लोभो चेवं ३५२१ ६९७
 मायाऽबलेहि-गोमुत्तिं ३५३८ ७००
 मारणता जीववधो १६२४ २९३
 मा होज्ज णाणगहणम्मि १०९७ २०८
 मिच्छत्तकालियावातं ३५०२ ६९३
 मिच्छत्तं अमुदिण्णं ५२५ १११
 मिच्छत्तमलावगमो ३३०२ ६३९
 मिच्छत्तसमूहमयं ९४९ १७८
 मिच्छत्तात्तितमातो १५४६ २८४
 मिच्छभवंतरकेवलं ५३७ ११३
 मिच्छसुतस्स वणस्स ३२८९ ६३५
 मिच्छो तु भावसुत्तो ३२०६ ६१९

मिच्छोवहया जं भावतो ३३७३ ६६२
 मिच्छो हिताहितविभागं ५१६ १०९
 मिधिलाए लच्छिवरे २८७२ ५५३
 मीसे पवज्जमाणा ३२८३ ६३४
 मीसो णो उस्सासगणीं ३२०० ६१८
 मुक्ककुसुमाण गहणा ११११ २११
 मुक्कं तथा अगहिते १४७८ २६९
 मुच्छाऽणुरंजणं वा ३५२४ ६९७
 मुच्छाहेतू गंधो ३०४५ ५८६
 मुणति मणोदव्वाइं ८०९ १५३
 मुणिसुव्वते णमिम्मि १७५३ ३१५
 मुत्तस्स कोऽवकासो २२९९ ४०७
 मुत्तस्स परं सोक्खं २४४७ ४४९,
 ३८७५ ७६६
 मुत्तस्सामुत्तिमता २०९० ३६४
 मुत्तातिभावतो णोवं २३४८ ४२२,
 २४५० ४५१, ३८४० ७६३
 मुत्तिमतामवि य ३८३४ ७६२
 मुत्तिमतो वि ण मुत्ती ४००४ ७८८
 मुत्तेणामुत्तिमतो २०९२ ३६४
 मुत्तो करणाभावां २४४८ ४५०,
 ३८३८ ७६३
 मुत्तोऽमुत्तो व तओ २३७१ ४३१
 मूलकर णंसिरोरसं ४०४० ७९७
 मूलच्छेज्जे सिद्धे १२४९ २३८
 मोक्खत्थिणो व्व जं ३४७३ ६८७
 मोत्तुं जमालिमण्णे ३०९६ ५९७
 मोत्तुं पि बारसंगं ३५७४ ७०८
 मोत्तुमयोगं जोग्गे ११०७ २१०
 मोत्तूण अउ एक्कं ३०९४ ५९७
 मोत्तूण आउअं खल्ल २३९४ ४३७
 मोत्तूण गोडुमाहिलं ३०९५ ५९७
 मोत्तूण ममं लोगो १९९५ ३४२
 मोत्तूण हेतुकालियं ५२२ ११०
 मोरी णठलि बिराली २९३६ ५६६
 मोहविवज्जुकोसट्ठिं ११८७ २२६

वणसंडो व्व कुसुमितो १८८२ ३२७
 वणरसर्गवफासाण ६४९ १३०
 वणिज्जति जेणत्थो ४५८ ९६
 वतिरेओ जं विफलं ११६४ २२२
 वत्तीए अक्खेण व १३९५ २६२
 वत्थाति तेण जं जं ३०५७ ५८९
 वत्थादिगन्धरहिता ३०४८ ५८७
 वत्थुं अरुहा पुज्जा ३४७० ६८६
 वत्थुं वसति सभावे २७१३ ५२३
 वत्थुपरिच्छेतफलं ११३९ २१७
 वत्थुमविसेसतो वा जं २७०४ ५२१
 वत्थुस्रमावं पति तं ४९३ १०५
 वत्थुस्रुवं णामं ६१ १६
 वत्थुस्स देसगमकत्तं ३१४ ६९
 वत्थुस्स लक्खलक्खणं ६३ १७
 वन्दिज्जमाणा ण समुण्णं ३३१४ ६४२
 वन्देऽभिवातएऽमित्थुणामि १०५१ २००
 वम्मा य अवम्मा वि १४५८ २६७
 वयणं व वुच्चते वा ४२५२ ८४७
 वयणं विण्णणफलं १४११ २७४
 वयणेणायरियादी १४०२ २६३
 वयसो हाणीह जरा ३८३१ ७६२
 वरपव्वहमेरिक्खल्लरि १८८५ ३२८
 वरवरिया घोसिज्जति १८६४ ३२६
 ववदेसाऽभावम्मि ३४१७ ६७४
 ववहरणं ववहरते स २६८३ ५१६
 ववहारमतं जातं ४१३ ८८
 ववहारातो मरणे ३५७९ ७०९
 वसुधाऽऽगासं चक्कं २५९० ४९१
 वसुधातिभूतसमुदयं २१०५ ३६७
 वाते पराजितो सो २९८८ ५७६
 वाया ण जीवयोगो ३५५ ७७
 वावेति वा णिवातो २४७५ ४५८
 विच्चुय सप्पो मूसग २९३५ ५६६
 विजयातिसूववाते ७१६ १३९
 विजयादिसु दो वारे ३२७५ ६३१

विज्जाण चक्कवट्ठी ३५९० ७११
 विज्जाधरो रायगिहे ८५९ १६२
 विज्ञपरिपुच्छितं ३००३ ५७९
 विणयवयो य वि कत्तं ४१२९ ८१९
 विणयोनतोभिवन्दति १४५० २६७
 विणयोवयार माणस्स ४१९५ ८३३
 विणयो सासणे मूलं ४१९४ ८३३
 विणिगोन्तरलामे २९१९ ५६२
 विणिवित्तसमुग्धातो ३६५४ ७२७
 विण्णार्णत्तरपुव्वं २११६ ३७०
 विण्णोणखणविणासे २१३४ ३७५
 विण्णोणवणादीणं २१४० ३७६
 विण्णोणमयत्तणतो २१५९ ३८०
 विण्णोणवयणवादीणं २१७६ ३८३
 विण्णोणातोऽण्णो २०४८ ३५५
 वित्तीए वक्खाणं १४२० २६४
 विणयो गुरुयणसेवा ३६०४ ७१४
 विपुलं वत्थुविसेसणमाणं ७८१, १४९
 विपुला विमला सुहुमा ३५९५ ७१२
 वियलाऽविमुद्धलेस्सा ४१० ८८
 विरियं गुरुलहुयार्णं ६६३ १३२
 विरियं ति बलं जीवस्स २६४३ ५०६
 विरियं परक्कमो हर १०४६ १९९
 विवरोतवत्थुगहणे ३२८ ७२
 विविधं विसेसतो वा ४३०५ ८५७
 विविधा विसेसतो वा १४१९ २६४
 विसमं स करेति समं ३६४४ ७२३
 विसयगहणसमत्थं ३५४३ ७०२
 विसयपरिमाणमणियं २४५ ५६
 विसयमसंपत्तस्स २३६ ५४
 विसयसुहं दुक्खं चिय २४६१ ४५३,
 ३८८० ७६६
 विसयो व उवग्धातो ४११५ ८१६
 विहितं सुते च्चिय जतो ३०८५ ५९५
 वीरो दव्वं खेत्तं १५४३ २८४
 वीस सयरोवमाणं ११८४ २२६

वीसा दो वाससता २८७१ ५५३
 वीसुण्ण सम्बध च्चिय ११६१ २२१
 वीसुं वसहीए ठितो २९९४ ५७७
 वुट्टे वि दोणमेहे १४५६ २६७
 वेउवियसंघातो ४०५९ ८०३
 वेतपताण तमत्थं ण २४७२ ४५७
 वेतपुरिखो तिलिणो २५६५ ४८१
 वेतयसम्मत्तं पुण ५३० १११
 वेतेति संतकम्मं १२९० २४५
 वेमातयो णिमित्तं २५७९ ४८६
 वेमाणियवज्जाणं ६९६ १३७
 वेमाणियागताणं च १८२६ ३२२
 वेमाणियाणमंगुलं ६९८ १३७
 वेसमगवयणसंचोतिता १८४७ ३२४
 वोमाति णिच्चजातं २१८६ ३८५
 वोमाति णिच्चतातो ४१०० ८१२
 स्सठणि चतुप्पद णागं ४०७६ ८०६
 संकंतदिव्वपेम्मा २३३० ४१६
 संखातीतगुणाणं ६४८ १३०
 संखातीतमणंतं ५६८ ११८
 संखातीताभो खल्ल ५६५ ११८
 संखामाणे कालियं ९४६ १७७
 संखिवणं संखेवो सो ३३०९ ६४०
 संखेज्जकखरयोगा ४४४ ९४
 संखेज्जंगुलभाए ६०९ १२५
 संखेज्जतिभागातो ३४८ ७६
 संखेज्जपत्तं वक्कं २८८५ ५५६
 संखेज्जमसंखेज्जं ७७० १४७
 संखेज्जमसंखेज्जो ७६८ १४७
 संगहगावाए पुण १३६१ २५७
 संगहणं संगिण्हति २६७४ ५१४
 संगहणयो णमोक्कारं ३३९८ ६६९
 संगह-ववहारणं ४११८ ८१६
 संगहितमागिह्वीतं २६७५ ५१४
 संगहियोऽसंगहियो ३३८२ ६६४
 संघातण-परिसाढणं ४०४२ ७९७

संघातंतरकालो ४०५२ ८००
 संघातंतरसमयो ४०६२ ८०३
 संघारसंभवातो ३८१६ ७६१
 संघो सम्मावादी ३०३० ५८४
 संजमजीतमिसीणं ४२४० ८४५
 संजमतवोमयी जं ११७१ २२३
 संजलणादीण समो १२८७ २४५
 संजुत्ताऽसंजुत्ताण ४४३ ९४
 संजोयणादियाणं १२९१ २४६
 संज्ञागतं रबिगतं ४१३५ ८१९
 संठवणमणेगविधं ४०४१ ७९७
 संतं पि तमण्णाणं ११५० २१९
 संतपतपरूवणता ४०४ ८७
 संतन्ति विज्जमाणं ४०५ ८७
 संताणतो भण्णाती ३६३१ ७१९
 संताणिणो ण भिण्णा २८८० ५५५
 संताणोऽणाईओ २१२० ३७१
 संताणोऽणातीओ २०९४ ३६५,
 २२६८ ४०१
 संति च्चिय ते भावा २१५६ ३८०
 संती कुन्थू य भरो १७५२ ३१५
 संपतगाहि त्ति तथो ३५१९ ६९६
 संपति सुत्तप्फासियं ९९० १८५
 संपदमत्थाणुगमे १०११ १९३
 संपयमोहादीणं ९६६ १८१
 संपरिसणमामोसो ७७७ १४९
 संबंधलक्खणाए ४२८५ ८५३
 संबद्धासंबद्धे ७७१ १४८
 संबंधोवक्कमतो ९११ १७१
 संभवतो जिण्णामं ३६८३ ७३३
 संभिण्णग्गहणेण व १३४१ २५४
 संवच्छरेण धूता १७१८ ३०७
 संवच्छरेण होहिति १८६१ ३२५
 संवट्टितचतुरंसी ३२८० ६३२
 संववहारत्थाए १३७४ २६०
 संववहारो वि बली २८६६ ५५२

संसत्तसत्तुगोरसं ३०६१ ५९०
 संसयविषयजया ६२ १७
 संसारसागराभो उब्बुद्धो ११४४ २१८
 संसारसागराभो कुम्भो ११४५ २१८
 संसाराड्डीए मिच्छत्तं ३४९३ ६९२
 स किमोगगहो ति भण्णति २८० ६३
 सक्कपसंसा गुणगाहि १४७५ २६९
 सक्किरियाविरहातो ११४१ २१७
 सक्किरियं किमरुवं ३७५६ ७५३
 सक्किरियम्मि वि णाणे ११७३ २२४
 सक्को भ तस्समवखं १८५६ ३२५
 सक्खं चिय संघारो ण २७९० ५३८
 सगुणिम्मि णमोक्कारो ३४३७ ६७९
 सच्चं चेतमकंपिय २३५६ ४२६
 सच्चं सव्वाणुगतो १४८८ २७०
 सच्चमयं देसात्तिष्ठ ८८४ १६६
 सच्चा-हिता सतामिह ३७४ ८१
 सच्चित्तो अच्चित्तो ८९१ १६८
 स च्चिय सुगतीण १०४९ २००
 सच्छन्दचारिणो पुण २३२३ ४१३
 स जिणो जिणातिसयतो ३९४५ ७७६
 सज्जकसायादीयो ३५२९ ६९८
 सज्जीवं मूलुत्तरकरणं ४०३९ ७९७
 सज्झं तिगिच्छमाणो ११०५ २१०
 सज्झामयहेतुतो २५२९ ४७४
 सज्झायव्वावारो १८१० ३२१
 सज्झासज्झं कम्मं २५२८ ४७४
 सद्वाणे सद्वाणे ३२८४ ६३४
 स णयति तेण तर्हि ९०९ १७१
 सण्णि ति असण्णि ति ५२३ ११०
 सण्णस्स सुतं जन्तं ५०२ १०६
 सण्हतरा सण्हतरो ५९१ १२२
 सततोवयोगकिरियां ३९५१ ७७७
 स तवस्सी जस्स तवो १८०८ ३२०
 सतसंतचेलओऽचेलओ ३०८१ ५९५
 सत्तसतविसेसणातो ३१७ ७०, ५१८ १०९

सतसाहस्सं गंधा ३३२५ ६४४
 सति संखातीतत्ते ३२८२ ६३३
 सत्ताजोगादसतो २६६९ ५१३
 सत्तामेत्तगाही जेणां ३३३८ ६४९
 सत्ता सामण्णं पि य २९७५ ५७३
 सत्तिकिरियाणुमेयो ३०१७ ५८२
 सत्तीय तवोक्कम्मं १८१३ ३२१
 सत्सुसितेसु सिद्धी ३८२० ७६१
 सत्थं च सव्वसत्तोवं २६१५ ४१७
 सत्थत्थंतरभूतम्मि १६ ५
 सत्थपरिणाती य १४९९ २७२
 सत्थसमुत्थाणत्थो ९८७ १८५
 सत्थस्सोवक्कमणं ९०६ १७०
 सत्थाणत्थणियोत्ता १४३९ २६६
 सत्थे तिघा विभत्ते १९ ५
 सदसदविसेसणातो ११४ २९, ३३७४ ६६२
 सदसदुभयदोसातो ४०९३ ८१०
 सदिति भणितम्मि गच्छति २६८४ ५१६
 सदिति भणितम्मि जम्हा २६७८ ५१५
 सदिति भणितेऽभिमण्णति २६६१ ५१०
 सदपरिणामतो जति २७२५ ५२६
 सद्वसादभिधेयं २७२४ ५२५
 सद्वहणातिसभावं २६५० ५०७
 सद्वहति जाणति जतो ३११८ ६०१
 सद्वहति समत्थेति १४५१ २६७
 स तयो रतिफला २२२३ ३९३
 सद्वातिमतं ण लभति ३३६५ ६५९
 सद्वातिमतं माणे ३५२२ ६९७
 सद्दुज्जुसुता पज्जायं ७७, २०
 सद्दे ति भणति वत्ता २५२ ५७
 सद्दो ता दव्वसुतं १३२ ३३
 सद्दो ति य सुतभणितं २८६ ६४
 सद्दो समाणलिंगं १५२१ २७७
 सधणमसंबद्धं पि हु ४७९ १०१
 सपणं सवति स तेणं व्व २६९८ ५१९
 सपरप्पन्नायणतो १४० ४०

सप्यं च तरुवरम्भिं १८५४ ३२५
 सप्यच्चकख दुर्गुछा ४३०१ ८५६
 सभभावासभभावोभयं २७०३ ५२०
 सभभूतमिणं गेण्हसु २२८६ ४०४
 समए समए गेण्हति २४१ ५५
 समए समए जो जो २८१२ ५४३
 समएसु मणोदव्वाइं २३७ ५४
 समणेण सावएण य ८६८ १६३
 समता विवज्जओ वा २१६३ ३८०
 समतीतं पडिक्कमते ४२८३ ८५३
 समयमणेगम्गहणं २९२१, २९२२ ५६३
 समयातिठिति असंखा १३९३ २६२
 समयातिसुहुमतातो २९१५ ५६२
 समयो जो सिद्धन्तो ९४७ १७८
 समवायि कारणं तंतवो २५७८ ४८५
 समवाया गोट्टीणं १६२२ २९३
 समुदाए जदि णाणं २०१ ४७
 सम्मं गिसवगतोऽधि ३१५८ ६१०
 सम्महंसणलाभं १२३० २३४
 सम्मं पयं पयच्छति १४१५ २६४
 सम्मत्तचरित्ताइं साती २५५० ४७८
 सम्मत्त-चरित्ताइं मीसो २६४८ ५०७
 सम्मत्तणाणदंसणं २५५१ ४७९
 सम्मत्तणाणरहितस्स ४१२ ८८
 सम्मत्तपरिगहितं ५२५ ११०
 सम्मत्तमिह विसेसा २६८० ५१५
 सम्मत्तम्मि तु लद्धे १२१९ २३१
 सम्मत्तसमेताइं १२३६ २३६
 सम्मत्तातिमयं तं ४३०७ ८५८
 सम्महंसणदिट्ठो ३४९५ ६९२
 सम्महिट्ठी किर भावजागरो ३२०५ ६१९
 सम्महिट्ठी सण्णी ५१४ १०८
 सम्ममयो वा समयो ४२०८ ८३५
 सम्ममयो समयो त्ति ३३०६ ६४०
 सम्मसुतदेससव्वं ११८८ २२६
 सम्मादयो य सावप्यं २२१० १९०
 सम्मा सुरणेरइया ७७४ १४८

सम्मुच्छिमकम्माकम्मं ३१८९ ६१६
 सयणाणी किं सण्णी ५१५ १०९
 सयपज्जएहि तं केवलेण ४९१ १०४
 सयमपि ण पिवति ममिसो १४६६ २६८
 सयलं लोणं पासं ६६७ १३३
 स य सावज्जो जोगो ४२६५ ८५०
 सरणामोदयजणितं १५१७ २७६
 सवतो तस्साऽधम्मो ३९८४ ७८४
 सविसयमसद्वहंता २७७४ ५३५
 सविसेसं सागारं ७६० १४६
 सव्वं खवेति तं पुण ३६८१ ७३३
 सव्वं च पतेसतया २५२१ ४७३
 सव्वं च बारसंगं ४१२६ ८१८
 सव्वं चिय पतिसमयं ५४१ ११४, ४१६१
 ८२६,
 सव्वं चिय सव्वमयं २०५७ ३५७
 सव्वं तुल्लातुल्लं २३७९ ४३३
 सव्वं देसो व जतो १२२९ २३४
 सव्वं पच्चक्खाणं १२३२ २३५
 सव्वं पच्चक्खामि त्ति ४२७८ ८५२
 सव्वं पि किमुय देसो ११७८ २२५
 सव्वं पि जन्नाजोगं ४०८७ ८०८
 सव्वं पि बारसंगं ३५७५ ७०८
 सव्वं पयं व खणियं १८९३ ५५८
 सव्वं वाभिणिबोधिय ३९७ ८५
 सव्वं सामग्गिमयं २१९२ ३८७
 सव्वकसायावगमे ११७९ २२५
 सव्वक्खीणावरणो ३७२४ ७४५
 सव्वगतो त्ति य बुद्धी २१५ ५०
 सव्वजहण्णठितीओ ११८९ २२७
 सव्वजहण्णो समयो ७२२ १४०
 सव्वणिसेधे दोसो ८८० १६५
 सव्वणुप्पामण्णा १४६४ २६८
 सव्वत्तो इर णामो २६४७ ५०७
 सव्वत्थ देसयंतो २६० ५९
 सव्वत्थ सुत्तमत्थि ७७४२ ७५०
 सव्वत्थिमयो खंओ ३३५ ६६८

संवत्थेहावाया २८४ ६४
 संवत्तुवाण णयोगं ८२० १५५
 संवत्तुवणं सामण्णं ३३४३ ६५०
 संवत्तुपयत्तीणमेवं २५१८ ४७२
 संवत्तुमसंखेज्जगुणं ६२० १२६
 संवत्तुमिणं सामिणं १२५९ २४०
 संवत्तुवज्जोगरोधं ३६६० ७२८
 संवत्तुविमोक्खावत्ती २०८९ ३६४
 संवत्तुवत्तोवकारिं १२४२ २३७
 संवत्ताओ लद्धीओ जं ३७०९ ७४०
 संवत्ताओ लद्धीओ जति ३२१६ ६२१
 संवत्ताणुयोगमूलं ४३२९ ८६४
 संवत्तातिसयणिधरणं ५५४ ११६
 संवत्तादरिसणतो च्चिय २२०० ३८८
 संवत्ताभावे व कतो २१६० ३८०,
 २१९६ ३८७
 संवत्ताभावे वाऽऽराभागो २१९८ ३८८
 संवत्ताभावे वि मती २१५७ ३८०
 संवत्तावरणावगमे ३८४४ ७६३
 संवत्तावरणावगमे सो २४५४ ४५२
 संवत्ता सम्माणुगया ३२७ ७२
 संवत्तासव्वे दव्वे ४२१३ ८३८
 संवत्तिन्दियोवल्लमे २९१७ ५६२
 संवत्तिन्दियोवल्लमां २११५ ३७०
 संवत्तुक्कोसपदेसो ६४१ १२९
 संवत्तुप्पाताभावो ७५४ १४५
 संवत्ते ति मूलसाहण्यं ४३२३ ८६२
 संवत्ते वि दव्वजोगा ३५९२ ७१२
 संवत्ते समेन्ति सम्मं २७३८ ५२८
 संवत्तेसि पि णयाणं ४३१९ ८६१
 संवत्तेसु संवत्तातिसु ३४२६ ६७७
 संवत्तेहि गणधरेहि जीतं १११४ २११
 संवत्तो च्चिय सोऽवायो १८६ ४४
 संवत्तो वि णमोक्कारो ३४६९ ६८६
 संवत्तो सावज्जो ति य ४२२६ ८४२
 सह उवलद्धीए वा १३० ३३
 सहकारिते तेसि ११६५ २२२

सह पवयणेण जुत्ता १३६७ २५८
 सागारमणागारं ३७१२ ७४१
 सा चंडवातवीथीपणो ३२५४ ६२८
 साणुगमंगं पि इयं १३५९ २५७
 साणुगहोऽणुयोगे २७७३ ५३४
 सातं सम्मं हासं २४०१ ४३८
 सातासाते दुक्खं २४६६ ४५५, ३८८५ ७६७
 साती संतोणंऽतो २५४८ ४७८
 साती सपज्जवसितो २५४७ ४७८
 सादियमणातिर्यं वा ४०३४ ७९६
 साधारणवण्णादिव २३६६ ४२९
 साधीणसंवत्ततो ३५९१ ७११
 साधु ति बहुजणातो ३६१५ ७१६
 सा भिण्णलक्खणा वि हु १९१ ४५
 सामग्गिमयो वत्ता २१८८ ३८६
 सामण्णं च विसेसो २७१ ६१
 सामण्णं सुतगहणं ३२८६ ६३४
 सामण्णमध विसेसो ४३१२ ८५९
 सामण्णविसेसोभयं ४३२४ ८६२
 सामण्णतदणविसेसे २६६ ६०
 सामण्णतो विसेसो ३४ १०
 साहण्णत्थावग्गहणं १७९ ४२
 सामण्णमणिहेसं २५१ ५७
 सामण्णमण्णदेव हि २६६० ५१०
 सामण्णमपित्तमणं २६२४ ४९९
 सामण्णमेत्तगहणं २८१ ६३
 सामण्णमेत्तगाही ३४०८ ६७२, ३४३३ ६७८
 सामण्णविसेसकतं २६७२ ५१३
 सामण्णविसेसमयो २०५८ ३५७
 सामण्णविसेसाणं १३७१ २५९
 सामण्णविसेसस्स १८० ४२
 सामण्णातो विसेससो २६८२ ५१६
 सामण्णादिविसिद्धं ३३८५ ६६५
 सामण्णा वा बुद्धी १४६ ३६
 सामत्थमेत्तमेतं ६०२ १२३
 सामत्थाभावातो २४८ ५६
 सामाहण्य एव २६४९ ५०७

सामाह्यं ति णपुंसयं १५०२ २७२
 सामाह्यं ति णामं ९५७ १७९
 सामह्यं वीरातो १५४४ २८४
 सामाह्यत्थसुवसंपता ४१२३ ८१८
 सामाह्यत्थसवणो ४१२५ ८१८
 सामाह्यपञ्चप्पणं ४२९७ ८५६
 सामाह्यमातीयं १७२१ ३०७
 सामाह्यमादिमयं ४१८९ ८३२
 सामाह्यभावपरिणति ३११९ ६०२
 सामाह्यमहपुरमवि ९०४ १७०
 सामाह्यवक्खाणे १०१९ १९४
 सामाह्यसमुदायं ९८३ १८४
 सामाह्यतियाणं ८९४ १६८
 सामाह्योवजुत्तो १५२७ २७८
 सामाह्योवयुत्तो ४१२० ८१७
 सामित्ताह्विसेसा ९६ २५
 सारक्खणाणुबंधो ३०५३ ५८८
 सारस्सतमातिच्चा १८६७ ३२६
 सारिक्खविवक्खोभयं ४६८१ ९८
 सावगमज्जा सत्तवतिए १४१० २६३
 सावज्जजोगविरति १२६० २४०
 सावज्जजोगविरती ८९७ १६९, ९५० १७८
 सावय । संघाडी मे २८०८ ५४२
 सा वा सहत्थो च्चिय १७४ ४१
 सा सागरोवमाहं ७२१ १४०
 सासिज्जति जेण तयं ५५६ ११६
 सा सेढी सेढिशुणा ३२८१ ६३३
 सा होति तेण वा ३६२२ ७१८
 सिंघाडग तिग चतुक्क १८६३ ३२५
 सिंचति खरति जमत्थं १३६५ २५८
 सिक्कतासु किण्ण तेल्लं २१९१ ३८६
 सिक्खितमंतं पीतं ८४६ १६०
 सिज्जति सोम्म बहुसो २२१५ ३९१
 सिद्धत्थवर्णं व जवा १८८३ ३२७
 सिद्ध सईदिय काए ३७४९ ७५१
 सिद्धाऽकाह्य-णोसंजता ३७३१ ७४७
 सिद्धिपवो पुण सम्मत्तं १०५० २००

सिद्धिवसधि उवगता ३४९७ ६९२
 सिद्धो जो णिप्फण्णो ३५८४ ७१०
 सिद्धो वि देहरहितो ३८१७ ७६१
 सिद्धो वि संजतो च्चिय ३०२१ ५८३
 सिमिणमिव मण्णमाणस्स २३३ ५३
 सिमिणे वि सुरतसंगमं २२७ ५२
 सिमिणो ण तघाख्वो २२३ ५२
 सिरिगुत्तेण वि छल्लभो २९७१ ५७२
 सीतालं भंगसतं ४२६७ ८५०
 सीता साडी दीहं ३६०९ ७१५
 सीयाए मज्झयारे १८७५ ३२७
 सीलं व्व समाघाणं ३६६५ ७२९
 सीसत्तेणोवगता २१०१ ३६७
 सीसहिता वत्तारो १०६४ २०२
 सीसा पडिच्छगारणं १४७३ २६९
 सोसायरियपरिक्खा १३४९ २५५
 सीसो गुरुणो भावं ९२४ १७३
 सीसो वि पघाणतरो १४३५ २६५
 सीहासणे णिसण्णो १८७८ ३२७
 सुणति तदत्थमधीतुं ५६० ११७
 सुतकारणं जतो ९८ २६
 सुतकारणं ति सहो १७१ ४१
 सुततो गणधारीणं ९४३ १७७
 सुतणिस्सितवयणातो १६३ ३९
 सुतभागमो ति य ३९५३ ७७८
 सुतमिह सामह्यं चिय २६१० ४९६
 सुतविण्णाणप्पभवं ११२ २९
 सुतसुत्तगंथसिद्धंतं ८८९ १६७
 सुत्तं करेमि भणितो ४०२६ ७९४
 सुत्तं चेय ण पावति ९६४ १८१
 सुत्तं पवं पदत्थो ९९९ १८९
 सुत्तं भणियं तंतं १३८० २६१
 सुत्तं सुत्ताणुगमे तं ३३३१ ६४६
 सुत्तगतमत्थविसयं १००४ १९०
 सुत्तत्थतदुभयाहं ३१५९ ६१०
 सुत्तप्पासियणिज्जुत्तिं १००७ १९१
 सुत्ताणुगमादीए १३५३ २५६

सुत गुगमावसरे १३५३ २५६
 सुताभिप्यायोयं ३४५ ७५
 सुतैऽगुगते सुदे ९९७ १८८
 सुते जीवाजीवा समया २५०५ ४६३
 सुते गिञ्जुत्ताणं १०८४ २०६
 सुतो वि कुंभणिर्वति ३५४९ ७०३
 सुदढगयत्तवावारणं ३६६९ ७३०
 सुद्धा वि सरंति सयं ४६० ९७
 'सु'पसंसत्यो खार्णिदियाणि ४१६९ ८२८
 सुबहुय(अ)तरं वियाणसि २४५६ ४५२,
 ३८४६ ७६३
 सुभपरिणामणिमितं ४०१६ ७९०
 सुयमिह जिणपावयणं १३६२ २५७
 सुर-गेरइएसु दुगं ३२२७ ६२३
 सुरतपड्वित्तिरति २२९ ५३
 सुरसिद्धभंभवऽभन्वा २५०६ ४६३
 सुखिरपड्विपूरणातो ३८२४ ७६२
 सुस्ससति ठ सोतु ५५९ ११७
 सुस्ससति पड्विपुच्छति ५५८ ११७
 सुस्ससति वा जं जं ५६१ ११७
 सुहदुक्खकारणं जति २३७७ ४३२
 सुहदुक्खबन्धमोक्खा २८९९ ५५९
 सुहदुक्खाणं कारण २३७६ ४३२
 सुहमघवा णेव्वाणं ४१७० ८२८
 सुहुमासु चरं चित्तं २९११ ५६१
 सूर्णं पिब तमुदुहलं १०२७ १९५
 सूरकिरियाविसिद्धो २५०७ ४६४
 सेट्ठिगतस्स व सुहुमं १२८० २४४
 सेढी पदेसपंती ३५० ७६
 सेढी विलगगतो तं १२७५ २४३
 सेढी सणाणदंसण ३२४३ ६२६
 सेतवि पोलासाढे २८३९ ५४८
 सेळे य छिद् चालणि १४६१ २६८
 सेळेसा इर मेरु ३६६३ ७२८
 सेसं छतुमत्थाणं ८२८ १५६
 सेसं णाणावगमे १३१९ २५०

सेसंसा कोधो वि य ३५२३ ६९७
 सेस च्चिय देसेणं ७६७ १४७
 सेसमतं णत्थि तभो ३३४० ६४९
 सेसा तु गियतभत्ता १२७१ २४२
 सेसा पुव्वपवण्णा ४११ ८८
 सेसेसु वि रुवा २९१ ६५
 सेहस्स गिरतियारं १२६६ २४१
 सो भज्जवसाणकतो २२८ ५२
 सोऽणवराधो व्व णरो ३७९४ ७५९
 सोऽणवराधो व्व पुणो ३२९५ ४०६
 सोऽधिगतो च्चिय ८३५ १५८
 सो इर गियमो ३२१७ ६२१
 सो उज्जुसुतणयमतं २८०६ ५४२
 सो उप्पणो उप्पण ४१०३ ८१३
 सोऊण जा मइ मे सा १०८ २८
 सो एव जिब्बमाणो १७१७ ३०७
 सो कतिविधो ति भणिते ३४४३ ६८०
 सो कमविसुद्धमेतो २६५९ ५०९
 सोच्चेव णवसमो १२८९ २४५
 सो जति णाणवयुत्तो १५२५ २७८
 सो जति देहादणो ११३७ ३७५
 सो जस्स दीहकालो ३६३२ ७२०
 सो जिणदेहादीण १६३२ २९४
 सो जेण भावसाधू ४३२७ ८६२
 सो गेगंतो जम्हा २०२१ ३४७
 सो तत्थ परिस्सम्मति ११९४ २२७
 सो तदुवयोगमेत्तो २९१४ ५६१
 सो तस्स विसुद्धतरो १३१७ २५०
 सोत्तादीणं पत्ता ३३३ ७३
 सोतिन्दियादिमेतेण २९९ ६७
 सोतिन्दियोवल्ल्ही ११६ ३०, १२१ ३१
 सोतुवल्ल्ही जति सुतं ११७ ३०
 सोतुं भणति स देसं २९९७ ५७८
 सोतुं सहहितूण य ४३२५ ८६२
 सोतुं सुतणव व ११२४ २१४
 सोतूण भणात्तं ३३२७ ६४४
 सोतूण कालघम्मं २९९३ ५७७

सोतूण भण्णमाणं ३००० ५७८
 सो पक्खंतरमेगं २०६३ ३५८
 सो पुण ईहावायां २८२ ६३
 सो पुण सयमुवघातणं २२२ ५१
 सो पुण सव्वजहणो ४९६ १०५
 सो पुरिसावेक्खाए १११९ २१२
 सोभणवण्णातिगुणं २३९५ ४३७
 सो मतिणाणातीणं ८३३ १५८
 सोम्म जतो च्चिय जीवा २०७५ ३६१
 सो भिच्छतोदयतो २७७९ ५३५
 सो मुत्तोऽमुत्तो वा २२४४ ३९६
 सो य इराचक्खुहंसणेण ८११ १५३
 सोय णिययप्पसादो ३९८८ ७८५
 सो लस बासाइं तथा जिणेण २८१५ ५४३
 सो वत्तणातिरुवो २५०१ ४६२
 सो वि हु खयोवसमितो ५७१ ११९
 सो वि हु सुतक्खरणं १२५ ३२
 सो सम्मण्णति ण गुणं ३४३९ ६७९
 सो सव्वसुतक्खन्धं ९ ३
 सो सुतणाणं मतिमणुगतं ३४२९ ६७७
 हतं णाणं कियाहोणं ११५६ २२०
 हतमिह णाणं किरिया ११५७ २२०
 हरणप्पदाणहेतू ३९७६ ७८३
 हारी वि हरणपरिणामं ३९७१ ७८१
 हास-प्पतोस-वीमंसतो ३५५३ ७०४
 हिंसामि सुसं भावे ३९८५ ७८४
 हुस्सक्खराइं मज्जेण ३६६६ ७२९
 हुस्सेकारंतादेसतो ४१८२ ८३२
 हे इन्दभूति गोतम २००१ ३४३
 हेतू अणुगमवद्दरेण १०७४ २०४
 हेतूपक्कयसामग्गि २१५० ३७८
 हेतूविरुद्धम्मसणा ४३ १२
 होइ अपोहोऽवायो ३९५ ८५

होन्ति असंखेज्जगुणा ४३२ ९२
 होन्ति परोक्खाइं ९४ २४
 होज्ज ण मणोभयं ३६७० ७३०
 होज्ज ण वा साधुत्तं २८४८ ५४९
 होज्ज ण विलङ्गखणाइं २९२८ ५६५
 होज्जत्थलक्खणं ३६२० ७१७
 होज्ज मणोवित्तीए २०७२ ३६०
 होज्ज मती माएयं २१२८ ४१६
 होज्ज व किञ्चिम्मत्तं ३६७४ ७३१
 होज्ज व णोभागमतो ८८२ १६६
 होज्ज व पज्जायातो ४०७० ८०५
 होज्ज व स णिच्चमुक्को २२६३ ४००
 होज्ज सभावो वत्थुं २२४१ ३९६,
 २३६८ ४३०

होज्जाऽणातियो वा २२६६ ४०१
 होज्जाऽवेक्खातो वा २१६९ ३८२
 होज्जाति मंगलं सो तं ३३३३ ६४७
 होज्जाहि णमोक्कारो ३३४५ ६५१
 होति असंखेज्जइमे ३८८ ८३
 होति कतत्थो वोत्तुं १००६ १९०
 होति कसायाणं बन्धं ३५३० ६९९
 होति पयोगो जीव ४०३८ ७९७
 होति मणोव्वावारो २४२ ५५
 होतु किरिया भवत्थस्स २३०४ ४०८
 होतु तयं चिय कि २६८१ ४३३
 होतु व जति कम्मकतो २२७७ ४०३
 होतु व जति परिणामो ३६९५ ७३६
 होतु व पुब्बुप्पातो ३२६४ ६५८
 होतूणमिन्दियंतरं २४४४ ४४८,
 ३८६७ ७६१

होहिंति वासुदेवा १७४६ ३१०
 होहिंति सगरो मववं १७४४ ३१०

विशेषावश्यकभाष्यवृत्तौ उद्धृतवचनानि

[अङ्काः पृष्ठसूचकाः]

अग्निष्टोमेन यमराज्यमभिजयते [] ३९९

अग्निहोत्रं जुहुयात् स्वर्गकामः [] ३४४,
३६५

अग्नेरूर्ध्वज्वलनम् [विशे० ५. २, सू० १४]
७५४

अच्छन्दा जे ण भुंजति [दशवै० २. २] १५७

अर्णता गमा अर्णता पज्जवा [नन्दी० सू०
८७] ९४

अणु-मनसोश्चाद्यं कर्म [विशे० अ. ५, आ. २,
सू. १४] ५११

अणुसमयमविरहियं निरन्तरं गेण्हइ [प्रज्ञापना,
पद ११, सू. १६९] ७९

अण्णोण्णायुगयाणं [सन्मति० का० २, गा ४७]
१२

अतीताद्धाऽनागताद्धा च तुल्ये द्वे अपि
[] ७३८

अनागतामर्शनं सूत्रम् [] ८१८

अनुप्रहार्यं स्वस्यातिसर्गो दानम् [तत्त्वार्थ० ७.
३३] ७८७

अनुपयोगो द्रव्यम् ८

अनुवर्तन्ते च नाम विधयः [] ८५५

अनुवा(वादा)दरवीप्सा [] ५३२, ८५७

अनेकधर्मणोऽर्थस्य [प्रमाणसमुच्चय १.५] ४२३

अफुसमाणगईए एगसमये सिज्झइ [] ७४०

अभिणिबुज्झईइ आभिणिबोहियं इत्यादि
[नन्दी. सू. ४४] २६

अर्थानां वाचकाः शब्दाः [] ८३७

अलियमुवघायजःयं [भाव० नि० गा० ८८१-
८४] १८६

अविसेसिया भई मइणणं [नन्दी. सू. ४५] ३०

अस्तमित आदित्ये [बृहदा० ४.३.६] ३५६

अस्ति पुरुषः [] ३४४

आकाशस्यावगाहः । [तत्त्वार्थ० ५.१८] ४८०

आध्यात्मिकाः सङ्घाताः [] ४३९

इह्लित्तपमतसंजय [नन्दी. सू. ३०] १५३

इंदियपच्चक्खं च नोइंदियपच्चक्खं [नन्दी०
सू० १०] २५

इन्द्र आगच्छ नखि आगच्छ [] ४२०

इन्द्रियप्रत्यक्षमेवैकं प्रमाणम् [] ४३९

इन्द्रियार्थसन्निर्घोषोत्पन्नं [न्या० १.१.४] ४२३

इह दृष्टहेत्वसम्भविं [] ४३२

उक्तं षोडशप्रभृतिभिर्यथाश्रुति [] ४२०

उज्जुसुतस्स एगे अणुवयुत्ते भागमतो एगं दव्वा-
वत्सयं इत्यादि [अनु० सू० १४] २०

उपयोगलक्षणो जीवः ७३२

ऊर्ध्वमूलमधःशास्त्रम् [गीता १५-१] ३५२

ऊर्जुसूत्रोऽपि द्रव्यमिच्छति [] ६६४

एकं कल्पितभेदमप्रतिहृतं [] ७४१

एक एव हि भूतात्मा [ब्रह्मसिद्ध० १२] ३५२

एकादीनि भाज्यानि [तत्त्वार्थ० १-३१] ७४६

एगे जीवप्पएसे जीवे त्ति वत्तव्वं सिया []
५४४

एतावानेष पुरुषः [] १८६, ३४४,
४३९

एवं खलु गोयमा । मए दुविहे कम्मे पण्णत्ते
[] २४६

कर्म चास्ति फलं चास्ति [] १८७

काश्यैश्च क्रतुभिः यमराज्यमग्निष्टोमेन यजति
[] ४२०

किमंगमगाइं [अनु० सू० ६] १५९

किमत्राहं किमनहं [] ४३९

केनाज्जितानि नयनानि [] ४२८

केवली णं भंते ! जं समयं जाणइ णो तं
समयं पासइ [] ७४७

केवलिनः केवलोपयोगेन प्रथमाः नाप्रथमाः
[] ७४६

खुङ्गागभवग्गहणा सत्तरस हवन्ति आणुपाणम्मि
[] ७९८

गतं न गम्यते तावद् [मूलभाष्य० २. १]

३७८

गतिकषायलिङ्गमिथ्यादर्शना० [तत्त्वार्थ० २. ६]

४७८

चन्माणे चलिण् जाव णिउज्जिउज्जमाणे णिउज्जणे

[भगवती० शा० १, उद्दे० १, प्रारम्भसूत्र] २५३

चुत्तमि त्ति जाणति [कल० ३] २५

जाइं अभिण्णाइं णिसरति [प्रज्ञापना० पद

११, सू० १६९] ८२

जाइं भिण्णाइं णिसरति [प्रज्ञापना० पद ११,

सू० १६९] ८२

जारिसयं गुरुलिङ्गं [] ५९२

जीवभव्याभव्यत्वादीनि च [तत्त्वार्थ० २ ७]

४७९

जे एगं जणइं से सव्वं जाणइं [आचा० श्रुत०

१, अध्या० ३, उद्दे० ४, सू० १२२]

७०, १०२, १०३

ण च णिलया णिच्चरिसुण्णा [] ४१५

तं समासभो चउव्विहं पणत्तं [नन्दी० सू०

३२, ५९] ८६, १५३

तं समासतो चउव्विहं पणत्तं [नन्दी० सू०

११९] ११५

तत्कृतः कालविभागः । [तत्त्वार्थ० ४. १५]

४६५

तित्थयस्वयणसंगहविसैसं [सन्मति० काण्ड.

१, गा० २] ८६०

तिवग्गसुत्तत्थगहियपेयाला [नन्दी० सू० ६१,

पृ० ३३, प्रा० टे० सो०] ४०

तृतीयः पीतलेभ्यः । [तत्त्वार्थ० ४. २] ६२३

तेण सदे त्ति आगगहिते इत्यादि [नन्दी०

सू० ५८] ५७

तेषां कटतटप्रष्टैर्गजानां मद्विन्दुभिः []

१८७

दुविहो णेगमो देससंगाही सव्वसंगाही य ५१०

दृष्टादृष्टफलाः सर्वाः [] ८३६

द्वे ब्रा(ब्र)ह्मणो वेदितव्ये, परमपरं ब्रह्म

[] ४४४

नव्युकमिवयुक्तं वा [] ४०९, ४२६

न दीर्घेऽस्तोह दीर्घत्वं [] ३७७

न रूपं भिक्षव. पुद्गलः ३४४

न ह वै शरीरस्य प्रियाप्रिययोः [छान्दो०

८. १२। १] ३४४

नाममावकहियं [अनुयो० सू. ११] ७

नासञ्चिन्त्य मत्या श्रुतमन्थानुमारिं

[] २९, ३८

निर्जितमदमदनानाम् [प्रशम० २३८] ४५४

निर्दिष्टं हेतुमनुमानम् [] ७१७

निर्देश-स्वामित्व-साधनाधिकरणं [तत्त्वार्थ०

१. ७] ५३२, ६६७

नृत्तादिप्रयोगेषु केषुचिदेव अकुटिं [] ६९९

नैवास्ति राजराजस्य तत् सुखं [प्रशम० १२८]

४४९

पञ्चानामेकस्मिन्नवरोधोऽन्वर्थं [] ८६०

परस्वत्वापादनं दानम् [] ७८७

पल्ले ग्रहतिमहल्ले कुंभं पक्खिवइ सोहए

नालिं इत्यादि गाथात्रयम् [] २२९

पुरुष एवेदं सर्वम् [] ३५३

पुर्वं खलु भो ! कृढाणं कम्माणं [] ४७२

प्रत्युत्पन्ने षण्णाम् ८६०

प्रदीपनिर्वाणवज्जिर्वाणप्राप्तिः [] ७२१

बन्धनसंकमणोव(व्व)दृणा य (कर्मप्रकृति-२)

५७८

भद्रे ! वृक्षदं ह्येतद्यद्वदन्त्यबहुश्रुताः [] ३४४

भव्यासिद्धो न सिध्यति [] ७२१

भिन्नमुद्भूतावशेषायुक्त्येति भिन्नमुद्भूताव-

(शेष)कालः [] ७२५

मेदगतमखिलमसदिति विरोति [] ६५५

मार्गाऽच्यवन-निर्जरार्थं परिषोढव्याः परीषहाः

[तत्त्वार्थ० १. ८] ७०४

मूर्च्छा परिग्रहः [तत्त्वार्थ० ७. १२]

५८६, ५८९ .

मेरुप्रदक्षिणा नित्यगतयो नुलोके
[तत्त्वार्थ० ४.१४] ४६५
यत् स्थाप्यते १४
यद् ज्ञानमर्थे रूपादौ [] ४२३
यस्य जीवस्याजोवस्य वा नाम क्रियते १४
यस्य बुद्धिर्न लिप्यते [गीता० १८.१७] १८६
यावद् दृश्यं परस्तावद् भागः [] ३७९
वृजोगगहस परवणं करिस्त्रामि [नन्दी०
सू० ५६-५८] ५६
वर्तना-परिणाम-क्रिया [तत्त्वार्थ० ५.१२]
४६२
विशतिरेव लब्धयः १५२
विचित्रा च सूत्रस्य कृतिः [] ४६४, ८२१
विज्ञानघन एवैतेभ्यो भूतेभ्यः [बृहदा०
२.४.१२] ३४४
व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्नहि [] ६२३
व्याबाधाभावान्त्व स सर्वज्ञत्वाच्च [] ४५०
शुभः पुण्यस्य विपरीतः पापस्य
[तत्त्वार्थ० ६.३] ४३१
शृगालो वै एष जायते यः सपुरीषो दह्यते
[] ३९९
श्रुतं मतिपूर्वम् [तत्त्वार्थ० १.२०] २२
श्रोत्रादिदृष्टिः प्रत्यक्षम् [वार्षगण्यः] ४२३
सूर्यमे अणुहयफले तवे वोदाणफले
[भगवतो० श० २. उद्दे० ५] ४९३
संरम्भसमारम्भयोगकृतकारित [तत्त्वार्थ०
६.८] ४३१
स एष यज्ञायुधी यजमानोऽजसा स्वर्गलोकं
गच्छति [] ४२०
सततानुबन्धयुक्तं दुःखम् [] ४२५
स तु सर्वजघन्यः [] ७२५

सत्-संख्या-क्षेत्र-स्पर्शन [तत्त्वार्थ० १.८]
५३२
सत्सम्प्रयोगे पुरुषस्येन्द्रियाणां [मी० १.१.४]
४२३
समनन्तानुलोमाः पूर्वविरुद्धाः [] ५१२
सत्रये समये म्रियते मरणेन [] ७०९
समास्वतुल्यं विषमास्तु तुल्यम् [] ४३२
सयूपो यज्ञः क्रतुः [] ४२०
सर्वकर्मक्षये सिद्धिः [] ७२२
सर्वजीवाणं पि य णं अक्खरत्स [नन्दी०
सू० ७७] ९६, १०४
सव्वागासपएसगं सपएसहिं [नन्दी० सू०
७६] १०३, १०४
सात सम्यक्त्व-हास्य-रति [] ४३८
साध्येनानुगमो हेतोः [] ७१८
सान्तरं णिसिरइ णो निरन्तरं गेणहइ
[प्रज्ञापना पद ११, सू० १६९] ७९
सामान्यं निर्विशेषं द्रव-कठिणत [] ६५५
सुखे दुःखे मनुजानां [] ४२५
सूत्रोक्तस्यैकस्याप्यरोचनाद् [] ५३५
से किं ति आगमभो [अनु. सू. १३] १६०
से जहाणमए केइ अव्वत्तं सइ सुणेज्जा
[नन्दी० सू० ५८] ५९
सेत्स्यन् अव्यः सिद्धः [] ७३९
सैषा गुहा दुरवगाहा [] ४४४
स्थितश्चन्द्रांशुवज्जीवः [योगह० १८१] ४५०
स्वनिश्चयवदन्येषां [] ७१८
हेतुप्रत्ययसामग्री [] ३७८
हेतुर्यस्य विनाशोऽपि [] ४४६
ह्रस्वं प्रतीत्य सर्वं दीर्घम् [] ३७८

विशेषावश्यकभाष्य-वृत्तिगताः विशेषशब्दाः ।

[अङ्काः पृष्ठसूचकाः]

अङ्गम् ५०३	अम्बकूष्माण्डी (विद्यादेवी) ७११
अंगपविट्टं ६३८	अयल (बलदेवः) ३१०
अंतरंजि ५३७, ५६५, ५६६	अयलभाता (गणधरः) ३४२
अर्कपिंभ (अष्टमो गणधरः) ३४२, ४६०	अर (तीर्थकरः) ३१०
अकम्पित (, ,) ४२१	अरिदुवरणेमि (तीर्थकरः) २९६
अक्षपाद २७३	भवत्तयदिट्टी ५४८
अग्निभूती (गणधरः) ३४२	अव्यक्त ५३७
अग्निवेस (गोत्रम्) ४६०	अश्वमित्र ५५४
अचलभ्रात (गणधरः) ४२७	असोगसिरि १६२
अचल (गणधरः) ४६०	अहिमर (चौरः) ५६०
अजित (तीर्थकरः) ३१०, ६३३, ७७२, ७७३	आगासगमा (आकाशगामिनी विद्या) ५३३
अज्जकण्ह (जैनाचार्यः) ५८५	आचार्यदेशी ६२६
अज्जगंग ५६१	आचार्यदेशीय ६२६
अज्जरक्खित ५७७	आणंद (गृहपतिः) ३३०
अज्जवेरा (आर्याः वज्रस्वामिनः वा आर्यवैराः स्वविराः) ५३३	आणंद (बलदेवः) ३१०
अज्जयणल्लक्कवग्ग (आवश्यकपर्यायः) १६३	आतप्पवातपुव्व ५४३
अट्ठावत (पवितः) ३०३, ३०६	आतुरप्रत्याख्यान ८४३
अट्ठावद सेल (अष्टापदः शैलः) ३१८	आत्रेय ६४४
अट्टियग्गाम ३२८	आपिस(श)ल (वैयाकरणः) ८३५
अट्ठम्ब (यवनदेशः) ३०५	आमलकप्पा (नगरी) ५४३
अणंतइ (अनन्तजित्तीर्थकरः) ३१०	आथार २६३
अणुप्पवात (दशमं पूर्वम्) ५५३	आलमिया (नगरी) ३३२, ३३४
[अ]णोज्ज ५३७	आवत्त (ग्रामः) ३३१
अतिभट्टा (गणधरजननी) ४६०	आवश्यकचूर्णि ७१४
अन्य (आचार्यः) ४१, ३८, ११४, १४०, १५४, ६९९	आवस्सय १६३
अबद्धिकहट्टि ५७६	आशीविषोद्देशक १५४
अभय (त्रेणिकवृषपुत्रः) ७१८	आषाढदेव ५५२
अभिचन्द (चतुर्थः कुलकरः) २८६	आषाढसाधु ५४८, ५५२
अभिनंदण (चतुर्थतीर्थकरः) ३१०	आसग्गीव (प्रतिवासुदेवः) ३११
अभिनन्दन (, ,) ७७२	आसमपत (काशीनगर्याम् उद्यानम्) २९६
	आसमित्त ५५३
	इक्खाग २९०, ३२२
	इक्खागकुल (इक्ष्वाकुकुलम्) २८५

ईदं (ऐन्द्रं व्याकरणम्) ३२५
 ईदभूती (गणधरः) ३४२
 इन्द्रभूति (गणधरः) २८३
 इला (यवनदेशः) ३०५
 इलापुत्र, इलापुत्रः (जैनमुनिः) ६४५
 इक्षिभासित ५३५
 उग २९१
 उगकुल (क्षत्रियकुलम्) ३२२
 उज्जुवालिवा णदी २९८, ३३६
 उज्जित (पर्वतः) ३०३
 उज्जैणी २०५, ५३३
 उण्णाभ (ग्रामः) ३३२
 उत्तरवाचाल (प्रदेशः) ३२९
 उत्पल ३३२
 उल्लुह (विद्या) ५६६
 उल्लभ ५७६
 उल्लक ५३७
 उल्लकगोत्र ५३७
 उल्लुग (नदी) ५६१
 उल्लुगातीरं ५३७, ५६१
 उवर्णद (गृहपतिः) ३३०
 उसभ (तीर्थकरः) २८९
 उसभपुर (नगरम्—राजगृहस्य अपरनाम)
 ५३७, ५४३
 उसभसेण ३०६
 ऋषभाजितादि ७७२, ७७३
 एककारसंगवी (भाचाराज्ञादि—एकादशाज्ञविद्
 जैनो मुनिः) २८८
 ऐन्द्र° ८३६
 ओवाती (विद्या) ५६६
 कडपूतणा ३३२
 कण्ह (कृष्णः वासुदेवः) ३१०
 कतपूतणा ५८४
 कतलिसमागत (ग्रामः) ३३१
 कपिल ६४४
 कम्मपवातपुव्वं ५७७
 कम्मार (लोहकारः) ३२९, ३३१

कम्मारगगाम (ग्रामः) ३२८
 कयंगल (ग्रामः) ३३०
 कल्लुभा (संनिवेशः) ३३१
 कविल ३०९, ३१८
 काकि (विद्या) ५६६
 कालग (कालकाचार्यः) ६४३
 कालाभ ३३०
 कालिक १७२, ५३१
 कालिकवात (सामुद्रिको ज्ञानवातः) ६९३
 कालिकसूत्र ५३०
 कालियसुत (कालिकम्—जैनश्रुतम्) ५३३, ५३५
 काश्यप (गोत्रम्) ४१४
 कासव (गोत्रम्) ४६०
 कुणाल १६२
 कुण्डगगाम ३२३, ३२६
 कुंडाग (ग्रामः—म०म०वि० स्थानम्) ३३२
 कुंथू (तीर्थकरः) ३१०
 कुमार (ग्रामः) ३३०
 कुम्मगगाम ३३२
 कुलकरा २८५
 कुवियण्ण (कुचिकर्णः) १२७
 कुसुमं (नगरम्) ५३३
 कूवणय (कुम्भकारः) ३३०
 कूविय (ग्रामः) ३३१
 केचित् (भाचार्याः) ३३, ३६, ४३, ६१, १२९
 कोट्टवीर ५८५, ५९६
 कोट्ठार्यवादिगणिन् ४१३
 कोट्टाचार्यवादिगणिमहत्तर ८६५
 कोडिण्ण ४६०
 कोडालसगोत्तमाहण ३२२
 कोडिण्ण ५९६
 कोण्डगगाम ३२६
 कोण्डिण्ण (स्थविरः) ५५३, ५८५
 कोरव्व ३२२
 कोल्ला (संनिवेशः) ३२८
 कोल्लागसण्णिवेस ४५९
 कोल्ला (संनिवेशः) ३३०

कोसंबी २०५, ३३५
 कोसला (नगरी) ४६०
 कोसिभो भासवाणिभ ३३४
 कौण्डिन्य ५१२
 क्षमाश्रमण ८१९
 क्षत्तियकुण्डगाम ३२३
 खंदभ ३३०
 खपुट क्षमाश्रमण ७११
 खरभो वेज्ज ३३५
 खेमिलभ (शकुनविद्यावित्) ३३०
 गङ्गा ५३७
 गंगा २८५, ३३०
 गण्डइ (नदी) ३३२
 गयपुर ३०४
 गामांग ३३१
 गुज्झभ (देवविशेषः) ५३३
 गुणसिलय (चैत्यम्) ५४३
 गोठ्ठाहिला (स्थविरः) ५३५
 गोठ्ठामाल ५७७
 गोतम (गोत्रम्) ३४३, ४६०
 गोबहुल ३३०
 गोभूमि ३३२
 गोवरगाम ३३२, ४५९
 गोशाल ५९२
 गोष्ठाहिल ५३७
 गोसंक्खी ३३२
 गोसाल ३३०, ५८६
 गोसा(शा)लक ५९२
 गौतम (गणधरः) १७७, १८३, ४९५, ७१२
 खक्खकंता २८६
 चक्खुम (कुलकरः) २८६
 चण्डकोसिभो सप्प ३२९
 चतुर्विंशतिस्तव १९४
 चतुर्वीसत्थय ६१०
 चैवकंता २८६
 चंदशुत १६२

चंदजसा २८६
 चंपा ३०३, ३३०, ३३५
 चन्द्रप्रभ (तीर्थकरः) ७७२
 चाणाक्य ६२८
 चित्त ३३२
 चिलातपुत्त ६४३
 चोद्दसपुष्वी २८८
 चोराभ (ग्रामः) ३३१
 चोराय (ग्रामः) ३३०
 छम्माणि (ग्रामः) ३३५
 छल्लभ (वैशेषिकः) ५६६, ५७६
 छेयसुत्त ५३५
 जंबु ५९४
 जंबुद्दीव २६२, ५३३
 जंबूसंठ (ग्रामः) ३३१
 जंभभ (देवविशेषः) ५३३
 जंभियगाम ३३५
 जणभ ३३५
 जमालि ५३६, ५३७
 जय (चक्रवर्ती) ३१०
 जयंती (गणधरजननी) ४६०
 जयंती (तापसी) ३३०
 जयन्ती (श्राविका) ७३८
 जरासंध (प्रतिवासुदेवः) ३११
 जसम (कुलकरः) २८६
 जसोतवररायकणा ३२५
 जिणधर (जिनगृहम्) ३१८
 जिनभद्रगणिक्षमाश्रमण ४१३, ८६५
 जितसत्तु ३३२
 जीवामिगम ७५१
 जोणग ३०५
 ठंक् ५३७, ५३९
 णवल्लि (नकुली विद्या) ५६६
 णंगलाभ (ग्रामः) ३३१
 णंद (गृहपतिः) ३३०
 ण (बलदेवः) ३१०

णंदा (ऋषभदेवस्य भार्या) २९०
 णंदिगाम (ग्रामः) ३३५
 णंदिसेण ३३१
 णंदी (महावीरपितृमित्रम्) ३३५
 णमि (तीर्थकरः) ३१०
 णमि (ऋषभदेवपुत्रः) ३०३
 णलिणिगुम्भ (स्वर्गविमाननाम) ५४८
 णात (ज्ञातकुलम्) ३२२
 णातए (ज्ञातजः, महावीरः) ४६१
 णातवच्छ (ज्ञातवत्सः महावीरः) ३४१
 णातसंढ २९६, ३२८
 णाभी (कुलकरः) २८६
 णारायण (वासुदेवः) ३१०
 णिसुंभ (प्रतिवासुदेवः) ३११
 णेठणं (नेउणियं-अनुप्रवादपूर्वगतं प्रकरणम्)
 ५५३

णेमि (तीर्थकरः) ३१०
 णेलगुहा २९६
 तक्खसिला ३०४
 तंवाअ (ग्रामः) ३३१
 तरङ्गवती २७३
 तारए (प्रतिवासुदेवः) ३११
 तिप्पयुत्त ५४४
 तीसयुत्त ५४३
 तिसला ३२३
 तुंगीयसण्णिवेस ४६०
 तुण्डक ७१२
 तुम्बवणसण्णिवेस ५३३
 तुम्बिका ६१४
 तुम्भिणी (नगरी) ६४३
 तेतल्लिमुत्त ६४५
 तेन्दुगुज्जाण ५३७
 तेरासियदिट्ठी ५६५
 तोसलि (ग्रामः) ३३४
 तोसलिपुत्त (आचार्यः) ५३४
 त्रिपुर (विमाननाम) ४१६
 त्रैशिकहट्टि ५७६

त्रैराशिकाः षडुल्लकप्रभवा ५३७
 थूणा (ग्रामः) ३३०
 दत्त (गणधरपिता) ४६०
 दत्त (वासुदेवः) ३१०
 दधिवाहण ३३५
 दंतिलिया (दासी) ३३०
 दमदंत (अणगारविशेषः) ६४२
 दरिद्वयेरा ३३०
 दशवैकालिकादि १९४
 दशार्णभद्र (चतुः) ६३१
 दसपुर ५३३, ५३७, ५७७
 दाहिणवायाल (प्रदेशः) ३२९
 दिट्ठिवात् ५३३, ५३५
 दीवगं उज्जार्ण ५८५
 दुविद्वद् (वासुदेवः) ३१०
 द्दुत्तिज्जंतण ३२८
 द्दप्रहारिन् ७१९
 द्दभूमि ३३२
 द्दष्टिवाद ५३०, ८२०
 द्दष्टिवादविद् ८१८
 द्दष्टिवादिकम् १७२
 देव (गणधरपिता) ४६०
 देवदत्त (बुद्धशिष्यः) ५९२
 देवदत्तक ५९२
 देवाणन्दा ३२२
 दोकिरिया ५६१
 धणयुत्त (महागिरिशिष्यः) ५६१
 धणदेव (गणधरपिता) ४६०
 धणमिस्स (गणधरपिता) ४६०
 धम्मचक्क ३०५
 धम्मिल (गणधरपिता) ४६०
 धम्म (तीर्थकरः) ३९६
 धिग्जातिदत्त (दत्तनामा ब्राह्मणः) ६४३
 नन्दा (नवमगणधरजननी) ४६०
 निर्युत्तौ चतुर्दशपूर्वनिबन्धे ८५०
 पगढभा ३३१

पञ्चाल ६४४
 पङ्क्तिरूपा २८६
 पठमाणयोग २९९
 पण्णत्ति २६२, ७४८, ८५०
 पण्णवणा ७४८
 पण्डुवा (यवनदेशविशेषः) ३०५
 पत्तालगा (ग्रामः) ३३०
 पत्तेशी ३२९
 पद्मप्रभ (तीर्थकरः) ७७२
 पभास (गणधरः) ३४२, ४६०
 पसेणइय (कुलकरः) २८६
 पहरात (प्रतिवासुदेवः) ३११
 पाळलिपुत्र ३८१
 पाणामा ३३२
 पाणिमीय ८३५, ८३६
 पार्श्वस्वामितीर्थ २४१
 पावा ३०३
 पावा मज्झिमा (नगरी) ३३७
 पास २९५, २९६
 पिट्ठीचंपा ३३०
 पियदंसणा ३२५
 पुण्णकलस ३३१
 पुधवी (गणधरत्रयजननी) ४६०
 पुष्कदंत (तीर्थकरः) ३१०
 पुरिभा (नगरी) ५३४
 पुरिमताल (उद्यानम्) २९८, ३०६, ३३२
 पुरिसपुण्डरीए (वासुदेवः) ३१०
 पुरिसधीह (वासुदेवः) ३१०
 पुरिसुत्तम (वासुदेवः) ३१०
 पुठव ५७८
 पुम्पक (विमाननाम) ४१६
 पूसमित्त (जैनाचार्यः) ५३४, ५३५, ५७९
 पूसमित्तितियण ५७७
 पेढाल वज्जाण ३३३
 पीट्टसाल (पस्मिन्नाक्षरः) ५३४
 पोण्डरिगिणि (नगरी) ३८८

पोतणाधिपती (त्रिपुष्टः) ३१७
 पोम (बलदेवः) ३१०
 पोलास चेतिय ३३३
 पोलासाढ ५४८
 पोस (सामुद्रिकशास्त्रज्ञः) ३३०
 प्रज्ञप्ति-प्रज्ञापना ७४७
 प्रज्ञप्तिमुत्र ७४८
 प्रत्याख्यान (नवमं पूर्वम्) ८४३
 प्रभास (गणधरः) ४५९
 प्रियदर्शना (महावीरपुत्री) ५४२
 फग्गुरक्खित ५३४
 बम्भणगाम ३३०
 बंभदत्त (चक्रवर्ती) ३१०
 बंभि २९०
 बल (गणधरपिता) ४६०
 बलभद् ५४८
 बलसिरि ५६६
 बलि (प्रतिवासुदेवः) ३११
 बहली (कश्चिद् यवनदेशः) ३०५
 बहुल ३२८, ३३०
 बहुसालगा (ग्रामः) ३३२
 बारवती २९६
 बाहुबलि ३०४
 बिंदुसार (रूपः) १६२
 बिन्दुसार २१३, २१४
 बिसेललग (यक्षः) ३३१
 बुद्धसीस (बुद्धशिष्यः) ५९२
 बृहस्पति ६४४
 बोद्धिय ५८४
 बोद्धियसिबभूति ५८४
 ब्रह्मदत्त चक्रवर्ति ६२८
 ब्राह्मयादिलिपी ९७
 भगवती ८३, १५४
 भट्टिला (गणधरजननी) ४६०
 भद् (बलदेवः) ३१०
 भद्गुत्त (स्थविरविशेषः) ५३४
 भदिया ३३१

भरतरोहक ७१८	महापुरुषदत्ता (विद्यादेवी) ७११
भरघ (चक्रवर्ती) २८५, २८७	महाप्रज्ञप्ति (विद्यादेवी) ७११
भरह (चक्रवर्ती) २९०	महाबन्धोद्देशक ८३
भारद्वा (गोत्रनाम) ४६०	महाभूतिल ३३४
भूतवाद ८२०	महाराष्ट्रविषय ७९५
भोग २९१, ३२२	महारोहिणी (एतन्नामिका विद्यादेवी) ७११
भोगपुरी (नगरी) ३३५	महावीर २०१
भई (मृगीतपादिका विद्या) ५६६	महावीरवर्धमानस्वामिं ७७२
भंखलि-भंख (गोशालकस्य पिता) ३३०	भाग्वा २९६
भगधा ३३२, ४५९	भाठर ५१२
भगवं (चक्रवर्ती) ३१०	माणसग (पर्वतः) ५३३
भङ्ग २०७	माहणकुण्डगाम ३२२
भंदि-भोरिया (षष्ठ-सप्तमौ गणधरौ) ४६०	माहेस्सरी (नगरी) ५३४
भज्जिमापावा (नगरी) ३३५	मित्तसिरी (श्रावकः) ५४३
भणिणाग ५६१, ५६५	मिधिल (मिथिला नगरी) ३३५, ४६०, ५३७,
भण्डन १९५	५५३
भण्डक ४००	मियावति (राज्ञी) ३३५
भंखिय (गणधरः) ३४२, ४००	मिरीइ ३१६
भथुरा (प्रसिद्धा नगरी) ६३१	मिरिथी २८५, ३०६
भहण (ग्रामः) ३३२	मुणिं (तीर्थकरः) २९६
भधुकेलव (प्रतिवासुदेवः) ३११	मुणिचंद ३३०
भधुरा (भथुरा नगरी) ३३०	मुणिसुवत (तीर्थकरः) ३१०
भनु २७३	मुरिय ५४८
भन्दरगिरि ३२४	मूआ (मूकानगरी, विदेहक्षेत्रे) ३१७
भम्मण (श्रेष्ठी) ४८१, ७१२	मूसय (मूषकोत्पादिका विद्या) ५६६
भरुदेव (कुलकरः) २८६	मेच्छजाती ३०५
भरुदेवा (नामः पत्नी) २८६, ३०६	मेण्डियगाम ३३५
भरुदेवी ८०७	मेतज्ज (गणधरः) ३४२
भलभ ३३४	मेतज्जरिस्ति ६४२
भल्लि (तीर्थकरः) २९५	मेरए (प्रतिवासुदेवः) ३११
भल्लिजिणायतण ३३२	मेरु ६१३
भहगिरि ५५३, ५६१	भाराभ (संनिवेशः) ३२९
भहसेणवण २८४, ३३७	भोरिअ (सप्तमगणधरपिता) ४१३, ४६०
महाकप्पसुत्त ५३५	भोरियपुत्त (गणधरः) ३४२
महातबोवतीर ५६१	भोरी (भयूरी विद्या) ५६६
महापलमे ३१०	भोरीयसणिवेस ४६०
महापरिणामा ५३३	भोसलि (ग्रामः) ३३४

भौर्यपुत्र (गणधरः) ४१४
 याज्ञवल्क्य ३५६
 रक्खितखमण ५३४
 रक्खित्तज्ज ५३४, ५३५
 रट्ठिअ ३३४
 रधवीरपुर (नगरम्) ५३७, ५८४
 राम (बलदेवः) ३१०
 रामण (रावणः प्रतिवासुदेवः) ३११
 रायगिह २९६, ३३०, ३३२, ३३५, ४६०,
 ४६१, ५४३, ५४८, ५६०, ५६१,
 ५६५
 रुद्धोमा (भार्यरक्षितस्य माता) ५३४
 रोहगुत्त ५६६, ५७६
 लच्छिघर ५५३
 लाटविषय ७९५
 लाडविषय ८
 लाडा ३३१, ३३२
 लोहगल (नगरी) ३३२
 वहरणाभ २८७
 वहररिसि ५३३
 वग्गुर ३३२
 वग्गी (व्याघ्रोत्पादिका विद्या) ५६६
 वच्छभूमि ४६०
 वच्छवालीय थेरी ३३४
 वज्जभूमी ३३२
 वद्धमाण २८५
 वत्सवाली ६३०
 वद्धमाण (महावीरो वर्धमानः) २९७, ५७६
 वद्धमाण (नगरम्) ३२८
 वयगाम ३३४
 वयगाम ३३४
 वराही (विराहोत्पादिका विद्या) ५६६
 वरुणदेवा (वृक्षमगणधरजननी) ४६०
 वर्धमान (भगवान् महावीरः) १८३
 वर्धमानस्वामि २८३
 वर्धमानस्वामितीर्थ २४१
 वसुदेव (नवमगणधरपिता) ४६०

वसुभूती (प्रथमगणधरत्रयपिता) ४६०
 वसुमति ३३५
 वाणारसी ३३५
 वायुभूती (गणधरः) ३४२
 वारुणी (चतुर्थगणधरजननी) ४६०
 वासवदत्ता २७३
 वासिष्ठ (गोत्रनाम) ४६०
 वासुपुज्जो (तीर्थकरः) २९५
 विंझ (जैनाचार्यः) ५७७, ५७९
 विन्चुय (वृश्चिकी विद्या) ५६६
 विजय (गृहपतिः) ३३०
 विजयदेवा (षष्ठ-सप्तमगणधरजननी) ४६०
 विजय (बलदेवः) ३१०
 विजया (परिमार्जिका) ३३१
 विणमि ३०३
 विणीतभूमी (अयोध्या) २८७
 विणीता (नगरी) १९१, २९६
 विद्युन्मति (गोष्ठदासी) ३३०
 विन्ध्य ५६२
 विमल (तीर्थकरः) ३१०
 विमलवाहण (कुलकरः) २८६
 वियत्त (गणधरः) ३४२
 वियावत्त (स्थानविशेषः) ३३६
 विराली (बिडाली-उत्पादिका विद्या) ५६६
 वीर २८४, २९५, ३१७, ३२६, ३३४, ४६१
 वीरजिणिन्द २९६
 वीरवर (भगवान् महावीरः) ३३७, ५९६
 वृक्षायुर्वेद १७३
 वेगमदी (नदी) ३२८
 वेतद्ध (पर्वतः) ३०३
 वेर (भार्यवज्रस्वामी) ५३३
 वेसाली (नगरी) ३३१, ३३२, ३३५
 वेसिअ (तपस्वी) ३३२
 वैतरिणीवैद्य ६३०
 वैशेषिक २४
 व्यक्त (गणधरः) ३७७

व्याख्याप्रज्ञप्ति (भगवती सूत्रम्) ५४३, ८५०
 श्रामिक (योगसिद्धः) ७१२
 शिवभूति ५३६
 शिवराजर्षि ६३०
 शैलर्षी(र्षि) ७२८
 षडुल्लकप्रभव ५३७
 संख गणराय ३३२
 संगमभ (देवः) ३३२, ५८६
 स्वक (बौद्ध) ५६०
 सगर (चक्रवर्ती) ३१०
 संती (तीर्थकरः) ३१०
 सर्णकुमार (चक्रवर्ती) ३१०
 सताणीभ ३३५
 सप्प (सार्पी विद्या) ५६६
 सम्भव (तीर्थकरः) ३१०, ७७२
 सम्मेतसेलसिहर ३०३
 सयंभू (वासुदेवः) ३१०
 सरवण (गोशालस्थ जन्मस्थानम्) ३१०
 सहसंबवण (ढयानम्) २९६
 साणुल्लुठि (ग्रामः) ३३२
 सात्यसुप्रिकाण्डायनीयं (वैयाकरणविशेषः)
 ७७१
 सामुच्छेदयद्विही ५५३
 सामुच्छेद ५३७
 सालवण (ढयानम्) ३३२
 सालिसीस (ग्रामः) ३३१
 सावत्थी ३३१, ३३२, ३३४, ५३७
 सिंहसूरिक्षमाश्रमणपूज्यपाद ६५२
 सिद्धत्थपुर ३३२, ३३४
 सिद्धत्थवण २९६
 सिद्धत्थवाणिभ (वैद्यसहायकर्ता) ३३५
 सिद्धत्थो खत्ति ३२३
 सिद्धयत्त (नाविकः) ३३०
 सिद्धसेन २०
 सिद्ध २८५
 सिद्धविषय ८

सिरिकंता (मरुदेवस्य पत्नी) २८६
 सिरिगुत्त (आचार्यः) ५६६
 सिवभूति ५८४, ५८५
 सीतल (तीर्थकरः) ३१०
 सीह (ग्रामपतिपुत्रः) ३३०
 सीहगिरि (स्थविरः) ५३३
 सीहगिरि (स्थविरः) ५३३
 सीही (सिंहोत्पादिका विद्या) ५६६
 सुच्छेत्ता (ग्रामः) ३३४, ३३५
 सुणंद (गृहपतिः) ३३०
 सुदंसण (बलदेवः) ३१०
 सुदंसण (महावीरस्य पुत्री) ५३७
 सुधम्म (गणधरः) ३४२
 सुधम्म (चक्रवर्ती) ३१०
 सुन्दरि (श्रीऋषभदेवस्य पुत्री) २९०, ३०६
 सुपार्श्व (तीर्थकरः) ७७२
 सुपास (तीर्थकरः) ३१०
 सुप्पम (तीर्थकरः) ३१०
 सुप्पम (बलदेवः) ३१०
 सुमक्षा (गोशालकमाता) ३३०
 सुर्मगला (ग्रामः) ३३५
 सुमंगला (श्रीऋषभदेवस्य भार्या) २९०
 सुमति (तीर्थकरः) २९६, ३१०, ७७२
 सुरभिपुर ३३०
 सुरूवा २८६
 सुवण्णखल ३३०
 सुवण्णभूमि ३०५
 सुवण्णवाळुआ (नदी) ३२९
 सुस्सुमारपुर ३३५
 सूरपण्णत्ती ५३५
 सेज्जंस (तीर्थकरः) ३१०
 सेज्जंस ३०४
 सेतविद्या ३२९, ५३७, ५४८, ३३४
 सेयपड (क्षेत्रपटः) ५९२
 सेयविद्या (नगरी) ५४८
 सेसा (नगरी) ५३४

सोघम्म (स्वर्गम्) ५४८
सोमदैव ५३४
सोमा ३३०
सोमिलज्जो माहण ३३७
स्तुतिकार ७४१
स्वयंभूरभणसमुद्र ६१२
स्वामिदास (मन्त्रसिद्धः) ७११
हृत्पिप्पली ३३४, ६४१
हरिणैर्गमेषि ७११

हरिषं ३२२
हरिसेण (चक्रवर्ती) ३१०
हलिद् ३३१
हारित (गोत्रनाम) ४२७, ४६०
हिमवद् ५६२
हैमवत ६१७
हैरण्यवत ६१७
हैरण्यक ७१८

द्वितीय-तृतीयभागयोः

शुद्धिपत्रम्

पृष्ठम्	पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्	पृष्ठम्	पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
२९०	१७	जयस्स	जायस्स	३५२	२४	धः शा	धःशा
२९१	१२	गुरुवयंसा	गुरु वयंसा	३५३	२३	ङ्गुल्यैक	ङ्गल्येक
२९६	१३	सिप्पकम्मो	सिप्प कम्मो	३५४	१	”	,
२९९	टि० १	यंम्मि	यम्मि	२१	२१	धन	घन
३०१	८	णेयोस	णेयो स	३५८	५	त्ता ण	त्ताण
३०२	२५	मल्लिस	मल्लिस्स	३६४	२४	त्मनोमू	त्मनोऽमू
३०३	२२	पत्ते अंपि	पत्तेअं पि	३६६	३	वानारऽऽभ	वानाऽऽरभ
३०४	४	सुणत्थं	सुणत्थं	३६८	२७	कर्तान्तरं	कर्त्रन्तरं
३१०	१३	खोतरदाण	खोतरसदाण	३६८	१	वा वसन्तं	वाव सन्तं
३१३	टि० ४	सद्दुलो	सद्दुलो	३७०	२१	दाहण	दाहरण
३२४	४	सह	साह	३७०	११	यैरूप	यैरूप
३२४	२	सन्निवद्धय	सन्निवद्धयैय	३७१	१२	धायि श	धायिश
३२५	१५	पडिपतेहि	पडितेहि	३७२	१३	यन्दिहेद्रिय	यदिहेन्द्रिय
३२६	१८	सुरो तय	सुरोतय	३७५	१०	कर्तृक	कर्तृक
३२६	४	संच्छरे	संच्छरे	३७६	१८	प्रभत	प्रभृत
३२८	२१	वित्थिण्णापण्ण	वित्थिण्णापण्ण	३७८	४	सौक्ष्म्यात्मनो	सौक्ष्म्यात् मनो
३३०	१८	पयसवसु	पयस वसु	३८०	१०	वानुऽरूपः	वाऽनुऽरूपः
३३०	२०	वोसट्ठमो	वोसट्ठ मो	३८१	१३	गाह ।	गाहा ।
३३४	२	गसुळा	ग सुळा	३८२	४	दिः	दि
३३४	१२	सुवण्ण खल	सुवण्णखल	३८४	२५	किञ्चित्	किञ्चित्
३३४	१३	ते य	तेय	३८५	११	जातो भयं	जातोभयं
३३४	१७	न्दकुमा	न्द कुमा	३८६	१९	जयमानो	जायमानो
३३४	४	आवत्ते	आवत्ते	३८८	२४	तिणिच्च	ति णिच्च
३३४	१	दढ	दढ	३८९	८	भवाञ्छू	भवाञ्छू
३३४	२	सुभो मभजलि	सुभोम अंजलि	३९०	२४	समताविप	समता विप
३३८	टि० ११	पूर्व	पश्चात्	३९१	१	जीही	जिही
३४०	३	व्वेजा	व्वेज्जा	३९१	२०	रोइयाछिक्क	रोइया छिक्क
३४४	१४	संशया	संशयो	३९४	४	थङ्कु	याङ्कु
३५०	२१	वा वसन्तं	वाव सन्तं	४०८	१९	पवञ्ज	पवञ्ज
३५१	१७	नस्ति	नास्ति	४०८	११	तदाऽऽमादि	तदानादि
३५१	२१	मत्वात्	मत्वात्	४०८	१८	हेतु	होतु

पृष्ठम्	पङ्क्ति	अशुद्धम्	शुद्धम्	पृष्ठम्	पङ्क्ति	अशुद्धम्	शुद्धम्
४११	९	वबुध्ते	वबुध्यते	५२६	२५	त्वभि	त्वभि
"	१०	मोक्षा	मोक्षौ	"	"	तस्मादेशि	तस्माद्
४१३	२	विवरणेन	विवरणेन				देशि
४१४	४	गंतुं	गन्तुं	५२८	१८	दर्शि राज	दर्शिराज
"	२१	धानापि	धानपि	"	२२	ज्ञ इ वो	ज्ञः इवो
"	२४	तदनी	तदानीं	५३०	१५	यथा सुख	यथासुख
४२१	१९	प्रायो कं पित !	प्रायोऽ- कम्पित !	५४०	११	चेष्यति	चैष्यति
४२३	२६	सिद्धि	सिद्धिः	५४९	२४	एतत् प्रमाण	एतत्प्रमाण
४३१	२३	पुण्यस्य	पुण्यस्य,	५५७	१६	प्राससु	प्रासससु
४४६	टि० २	इत्यनन्तरं	मेदा वा- इत्यस्मात् परं 'अन्न	५६१	१४	मजगे	मजोगे
				"	१८	चितं	चितं
४५८	५	तरम	तरम (द)	५६८	११	भावितार्थाः	भावितार्था
४६२	१२	वर्ति	वर्ति	"	१७	-कलेश	-कलेश (द)-
४७२	७	वेदइत्ता	[अवेदइत्ता]	५७१	टि० ९	तीर	तीए
४८१	१७	मेत्त	मेत्तं	"	टि० १२	नासिद्धि	नासिद्धिई
४८४	२१	दभन्नौ	दभिन्नौ	५७४	७	[प्रयज्छेति]	[प्रयच्छेति]
४८५	१६	तप्र	तत्प्र	"	१६	विभू देसो	वि भूदेसो
४८६	१७	वायका	वायिका	"	टि० १४	वृ० का०	वृ० कप्प०
४८९	१६	अलप्र	अणप्र	५७९	५	एवं विघ	एवंविघ
५०४	टि० ८	प्रति	इति	५८६	२५	मुच्छा	मुच्छा
५०६	६	विरियमहो	विरियं महो	५९३	४	आर्थिक	अ र्थिक
५१४	१७	को ॥	को	५९४	२२	एवं नु हजित	एवं नुह न जित
५१६	११	सामण्णातो	सामण्णातो	"	२२	गतार्था	गतार्था
"	२१	हारी	हारो	६०१	१३	र्थः	र्थः
५१७	९	मात्रं त	मात्रं तत्				
५२०	२५	सद्भावदयो	सद्भावादयो	६१४	२२	द्वा	द्वौ
५२१	३०	पुल्लिङ्गेन	पुल्लिङ्गेन	६१६	२८	(त्तिंया)	(त्तिं या)
५२२	५	अपेक्ष्यते	अपेक्ष्य(क्ष)ते	६२८	टि० ११	मुच्छो	मुच्छो
"	१२	गतार्था	गतार्था	६३१	७	सेवणाए	सेवणाए
"	२५	पुल्लिङ्ग	पुल्लिङ्ग	६४४	१६	त्रय	त्रेय
५२३	७	आकासे	आकाशे	६५१	१६	तं	तं
"	१७	किंघ	किंघ	६५९	२४	स तंणि	स तंणि
				६६०	१८	बुद्धिभ	बुद्धिभ

तृतीयभागे

पृष्ठम्	पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्	७७३	१९	दारं	दारं
६८७	२४	मिहुतुभिः	मिहेतुभिः	"	२९	पढमो	पढमा
६९०	२५	गुरवो	गुरवो	७७५	७	साधू	साधू
६९३	टि० ६	अत्र स्या गाथायाः अपूर्वम्	अत्र अस्या गाथायाः पूर्वम्	७८२	१४	णादि	णादि
७६	टि० ५	गाथताः	गाथातः	७८३	२	सकतं	सकथं
७२०	१७	रयमे(ए)व	रयमेव	७८८	१०	विमुत्ता	विमुत्ता
७२६	६	लोगत	लोगंत	७८९	९	चेव	चेव
७३१	९	जीवत्	जीववत्	७९५	टि० ३	बतर	वतर
७३३	१८	उच्चै-गो	उच्चै-गो	७९८	२	युष्कं	युष्क
"	२१	दु चरि	दुचरि	८००	१०	काळे	काळे
"	२२	संभवतो	संभवतो	८०१	७	ठिब	ठिब
७३८	१६	भविष्य	भविष्य	८०२	१२	जघन्यः	जघन्यः
७३८	२८	३ ण य	४ ण य	"	१६	णा (णां)	णा (णां)
७५२	टि० ३	बुद्धिम	बुद्धिर्न	८०९	१४	मपिक्रिय	मपि क्रिय
७५४	१४	॥३७६२॥	॥६७७॥	८१७	१५	मिय	मियं
७५५	१७	बन्धनच्छेत	बन्धच्छेत	८२१	२	वैव	वैव
७६२	३	पडिसि	पडिसिद्धं	"	१८	चरिता]	चरित]
"	४	कार वैक्खा	कारावैक्खा	८२२	प्रथमं टिप्पणं न युक्तम् ।		
७६४	२	अं	जं	८२५	१४	सामैइयं	सामइयं
"	१४	सु हं	सुहं	८२८	१५	मण ति	मणति
७६६	१	धम्म	धम्म	८३६	४	(सप्तो)	(सप्त)
७६७	टि० ६	हृदय	हृदय	८३७	टि० २	पदे	पदं
"	" "	अनुमुञ्चन्	अनुमुञ्चन्	८३८	१४	मङ्ग	माङ्ग
७६९	२	॥३९०२॥	॥७०१॥	८३९	२४	(वै)व	(वै) व
"	३	॥३९०३॥	॥७०२॥	८४०	७	धात्ता	धत्ता
"	४	॥३९०४॥	॥७०३॥	८४१	२	अथ	'अथ'—
"	५	॥३९०५॥	॥७०४॥	"	१६	कोऽसा	कोऽसौ
"	६	॥३९०६॥	॥७०५॥	८४३	टि० ३	वेद्या	वेद्यो
"	७	॥३९०७॥	॥७०६॥	८४४	टि० १	पूर्वम्	पूर्वम्
"	८	॥३९०८॥	॥७०७॥	८४५	८	वोवव	वोवव
"	९	॥३९०९॥	॥७०८॥	८४६	२७	यस्या	यस्यां
"	१०	॥३९१०॥	॥७०९॥	८४९	१	तदाऽधा	तदाधा
"	११	॥३९११॥	॥७१०॥	८५०	७	सप्ता	सप्त
"	१२	॥३९१२॥	॥७११॥	८५१	३	संततिति	संतति
"	१३	॥३९१३॥	॥७१२॥	८५२	टि० १	मेक्का	मेक्का
"	१४	॥३९१४॥	॥७१३॥	८५३	टिप्पणे पं-१	अत्र त	अत्र जे
"	१५	॥३९१५॥	॥७१४॥	८५४	टिप्पणे पं-८	स्थाने त	प्रतौ पाठ एवं
"	१६	॥३९१६॥	॥७१५॥	८५५	५	कोट्याचा०	कोट्याचा०